

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

C A N T O N A L E E T
B I B L I O T H È Q U E
U N I V E R S I T A I R E
D E L A U S A N N E
1972

EX
DONO

JEAN
HERBETTE

ancien ambassadeur

1878-1960

W. G. Birch. N. O. M.
1789.

18309

• 0
M. TER. VARRONIS

DE

LINGUA LATINA LIBRI

QUI SUPERSUNT

CUM

FRAGMENTIS EJUSDEM

VOLUMEN SECUNDUM

NOTÆ

IN VARRONEM

AZ 5541

BIPONTI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS

CICIDCCCLXXXVIII

2
51436

M. TERENTII VARRONIS
DE
LINGUA LATINA
LIBRI
QUI SUPERSUNT

M. TERENTII VARRONIS

V I T A

PER AUŒONIUM POPMAM.

M. *TERENTIUS VARRO* natus est *L. Cæcilio Metello*, *Q. Mucio Scævola Coss.* anno ab *Urbe condita DCXXXVI.* De parentibus autem ejus nihil usquam exstat; etsi in Romanis monumentis percelebris sit ac vetusta Terentia gens plebeja: in qua is, qui primus Varro est appellatus, quod in Illyrico hostem Varro-nem nomine rapuerat, & ad suos pertulerat, id cognomen ex insigni factò meruit. Præceptorem habuit in literis *L. Ælium Stilonem*, equitem Rom. cum primis honestum, multique ac varii & in doctrina & in re-pusus: in philosophia Athenis operam dedit *Antiocho Ascalonitæ*, veteris Academia nobilissimo & doctissimo philosopho; quem *M. Cicero* etiam audivit. Uterque, opinor, eo tempore, quo *L. Sulla* urbem armis oppressam tenebat, neque sub tam impotenti victore libere vivendi facultas dabatur. Romam deinde reversus, cum aliquamdiu in foro se reip. probasset, mox & ad honores provectus est, & multorum præstantium civium amicitia floruit. In his fuerunt *Cn. Pompejus*, *C. Cæ-*
M. T. Varro. * a 2

sar, M. Cicero, T. Pomponius Atticus, M. Marcellus, Ser. Sulpicius, C. Fundanius, cujus filiam Fundaniam uxorem habuit, Appius Claudius, Turannius Niger, aliique complures, quibus familiariter usus est. Sed quos omnino magistratus gesserit, aut quo tempore, nihil constat, præter quod ipse de se testatum reliquit: Ego Triumvir vocatus a Porcio Trib. pleb. non ivi auctoribus principibus, & vetus jus tenui. Item Tribunus cum essem, vocari neminem jussi, neque vocatum a collega, parere invitum. Quæstorem etiam fuisse, & quidem M. Bruti in Gallia provincia, nonnulli existimant: propterea quod Cicero lib. XIII Epist. M. Terentium Varronem, Bruti Quæstorem, ipsi commendat: in quo, meo certe iudicio, magnopere falluntur. Nam Varro tunc septuaginta annos natus, relictis publicis muneribus, se totum otio & literis tradiderat, multisque rebus domi & militiæ gestis clarissimus erat: at Cicero commendat virum florentis ætatis, qui versatus in utrisque subselliis optima & fama & fide, ante commutationem reip. petitioni sese dederat. Quin illud, versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, & cum ingenio, ut nosti, nec sine industria, non convenit huic homini πολυγραφωτάτῳ, & qui Stoicorum disciplinam acceptam ab Ælio, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus literis jam diu ante explicaverat. Omnino alius ab hoc nostro fuit Varro iste, quem Cicero Bruto commendat, & fortassis ille ipse, qui adoptatus a M. Varrone, a quibusdam appellatus est M. Terentius Varro Lucullus, ab aliis M. Licinius Lucullus M. F. Eum Cicero in libro de claris oratori-

bus videtur juris publici & privati peritum appellare : constatque Bruti partibus adhæsisse, & post illius interitum ab M. Antonio Triumviro occisum, cum amico suo C. Volumnio : de quo Valer. Maximus lib. IV, & Vellejus lib. II, his verbis : Eadem Lucillum Hortensiumque, eminentissimorum civium filios, fortuna abstulit. nam Varro ad ludibrium moriturus Antonii, digna illo ac vera de exitu ejus magna cum libertate ominatus est. Quin & Consulem Varronem fuisse iidem illi arbitrantur, & Ciliciam, quam ipse provinciam suam appellat, obtinuisse Proconsule. Sed neque in Fastis, neque in historiis nominatur alius M. Varro Cos. quam is, quem dixi, M. Terentius Varro Lucullus Cos. cum C. Cassio Varo, anno Urbis DCLXXX, qui idem biennio post suum consulatum de Thracibus & Dardanis triumphavit. Ciliciam autem Varro obtinuit extraordinario imperio, cum Græciæ classibus piratico bello præesset, a Cn. Pompejo ad id electus. Tunc ei fuit Quæstor P. Septimius, ad quem misit tres priores libros de Lingua Lat. Inter comites habuit L. Marcium præfectum fabrum, inter apparitores quendam libertum M. Seji, quo etiam pro librario & scriba utebatur. In eam expeditionem proficiscens, cum ad fauces Adriatici maris Aſtam oppidum & Hydruntem pervenisset, qua in Græciam e regione Appolloniæ brevissimus est trajectus, intervallum freti intercurrentis centum millia non amplius passuum, pedestri transitu pontibus jactis continuare voluit, secundus post Pyrrhum Epiri regem, qui illud primus omnium tentaverat. Sed illum aliæ impedire curæ : hunc expectatio navalis prælii, quod non multo

post in angustiis Ciliciæ cum piratis fuit commissum: in quo strenuum se militem, & bonum ducem præbuit, primusque in hostium navem, vi armatus transilivit. Quo nomine a Pompejo coronam rostratam accepit, quam ante eum nemo, post eum solus M. Agrippa e Siculis, tribuente Augusto Cæsare, ad Vespasiani tempora meruit. Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos sexaginta octo. Non est usus ætatis vacatione, sed Pompeji partes secutus, ejus Proconsulis Legatus in Hispaniam profectus est. Ibi Afranius, & Petrejus, & Varro, Legati Pompeji, officia inter se diviserunt, ut Petrejus ex Lusitania per Vectones cum omnibus copiis ad Afranium proficisceretur, Varro cum his, quas habebat, legionibus omnem ulteriorem Hispaniam tueretur. Paulo post Varro, comperto Pompejum Italiam reliquisse, cognitisque ceteris rebus, quæ fuerant in Italia gestæ, (utar verbis Cæsaris) diffidens Pompejanis partibus, amicissime de Cæsare loquebatur: Præoccupatum sese legatione ab Cn. Pompejo, teneri obstrictum fide; necessitudinem quidem sibi nihilo minorem cum Cæsare intercedere; neque se ignorare, quod esset officium Legati, qui fiduciarum operam obtineret, quæ vires suæ, quæ voluntas erga Cæsarem totius provinciæ. Hæc omnibus referebat sermonibus, neque se in ullam partem movebat. Postea vero, cum Cæsarem ad Massiliam detineri cognovit, copias Petrei cum exercitu Afranii esse conjunctas, magna auxilia convenisse, magnam esse spem atque expectationem, & consentire omnem citiorem provinciam, quæque postea acciderant, de angustiis ad Ilerdam rei frumentariæ accepit, atque hæc ad eum elatius atque infla-

cius Afranius perscribat, se quoque ad motum fortuna movere cepit: dilectum habuit tota provincia, legionibus completis duabus, cohortes circiter triginta alarias addidit: frumenti magnum numerum coegit, quod Massiliensibus, item quod Afranio Petrejoque mitteret, & naves longas X Gaditanis, ut facerent, imperavit. Complures præterea in Hispali faciendas curavit; pecuniam omnem, omniaque ornamenta ex fano Herculis in oppidum Gades contulit. Eo sex cohortes præsidii causa ex provincia misit: Cajumque Gallonium equitem Rom. familiarem Domitii, qui eo procurandæ hereditatis causa venerat, missus a Domitio, oppido præfecit: arma omnia privata & publica, in domum Gallonii contulit. Ipse habuit graves in Cæsarem conciones; saepe ex tribunali prædicavit, adversa Cæsarem prælia fecisse, magnum numerum ab eo militum ad Afranium perfugisse. hæc se certis nuntiis, certis auctoribus comperisse. Quibus rebus perterritos cives Romanos ejus provinciæ, sibi ad rem publicam administrandam HS. centies nonagies, & argenti pondo XX millia, tritici modios CXX millia polliceri coegit. Quas Cæsari esse amicas civitates arbitrabatur, his graviora onera injungebat; qui verba atque orationem adversus rempub. habuissent, eorum bona in publicum addicebat, præsidiaque eo deducebat, & judicia in privatos edebat, provinciam omnem in sua & Pompeji verba jusjurandum adigebat. Cognitis his rebus, quæ sunt gestæ in citeriore Hispania, parabat bellum. Ratio autem hæc erat belli, ut se cum duabus legionibus Gades conferret, naves frumentumque omne ibi contineret: provinciam enim omnem Cæsari favere cognove-

rat. In insula frumento navibusque comparatis, bellum duci non difficile existimabat Cæsar. Etsi multis necessariisque rebus in Italiam revocabatur, tamen constituerat nullam partem belli in Hispaniis relinquere; quod magna esse Pompeji beneficia, & magnas clientelas in citeriore provincia sciebat. Itaque duabus legionibus missis in ulteriorem Hispaniam cum Q. Cassio Trib. pleb. ipse cum equitibus sexcentis magnis itineribus progreditur, edictumque præmittit, ad quam diem magistratus principesque omnium civitatum sibi esse præsto Cordubæ vellet. Quo edicto tota provincia pervulgato, nulla fuit civitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret; non civis Romanus paulo notior, quin ad diem conveniret: simul ipse Cordubæ conventus per se portas Varroni clausit, custodias vigilasque in muro turribusque disposuit: cohortes duas, quæ Colonice appellabantur, cum eo casu venissent, tuendi oppidi causa apud se retinuit. Iisdem diebus Carmonensis civitas, deductis tribus in arcem oppidi cohortibus a Varrone præsidio, per se cohortes ejecit, portasque præclusit. Hoc vero magis properare Varro, ut cum legionibus quam primum Gades contenderet, ne itinere aut trajectu intercluderetur, tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntate provinciae. Progresso ei paulo longius, literæ a Gadibus redduntur, simul atque cognitum sit de edicto Cæsaris, consensisse Gaditanos principes cum tribunis cohortium, quæ essent ibi in præsidio, ut Gallonium ex oppido expellerent, urbem insulamque Cæsari reservarent. Hoc inito consilio denunciavisse Gallonio, ut sua sponte, dum sine periculo liceret, excederet Gadibus: si id non fecisset,

sibi consilium capturos. hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis rebus, altera ex duabus legionibus, quæ vernacula appellabatur, ex castris Varronis, adstante & inspectante ipso, signa sustulit, seseque Hispalim recepit, atque in foro & porticibus sine maleficio consedit. Quibus rebus perterritus Varro, cum itinere converso sese Italicam venturum promississet, certior a suis factus est, præclusas esse portas. tum vero omni interclusus itinere ad Cæsarem mittit, paratum se esse, legionem cui iusserit tradere. ille ad eum Sex. Cæsarem mittit, atque huic tradi jubet. tradita legione, Varro Cordubam ad Cæsarem venit: relatis ad eum publicis rationibus cum fide, quod penes eum erat pecuniæ, tradidit; & quod ubique haberet frumenti ac navium, ostendit. Inde properavit Romam, ibique consedit, expectans finem belli Africani, donec nuntiatum est, Cæsarem in Italiam adventare. quo cognito, ex urbe excessit, & in villis suis delituit tantisper, dum defervesceret civilis victoriæ gratulatio, & simul de victoris animo, & exitu rerum constaret. Ita illis tempestatibus prope solus in portu fuit, fructusque doctrinæ percepit uberrimos, ut ea tractaret, quorum & usus & delectatio esset omnibus & actis, & voluptatibus anteponenda. Tandem in urbem rediit, & non modo Oppio, Balbo, Hirtio, Cæsaris amicis, sed etiam ipsi Cæsari familiarissimus fuit. Qui cum destinasset bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas posset, publicare, dedit illi curam comparandarum, ac digerendarum. Secutus postea, occiso Cæsare, Triumvirorum dominatus, & renovatum Sullani mali exemplum, proscriptio: quæ, ut optimos quos-

que cives, ita Varronem graviter afflixit. Nam inter proscriptos eum retulit Antonius; sive propter intimam familiaritatem Ciceronis, sive ob divitias, & pretiosas possessiones, quas ille scelerum suorum mercedem quærebat. Habuit enim Varro pecuarias grandes; in Appulia oviarias, in Reatino equarias, & utrobique latissima pascua, ita ut ejus greges, qui in Reatinis montibus æstivabant, in Appulia hibernarent. Præterea villas ornatissimas & fructuosissimas, unam in Cumano, cui proxima fuit Ciceronis villa, celeberrima Academicarum quæstionum libris; alteram in Tusculano, emtam a M. Pupio Pisone, in qua mirum cum voluptate ad buccinam inflatam certo tempore apri & capræ convenire ad pabulum spectabantur; tertiam in Pomptino. Quas omnes elegantia artificioque vincebat alia sub oppido Casino flumini finitima; in qua erat ornithon animi causa constitutus, qui longe superabat non modo archetypon inventoris M. Læni Strabonis, sed etiam in Tusculano magnum ædificium Luculli. Hanc, quamvis sub hasta venisse nemo vidisset, per vim & injuriam involavit Antonius, diripuitque illud Musarum sacrarium, in quo jura populi Rom. monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina literis mandabatur. Quo factum, ut complures libri a Varrone scripti, & nondum editi, tunc perirent: quod ipse lib. primo Hebdomad. testatur. Sic Varro unius fundi pretio quasi redemptus, exemptusque numero proscriptorum, gravi & periculosa reip. procellæ superfuit, annum agens septuagesimum quartum. Mortuo paulo post in Ægypto Antonio, cum ad imperii fastigium evectus esset Cæsar Octa-

vianus, reliquam ætatem a republica procul habuit, & vi nulla interpellante in literis & libris omne otium tempusque consumpsit. Ei rei sunt indicio tres libri Rerum rusticarum, quos octoginta annos natus confecit, & Hebdomadon libri VII, quos quadriennium post scripsit, cum ad eum diem quadringentos & nonaginta libros composuisset. Quamobrem Asinius Pollio, orator & civis clarissimus, ex tanta temporis ejus ingeniorum multitudine, hujus unius viventis posuit imaginem in bibliotheca illa, quam primus Romæ ex manubiis dedicavit: T. Pomponius Atticus, vir doctrina, fide, judicio præstans, ejusdem adhuc vivi laudationem scripsit, quam se legisse Cicero testatur. Valerius autem Maximus non minus luculento, quam vero testimonio illum ornavit: Terentius Varro, humanæ vitæ exemplo & spatio nominandus, non annis, quibus seculi tempus æquavit, quam stilo vivacior fuit. in eodem enim lectulo & spiritus ejus, & egregiorum operum cursus extinctus est. Decessit igitur anno ætatis octogesimo octavo, urbis autem DCCXXIV, C. Cæsare Octaviano V, Sex. Apulejo Coss. & fidei dolo condi voluit, Pythagorico modo, in myrti & oleæ, atque nigræ populi foliis. Reliquit plurima & doctissima ingenii sui monumenta, quæ prope omnia temporum injuria interciderunt. in quibus recensendis non est necesse longiorem orationem insumere, quoniam satis multa diximus in eo libro, quem de scriptis M. Varronis fecimus. Fuit & alius M. Terentius Varro, qui, cum in illa triumvirali proscriptione esset Trib. pleb. ipsis Triumviris minime invisus, tum verius, ne per errorem nominis occideretur, ut paulo an-

XII M. TERENTII VARRONIS VITA.

te Helvio Cinna tribuno contigerat, edito scripto declaravit, non se tribunum, sed Varronem Lucillum proscriptum esse; quod factum ut deridiculum notavit Dio Cassius lib. XLVII, qui ait, Varronis tribuni cum-proscripto eandem fuisse appellationem, uno excepto cognomine scilicet Lucilli. Alius etiam fuit eadem ætate, sed minor natu, P. Terentius Varro Atacinus, nobilis poeta, qui Argonautica, bellum Sequanicum & Chorographiam scripsit, cujus præter Grammaticos meminere Ovidius, Propertius, alii.

NOTITIA LITERARIA

DE

M. TERENTIO VARRONE

E X

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Jo. Aug.
Ernesti auctius edita T. I, lib. I, cap. VII.

Libri de lingua Latina & fragmenta.

E LIBRIS XXIV de lingua Latina perierunt tres primi, quos ad *P. Septimium* Quæstorem Varro miserat, in quibus differuit *περί τῆς ἑτυμολογικῆς*, 1. quæ contra eam dicerentur, 2. quæ pro ea, & 3. quæ de ea denique. *Exstant liber IV, V, & VI*, in quibus origines ipsas verborum Latinorum persequitur, ad *M. Tullium Ciceronem*. Tum *liber VII, VIII, & IX*, qui sunt de analogia, sed perinde, ut priores, hinc inde quibusdam hiantes lacunis. Reliqui libri universi, exceptis perpauca fragmentis, interciderunt, in quibus analogiam ipsam Latinorum vocabulorum & anomaliam explicaverat, deinde tractaverat de syntaxi, sive quomodo vocabula inter se ratione conjuncta sententiam efferrant, denique differuerat de copia verborum. Re-

XIV NOTITIA LITERARIA

spiciens hoc Varronis opus Vitruvius in præfat. libri IX, (five ut vulgo distinguunt IX, 3. at tractatio ipsa libri IX demum a capite quarto incipit) *Plures, inquit, post nostram memoriam nascentes cum Lucretio videbuntur velut coram de rerum natura disputare: de arte vero Rhetorica cum Cicerone: multi posterorum cum Varrone conferent sermonem de lingua Latina.* Fragmenta ex his libris collegit *Antonius Augustinus*, unde leguntur etiam in editione *Vertranii Mauri*. Postea additis nonnullis in Varrone *Ausonii Popmæ*, *Frisii*, & in *Dionysii Gothofredi* Auctoribus Latinæ linguæ. Repertum est etiam fragmentum Libri quarti ad calcem *Frontini* de Aquæductibus in Codice scripto *Cassinenſi*, de quo *Jo. Bapt. Morgagnus* epistolam scripsit ad *Polenum*, quæ edita est in opusculis scientificis & philol. Veneris T. IV.

Libri de re rustica.

Exstant præterea Varronis *de re rustica libri III*, quos natus octoginta annos scripsit ad *Fundaniam* uxorem: de quibus vid. Notitiam literariam Vol. I rei rusticæ Scriptorum præmissam p. CXIV:

Catalogus scriptorum Varronis, quæ interciderunt.

Jam veluti in tabella, libros hujus scriptoris perditos referam, quorum non ipsos etiam titulos tempus nobis eripuit. Sequar autem præter *Nonium Josiæ Merceri*, & optimas *Gellii* ac *Grammaticorum* veterum editiones, *Robertum* & *Henricum Stephanos*, qui fragmenta *Satyrarum Varro-*

nis congefserunt in fragmentis Poëtarum anno 1564, 8 editis pag. 305 — 364; tum *Antonium Riccobonum*, qui in fragmentis historicorum dedit quoque fragmenta scriptorum Varronis, ad calcem libri de Historia p. 219 — 401; *Aufonium* deinde *Popmam*, quem fragmenta Varronis collegisse jam dixi; denique curatorem editionis Dordracenæ, prioribus collectionibus melioris. Fuerunt itaque:

De cultu Deorum liber. S. Augustinus VII. 9 & 33 de Civ. Dei.

Rerum humanarum Antiquitates, libri XXV, & divinarum XVI, ad C. Cæsarem, de cujus utriusque operis argumento consulendus idem Augustinus VI, 3 de civitate Dei. Libros rerum divinarum Varro dicavit Cæsari Pontifici Max. Lactantius lib. I, cap. 6: *Varro, quo nemo unquam doctior ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, in libris rerum Divinarum, quos ad C. Cæsarem Pontificem maximum scripsit, cum de Quindecimviris loqueretur, Sibyllinos libros ait non fuisse unius Sibyllæ.*

De vita Populi Rom. ad Atticum libri, quorum undecimum laudat Nonius in *paupertates*. Hos libros Janus Gebhardus II, 19 antiquar. Lect. testatur in Codice Palatino Nonii Marcelli semper citari *de vita Patrum*: iis namque libris vitam majorum exsecutus erat Varro, ut ostenderet, quantum sua tempora a frugalitate veterum descivissent.

De gente Populi Rom. libri IV. Arnob. & alii.

De initiis urbis Romæ liber. Quintil.

De Republica libri, quorum *viceſimum* Nonius allegat.

Αἰτία, sive *Causæ* (quales apud Græcos scripsere Callimachus, Butas, Plutarchus) Serv.

De Philosophia liber. Augustin. XII, 4, & XIX, 1 de civitate Dei. *Liber secundus de forma Philosophiæ.* Charis.

Libri disciplinarum ad M. Coelium Rufum; in quibus unum de architectura fuisse, testis est Vitruvius præf. libri VII. Ex his *librum de Arithmetica* adhuc superstitem se vidisse Romæ apud Laurentium Strozium Cardinalem testatus est Vertranus Maurus in Varronis vita. Varronem de numeris allegat Censorinus cap. 2.

Hebdomadam sive *de imaginibus libri*, quorum ex undecimo profert nonnihil Charisius. In hujus operis libris singulis, ni fallor, septem virorum illustrium imagines stilo persecutus erat Varro. Imagines 700 fuisse testis Plinius XXXV, 2. Confer Vossium lib. I, cap. 12 de Historicis Latin. Libros hos unde *hebdomadam* titulo inscripserit Varro, docet Samuel Petrus lib. IV eclog. chronolog. pag. 204 sic: Decem apud Athenienses sorte legebantur viri, e singulis unus tribubus, penes quos esset imperium ἐφημερίας tribuum suarum intra unam Prytaniam. Distribuebatur autem Prytania in *hebdomadas* quinque (*Hebdomadas* has observatas fuisse ab Atheniensibus testis est A. Gellius XV, 2 his verbis: *In conviviiis juvenum, quæ agitare Athenis hebdomadibus Lunæ solemne nobis fuit.* Lunæ, id est, κατὰ Σελήνην, ut loquitur Thucydides, sive τῆς πρυτανείας *hebdomadas* intelligitur.) Singulos autem dies imperabat sorte captus Ἐπιστάτης, & ita deinceps

reliqui, donec *hebdomadis orbis* absolveretur; atque ita fiebat, ut e decem tres superessent, qui non imperarent. Ulpianus in Androtianam: ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ἦσαν εἰς τὸ ἄρχειν ἅμα, οἱ δέκα κατὰ κλήρον μιᾶς ἡμέρας τῶν ἑπτὰ, ὁμοίως δὲ ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀπὸ κλήρου ἤρχε τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἑπτὰ ἡμέραι. καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι, τρεῖς μὴ ἄρχειν. ἕκαστος δὲ ἄρχων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καλεῖται Ἐπιστάτης. Hinc explicandus est titulus libri Varroniani. Nam ita inscriptus est, qui continebat imagines clarorum virorum ¹, simulque eorum elogia, ut colligitur e Lib. I Epistolarum Symmachi Epist. IV ²: quia quemadmodum singulis Πρυ-

1. Opus genealogicum appellat Jac. Frid. Reimannus in Historia literaria libror. p. 44, nescio quo auctore. Nam singulos claros viros virtute, rebus gestis, vel ingenio, sive Græcos sive Romanos, illo opere celebrasse potius Varro, quam familiarum aut genealogiæ rationem habuisse videtur. Sic libro primo de imaginibus Homerum posuerat, teste Gellio lib. 3, cap. 11. In alio Demetrium, teste Nonio in *lucis*, in aliis alios. Ejusdem tamen Varronis fuit de familiis Trojanis liber, & de gradibus necessitudinum.

2. Primus hanc Symmachi Epist. produxit & illustravit Lud. Carrio lib. 2 emendatt. cap. 14, quem vide. Symmachi ad Patrem

scribentis verba sunt: *Studium quidem Menippeii Varronis imitariis, sed vicinis ingenium. Nam quæ in nostrates viros nunc nuper conditis epigrammata, puto hebdomadon elogiis prænitere, quod hæc æque sobria, nec tamen casta sunt. Illa bono metallo causa torno exigi nescierunt: & durior materiam, nisi fallor, anniteris. Ille Pythagoram, qui animas in æternitatem primus asseruit; ille Platonem, qui Deos esse persuasit; ille Aristotelem, qui naturam bene loquendi in artem redegit; ille pauperem Curium, sed divitibus imperantem; ille severos Catores, gentem Fabiam, decora Scipionum, totumque illum triumphalem Senatam parca laude perstrinxit. Tu ruinam proximæ ætatis illuminas.*

M. T. Varro.

* b

ταλαιας hebdomadibus regnabant *ὅτι Ἐπιστάται* vicem & *ἐφημερίαν* suam; ita & in his Varronis *hebdomadibus* assignatus erat cuique clarorum virorum quasi regni dies in sua ipsius imagine & elogio. Hactenus Sam. Petitus.

De proprietate scriptorum. Nonius, in *liquidum*.

Theatrales sive *de actionibus scenicis libri*, quorum *tertium* memorat Priscianus, *quintum* Charisius.

De scenicis originibus libri, quorum *tertium* Nonius & Charisius laudant. Librum primum laudat Censorinus cap. 17.

De Poëtis libri, quorum *primus* a Gellio citatur & Prisciano. Confer Jonsum p. 214 de scriptoribus Hist. Philosophicæ.

Libri de poëmatis, quorum *secundus* allegatur a Charisio. *Poëticum* Varronis librum laudat Diomedes.

De Plautinis Comædiis liber. Gell. III, 3.

Libri de Plautinis quæstionibus, quorum *secundum* allegat Nonius.

Epistolicarum quæstionum libri, quorum *octavus* a Charisio citatur. *Epistolicarum quæstionum libros* laudat etiam Servius in 1 Georgic.

Epistolæ, ad C. Cæsarem, Fabium, M. Sulpicium Fusum, Neronem, Marullium, Ser. Sulpicium, Varronem, Oppianum &c.

De Bibliothecis librum secundum citat Charisius.

Liber de Vita sua, id.

Complexionum librum sextum citat Diomedes.

Ad Libonem librum I memorat Macrobius II, 14 Saturn.

DE M. TERENTIO VARRONE. XIX

Libros Navales laudant Jo. Sarisberienſis II, 1 Policratici, & Vegetius, qui pleraque ex illis tranſtulit in librum ultimum ſuum de re militari, & nominatim eos laudat lib. V, cap. 11. His videntur reſpondere *litoralia* Varronis, citata a Solino cap. 11; Servio *de ora maritima*. Vide Salmaſ. p. 172 edit. Pariſ. *Tubero Varronis, de origine humana* laudatur a Cenſorino cap. 9; & falluntur, qui *de origine Romana* legunt.

Annales libri, quorum *tertium* Charifiſius commemorat.

Belli Punici ſecundi librum *ſecundum* citat Priſcianiſ.

Liber de familiis Trojanis. Servius etiam *de gradibus* neceſſitudinum ſcripſiſſe Varronem teſtatur.

Rhetoricorum libri, quorum *viceſimum* Nonius laudat.

Περὶ χαρακτήρων librum *tertium*, Charifiſius.

Libri de lingua latina ad Marcellum, quorum ſeptimus laudatur a Ruſino de metris Terentianis: & *libri de ſimilitudine verborum*, quorum *ſecundum* citat Priſcianiſ, fortaiſſis partes fuere *librorum XXIV de Latina lingua*, de quibus ſupra.

De utilitate ſermonis librum *quartum* allegat Charifiſius.

De compoſitione Satyrarum. Nonius in *Pareſtati*.

TITULI LIBRORUM LOGISTORICORUM
ET SATYRARUM : VARRONIS

quarum pleræque *Menippeæ*, h. e. prosa Menippi Cynici exemplo, carminis vario genere distincta atque expolita, scriptæ erant, unde Varro *Menippeus* Athenæo dictus & Tertulliano, Arnobio ac Symmacho *Cynicus Romanus*. Vide Probum in Eclogam VI Virgilii, & Josiam Mercerum pag.

207 ad Nonium.

ABORIGINES *περι ἀνθρώπων φύσεως.*

De admirandis, infra, *Gallus Fundanius*.

Agatho.

Age modo.

Ἄει Διβύη *vel* *περι αἰρέσεων.*

Ajax stramentitius.

Περί αἰρέσεων, supra, *ἄει Διβύη*.

Ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς.

Ἄρμον μετρεῖς, *περι φιλαργυρίας.*

Andabata.

Περί ἀνθρώπων φύσεως, supra, *Aborigines*.

Anthropopolis, *περι γενεθλιακῆς.*

Περί ἀρχῆς, infra, *Marcopolis*.

Περί ἀρχαιρεσιῶν infra, *Serranus*.

Περί ἀρετῆς κτήσεος, infra, *Trihodites*.

Περί ἀφροδισίων, infra, *Vinalia*.

Armorum judicium.

Περί ἀρρενότητος, infra, *Triphallus*.

1. De Satyris Varronis adeundus If. Casaub. lib. 2.
de Satyr. poeti c. 2.

Atticus (leg. *Articulus*) de numeris, Logistoricus liber.

Autumedus. infra, *Mæonius*.

Baja.

Bimarcus, περί τρέπου.

Βοῦς περί τάφων. infra, in ἐπιτάφιον.

Pro *Cai* lib. II apud Nonium in Carra lege;
Ἄει Διβύη. Scal.

Caprinum prælium, περί ἡδονῆς.

Catamitus.

Cato, s. ut vult Mercerus, *Catus*. vel de liberis educandis. Logistoricus.

Cave canem.

Κενοδοξία, περί φθόνου.

Ceria. infra, *Dolium*.

Περί κεραυνουῦ.

Chorographia.

Columna Hercules, περί δόξης.

Cosmotoryne, περί φθορᾶς κόσμου.

Cras credo, hodie nihil.

Cygnus, περί ταφῆς.

Cynicus.

Cynodidasculus.

Cynorhetor.

Desultorius, περί τρυφῆς.

Περί διαθηκῶν. infra, *Testamentum*.

Δις παῖδες οἱ γέροντες.

Dolium, aut *Ceria*.

Περί δόξης. supra, *Columna Hercules*.

Περί ἐδεσμάτων.

Περί ἐμμανῆς. infra, *Synephebus*.

XXII NOTITIA LITERARIA

Περὶ ἐγκωμίων. *infra*, *Papiapapa*.

Endymiones.

Περὶ ἐξαγωγῆς.

Ephebus, *vel Synephebus*, περὶ ἐμμονῆς.

Περὶ ἐπαρχιῶν. *infra*, *Flaxtabula*.

Ephemeris navalis.

Ἐπιτάφιον ἢ βοῦς περὶ τάφων.

Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, περὶ εὐτελείας.

Erratio.

Est modus matulae, περὶ μέθης.

Eumenides. interdum male scribitur *Eudamones*.

Ἐὔρεν ἢ λοπὰς τὸ πῶμα, περὶ γεγαμηκότων καδῆ-
κόντων.

Περὶ εὐτελείας. *supra*, τὸ ἐπὶ φακῇ μύρον.

Ἐχω σὲ, περὶ τύχης.

Ἐως ποτὲ, περὶ ὥρων.

Exdemetricus.

Flextabula, (al. *Flexibula*) περὶ ἐπαρχιῶν.

De Fortuna. *infra*, *Marius*.

Gallus Fundanius, *de admirandis*.

Περὶ γεγαμηκότων. *supra*, Ἐὔρεν ἢ λοπὰς τὸ πῶμα.

Gemini.

Gerontodidascalus.

Gloria, *vel Inglorius*, περὶ φθόνου. *supra*, μενοδοξία.

Γνώδι σεαυτόν.

Περὶ τρυφῆς. *supra*, *Desultorius*.

Hecatombe, περὶ θυσιῶν.

Περὶ ἡδονῆς. *supra*, *Caprinum praelium*.

Hercules tuam fidem.

Hercules Socraticus.

De Historia. *infra*, *Sisenna*.

Item Atii quod Titii.

De indigitamentis. infra, Pransus paratus.

Inglorius. vide Gloria.

De insania. infra, Orestes.

Ἱπποσύνη. (al. Hippocyon.)

Judex. infra, Pappus.

Laterensis. Logistoricus.

Lex Mania.

De liberis educandis. supra, Cato.

Logomachia.

Longe fugit, qui suos fugit.

Mæonius Autumedus.

Magnum talentum.

Manius.

Marcipor.

Marcopolis, ¹ vel μαργόπολις περί ἀρχῆς.

De officio mariti.

Marius, de fortuna. Logistoricus.

Melegri five Meleager.

Mensurales.

Messala, de valetudine, Logistoricus.

Περί μέθης. supra, Est modus matula.

Modius.

De Moribus, Logistoricus.

Mutuum muli scabunt, περί ψωρισμοῦ.

Mythlagogi.

Mysteria.

De natura rerum, Logistoricus.

1. Pro Marcopoli Hadrianus Junius VI, 9 animadvert. legit μαργόπολις; quasi luxuriosam civitatem dicas, Romam.

XXIV NOTITIA LITERARIA

Nepos, Logistoricus.

Nescis, quid vesper serus vehat.

De numeris, supra Articulus.

De numismatis. vide mox Oðogefis.

Oðogefis, περι νομισμάτων.

Oedipothyeses.

**Ονος λύρας.*

Orestes, de insania. Logistoricus.

De origine humana. infra, Tubero.

Περὶ ὥρων. supra, ἕως ποτέ.

Ραριαραρα, περι ἐγκωμίων.

Pappus vel Judex.

Pappus, de indigitamentis. Logistoricus.

Parmeno.

Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον, περι παιδοποιίας.

Περὶ φθόνου. supra, Κενοδοξία & Gloria.

*Περὶ φιλαγυρίας. supra, *Αμμον μετρεῖς.*

Περὶ φιλονεικίας. infra, Væ victis.

Περὶ φιλοφρονίας. infra, Testamentum.

Περὶ φθορᾶς κόσμου. supra, Cosmotoryne.

Pius, de pace. Logistoricus.

Plutorine.

Περὶ πλούτου. nisi leg. Περίπλου 1 & 2. περι φιλοσοφίας ap. Nonium.

Polyandrion.

Pratoriana.

Pransus paratus, de indigitamentis.

Prometheus lib. 1, 2, & lib. 15, allegatur a Nonio in evirescat.

Prometheus liberatus.

Pseudonea.

Pseudolus Apollo, περί θεῶν ἀπαντήσεως.

Περὶ Φωρισμοῦ. *supra*, *Mutuum muli scabunt*.

Quinquatrus.

Salaria.

Sardi venales.

Scaurus, *Logistoricus liber*:

Sciamachia, περί τύφου.

De Sectis; ex Nonio, & Prisciano.

Sera pareāte.

Serranus, περί ἀρχαιρεσιῶν.

Sesquiulysses.

Sexagesis.

Sifenna de Historia. *Logistoricus*.

Synistor.

Synephebus, περί ἐμμενῆς.

Tanaquil.

Ταφή Μενίππου.

Περὶ ταφῆς. *supra*, *Cygnus*.

Testamentum, περί διαθήκων, περί φιλοφρονίας.

Περὶ θεῶν ἀπαντήσεως. *supra*, *Pseudolus Apollo*.

Tithonus, περί γήρως.

Tricipitina.

Trihodites, *Tripylius*, περί ἀρετῆς κτήσεως (al. καὶ φύσεως.)

Tripallus five *Triphallus*, περί ἀρρενότητος.

Tubero, five *de origine humana*, (al. *Romana*, male.) *Logistoricus*.

Περὶ τύφου. *supra*, *σκιαμαχία*.

Περὶ θυσιῶν. *supra*, *Hecatombe*.

Περὶ τύχης, *supra*, Ἐχω σέ.

Ve victis, περί φιλονεικίας.

XXVI NOTITIA LITERARIA

De Valetudine. supra, Messala.

Vinalia, περί ἀφροδισίων.

Virgula divina.

Ἵδροκρύων. five ut clarissimus Falsterus ad Gel-
lii XIX, 30 legit, Ἵδροκρύων.

Casp. Barthius XV, 19 Adversar. in MSto Co-
dice, nescio quo, ait se has reperisse Varronis
sententias:

*M. Varro dixit: Fide referas gratias invite dan-
te. Vix datum, ne beneficium putes, sed prædam. Se-
mel dedit, qui rogatus; bis, qui non.*

Extorquere est plus, quam semel rogare.

*Turpissimum est in mendaciis confidere. Pulcher-
rimum est sænore datam gratiam reddere.*

Vis experiri amicum? calamitosus fias.

Non refert quis, sed quid dicam.

Nemo suum putet, quod extra ipsum est.

*Excellentissimum est docendi genus exemplorum sub-
ditio.*

*Studia tantum intermittantur, ne obmittantur. Gau-
dent varietate Musæ, non otio.*

Nil magnificum docebit, qui a se nihil dedicit.

*Non effemus pauperes, si ignorare nos pateremur
quid esset paupertas. Optimus est ad summas divitias
progressus, ignoscere se paupertati. Non est miser, nisi
qui sic se esse putat.*

Nusquam perveniet, qui quot videt, sequitur calles.

*Imperitiæ signum est, quod difficillimum est, exi-
gere cito fieri.*

Nulla jactura gravior est scienti, quam temporum.

DE M. TERENTIO VARRONE. XXVII

Viatores non vadunt, ut eant: sic vita non sui causa fit, sed ut in ea præclarum aliquid fiat.

Contemnendi sunt ineruditorum contemptus.

Si vis ad summum progredi, ab infimo ordire.

Multi laudem amittunt, quam ipsi de se dicunt.

Suetonius de illustribus Grammaticis c. 23 de Rhemmio Palæmone: *Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem porcum appellaret.* Caspar Barlæus epistola ad Joachimum Vicosortium: *Palemon Grammairien fort satirique appelloit le docte Varron le pourceau de lettres, parce qu'il ramassoit de toutes parts beaucoup des choses sans choix & sans jugement.* Dubito, an hæc fuerit Rhemmii sententia. Nec enim porcorum est colligere, sed rimari ac tentare rostro.

Alii Varrones.

Argonauticorum libri IV fuere alterius eodem tempore celebris *P. Terentii Varronis*, a patria, Galliæ Narbonensis vico Atace, dicti *Atacini*,¹ ut observatum præter alios Gyrardo, dialogo IV de poetis pag. 202, & Vossio lib. I de Hist. Latinis c. 16. Idem Atacinus *bellum Sequanicum* carmine Heroico descripserat aliquot libris, quorum *secundus* allegatur a Prisciano lib. X, p. 877. Alii Varrones complures videantur apud Glandorpium in gentibus Ælia, Cingonia, Rubria, Terentia, Vibidia & Visellia.

1. Varronem Atacinum bit Hieronymus, & ex eo agentem annum 35 ætatis Prosper in Chronico. Græcas literas didicisse, scri-

I N D E X
E D I T I O N U M
M. TER. VARRONIS
AUCTION FABRICIANO ET HARLESIANO
ET IN II ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I NATALIS 1471 — 1536.

- Reviviscere coepit Varro opera *Pomponii Lati* († Romæ 21 Maji 1497.) sive Romæ primum, sive Venetiis; repetitus dein Venetiis 1474, & tum Romæ 1475; post altus est studio Franc. *Rhollandelli*, qui in ed. *Parmensi* laudatur. *Parmensis* filia habentur *Brixienfis* 1483, & *Veneta duplex*, altera 1483, altera 1498. In his fere junctus fuit duobus *Grammaticis veteribus*, *Nonio Marcello* & *Pompejo Festo*. — An. autem 1492 cum Venetiis posthumum *N. Perotti* († 1480) opus, quod inscribitur *Cornu copiae*, primum prodiiisset cura *Pyrrhi Perotti* ex fratre nepotis, huic illi conjungi fere cœpere, ita ut quisque suo titulo gaudens etiam ab illo disjungi posset. Varro autem cum Festo, & maxime *Nonio* cum castigationibus *Mich. Bentini* vett. Codd. usi & hoc uno labore cogniti, ab an. 1492 repetitus est 1498 Venetiis, & ad calcem *Perottiani* operis ex offic. *Aldi* 1499, 1513 & 1514, 1527, *Mediolani* 1500 & 1510, cui posteriori etiam corrector adfuit *Jo. Bapt. Pius*, *Basileæ* 1518, 1521, 1526, 1536, *Parisiis* 1519, 1528 & 1530, *Tusculani* 1522, & *Lugduni* 1535; in quibus omnibus regnavit post *Pomponium* & *Rhollandellum Mich. Bentinus*, ab *Aldo* 1527 denuo commendatus.
- f. a. & l. 4. (circa annum 1472. *Venetiis*, ap. *Nic. Jenfonum*) *Editio vulgo princeps*, curante *Pomponio Lato*. *P. M. Terentii Varronis libri de lingua Latina.* —

Ita Cat. de la Bibl. du R. bell. Lettr. T. I, pag. 35. Harlesius vero excitans Hambergeri Z. N. T. I, pag. 414, & Laire Specimen &c. pag. 290, haud dicit Venetiis apud N. Jenfon circa 1472 prodiiſſe. Sed Mediolani 1471 fol. prodierat *Festus*, cujus exemplum fuit in bibl. Cl. du Boze, unde ſuam Feſti edit. Nic. Jenfon Gallicus fecit Venet. 1472 fol. *Nonium Marcellum* dein an. 1471 fol. ſine indice loci & typographi primum prodiiſſe refert Fabricius bibl. Lat. L. IV, c. IV Sect. II ed. Erneſt. vol. III, p. 335; unde neſcio an colligere licet, Nonium Feſto conjunctum fuiſſe, atque ſic memoria loci excidiſſe, qui in ed. principe Feſti dicitur *Mediolanum*. Quidni & tum tertius comes fuerit Feſti & Nonii Varro, quem quidem cum Eutropio & Paulo Diacono Romæ an. 1471 jam excuſum fuiſſe docet nos vir quidam literatiſſimus, ut adeo Romana hæc prior jure princeps ſit dicenda.

1474

Venetiis, fol. M. Terentii Varronis de lingua Latina ac verborum origine libri qui ſuperſunt, Venetiis, per Johannem de Colonia & Joh. Manthem de Gerretzen a. cccccclxxiv. — Vid. Maittarius Ann. typ. T. I, pag. 109, 174. & Bure bibliogr. inſtruct. T. I, pag. 36, qui hanc editionem uberius deſcribit, & principem eſſe cenſet. Habet in capite epiſtolam Pomponii ad Platinam, (quare ex ſuperiore ducta videtur) & ad calcem hæc leguntur: *Finis ejus, quod invenitur M. Varronis. Parce, qui legeris, ſi aliqua minus polita inveneris. Nam ita ex omni parte, ſive ſeculum feceris, ſive librarius, volumen quodvis corruptum erat, ut neceſſe fuerit aucupari hinc inde ſententias. Ideo ſine robore (rubore) veniam dabis, & errori manum inponas. Pomponius tuus orat. vale.* Ex hac ed. aut priore deſcriptus fuerit Cod. MS. ſeculi XVI chartaceus, qui eſt in Bibl. Lipſienſis ſenatus, & eandem habet ſubſcriptionem. Vid. Jo. Alb. Fabricii Bibl. Lat. a Jo. Aug. Erneſti auctius editam T. I, pag. 122. In præſatione Pomponius de ſua ed. ait: *Eos (Varronis libros) — legi ſumma cura ac diligentia. Ubi librarii literas mutaverant, correxi: in his, quæ inſcitia penitus corruptæ, non auſus ſum manum imponere: ne forte magis depravarem.*

- 1475 *Romæ*, fol. M. T. Varro de lingua Latina, edente Pomponio Læto: Nonius Marcellus de proprietate sermonis, & Pompejus Festus de collectaneis priscorum verborum. — Vid. Laire Specim. &c. pag. 227. & cl. Harlesii Introduct. &c. P. II, pag. 170.
- 1480 *Parmæ*, fol. cum Nonio & Festo, curante Pomponio Læto. In fine Varronis legitur: *Si quispiam tertio loco fragmentis Varronis tantum addiderit, quantum Pomponius primo: deinde Franciscus Rhollandellus secundo suo uterque studio ac diligentia contulit, nimirum M. Varro reviviscet. Impressum Parmæ MDCCCCLXXX, tertio Idus Decembris.* — Insunt Varronis tres libri ad Ciceronem de L. L. tunc sequitur M. Ter. Varronis Analogiæ liber primus, quæ dicantur, cur non sit Analogia, dein Analogiæ liber quintus, ab aliis inscriptus, primus & secundus lib. qui in aliis exemplis interdum conficiunt tres libros de Analogia, & ab aliis habentur libri VII, VIII & IX de lingua Latina. Vid. Gœtzii Mem. Bibl. Dresd. Vol. I, pag. 459, & Harlesium l. l. T. I, pag. 51.
- Eodem anno ibidem fol. Nonius Marcellus & Festus Pompejus emendati prodire.
- 1483 *Brixia*, fol. Grammatici veteres latini, Nonius, Festus. Varro de L. L. Incipit epistola Pomponii ad Platinam, quam excipit Index per ordinem literarum. Hunc sequitur M. Ter. Varronis de lingua Latina. In calce adhæret eadem subscriptio, quam offert ed. Parmensis a. 1480, additis his: *Impressum Brixia per Boninum de boniniis de Ragusia & Miniatum Delfera florentinum socios anno christi M. CCCC. LXXXIII. die XVI Jun.* — Videtur repetitio ed. Parmensis. Vid. Gœtzii Mem. Bibl. Dresd. Vol. I, pag. 459. Exemplum ejus servat etiam Bibl. academica Erlangenensis, teste Harlesio; fuitque in bibl. J. Aug. Ernesti, Lipsi. 1782 publice divendita p. 170 n. 2537.
- *Venetis*, fol. cum Nonio & Festo. In fine: *Impressum Venetiis per octavianum scotum Modatiensem. MCCCCLXXXIII quarto nonas septembris.* Repetita, ut videtur, ex Brixienfi. vid. Catalogue raisonné de la Collection de livres de Pierre Antoine Crevenna. T. III, pag. 24 sq.
- 1492 *Venetis*, fol. cum Nonio & Festo & Benini ad Var-

DE M. TERENCE VARRONE. XXXI

- ronem & Nonium castigationibus ad calcem Cornu copiae *Nic. Perotti* († 1480); quod hoc anno primum edi cœpit a *Pyrrho Perotto*, nepote illius ex fratre; cf. infra ad Venetam Aldi 1527, quæ ex Harlesio mutuamur; & Fabricii Bibl. med. & inf. latin. Vol. V sub voce *Nicolaus Perottus* p. 376. Cornu copiae istud repetitum est Venetiis an: 1494 & 1496; cf. Fabricius l. c. nescimus an cum iisdem auctt.
- 1498 *Venetiis*, fol. Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Varro. — In fine: *Impressum Venetiis per magistrum Antonium de Gusago Brixensem. Anno domini CIOCCCLXXXVIII, die XII Februarii.* — Rarissima hæc ed. exstat in Bibl. civica Ratisbonensi; vid. Car. Theod. Gemeiners Nachrichten &c. pag. 258, n. 254. Memoratur etiam in Bibl. Bodlej. T. II, pag. 622. Nullam habet præfationem: unde incertum est, quis eam curaverit.
- 1499 *Venetiis*, fol. in *Nic. Perotti* Cornu copiae s. linguæ Latinæ Commentariis &c. Venetiis, in *adibus Aldi*, mense Julio 1499. vid. Catalogue raisonné de la Collection de livres de P. A. Crevenna T. III, pag. 27.
- 1500 *Mediolani*, fol. Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Varro. Exstabat in Biblioth. J. P. de Ludewig, teste Catalogo P. IV, n. 12011. cum Erasmi autographo in margine. Sed eodem anno ibid. Perotti Cornu copiae prodit. cf. Fabricius Bibl. med. & inf. lat. l. c.
- 1504 *Veneta*, fol. Perotti.
- 1510 *Mediolani*, fol. Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Varro. In fine: *Impressum Mediolani per Magistrum Leonardum Pachel a. dom. 1510 d. XXI April.* — Curavit hanc editionem, Maittario ignotam, Jo. Bapt. Pius, & scriptores hosce accurate a se correctos esse dixit. Varronis libri de Analogia hic nominantur primus & secundus. cf. Gœtze Mem. bibl. Dreßd. Vol. I, pag. 459. vid. Harles. l. l. pag. 52.
- 1513 *Venetiis*, fol. *Nic. Perotti* Cornu copiae, sive linguæ Latinæ commentarii. Index copiosissimus dictionum omnium. Syrontini (*Nic. Perotti*) libellus, quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. Cornelli Vitellii in eum ipsum libellum Syrontini Annotationes. *M. Terentii Varronis de Lingua Latina libri VI. Ejusdem de Analogia libri tres. Sexti Pompeji*

- Festi undeviginti librorum fragmenta. Nonii Marcelli Compendia. *Venetis*, in *adibus Aldi & Andreae Soceri*, 1513 mense Novembri. vid. Catalogue raisonné &c. de P. A. Crevenna T. III, pag. 27. cf. Cat. bibl. J. Aug. Ernesti dividenditæ 1782. p. 170, n. 2535.
- 1514 *Venetis* ap. *Aldum*. fol. min. Opera Varronis cum Festo & Nonio, Funccius de virili ætate L. L. Marburgi 1727, cap. V, § VIII, p. 311, itidem ad calcem Perotti cornu copiarum edita dicit.
- 1518 *Basileæ*, fol. ad calcem Cornu copiarum Perotti.
- 1519 *Parisiis*, fol.
- 1521 *Basileæ*, fol. ap. Cratandrum. M. Ter. Varro de L. L. citatur a cl. Harlesio ex Bibl. Bodlej. II, pag. 622. Sed & hoc anno Nic. Perotti Cornu copiarum ibid. prodiiit, ad quod accesserunt 1) ejusdem libellus in Plinii ep. ad T. Vespas. 2) Corn. Vitellii in hunc lib. annot. 3) *M. Ter. Varronis* de L. L. Comm. 4) S. Pomp. Fest. undeviginti libr. fragm. 5) Nonii Marcelli Comm. cf. J. N. Funccii Bibl. Acad. Rintel. cl. Philol. fol. N. p. 44 sq.
- 1522 *Tusculani*, 4. M. Ter. Varro de L. L. de Analogia. in Catal. Bibl. Thuanæ P. II, p. 223. recuf. Hamburg. f. Lauenb. ubi & Pomp. Festus, & Nonius Marcellus, Perotti Cornu copiarum ibid. eod. 4 excusi memorantur.
- 1526 *Basileæ*, fol. Nic. Perotti Cornu copiarum f. L. L. Commentarii; *M. Terent. Varronis* de L. L. libri III, & totidem de Analogia: Sext. Pomp. Festi librorum XIX fragmenta: Non. Marcelli compendiosæ doctrinæ ad fil. aliaque. Sic est in Catal. Bibl. Ludewig. P. IV, n. 12012.
- 1527 *Venetis*, fol. In hoc volumine habentur hæc: Cornu copiarum sive L. L. Commentarii diligentissime recogniti, atque ex archetypo emendati. Index copiosissimus dictionum omnium, quæ in hisce Sympontini commentariis, libris de L. L. & de Analogia M. Ter. Varronis: undeviginti librorum fragmentis Sex. Pompeji Festi: in compendiis Nonii Marcelli de proprietate sermonum continentur: sic enim hoc indice omnia comprehensa sunt, ut, quæcunque quærantur dictiones, historiæ, fabulae, instituta, inventores rerum, mores, proverbia, remedia

morborum inveniri facillime possint. Quin etiam ad studiosorum usum singulæ columnæ arithmeticis numeris distinctæ, ut, ubicunque C inveneris, columnam signare intelligas: ubi reliquos numeros, versus. Græcas etiam dictiones longe plurimas hoc elencho collegimus. — Ejusdem Syrontini libellus, quo Plynii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. — Cornelii Vitellii in eum ipsum Syrontini libellum annotationes. — M. Terentii Varronis de L. L. libri tres. Quartus, quintus, sextus. — Ejusdem de Analogia libri tres. — Sexti Pompeji Festi undeviginti librorum fragmenta. — Nonii Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est; non ante impressa, idque labore & diligentia Jucundii nostri Veronensis; qui in Gallia Nonium cum antiquis contulit exemplaribus. Addita præter ea est longa dissertatio de generibus. Huc accedunt castigationes in hunc ipsum Nonium non contemnendæ, obiterque in Varronem & Festum ex veterum codicum fide Michaelis Bentini opera. In fine: *Veneriis in ædibus Aldi & Andreae Asulani socii, mense Martio MDXXVII.* — Aldus Manutius huic editioni præfatus, inter alia, *Habes, inquit, nunc lector amice diligenter, ac miro ordine typis nostris excusum Perotti Syrontini Pontificis cornu copię, in quo si quid vel a nobis, vel ab ipso auctore erratum fuerit, ignoscendum est nobis, ob eas ipsas, quas supradiximus, rationes: auctori, quia non ipse, sed Pyrrhus ex fratre nepos hunc librum ediderit. Morie enim prævenimus recognoscere non potuit has suas perdoctas & laboriosas lucubrationes. — quare & ipse de suis hisce Latina lingue commentariis jure dicere moriens potuisset: Emendaturus, si licuisset, &c.* Hanc Aldi præfationem excipit Pyrrhi Perotti in Cornu copię sive commentarios L. L. ad illustrem Principem Federicum ducem & ecclesiastici exercitus imperatorem invictissimum, Proœmium. vid. Harles. l. l. pag. 49 sq.

- ¶ 528 *Parisii, 8. cum Bentini castigat.*
 ¶ 529 *Parisii, 8. apud Sim. Colinaum, ex castigatione Mich. Bentini.*
 ¶ 530 *Parisii, 8. M. Ter. Varronis de lingua Latina libri tres, & totidem de Analogia; adjectis castigationi-*
M. T. Varro.

XXXIV NOTITIA LITERARIA

- bus *Mich. Bentini*: accessit M. Porcii Catonis originum liber unus. Parisiis, in coll. Sorbonæ. — Memoratur Hambergero in zuverlässigen Nachrichten &c. T. I; pag. 415 ex Cat. Bibl. Reg. Paris. T. I, pag. 35.
- 1535 *Lugduni*, 8. Varronis libri cum *Bentini* castig. adjunctis Pseudo-Catonis Originibus.
- 1536 *Basileæ*, 8. M. Ter. Varronis de L. L. libri III, totidemque de Analogia c. *Mich. Bentini* castigatt.
- *ibid.* per Jo. Walderum, fol. Nic. Perotti cornu copiæ L. L. seu Commentarius in Martialem. accedunt Terentius Varro de L. L. Pompejus Festus & Nonius Marcellus. Per Jo. Walderum.

ÆTAS II CRITICA 1557 — 1601 — 1619 — 1772.

Cujus princeps est Antonius *Augustinus* Ictus, idemque fospes Varronis, in editione Romana 1557. Exceper eum *Verranius Maurus*, Gryphianæ 1563 curator, & *Josephus Scaliger*, Augustini lectionem fecutus, & annotationum, quibus Parisina Rob. Stephani 1565 præstat, scriptor. Anno post *Adriani Turnebi* emendd. & comm. prodire posthumi; hinc Henr. *Stephanus* curas Augustini, Turnebi, Scaligeri, Appendice auctas in edd. Operum Varronis I & II an. 1569 & 1573, & III, 1581, iterum 1585 Parisiis recusa; ipse quoque Henr. *Stephanus* 1591 Appendicem ad assertiones analogiæ sermonis Lat. M. T. Varronis edidit. Fragmenta ejusdem collegerunt 1564 R. & H. *Stephani*, inprimis Satyrarum *Ausonius Popma* 1589; Fragm. historica, quæ secutus est *Livius*, 1568 Ant. *Riccobonus*, repetita 1579 *Basileæ*. Novam post illos Varronis curatores operam ei adhibuere *Dion. Gothofredus* in collectione Auctorum Lat. Linguae edita Genevæ 1595, repetita 1602 & 1622, *Ausonius Popma*, qui Plantino-Raphelengianam 1601 recensuit, notisque suis & conjectaneis ditavit, & Casp. *Scioppius*, ed. Varronis Ingolstadtinæ 1605 curator. Præstantior est Dordracena operum 1619 quæ reddit Steph. III cum fragmentis, & Amstelodami 1623 repetita. Ab eo tempore nemo curam impendit Varroni, usque ad an. 1772, quo in

- Ant. Augustini Opp. Luccæ editis repetita est ejus editio Varronis de L. L. Quid ex hac studii Varroniani intermissione colligi possit, nostrum non est dicere; sed certe hoc gratior sit opera nostra, quam in Varrone nostro quam curatissime edendo posuimus.
- 1557 *Romæ*, 8. M. Ter. Varronis pars librorum quatuor & viginti de lingua Latina. Ex bibliotheca *Antonii Augustini*. Romæ, apud Vincentium Luchinum. cum Indicibus. — Augustinus, Archiepiscopus Tarracoenensis, ab Adr. Turnebo lib. XXIII Adversariorum cap. 17 dicitur Varronis vindex, assertor, patronusque unicus, immo vero ejus potius *Æsculapius*. Ex antiquis codicibus, præcipuè ex Achillis Maffei libro, atque ex conjecturis virorum doctorum, quorum nomina pag. 1 ponit, & in contextu & in notis lucem accendit permultis locis dubiis obscurisque. Rarum hoc exemplar copiosius describit Freytag in Apparatu lit. T. III, pag. 48 sq. paucis indicat Bure in Bibl. instr. I, pag. 38. vid. Harlesium l. l. P. II, pag. 172.
- 1563 *Lugduni*, Gryphiana 8. M. Ter. Varronis pars librorum quatuor & viginti de lingua Latina. *M. Vertranus Maurus* recensuit. Additis Indicibus fidelissimis & amplissimis. Lugduni, apud heredes Seb. Gryphii. — Maurus Ictus Galliæ doctus, in epistola ad Penam dedicatoria, se profitetur Varronem ad codices MStos Florentinos & Romanos contulisse, cum Italiam peragraret. Notæ ejus laudantur. vid. Freytag l. m. pag. 49 sq. Exemplum hujus ed. cum multis emendd. & rarioribus notis MSS. Lucæ Fruterii Brugenfis suum habuisse testatur Th. Crenius in animadv. philol. & hist. P. III, c. I, § III, p. 11 sq. — ibid. *Marci Vertranii Mauri* libellus de Vita Varronis. Deque notis ad ejus libros de L. L.
- 1564 8. Fragmenta Varronis collecta a Roberto & Henrico Stephanis, exstant in Fragmentis poetarum, p. 305. 364.
- 1565 *Parisiis* ap. Rob. Stephanum, 8. M. Ter. Varro de L. L. cum *Jos. Scaligeri* conjectaneis. — Præclara sunt Scaligeri in Varronem conjectanea: in quibus eum in originibus verborum frequenter falli observat vir doctissimus. Parum autem credibile vide-

- tur & iniquum, quod Latinius Tom. II. Epist. pag. 121: *Vidi Josephi Scaligeri in M. Varronem de lingua Latina annotationum libellum, quas, ut prudenter Pater Octavius existimat, Julius Cæsar pater adornarat, & fortasse non dignas suo nomine judicaret.* Hæc editio ter repetita est cum libris Varronis de R. R. Discernuntur etiam hac nota, quod in prima versus, Trabæ nomine Scaligero missi a Mureto, struente insidias viri ingenio, pro genuinis, i. e. ipsius Trabæ, afferuntur & laudantur: dein omitti sunt, fraude cognita. Fraudem quidem illam quomodo ultus sit, satis constat; suntque noti versiculi, qui etiam ap. Erythræum in Pinacoth. reperiuntur.
- 1566 *Parif.* ap. Buon. 8. *Adriani Turnebi* Emendd. & Commentarii in libros M. Ter. Varronis de L. L. posthumi editi sunt a filio Odone Turnebo. cf. Catal. bibl. Thuanæ.
- *Francof.* ap. Christ. Wechelum. 8. cum *Adr. Turnebi* emendd. & comm. postumis; cf. Funccius de virili ætate L. L. cap. V, § VIII, p. 312.
- 1568 *Venetis*, 8. Varronis fragmenta historica, quæ secutus est Livius, collegit Antonius Riccobonus ad calcem libri de historia.
- 1569 f. n. I. H. Stephani I, 8. M. Ter. Varronis opera, quæ supersunt. In lib. de L. L. conjectanea *Josephi Scaligeri* recognita & appendice aucta. In libros de R. R. notæ ejusdem Jos. Scal. non antea editæ. His adjuncti fuerunt *Adr. Turnebi* comment. in lib. de L. L. cum emendationibus *Ant. Augustini*. item P. Victorii castigationes in lib. de R. R. Excud. Henr. Stephanus.
- 1573 f. I. H. Stephani II, 8. inter Varronis opera ab Henr. *Stephano* excusa, cum notis Scaligeri, Turnebi, & Ant. Augustini.
- 1579 *Basileæ*, 8. Varronis fragmenta historica.
- 1581 *Parif.* ap. H. Stephan. III, 8. M. Ter. Varronis opera quæ supersunt. In lib. de ling. Lat. conjectanea *Josephi Scaligeri*. In lib. de R. R. notæ ejusdem. Alia in eundem scriptorem, trium aliorum, Turnebi, Victorii, Augustini. Editio tertia, recognita & aucta. — Textus ex Romana (Augustini) expressus est, ut typographus profitetur.

- 1585 *Parif.* 8. Eadem recusa. v. Cat. bibl. Schwarzianæ Altorfii. P. I, p. 114.
- *Genevæ*, 4. D. Gothofredi I. Auctores Linguæ Latinæ in unum redacti corpus. Cum mendum in animo fuisse vereamur, vide potius ad an. 1595.
- 1589 f. 1590 *Franeckeræ*, 8. M. Ter. Varronis Satyrarum Menippearum, logistoricorum, *παραπλου φιλοσοφίας*, lib. II. Promethei lib. II. de philosophia liber unus, recensente *Aufonio Popma*, Frisio. Ejusdem Aufonii in eadem conjectanea. Franeckeræ, apud Ægidium Radæum.
- 1591 *Parif.* 8. *H. Stephani* Appendix ad assertiones analogiæ sermonis Latini M. Ter. Varronis. item Jul. Cæs. Scaligeri de eadem disp. doctissima. ap. H. Steph.
- 1595 *Genevæ*, 4. Auctores Latinæ linguæ in unum redacti corpus. M. Ter. Varro de L. L. M. Verrii Flacci fragmenta. Festi fragmenta a Fulvio Ursino edita. Schedæ Festi a Pomp. Læto relictae. Sextus Pomp. Festus, Paulo Diacono conjunctus. Nonius Marcellus. Fulgentius Placiades. Isidori Originum libri XX. Ex veteribus grammaticis, qui de proprietate & differentiis scripserunt, excerpta. Vetus Calendarium Romanum. De nominibus & prænominibus Romanorum. Notæ *Dionysii Gothofredi* J. C. ad Varronem, Festum & Nonium. Variæ lectiones in Fulgentium & Isidorum. Index generalis in omnes superiores auctores. *Genevæ*, apud Guil. Læmarium. vid. Harles. l. c. P. I, pag. 54 sq.
- 1601 f. n. l. Lugd. Bat. 8. M. Ter. Varronis operum quæ exstant nova editio. Edente & recensente *Aufonio Popma* Frisio. Ejusdem Aufoni in eadem notæ & conjectanea. Ex officina Plantiniana, apud Christoph. Raphelengium, Academiæ Lugduno-Bat. typogr.
- 1602 *S. Gervasii* (suburbium olim, nunc pars *Genevæ*) 4. Auctores Latinæ linguæ in unum redacti corpus: quorum auctorum veterum & neotericorum Elenchum sequens pagina docebit. Adjectis notis *Dionysii Gothofredi* J. C. una cum Indice generali in omnes auctores. *S. Gervasii*, apud Jac. Chouet. — Præter auctores in titulo ed. 1595 nominatos insunt varii auctores, qui de Notis scripserunt. Tum nova acceperê huic editioni 1) Liber Glossarum ex variis glossariis, quæ

xxxviii NOT. LIT. DE M. TER. VARRONE.

- sub Isidori nomine circumferuntur, collectus. 2) Excerpta Pithœana ex veteribus glossis. 3) Excerpta Differentiarum Bongarsii, regii legati.
- 1605 *Ingolstadtii*, 8. De L. L. nova editio ex recensione Gasp. Scioppii.
- 1619 *Durdrechtii*, 8. M. Ter. Varronis opera omnia quæ exstant, cum notis Jos. Scaligeri, Adr. Turnebi, Petr. Victorii & Ant. Augustini. His accedunt Tabulæ naufragii, seu fragmenta ejusdem auctiora & meliora, additis ad singula loca auctorum nominibus, unde hæc petita sunt. Durdrechtii, ex officina Joannis Berewout. — Textus expressus est ex ed. Stephaniana 1581.
- 1622 *Coloniæ Allobrog. seu Geneva*, 4. inter auctores latinæ linguæ in unum corpus redactos.
- 1623 *Amstelodami*, 8. ap. Jo. Jansson repetita est ed. Operum Varr. Dordracena 1619.
- 1628 *Francofurti ad M.* fol. Varronis fragmenta historica Livio subjecta.
- 1772 *Luccæ*, fol. Augustini editio repetita in Operibus omnibus Ant. Augustini Vol. VII. Primum volumen prodit an. 1765; VIII & ultimum an. 1774.

N O T Æ
I N
M. TER. VARRONIS
D E L I N G U A L A T I N A
LIBROS QUI SUPERSUNT.

3

N O T Æ
I N
M. TER. VARRONIS
DE LINGUA LATINA
LIBROS QUI SUPERSUNT.

I N L I B R U M I V.

Pagina 3. lin. 13.

CUM demonstratur, in quo non debet pertendi, & pertendi] Pertenditur legendum esse, & ante nos annotavit Vertranius. Pertendere enim τὸ ὑπερδραστεῖσθαι ad verbum. Propertius:

Quod si pertendens animo vestita cubaris,

Scissa veste meas experiere manus.

Plautus Captivis more suo alludit ad etymologiam veram. Non enim a pertendendo, ut vult Varro, sed a pertinendo. Ita enim ait: *Quid ais? tenaxne ejus pater?* PH. *Immo edepol pertinax.* Pulchre, quid inter pertinaciam esset, & perviciaciam, docet Attius poeta in Myrmidonibus, elegantissimis versibus: quorum acumen meruit, ut hic adscriberentur, ne corruptos legas apud Nonium:

Tu pertinaciam esse, Antiloche, hanc prædicas:

Ego perviciaciam ajo, & hac me uti volo.

M. T. Varro. Vol. II,

*

A 2

*Nam pervicacem dici me esse, & vincere
 Perfacile patior: perinacem nil moror.
 Hæc fortes sequitur: illam indotæ possident.
 Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur.* SCALIG.

Pagina 4.

lin. 3. *Quod vetustas quasdam delevit.*] Marg. Scalig. *quædam.*

lin. 5. *Cuncta manet.*] Marg. Scalig. *certa manet.*

lin. 17. *Videtur enim pos &c.*] Quia veteres sine N littera pronuntiabant & scribebant Pons, Frons, & similia. Varr. lib. XV Antiq. human. Fros, fœnum, messis: idem lib. I de Re rustic. *Circum fundum ulmos & populos: unde fros ovibus & bubus fiet.* & Parmemone: *Cæditur lucus, alta fros decidit.* Virgilius etiam amantissimus antiquitatis lib. 2 Georg.

Præterea cum fros tenera imprudensque laborum. POPMA.

lin. 18. *Vetustas non pauca depravat.*] Marg. Scalig. *vetustas pauca non &c.*

lin. 28. *Retinere possent.*] *Possint.* AUGUSTIN.

Pagina 5.

lin. 3. *Propter bis quaternas causas.*] *Propter quaternas causas. Propter has quatuor causas. Propter ternas causas.* duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione. AUGUSTIN. Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantum mutilum quovis pignore contendam. Nam cum contrarie opposuerit litterarum demitioni additionem, trajectationi seu trajectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit: ut non tantum hoc desit, sed etiam ea, quæ requiruntur ad explendum numerum bis quaternarum causarum. præsertim cum ita alibi loquatur: ut libro 7, *Libros faciam*, inquit, *bis ternos.* Concludamus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius, quam ut pro *bis quaternas*, cum aliis legendum censeamus *has quaternas.* SCALIG.

lin. 5. *Propter earum arctationem.*] Vetus lectio, *tractationem.* quæ vera est: nam hoc dictum pro Trajectionem; quia Traiecto dicebant διουλλάξω pro Traiecto. & pro Trajice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium, & reicinium quadrisyllabum. SCALIG. Puto legendum: *Propter earum aut trajectionem, aut commutationem. item syllabarum;*

quæ quoniam, &c. Non exstat, inquit, impositio primigeniorum verborum *propter bis quaternas causas*; nimirum propter literarum demtionem, aut additionem, aut trajectionem, sive transpositionem, aut commutationem: similiter propter syllabarum demtionem, aut additionem, &c. Aliter Quintilian. lib. 1: Verba paululum declinata varie & multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis, aut porrectis, aut adjectis, aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. POPMA.

lin. 8. *Heic commorandum esse &c.*] *Heic admonendum.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. At Scalig. lectionem scilicet *se-*
cutus, hic commonendum esse putavi, in Conjectaneis hæc adnotavit: Romana editio, & Vertranius, *hic commonendum esse non putavi*. Male. Ait enim Varro, quæ diligenter tractaverit in aliis libris, hic ea se non repetiturum, tantum commonendum modo putat lectorem.

lin. 9. *Origines expediam.*] Marg. Salig. *expendam.*

lin. 12. *Et viocurrus.*] Marg. Scalig. *unocolus.*

lin. 15. *Hinc Pacuvius Rudentisibilibus*] Eodem modo *Re-*
pandirostrum, & Cortinipotens Lucilio:

Huncine ego unquam. Hiacynti hominem cortinipotentis
Deliciis contendere? —

Sic etiam Laberius de Ariete:

Reciproicornem, lanicutem, vestitrahum. στρεψικέρωτα, δα-
σύμαλλον, ἐλκεσίπεπλον. Et Pacuvius finxit Curvifrons. Sed
ita corriges locum Nonii mire depravatum: Armenta genere
neutro, plerumque feminino. Ennius:

— *ad armentas ipsius easdem.*

Pacuvius:

Tu curvifrontes; pascere armentas soles.

Huc referendum & illam compositionem Lucilii, quamquam
magis Aristophanicam: *Transverso ordine posuit hippocam-*
pelephantocamelos. Neque alienum erit ab hoc loco, Hegge-
fandri veteris poetæ epigramma in Sophistas apponere:

Ὀφρυνασπασίδαι, ῥίνε γκαταπηξογένειοι,
Σακκογενειοτρόφοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι.
Ἰματα πωπερίβαλλοι, νηαιτικαὶ βλεπέλαοι,
Νυκτιλαδραιοφάγοι, νυκταπαταπλάγιοι.
Μειρακιεξαπάται, καὶ σύλλαβοπενσιλαβηταί,
Δοξοματισσοφοί, ζηταρετησιάδαι.

Videamus, num & nos impune cum Lucilio hæc imitatione
Græcorum tentare possimus:

*Silonicaperones, vibriffasperomenti,
 Mantibobarbicolæ, exterebropatinæ,
 Planipedatquelucernitui, suffarcinamisti,
 Noſſilatenivori, noſſidoloſtudii.
 Pullipremoplagii, ſutelocaptiotricæ,
 Rumigeraucupidæ, nugicanoricrepi.* SCALIG.

Pacuvius pleraque verba duriuscule confinxit, ut Rudentiſſibilus: quod Cælius mitigavit ad Ciceronem: *Hic tibi ſtrepius, fremitus, clamor, tonitruum & rudenum ſibilus.* Idem: *Nerei repandiroſtrum, & incurvicervicum pecus.* & Hermiona: *Currum liquit, chlamyde contorta aſtu clupeat brachium;* ubi exprimitur ſtatus & poſitura ad præliandum. Liv. lib. 25: *Paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit.* Petronius Satirico: *Idem ego ex altera parte feci, & intorto circa brachium pallio compoſui ad præliandum gradum.* Chlamyde contorta, ut ad Herrennium lib. 4: *Contorta toga cum pluribus aliis ire celerius cepit.* POPMA.

lin. 16. *Chlamyde contorta clupeat brachium.*] Pacuvii ex Hermiona, ut citat Nonius, *Currum liquit: chlamyde contorta aſtu clupeat brachium.* Livius libro XXV, id genus loquendi mitigavit. Ita enim ſcribit: *Inter hæc diſta paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit.* Valerius Flaccus lib. 3:

— *chlamys imbelli circumdedit oſtro*

Torta manum, ſtriſtoque vias præfulgurat enſe.

Hoc voluit Pollux lib. II. III. Ἐφ' ἧς, inquit, συστρεμμάτων τι φοινικοῦν, ἢ πορφυροῦν, δ' περὶ τὴν χεῖρα εἶχον οἱ πολεμοῦντες, ἢ θηρῶντες. Chlamydem autem peregrinantes ſumere ſolitos, docet Plautus Mercatore. Ibi enim adoleſcens profeſſionem adornans, ita loquitur:

— *chlamydem ſumam denuo.*

Item de curru paulo poſt:

Poſtea jam in currum conſcendi: jam lora in manus cepi meas. SCALIG.

lin. 17. *Ascendens pervenit.*] Marg. Scalig. *descendens.*

lin. 20. *Quartus, ubi eſt aditus, & initia regis.*] *Aditus ad initia rei.* non infelici audacia emendatum. AUGUSTIN. Non videtur eruditiffimo Adr. Turnebo aliquid mutandum: neque ego mehercule cenſeo. Quartus, inquit, aditus, regis eſt: id eſt, magnum fecerit, qui ad eum acceſſerit. Ita loquebantur veteres. Plautus Poenulo:

Rex sum, si ego illum hodie hominem ad me allexero.

In editione Romana lectio antiqua mutata est. SCALIG. Sunt, inquit, quatuor gradus explicandi origines verborum: primus est populi; secundus grammaticorum; tertius philosophorum; quartus, ubi explicantur primæ & occultæ verborum causæ, Regis, id est, ejus, qui reliquos omnes hac re antecellit. ita enim veteres aliquando nomen regis usurparunt. Horatius:

— *Rex eris ajunt*
Si recte facies

quem imitatus Aufonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex. POPMA.

lin. 26. *Nolui præterire eos, &c.*] Non hoc ait Varro, se nolle præterire eos, qui significationes tantum verborum expediunt: immo contra, se aliquid majus iis præstiturum. Ipse postea sese explicat. Itaque *volui* legendum, non, ut antea, *nolui*. SCALIG.

lin. 29. *Eo in verbo, quod finxisset Ennius, causam: negligere.*] *Eo in verbo, quod finxisset Ennius, causari: negligere, quod ante rex Latinus finxisset.* Hic est germanus hujus loci sensus, & vera lectio. SCALIG.

Pagina 6.

lin. 12. *Omnium rerum initia esse bina.*] *Principia.* AUGUST.

lin. 19. *Quare fit, ut omnia fere sint quadripartita*] *ut ideo fere omnia.* AUGUSTIN.

lin. 27. *Totidem verborum: Horum enim &c.*] Postrema duo verba vacant: quorum alterum conflatum est ex præcedentis simili desinentia: alterum quomodo huc irrepserit, nescio. Itaque inducenda sunt. Porro hujusce divisionis meminerat libro XX Rerum humanarum, citante Nonio: *Et ea, quæ ad mortales pertinent, quadripartito dispertierim: in homines, in loca, in tempora, in res.* SCALIG. Legi etiam *harum enim*, utrumque mendose, annotat Augustinus.

lin. 29. *Sed quæ cognatio.*] Marg. Scal. *si quæ &c.*

lin. 30. *Quæ radices egerit extra fines suas.*] Marg. Scalig. *quod radices — fines suos.*

Pagina 7.

lin. 9. *Filiam habeo.*] *virginem habeo.* Plaut. in Aul. AUGUST.

lin. 11. *O terra trita.*] *O terra terrea. O terra Græca.* ex libris. Totus hic locus Ennii mendosus est. AUGUSTIN. Si nomen tragœdiæ posuisset Varro, minus laboraremus ad conjecturam: nunc difficile est tam corrupto loco mederi: cum de quo, & quis loquatur, & in qua fabula, nesciamus. Multi multa adduxerunt ad correctionem hujus loci, partim ex se, partim ex libris manuscriptis; quæ tamen omnia mendosa puto. Quod si locus esset conjecturæ, ita lubenter legerim:

*O terra tritavi, in cuius mæro Liberi
Fanum locavi.*

Et, ut ingenue fatear, valde mihi persuasi, hanc meam conjecturam veram esse. Nam adverbium *ubi*, ex eo conflatum puto, quod videtur in manuscriptis *tritabi* pro *tritavi* scriptum fuisse. qui error quam frequens sit in libris calamo exaratis, nemo nescit: & nos demonstrabimus in his libris non semel ad eum modum peccatum esse. SCALIG. Vetus lectio: *O terra treca*; vel, *o terra terea*. Unde suspicor legendum:

O terra Thræcia, ubi Liberi

Fanum in Crunis Ismaro locavi.

Ennius fortean induxit poetam Orpheæ, aut nescio quem regem Thraciæ, querentem de neglectis sacris Liberi, quæ ibi summa cum religione a cœtu Menadum olim celebrabantur. Terra Thræcia, ut terra Italia, terra Sicilia, & id genus alia. Thræcia autem pro Thracia, unde Thræcius, vel Thræcius apud poetas. Cruni urbs maritima Thraciæ, eadem a cultu Liberi appellata Dionysiopolis. Plin. lib. 4: *Nunc habet Dionysopolin, Crunos antea dictam.* Strab. lib. 7: καὶ κρούνοι, καὶ ὀδυσσεὺς, μιλησίων ἄποικος. Ismarus mons ejusdem regionis, sacris Liberi & cœtu Menadum, Orpheo primum initiante, celebratus. unde Ismarias Bacchas vocat Ovidius lib. 9 Metamorph.

Ismaria celebrant repetita triennia Bacchæ. POPMA.

lin. 12. *In cuius muro locavi.*] Marg. Scalig. *intumum loc.*

lin. 13 sq. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emitur, quoad in aliquo consistit pretium.*] Legendum procul dubio, *Quod usque idem it, quoad in aliquo consistit pretium.* Et, nisi valde fallor, memini olim quoque ita sensisse doctiss. Adr. Turnebum, cum hæc cum illo communicarem. *Idem usque it* ergo dictum vel de præcone, qui semper vagatur, donec inveniatur, in quo consistat, pretium: vel de merce, quæ semper ἐπιπολάζει, & incerta est, donec in eo mancupe consistit,

qui auctionem evicerit. Quo in significato Plautus dicit, *It ad me lucrum*: nimirum ut in eo consistat & quiescat. SCALIG.

lin. 21. *Ut Asia, sic cælum dicitur modeis duobus.*] Nam & cælum dicitur cæli pars summa, ubi stellæ, & aeris plaga, tenero terram complexu continens. sic Asia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa. Duas enim tantum partes Varro (ut & Salustius in Jugurtha) orbis terrarum novit, Asiam & Europam. nam in Europa ponit Africam. Dicitur & Asia prioris Asiæ pars, in qua erat Jonia, & provincia populi Rom. In Varrone scribitur, *Et Cilicia*, falso mendoseque, cum in illa Asia Cilicia non esset comprehensa. Cic. pro Flacco, *Nam, ut opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.* Strabo, οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύοντες ὁμώνυμον τῇ ἡπείρῳ. TURNEB. Varro Asiam duobus modis dici tradidit: uno modo eam orbis terrarum partem, quæ respondet Europæ; altero minorem Asiam, quam & magnam Chersonesum veteres appellarunt, in qua collocat regiones, quas populus Rom. habuit vel cis Taurum, ut Joniam, Mysiam, Phrygiam, Lydiam, vel ultra Taurum, ut Ciliciam, Pamphyliam & Lyciam. Quod addit, *provincia nostra Cilicia*, id nonnullos in eam opinionem adduxit, ut putarent, Varronem consulem fuisse, & provinciam istam consulare obtinuisse proconsule. Sed neque in fastis Capitolinis, neque apud scriptores historiæ Rom. ulla, quod sciam, mentio exstat M. Varronis consulis. Itaque verisimilius mihi videtur; in Cilicia fuisse prætore, (hoc enim nomine extraordinaria quoque imperia ornabantur) cum classibus Pompeii piratico bello præesset: id quod colligitur ex initio libri tertii de Re rustic. POPMA.

lin. 28. *Cælum memorant.*] Marg. Scal. *cavum cælum* &c.

lin. 29. *Lucretius suorum* &c.] Ita habent omnes libri. & putant docti viri, Lucretium præter sex libros de Rerum natura, qui sunt in manibus, scripsisse opus Causarum naturalium: idque Ovidium innuere lib. 2 Trist.

Explicat & causas rapidi Lucretius ignis,

Causarumque triplex vaticinatur opus.

Sed Ovidius haud dubie respexit versus Lucretii de conflagratione mundi, qui sunt in libro 5:

Principio maria, ac terras, cælumque tuere.

Harum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,

Tris species tam dissimiles, tria talia texta,

Una dies dabit exitio.

Itaque legendum ibi, *Casurumque triplex*: ut & apud C. Albinovanum in Elegia de morte Drusi Germanici:

*Ecce necem intentum cælo, terræque, fretoque,
Casurum triplex vaticinatur opus.*

mihi non est dubium, quin hic reponi debeat Lucilius, ut & lib. 5, *Apud Lucilium*: ubi perperam legitur, *Lucretium*. C. Lucilius scripsit libros Satirarum ad numerum & ordinem tribuum. Unde Horatius: *Primores populi arripuit, populumque tributim*. Fuerunt autem tribus initio XXI institutæ ducentesimo quinquagesimo octavo Urbis anno, Claudio & Servilio Coss. postea diversis temporibus accesserunt aliæ XIV, ita ut demum anno quingentesimo duodecimo numerus earum esset XXXV. Hac ratione fortassis Lucilii poema fuit divisum in duo volumina; alterum habuit libros XXI, quos Varro hic adducit; alterum libros XIV: sed grammatici posteriores unum *σῶμα* fecerunt, qui generatim citant ejus libros XXXV. ΡΟΡΜΑ.

Pagina 8.

lin. 2. *Non male, quod posterior Ælius.*] Deleo v. *Ælius*, ut reprehensum veriloquium Ælii ab alio posteriore scriptore intelligamus. Si *posterior Ælius* scribatur, ut ab Antonio Augustino, sententia erit, ipsum sui posterioribus libris reprehensorem fuisse, credidisseque, non tam cælum a cælando, quam cælare a cælo deductum esse. Cælum alii ita vocatum censent, quod sit cælatum, impressumque variis signis, & distinctum sculptumque. Hinc præclari illi versus Varronis:

*Mundus domus est maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine zona
Cingunt, per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, lunæ
Bigas acceptat.*

Aliis cælum dicitur ut *κοῖλον*. TURNEB. Merito illud *Ælius* non agnoscit vetus scriptura. sed non *posterior*, sed *post reor*, legendum esset ita: *Quod post reor multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando*. SCALIG. Antiquæ editiones non habent vocem *Ælius*, unde suspicor legendum: *Cum posset prius, multo*. Cæli duas etymologias tradidit Ælius, unam a cælando, quod stellarum lumina, velut signa habeat impressa; alterum a celando, contrario nomine, quod minime cælum, sed opertum sit. utrumque non male, inquit Varro:

sed tamen potius *calare* a *calo*, quam *calum* a *calando* posset deduci. & *cælum* quasi *celatum* potuit dici, quod interdiu stellæ non apparent. POPMA.

lin. 6. *Ego magis puto a chao cavum.*] Hæc scriptura mirifice mihi probatur. In antiquis vero libris reperio, *a chao covum*, ut librarius fortasse *cohūm* scribere voluerit. Nam, ut ait Festus, *Cohūm poetæ calum vocaverunt.* Infra tamen Varroni *covum* in aratro nominatur. In antiquissimo libro clarissimi viri Hærici Memmii ita scriptum reperi, *cous est, quo cælum continetur*; unde Ennius:

Vix solum complere coum terroribus cali.

Est & *cohivum* calyx rosæ adhuc connivens & clausus. Verba sunt antiqui lexici, *Cohivum, κάλυξ ῥόδου μεμυκός.* Scribitur & *conivum*, a connivendo, ut reor. TURNEB.

lin. 9. *Itaque dicit Andromacha, Noctique cava &c.*] *Andromacha nocti: Quæ cava.* ex felici audacia. AUGUSTIN. Scribo: *Noctu quæ cava cali.* TURNEB. Scribendum: *Itaque dicit Andromeda nocti:*

*Quæ cava cali signitinentibus
Conficis bigis.*

Sunt enim Anapæstici ex Andromeda Ennii: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem cognoscimus ex dramate Aristophanis, cui nomen Θεσμοφορίαζουσαι. In ea fabula Aristophanes more suo Euripidem insectatur: & ex ejus poetæ Andromeda παρωδίαν confecit, qua hominem false deridet. In illis igitur, quæ dicuntur ex persona Andromedæ, habentur & hæc, ex quibus Latina versa sunt:

— ὦ νύξ ἱερὰ, .
ἢ μακρὸν ἵππευμα διώκεις,
ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ'
αἰδέρος ἱερᾶς
τοῦ σεμνοτάτου δι' ὑλύμπου.

Citantur & ab interprete Theocriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet, non Andromacha, sed Andromeda, legendum esse. Atque enim scripsit Ennius. Sed quemadmodum hic Andromacha pro Andromeda: ita etiam alibi contra Andromeda, pro Andromacha; ut apud Nonium mendose ex Andromeda citatur hic versus:

Nam ubi introducta est, puerumque ut laverent, collocant in cluæo:
cum sit ex Andromacha. quod cognoscimus ex Euripide in

Troadibus: ubi cadaver Aftyanaetis pueri lotum defertur in clypeo a Talthybio, cuius hæc verba apud ipsum Euripidem:

ἔλousα νεκρὸν, κἀπέλousα τραύματα.

Scripterunt autem Andromedam tres summi poetæ vetères: Livius Andronicus, Ennius, Attius. Tamen Attius raro vertit integras fabulas ex veteribus Græcis, sed de suo edidit. Argumento est, quod Armorum iudicium scripsit post Pacuvium, qui ejus nominis alteram ex Æschylo vertit: item Medeam, post Ennianam ex Euripide conversam: Telephum, post illam, quam ex Euripide quoque idem Ennius mutuatus fuerat: & multas alias. sic & Andromedam puto ex illius inventione esse, non autem ex aliquo poeta Græco. Livii vero Andromeda potuit esse interpretata ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda a Polluce lib. X, item Hesychio, voce κούρειον. SCALIG.

lin. 12. *Ad cavationem.*] Marg. Scalig. *rationem.*

lin. 13. *Quare ut a cavo cavea, & cavile.*] *cavea* & *caulæ*, non nemo emendat. AUGUSTIN. Particulam *ut* puto vacare, & ita legendum: *Quare a cavo cavea, & caullæ, & convallis, cavata vallis, & cavædium: ut cavum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum a caho: a cavo, calum. Cavile* mendose manifeste pro *caulæ*. Error ex veteri scriptura. Nam *Caullæ* scriptum fuit duplici l, ut Paullus. Inde fecerunt *Cavile*. Varro ni ἔτυμον cæli a Cavo deducendi adstipulatur Lucretius, qui dixit *Caulas ætheris*. SCALIG.

lin. 14. *Convallis, cavata vallis.*] Postrema duo verba suspicor esse glossema, quare censerem inducenda esse. SCALIG. Legendum, *Convallis, cavata, & cavum*, ejectis glossematibus. *Cavum* idem *Covum*. ab eo Varro Cavea, *Caullæ*, & *Convallis*, quasi cava vallis. infra: Sub jugo medio *Covum*, quo bura extrema addita oppilatur, vocatur *Covum* a cavo. Festus: *Cohum lorum, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.* *Cohum* poetæ cælum dixerunt a chaos, ex quo putabant cælum esse formatum. Ennius:

——— *pilam vix*

Sol mediam complere cohū terroribus cæli. POPMA.

ead. *Et cavere cautione.*] Al. *cavata cavitione*. Scio apud veteres *Cavitionem* dictum pro *cautione*: & ita posset legi, *Cavete cavitione*: ut id non inepte videri posset usurpari solitum in formulis. At quæ ratio est, ut cavere a cavo deductum sit? Fortasse ex his duabus vocibus faciendum *ca-*

radium: vel, & *caviar*, a cavatione. *Caviar*, ut foliar, lacunar, &c. SCALIG.

lin. 16. *Terra dicta ab eo — quod teritur*] Etiam Plautus voluit Terram dictam a terendo, sed quod terat homines & affligat, non quod teratur. Sic enim ad hoc etymon alludit Bacchidibus:

— *potisne est terra ut terat hominem atque prosternat.*

Tamen videtur verisimilius esse a Græco ἐρα, addito t, ut in plerisque aliis. POPMA.

lin. 22. *Trivolum, quo teritur.*] Marg. Scalig. *Tribulum, qui.*

lin. 23 sq. *Propter limitare iter.*] Perperam hic Vertranus putat legendum esse, *militare iter*. Nam Varro ait, terminos constitutos esse in agris propter iter limitare. Ea est tantum sentita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes V, ex duodecim tabularum præscripto. Militaris vero via est ἡ λεωφόρος. Quod si de ea sensisset Varro, non dicendum erat iter militare, sed via militaris. Nam viæ significatio latius patet. Inepte vero Varro terminum a terendo ducit, cum sciat τέρμα Græce dici. SCALIG.

lin. 26. *Non terminus, sed Termen.*] Lego *termon*, vel *termo*, ut & Ennius locutus est:

Ingenti vadit passu, qua redditus termo est. TURNEB.

ead. *Hoc Græci τέρμα.*] Lego, hoc Græci τέρμονα. distinguendum autem est post *in Latio*, ut arbitror. TURNEB.

lin. 28. *Via quidem iter.*] *via siquidem.* AUGUSTIN.

Pagina 9.

lin. 2 sq. *Appellarant summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ.*] Puto emendandum, *Quæ solo teri possunt*, id est, pede & vestigio. Emendationi suffragatur mensio syllabæ. TURNEB. Lege, *Quæ solo teri possunt, sola terræ.* Lucretius:

Avia Pieridum perago loca, nullius ante

Trita solo.

Solum enim, infimum pedis calcaneum, & calceamenti solea. Plautus: *Qui auro habet suppaetum solum.* SCALIG.

lin. 4. *Ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cubiteis pinsibant humum.*] Pro *pinsibant* leg. *pinsabant*. AUGUSTIN. In manuscriptis reperio, *ideo Ennium in terram cadentes dicere, cubitis pinsabant humum*. Si quis *pinsabant* legat, non multum repugnabo. Pinsare autem humum, est terram ferire; ut fa-

ciunt, qui interficiuntur, caduntque in terram. Simile est illud Homeri, ἔλε γαῖαν ἀγοστῶ. TURNEB. Homericum:

Αὐτὸς δ' ἐν κοίῃσι πεσὼν ἔλε γαῖαν ἀγοστῶ.

Idem Ennius Annali X: *Pinsabant terram genibus* —. Apud Diomedem *perperam ceram*, pro *terram*. SCALIG.

lin. 7. *Ab eo, qui Romanus combustus est.*] *Ab eo, qui Romæ non combustus est.* *Ab eo quoad Romæ combustus est.* utrumque ingeniosa investigatione. AUGUSTIN. *Ab eo, quod quom Romanus combustus.* Neque enim hic ponenda negatio. Videndus Cicero lib. 2 de Legib. Nam etiam si Romæ combustus esset, non dicebatur humatus, antequam iusta persoluta essent: neque proprie situs, nisi imposita inscriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octavum sepeliebatur, ut ait Servius. Itaque intra id tempus dicebatur esse supra terram. Quod significat Varro de Vita populi Rom. lib. 3, cum ait: *Propinquæ adolescentulæ etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: ut dum supra terram esset, riciniis lugerent; funere ipso, pullis palliis amictæ.* Hæc ille. Ut ante novendiale sacrum, supra terram esse diceretur: ubi ureretur, locus ille, Ustrina: cum conditus esset, funus: post denicale sacrum, humatus: ubi humatus, locus ille sepulcrum, & τύμβος. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legebantur apud Nonium, emendavimus: & divulsa duo testimonia in unum conjunximus. SCALIG. *Vox Romanus irrepsit ex additamentis hominum nostræ religionis, qui multa hujus generis in veterum scripta infarserunt, notandæ illorum superstitionis.* *Humatus dicitur mortuus, inquit, cum terra est obrutus. itaque qui combustus est, si in sepulcrum gleba abjecta non est, aut si os abscissum ad familiam purgandam, necdum persolutis iustis, humo non est opertum, is censetur inhumatus, & familia non est pura, diciturque mortuus humilior, quasi qui supra humum sit.* Erat autem intervallum septem dierum, quo mortuus dicebatur esse supra terram, & ad os illud servatum iusta & sacrificia ei persolvebantur. Octavo die post denicale sacrum humabatur, & os illud exceptum cum ceteris in urna condebatur. Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *Quoad humatus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri: aliter familia pura non est.* Cic. de Legibus 2: *Siri dicuntur ii, qui conditi sunt, nec tamen eorum ante sepulcrum est, quam iusta facta, & corpus incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepulcris ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contereret. eumque*

morem jus pontificale confirmat. Nam priusquam in os injecta gleba non est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. POPMA.

lin. 8 sq. *Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.*] Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur: ad quod servatum iusta fierent, reliquo combusto. id autem ad purgandam familiam certo genere februi, quod vocabant Exverrias. SCALIG.

lin. 10. *Ut pontifices dicunt, quoad inhumatus sit.*] Nam quamvis os humo opertum esset, tamen, antequam iusta fierent, mortuus ille, quamvis jam multo ante combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum Varro ex pontificiis libris, ut quod opertum humo prius ex vulgi opinione vocaverat, id post ex jure pontificio, inhumatum vocet, quia iusta adhuc facta non erant. Hoc dico, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manuscripto codice legendum: *Donec in purgando humo est opertum.* ut intelligas os mortui. SCALIG.

lin. 11 sqq. *Funesta manet & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani.*] Magna est confusio & conturbatio rerum & verborum, non suo collocatorum loco. Georgius Bucananus, poeta gravissimus & elegantissimus, vidit primus, unde ista essent distracta atque divulsa, ac me docuit cum aliis, ea sic conjungenda esse: *Et dicitur humilior demissior: infimus, humillimus: quod in mundo infima humus.* TURNEB. Non tantum doleo vicem hujus loci, quamquam pessime est acceptus: quantum admiror, non esse animadversum ab iis, qui hunc auctorem purgandum susceperunt: ut satis constet, insigniter esse depravatum. Et sine magno negotio vulnus aperi, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine *Humus*, & ab eo derivatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum usque locum, ubi iterum de derivatis ab humo differit, ibi, *Ubi nunc est Roma septem montium* &c. Quæ sane olim conjuncta erant cum hoc loco. Quod enim hoc verum non sit, nemo adversabitur, qui viderit, in duobus his locis Varro nem non sibi constare: hic, quod subito interruperit eam disputationem: ibi, quod ex interrupto eam repetierit, neque loco, neque ratione ulla ita postulante. Aliter enim neutrobi

cohærent illa. Neque est, quod quis miretur, tantum intervalli & hiatus interjectum esse. id enim non solum hic, sed & alibi in hisce libris accidit, & in Nonii Marcelli commentariis. Unumquodque autem significabimus suo loco. Igitur ita hæc restituenda sunt in suam pristinam sedem: *Et dicitur humilior. Hinc ubi nunc est Roma, septem montium demissior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius:*

Terra abis in nimbos, imbresque —

Pacuvius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam: humectam. Hinc ager uliginosus, humidissimus. Hinc udus, uvidus. Hinc sudor aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria humilior. Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium &c. SCALIG.

lin. 12. *Et dicitur humilior.*] Si non est mendum, familia, quæ in luctu est, non diceretur humilior, ut putat Vertranius: sed potius mortuus ipse ante novendiale sacrum. Nam & eodem modo supra terram esse dicebatur, ut supra annotavimus. Sin aliter, legendum cum iis, quæ distracta esse demonstravi, ita, *Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior.* Fortasse etiam scripserat Varro: *Et dicitur situs.* nam iustis factis dicebantur siti, non aliter. quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro disputabat de humo, & ejus derivatis, suspicatus est quidam, legendum esse *humilior*, quia sit derivatum ab humo. SCALIG.

ead. Quæ ad humum &c.] Hic quoque ordo inversus multum nocuit, & Varronem sibi ipsi adversari facit; cum ita potius scribendum sit: *Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, ut Sabini, & Lucani: utrumque, ut Etruria, & Tusci.* Quippe docet ab humo declinari, quod Etruria: ab hominibus, quod Tusci dicerentur. SCALIG.

lin. 14. *Utrumque.*] *Aut utrumque*, non nemo mutat. AUGUSTIN.

lin. 15. *Universus ager dictus Latium.*] Nondum e Varronis libris de lingua Latina omnes, ut ita dicam, errorum vepres eruncati sunt. serpunt etiam nunc illic multæ spinæ multique rubi. Nam quod hic legitur, *Universus ager dictus Latium*, ut in annosis reperi libris, *Latius*, adjectionis more, magis me delectat: ut & infra p. 11, l. 9, *ager arvus & arationes* dicuntur: quemadmodum & apud Plautum: *Non arvus hic, qui arari soleat, sed pascuus est ager.* TURNEB.

lin. 18. *Ut nostri augures publice dixerunt.*] Lege, *Ut nostri augures publici differunt.* Publicei pro publici. Cicero, *Publici Augures signis & auspiciis postea videntur.* SCALIG. Ita & Turnebus hunc locum emendari iussit.

lin. 26. *Gabinus, sive peregrinus, &c.*] Hæc non plus sensus habent, quam surdi lapides: sed sic emendo, & sensu quodam & vita afficio, & velut anima dono: *Quocirca Gabinus peregrinus, sed quod auspicia habet singularia, ab reliquo discretus.* Ostendit enim, quam ob rem in peregrino Gabinus ager non numeretur: quod scilicet suum quoddam auspicio- rum genus a reliquo agro peregrino diversum habeat. TURNEB. *Quocirca Gabinus quoque peregrinus.* Neque enim vera est aliorum correctio. Et supra, *Eo enim ex agro Romano primum progrediebantur:* lege *Romani.* alii legunt *Romam.* SCALIG. *Peregrinus ager dicitur is, in quem ex agro Romano primum progrediebantur.* itaque Gabinus quoque dici poterat *Peregrinus*, sed habebat auspicia communia cum Romano, quibus a peregrino discernebatur. nam in quibus eadem servabantur auspicia, in his societas. hac re, opinor, Cato Gallicum agrum, unde Senones Galli fuerant expulsi, vocat *Romanum* lib. 1 *Originum: Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viris cis Ariminum datus est, ultra agrum Picenum.* & Liv. lib. 27 refert, agrum *Fusinatem*, qui fuit in *Hernicis*, haruspices ut *Romanum* accepisse: *Fusione natus Androgy-nus. haruspices eum extorrem agro Romano procul terræ contactu alto immergendum responderunt.* Alioquin ager *Romanus* proprie dicebatur is, quem *Arvales* sacerdotes uno die *ambarvali* sacrificio lustrabant, id autem erat regnante *Romulo* intra quintum aut sextum lapidem ab *Urbe*, ad locum, quem vocabant *Festum*, auctore *Strabone* lib. 5. POPMA.

lin. 30. *Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus causa &c.*] In hac agri notatione ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus discrepat clandestina & antiqua scriptura, quam proponam: *Ager dictus est, in qua terra quid agebant, & unde quid agebant fructus causa: aut quod id Græci dicunt ἀγρὸν: aut ager, quo agi poterat: sic qua agi, actus.* Hæc interpretatio & verior est, & dilucidior, quam edititia. TURNEB.

Pagina 10.

lin. 1. *Qua agi, actus.*] Marg. Scalig. *qua agitatus ejus.*

lin. 11. *Ut quo agebant.*] Marg. Scalig. *ut qua &c.*

M. T. Varr. Vol. II,

* B

lin. 16 sq. *Quod primum & agro plano fructus capiebant; Campus dictus.*] Inep̄ta est hæc etymologia, sicut & de agro culto, a coalescendo potius quam a colendo. Siculi circum, aut hippodromum, *καμπόν* vocabant, a flexu equorum, & quadrigarum, quæ ibi certabant. Inde omnia plana *καμποί* dicti: poetæ vocant *æquora terræ*. Unde *καμπτήρ*, metæ. Pacuvius Tantalō, citante Nonio:

Extremum intra camperem, ipsum

Jam prægreditur Parthenopæum. SCALIG.

lin. 25. *Fundat quotquot anneis.*] Ita veteres loquebantur. Gellius lib. 6: *Ut Carthaginienses quotquot annis darent populo Rom. certum pondus argenti puri puti.* Varro lib. 8: *Quotquot annis eodem modo exoriuntur.* Similiter infra: *Sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.* & lib. 3 de Re rust. *Pastorem columbaria quotquot mensibus crebro oportet everrere.* Horatius:

Non si trecentis, quotquot eunt dies,

Amice, places illacrumabilem Plutona tauris.

Porro, cum hic duas etymologias Fundi tradat Varro, tertiam alibi retulit, quam Cicero festive illudit in joculari libello, hoc carmine:

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:

Ni tamen exciderit, qua cava funda patet. POPMA.

lin. 29. *Quod inde.*] Marg. Scal. *quidem unde.*

lin. 30. *Item alia, quæ segetes ferunt.*] *item alia. Quæ segetes ferunt.* AUGUSTIN. Melius & intellectu facilius: *Quod segetes ferunt, fruges: a fruendo fructus. ab spe, spicæ.* ut eduntur ista, Varronis enucleatio & etymologia prope tota perpetuæque interit. TURNER.

lin. 31. *Ubi & Culmi.*] Marg. Scalig. *uii &c.*

Pagina 11.

lin. 1. *In summo campo nascuntur.*] Marg. Scalig. *in summo campi &c.*

lin. 10. *Quod aratri vomer sustollit.*] *sustulit.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Id est projecta.*] Marg. Scalig. *porrecta.*

lin. 12. *Quod sine opere parata.*] Marg. Scal. *opera.*

lin. 14. *Dividit in eos agros &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sæpenumero accidit, ut una vox corrupta aliam secum trahat adventitiam, & alienam: ut hic videre possumus. Olim enim sine dubio præpositio IN hic non legebatur: sed factum est, ut propter verbum *Dividit*, quod quidem corru-

ptum est, ea huc irreperferit. Hæc enim est vera lectio: *Alludit eo, cum scribit Sulpicius*. Nam prima litera coaluit cum ultima præcedentis vocis *Rura*, & ex *l* factum est *i*. ut supra in *Ca-vilæ*, pro *caulæ*. SCALIG. Emendarim: *Diludit in eo*. In illa etymologia ruris, quam tradidi, inquit, leviter & perfunctorie ludit P. Sulpicius orator, cum scribit: *Plebei rura largitur ad aream*, id est, ad percipiendum fruges recidivas sive annuas messes, quas Seneca ad Lucilium eleganter dixit Spectare ad aream: *Cum flavescit, & ad aream spectat*. Diludo verbum theatri, & Diludia intervalla atque intermissiones ludendi, cum scilicet gladiatores, bestiarum, aut pugiles, medios inter ludos committuntur, quo istiusmodi commisiones instituit & induit spectatoribus tedium levent. Horat. lib. 1 Sermon.

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco. POPMA.

lin. 15. *Plebei rura largitur ad aream.*] *Al. largitur*. Illud autem valet, non prata aut pascua aut silvas dividit plebi, sed agros frumentarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia suis extricari folliculis non potest in area, torrebatur in fornace. TURNEB. *Ad aream*, potest interpretari, ad annuas messes percipiendas, id est, ut quotannis percipiantur fructus. Suspicio tamen legendum esse, *Plebei rura largiuntur ad aream*, vel *largitura*, id est, quæ uberes fructus fundunt, & largo manat copia cornu. Antiqui Romani omnem ex agris proventum vocabant Adoream. Plautus Amphitruone:

Qui præda atque agro adoreaue affecit popularis suos.

Fallum vero est, quod dicit Varro, *Rura dicta*, quod rursum ex iis percipiantur fructus: cum sint ex Græco ἀρουρα, prima litera abjecta: ut ἀμέλγω, mulgeo: & alia ejusmodi. SCALIG.

lin. 16. *Prædia dicta item ut prædes, &c.*] Inopia particula ut laborat hic locus. Leg. *Prædia dicta item ut prædes, a præstando: quod ea pignori data, ut publice mancupes præsent fidem, ut inde aberat, quod restitui e vetere libro*. Ceterum prædes exponuntur in antiquo lexico οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδεμένοι, qui pro vectigalibus populi obligati sunt: prædiatores, ὄνται ὑπαρχόντων, qui eorum scilicet bona & fortunas emunt. Hinc jus prædiatorium apud Ciceronem, quo obligata sunt bona ærario & populo. TURNEB. *Al. præda dicta*. Hic hiatus factum esse in Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda iniecit mentionem, cum quæreret etymon Ruris? sed, ut, quod sentio, aperiam,

videntur ea deesse, in quibus explicabat Varro, quid esset Adorea in exemplo Sulpicii antea adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versiculum Plauti ex Amphitruone supra a nobis productum,

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis suos.

Unde, quod nunc disserat de præda, id esse ex testimonio Plauti, quod ipse explanat propter verba illa Sulpicii. Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, ut putat Vertranius. nam etiam prædam vocabant id, quo in locationibus & rebus mancipi & aliis ejusmodi publice cavebatur. SCALIG.

lin. 17. *Quod ea pignori data &c.*] Marg. Scalig. *eo pignore dato.*

lin. 18. *Ubi nunc est Roma, septem montium demissior &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Contextenda sunt, quæ disjuncta sunt improbissime: *Ubi nunc est Roma septimontium nominatum, ab tot montibus, quos postea urbs muris comprehendit.* At rupes Tarpeja pars erat montis Capitolini præceps, unde nocentes dejiciebantur interdum. Plutarchus, *πλὴν πέτραν ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηίαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐρρίπτουν τοὺς κακούργους.* Vocabatur & saxum Tarpejum. Horatius, *Dejicere e saxo cives.* TURNEB. Citat hæc ex poeta quodam, cujus nomen non apposuit, quod vulgo notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis:

Hic ubi nunc est Roma septem montium demissior

Infimus locus —

Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis, *Infimus, humillimus.* Quod autem doctissimus Turnebus hic legendum censet, *Septimontium*, næ is multum fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies festus, vel potius sacrum, quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria: *Etiam, inquit, strenæ captandæ, & septimontium, & brumæ, & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* SCALIG. Est versus alicujus veteris poetæ, describentis situm terræ, ubi post condita fuit Roma: cui fere geminus ille Virgilii 3 Æneid.

— nondum Ilium & arces

Pergamæ steterant, habitabant vallibus imis.

Eum Varro hic adducit, ut, quoniam hætenus explicavit origines vocabulorum, quæ ad humum pertinent, nunc ejus derivata persequatur, inter quæ *humor, sudor*, & similia: a quibus arrepta occasione, ut solet, descendit ad nomina aqua-

rum. sicuti mox *humor hinc fit himbēque*. Humor & imber fiunt ab humi, quia, ut ait Lucilius,

Terra abiit in nimbos imbresque.

Roma septem montium, ut Propertius:

Septem urbs clara jugis toti quæ præsidet orbi. POPMA.

lin. 21. *Terra abiit.*] *terra abiit.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Hinc sudor quivis &c.*] Al. *Hinc sudor quamvis deorsum in terræ umbra*. Lego: *hinc sudor, udor. is quamvis deorsum in terram unde sumi pote, puteus: nisi potius quod Æoles dicebant, ut ποταμὸν, sic ποτήρα & ποτόν, ut nunc φρέας: a puteis oppidum Puteoli*. TURNER. Quod legitur, *Hinc sudor quivis in terra imber*, sane falsum est, etiamsi nescio quid simile voluerit Empedocles. Alii verisimilius, nihilo tamen verius: *Hinc udor. Aquæ vis deorsum in terra, Imber*. Ego puto: *Hinc udor, aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria*. Quod scilicet ab aquarum vi, Umbri: nimirum ἀπὸ τῶν ὑμβρῶν. Auctores, Diodorus, Solinus, & alii. Vel de Umbria injectit mentionem, quod cum agat de infimis locis, & quæ in eis sunt, fortasse humilem situm Umbriæ innuit: & ita tunc legendum esset, *Hinc udor. Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior*. Ita etiam locutus est in libris de Re rustica. Nam *deorsum habitare* dixit, pro *in humilibus locis habitare*. De situ vero Umbriæ notum est, humilem maxima ex parte esse. Hinc Propertius dixit Mevaniam sitam loco plano & cavo. Athenæus quoque lib. 12 ait, luxui maxime deditos fuisse, quod similem ac Lydi regionem haberent, qui & ipsi deliciarum infamia flagrarunt. Etiam Lydiam planam esse, & humilem, ostendit proverbium, *Λυδὸν εἰς πεδίον προκαλεῖν*. Quare & Umbrorum talem fuisse, & Sybaritarum: de quibus dictum propterea, quod neque orientem solem neque occidentem viderent. Verba Athenæi sunt hæc: τὸ τῶν Ὀμβρικίων ἔθνος ἐπεικῶς εἶναι ἀβροδιατον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς, χόραν τ' ἔχειν ἀγαθὴν ὅθεν παρελθεῖν εἰς εὐδαιμονίαν. propterea dicuntur pingues Persio. Eo etiam spectavit Plautus Milite, cum ait:

Minime sputator, sereator sum: itidem minime muccidus.

Post Ephefi sum natus, non in Apulia, aut Umbria.

rusticos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scazonte in Egnatium videtur idem voluisse, & ita corrigendus versiculus in eo epigrammate:

Aut porcus Umber, aut obesus Etruscus.

Ubi hodie perperam, ut puto, legitur, *parcus Umber*. Ita

enim veteres, ut nos quoque hodie vulgo facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:

Porcus est, quem amare cæpi, pinguis, non pulcher puer.

Hodie vulgo apud Nonium falso legitur *Orcus*. Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyllanno, *παχὺς γὰρ ὡς ἐκεῖτ' ἐπὶ στόμα*. De hujus Dionysii edacitate, & immensa corporis mole, plura Athenæus lib. 12. Itaque errat Alcibiades, qui, ubicunque sit mentio Umbrorum apud Plautum, Ovidium, & alios, parcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longe majorem protractus est: qui apud Plutarchum in Sympotiacis putarit de Umbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cum tamen neque ipsi frugales fuerint, neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem, quem ille intelligit, neque posuit, est Sympotiacōn libro 2, capite 10, τὰς δὲ Ὀμβρικούς ἐκείνας δαΐτας οὐ χρὴ μεταφέρειν ἐκ τῶν στρωπιατικῶν καὶ παρεμβολικῶν ἐνταῦθα δειπνῶν. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν παλαιῶν φιλανθρωπίαν ζηλοῦν, οὐ μόνον ὁμοβίους, οὐδ' ὁμοροφίους, ἀλλὰ καὶ ὁμοχοϊνίκας καὶ ὁμοσίτους (ποιεῖτ' & ὁμοσιπύους) τῷ πᾶσαν σέβεσθαι κοινωνίαν, ἐν τιμῇ τιθεμένους. Nam ibi non intelligendum de Umbrorum cœnis, sed catulorum, & ferarum. ὁμβρίκια enim & ὄβρια Æliano, & ὄβρικάλα Æschylo dicuntur catuli ferarum. Unde etiam ex musimone fero animali & ovibus natos prisci Latini Umbros vocabant. Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum, καὶ τὸ μονοφαγεῖν, cujus nemo particeps est: atque adeo, ut Plautus ait, *cum quis singulas escas devorat*. Quod & proverbialiter dictum Plutarcho: & allusit Seneca epistola 19. *Visceratio, inquit, sine amico, vita leonis ac lupi est*. Latius equidem divagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere, quæ opus essent ad probandam conjecturam nostram, & ad ea diluenda, quæ contra objici possent. Quare de Umbria intellexit Varro, aut quod ἀπὸ τῶν ὁμβρῶν, aut quod humilis ejus situs. agit enim de humo. SCALIG. Puto legendum: *Quæ abit deorsum in terra umbra*. Varro deducit *umbram* ab humo, eo quod deorsum cadit in terram: alii ab humore, quasi vero omnes umbræ humidæ sint. *Abit deorsum*, ut Cato de Re rust. *Ubi deorsum versus ibit*. Varro infra: *Ut lucem caperet deorsum*. & lib. 1 de Re rust. *Qui colunt deorsum magis æstate laborant*. ΡΟΡΜΑ.

lin. 25. *Unde sumi potest, Puteus*.] In superioris memorix excusis, *Unde sumi pote, Puteus*. Quæ vera est lectio,

quamquam eodem sensu. Si aliquid mutandum esset, legerem: *Unde sumitur potus, puteus*. Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus est, ubi scribit, Simpulum vas dictum a sumendo. Est autem valde λεπτολόγος καὶ στωϊκωτάτη, hoc est, ineptissima, etymologia: si quidem putat ab illo nomine *pute* dictum *puteum*. Quare enim fons quoque, ex quo sumi pote, ita dictus non est? SCALIG.

lin. 26. *Nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύδιον καὶ ποταμὸν*. Sic *potura a potu, non ut nunc*] Sic editio Romana. Al. *Nisi potius, quod Æoles dicebant ποταμὸν: sic potura a potu, non ut nunc*. Atqui neque πύδιον Græca est dictio in eum sensum: neque ποταμὸς puteum significat. Et tamen si alterutrum id significasset, uno tantum contentus fuisset Varro: & etymon alicujus vocis non potest deduci a duabus vocibus ita dissimilibus, ut sunt ποταμὸς καὶ πύδιον. Vertranius certe pro vera hanc amplexus est lectionem: cum meo quidem judicio illa vera sit, quam reponemus, sic: *Nisi potius, quod Æoles dicebant ποτήρα, ἀπὸ τοῦ πότου, non, ut nunc, φρέαρ*. Ut taceam de *potura*, voce nihili, & nunquam a bono auctore usurpata. Est autem ποτήρ, quæ πίστην apud poetas, nisi me fallit judicium. Et non est, quod pro legitimis vocibus spurias & adulterinas supponamus. Nam in eadem editione Romana, quod postrema verba legerint sic, *Non, ut nunc, a πόσω*, quid sibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim significat. Vertranius certe eam secutus est. Quod autem eos induxerit, ut πύδιον hic reposuerint, id accidit, puto, quia apud Hesychium legerant, πύδιον, τὸ ὕδωρ, Θουκυδίδης. Cum tamen in Thucydide semper πύδιον pro templo Apollinis accipiat: utpote quod alium significatum non habeat. Quare aut erravit Hesychius, aut locus ille mancus & corruptus est. SCALIG. *Æoles dicebant sic ποτήρα, a potu, non ut nunc φρέαρ*.] Græca vox adulterina est, ut reliquæ omnes, quæ in vulgatis libris hic exstant. Æoles, inquit, Puteum vocabant ποτέον a potu, non ut nunc φρέαρ, a profunditate. Lib. 5: *Puteus quod sit Græcum antiquum, non ut nunc, φρέαρ dictum*. Sed errat Varro in hoc etymo tam Græco, quam Latino, cum sit a verbo Puteo, puteus. ΡΟΡΜΑ.

lin. 28. *Puteoli*] Strabo lib. 5: Ἐξῆς δὲ εἰσὶν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἀκταί, καὶ αὕτῃ ἡ πόλις. ἣν δὲ πρότερον μὲν ἐπίνειον Κυμαῖον ἐπ' ὄφρυος ἰδρυμένον κατὰ δὲ τὴν Ἀννίβα στρατείαν συνώκισαν Ῥωμαῖοι, καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν

φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ὅτι ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ, μέχρι Βαίων, καὶ τῆς Κυμαίας, θείου πληρὲς ἐστὶ, καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. Stephanus ab utroque, Δικαιαρχία, inquit, πόλις Ἰταλίας. ταύτην δὲ φασὶ κεκληῖσθαι Ποτιόλους. πότια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ἔληρε δὲ, τὸ ὄζειν. SCALIG.

Pagina 12.

lin. 4. *Itaque cum Afranius Puticulos in Togata appellat.*] *Putilucos* legendum esse, ipsius Varronis verba facile demonstrant. SCALIG. Idem in margine, *Putiluculos*.

lin. 5. *Quod inde suscipiunt.*] Ita lego pro vulg. *susci-
piunt*. AUGUSTIN. Lego: Quo deinde *suscipiunt* perpetuo *flumen, lacus*. *Lacuna*, in qua ibi aqua. Lacum autem hic intel-
ligo, quo ex flumine ad aquandum aut lavandum aqua exce-
pta est, quo etiam ex aquæductu aut fonte recipitur. Terentius:

Apud ipsum lacum est pistrilla.

Horatius:

Gessiet a furno redeuntes scire lacuque. TURNEB. Vetus scri-
ptura: Quo inde *suscipiunt*. Lego igitur: Quo inde *susci-
piunt* perpetuo *flumen, lacus*. *Lacuna*, lama, ubi aqua con-
tineri potest. Dictum est autem Quo inde pro Unde. ut alibi,
in qua ibi, pro Ubi. quod in idiomate Hebræo rarum non
est. SCALIG.

lin. 8. *Stagnum, quod Græce στάμνον.*] στεγνόν, aut στε-
γανόν. AUGUSTIN. Lego: *stagnum*, quod Græce στεγνόν.
TURNEB. Restitue: *Stagnum a Græco στεγνόν*. Male enim
in editione Rom. σταμνόν. Aliud enim est σταμνός, ut sci-
unt, qui legunt saltem Aristophanem. Στεγνόν igitur,
quod contineat aquam, neque manare possit, ut etiam
Festus scripsit. Unde Stativæ aquæ dicuntur, quæ contra-
riæ sunt manantibus, & perennibus: cujusmodi sunt fon-
tes, rivi, fluvii. Varro de admirandis, ad Fundanium fo-
cerum: *Secundo de stativis aquis, ut sunt lacus, & stagna,
& putea, & maria*. Plinius lib. II, cap. LXXXVIII: *In eadem
& oppidum haustum profundo, alioque motu terræ stativas emer-
sisse*. Ita enim lego, non *Statinas*, ut habent vulgata exempla:
præcipue, cum in veteribus calamo exaratis legatur *stagnum*,
quod sane declaratio est ejus vocis: deinde in textum irrepsit,
cum esset ab aliquo studioso in ora libri annotata. *Statinas*

vero reposuit, qui legerat apud Staium *Statinas* renatas dici: quasi ea sit mens Plinii. Nam si ita esset, Plinius dixisset insulam in planitie campi existitisse. Quod sane non ridiculum modo, sed & ἀδύνατον. Stativas vero dicebant, quomodo calidas & frigidas, & Bajanās, & Albulas, cum subintelligerent Aquas. SCALIG.

lin. 9. *Habet primum.*] Vulg. *primam*. Sed in editione Romana de suo correxerunt, *Quod nomen habuit primum*: male. nam nullo negotio emendari poterat: *Stagnum a Græco στεγνόν, quod non habet rimam*. Siquidem Græci vocant στεγνόν, quod minime rimosum est, & fideliter continet: cui contrarium Latinum Futile. Sequentia Varronis verba facile probant conjecturam nostram. SCALIG.

lin. 12 sq. *Stillicidia, fluminaque, ut ita fluant cadantque.*] Vulg. *Stillicidia, fluvia, quæ ut ita fluant cadantque*. Repono: *Stillicidia, flumina, aquæ, uti fluant cadantque*. Ut in senatusconsulto, quod exstat apud Frontinum: *Quo minus ea aqua ire, cadere, fluere, &c.* Unde caducæ aquæ, quæ ex dividiis, seu castellis, & fistularum manationibus fluebant. SCALIG.

lin. 15. *Continue.*] Lego *continuo*. AUGUSTIN.

lin. 17. *Amiternini.*] Nempe qui ἀμικιτέρμονες poetis Græcis. SCALIG.

lin. 19. *Qui aliter facit, ex ambitu causam dicit.*] *Indagabili ex ambitu causam*, libri omnes, quos vidi. AUGUSTIN. Si non est mendum in nomine *indagabili*, erit, quod Græci dicunt ὑπεύθυνος: tunc autem legendum erit *indagabilis*. Sed nihil affirmo. Est autem ex veteri formula dictum, quæ servabatur in legibus scribendis: QUI ALITER FAXIT, CAPITALE ESTO. Ut in legibus Numæ Regis, SI QUIS ALIUTA FAXIT, IPSUS JOVI SACER ESTO. ἐὰν ἄλλῳ, ἐὰν ἄλλως ποιήσῃ τις, τῷ νόμῳ ἑνοχος ἔστω, familiare apud Demosthenem. Forsitan ingitur *Indagabilis ex ambitu, ἐξεταστέον, ὑπεύθυνος, ἑνοχος*. Sic dictum apud bonos auctores, *indagare crimen*. SCALIG.

lin. 26. *Nihil Latinum: ut quod oritur.*] Quidam purant ex veterum librorum notis scribendum: *Nihil Latinum & ignotum: ut quod oritur*. AUGUSTIN.

Pagina 13.

lin. 3. *Appellatum — Dehebrim.*] Al. *Appellatum Tibrim. Tebrim* ex Plin. lib. 3, cap. 5. In editione Rom. *Deheberim*.

Et supra p. 12, l. 24, *Tiberis, quod caput extra Latium lege, quojus caput.* SCALIG.

lin. 4. *Vocitatum.*] Marg. Scalig. *appellatum.*

lin. 5. *Tiberinum.*] Marg. Scalig. *Tiberium.*

lin. 10. *Austrum.*] Marg. Scalig. *Eurum.*

lin. 14. *Manlius.*] Marg. Scalig. *Manilius.*

lin. 18. *Sunt & nomina &c.*] Ante hæc verba multa, ni fallor, defunt. AUGUSTIN. Idem judicabat Scaliger ad h. l.

lin. 26 sq. *Ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat.*] Apparet manifesto, esse vericulum Ennii,

— *Saturnius illi*

Nomen erat, de quo late Saturnia terra.

In fragmentis Originum, quæ exstant nomine Catonis, idem Ennii ἀρχοτελεύτιον legitur: *A quo Saturnia olim, ubi nunc Capiuolium: & ab ea late Saturnia terra.* Itaque illud Virgilio defuntum est ex Ennio,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen. SCALIG.

Ennius in Annalibus auctor est, ante Romam conditam tenuisse illic proxima loca præcos Latinos, Cæcos ipse appellat; quos Latinus Silvius, Albanorum rex, in colonias deduxit, appellavitque Latinas colonias.

Saturnius olli

Nomen erat, de quo late Saturnia terra:

Quam primum Cæsci populi tenuere Latini.

Hunc autem extremum versum citat Varro lib. 6. & eundem intelligit Cicero lib. 1 Tuscul. cum inquit: *Itaque unum illud erat insitum præcis illis, quos Cæcos appellat Ennius, esse in morte sensum.* Hieronymus ad Nitiam: *Rudes illi Italiæ homines, quos Cæcos Ennius appellat.* POPMA.

Pagina 14.

lin. 1. *In ædificiorum legibus parietes.*] Lego: *In ædificiorum legibus privatis.* TURNEB.

lin. 5. *Ab adventu.*] Ita habet v. c. Et verum est, neque assentior doctissimo Turnebo, qui legendum censet *ab adveſtu*. Atqui propius est, ut Aventinus sit ab adventu dictus, quam ab adveſtu. Advenire proprie dicitur de peregrinis. Et adventores, seu advenientes, qui peregre veniunt, ut alibi annotamus. Quod igitur velaturis traiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur, qui ex ulterioribus locis adveniebant, ab adventu illo putat Aventinum dictum. Nam

peregrinos censerī necesse est, qui ita paludibus a nobis disclusi sunt, ut ad nos, nisi trajecturi, pervenire non possint. SCALIG.

lin. 10 sq. *Quod ea, qua tum itur, velabrum &c.*] *Quod ea, qua tum descendebant, dicitur velabrum.* utrumque ex libris. AUGUSTIN. Ex monumentis veteris scripturæ lego: *Quod de aqua tum dicitur Velabrum: & unde ascendebant ad infimam novam viam, locus sacer Velabrum.* Ceterum Velabrum duplex fuit: majus, de quo nunc loquitur; minus, de quo infra: *Ab iis palus fuit in minori Velabro: a quo, quod ibi vehebantur lintribus, Velabrum. ut illud majus, de quo dictum est.* Velabrorum meminit Propertius:

Qua velabra suo stagnabant flumine quæque

Nauta per urbanas velificabat, aquas.

In Velabro porro locus Yacer erat, quod Velabrum dicebatur, ut Varro libro sequente tradet, (p. 58) ubi Accæ Larentiæ sacrificium fiebat, qua in novam viam exhibatur. Atque hic observandum, veteres *Escendo* etiam pro *Ascendo* dixisse. Livius: *A. d. X. Kal. Octobr. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas.* Varro alio loco: *E vinea in arbores escendit vitis.* Iterum: *In carnarium escendit.* In vetere libro scriptura hæc exstat: *Quod ea, qua tum dicitur velabrum.* Et mox: *Ad infima novam viam locus sacellus labrum.* TURNEB. Ita hic locus legendus est, nulla pæne licentia: *Cujus vestigia, quod qua nunc itur, Velabrum: & unde ascendebant ad Rumiam, Nova via: ubi lucus, & sacellum Larum.* Duo, inquit, sunt vestigia, quod ille locus olim aquis inundatus esset: primum, quod, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Velabri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis trajici. Alterum, quod, unde ascendebant, dicitur nunc Nova via, urpote quod antea ibi semper via non fuisset. Vertranius securus est eam lectionem, quæ ex duabus maxime corrupta erat. itaque ei non assentior. SCALIG.

lin. 11. *Ascendebant ad rumam nova via.*] Marg. Scalig. *descendebant ad imam novam viam.*

lin. 12. *Lucus est & sacellum larum.*] Vetus lectio, *Locus sacellum Labrum:* quæ suspicionem mihi facit, totum hoc irrepsisse ex glossemate imperiti librarii, annotantis, Velabrum esse locum, vel sacellum. quid enim ad etymon Velabri, si ibi fuit sacellum larum? quod in summa Sacra via fuisse

proximum foro Romano, testantur Tacitus Annal. 17, & Solinus Polyhistore. Velabrum dicitur a vehendo, inquit, quia eo ex urbe advehebantur ratibus; cujus vestigia duo: primum, quod qui locus nunc pedibus aditur, habet nomen Velabri, quoniam olim velaturis trajiciebatur; alterum, quod unde ascendebant ad sacellum Deæ Rumia, dicitur nunc Nova via, quasi antea ibi palus fuisset, non via. Rumia Dea eadem Rumina, quæ mammam parvulo, ut ait Augustinus, immulgere dicebatur, quia Rumam dixere veteres mammam. Meminit Varro de Re rustic. lib. 2, & Catone de Liberis educandis. POPMA.

lin. 17. *Quadrantis ratiti.*] Clausulam versus hexametri esse intelligo. *Quadrans* autem *ratitus* dicitur, quod (ut a Festo & Plinio scribitur) in eo esset sculpta ratis figura. Igitur *ratitus* est rate notatus & insignitus, & ratem habens. TURNEB.

ead. & sq. *Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem & viginti parteis urbis sunt disposita.*] Nescio quomodo me effascinant libri antiqui, & ad insaniam me prope adigunt; quorum insano amore agitatus audeo scribere: *Reliqua urbis loca olim discreta, tum Argeorum sacraria, in septem & viginti partes, ubi sunt disposita.* Ego in hac scriptura nihil variavi, nihil mutavi, sed eam, ut reperi, fartam rectam conservavi. TURNEB. Distributa primum fuit urbs in quatuor urbanas tribus, Esquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffusi erant Argei per XXVII sacraria. Ab eo infra in sacris Argeorum scriptum est, PRIMÆ REGIONIS QUARTUM SACRARIUM. Itaque videtur Vertranus aliter sensisse: in quo sane errat. SCALIG. Antiquæ editiones habent, *Partes urbis loca sint.* quæ scriptura manifeste indicat, hoc glossema inducendum esse, & assumendum ex superioribus illud urbis loca. Porro regiones urbis, eadem tribus urbanæ, in initio quatuor fuerunt, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina: per quas Argeorum sacraria XXVII erant disposita, sed in aliis plura vel pauciora. Nam prima regio habebat sex sacraria, ut infra scriptum est. Postea Augustus spatium urbis in XIV regiones divisit, instituitque, ut illas annui magistratus, id est, ædiles, tribuni plebis, prætoresque sortito tuerentur, auctore Suetonio. Paulus Ictus de Officio præfecti vigilum: Deinde Divus Augustus maluit per se huic rei consuli. nam salutem reipublicæ tueri nulli magis credidit convenire, nec alium ei rei sufficere, quam Cæsarem. itaque septem cohortes opportunis locis constituit, ut

binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur. Dion. lib. 55 Histor. καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμεδεῖσαν, κλήρω προστάχθέντων, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. POPEMA.

lin. 25. *Cælio*.] Marg. Scal. *Cæle*.

lin. 27. *Post Cælii obitum*.] Marg. Scalig. *Cælis*.

Pagina 15.

lin. 2 sq. *Cum Cælio conjunctæ Carinæ &c.*] Reperio etiam: *cum Cælio conjunctim Carinæ, & inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet*. Cum autem dicit, *primæ regionis quartum sacrarium*, unum ex Argeis intelligit. *Argei* porro loca erant in urbe a Numa consecrata, ubi sacra fiebant, ut auctor est Livius. TURNEB.

lin. 3. *Eas*.] Marg. Scalig. *eos*.

lin. 5 sq. *Quarticeps circa Minervium*.] Minervium templum est Minervæ, ut *Dianium*, Dianæ. Minervium quoque a Victore, vel, ut alii malunt, Rufo, ponitur in nona urbis regione. Ceterum *quarticeps* cum dicitur, & *terticeps*, si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens. Cui expositioni non assentior, cum potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, ut in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cælius, deinde Cæliolus, mox Carinæ, & quarticeps Cerolienfis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquido ea, quæ Varro de Esquilis scribit, ne plurius id docere coner. TURNEB.

lin. 7. *Cerolienfis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerionia*.] Lego: *Cerolienfis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerolia*. Hic autem (nisi fallus, ut sæpenumero, augur sum) *Ceroliam* videtur indicare appellatam a κάρᾳ quod ibi caput esset Sacræ viæ. TURNEB.

lin. 9. *Streniæ*.] Marg. Scalig. *Stireniæ*.

lin. 10. *Qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem*.] Quod hic quotquot mensibus sacra in arcem per viam Sacram dicit ferri Varro, id intelligendum crediderim de sacris Idulibus. Nam Idibus sacerdotes sacra in arcem ferebant rei divinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cum scripsit:

— Dum Capitolium

Scandet cum tacita virgine pontifex. TURNEB.

Quot Idibus scilicet, cum mactabatur agna Jovi. Ovid. *Idibus alba Jovi grandior agna cadit*. Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cujus lana conficiebant Flamines Diales albogaleros suos. Et sacra illa, quæ hic innuit Varro, dicebantur Idulia. Festus de sacra via loquens, *Quidam, inquit, dictam putant, quod eo itinere utantur sacerdotes Idulium sacrorum conficiendorum causa*. Quare non assentior viro eruditissimo A. Augustino, qui *Edulium* legendum putat. SCALIG.

lin. 13. *Proximo clivo.*] *Primori clivo*. Utrumque habent libri. AUGUSTIN.

lin. 19 sq. *Nunc scribitur tertia litera B. non C.*] *Emendo: Nunc scribitur tertia litera C, non B*, Quintiliani auctoritate fretus. Sic enim scribit lib. 1: *Et Subura cum tribus literis notatur, C tertiam ostendit*. Nam cum literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur, *Suc* notatum, *Suburam* significabat. TURNEB.

lin. 21. *Secunda regionis Esquilinæ ab Esquileis: alii has scripserunt.*] *Emendo: Secunda regionis Esquilinæ: alii has scripserunt*. TURNEB.

lin. 24. *Concinunt.*] Marg. Scalig. *conveniunt*.

lin. 25. *Quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, &c.*] *Lego: Quod ibi lucus dicitur fagutalis, & larum Querquetulanum sacellum, & lucus Mephitis*. Dicitur autem Larum querquetulanum, ut Larum permarinum apud Livium, qui sunt (ut vetus lexicon interpretatur) θεοὶ διαπόρτιοι. *Lares querquetulani* dicuntur, quod ibi querquetulum fuisset. Cælius enim mons, Querquetulanus a quercea silva vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, prope est ut nymphas querquetulanas Pompejus vocare videatur. TURNEB. Al. *Quod ibi lucus Fagutalis & Larium. Querquetulanum sacellum, & lucus Martis*. Puto legendum: *Quod ibi lucus Fagutalis, & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mephitis*. Festus: *Querquetulanæ Viræ putantur significari Nympha præsidentes querceto virenti: quod genus silvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit querquetulana*. Ergo Viræ querquetulanæ, nihil aliud sunt, puto, quam quæ Græce χλωρίδες καὶ ἀμαδρυάδες dicuntur. De Mephiti vero meminit Festus & Servius. SCALIG. Legendum: *Virarum Querquetulanum, & lucus Martis*. Virarum Querquetulanum ita dicitur, ut Nemorense Dianæ. Erat autem Querquetulanum nemus querceum in Esquilis, cui præerant Nympha Hamadryades, dictæ ex hoc Querquetulanæ Viræ. Festus: *Quer*

quetulanæ Viræ putantur significari Nymphæ præsidentes querceto virenti, quod genus silvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit Querquetulana. De qua porta meminit Plin. lib. 16. POPMA.

lin. 26. *Quorum angustî fines: non mirum.] Taxat luxum sui temporis. Quare verba ejusdem Varronis ex libro 1 de vita populi Rom. huc spectant. Citantur quidem illa tribus locis dispersa apud Nonium: quæ nos conjunximus ad hunc modum: Hæc ædis, quæ nunc est, multis annis post facta fuit: quia omnia regis temporibus delubra parva facta, ut in cetero cultu. Quæ sunt consentanea, quod sint paupertina, sine elegantia, ac cum castimonia. Quid inter hos Joves interfit, & eos, qui ex marmore, ebore, auro, nunc fiunt, potes animo advertere & horum temporum divitias, & illorum paupertates. Hæc ille. Ovidius: Juppiter angusta vix totus stabat in æde. Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longe ab superioribus abfuisse. Τὸ παλαῖον, inquit, ὅπου φησὶ γεγονέναι τοῦ Ἀρεως τὸ ξέβανον Οὐάβρων ὁ ἑγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον αὐτὴν κακοτεχνίαν ὀρμηκώτων. SCALIG.*

lin. 27. *Jamdiu enim late avaritia una est.] Lego: Jamdiu enim late avaritia viæ est. atque in hac emendatione non meam, sed antiqui libri fidem obstrictam esse volo. TURNEB.*

Pagina 16.

lin. 3. *Mons tercephos — quadricepsos.] Modo Terticeps reperio in editionibus, modo Terticepsos, modo in Volaterrano Quarticepsis, modo in codice antiquissimo Quarticepsois. Cum autem inveniam quibusdam in locis non Quarticeps, sed Quadriceps, nec Terticeps, sed Triceps, tum apparet, non tam ordinem significari, quam collium & jugorum multitudinem. Quamquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is. TURNEB.*

lin. 4. *Dexterioe via in tabernola est.] Malim legere, Dexterioe via in tabernula est, (ut supra sinistra auferendi casu) quam dexterioe nominandi. TURNEB.*

lin. 6. *Septimius mons quinticepsos lucum Pætilium. Esquilinus.] Al. Septimius mons quinticepsos lucum Pætilium, ex quibus est. Lego: Septimius mons quinticeps lucum Pætilium, Esquilis est. Et frequens mendum hic inolevit. Nam male quinticepsos, sexticepsos scriptum est, pro quinticeps, sex-*

ticeps &c. Neque enim *primiceps* dixit, sed *primiceps*: SCALIG. Idem pro *Patilium* in Marg. habet *Petillium*.

lin. 10. *Viminalis a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt ejus, aut quod ibi vimineta fuerunt.*] Lego: *Vimina nata fuerunt.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. Lego sic: *Viminalis, a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt, qui quod ibi vimina nata.* TURNEB.

lin. 19. *Collis Salutaris quarticeps adversum est pila Naris, ædem Salutis.*] Conjicio, & fortasse, ut plerumque, *futilis* & *vanus hariolus sum*: conjicio, inquam, legendum, *Adversum est Apollinaris, ædem Salutis*: ut Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in urbe Roma, cujus mentio est apud Victorem. TURNEB. Al. *Pilonoris*, cui nonnulli substituerunt *Pila Naris*: ut eo modo dicta sit *Pila Naris*, quomodo *Pila Tiburtina*. Sed quomodo reliqua cohærere apte possint, ipsi viderint. Alii *Pila Honoris*, alii *Honoris ædem*, majore imprudentia. Non enim, nisi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea, quæ vota est a Cl. Marcello, bello Gallico, ad Clastidium. Alia autem a C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum vero abest, ut utraque harum hic intelligatur, ut libri Argeorum non minus CCC annis præcedant Cl. Marcellum. Sed profecto errarunt librarii, qui non meminerunt, cum hæc exscriberent, in iis multa esse, quæ postea non fuerunt in usu: ex quo factum est, ut *Pilonoris* corruptum fuerit ex antiquo genitivo *Apolineris*. Ita enim legendum fuerat: *Collis salutaris quarticeps adversum est Apolineris ædem & Salutis*. In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, Collis Salutaris, Apollinaris, Martialis, Latiaris. Apolineris, vel Apelineris, antiquo declinatu, ut Boveris, Sueris, Joveris, regerum, lapiderum, nucerum. Sic apud Festum *Nec erim*, pro *Nec eum*. Sic puto Cn. Martium vatem, auctorem vetustissimum, eo declinatu usum esse, cum præsertim aliter in hexametro versu vix facile locum habere possit nomen Apollinis. Exstat autem apud Livium carmen illud, seu vaticinum, alienis quidem verbis, & quasi mitigatum a Livio, deterso illo situ & squalore vetustatis. Veritus enim fuit, ne simplex illa rusticitas versuum inquinaret delicias illas & lucem orationis suæ. Non tamen ita mutavit, ut divinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis, qui restituere vellent. Quæ, nisi fallor, ita ab auctore relicta fuerant:

*Romulidæ, si perduellis expellere voltis,
Et vomicam, quæ gentium longe alienigenarum.*

*Venit, Apolineri voveatis censeo ludos,
 Quique Apolineri fiant commune quotannis.
 Prætoribus ludis faciundis ollæ præsto,
 Qui summum populo plebeique endo Urbe dabit jus.
 Populos publicitus cum diderit e stipe partem,
 Conferant uti privatim pro seque suisque.
 At bis quinque viri sacra Græco ritu obeunt.
 Hæc si faxitis recte, gaudebiti semper,
 Atque adeo fiet melior res publica vostra.
 Nam is Deus vestros perduellis stringet ad unum,
 Qui vestros campos placide nunc ruraque pascunt.* SCALIG.

Pro Pilonis in nonnullis libris est *Pila naris*. An ergo *Pilonaris* Salus cognominata fuit, quod pelleret hostes, vel quod pilis salutem daret? sicut in Saliari carmine *Pilomnæ poplæ* indigitabantur Romani, velut pilis uti adsueti, vel quia præcipue pellerent hostes, inquit Festus. An potius legendum *Apollinaris*? ut hujus nominis collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erant, sicuti in Salutari colle Salutis ædes, quæ Salutis augurium vocabatur. nam collis Quirinalis hos particulatim amplectebatur, collem Apollinarem Salutarem, Martialem, Latialem. Ex quo intelligitur locus Ciceronis ad Atticum lib. 12: *De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis literis. eum σύνναον Quirini malo, quam Salutis*. Cum enim habitaret Atticus in colle Quirinali, haud procul templo Salutis, ibidemque Cæsar ad Quirini, festive jacebat, se malle, illum contubernalem esse Quirini, quam Salutis, ut scilicet ob tyrannidem potius occidatur a suis civibus, quemadmodum Romulus, quam ut a Salute fervetur. POPMA.

lin. 20. *Collis Mutialis.*] *Collis Martialis* legendum esse, auctor Dionysius lib. 9. *Ἐν δὲ τῇ πόλει*, inquit, *τὸν νεὸν τοῦ Πιστίου Διὸς Σπύριος Πόστουμος ὁ συνύπατος αὐτοῦ κατεϊρώσε, μὴνδς Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νῶναις, ἐπὶ τοῦ Ἐνναλίου λόφου*. SCALIG.

lin. 23. *Apud Turaculum ædificium solum est.*] Cum *auguraculum* reperiam in antiquo codice, unitis syllabæ supplemento *auguraculum* scribo. Sic vocatur locus, unde augures auguria captabant. Auguraculum dicit esse Festus arcem, quod inde auspicarentur augures. Victor auguratorium etiam collocat in Capitolio. Sunt & qui e Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græce *οἰωνιστήριον* dicitur. Scribit Higinus in libro de Castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat. TURNER.

M. T. Varro. Vol. II.

*

C

In antiquitas excusis, qui semper aliqua veræ lectionis vestigia retinent, legitur *Auraculum*. Quod sane ostendit legendum esse *Auguraculum*, ad verbum id est τὸ αὐγοσκοπεῖον. Festus, *Auguraculum* appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus; quod ibi augures publice auspicarentur. SCALIG.

lin. 26. *Palantes*.] Marg. Scalig. *Palantei*.

lin. 29 sq. *Eundem hunc locum a pecore dictum putant quidam*.] Nihil deesse videtur; quia cum dicit *a pecore dictum*, forsitan intelligit a pecoris balatu, ut Nævius. Videndum tamen, num ita scripserit Varro: *Eundem hunc locum Pecusum a pecore dictum putant quidam*. Festus: *Pecusum Palatii dicta est eo regio Urbis, quam Romulus obversam posuit ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & quam mollissime adibat Urbs*. Equidem nil certi statuo; tamen non abs re esse putavi, indicare de ea re suspensionem meam. SCALIG.

lin. 30 sq. *Itaque Nævius Balantium appellat*.] Pergam equidem per Varronem grassari, &, si id consequi poterō, quædam ejus ulcera non manu divina tractans perfanabo, sed ope fortassis humana prosequar. Scribitur in eo: *Itaque Nævius Balantium appellat*. hic ego a Balatu *Balatium* legendum affirmo, præsertim libro antiquo adstipulante: quamquam sine codicis approbatione, sola posset analogia hoc obtineri adversus librorum pertinaciam. TURNEB.

Pagina 17.

lin. 1. *Et in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticepsos*.] Scribo: Quod in hac regione scriptum est *germalensis quinticeps*. *Sacriportus* enim a vetere libro non agnoscitur, qui in quarta erat Urbis regione, non in Palatina. TURNEB.

lin. 5. *Quod ad ficum ruminalem & hi (ibi) inventi*.] Vera lectio, *Quod ad ficum Ruminalem e Tibri inventi*. Nemo paulo doctior negabit hanc veram esse, non quæ exstat in editione Romana. SCALIG.

lin. 10. *Vellera dicuntur*.] Vetus lectio, *Vellemera*. Scribe, *Vellemena*, vel *Vellimina*, ut in libris de Re rustica. SCALIG.

lin. 13. *Tatienfes — Ramnenses*.] Marg. Scalig. *Taties — Ramnes*.

lin. 19. *Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum*

libris dixi.] Reperio in rudectis, ut ita dicam, librorum vetustate cariosorum: *Sic reliquæ triginta tribus ab his, quibus in tribuum libris dixi.* Et si autem scriptura, quæ celebrata est per hominum ora & librorum publicorum monumenta, non ingrata nec injucunda est: tamen pervetustam istam & rancidam exoletamque, non indignam luce judicavi, qua ad hanc ætatem caruit, in abditis bibliothecis semper sepulta. TURNEB.

lin. 25. *Hi Dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Isis, & st Harpocrates digito significat.*] Quidquid nonnulli homines obloquantur, nimium dediti librorum publicorum perfidiæ, audebo emendare: *Hi Dei iidem, qui ab Ægyptiis Serapis & Isis, est Harpocrates digito significat, ut taceam.* Ait enim, Harpocratem, qui os digito premit & signat, per ænigma significare, ne ista mysteria evulgentur & enuntientur. Digtus enim ejus ori appositus silentium & taciturnitatem vel imperabat, vel indicabat. Hinc illud Catullanum:

— & patrum reddidit Harpocratem.

Eo quoque nomine Sigalion vocabatur. Aufonius:

Et tua Sigalion Ægyptius oscula signet.

Talis fere apud Romanos erat Angerona Dea, quæ simulacrum ore obligato obsignatoque habebat. In antiquo lexico explicatur Dea consilii & temporum. Ejus verba sunt: *Angeronia*, ἡ θεὸς βουλῆς καὶ καιρῶν. TURNEB. *Et st Harpocrates digito significat.* Ita emendatum est in Romana editione prior: quæ vera est lectio. ST enim nota indicentis silentium apud Plautum & Terentium. Ita etiam legendum in exemplo Pomponii, Attellanarii poetæ, adducto a Nonio:

Pater, at st. negato esse hic me: operibo caput.

Non tamen hic Varro Harpocratis injecit mentionem, tantum tertii Dei, cum satis esset Serapis & Isis, ut alterum, eundem cum Saturno, alteram, eandem cum Iside faceret. Sed apparet, esse ex quodam poeta, qui horum trium simul mentionem faceret. Videtur autem ita scripsisse, quisquis fuit vetus ille poeta:

— Sanctus Serapis,

Isis & Harpocrates, digito qui significat st.

Suspicioque esse Lucilii: neque longe abfuisse ab iis, quæ adducit Lactantius ex eodem poeta, de supersticioso cultu Deorum. Porro Aufonius nostras vocat eum Sigalionem, eo versu:

Aut tua Sigalion Ægyptius oscula signet.

Post hæc verba in codice Romano legitur, *Qui sunt Taantes, & Astarte apud Phœnicas*. Quæ tamen verba non hic magnopere necessaria videbantur. Quare suspicor de opinione potius addita fuisse: ut etiam addam, Taautem illum non Phœnicum, sed Ægyptiorum numen fuisse: quem alii Theuth vocant, ut Cicero in libris de Natura Deorum. Astarte vero ea est, quæ Astartot in divinis literis vocatur. Id Phœnicum lingua sonat greges, καὶ τὰ μῆλα: tanquam suspiceris dictam a vi&timarum multitudine. Ea colebatur a Sidoniis, sicut Dagon a reliquis Phœnicibus & Assyriis. Græcis dicitur Δερκετὼ, καὶ Δερκίτις: nimirum detorta voce a Syriaco Adardaga. Significatio a pisce. Apud Macrob. Saturn. lib. I, cap. XXI, *Architidis* perperam, pro *Dercitidis*, hodie vulgo legitur. SCALIG.

lin. 26. *Et st — significat.*] Marg. Scalig. *see*. Docti viri scribendum putant, *et st*, vel potius, *sed st*, id est, Harpocrates digito ori admoto imperat mihi silentium, monetque, ne plura dicam de hisce magnis Diis. Sed hæc lectio orationem interrumpit & perturbat, neque est verisimile, Varonem, cum notissima & apertissima vocabula haberet, illa nota indicentis silentium, Comicis tantum poetis cognita, uti voluisse. Itaque magis mihi quidem probatur vetus lectio, in qua ἀποσιώπησις apta mysteriis, intelligiturque illud, ut taceam de his Ægyptiis Diis. Nam apud Ægyptios, ubicunque colebantur Serapis & Isis, ibi & Harpocrates juxta statuebatur, qui dextræ salutare digito os obsignabat: cujus mysterii causam Varro hic reticet: sed refert Augustinus lib. 18 his verbis: Et quoniam in omnibus fere templis, ubi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod, digito labiis impresso, admonere videretur, ut silentium fieret. Hoc significare idem Varro significat, ut, homines eos fuisse, taceretur. POPMA.

lin. 31. *quas Ambracia ante portas statuit.*] Sic legitur in Codice Rom. pro vulg. *Samothracia*: puto ex veteribus libris. Si enim alio consilio fecerunt, rationem certe non habent, cur hic *Ambraciam* potius legi malint, quam *Samothraciam*: cum ipsi Dii magni non in ea gente, sed in Samothracia, (ut & norunt omnes) colerentur. Quod si de suo emendarunt, non est, quod eorum conjecturis posteriorem lectionem postponamus. Sin autem ex veterum codicum auctoritate, (quod magis puto) fane legendum est *Imbrasia*. Ita enim Samothraciam dictam esse a fluvio Imbraso, tam notum est,

quam Imbrasm in Samothracia esse, qui prius Parthenius dicebatur, teste Callimacho, ita canente:

Ἄντὶ γὰρ ἐκλήθης Ἰμβρασε Παρθενίου.

Vide Stephanum. Utur autem legeris, *Imbrasiā*, aut *Samo-*
thraciam, habes utriusque rei auctoritates. SCALIG.

Pagina 18.

lin. 2 sq. *Sed hi mas & femina.*] Dii magni, inquit, non sunt unius sexus virilis, ut qui in Samothracia visuntur ante portas duo viri ænei, aut quos vulgus existimat, Castor & Pollux: sed sunt mas & femina, ut Cælus, Tellus, Saturnus & Ops, & hi, qui in Augurum libris appellantur *Divi potes*, & in Samothracum mysteriis *ἑοὶ δυνάτοι*: de quibus meminit Orpheus hoc versu:

Κουρήτες κορύβαντες ἀνάκτορες εὐδύνατοί τε.

Ἐν Σαμοθράκῃ ἀνακτες.

Sed de Castore & Polluce vulgaratam opinionem confirmat inscriptio Murtiae in Hispania: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS SULPITIA Q. SULPITII VOTUM OB FILIUM SALUTI RESTITUTUM. *Popma.*

lin. 4. *Divi potes.* } De his multi multa : Dionysius lib. 1, Macrob. interpretēs Apollonii. Dicuntur & *καβειροι*. Quæ vox Phœnicia aut Syriaca est. Cabir enim ejus gentis lingua significat potem, sive potentem. Tertullianus libro de spectaculis, *Ante eas (columnas) tres aræ trinīs Diis parent, Magnis, Potentibus, Valentibus. eisdem Samothracas existimant.* Hæc ille. Pausanias Castorem & Pollucem putat esse *θεοὺς μεγάλους*, Varroni ea opinio non placet. SCALIG.

lin. 5. *Hæc duo, Cælum & Terra.*] Cælum & Terram esse principes & magnos Deos, probat ex eo, quod sunt rerum omnium initia. nam ex his anima & corpus; hoc e terra, illa e cælo, in quo calor sive ignis, qui est anima & mens, ut ait Ennius in Epicharmo:

Islic est de sole sumtus ignis, isque totus mentis est.
& ibidem:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.
quem versum æmulatus Lucanus lib. 7:

— capit omnia tellus

Quæ genuit.

Pacuvius Chryse:

Mater est terra: ea parit corpus: animam æther adjugat.
POPMA.

lin. 6. *Humidum & frigidum.*] Cælum & Terra, inquit, sunt principia rerum callda & sicca, quibus juncti Aer & Aqua, quæ sunt humida & frigida, omnia ex se genuerunt: quia natura, ut ait Ennius,

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Est autem decretum Stoicorum, τὸ πῦρ τὸ θερμὸν, τὸ δὲ ὑγρὸν, τὸν τε ἀέρα τὸ ψυχρὸν, καὶ τὴν γῆν τὸ ξηρὸν. ut est apud Laertium Zenone. POPMA.

lin. 7. *Ova parere solet.*] Sumtum ex Epicharmio:

Εὐμαίε, τὸ σοφὸν ἐστὶν οὐ κατ' ἐν μόνον.

Ἄλλ' ὅσσα περ ζῆ, πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,

Αἰ λῆς καταμαδεῖν τοτένης, οὐ τίκτει τέκνα

ζῶντ', ἀλλ' ἐπαύζων πιῖσι ψυχὴν ἔχειν.

Habentur apud Laertium in Platone. SCALIG:

lin. 8. *Et post Inde.*] Legendum forsitan est, *sed post inde.* Sic enim Epicharmus, quem & secutus & interpretatus est Ennius:

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος

Αἰ λῆς καταμαδεῖν τοτένης οὐ τίκτει τέκνα

ζῶντ', ἀλλ' ἐπαύζων πιῖσι ψυχὴν ἔχειν.

Post inde, ut exinde, deinde. POPMA.

lin. 9. *Insinuans se ipsa anima.*] Scribo, versu cogente: *Insinuans sese ipsa anima.* In libro tamen scripto, *insinuans* non reperio, sed *Divinitus pullis ipsa anima.* TURNEB.

ead. *Sive, ut Zenon Citieus, animalium semen ignis.*] Nollem accidisse præstantissimo viro, Adriano Turnebo, ut putaret, Varronem hic agere περὶ τῆς ἐκπυρώσεως, qua dicunt, universum mundum conflagraturum. Primum Zenon neque solus, neque primus περὶ ἐκπυρώσεως scripsit. Deinde ut ponamus, id verum esse, qui fieri potest, ut anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset, ac si diceres, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed injuriam fecerunt manibus eruditissimi & maximi viri, qui nescio quæ ejus ἀποσπασμάτια, vel potius abortiva quædam in Varronem post mortem ejus ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quam ejus nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cum ipse ea more suo in Adversaria sua tumultaria opera interfuseret? sane (ne quid amplius dicam) indigna sunt, quæ tanti viri titulum præferrent. Sed

ad rem. Non, inquam, hic *περὶ ἐκπυρώσεως* sermo est, sed de eo, quod præter quatuor elementa quintum additum est, quod ab Aristotele *ἐντελέχεια* vocatur, a Zenone dicitur esse ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes, omnesque animi actiones ait esse. De quo, quia tritum est, non aliud addam, quam ejus rei a Cic. in lib. 4 de Finibus, item in Academicis, mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laetius in Zenone, & alii.

SCALIG.

lin. 11. *Qui calor e calo.*] In libro scripto reperio, *qui calor e calo.* TURNEB.

lin. 12. *Epicharmus.*] Epicharmi, poetæ Pythagorici, quædam *περὶ τῆς παλιγγενεσίας* interpretatus est Ennius. Ab eo opus suum Epicharmum inscripsit: in quo illam *παλιγγενεσίαν* sibi accidisse in somnis, testatus est hoc versu:

Nam videbar somniare ego me esse mortuum.

Huc allusit Horatius:

Ennius, & sapiens, & fortis, & alter Homerus,

Ut critici dicunt, leviter curare videtur,

Quo promissa cadant & somnia Pythagorea.

Cave autem confundas cum altero somnio ejusdem poetæ, cujus meminerat in primo Annali: in quo apparuisse sibi Homerum dicit in eo acroteleutio,

— visus Homerus adeste poeta.

Itaque scribit Lucretius:

Unde sibi exortam semper florentis Homeri

Commemorat speciem. —

In eo somnio narrabat Homerus Ennio, animam suam mutatam in pavonem, ea acroteleutide,

Commemini fieri me pavum, —

ut citat Charisius. Deinde ita mutatam in Ennii corpus innuasse. Persius:

Cor jubet hoc Enni, postquam desertuit esse

Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Postquam autem Q. Ennius factus esset *κατὰ μετεμψύχωσιν* ex illo pavone Pythagoreo, statim factum esse poetam, dum in Parnasso ea somniaret. Propertius:

Visus eram molli recubans Heliconis in umbra, &c.

Deinde:

Unde pater ficiens Ennius ante bibit.

Quare allusit Persius ad illud somnium Ennii, in quo narra-

bat, se esse factum poetam; quod tamen pauci animadvertērunt, cum scribit:

Nec fonte labra proluī Caballino:

Nec in bicipiti somniasse Parnasso

Memini, ut repente sic poeta prodirem, &c. SCALIG.

lin. 13. *Istic est de sole sumtus ignis.*] Ita distinguenda sunt hemistichia ista trochaica:

Istic est de sole sumtus ignis,

id, est, sol est. Deinde:

— *Isque totus mentis est.*

Nam *mentis* pro *mens* dictum est: quomodo idem in eodem opere alibi:

Terra corpus est: at mentis ignis est —

id est *Mens*. Ita citat Priscianus ex Epicharmo Ennii. Puto autem ita integrum versum enuntiandum esse:

Istic est de sole sumtus ignis, isque mentis est.

De hoc autem loco sensit idem Varro libro 1 de Re rustica; capite 4: *Ejus principia, quæ mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol.* Pudet me referre, quam male acceptus sit hic locus in editione Romana: adeo ut qui antea vulgo integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur. SCALIG.

lin. 15. *Frigida sunt.*] Marg. Scalig. *frigidescunt.*

ead. & sq. *Quibus juncti calum & terra omnia ex se genuerunt.*] Invenio etiam (nec inventum supprimo celove, aut, intercipio, sed communem Mercurium veneror & revereor) quibus juncti calum & terra omnia exgenerunt, TURNEB.

lin. 17. *Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.*]

Ita veteres libri, Al. *ariditatem.* Verba sunt Ennii. estque versus trochaicus integer. Ita etiam Varro ipse Prometheo libro 1, pæne iisdem verbis:

Humanæ quandam stirpis gentem concoquit

Frigus, calori atque humori aritudinem

Miscens. —

Qui versus confusi & valde depravati vulgo leguntur apud Nonium Marcellum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Animam æther adjungat.*] *Adjugat, vir* quidam doctus mutat. AUGUSTIN. Lego: *Animam æther adjugat*, ut clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam a Nonio, nisi hallucinor, legitur. TURNEB.

lin. 19 sq. *Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque jam dispendei conficit hilum.*]

Hoc sic reperio perscriptum : *Et Ennius terram corpus, quæ deperit, ipsam capere, neque dispendii facere hilum.* Solet enim interdum sic poetarum verba proferre Varro, ut versum evertat, aut mutilet. TURNER. Versus sunt duo: *Esse corpus terram, quæ peperit, ipsam capere, neque dispendii facere hilum.* Qui vero sunt excogitati a correctoribus Romanæ editionis, & nullius sensus sunt, & longe absunt a sententia Varronis. Quamquam non caret ratione, quod pro *peperit*, restituerint *deperit*; quod videntur suspicati esse, Ennium hic agere de conjunctione cæli & terræ, adducti illis verbis Euripidis:

Ἐρᾷ μὲν ὕμῃσιν γαῖ' ὄταν ξηρὸν πέδον. & quæ sequuntur. sunt enim vulgo noti apud Athenæum. Item ex Æschylo:

Ἐρᾷ μὲν ἀγνὸς οὐρανὸς τρώσει χθόνα &c.

Unde illud:

*Tum pater omnipotens fecundis imbris Æther
Coniugis in gremium lætæ descendit.* —

Papinius:

— ipsum in connubia Terræ

Æthera, cum pluviis rarescunt nubila, solvo.

Quod est ex Scytharum opinione, Herodotus libro 4: Θεοὺς δὲ μόνους τοὺςδε ἰλάσκονται, Ἰστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναικα. Est apud Pausaniam, Γῆς ἀγαλμα ἱεστευούσης ὕσαι οἱ τὸν Δία. Hæc sunt, quæ possunt nobis objicere, ut tueantur correctionem suam: quæ tota versatur in verbo *deperit*. Id vero alienissimum est mente Varronis, aut Ennii. Id enim volebat ille, animam ex æthere, corpus ex terra esse: unumquodque vero illuc, unde profectum erat, reverti: ut idem Epicharmus, forsan in eodem opere, testatus fuerat, cum ait, Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆνθεν, ὅθεν ἦνδε, πάλιν γὰρ μὲν ἐς γαῖαν, πνεῦμα δὲ ἀνω. τί τῶνδε χαλεπόν; Id ergo concludit eleganti metaphora, sumta a fœneratoribus; Terram, quæ dederit corpus, iterum illud recipere, neque pati, ut ullum dispendium, aut intertrimentum crediti fiat, quo minus quod credidit, id ipsum recipiat. Usurpat ergo Varro non versum, servata metri lege, sed verba tantum. Nam versus ipse citatur ab eo, libro 8:

Quæ dedit illa, capis, neque dispendii facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco: hoc uno excepto, quod pro *peperit*, legendum esse *dederit*, versus ille jam a nobis productus docet. Ex quibus vides, quam ridicule illi duo

versus huc quasi obtorto collo in alienas sedes irrepserint. SCALIG.

lin. 23. *Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor vi-
get, aut interit, aut manet sterile.*] Lego: *Ubi nimius ardor,
aut humor, aut interit, aut si manet, sterile.* TURNEB. Sequor
correctionem doctissimi Turnebi, quam is ex vetere libro ap-
ponit. Quæ & ipsa sunt ex Epicharmo Ennii, quamquam
versus ipsos nunc non citat Varro. Sunt enim omnia ad
verbum Pythagorica. Pythagorei enim, sequentes principem
suum, dicunt *ισόμοιρα εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ θερμὸν καὶ ψυχρὸν,
ὕγρὸν καὶ ξηρὸν. ὧν κατ' ἐπικράτειαν, θερμοῦ μὲν, ἕως
γίνεσθαι ψυχροῦ δὲ, χειμῶνα. ἐὰν δὲ ἰσομοιρῇ, τὰ κάλ-
λιστα εἶναι τοῦ ἔτους· οὐ τὸ μὲν θάλλον, ἔαρ, ὑγίεινόν τὸ
δὲ φθινόγον, φθινόπωρον, νοσέρον.* SCALIG.

lin. 29. *Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur.*] Idem Var-
ro libr. 11 de Vita populi Romani huius rei mentionem fa-
ciebat. Cujus duo exempla citantur apud Nonium diversis
locis, quæ conjungenda esse sententia ipsa indicat, ita, *Cum
a nova nuptia ignis in face afferretur e foco ejus summus, fax
ex spinu allata esset, uti eam puer ingenuus afferret: contra
novo marito cum item e foco in titione ex felici arbore, & in
aquali aqua allata esset.* Reliqua deficiunt, in quibus, ut ap-
paret, explicabatur februi genus, in quo torris ardens de-
mergebatur in aquale: quod Græci vocant *χέρνιβα*. Idque
plurimi erat apud veteres, utpote cum his constare vitam
humanam crederent. Adeo ut quem vita privari vellent, ei
his duobus interdiceretur: eumque vocabant extorrem, tan-
quam torris illius & *χέρνιβων* exfortem. Itaque apud Hesy-
chium, ubi hodie vulgo legitur, *ἄφικτρος, ἀκάδαρτος, μιάρδς*,
malo legere *ἄφικτρος*: quod est ad verbum extorris. *φικτρος*
enim etiam torrem seu titionem significat, ut apud Lyco-
phronem: quamquam *ἄφικτρος, παλαμναῖος* posset videri di-
ctus, propter Jovem *ἄφικτορα*, id est *ινέσιον*. Sed prior le-
ctio magis placet. In verbis Varronis *spinu* correximus, cum
antea *pinu* legeretur. Apud Ovidium quoque ita legendum est:

Exoptat puros spinea tæda Deos.

Hodie perperam *pinæ tæda*. SCALIG.

lin. 30. *Quod conjungit hic.*] Marg. Scalig. *hinc.*

Pagina 19.

lin. 1. *Et eorum junctiōne sumit Venus. Hinc cōmīcus, Vi-*

Erix Venus videtur hæc?] Lego: *Et horum conjunctionis vis, Venus, comites, hinc: hinc videtur Venus.* nuptiales, ait, Veneris esse comites; ut suspicor, ignem & aquam. TURNEB. Pro *junctiōe*, margo Scalig. exhibet *vinctiōe*. Forte, *ex eorum vinctiōe tum fit Venus.* Varro deducit erymon Veneris a viendo, id est, vinciendo; & item Victoriæ, a vinciendo. Nam Venus, inquit, fit ex conjunctione ignis & humoris, quorum alterum e cælo, alterum e terra: & ex Telluris & Cæli vinctiōe nata Victoria: cui rei indicio est, quod utraque a poetis dicitur Cæligena: & quod Victoria fingitur cum corona & palma: corona, quod ea vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte vincta habent paria folia. De Venere & Victoria Cæligena apud Latinos poetæ, qui nunc quidem exstant, nulla mentio: sed Græci auctores nominant Ἀφροδίτην οὐρανίαν, id est, Venerem Cæligenam, ut Plato in Symposio & Pausanias. Ælianus hoc amplius, eam coli ab Ægyptiis. Cælestis vero non cognomen, sed nomen fuit Deæ, quam Afri Junonem, Persæ Mithram, alii Venerem intelligebant, venerabanturque summa religione. ejus meminerunt Herodotus & Dion, Augustinus lib. 2 de Civit. Dei, & Apulejus aliquoties. ΡΟΡΜΑ.

lin. 5. *Venus — cæligena.*] οὐρανία. Plato Symposio de duabus Veneribus loquens, ἡ μὲν γέ που, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμύητος, Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἦν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν ἡ δὲ, νεωτέρα, Διὸς καὶ Διώνης, ἦν δὴ Πάνδημον καλοῦμεν. Pausanias: ἔδειτο δὲ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὰς ἐπωνυμίας ἡ Ἀρμονία, τὴν μὲν, οὐρανίαν, ἐπὶ ἔρωτι καθαρῷ καὶ ἀπηλλαγμένῳ πόδου σωμάτων πάνδαμον δὲ, ἐπὶ ταῖς μίξεσι τρίτην δὲ, ἀποστροφίαν, ἵνα ἐπιθυμίας τε ἀνόμου καὶ ἔργων ἀνοσίων ἀποστρέφῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Primam ergo, hoc est, οὐρανίαν, Cæligenam interpretor, ut hic: πάνδημον vero Volgivagam. Lucretius: *Volgivagaque vagus Venere.* ἀποστροφίαν autem Vorticordiam. Unde Venus verso nomina corde tenet, Ovid. Ælian. de animalib. lib. 10 ait, τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην coli ab Ægyptiis. Censebatur vero inter eos Deos, quibus fiebant sacra νηφάλια, cujusmodi Romæ fuit Rumia Dea. Id puto, quod ei attribueretur divinantio, cui qui dabant operam, carebant temeto. Artemidorus de ea loquens: ἀγαθὴ δὲ καὶ μάντεσι. πάσης γὰρ μαρτυρικῆς καὶ προγνώσεως εὐρετὶς εἶναι νενόμισται. Non immerito igitur Ennius ait, Anchisem edoctum fuisse vaticinandi scientiam a Venere; cujus hos duos versus citat Probus:

*Atque Anchises doctus, Venus quem polchra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere.* SCALIG.

lin. 9. In *Afoto* Ennii.] Non *Afotum* scripsit Ennius, sed *Cæcilius*. Itaque antiquitus excusū non *Afoto*, sed *Sota* habent: quæ vera est lectio, sed decurtata. Nam *Sotadico* legendum est. Citatur a Festo Ennius in *Sotadico*, — *Cyprio bovi merendam*. Quod sane est comma *Sotadicum*. Sicut iste versus est *Sotadicus* ex *Jonicis* a majore:

Ibant malacam viere Veneriam corollam.

Apud Festum idem error inoleverat, qui & hic, *Afota*, pro *Sotadico*, ubi citat hunc versiculum:

*Aliusque in mare volt magno tenere tonsam,
Alii rhetoricam tongent.* —

Sed altera ἀκροστιχὶς a nobis addita est. Est & hic ex *Sotadico* Ennii apud eundem grammaticum:

Prope stagna, genus ubi lanigerum piscibu' pascit. SCALIG.

ead. *Ibant malam viere* &c.] *Ibant malacci*. utrumque libri. *Ibant mane viere*, quidam vir doctus. AUGUSTIN. Lego: *Ibant malaci*, ut molles significantur homines. *Malacum* pallium dixit Plautus, eodem modo & *malacam* coronam sumere: ut & scribere possemus, si ab auctoritate librorum nobis recedendum esse putaremus: quod quidem nobis minime nunc quidem faciendum esse ducimus. Ceterum quinque sunt integri solidique trochaici versus, ex Ennio prolati, quorum principium est lin. 25, *Istic est is Juppiter*: tantum, ne vatii aut vatini sint, legendum est lin. sqq. *Aera quique ventus est*: &, *isthæc propter*: &, *Qui mortales urbes atque*. TURNEB. Hic versiculus depravatio legitur apud Censorinum, *Ibant mala eluere Veneriam corollam*. In aliis legi, *malacci*; admoniti sumus ab iis, qui hunc auctorem Romæ ediderunt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus a mendis vacuam Vertranius rejecit: cum parva licentia restitui in integrum possit, si legeris *malacam* pro *malacci*. Conjecturam nostram confirmat *Sotadicus* versus, qui citatur ab Hephæstione: & mirum, ni ex eo suum transtulerit Ennius. Eadem enim sententia, idem genus metri:

Ποῖος τέρεν ἄνδρος μαλακὸν ματεῦσαι.

At Vertranius ex ea corrupta voce putavit *μαλάχην* legendum esse: quasi vero difficile esset *μαλακὸν* divinare. SCALIG.

lin. 10. *Paltram dicunt, quod ex utraque parte.*] Sic legitur in Romana editione. Sed germana & legitima lectio est:

Palma, quod ex utraque parte, non quam ipsi supposuerunt. Dixit enim, *Ideo hæc cum corona, & palma*: corona, quod vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte natura victa habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympos. lib. 8: ἔφη δὲ ἀπορεῖν τί δὴ ποτε τῶν ἀγῶνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔχει, τὸν δὲ φοῖνικα κοινῇ πάντες. οὐ γὰρ ἐμὲ γοῦν, ἔφη, πείδουσιν οἱ τὴν ἰσότητα τῶν φύλλων, οἷον ἀνταγισταμένων ἀεὶ καὶ συντρεχόντων, ἀγῶνι καὶ ἀμίλλῃ παραπλήσιόν τε ποιεῖν φάσκοντες. SCALIG.

lin. 14. *Quam haberet vim significantes*] Legendum: *Quam haberet vim significantes Veneris*. Significantes, inquit, vim illam, quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamen Vertranius emendavit, *Veneris res*: male sane, ut apparet. SCALIG.

lin. 15. *Vis est vita.*] Hic versus Lucilii celebris olim fuit, & in ore vulgi, ut colligitur ex Arnobio lib. 5: *Tum sancta & ferventia numina vim vomuisse Lucilium*. Vis est γοῦν, Σόπος. Manilius lib. 2. Astronomic.

Per quæ humana suæ propriæ hæc est addita parti

Vis, ut connubia ac thalamos tadasque gubernet. POPMA.

lin. 16. *Quæ nos facere omnia cogit.*] Margo Scalig. *vis nos* &c.

ead. & sq. *Quare quod calum principium, ab satu est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus.*] Quod, inquit, principium sit rerum, ab satu Saturnus dictus: & quod ignis, quem constat generationis principium esse, propterea Saturnalibus ignes, id est, cerei lucentes dabantur. Nam quod hic mutarit quædam Vertranius, valde falsus est, cum sensum Varronis assequi non quiret. Porro Saturni nomen Tuscum esse, omnes mihi concedent, qui sciunt Syriace, & pro certo habent, olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse. Saturnus enim lingua Syriaca significat latentem. Unde in agro Latino quasi interpretantes vocarunt eum Latium, & ejus uxorem Opem, Latiam. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur, LATIA SATURNI. Gellius libro 13, capite 21: Et ab eo Latium. SCALIG.

lin. 18. *Cerei superioribus mittuntur.*] Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes. quod vulgatissimum est, vel ex uno Macrobio, ut alios taceam. Sic intelligendum epigramma Antipatri ex sexto Anthologiæ:

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κρόνου τυφίρεα λύχνον,

Σχοίλω καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον πατύρῳ,

Ἀντίπατρος Πείσωσι φέροι γέρας. ἦν δὲ μ' ἀνάψας
εὕχεται, λάμψω φέγγος ἀκουσίθεον.

Nam λαμπὰς κηροχίτων est cereus. Κρόνου dicit esse, quia Saturnalibus mittebatur. Deinde γέρας vocat, quod honorarium cliens debebat patrono. Quod addit, ἦν δὲ μ' ἀνάψας εὕχεται, hoc vocabant *Lucem facere Saturno*. Cereis enim accensis illi preces concipiebantur, quamquam Paulus Diaconus mutilator Festi dicit, *Lucem facere Saturno*, esse, *caput detegere Saturno*. Cujus quidem ritus ne nos quoque ignari sumus, cum sciamus etiam causam ejus superstitionis. Non dubitamus tamen, quod cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixisse veteres, *Lucem facere Saturno*, quam quia caput detegerent. Reliquis enim Diis caput obnubebant, cum concipiebant preces. SCALIG.

lin. 21. *Hæc enim terreis gentibus.*] Usurpat verba ex Epicharmo Ennii, nulla religione metricæ legis, ut supra fecisse demonstravimus. Ita enim concinnandi sunt:

Isthæc terris gentes omnes peperit, & resumit denuo:

Isthæc dat cibaria: isthæc omnibus fruges gerit. SCALIG.

lin. 23. *Quæ quod gerit fruges, Ceres.*] Cicero quoque eadem etymo assentitur. Sed nos putamus dictam esse a Cereo antiquo verbo, quod est Creo. Nisi fortasse prius dicta fuerit Geres, ut volunt ipsi. At ne nunc quidem a gerendo erit, sed a Græco Γῆρυς. ita enim prius vocabatur. Hesychius: Ἀχέρων, καὶ Ὀπίς, καὶ Ἑλλή, καὶ Γῆρυς, καὶ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἢ αὐτή. Ex quibus etiam videas, Opem Consivam, non ab ope, ut vult Varro, dictam, sed veteribus quoque Græcis eam dictam Ὀπιν. a quo Latine Ops. SCALIG. Idem in marg. quaque gerit.

lin. 25 sq. *Istic est is Juppiter &c.*] Vid. Turneb. ad lin. 9. Trochaici sunt ex Epicharmo Ennii. Itaque omnes distinguendi sunt, unusquisque ordine suo. Quod tamen adeo negligenter præstiterunt auctores editionis Romanæ, ut plurima ultro huc inferferint inutilia, & aliena a lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua constat ratio Versuum, modo unumquemque versum ordini suo reddas. SCALIG.

lin. 26. *Quem Græci vocant æra* —] Æschylus apud Clementem Stromate 5:

Ζεὺς ἐστὶν αἰδὴρ, ζεὺς δὲ γῆ, ζεὺς δ' οὐρανός.

Ζεὺς τοι τὰ πάντα, χ' ὧ, τι τῶνδ' ὑπέρτερον.

Item Democritus apud eundem in Protreptico: ἐνταῦθα, δ' νῦν ἡρὰ καλούμεν οἱ Ἕλληνες, πάντα διαμυδιάται, καὶ

πάντα οὗτος οἶδεν, καὶ διδοῖ, καὶ ἀφαιρέσται, καὶ βασι-
λεὺς οὗτος τῶν πάντων. Plato Comicus:

Ἄνρ, ὃν ἂν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Pacuvius Chryse:

Hoc vide, circum supraque quod complexit continet

Terram, quod nostri Cælum memorant, Græci perhibent Æthera,

Quidquid est hoc, omnia is animat, format, auget, alit, serat,

Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater.

*Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æque eodem
occidunt.*

Primus versus adducitur a Varrone, secundus a Cicerone:
reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diversis
locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Ducretius
imitatus est Pacuvium, cum ita canit:

Denique tam tuere hoc, circum supraque quod omnem

Continet amplexu terram,

& quæ sequuntur. Huc pertinent etiam verba Ennii:

At densis Aquila pinnis obnixa volabat

Vento, Grajugenum perhibet quemne Æthera lingua.

Nam ventus ἀνεμος, pro aere, unde Animus. Citantur autem
a Probo grammatico. SCALIG.

Pagina 20.

lin. 3. *Et inde cum exit, quod oritur.*] Lege: *Et idem tum
exit, quom oritur.* Vetus scriptura decepit Vertranium, *Quom*,
pro *Cum*. Ex quo imperiti librarii infinitis locis formarunt
Quod. SCALIG.

lin. 7. *Et dies, & dius, & divus. Ude Sub dio & Dius
Fidius.*] Lego: *Et dies, & divum, id est, cælum, unde sub di-
vo: Dius Fidius.* Dius autem fidius explicatur in antiquo li-
bro Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, ut & a Varrone, cum qui jurabat,
sub dium prodibat. Cato apud Nonium: *Itaque domi ritu no-
stro, qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in com-
pluvium.* Idem de quadam Dea Plinius dicit (quam tamen
non nominat) his verbis: *Sejamque a serendo, Segetam a se-
getibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. ter-
tiam ex iis nominare sub testō religio est.* Plinius manuscriptus
Seriam exhibet, quam Tertullianus *Sessiam* vocat, Macrobius
Sajam, ut *Segetam, Segetiam*: atque, *Si quis nominasset
Salutem Semoniam, Sajam, Segetiam, Tutilinam, ei serias ob-
servandas fuisse.* Tertia autem illa Dea, quam religiosum erat

sub testō nominare, Tutilina, ut reor, erat. Adscribam & illud Tertulliani de Circo: *Delphines Neptuno vomunt. columnas Sessias a fementationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.* TURNEB.

lin. 9 sq. *Quidam negant sub testō per hunc dejerare oportere.*] Meminit Plutarch. Quæstionibus Romanis cap. 28. item idem Varro de liberis educandis: *Itaque domi ritus nostri, qui per Diū Fidium jurare volit, prodire solet in publicom.* SCALIG.

lin. 12. *Sanctum.*] Al. *Sangum.* Qui res Romanas Græce scripserunt, vocant Σάγκτον. Tamen Sanqualis porta dicta ab eo Deo, ostendit *Sancum* dicendum esse. Propertius erymon aperit:

Hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,

Sic Sancum Tatiae composuere manus.

Dionysius πιστιον Græce reddit, quod *Fidius* Latine: in quo multi errarunt, qui id non animadverterant. Apud Ovidium:

Quarebam, Nonas, Sanco Fidione referrem,

An tibi Semipater. —

memum est postremo versu, cum sit legendum *Semo Pater*. Semonem eundem cum Sanco facit T. Livius lib. 8. Tamen in veteri inscriptione Reatina legitur SEMIPATRI SANCO. SCALIG.

lin. 15 sq. *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.*] Exponitur a Varrone causa, cur Orcus dicatur; sed nescio quomodo ad ejus verba obsurdescimus: utique ego, qui ea non satis (ut ingenue confitear) percipio, dumtaxat ut editiones loquuntur, quarum vocem recitabo: *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.* non satis hic animadverto, cur ab ortu potius orcus dicatur, quam ortus ab orco: nisi violenta illa antiphrasis, & in paucis admodum probanda, hic recipiatur: qua suscepta, finis & modus non erit ex adversario originis ducendæ. Proponam scripturam antiquam, quæ etsi ne ipsa quidem satis dilucida est, tamen nescio, quomodo ad verum propius accedit, *Quorum quod finis orcum, Orcus dictus.* quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes, Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eoque Orcum, id est, Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem significare quod ait, nisi fallor, aut eo respexit, quod eo hominum finis teadit, aut quod Græcis ὅγκον septum & ambitum significat, & ὅρκος inter cetera vincu-

lum. TURNEB. Al. *Quorum, quod finis ortus, ortus dictus.* Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio: *Quorum quod finis, orcus dictus.* Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea orcus dictus: quem orcum finem esse rerum jam omnes sciunt. Sic Amphiarus in Thebaide Statii, de orco loquens:

— o cunctis finitor maxime rerum.

Sane Diespitem eundem esse cum Dite nemo ignorat. SCALIG. Vetus lectio: *Quorum quod finis orcum, orcus dictus.* Videtur locus inferorum neutro genere a veteribus dictus; Deus vero, masculino. Sic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius:

Saturno, quem Cælu' genit —

Orcum vero Romani sine dubio a Græcis acceperunt: nam ὄρκον vocabant conditorium mortuorum. Menander:

Οὐ πάποτε' ἐξήλωσα πολυτάλη νεκρὸν,

Εἰς τὸν ἴσον ὄρκον τῷ σφόδρ' ἔρχεται' εὐτελεῖ. IDEM.

lin. 22. *Noctiluca*] Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit, quod eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in ejus templo lampades lucebant. Unde & libro 5 scribit: *Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Scripsit quoque eodem cognomine Horatius: *Rite crescentem face noctilucam.* Erat, ut conjicio, etiam apud Varronem in Marcipore *noctiluca*, fax vel lucerna, cum scribebat: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reviviscit.* TURNEB. Horatius quoque eandem cum Luna facit: *Rite crescentem face noctilucam.* Levinus vero vetustissimus auctor videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almam adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur Noctuvigila a Plauto Curculione, hoc est νυκτιλαμπής. Dicitur etiam hoc nomine lucerna. Varro Bimarco: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reviviscit.* SCALIG.

lin. 24. *Dianam vocant — vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum &c.*] Diana, ut ait, a duplici via nomen adepta est, quod in altitudinem & latitudinem feratur, quasi Divia & Diviana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. TURNEB. Omnino legendum: *Apollinis vocabulum Græcum, alterum Latinum.* Apollinis vocabulum Græcum est, ἀπὸ τοῦ πᾶλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est, a jaculando radios, ut Plato scribit: *Dianæ Latinum, quæ primum Diviana, quasi Biviana dicta, quod duplici in cælo via moveatur, in altitudinem, propter apsidem quam vocant, & in*

M. T. Varr. Vol. II.

D

latitudinem, Eclipticæ videlicet, circa quam planetæ evagantur. Cornificius tamen Dianam tanquam Ianam, eo quod iret, apposita D litera, dictam putavit, auctore Macrobio: & ipse Varro de Re rustica lib. 1 Ianam Lunam appellavit. POPMA.

lin. 25. *Et hinc quod in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.*] Vulg. *Et hic, quod Luna in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.* Scio, hunc locum aliter in Romana editione legi: sed qui eum emendare conati sunt, veram lectionem assecuti non sunt. Ea autem talis est: *Et hæc quod divia in altitudinem, &c.* Satis patet, cur ita legendum sit: rationibus superfedebø. SCALIG.

Pagina. 21.

lin. 2. *Vel quod terra, ut Physici dicunt,*] Lego: *vel quod est altera terra, ut Physici dicunt.* Nam, ut scribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putavit, eamque terram multarum urbium esse & montium. Hic igitur Varro Lunam, terram esse quandam dicit, eamque lucentem. TURNEB. Vetus lectio: *vel quod est terra, ut Physici dicunt, & juvat, lucet:* quæ vera est. Luna, inquit, est terra quædam juvans & lucent. hoc autem dixit Xenophanes Colophonius physicus, Lunam esse terram multarum urbium ac montium, eamque inhabitari, ut auctor est Cicero. POPMA.

lin. 11. *Ignis a nascendo, quod hic nascitur; & omne &c.]* Hic facta est verborum transpositio pro, *Quod hinc nascitur omne, & quod nascitur, &c.* SCALIG.

lin. 12. *Omne quod nascitur, ignis scindit. &c.]* *Ignescit; ideo calet.* vir quidam doctus. AUGUSTIN. *Scindere* valet penetrare, ingredi, penitus subire. TURNEB. Alii *ignescit:* non male. Fortasse melius, *Ignis indit.* SCALIG. Idem in marg. *ignis gignit.*

lin. 13. *Ut qui denascitur.]* *Denasci* in Varrone est mori & interire. TURNEB. Appositissimo verbo usus est, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt ἀπογίνεσθαι. Usurpat & Cassius Hemina, vetus auctor. *Quæ nata sunt, inquit, ea denasci ajunt.* Nimirum extulit proverbium Græcum, Πάν τοι γινόμενον κατανεῖν ὀφείλεται. SCALIG.

lin. 14. *Majore vi.]* Marg. Scalig. *valore vique.*

lin. 16. *Et Fulgur: quod fulmine ictus &c.]* Lego: *Fulgur & fulguritum.* Plautus Trinummø: *Nam fulguritæ sunt hic al-*

terna arbores. TURNEB. Repone: *Et Fulguritum, quod fulmine istum contrariis Dīs.* Nam quomodo legit Romana editio, sive ex veteribus libris ea lectio, sive de opinione reposita fuerit, ineptissima est: quam tamen Vertranus veritus est rejicere, adeo ut illam conatus sit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure ista, quæ & bidentalia. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui sacrificia commovebant, dicebantur strufertarii, a strue, & ferto, sacrificii genere, ut docet Cato. Dicebantur & obstita loca, de cælo tacta, & fanatica. SCALIG.

lin. 17. *Contrariis Diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Juturna.*] Lego: *Contrariis Diis, ab aquæ lapsu lubrico Lympha: Lympha Juturna.* Nam Varro Latine, non Græce, loquitur. nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. TURNEB.

lin. 22. *Nymphæ Commotiæ ad lacum Cutiliensem.*] Lego: *Lymphæ Comitiæ.* In lacu porro Cutiliensi insulam esse, commemorat Macrobius, quæ huc & illuc moveatur: nec tacet Dionysius, *περὶ Κοτύλην Ἀβοργενέων αὐλισσάμενοι πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης, ὡς τὴν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδινουμένην κατέμαζον.* Sed & oraculum idem loquitur: *Ἡδ' Ἀβοργενέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται.* Meminit & breviculum Sotionis. TURNEB. Quod de Juturnensis aquæ salubritate Varro supra dixit, idem Strabo de Cutiliensi lacu: *καὶ τὰ ἐν Κοτυλιαῖς ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θέραινευσιν νόσους.* Siquidem oppidum, quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali *Cutiliæ*: & fortasse apud Catonem cap. 135, ubi hodie legitur, *Vomeris indutilis optimus erit, trapeti Pompejis: Romæ ad Rufi maceriam claves:* fortasse, inquam, legendum, *Vomeris Cutiliis optimus erit.* De quo ad eruditos referendum puto. SCALIG. Idem in marg. pro *Commotiæ* adnotavit *Comitiis.*

lin. 25 sq. *A quo Nuptiæ, Nuptusque dictus.*] Lego: *A quo nuptiæ Neptunus dictus:* ut infra p. 23, l. 30, *fiber dictus.* TURNEB. *A quo nuptu, nuptiæ dictæ, vel nupta dicta.* Lutea demissos velarunt flammea vultus. In Romana editione minus recte. SCALIG.

lin. 26 sq. *Salacia. — Venilia.*] *Venilia*, est accessus, seu exæstuario maris: *Salacia*, recessus. Varro, ut citatum reperi: *Venilia, unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Atque ita quidem Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementa. Sed postquam in oceanum Ger-

manicum penetrarunt, (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim a me subinde repetitum: ut in illo, *Colligitur die Jovis, luna vetere, liduna, ante prandium. Item, Colliges herbam, quæ dicitur Britannice, die Jovis, vetere luna, liduna. Item, Conficitur vetere luna, & liduna, a mense Martio. De malina vero idem: Conficitur XII Kal. Julias: non interest quo die, vel luna, vel malina, dummodo supra scriptus dies observetur.* quamquam plenius esset, si legeretur: *Quo die, vel luna, liduna, vel malina.* In quibus præterea vides superstitiosam observationem legendi herbas, ut alias vires videantur habere æstuatione maris, alias, cum non patitur incrementa. Sed *Venilia & Salacia* significant accessus & recessus maris quotidianos: *Malina & Liduna* etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus. SCALIG. Fuit veteribus usitata locutio, *Ventum gaudeo*, qua sibi ipsis gratulabantur, cum perfuncti molestias & pericula maris, venerant in portum, vel ad litus. Plautus Cistellaria:

Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est tranquillo mari, Ventum gaudeo.

Idem Curculione:

Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.

Ergo ait Varro, *Venilia* dicta a vento illo, id est, accessu ad litus, ut alibi scripsit, *Venilia unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Sed oblique & nimis coacte huc refert versum Plauti, quem similiter Charisius bis in testimonium adducit, ut hoc inter Varronis *μνημονικὰ ἀμαρτήματα* non sit referendum, quod hodieque paulo diversius legitur hoc modo:

Quod ille dixit, qui secundo vectus est mari, Ventum gaudeo ad te.

Vento, pro adventu, ut Virgil. Georg. 4:

Atque Ixionei vento rotæ constitit orbis:

in quem versum Junius Philargyrius, Vento pro adventu significat, inquit, ut sit sextus casus, aut vento verbum gerundi est. nam intelligi debet adventu. POPMA.

lin. 27. *Ac vento illo, quem Plautus dicit.] Etymon Ve-*

nilia deducit Varro ab eo genere loquendi, quo advenientem aliquem excipiebant, cum dicebant, *Ventum gaudeo*: quod usurpavit Plautus in versu modo a Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissime in Curculione his verbis:

C U. *Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.*

P H. *Maxime.* C U. *Quid facitis, quaso?* P H. *Ventum.*

C U. *Nolo equidem mihi*

Fieri ventulum. P H. *Quid igitur vis?* C U. *Esse, ut ventum gaudeam.*

Nam τὸ ἐπιτίθειν dicebant *facere ventum*. C. Licinius Imbrex, vetus comicus:

Resupina, obstituto capitulo, sibi ventum facere tunica.

Quamquam melius & frequentius dicerent *Facere ventulum*: ut parasitus correxerit imperitum juvenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunuchus:

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito.

Vertranius putavit hic agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quod Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, idcirco adduxit versum Plauti. Si enim de vento secundo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare. SCALIG.

lin. 28. *Quod ille dixit.*] Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

Pagina 22.

lin. 1. *Mamers.*] Novit & hoc nomen Martis Lycophron, cum ait:

Κανδαόν, ἢ Μαμερτὸν ὀπλίτην λόκον. Item:

Πολλῶν δ' ἐναλλάξ πημάτων ἀπάρχεται

Κανδαῖος, ἢ Μαμερτός. SCALIG.

ead. & sq. *Virtus, ut viri vis, a virilitate.*] Suspicio: *Virtus, ut virius, a virilitate.* SCALIG.

lin. 3 sq. *Et dictum Honus est honos.*] Proverbialis senarius hactenus non animadversus:

Honus est honos, qui sustinet rempublicam. SCALIG.

lin. 9 sq. *Ab eisdem dicimus Laram, Vestam.*] Vulg. *Ab eisdem dicimus Herculem, Vestam.* Quomodo Herculem, si Græce Ἡρακλῆς? Quare merito confodienda est hæc lectio, legendumque, *Herem*. Imperitus scilicet librarius, cum hæc exscriberet, putavit, contractum nomen Herculis esse, scripsitque *Herculem*. Romana editio videtur huic meæ conjecturæ suffragari: habet enim *Laram*. Quæ lectionis varietas merito

hunc locum suspectum reddit. Herem Marteam colebant veteres, postquam creverant hereditatem. SCALIG. Vetus scriptura: *Dicimus heccalem*. Fortasse: *Dicimus hæc: Palem, &c.* IDEM.

lin. 10 sq. *Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent.*] Lege: *Fortunam, Fortem, Fidem, Lores. Sabinorum linguam, &c.* Hujus voti Tatii regis meminit Augustinus ex monumentis Varromis. SCALIG.

lin. 25. *Primum nominem Alites ab aleis: Volucres alii a volatu.*] Ita Turnebus hunc locum legi volebat. Al. *Primum nominem nominatim Alites ab alis, Volucres a volatu.*

lin. 30. *Lusciola.*] Marg. Scalig. *Luscinia.*

Pagina 23.

lin. 1. *Galeritus.*] Ita a Varrone nominatur avis, quæ ab aliis *galerita* dicitur, *κόρυδος* a Græcis & *κορυδαλλίς*, a Theocrito *ἐπιτυμβίς* cognominata, quod in capite tanquam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo lexico lego *bardalam* vocatam fuisse. TURNEB.

lin. 5. *Ut quidam Græci τὰ γέργερα*] Lego: *Ut quædam Græca, ut grues, γέραροι.* Quod si quis editionis est pertinax vindex & assertor, *γέργερα* multa significant: & *γέργερος* est *βρόγχος*, id est guttur: *γούργεμος* druppa, id est, olea pulula vel nigra. sed de avibus hic loquitur, non de gregibus: & crex avis nomen Aristoteli & Herodoto, hic potius quam grex scribi deberet. *Grues* tamen, ut principio dixi, Varro nem suspicor scripsisse. TURNEB. Vulg. *Ut quidam Græci greges Gergera.* Suspicio legendum *γάργερα*: quod nomen Græcis pro quavis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itemque interpret Aristophanis *Ἀχαρνεῦσι*. Apud Hesychium legitur *γέργερα, τὰ πάντα*. Fortasse & illud quoque hic locum habere possit. SCALIG.

lin. 11. *Uraon.*] Græci grammatici, *τὰ οὐραία, μέν τῶν ἰχθύων*, sed proprie thunnorum. Persius:

— rubrumque amplexa catinum

Cauda natat thunni. —

At vero *οὐραῖον* aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item *οὐραία*, quæ ad verbum bellaria dicimus. SCALIG.

lin. 13. *Lingulaca.*] Marg. Scalig. *nebulaca.*

lin. 17. *Vernacula ad similitudinem: ut Surena, Pestunculi,*

Ungues.] Cum in omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua verecundia, tum in tractatione literarum vel maxime, ne impudenter, quod nescias, scire te affirmes & ostentes, & inverecundo mendacio & te & alios in errorem præcipites. Ego sine tormentis & fidiculis hic verum proloquar: *Surena* quid sit, nescio. Est Varroni nomen conchylii, nunquam tamen mihi antea fando auditi. nunc tandem licet, ut opinor, fasque est post ingenuam confessionem conjecturas suas perscribere. Judicavi *Veneræ* aliquando scribendum esse, sed frustra, cum similitudo nulla rei sit: magis probarem *mures*, vel *murices*. Sed cum ab Isidoro ita scribatur, *Suris tribus modis dicitur, ut testudo, ac peloris, & coclea. Nam & quæ edimus, & ubi caro inest, & utrumque dicitur peloris; Surena a furi & furruli similitudine interpretemur, nisi striatæ legamus.* TURNEB. Surus est fustis, vel palus: a quo ὑποκοριστικὸς furculus. Ennius:

Unus Surus surum ferret, tamen defendere possent.

Ab hujus similitudine, opinor, dictæ *surenæ*, genus conchylii, quod *urenas* vocat Plinius lib. 33, ubi piscium & conchyliorum nomina recenset, observato literarum ordine, *Urenæ*, *ura*, *xiphie*. ibidem: *Sunt præterea a nullo auctore nominati Sudis Latine appellata*: quo loco memoria lapsus Plinius, cum hic a Varrone nominetur Sudis. ΡΟΡΜΑ.

lin. 20. *Hippopotamus.*] Dicebatur & *Hippocampa*, aliud fane ab *Hippocampo*: quippe ἵπποκαμπος animalculum apud Dioscoridem: at *Hippocampa*, quod *Campas* equos marinos dicerent, auctore Festo; vel potius quod καμπὰς omnia cetacea: unde finxit vocem καμπικυτος Epicharmus. Menander tamen *hippocampum* non *hippocampam* dixit pro *Hippopotamo*, aut potius equo marino. Nonius: *Hippocampi, equi marini, a flexu caudarum, quæ piscosæ sunt: & est Græcum.* Menander, *Vehulos hippocampas in æternæ usus, scire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampisque asperis.* Quæ verba si pristinæ integritati suæ restituero, purabo, me studiosorum gratiam eo nomine non parum demereri posse. Videamus igitur, num ita scripserit ille grammaticus. Menander:

ὄυχ' οὗτος ἵπποκαμπος ἐν αἰδέρι.

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiusmodi apparent in aere, ut est in Nebulis Aristophanis. Deinde Nævius:

— sirenes citis

Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Videntur esse ex Ægistho Nævii: ex qua hos versus, quos

mox adducturi sumus, citat idem Nonius; & cum superioribus conjungendi sunt ad hunc modum:

— Tum autem lascivum Nerei finum pecus

Ludens ad cantum classium lustratur: sirenes citis

Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Ridiculum est, junctos dicere currus immanes Nereidum iis pisciculis, qui dicuntur Hippocampi. Sed nimirum hic Hippopotami, vel alia quædam immania monstra ex genere cetaceo. Nam καμπὰς Cete vocabant, ut supra admonuimus. Sane hippopotamis vehi Neptunum indicat Statius in Thebaide:

Illic Ægeò Neptunus gurgite fessos

In portum deducit equos: prior haurit habenas

Ungula, postremi solvuntur in aquora Pisces.

Ex quibus apparet, non intelligi ἱππόκαμπον Dioscordis, sed longe majus animal ex cetaceis: quod tamen commentitium putem, sicuti pleraque alia veterum. Plinius quoque lib. 36, cap. 5, cum ait, *In maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, Thetis, atque Achilles, Nereides, supra Delphinos & cete & Hippocampus sedentes*: aperte recenset eos inter cete, aut monstra potius marina: ne quis putet esse ἱππόκαμπον Dioscoridis & Galeni. Quod tamen quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem nostrum σκελετὸν hippocampi admodum elegantem: neque is excedebat trientalem magnitudinem, cum ad dodrantalem pervenire velint quidam. SCALIG.

lin. 25 sq. *Ut Querquedula, Cereceris.*] In Varrone (nam, ut instituiamus & cœpimus, eum pervolitamus potius, quam pervolutamus) in Varrone igitur cum ita scribitur, in libris non prelo, sed manu scriptis reperio (quod pro meo non vendito, nec alioqui ostento) *ceteris*. Est Græcis avis κερκίς, est & κερκιδαλλίς, quæ an ad hanc notationem pertineant, potius aliorum prudentiæ committendum putavi, quam meæ temeritati arbitrium judiciumque arrogandum. TURNER. Illud κερκουρίς, quod a duabus caudis confectum est, putamus adulterinum esse, & temere in alienam possessionem irrepsisse. videtur enim potius κερκιδαλλίς reponendum esse. Illud enim ἐρωδιὸν veteres grammatici interpretantur: quamvis discrimen esse scio inter querquedulam & erodium. Certe hæc aliquando confundunt boni auctores. Nam cum attribuat Aratus ἐρωδιῷ προγνοστικὰ pluviæ, Virgilius item illam Ardeam

interpretetur; Varro contra ejus similem querquedulam id faceret, canit his versibus:

Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis

Præinnuere aquatiles querquedula natantes.

Quamquam & aliæ quoque aves futuram tempestatem prædicunt, ut cornix, & milvius, de quo ita idem Varro Sesiulysse: *Jugere volitans milvos visus, aquam e nubibus totam indicat fore, ut tegillum sibi pastor sumat.* Apud Nonium hodie legitur, *Vigere volitans mulsus.* Nos de conjectura ita correximus, cum sciremus ex Festo milvios jugere dici, cum vocem emittunt. SCALIG.

lin. 29 sq. *Sic in Latio nominati Lytra & Fiber.*] Ego *lutra* scribendum existimo de Varronis sententia. Nam quod ei placeat, hoc tempore videndum est, non quod alii censeant. Existimat enim, a *luo*, quod est *solvo*, *lutra* nomen inditum esse: quamquam si quis per *y* Græcum scribat, a *λύω* deducet eodem sensu. Sed Varro non tam ad Græcam etymologiam, quam Latinam notationem videtur attendisse. In libro veteri *lira* scribitur, quasi librarius *lua* scribere voluerit: *lutra* tamen probo. TURNEB.

lin. 31. *Atque eas dissolvere; unde Lytra.*] *Atque eas dissolvere, ab luere.* At Romana editio, item vulgata, corrupte habebat, *ab lytra.* Vertranius, ἀπὸ τῆς λύσεως, haud scio quam bene. SCALIG.

Pagina 24.

lin. 3. *Antiqui Fibrum dicebant extremum.*] Ut a cerno cribrum: a facio, faber: a tumeo, tuber: a luo, liber; deglubitur enim: a cresco, creber: a glubo, glaber: a scarreo (unde scarrofus Lucilio, λεπρὸς) scaber: a luo, suber (insuit enim solo calceamenti: unde ea dicuntur καττίματα Græcis) a craceo, craber, qui postea crabro, σφήξ (cracere significat gracilem esse Ennio, & σφηκώδεις graciles dicuntur apud veteres comicos.) sic a finio, Fiber, extremus. Ab eadem mente Mulciber, a mulcendo, non a mukendo ferro. Nam Mulciber apud vetustissimos Latinos est proprie μελίχρος θεός: qualis colebatur Athenis, qui & μαμάκτης. Plutarchus περὶ ἀοργησίας. SCALIG.

lin. 9. *Qui recte consulat, consul fiat.*] *Consul fuit.* AUGUSTIN. In antiquo libro reperio *consulciat*: quod genus verbi si probum est, significabit idem fere, quod consulere: sin dif-

plicet, *consul suat*, ne claudicans sit jambicus, scribendum erit. Omnino legere malim *confulciat*, ut sit, rempublicam cum civibus aliisque magistratibus fulciat. Erit fortasse, qui vocem dirimendam censeat, & *consul ciat*, legat, ut sit consul nos impellat & ciat ad rempubl. defendendam, cui equidem argutiæ non multum tribuendum puto. TURNEB. Pro *consulat marg.* Scalig. *consat*.

lin. 10. *Jure & exercitu.*] Libenter, *juri & exercitui*, potius scriberem, quam *jure & exercitu*. Nam infra in dandi casu loquitur, quem & sententia postulat. TURNEB.

lin. 11. *Ergo prætorum est ante præire.*] Lego: *Ergo prætorum est præire*. TURNEB.

lin. 19. *Tatiensium.*] Pro *Tatiensium* (quod equidem probō) reperio *Tacium*; ut aquid Propertium:

Hinc Tacies, Ramnesque viri, Luceresque coloni. IDEM. Marg. Scalig. *Tatium*.

lin. 29 sq. *Pontifices* (ut Q. Scævola Pontifex maximus dicebat) a *posse & facere. pontifices* &c.] In hoc loco a prelo manus discrepat, cujus hic ego scripturam proponam: *Pontifices Scævola Quintus pontifex maximus dicebat a posse & facere, ut pontifices.* quam quidem verissimam esse, certum habeo. Prænomen hic postponitur, ut & apud Catullum:

Meus est sodalis Cinna Cajus.

& apud Ciceronem lib. 3 de Legibus, *Stolo Cajus*. TURNEB.

Pagina 25.

lin. 1. *Cum ideo.*] Marg. Scalig. *Quod eo*.

lin. 4. *Flamines, quod in Latio capite velato erant semper.*] Illud in *Latio*, quidam suspectum habuerunt, non immerito. Quis enim non videt illud *παρέλκειν*? At quod pro eo in *sacro* reposuerunt, nihil præter suspicionem afferre possunt. Nos hanc veram lectionem esse putamus: *Flamintibus*, quod *licio in apice velati erant*. De apicibus vide quæ annotavimus lib. 6. Velati dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Livius libro 1: *Legatus ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum lana velamen erat) audi Juppiter, inquit, audite fines, &c.* Virgil. lib. 12:

Velati lino, & verbenis tempora vincti.

Sic supplica & velamenta dicebant *τὴν ἱκετηρίαν*, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. Itaque ab eo dixit

Plautus, *Orare velatis manibus*. Hoc etiam vocabant *velamina*, & *velatam colum*. Græci dicunt *στέμματα*. Eurip. Oreste, ὃ στέμματα ξήνασ' ἐπέκλωσε θεὰ Ἐριν, id est, vellera. Varro De re rustica: *Quam (lanam) demtiam, ac conglobatam, alii vellera, alii velamina appellant*. Quamquam apud Varronem pro *velamina* vulgo legatur *vellimina*. SCALIG.

lin. 16 sq. *Fratres aruales dicti sunt; quia fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum; ut Apollinē etiam nunc.*] Lego: *Sunt qui a fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum, ut Neapoli etiam nunc*. Erant & iudices, qui de agrorum finibus cognoscebant, mutuatiniō nomine, de fratrum arvalium vocabulo, aruales fodales appellati. Quod ita in antiquo lexico scribitur, *arbares fōdales, οἱ περὶ ὁρῶν διαγινώσκοντες δικασταί*. Sed cum ista Sphinx ænigmata sic balbutiret, ut intelligi non posset, existit Ludovicus Rufardus, jurisconsultorum elegantissimus, qui istam ejus infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. TURNEB. Vera lectio est, *ut Neapoli etiam nunc*. Strabo lib. 5, loquens de Neapoli: *πλεῖστα δὲ ἔχει τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφῆβεα, καὶ φρατρία, καὶ ὀνόματα Ἑλληνικά, καὶ περὶ ὅντα Ῥωμαίων*. Satis hoc uno Strabonis loco hæc emendatio confirmatur. SCALIG. Idem in marg. notavit Appuli.

lin. 19. *Sodales Titii dicti ab Titius avibus.*] *Sodales Titios* Varro dictos ait esse *a Titius avibus*: sed illæ aves cui hodie aucupi notæ sunt? Equidem esse neminem puto, qui eas magis cognoscat, quam spinturnicem, hominibus ignotam, ut censet Plinius: sed diversam uique ab bisturnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda est, ut & capreolus & bubalus: a qua & bisturnicios equos, ut opinor, appellavit Vegetius in libro de Re veterinaria. Ubi tamen melius Bistrutitii edi multi censent, me non improbamte. Vetus interpres Persii in illum locum: *Ingentes trepidare Titos*, a *titis titos* vocatos dicit. Servius dicit, *palumbes* vulgo appellari *tetas*. Isidorus, *Palumbes*, inquit, eo quod sunt *facta pabulo*, quas *vulgus tetos* vocat. An hæc sint *titia aves*, intelligentioribus & doctioribus judicandum relinquo. TURNEB.

ibid. *Quas in auguriis &c.*] Ita legit Vertranus. Neque tamen id commississet, nisi editione Romana motus. Tamen falsus est, ut puto. Nam in auguriis certis observari aves *Titias* dixit, quod non in omnibus observarentur, ut ex hoc loco apparet. SCALIG. Idem margini adscripsit lect. *tuguriis*.

lin. 21 sq. *Nam per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellum, & inde desitum.*] Locus mendosus, litura fortasse emendandus. AUGUSTIN. In fecialibus, ait, *desitum esse* per eos bella indici, cum ipsius ætate ad res repetendas jam non mitterentur, sed tantum fœderibus faciendis intervenire. Res autem repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant, clarigationem esse hominum prehensionem & pignerationem, (quod ἀνδρολήψιον Græci vocant) jusque hominis prehendi & abducendi, placuit istum errorem eripere. Nam Livius hoc sensu ita locutus videtur lib. 8: *Ut ejus, qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondus clarigatio esset.* In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur, ἐνεχυράσις, ὀμηρία, ἐνεχυρίασις, ἀρπαγή. TURNEB. Postremas duas voces putarunt vacare, cum tamen dicat Varro, hoc jam obsolevisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector. SCALIG. Retius arbitror legas: *Etsi desitum, ut.* Feciales ritu solemniter bella indicebant, & cum pugnare desitum, fœdere fidem pacis constituiebant. Varro de Vita populi Rom. lib. 1: *Bella & tarde, & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere, & priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas sciebant, feciales legatos res repetitum mittebant.* Desitum bellum, ut Sallustius Jugurtha: *Omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere.* Livius lib. 44: *Non ante desitum bellari.* Silius lib. 10:

—positum tum fœdere bellum. POPMA.

lin. 30. *Quive nuntii senatus essent.*] Ita leg. pro vulg. *Qui vere nuntii &c.* SCALIG.

Pagina. 26.

lin. 6. *Tametsi cohortem in villa Isocrates dicit esse Græce* κούρην *apud poetas dictam.*] Lego: *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græce* χόρτον *apud poetas dictam.* Hypsicratis historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicratis etiam grammatici libro decimo sexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis e Græco ortis scripserat. Ceterum grammatici Græci illud Homericum αὐλῆς ἐνὶ χόρτῳ, de septo & ambitu chortis interpretantur. a qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse, σύγχορτα ναῖω πεδία, id est, vicinos & finitimos agros. TURNEB. Vulg. *Dicit esse Græce co-*

horton apud poetas dictum. Certissimum est, una litera demta *Chorton* legendum. *χόρτος*, ὁ περίβολος apud poetas. *Ἰλιάδος λ*,

Πίονα μιν ἔκκε βοὸς Διὶ τερπικεραύνῳ,

Αὐλῆς ἐν χόρτῳ. Item *Ἰλιάδος ω*,

Αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον.

Inde Euripidi *σύγχορτα πεδία*. In editione Romana emendarunt *κούρδον*. Miror, cur non novas aures quærerent, quibus talia persuaderent, qui nova vocabula commenti sunt. Est enim hæc vox plane apud omnes auctores inaudita. SCALIG. Pro *Isocrates* idem in margine habet *Iphicrates*.

lin. 7. *Manipulos exercitus minimas manus.*] Vulg. *Manipulos exercitus nova manus.* *Manipulos*, pro *manipulus*, more antiquo, ut maritos apud Catullum. Quare facile noris, quæ temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana. SCALIG.

lin. 17. *Extremeis subsidio.*] *Extremi subsidio*, placet viri cuiusdam docti conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Obsidium dictum ab obsidendo.*] Videtur M. Varro censuisse, *obsidium* scribi & *obscidium*, ut dissidium & discidium. Nam vel ab *obsidendo* ait dici, vel ab *obscindendo*. Quod enim scribitur *ab abscindendo*, ipso statim refellitur literarum sono, nec tam rationis intelligentia, quam auris perceptione ejus mendacium tenetur. TURNEB.

lin. 26. *Duplicarii dicti, &c.*] Uti Varro *duplicarios* vocat, quibus ob virtutem duplicia cibaria dabantur: ita armaturas duplares Vegetius appellat, quæ consequiebantur duplas annonas: simplares, quæ simplas. *Duplicarii* etiam explicantur in vetusto lexico *διμοιρίται*. TURNEB.

Pagina 27.

lin. 5 sq. *Classicos a classe: qui item cornu canunt, ut tum, cum classes comitiis ad comitatum vocant.*] Lego: *Classicines a classe, qui tum cornu utuntur, cum classes comitiis ad comitatum vocant.* Quin & sine præpositione, *comitatum vocant*, in optimo libro scriptum erat, supini significatione, a *comitare*, quod esset *simul ire*. Ciceroni quoque & Gellio *comitatus* significat *comitia*. Qui *classicos* hic legunt, eo falli videntur, quod lib. 5 Varro scribit, *classicus canat*. Sed tum *classicus* pro *classicum* ab eo usurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicuntur. *Classicines* etiam *classiarii* vocantur, & a veteri grammatico *σαλπισταί* explicantur: attamen si *classicus* cui placet, non repugnabo. TURNEB.

lin. 12 sq. *Opulentus ab ope, cui ea opima.*] *Cui ea opima.* ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Cui est opime.* TURNEB.

lin. 14. *Ab eodem fonte Copiæ.*] Lego: *Ab eodem fonte copis.* TURNEB.

lin. 18. *Non a medendo, ac suendo, quæ omnia ultima. Huic rei earum rerum radices.*] Lego: *Quæ omnia ultima huic rei.* TURNEB. Lege & interpunge: *Quæ omnino ultima huic rei.* Deinde, quæ sequuntur, transposita sunt; quæ ita suo loco restituenda sunt: *Earum rerum radices in proximo libro aperientur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quod ab arte artifex dicitur: similis causa, quæ ab scientia vocatur aliqua,* &c. SCALIG.

lin. 29. *Vinum legere.*] *Vinum legere* in Varrone est *uvae legere.* TURNEB.

lin. 31. *Quas indagatur.*] *Quasi indagator.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Venator a venatu* &c.] In explicando venatoris vocabulo, quod *inventum* & *adventum* ait, significat in eo inesse notationem inveniendi & adveniendi. TURNEB.

Pagina 28.

lin. 1. *Quod sequitur verbum adventum & inventum.*] Sunt, qui ita scribendum putent: *Venator a vento, quod sequitur feram ad ventum, & in ventum.* Legitur etiam: *Venator a venatu, quod,* &c. AUGUSTIN. Diverse castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio: *Quod sequitur cervum ad ventum.* Error natus, ut solet, ex ignorantia veteris scripturæ, quam non animadverterant imperiti librarii. *Cervum* enim scriptum erat, pro quo *verbum* legerunt. Idem error mirum quam frequens sit in Nonianis codicibus: ut in exemplo Sifennæ, *Ferabite*, pro *fera vite.* *Et partim fera vite, partim lauro & arbusto ac multa pinu ac murteis abundat.* Nec defuerunt, qui in suis magnificis Thesauris tanto labore consarcinatis *Ferabitem* pro agresti sumi apud veteres auctores admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo *satulare.* Nam cum vetus librarius scripsisset *poluuro*, pro *polubro*: ex eo factum, ut *poluere* hodie legatur in codicibus Nonii: sed perperam, ut dixi, pro *polubro*:

*Nec in polubro mystico coquam carnes,
Quibus satullem corpora, & famem ventris.*

Item eodem modo depravate leguntur verba Lucilii apud eundem: *Maximus si argento in verbi androgyni barbati mæcho cinædi*. Ubi tantum abest, ut in scriptura solum peccatum sit, ut etiam verba Lucilii manca sunt. Nam ita scripserat Lucilius:

Maximu', si argenti sexcentum ac mille reliquit

Imberbi androgyni barbato mæchocinædo.

In verbi ergo pro Imberbi. Et volebat ostendere Nonius, imberbem, non imberbum, usurpatum esse a Lucilio. Ceterum Vertranius in ventum. Forfan, *Hinc venatus*. SCALIG. Forte legi posset *versum*. Venator dicitur a venatu, inquit, quod sequitur feram undique versum, ad ventum & in ventum. nimis argute. Venari a venis, sicut vestigare a vestigiis, rimari a rimma. Ex eo venatus, & venator, & venox, canis venatica. Ennius Annali 10:

Veluti si quando vinclis venatica venox

Apta, silet: si forte feram ex nare sagaci

Sensit, voce sua nictit, ululatque ibi acute. POPMA.

lin. 3. Pecus ab eo, quod perpascat, a quo pecora universa &c.] Lego: Pecus ab eo, quod pascebant, a quo pecora universa. Videtur Varro dicere, Pecus pecoris a pascendo nomen habere; pecus pecudis, a pede. TURNEB. Pecus ab eo, quod pascebant: a quo pecora universa. Et quod in pecore pecunia tum consistebat pastoribus, & standi fundamentum pes (a quo in ædificiis dicitur area pes magnus, & qui negotium instituit, pedem posuit) a pede pecudem appellarunt, ut ab eodem pedicam & pedisequam.] Ex his, quæ satis per se clara sunt, & Varronis mentem aperte demonstrant, satis constat, immerito hæc in editione Romana mutata fuisse. Quod qui fecerunt, non videbant sane, quo spectabat mens Varronis, cum pecudis etymon explanaret, quamquam nimis anxie & exiliter. Quod enim veteres pastores essent, id est, pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore consisteret; consistendi autem fundamentum pes: a pede, inquit, pecudes appellarunt. Quia ut pes in homine, standi, sic pecus in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis λεπτολογίαν in disquirendis verborum etymologiis: cum dubium non sit, pecudes, quod tonderentur, ποῦδες dictas. Unde πῶκος apud Græcos, vellus apud nos remansit. Latini vero pecudes potius, quam pocudes dixerunt, more suo: cum & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Unde Elvela, olera minuta, & Elveola vitis, quæ

herbacei coloris esset. Titinnius : *Lenti calido elvela , rapula ; rumices*. Sic etiam *hemonem* pro homine. SCALIG. Idem pro *pecora* in marg. habet *pecunia*.

lin. 6. *Pes magnus*.] *Pes magnus*, id est, constratus. Ita vocabant veteres ἐπίπεδον τὸ ἐπὶ μῆκος καὶ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur : *Planum est, quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos constratos pedes : in quo longitudinem & latitudinem habeamus : per quem etiam agros, ædificiorum sola, & quibus altitudo & crassitudo ponitur : & opera testoria, inauraturas tabularum intelligimus, &c.* Plani nomine hic intelligitur, quod apud Varronem *pes magnus*. SCALIG.

ead. *Fundamentum instituit*.] *Negotium instituit*. ex libris utrumque. AUGUSTIN. *Et qui negotium instituit, pedem posuit*] Romani correctores castigarunt de suo, & *qui fundamentum instituit*, &c. male : quamquam in musica qui πῶδα instituit, dicitur βάσιν τιθέναι. Atqui non necessario de ædificiis loquitur Varro : sed de iis tantum, quæ μεταφορικῶς deducuntur a pede. Itaque alludit Plautus *Asinaria* :

Ego caput huic argento sui hodie reperiundo. LIB. *Ego pes fui*. Ergo *pes* quodvis fundamentum. Hinc puto *Nepotes* dictos. Est enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes : quod πούς ipse, id est, fundamentum generis, non essent, sed tantum ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius usurparunt νέποδας pro nepotibus, ἀντὶ τῶν ἀπογόνων. Quod & Festus annotarat, ut cognoscimus ex ejus reliquiis, in quibus etiam apparet citasse Callimachi auctoritatem. Itaque puto me incidisse in eum locum Callimachi, quem Festus laudarat. Nam cum ita citatum repererim apud grammaticos, οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω τὴν μούσαν, ὡς ὁ Χῖος ὑλλικοῦν ἔπους, equidem non dubito ita legere :

— οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω

τὴν μούσαν, ὡς ὁ Κείος Ἑλλίχου νέπους.

Intelligit de Simonide. SCALIG.

lin. 8. *Pedisequum*.] Ὀπάων, ὀπαδός. Ab eadem ratione vocabant a pedibus, & pedes. Plaut. Menæchmis : *Asservatote hoc sultis navales pedes*. Qui & pueri dicuntur, & Græce παῖδες. Antiquitus παῖς por dicebatur, unde *Puer factum* : quod Laconice & plerisque Dorienfibus *pes* πῶρ dicebatur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro : *Quintiporis Clodiani foria ac poemata gargaridians dices, O fortuna, o Fors Fortuna*. SCALIG.

ead. & sq. *Peculatoria oves, aliudve quid*.] Arbitror scri-

pſiſſe Varroñem, *peculia & pecore, oves, aliudve quid.* Plautus confirmabit noſtram ſcripturam, qui in Aulularia ait:

Etiam opilio, qui paſcit, mater, alienas oves,

Aliquam habet peculiarem, qui ſpem ſoletur ſuam. TURNEB.
Pro *peculatoria* marg. Scalig. exhibet *peculatur*.

lin. 9. *Id enim peculium primum.*] *Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoria oves, aliudve quid.* Hæc enim inverſa erant. SCALIG.

lin. 10. *Primo ut cum pecore diceretur multa.*] Nimium præceps fuit Vertranius in hoc loco tranſponendo. Dicit enim Varro, *peculatum eſſe proprie, cum averſa pecunia eſſet ex multa publica, quæ fiebat pecore: a quo pecore peculatum vult dictum, cum ea multa avertebatur.* Nihil igitur mutandum. SCALIG.

lin. 12. *Ex qua fructus major.*] Hoc ſane corrigere ope-roſum fuerit, cum cetera deſiderentur. Neque ſolum ea deſi-ciunt, quibus de multa agebatur, ſed etiam totum principium ſequentium, in quibus animalium etymologias perfequebatur. Tamen legerim, *Ex qua fructus de malo.* Nam facile fuit *l* in *i* mutari, ut alibi sæpe id accidit. Quod cum factum eſſet, ex *majo*, *major* fecerunt. Deinde addita præpoſitio, ut infi-nitis locis in his libris commiſſum eſt. *Æs*, fructum, lucrum de malo habere dicebantur, qui intervertendo aliquem lucra-bantur. Ita loquuntur Plautus & Apulejus. Hoc eſt, quod ait Ariſtophanes,

Οὐκ ἐκ δικαίου τὸν βίον κερτημένοι. SCALIG.

ead. & ſq. *Hinc eſt, quod Græcis Bos, βοῦς*] Lego: *Hinc eſt, qui Græcis ὄς ſus, quod ὄς: bos, quod βοῦς.* TURNEB.
Vulg. *Hinc eſt, quod Græcis illis uſus, quod βοῦς bos.* Maniſteſto huic tractatui deeſt principium, quod miror in neutra editione animadverſum eſſe. Neque tamen in eo ſolum errarunt: ſed etiam cum vocem illam *uſus* ſuſtulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciundum erat plane, & diſerte, ὄς, ſus. Quod Græcis ὄς, ſus, quod βοῦς, bos. SCALIG.

lin. 19. *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταλός.*] Lego: *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταλός*, quæ vox, ut ait Heſy-chius, taurum ſignificat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca ἰταλός boves ſignificaffe dicit. TURNEB.

lin. 21. *Capra, carpa.*] Turrenum ſive Etruſcum vocabu-lum. Heſych. SCALIG.

lin. 22. *Omnicarpa capræ.*] Quiſquis fuit is poeta, qui hoc dixerit, ſenſerat capras ποικιλοφάγους eſſe: propter quod Ar-M. T. Varro. Vol. II. * E

chelaus semper febre laborare eas putaverat. Eupolis quoque comicus idem sentiebat, cum ita capras loquentes introduxerat, βοσκόμεθα ὕλης παντοδαπῆς ἀπο, ἐλάτης κομάρου τε πτόρθους ἀποτρώγουσαι, & quæ sequuntur. Valde enim manca & corrupta sunt apud Plutarchum, & ejus simiam Macro-
bium. SCALIG. Idem in marg. omi carpe capre.

lin. 24 sq. *Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus.*] Reperio: *Porcus, quod Sabini dicto, a primo porcopor, inde porcus*, hoc sensu, Sabinus dicere solet, id est Sabini, *porcopor*, id est, porci puer & foetus. Alii legunt oppido quam eleganter, *quod Sabini dicunt de aprino porco porcus, inde porcus*. ut a Sabinis catulum apri porcum fuisse appellatum intelligamus, si *aprunum* legas, nihil intererit. TUR-
NEB. Vulg. *Porcus, quod Sabini dicunt a primo porco, poride porcus*. Alii inferciunt pro animi sententia quidquid in buccam, ut ajunt. Hoc igitur, quod in manu est, agamus. Nam hæc est, quam veram putamus, lectio: *Porcus, quod Sabini dicunt aprum porcum: proinde Porcus*. Qui meliorem attulerit, causam non dico, quin merito nostra explodatur. SCALIG. Antiqua lectio: *Dicunt a primo porro poride porcus*. unde apparet legendum: *Dicunt a primo porcum por, inde porcus*. Sabini fortasse nomina præciderunt in extrema syllaba, quemadmodum Osci, quorum sunt *capital, famul, facul*, & alia: quæ imitatus Ennius dixit, *endo suam do, & altisonum cæl. & Lucilius, proras despoliate, & detundite gubernæ*, pro *domum, cælum, gubernacula*. Sic ergo *porcum* dixerunt *por*: quæ vox Romanis vetustissimis denotavit puerum, ut *Marcipor, Lucipor, Caipor*; de quibus alibi. ΡΟΡΜΑ.

lin. 27. Κάπρω καὶ πόρκω.] Idem de re rustica lib. 2.: *Porcus Græcum nomen est antiquum, sed obscuratum: quod eum nunc vocant χοῖρον*. Utrumque verum est. nam & Græca est vox, & ita obscurata, ut neminem veterum, quod sciam, qui quidem hodie existant, ea usum esse putem, præter unum Lycophronem. Cujus adscribam versus ex Alexandra:

Στένω σὲ πάτρα, καὶ τάφους Ἀτλαντίδος
Δύπτου κέλαρος, ὅς ποτ' ἐν ῥαπτῷ κύτει,
Ὅποια πόρκας ἰστρίεὺς τετρασκελὴς
Ἀσκῶ μονήρης, ἀμφελυτρώσας δέμας,
Ῥεῖθυμνιάτης κέπος ὅς, ἐνήξατο.

Nam quod interpretes fratris simillimus, homo gloriæ & vanitatis Græcanicæ plenus, commentus est de nescio quo animali, quis non videt fabulosum esse? Non enim vult poeta Darda-

num nataſſe, ut porcum, aut potius ut animal illud, quod excogitavit Tzetzes: ſed vocat *μονήρη*, ut aprum. Nam apri *μονιοί* dicuntur, ut & apud Latinos poſteros, *ſingulares*. Ælianus, *καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὄντων μονιοί τινες*. Stulte enim facit, cum putat, duas comparationes eidem rei attribui: prima enim tantum, quod ſolus natarit; altera, quod ut *κέπρος*. Quæ eſt de Homero ſumta, cum idem de Mercurio canit. Deinde quam ridiculus eſt in interpretatione illius vocis *ἄσκῳ*, quaſi non potius utriusque natarit. Quod dictum eſt per appoſitionem *ῥαπτῶ κύτει*. Et cum vocat *ἰστρίεα*, manifeſto Ercynium aprum intelligit. Ergo qui poſtea *κάπρος*, primo apud veteres dictus eſt *πόρκος*. SCALIG.

lin. 28. *Noſtri arviga.*] Scribendum puto, *Aringa*. Heſychius, *ἀρίχα, ἄρρεν πρόβατον*. Quæ ſcriptura reponenda in Feſto & Donato: apud quos mendose *Aruga* & *Haruga* legitur. SCALIG.

lin. 31. *Et in pontificalibus libris videmus.*] Al. *Pontificiis*. Interpungendum autem poſt verbum *videmus*. Quod cum in editione Romana factum non ſit, tantum ſibi permiferunt, ut alterum verbum deleverint: quod viderent, hæc duo comata aliter apte hære non poſſe. Ceterum ita ſenſus perfectus eſt, nihil ut præterea ad ſententiam deſiderari videatur. Putarim tamen ita melius legi poſſe, *Et in Pontificalibus libris bidentes*. Nam hic quoque idem error nocuerat, de quo ſæpe jam admonuimus: quia ſcriptum eſſet *videnteis*. Certe bidentes erant hoſtiæ, quæ & cornigeræ eſſent, & duos dentes eminulos haberent: in qua ſententiâ eſt Feſtus, etiamſi aliter diſputetur apud Gellium. Heſychius: *Κεραίδες, τῶν προβάτων τὰ δῆλεα τὰ ἐνδον ὀδόντας ἔχοντα*. Aliter, ut puto, ſi carerent illis, *ἀτελεῖς* erant, & ad ſacrificia ineptæ. Nam ſi bidens dicta eſt, quaſi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis, dicitur? Atqui magis aperit etymon, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hoſtia, ut duos dentes haberet ceteris longiores: quemadmodum & in tauro *τελείῳ*, ut diverſa cornua haberet, & patentia. Ab eo dicebantur *patales boves*. Plautus Truculento: *Ego ruri hamaxari me mavelim patalem bovem*. De hoc loco intelligit Feſtus, cum ſcribit, *patalem bovem* dici a Plauto, qui diverſa cornua habeat, & patentia. Meminit & dictione *Propatulum*. Itaque & Græci quoque ab eadem mente ejuſmodi boves vocarunt *πεταλεις*. Athenæus libro 9: *Πεταλίδων δὲ συὼν μνημονεύει Ἀχαιὸς ὁ Ἐρετρίεὺς ἐν Αἰδίῳ Σα-*

τυρικῶν. deinde: Πεδαλίδας δὲ αὐτὰς εἶρηκε, μεταφέρον
ἀπὸ τῶν μύσχαων. οὗτοι γὰρ πεταλοὶ λέγονται ἀπὸ τῶν κε-
ράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσι. Item & πετηνοί. Hesy-
chius: Βοῦς πετηνός, ὁ ἔχων ἀναπεπταμένα κέρατα. SCALIG.

Pagina 29.

lin. 3. *Agnus.*] Ἀγνός. Item *Canis* lin. sq. κύων, κυνός.
v in α. ut κύλιξ calix. SCALIG.

lin. 4 sq. *Nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, ca-
nere dicuntur. quod hic item, & nocticulus.*] Lego: *Nisi
quod ut tuba & cornua signum cum dant, canere dicuntur: quod
hic item & noctulucus*, id est, *interdiu & noctu*. Nomen est fi-
ctum compositumque e duobus adverbiiis *noctu & lucu*, ut e
per & diu, perdius. Erit fortasse, qui *noctu lucu* legendum cen-
seat. Cui liberum esse jubebo hac conditione, modo *noctu-
lucus* legendi aliis potestatem non eripiat. Quoddam voca-
bulum suscitavit redivivum in Apulejo & Petronio Petrus
Pithœus, omni liberali eruditione ornatus, & antiquitatis
ignoratæ quasi Pythius alter, oraculis suis enarrator & illu-
strator maximus: quod vocabulum propter soni vicinitatem
animo incessit meo. Est autem *internuculus*. Apulejus: *At
enim internuculos recens cognitos*. Petronius: *Video quosdam
internuculos nudasque meretrices furtim conspiciantes*. Censeam
potius duabus vocibus *inter nuculos* legendum, & *meritorios*
significari *pueros, concubinos*, qui nondum reliquere nuces,
sed etiamnum inter eas versantur. Nam a Catullo scribitur:
Concubine, nuces da. TURNEB. Miror, correctores non vidisse,
vocem *nocticulus*, quia nihil significaret, corrigendam fuisse:
præsertim cum etiam locos integros attentare conati sint. Hic
enim opus est eo epitheto, quod juvet Varronis sententiam,
qui a voce *canis* vult deduci nomen ipsius animalis; ut ita
legendum esse appareat: *Quod hic item nictaculus in custodia,
& in venando signum voce dat, canis dictus*. Est enim elegan-
tissima vox a *nictando* detorta, quod Græci dicunt σκυζάν:
quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa
ergo nictatione, qua signum dat (signa vero canere dicuntur)
anxie nimis & putidiuscule Varro *canis* etymon deducit. In li-
bro P. Victorii scriptum *Noctulucus*: an perperam pro *Noctu-
lucus*? Hanc etiam vocem usurpavit Lucilius pro obicœno,
id est, mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aves no-
ctu lugentes. An quod in somnis noctu σκυζάν solent? de quo

elegantissimi versus Lucretii exstant, & scripsit Æschylus in *Diris* :

"Οναρ διώκεις θῆρα, κλαγγαίνεις θ' ἄπερ
Κύων, μέριμναν οὐ ποτ' ἐκλιπὼν πόνου. SCALIG.

lin. 6. *In custodia.*] Veteres canes vocabant *custodes* : & contra, qui custodiæ præfecti erant, *canes*. Æschylus Agamemnone :

Γυναῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὖροι μόλαν,
Οἷαν περ οὐν ἔλειπε, δομάτων κύνα.

Item ibidem :

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε, τῶν σταθμῶν κύνα,
Σωτήρα νῆος.

Columella : *Nunc, uti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quæquam canis dicitur falso mutus custos.*
In carmine obsecro:

*Ne, dum me colitis, meumque numen,
Custodes habeatis irrumatos.*

id est, *canes*. Plautus quoque in *Milite æινιγματικῶς* huc ablusit. Cujus hæc verba:

*Nam os columnatum poetæ inesse audiui barbaro,
Cui binī custodes semper totis horis accubant.*

Nævium sentit poetam illum conjectum esse in vincula. Canem vero genus esse vinculi, nemo paulo humanior ignorat. Itaque *custodes* vocavit, quia ita *canes* quoque vocabantur. SCALIG.

lin. 15. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit.*] Reperio: *Camelus* suo nomine Syriaco in *Latium* venit. Tamen *Latium*, quod editur, egregie placet. Hujus animalis nomen movet me, ne ita *camelariam* amplectar, ut *camelasiam* ejiciam, præsertim cum nobilissimus jurisconsultus Ludovicus Rufardus certior me fecerit, apud Marcellinum lib. 17 *camelasium* reperiri: ut *camelasia* sit munus, *camelasium* indictum eo nomine tributum. Ego ideo *camelariam* probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram, ut nec Budæus, sine controversia omnium doctissimus, potuerat. Nunc vero, ut ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita, quasi a κάμηλος καμηλάζειν declinetur, καμηλασίαν recte derivari censeo. TURNER.

lin. 16. *Alexandria Camelopardalis nuper adducta.*] Vulg. nuper advesta. C. Plinius lib. 8, cap. 18: *Camelopardalis Dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romæ.* Dion lib. 43: *Ἐπεὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδαλεως ὀνομασμένης λέ-*

γεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τε Ῥώμην εἰσέχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη, & quæ sequuntur. graphice enim eam describit. SCALIG.

lin. 20. *Cervi*, quod magna cornua gerunt — quasi gerui.] Cur non κεραοὶ potius? Item *Volpes*, quod volat pedibus; quasi non sit ex ἀλώπηξ. Item *Virgultum* a viridi: non autem, quod prius, virguletum. Virgulæ. δάμνοι. SCALIG.

lin. 25 sq. *Proxima animalibus* &c.] Ex vestigiis priscæ scripturæ legendum: *Proxime animal sunt ea. ἐγγυτάτω τοῦ ζώου.* SCALIG.

lin. 30. *Pinus*.] Marg. Scalig. *nux*.

Pagina 30.

lin. 2. *Nux*.] Alii a *nocendo*, quomodo & Græce quoque κάρυν, παρὰ τὸ καρῶν. Est autem vox Syriaca Luz. Sed *lin* n abiit, ut *Lympha*, *Nympha*. SCALIG.

lin. 5. *Ruta* ——— *Radix*.] Plerique admiratione quadam obstupescunt, defixique hærent in vestigio, velut amentes inopesque consilii, incredibile censentes, quod a Varrone scribitur, *rutam* & *radicem* verba esse origine & domo Græca: sed profecto mirari desinent, & ad se redibunt, si ῥύτιν a Nicandro usurpari intellexerint & ῥάδινα. quamquam posterius hoc verbum baculum & virgam in Nicandro significat. TURNEB. Interpres Theriacorum Nicandri: ῥόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πῆγανον ὑπὸ Πελοποννησίων ῥυτὴν καλεῖσθαι φησι. Hesychius: ῥυτὰ, τὰ στέμφυλα, καὶ πῆγανον λευκόν. SCALIG.

lin. 13. *Brassica*, ut *præfeca*: quod ex hujus scapo minutatim præfecatur.] Lego: *Brasica*, ut *præsica*, quod &c. Veteres *præficare* pro *præsecare* dicebant: quam scripturam flagitat analogia *brasicæ*. Sic in Rudente a Plauto scriptum est, *Exfiscasque arundinem*. TURNEB.

lin. 17. *Cucumeres*.] Cucumis, κικνὸς apud veteres dicebatur. Inde nostrum Latinum: ne_{sc}putes Varroni de hac re assentiendum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Fructus a ferendo res: & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo feruntur, ut fruamur.*] *Fruclum* a ferendo dedit: ante videbatur a fruendo, nisi quis locum e loco castigandum putet: aut Varro libera quadam interpretandi licentia utatur, & unde commodum est, natales verborum repe-

tat. Locum hunc tamen non sine labe & vitio esse credo; huncque in modum lego: *Fruſtus a ferendo: res hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruamur.* TURNEB. Scribe: *Fruſtus a ferendo, res, & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruuntur.* Ut, inquit, res fruuntur, tam quæ ferunt in fundo, quam quæ feruntur. Nam frui etiam paſſive dixiſſe veteres, auctores ſunt grammatici. Hæc, quam appoſui, eſt vetus ſcriptura, niſi quod non *fruuntur*, ſed *fruamur*, habebat, SCALIG.

lin. 20 ſq. *Sed hæ e terra, etiam Frumentum, quod exta loco quo ſolent addi ex mola, id eſt ex ſale & farre molito.*] Sic in veteri libro Achillis Maſei, quo multum uſi ſumus. In alio libro eſt, *exta ollica.* Scribendum forſitan eſt: *Extia olla coqui ſolent addita mola: ea eſt ex ſale & farre molito.* Valerius Maximus libro 2, cap. 1, ita ſcribit: *In ſacrificiis mola quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat: exta farre ſparguntur.* AUGUSTIN. Locus hic in excuſis exemplis ſaniuſus eſt, & Chironio ulcere fœdatus; quem tamen ſic perſanari poſſe librorum, non iſtorum formulariorum, ſed priſcorum, medicina credo: *Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua ſolet addi ex mola, id eſt, ſale & farre molito.* Ulcus fere ſanatum eſſe, e Feſto docere poſſumus. is enim, *Aulicoqua*, inquit, *exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa.* Nam ſæpenumero torrebant. Maro:

Pinguiæque in veribus torrebimus exta colurnis.

In arvigæ hoſtia elixabant. Varro: *Hæ ſunt, quarum in ſacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur.* Hinc & olla extaris apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico *extar* exponitur *olla*, ubi exta coquebantur: ut *extalis*, ἀρχὸς, ut & hoc interea inferam. TURNEB. Vulg. *Extia ollica, quo &c. Ollicoqua* ex Feſto. Inde *extaris olla* Plauto. SCALIG. Vetuſ ſcriptura: *Sed ea terra etiam.* Unde totus hic locus ita forſitan legendus & diſtinguendus eſt: *Sed ea extaria etiam. Frumentum, quod ad exta aulicoqua ſolet addi, Mola, id eſt, ex ſale & farre molito. Fruges & frumentum, inquit, adhibentur etiam ad exta in ſacris, ut quod ad exta elixa, vocatur mola. Extaria frumenta, quibus exta in ſacrificiis ſpargebantur, ut Plauti Rudente olla extaris, in qua exta coquebantur; & aulicoqua exta, quæ in olla, non in veru, coquebantur. Feſtus: Aulicoqua exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa. Idem: Mola vocatur etiam far toſtum & ſale ſparſum, quod ea moliæ hoſtiæ adſpergantur.* Valerius Maximus lib. 2: *In ſa-*

crificiis mola quæ vocabatur, ex farre & sale constat, quia extra farre sparguntur. Eandem intelligit Virgilius lib. 12:

Dant fruges manibus salsas. POPMA.

lin. 25 sq. *Puls appellata, vel quod ita Græci.*] Al. *Puls ita appellata, quod ita Græci.* Πόλτος. vide Athenæum. SCALIG.

lin. 27. *Quod ita sonet, cum aqua ferventi insipitur.*] *Lego: Cum aqua ferventi insipitur.* In vetere tamen libro *insipatur* reperio, ut *dissipatur* & *obspatur*. Sed *insipiat* Cato dicit, & Festus *insipere* interpretatur *farinam jacere pultis*. TURNER. *Obspare* tamen & *insipare* *farinam*, non *Insipere*, dicebant veteres; tamen eodem modo Pomponius Attellanarum scriptor usurpavit:

Facite ut ignis servat, ligna insipite, far concidite.

Quod vero dixit de sono ferventis pultis, simile Nævii — *bilbit amphora*. Item Eubuli comici apud Athenæum lib. 6:

Λοπάς παφλάζει βαρβάρῳ καλήματι.

Patina cachinnat bulliente murmure. SCALIG. Idem pro *insipitur* in marg. *inspergitur*.

lin. 28. *Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque figuras facere instituerunt alias. A pane & faciendo Panificium cœptum dici.*] *Lego: Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio panus: posteaquam ei figuras facere instituerunt alias, a pane & faciendo panificium cœptum dici.* Panus in lanificio est tramæ involucrum, quod tumet rotundumque est: a qua similitudine panis est appellatus. Sed & panus tumor est inguinum. TURNER. Athenæus lib. 3: Πάνος, ἄρτος, Μεσσάπειοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάντα, τὰ πλῆσματα. Deinde: Καὶ Ῥαμαῖαι δὲ πᾶνα τὸν ἄρτον καλοῦσι. Tamen non caret ratione, quod ait Varro. Panus enim *τολύπη*, glomus. Unde quædam placetæ, quod ad eum modum confictæ essent, *τολύπαι* dicebantur. Meminit Athen. lib. 3. Clemens Alexand. Protrept. οὐ σπασμαὶ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πάντα πολυμήφαλα. Glomus vocabatur Latine, quod *πολύπη* glomus, auctor Festus. Vel est quod Pollux lib. 6: Ὀνομάζετο δὲ τινα καὶ πηνία, ἃ καὶ τοῖς πλακοῦσιν ἐπετίθετο, προσεεικότα πηνίσις· λευκὰ δὲ ἦν τὴν χροάν. quod Varro videtur innuere. Alioqui scio, πηνίον, & Dorice πανίον, ἀντὶ τῆς ἀτρακτυλίδος sumi: cum hic ἀντὶ τῆς τολύπης. Unde & tumor inguinum (qui morbus pueros infestare solet) vocatur panus: & paniculæ Plinio τὰ πολυποειδῆ. At panica in milio aliud est: id enim a Græco etiam manavit. πηνίκη enim

αἱ τρίχες, καὶ ἡ κόμην. Theophrastus φόβην vocat. Τὰ μὲν, inquit, ἔχει στάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ κεγ-
χράδην, φόβην. ἢ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβην. Unde
apud eundem, ἀποχέεται δὲ οὐκ εἰς στάχυν, ἀλλ' οἷον φόρ-
βην, ὥσπερ ὁ κέγχρος, καὶ ἔλυμος. in illis, inquam, verbis
perperam φόρβην legitur pro φόβην. Apud Plinium quoque
libro 18, cap. 7, mendum insigne, vix paucis animadversum,
inolevit, in illis verbis: *Milium*, inquit, *inter hos X annos*
ex India in Italiam inveltum est, nigrum colore, amplum gra-
no, arundineum culmo. Adolefcit ad pedes altitudine VII præ-
grandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum.
Nam phobas pro lobas, ex Theophrasto. SCALIG.

Pagina 31.

lin. 2. Unde id dictum. Nisi ab eo, quod Græci κόκκον.] Re-
perio in veteribus libris, quod lectoribus dijudicandum relin-
quo: Nisi ab eo, quod Græci κρόκον. TURNER. Unde id di-
ctum, ab eo, quod Græcis κοκκόν. a quo Græcis κόκκος gra-
num dictum. Potest ita legi, ut posuimus. SCALIG.

lin. 4. Horreum ab horrendo.] Ab horrido. ex conjectura.
AUGUSTIN.

lin. 5. Quod tritum est spiceis.] Reperio, tritum ex spiceis.
TURNER. E spiceis. SCALIG.

lin. 6. Nam id prius μέλιν.] Lego: Nam id μελίην: est
tamen aliis μελίην, panicum, milium, κέγχρος. nonnulli
μελίην genus milii censent, quos sequitur Varro. TURNER.

lin. 7. Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, co-
ctum.] Lego: Libum, quod ut libaretur, priusquam esset,
erat coctum. Ait, libi partem primum solitos esse veteres liba-
re, reliquum deinde comesse, atque ex eo a libatione nomen
adeptum esse. Effetur autem est comederetur. TURNER. For-
san, quod libaretur, priusquam essent, coctum. Quod id libare-
tur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortas-
se illa vera est lectio. SCALIG.

lin. 8. Testu caldo.] Marg. Scalig. testa calda.

lin. 11. Circuitum aquabiliter fundebant.] Vulg. æqualiter.
Hic fundere, ἐλαύνειν. unde γενήατος genus libi. SCALIG.

lin. 14. A globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti a
globo Globuli.] Lego: A globo farinæ dilatato item in oleo
cocti, dicti a globo, globi. TURNER.

lin. 18. Θρύλλον, καὶ τρύφον, & placenta, quod edebant cum

pulte.] *Et placenta.* Quod edebant &c. rectius est. AUGUSTIN. Lego, antiquitatem secutus, non istorum recentium exemplarium novitatem, *Ut thrion & placenta.* *thrion* ab Atheniensibus jucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ *θρία* Græce vocantur) involvebatur. Sunt & *ίτρια* Græcis lagana, si quis forte hoc loco ita legendum putet. TURNEB. Vulg. *Triton & placenta.* Poterat legi *Irion*, *ίτριον*, ut aliquando putavimus: postea tamen vera visa est lectio, *intritum*: præsertim cum apud Latinos *Irion* nunquam reperiatur. Est enim *ἐνδρυπτον*, καὶ *πλακοῦς*. Athen. interpretatur *πεμμάτιον λεπτὸν διὰ σπασάμου καὶ μέλιτος*. Demosthenes, *μισθὸν λαμβάνων τούτων ἐνδρυπταί, καὶ στρεπτούς, καὶ νεήλατα*. Hesychius, *ἐνδρυπτα, τὰ ἐκπέμματα, ἢ τὰ ἐντριβόμενα βρώματα*. Melius tamen alibi legitur, *ἐντριτον, τὸ Διονυσίου ἐμβρῶμα, δὲ Γαλάται ἐκβρεκτόν φασιν*. Apud Apitium libro 9 Embractum Bajanium legitur: quod est genus intriti: ut non dubitem legere *intritum*, καὶ *πλακοῦντα*. Tamen *interere* est verbum culinarium apud Terentium: *Tu te hoc intristi*: unde *intritum* potius deducendum erat. Aliorum ridicula commenta nihil moramur, qui cum hic inepta vocabula *τρύφον* καὶ *θρύλλον* induxerint, facile indicant, ea ex sua culina, non ex Græcorum munimentis, produxisse. SCALIG.

ead. Quod edebant cum pulte — *Pulmentum*] Charisius legit: *Pulmentum, quod id cum pulte essent, ut Plautus. inde pulmentarium dictum*: longe melius sane. Locus vero Plauti, quem intelligit, exstat in Aulularia:

Pulmentum quin ei pridem eripuit mitivius.

ut Vertranium defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti exstare putaverit. SCALIG.

lin. 19. *Ab eo Pulmentum, ut Plautus: hinc Pulmentarium dictum &c.*] Reperio in veteribus libris: *Ab eo quod pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum. Hoc primum, inquit, debuit pastoribus caseus.* Pereleganter ait, caseum hoc pastoribus debuisse, ut eorum esset *Pulmentarium*, id est, obsonium, quod cum pulte vel pulmento comessent, ut cum pane obsonium edimus. TURNEB. *Hoc primum debuit pastoribus.*] Vulg. *tepuir*: facete. Hoc enim vult, Antea pastores crudis tantum vesciebantur: cum autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maxime cum puls, a quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranus hæc valde corrupta habent. SCALIG. Pro *debuit* marg. Scalig. *fuit*. Est Græcum loquendi genus, pro pulmentarii usum

præbuit. ita enim illi dicunt ὀφλισκάνειν γέλωτα, ὀφλισκάνειν μωρίαν. Euripides Alceſtide: Αἰνῶ μὲν αἰνῶ, μωρίαν δ' ὀφλισκάνει. Juvenal. Sat. 10: Quæcunque maritis iratis debent. Paulo ante leg. *Thrion*, & *Placenta*. Græci vocant Σπίον genus edulii, quod frondibus ficulnis involvebatur: de quo Athenæus, Hefychius, & alii. hinc *Atharathrium*, Plautus *Pfeudolo*. POPMA.

lin. 24. Quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta.] Quæ minus cruda. Ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: Quæ minus cruda esse poterant, decoquebant in olla: ab olla olera dicta. Dicit autem, quæ non poterant comesse cruda. TURNER.

lin. 26. Quod rueret e rure, Ruapa: unde Rapa.] Lego: Quod e terra erueretur, ruapa, unde rapa. TURNER. Vulg. Quod terræ rure Ruapa, unde Rapa. Romana editio, & Vertranius, οὐδὲν ὄνείς. Ita legendum erat: Quod e terra ruerent, Ruapa. unde Rapa. fane inepte e terra hæc etymologia eruitur a Varone, quæ adeo terrestris sit & plena ruris. Græcum enim est ῥάπυς: unde etiam ῥάφανος. Athenæus lib. 9: Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥαφανίς, φησὶ, γογγυλὶς, ἀνάρρινος, ὅμοια. τὴν δὲ ῥάφυν Γλαῦκος ἐν τῷ ὀψαρτυτικῷ διὰ τοῦ π. Φιλῶς καλεῖ ῥάπυν. Etiam supra, ubi ait, *Caulis*, *lathium*, *radix*. Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον. puto legendum, καυλὸς, λαπάδιον, ῥάπυς. Nam ῥάδιξ aliud est. SCALIG.

lin. 27. Olea grandis, Orchitis: quod ea antiquitus Orchemora] Legendum: Olea grandis orchitis, quod ea Auico orche minor. Nam orchitis etſi magna est, est tamen minor orche, olea quadam Attica. Orchas etiam vocatur hæc, ejusque mentio est apud Maronem & Festum, his verbis: Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum ὄρχις, quod sit magnitudine instar testiculorum. In antiquo lexico scribitur: Orchæ, ἐλαίαι ἐπιμήκεις. Quidam hic antiquitus legunt. TURNER. Forte: Quod ea, ac testiculus, Orchis major. Festus: Orchitis genus oleæ ex Græco dictum, quod sit magnitudine instar testiculorum. Glossarium: Orchæ, ἐλαίαι ἐπιμήκεις. POPMA.

lin. 29. Suilla sic ab illeis generibus cognominata.] Melius legeretur, a suillis generibus. SCALIG.

Pagina 32.

lin. 3 sq. Ut crudum nimium habet humoris.] Non desinam

Varroni molestus esse, ejusque vulnera ulcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: invitus tamen, qui sanandi potius animo malum ejus attingam, quam lædendi. Emen-
do igitur, *Et ut crudum nimium habet humoris*. TURNEB.

lin. 8. *Et ut fervarent, salere.*] Diomedes ita scripsisse Varronem existimat, non *salire*, lib. 1, cap. 4. AUGUSTIN.

lin. 9. *Tergus suis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede suis, a nomine ejus. Offula dicta, ut ossa minima in sue.*] Lego: *Tegus suis, ab eo, quod tegit, ut perna a pede sueris, a nomine ejus: offula, ab ossa minima suera.* Apparet e derivatione Varronis, veteres non tantum *tergus*, sed etiam *tepus* dixisse. Certe apud Plautum in Captivis hic versus trochæus *tegoribus* postulat:

Dii immortales, ut ego callos detruncabo tegoribus.

Attamen si in Varrone *tergus* placet, detracta litera deductio ejus fiet. Jam *sueris* pro *suis* dixerunt veteres, & *boverum* pro *boum*. Cato: *Quod juga boverum? Suera* quoque est *suilla* caro, prisca voce. TURNEB. In antiquitus excusis (apud quos semper certior lectio) ita legitur: *Perna a pede: Sueris a nomine ejus*. Legerem: *Perna a pede sueris*; si verisimile esset, Varronem ita locutum esse, sicut temporibus Catonis, in quibus *boveris*, & *Joveris*, & similia dicebant. Sed neque, ut mihi persuadeo, ita Varro locutus est: neque, si ita legas, cetera, quæ sequuntur, cohærent. Quid enim erit illud, *a nomine ejus*? Quare videtur recte legi in antiquitus excusis, ut sit, *Perna a pede. Sueres a nomine ejusdem*, nempe *suis*; de quo paulo ante dixerat. *Sueres* vero inter *suillæ* partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Festo, dictione *Spetile*:

Edo pernam, fumen, sueres, spettile, callum, glandia.

Est autem *spetile*, pars carnosâ infra umbilicum suis. auctor Festus. Græce ἥτρον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ὀμφαλοῦ μέρος. Vel dicamus, Varronem veterem casum usurpasse, *Perna a pede sueris*, ex verbis veteris grammatici, puta Sisennæ, aut Ælii. Deinde, *A nomine ejus Offa*. SCALIG. Variant antiqui libri in voce *sue*: alii *suilla*, alii *suera*; sed videtur totus hic locus ita legendus & distinguendus: *Perna a pede. Sueres a nomine ejus. Offula ab ossa minima suilla. Offula* dicitur, inquit, quasi *ossa suilla*. nimis putide, cum sit ὑποκοριστικὸν ab *ossa*, nisi hanc quoque vult dictam, ut os suis. *Sueres* sunt *suillæ* partes carnosæ. Plautus Carbonaria:

Edo pernam, fumen, sueres, spettile, callum, glandia. POPMA.

lin. 11. *Inficia, ab eo, quod insecta caro.*] Ut *inficium* est idem, quod *insectum*, id est, *insecta caro*: sic *proficium*, *profecum*. Sed & *proficias* dicebant. Arnobius: *Quod si omnes has partes, quas proficias dicimus, accipere Dii amant. Præficias* enim, quod in eo scribitur, vitiosum & improbandum puto. TURNEB.

lin. 13. *Murtatum a myrto, quod eo large fartum intestinum crassum. Lucanicam dicunt.*] Quiddam ex antiquo codice subscribam, quod haud scio quam vendibile futurum sit: ejus æstimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo: *Murtatum a murta, quod ea large fartis. Quod fartum intestinum crassum Lucanicam dicunt.* Exponi commode posset, quod *murta* large & affatim fartis & farciminibus solet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat: *Lucanicam, fundulum, longanone[m].* *Lucanica* porro est, ut in antiquo reperio lexico, ἀλλαντιον. Libet & locum Arnobii de his farciminibus apponere: *Quid, inquam, sibi volunt apexabo, inficia, silicernium, longavo? quæ sunt nomina & farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.* TURNEB. Vulg. quod ea. *Murta* genere feminino apud veteres, ut apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De *murtato* Plin. lib. 15 de murto loquens, *Et alius bacæ usus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.* SCALIG.

lin. 18. τυφλὸν ἔντερον.] Reperio τυφλοέντερον, uno verbo, & licet sic jungere, vel dividere in duas voces τυφλὸν ἔντερον. TURNEB. Marg. Scalig. δύπλον.

lin. 25. *Longabo, quod longius, quam duo hila.*] Reperio: *Longano, quod longius quam duo illa.* Scribitur varie hoc nomen, *Longano, longabo, longavo, longao* etiam sæpe apud Cœlium Aurelium. TURNEB. Pro *hila* marg. Scalig. *illa*.

ead. *Agumentum, quod ex immolata hostia.*] Lego: *Augmentum* quod &c. TURNEB. Meminit Arnobius lib. 7. SCALIG.

lin. 26. *In jecore imponendo agendei causa.*] Lego: *Augendi causa.* Ita enim loquuntur libri certissimæ fidei, & Arnobius appellat, *inficium* solum, *omentum* solum, *augmentorum* adjiciatur in causam. TURNEB.

lin. 27. *Magmentum.*] Meminit idem eruditus scriptor, libro 7. Erat autem daps, quæ profanabatur a rusticis, Ja-

no, Silvano, Marti, Jovi dapali &c. quamvis id non interpretatus sit Arnobius. SCALIG.

lin. 28. *Quod ad religionem magis pertinet.*] Videtur legendum: *Quod ad regionem magis pertinet.* Subjicit enim: *Itaque propter hoc montana fana constituta certis locis.* Nam ad id tantum constituta erant, ut Jano, Marti (ut est apud Catonem) & Jovi dapali, item Silvano, res divina fusciperetur a quodam rustico, sive ingenuo, sive servo: cui sacro non interessent mulieres. Cato: *Mulier ad eam rem divinam ne adfit, nive videat quomodo fiat.* Itaque dixit Juvenalis:

Nam quæ docta nimis cupit & sacunda videri,

Crure tenus medio tunicas substringere debet,

Cedere Silvano porcum, quadrante lavari. SCALIG.

ead. *Itaque propter hoc montana fana constituta locis certis &c.*] Hoc incorruptum sincerumque non est. nos ejus vitium sarcire conabimur, ubi antiquitatem scripturæ repræsentaverimus: *Itaque propter hoc mentarea fana constituta sunt certis locis, quo id imponitur.* Ego *magmentaria* legendum puto. Sunt autem *magmentaria fana*, vasa sacra, quibus *magmenta* & exta sacra imposita aræ inferebantur. itaque libentissime *magmentaria* vasa legerem. Vetus lexicon: *magmentarium, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀνατιθέμενα τοῖς βωμοῖς προσφέρονται.* Ceterum in vetere inscriptione *magnetum* scribitur, ut in multis editionibus Varronis, Festo *magmenti* auctoritatem tuente. Verba inscriptionis: *SI QUIS HIC HOSTIA SACRUM FAXIT, QUOD MAGNETUM NE PROTOLLET, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTUM ESTO.* In Arnobio etiam *magmentum* scribitur: *Non magmenta, non augmina, non mille species.* TURNEB.

lin. 29. *Quod id imponeretur maza; ab eo quod Græci μάτιαι καὶ μάπται.*] Lego: *Maſtea*, ab eo, quod Græci μακτιάι. *Maſtea* etiam a Suetonio vocantur, scribente in Caligula: *Et multis venenatas maſteas miſit.* Ab Arnobio, *Fruſtilla hæc parvula pro ſuavibus maſteolis ſumunt.* *Maſtya* in Martiale ſcribitur Græcorum more. hoc nomine, ut ait Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupediâ, jucundumque & pretioſum edulium cenſetur, cum tamen initio eſſet quædam maza. Itaque utriuſque eſt eadem origo. TURNEB. Vulg. *Quod imponeretur maſte, ab eo, quod Græci μάλλον.* Hæc eſt lectio veterum excuſorum. Omnes enim illi *maſte* habent: quæ vera eſt lectio. Quod autem illud *maſte* putant quidam Græce exponere vel-

le, hoc frustra est. illud enim peccatum est propter ea, quæ statim sequuntur, *Item Græci sigillatim*, &c. cum ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro: *Vel ab eo, quod, cum imponeretur, macte dicerent*. Ipsi vero putarunt, verbum *Dicerent* sine nomine, vacare. Exstiterunt deinde, qui illud *Macte* a Græco deduci sibi persuaferint. Itaque nonnullis visum est substituere μάλλον: aliis, μάπυς. Quidam etiam μάγδαν supposuerunt. Et quem lapidein non moverunt, ut Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt, qui *macte* legerent: quod ita *μάκτραν* dici Græce scirent. Quæ omnia magis eorum negligentiam, quam Varronis mentem, aperiunt. Namque *Magmenti* duo etyma posuit Varro: vel quod magis ad regionem faceret; vel quod, cum id Deo pollucerent, *MACTE* dicerent. Quod enim ita dicerent in pollucenda dape, diserte legitur apud Catonem: *Macte hoc vino inferio esto: Macte hoc fersto esto: Macte hanc dape pollucenda esto*. Est ergo illa vera lectio, quam conjectavimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi usquam corruptior est, quam in editione Romana: quod cum bona venia eorum, qui ejus correctionis auctores fuerunt, dictum velim. Ceterum *imponere*, verbum sacrorum est. Ovidius:

— *Cereale sacerdos*

Imponit libum. —

Juvenalis:

— *Et farra imponite cultris.*

Aristophanes:

Οὐδ' ἂν θύσαιμ', οὐδ' ἂν σπείσαιμ', οὐδ' ἐπιθεῖν λιβαγῶτον. SCALIG.

Puto legendum: *Mattea ab eo, quod Græci idem, sic in Latium ut. ματτύα* dicunt Græci omne scitamentum, lautumque ac pretiosum edulium; & idem usurpavit Martialis:

Dives & ex omni posita est instructa macello

Cæna tibi; sed te mattya sola juvant.

Matteas dixit Suetonius Caligula: *Multiis venenatas matteas misit*. & Arnobius lib. 7: *Frustilla hæc parvula pro suavis matteolis sumunt*. Est ergo omnino Græcum, ut ovum, bulbum, ὄν, βόλβον. POPMA.

lin. 31. *Item Græci sigillatim, ut ovum, bulbum.*] Puto, *Item Græca fingit Latium, ut ovum, bulbum, ὄν, βόλβον*. Neque multum ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur. SCALIG.

lin. 1. *Lana Græcum*] Posset putare quispiam, hic intelligi *λάχνη*, & extrinsecus media, factum *lana*, ut ab *ἀράχνης*, *araneus*. Sed non ita est. *λῆνος* enim prius dicebatur, & Doribus *λᾶνος*. Apollonius lib. 4:

Βεβριῖται λήνεσσιν ἐπηρεφές. —

Ἐτ λανισταί, οἱ κτενισταί apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc est, carminabant) lanam. Nec sine causa ad hoc testimonio Callimachi utitur Varro, cum & Æschylus ipse, cum hanc vocem usurparet, eam, ut a vulgi opinione paulo remotiorem, interpretatus sit. Cujus hæc verba ex Diris:

Λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον,

Ἀργῆτι μαλλῶν τῆδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ.

Solet enim interdum ille poeta, cum quædam insolentia verba aut duriuscula ponit, eorum interpretamentum subijcere; ut in ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις:

Ἄλω δὲ πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)

Ἐφριζα δινήσαντος. οὐκ ἄλλως ἐρῶ.

Porro ante hæc quædam deesse, sensus ipse satis docet. SCALIG.

lin. 5. *Subtemen, quod subit flammæ.*] Lego: *Subtemen, quod subit flammæ.* TURNEB.

ead. & sq. *Trama, quod tranat frigus id genus vestimenti.*] *Trama, quod trameat filum.* Sic docto cuidam viro placet. Et postea: *Genus vestimenti densum.* AUGUSTIN. Lego: *Trama, quod trameat frigus id genus vestimenti.* Trameat enim ad originem propter soni affinitatem existimo, quam tranat, accommodatus. TURNEB. Vulg. *Trama, quod trameat frigus, genus vestimenti.* Omnino legendum: *Quod trameat frugionis vestimentum.* Frugionia vestimenta sunt ea, quæ ricamata vocant Itali ditione Syriaca: in quibus tramæ diversis modis retortæ, & perplexi mæandri sunt. De Phrygione Varro κοσμοφοδύνη, *Phrygio, qui polvinar poterat pingere, foliar lævigabat.* Ita legendum in Nonio. Trameat vero flamen & subtemen. Perfrus metaphoricus:

— mihi trama figura

Sit reliqua: ast illi tremat omento popæ venter.

Ex Euripid.

Τρίβωνες ἐκλιπόντες οἰχόνται κρόκας.

Unde defloccati fenes dicuntur, metaphora sumta a vestibus, quæ fratillos suos, id est, villos, amiserunt. Quæ & decotes dicebantur. SCALIG. Al. *Trameat Phrygium id ge-*

nus. Mallem: *Trameat, Phrygium cum sit genus vestimenti. Trama* enim, id est, *filum*, trameat & currit intra stamen & subtemen, cum textitur Phrygium genus vestimenti, distinctum filis aureis, & variis mæandris retortum. *Tramæ* meminit Nonius Marcellus: *Panus tramæ involucrum*. Persius μεταφορικῶς pro tenui ductu & filo usurpavit Sat. 6:

— mihi trama figuræ sit reliqua.

Phrygiæ togæ usum celebrat Plinius lib. 8: *Togas raras Phrygianaque divi Augusti novissimis temporibus cepisse scribit Festus*. eandem intelligit Virgilius lib. 9:

Votis picta croco, & fulgenti murice vestis. POPMA.

lin. 9. *Pannus, Græcum: Panvelum dictum a panno, &volvendo filo.*] Lego: *Ubi ea fecit, panvellium, dictum a panno &volvendo filo.* Est igitur *panvellium*, ut declaratur in antiquo lexico, πηνίον, radius scilicet aut fusus, cui filum involvitur. TURNEB. Apud Isidorum, non prorsus malum auctorem, legitur *panvelium*: item Hesychium, qui in Græca voce explicanda usus est vocabulo Romano. Πηνίον inquit, πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, eis ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη. Quæ si vera est lectio, videtur a pano luendo Panvelium dictum. Unde hodie dividere dicunt Francæ mulieres, a dividendo, hoc est, luendo filo. Nisi sit quasi a deviduando. Aristoteles libro 5 Historiæ animalium, ἐκ δὲ τούτων βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπνιζόμεναι. Nonius *Panulam* vocat. SCALIG. Legendum ex veteri scriptura: *Panus Græcum. ubi ea facit Panvelium, dictum a pano, &volvendo filo. Panus πηνίον, & Dorice πανίον, est glomus in lanificio: Panvelium autem est radius vel fusus, cui filum involvitur, qui Græce dicitur ἄτρακτος.* Nam *panus* Varroni idem, quod τολύπη, ἔνε glomus, ut supra: *Panis quod primo figuras faciebant, ut mulieres in lanificio, panus.* Aliis eadem sunt *panus & panvellium*, radius textorius scilicet aut fusus, quo revolvitur subtemen. Lucilius lib. 4:

— foris subteminis panus est:

Intus vero stat rectus subtemine panus.

Nonius: *Panus tramæ involucrum, quam diminutive panulam vocamus.* Hesychius: πηνίον πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, eis ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη. POPMA.

lin. 15. *Conum, quod cogitur in cacumen versus.*] In acumen. utrumque habent libri. AUGUSTIN. At ego credo, quod Græce κῶνος. SCALIG.

M. T. Varro, Vol. II.

F.

ead. & sq. *Hasta, quod stans* (vulg. *astans*) solet ferri.] Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur: & *astare*, pro *adflare* dicebant: ut Plautus *assum*, pro *adsum*. SCALIG.

lin. 17. *Scutum a sectura, ut secutum, quod minute confectum sit tabellis.*] *Consecteis fit.* ex audaci emendatione. AUGUSTIN. Scribo: *Scutum a sectura, ut sectum, quod a minutie confectum sit tabellis.* Hæc profecto scriptura est aliquanto enodatio, quam vulgaris & promiscua. TURNEB. Fallitur Varro. est enim *σχύτος*, quod esset *ἀμοιβόσιον*. SCALIG.

lin. 18 sq. *Umbones, aut a Græco, vel quod ambones.*] Lego: *Umbones, a Græco videlicet, quod ambones.* Sic emendavi, quod aut in exemplari veteri non reperissem, neque desiderari sensissem. TURNEB. Lego, *Umbones a Græco, quod ἀμβωνες.* Græci *ἀμβωνας* vocant, quidquid extumidum est & prominet, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque ἰληχὺς τόπος ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat, — ἐπ' οὐρεὺς ἀμβόνεσσι. Sic quoque Latini umbonem in eam significationem usurparunt. Statius Achilleide:

— undisonæ quos circuit umbo Maleæ.

Id est, quod poetis Græcis πρών. Idem in Thebaide:

Stant juga, & objectus geminis umbonibus agger

Campum exire vetat. —

Idem in via Domitiana:

Tunc umbonibus hinc & hinc coactis.

In Thebaide:

— vasto metuenda umbone ferarum

Excuiens stabula —

Idem in Hercule Surrentino:

— quod solidus contra riget umbo maligni

Montis. —

Satis apparet, cur postea umbones in clupeis appellarunt: quos vocat ὀμφαλοὺς Polybius lib. 6; qui & plura addit de forma clupei Romani. SCALIG.

lin. 19. *Gladius* — a *clade.*] Clades dicebatur furculorum detritio. Κλάδος, ramus. Sic Calamitas, calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata. SCALIG.

lin. 21. *Similiter ab omine Pilum, quod hostis feriret, ut periculum.*] Nisi fallor, egregie scriptum est in libris, qui publico carent: *Similiter quod fit ab homine pilum, qui ho-*

stem feriret, ut pilum. Dicitur *pilum* censet, quod, ut pilo in mortario aliquid feritur & tunditur, ita hostis feriatur. Non deest, qui, ab *omine*, scribat. TURNEB. Pro *feriret* marg. Scalig. *periret*.

lin. 22. *Lorica, a loreis.*] In hac enucleatione *loricæ*, quæ tanquam *lorita* dicta est, ut *lingulaca* tanquam *lingulata*, scriptura vetus parum plena est, partim confusa. vid. sqq. TURNEB.

lin. 23. *Postea succederunt Galli e ferro sub id vocabulum ex anulicis ferream tunicam.*] Aperte scribitur: *Postea subcidit.* Vox proxima est obscurior. Ceterum, *Galli e ferro*, nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto togatorum doctissimus ignorare potuit, priscos Gallos nudo fere corpore & inermi proelia solitos inire? & multis ante seculis in Græcia loricas ferreas fuisse, cum tam sæpe Græcos χαλκοχιτώνας Homerus appellet? Lego igitur: *Postea succidit, quod alia e ferro subiit vocabulum ex anulicis ferrea tunica.* TURNEB. ἄλυσιδωτον, Diodorus Siculus lib. 5. Etiam hodie lorica vocant Hallecret, quasi ἄλυσκροτον pro ἄλυσκροτον. SCALIG.

lin. 26. *Ocrea, quod opponebatur ob crus.*] *Ocrem* antiqui vocabant asperum montem & confragosum, ut etiam docet Festus. Inde *ocreas* dictas, quod inæqualiter tuberatæ essent, ut idem ait. Usurpavit eam vocem Livius Andronicus in Odyssæa:

Celfosque ocris, arvaque petrita, & mare magnum.

Ita putamus legendum ex Homero in Odyssæa:

Ἐκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὄξεις, ἀμφὶ δὲ κῆμα

Βέβρυχε ῥόδιον, λισσὴ δ' ἀνὰ δέδρομε πέτρῃ. SCALIG.

lin. 27. *Galea ab galero.*] Olim galeæ ex diversorum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet ex ipsis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos κυνέαι, λυκέαι. Sic etiam, quod ex felina pelle sunt, γαλέαι dictæ. γαλῆ enim feles, vel simile animal ei, quod vocant Græci ἰκτιν. Quare & Homerus quoque ἰκτιδέην galeam vocavit. Ex quibus apparet, Varronem non recte sensisse, qui a galero deduxerit. SCALIG.

lin. 28. *Quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum.*] Significat, a sacrorum tubicinibus *tubas* appellari *tubos*. TURNEB.

lin. 31. *Vallum, vel quod ea varicare nemo possit.*] i. e. quod nemo possit transire & transcendere. Vetus lexicon,

varicat, ὑπερβαίνει exponit. *Varicari* alii legunt, eodem sensu. TURNEB. Quid certi afferam de hujus loci lectione, nihil habeo. nam vulgarem recipere, sane religio est. Fortasse non inepte legi posset: *Quod ea vari, ac ærumnæ essent*. Erant vari proprie bacula furcillata, ut interpretatur Varro, & informia. Alii scribunt *Varri*. Unde Varrones, δuri καὶ σκληροὶ homines, quos Aristophanes πρηνεῖς vocat. Lucilius:

Varronum ac rupicum scarrofa, incondita rostra.

Hinc Varronum cognomen Romæ. Erant & furcillæ, quibus tolluntur retia, quæ σκαρδάλητρα καὶ σκάμβυκες Græce dicuntur. Lucanus:

— *Dispositis attollat retia varis.*

Ex varo igitur Vallus fit. Hinc vallum, quod ex iis fieret. Ærumnas vero furcillas quoque esse nemo dubitat, qui saltem legerit Festum. Ceterum de veritate lectionis præstare non possum: mihi sufficit, quod in animo haberem, indicasse. SCALIG. *Vallum a varicando*, vel quod illud *varicare* & transcendere nemo possit; quod singuli bacilli, qui in vallo destituuntur, sunt *divaricati* & *furcillati* in speciem literæ V. unde & ipsi dicuntur *valli*, quasi *vari*, iidemque Sudes. Virg. lib. 2 Georg.

Quadrifidasque sudes & acuto robore vallos.

Ubi Servius: *Bis idem dixit. nam & valli & sudes idem sunt.* Isidorus: *Dictum vallum a vallis. nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur. & valli dicti, quod figantur & evellantur.* POPMA.

Pagina 34.

lin. 2. *Cervi.*] In vallo castrensi per spatia ponebantur cervi. A quo interstitium illud inter cervos dictum Intervallum. Id quod ex Cæsare novimus, item ex Silio Italico libro. 10:

Cervorum ambustis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus:

— *crudaque extraxit brachia terra.*

Item:

Aut circum largos curvari brachia fontes.

Utrumque a similitudine. SCALIG.

lin. 4. *Mensam escariam cibillam appellabant.*] Vetus liber: *Mensam escariam cillibam appellabant.* Pompejus: *cillibæ men-*

se erant rotunda. hic tamen *cibulam* edunt, quod eam a cibo dictam Varro autumat: quasi vero non literæ & syllabæ tractentur & trajiciantur sæpenumero, ut ante ipsemet dixit. Erant & mensæ triangulæ, quas *anglones* Nævius vocabat. Vetus lexicon: *Anglones*, τράπεζαι τρίγωνοι, ὡς Ναιβίος. Sunt & apud Græcos κλιβάντες, velut mensæ tripedes & machinæ, unde *cilliba* potius deducta videretur. TURNEB.

lin. 7. *A Græcis μέσσα, Mensa.*] Charisius lib. 1 videtur hunc locum aliter legisse, aut intellexisse: *Mensam*, inquit, sine *N* litera dictam, Varro ait, quod *media* poneretur: sed auctores cum *N* litera protulerunt. Virgilius sæpe. Sed & *Mensam* cum *N* posse dici idem Varro ait, quod & *mensa* ἀβρωτά edulia & esculenta ponentur. Phutarch. lib. 8. Sympos. primum etymon approbat, μέσσαμε μὲν τὴν τράπεζαν τ' ἐν μέσῳ θέσεως. & satis constat, veteres solitos mensam ponere in medio coenaculi, mediam inter convivas, ut apud Virg. lib. 1 *Æneid*.

—— mediisque parant convivias iestas.

& lib. 3:

Aulai in medio libabant pocula Bacchi. POPMA.

lin. 9. *Trulla a similitudine truæ.*] *Trulla* dicitur a *truæ*, quasi *truola*, per diminutionem. *Trulla* vas potorium erat, *truæ* vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, id est, domesticum balneum, fundebant. TURNEB.

lin. 10. *Ut truula.* Hinc Græci τροβήλιον, nos *trullam*. *Truæ*, quæ e culina &c.] Lego: *Ut truola*, hinc *trulla*: *truæ*, quæ e culina. TURNEB. Vulg. ut *troulla*. Hinc Græci *trullam*. Inversum est, pro *Torulla*. Hinc Græci τροβήλην. Aristophanes Avibus:

*Εἵνους δ' ἐπιδυμαῖ, δέῃ τροβήλης καὶ χύτρας.

Interpretantur, τὰ κινητήριον τῆς χύτρας. *Truam* vero τὰ κινητήριον τῆς χύτρας esse, unde & *truare*, τὸ κινεῖν apud veteres, indicio sunt hi versiculi Titinii, poetæ comici:

Sapientia gubernator navim torquet, non valentia.

Cocus magnum ahenum, quando servit, paula confutat truæ.

Cui simile illud Aristophanis ex *Equitibus*:

Ἄνῃ παφλάζει. παῦς, παῦ

Ἵπερζέων. ὕφαλκτέον

Δὲ τῶν ξύλων, ἀπαρυστέον τε

τῶν ἀπειλῶν ταυτηῖ.

Quæ Titinii sententia tracta ex Homero:

F 3

Μῆτι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἢ βίηφι.

Μῆτι δ' αὐτε κυβερνήτης ἐνὶ αἰνοπι πόντῳ

Νῆα δὸν ἰθύνει ἐρεχβομένην ἀνέμοισι.

Hinc Græci Trullam.] Romana editio *τροβλίον*. At neque *τροβλίον*, *trulla*: neque si esset, bis eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent *τροπήλην*. eam enim etiam *τορύνη* interpretatur Hesychius. SCALIG. Libri veteres: *Hinc Græci trullam*. forte: *Hinc brevius trulla*, scilicet una syllaba extrita, quasi *trivola*. nam illud *τροβλίον* non significat *trulleum*, & infra a Varrone nominatur. POPMA.

lin. 12 sq. *Ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio.*] Lego: *Ab eodem est appellatum trullenm. simile enim figura, nisi quod latius est, quod concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio*. Hic distinguit *trulleum* a *trulla*, quod quamvis *trulleum* simile sit *trullæ*, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, *trulla* vinaria: distinguit & manubrio. TURNEB.

lin. 16. *A matula dictus; & dictus posteaquam longius &c.*] Lego: *A matula dictus, qui posteaquam longius a figura matulæ discessit, est ab aqua aqualis dictus*. Ex hac scriptura est facile intellectus, quod vas apud antiquos *matellio* fuerit, cui rei servierit. Est & aquimanile vel aquiminale vas, quod, ut reperio, Græci *χέρνιβον* vocant. TURNEB.

lin. 18. *Vas aquarium vocant Futum.*] Reperio & laudo: *Vas aquarium vocant futim*. IDEM.

lin. 19. *Quo postea accessit μάγινος cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura barbatus.*] Lego e Pompejo: *Quo postea accessit nanus cum Græco nomine, & cum Latina figura barbatus*. Nam Pompejus ait, *nanum* a Græcis vas aquarium appellari humile, & concavum, quod a Latinis vulgo diceretur *situlus barbatus*. Et in antiquo lexico ita scribitur: *Barbatus, γάννος τὸ σκεῦος*. TURNEB. *Quo postea accessit Magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine, Græca figura Barbatus*. Legendum: *Quo postea accessit Nanus cum Græco nomine, &c.* Festus: *Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile & concavum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Unde Nani pumiliones vocantur*. Nam de *μάγινος*, quod alii reposuerunt, ipse viderint. Mihi certe nihil temere persuadebunt. SCALIG.

lin. 21. *Pelvis ——— ut pedelvis.*] Vulg. *Pelvis — pedela-*

vis. Est autem a Græco πέλος. De quo vide Pollucem, itemque alios veteres Grammaticos. SCALIG.

lin. 27. Quod Siculi dicunt κάτινον.] Scribe κάτανον. IDEM. ead. & sq. Ubi affa ponebant. Magidam aut Langulam.] Lego: Ubi affa ponebant, magidam aut langulam. Magis a Polluce nominatur ita scribente: Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. In catino igitur ponebantur jurulenta, & pulmenta, in lance affa. TURNER.

lin. 29. Patinas a patulo.] Satis notum, a Græcis originem trahere. Nam ut a κάτανος, catinus: sic a πατάνη, patina. Eubulus Comicus apud Pollucem & Athenæum:

Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάγεια σωρεύματα.

Plautus Menæchmis ad verbum videtur eum versiculum transfuisse:

Tantas struces concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur βατάνια. Unde etiam Latini battillum fecerunt. SCALIG.

lin. 31. Cœnas. — Tryblia.] Marg. Scalig. Cœneis — Tryplia.

Pagina 35.

lin. 3. Mensam vinariam rotundam nominabant Cylibanthum.] Lego: Mensa vinaria rotunda nominabatur cilibantum. In veteri tamen libro exstat cilibanum. Deducerem a Græco libentius, quod, ut dixi, κιλίβαντας vocent tripodes, in quibus milites fatigati reponebant scuta. Aristophanes: Τους κιλίβαντας οἶσε παῖ τῆς ἀσπίδος. Sed & mensæ tripedes sic vocabantur. Cum autem Varro a cyliceo dicit, eo nomine intelligo repositorium poculorum, quod Græce κυλικεῖον dicitur, ut scribit Athenæus: vetus lexicon vasarium κυλικεῖον exponit. TURNER.

lin. 5. Ἀπὸ τοῦ κύλικος. qui illa capis, & minores Capulæ a capiendo.] Lego: A poculo cylice: a quo illa capis & minores capulæ, a capiendo. Illam enim mensam a poculo cylice nomen habuisse dicit: deinde, unde capis dicatur, exponit. TURNER. Vulg. A quo illa Capis, & Capulæ. In omnibus editionibus locus hic depravatus est, qui ita legi debet: Mensa rotunda nominabatur Cilibantum, ut etiamnum in castris. Id videtur declinatum a Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. A quo illa Capis, & minores Capulæ, a capiendo. De Capidibus notum ex Festo. Capedines aliter dicebantur, & Capedunculæ Ciceroni. De Capedunculis vel Capulis meminerat & ipse Varro libro

1 de Vita populi Romani: *Etiannum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod est poculi genus: item armillum, quod est urceoli genus vinarii.* Puto tamen capidem Græcum esse: quod id genus vasis *καπίδη* dicatur a Græcis. *Κιλιβαντες* Græcum est: ne forte putes legendum esse *Cilibathum*, ut alii. SCALIG. Legendum: *In illa Capis.* In illa mensa vinaria rotunda, quæ dicitur *cylibantum* ponebantur *capides & capula*, quarum mentio lib. 1 de Vita populi Rom. *Etiannum pocula, quæ vocant capulas ac capides.* *Cylibantum* appellat Varro τὸ κυλικεῖον, id est, repositorium poculorum, a quo diversum genus *κιλιβαντες*, mensæ tripodes scilicet, in quibus milites fatigati reponebant scuta, ut meminit Aristophanes. ΠΟΡΜΑ.

lin. 11. *Cum magistri fiunt.*] Idem & modiperatores dicebantur. Sic Catullus legem *συμποτικὴν* vocavit magistrā: *Ut lex Postumia jubet magistrā. Lex Postumia*, pro, *Lex Postumia*: ut Urbs Romæ. & Horatio, *Herba lapathi.* Plinius lib. 14: *Numæ Regis Postumia lex est: VINO ROGUM NE RESPERGITO.* Cur id Numa vetat, cum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet, eas leges Numæ *συμποτικὰς* fuisse, non *πολιτικὰς*. Itaque allusum esse ad voluptuarioſum dicteria, cujusmodi sunt hæc in epigrammatis Græcis:

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιδναῖς στήλαις χαρίζου,

Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξης. εἰς κενὸν ἢ δαπάνη.

Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων,

Πῶλόν ποιήσεις, οὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quamquam in duodecim scriptum fuit: *Murrinam mortuo ne indito.* SCALIG.

lin. 20. *Depesta.*] In veteribus excusis, *Flepesta.* Quæ lectio, quamvis corrupta, tamen veræ lectionis nobis index fuit. Perperam enim *Depesta* pro *Lepesta*, quæ a Græco *λεπαστή*. Cujus præter quod veteres grammatici, Athenæus & Pollux, meminerunt, ipse quoque Varro eadem pæne, quæ hic, monuerat libro 1 de Vita populi Romani. *Lepesta*, inquit, *etiannum Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fideles sunt aut anea.* Nam Varronem *δέπαστρον* scripsisse, non facile mihi persuaserim. SCALIG.

lin. 23. *Poculi genus δεπέσκων.*] *Δέπαστρον* ex Polluce libro 11. AUGUSTIN.

lin. 27. *A sumendo Simpulum.*] Id est, bibendo. *Unde sumi pote, puteus*, id est, unde bibi potest. Cicero, *Si sunseris mera-*

cious, id est, *biberit*. Apud eundem: *Fluctus in simpulo excitare*, τὸ πομφολυγείν. proverbium. Est autem Syriacum. Nam ut *Abub*, *Ambub*, αὐλός: ambubajarum collegia: a *copher*, *camphora*: a *sadon*, *findon*: a *sabeca*, quod est apud Danielem, *sambuca*: sic a *sephel*, *sempel* & inde *simpulum* fecerunt. Scio ego, me dicere hoc cum magno odio eorum, qui non solum literas Hebraicas & Syriacas ignorant, verum etiam oderunt. At tam mihi facile est eos contemnere, quam ipsis proclive est eas odisse. SCALIG. Alii *Simpuvium*. Scio, quid ante dixerim de etymo hujus vocis: quæ omnia, ut incerta, rejicimus. Nam, *simponem* prius dixisse, non dubito: unde diminutivum *simpulum*. *Simpo* autem a Græco σίφων. utrumque enim significat vasculum cum tenui fistula, vel angusto collo, ad pitissandum vinum. Hoc uno differunt, quod Latini suo *simpulo* ad sacra tantum uterentur; Græci τῷ σίφωνι ad gustandum in caupona vinum, quod genus vocabant *merariam*. Vetus glossarium: *Meraria*, γευστρίς. dicebatur & *gustatorium*. Idem glossarium: *Gustatorium*, γευστρίδιον. Hipponax de eo, qui vinum furtim ex cado pitissarat, seu gustarat, dixit:

Σίφωνι λεπτῷ τοῦ πίνθημα τετρήνας.

Inde verbum σιφωνίζειν, est furtim vinum pitissare. Apud Ciceronem de Finibus 2, hæc verba ita leguntur in melioribus tam scriptis, quam antiquitus excusis exemplaribus: *Quibus vinum defusum e pleno sit, hir, siphon, ut ait Lucilius, cui nihil demsit*. Nam vinum, cui siphon aliquid demserit, si diu ita deintegratum maneat, ut loquebantur veteres, accescit. Propterea Lucilius, ex cujus verbis hæc scribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans accescere: id quod siphone depletum non est, neque vola manus pitissatum. nam *hir*, est vola manus, & qui vinum furtim deplet, ut gustent, solent id vola manus haurire. Hæc sane est vera sententia Lucilii, quæ elegantissima est: quam Ciceronis præposteri æmuli cur mutarent, causa non erat. Si enim Ciceroni putabant injuriam fieri, quod prisco verbo *hir* uteretur, sakem hoc cogitare debebant, ipsum Ciceronem verbis Lucilii, non suis, loqui. Quod sequitur apud eundem Ciceronem, *vis & sacculos abstuleris*, (nam ita habebant antiquæ editiores) lego: *vires saculus abstuleris*. Firmissima vina olim saculis vinariis castrari solita notissimum est ex Plinio. Itaque delicatissimum vinum esse proponit Lucilius, tum quod de pleno defusum sit, (nam quod de duni-

nuto & σεσιφωτισμένῳ haustum est, id acefcit) tum quod faco castratum contumaciam illam (ut ita loquar post Plinium) exiit. Hæc obiter volui monere. IDEM.

lin. 28. *Epichysis*.] Apud Pollucem est genus coquinarii vasis: idque probatur ex Aristophane *δαριταλεύσι*. Ego vero inveni etiam pro poculi genere, ex Menandri Philadelphus, apud Athenæum, loquentem *περὶ τῆς λαβρωνίας*,

Ἡδὴ δ' ἐπ' ἡλυσίς, διάλιδοι λαβρώνιοι,

Πέρσαι δ' ἔχοντες μυιοσόβας ἐστήκεσαν.

Meminit & Plautus. SCALIG.

Pagina 36.

lin. 2. *Et in ea, & cum ea aenea vasa.*] Omnino legendum, *Et tina, & cum ea aenea vasa*. Meminerat hujusce rei lib. 1 de Vita populi Romani. *Antiquissimi*, inquit, *in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant*. SCALIG. Reponunt docti viri, *Et tina cum ea*; quod genus vasis nominat Varro lib. 1 de Vita populi Romani: *Antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant*. Sed et si *tina* usus in conviviis, non tamen ad compluvium. Melius, meo quidem iudicio, legi posset: *Et in ea congesta aenea vasa*. nam dictum *Cartibulum*, ab eo, quod gerebat vasa ænea, ut aequales, matulas, situlas, quas ponebant in ædibus ad compluvium. Isidorus in Glossis: *Castibulum mensa quadrata, pro Cartibulum*. POPMA.

lin. 5. *Urnarium.*] Varro *ταφῇ Μενίππου*: *Sed quæ necessitas te jubet aquam effundere domi tuæ? Si vasa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis consluviū? ad quam urnarium? In pavimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapidiis suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant. Non vides in magnis peristylis, qui cryptas domi non habent, sabulum jacere a pariete, aut e xystris, ubi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde ut in arato, porcas reddit? Quæ testimonia quinque ita connecti debere, sententia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpretationem vide Vitruvium lib. 6, cap. 4, in fine: Palladium lib. 1, cap. 9, item in fine.* SCALIG.

lin. 10. *Imburum fictum ab urbo.*] Varro cum ab urinando Urnæ veriverbium deduceret, *urinare* quoque, unde esset,

declarabat. In quibus postremis verbis peccatum est ab imperito librario. Quæ ita restituenda sunt: *Urinare, est mergi in aquam in urbem: sistum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat sursum versus: ut in aratro, quod est urvum.* Quod enim in urbem scriptum esset, non in urvum, causa fuit erroris indocto librario, ut sæpe accidisse alias admonuimus. Est autem urvum, sive urbem, (utrumque enim invenimus) τὸ ἀνάσμιον, sursum versus reflexum. Qui in aquam mergitur, ut iterum sursum versus existat, dicitur *urinare*. Quod etymon Varronis, mihi & eruditum valde & verum esse videtur. *Ur-vare* ergo, ita se jactare, ut sursum denuo excitet se. Unde *Ambur-vare* apud Lucilium dicuntur Salii, qui eo modo corpora saltu reciprocabant,

Præsul ut amburvat, sic volgu' redandruat inde.

At in Festo & Nonio mendosissime ille versus legitur hodie. Græce dicitur *κυσιστᾶν*, id est *κολυμβᾶν*, interprete Suida: quod Curetes (qui iidem Latine Salii) faciebant. Id aliter dicitur *reciprocare*. Plautus Atraba:

Quasi tolleno, vel pilum Græcum reciprocis plana via.

Tollenones enim, & pila ruderaria, modo sursum, modo deorsum in opere ipso aguntur. Itaque eleganter & venuste apud Aristophanem, citante Polluce:

Ὅστε κηλῶνειον, ἀγκύπτων, καὶ κατακύντων.

Apud Plautum Pœnolo:

— sunt Græca celonea: sustolli solent.

Eodem modo dictum, quo in Atraba, *pilum aut tollenonem Græcum reciprocare*. Quod a nobis ita restitutum est ex veteri scriptura. Ita enim legitur in manuscripto, *Trecæ sunt celonnæ*. SCALIG. Prior vox supposititia est, & conficta ab hominibus imperitis, qui non videbant, hæc pertinere ad etymon verbi *urinare*, quod deducit ab *urvo*, quia urinatores se flectunt, ut redeant sursum versus, & caput efferant undis: sicut aratri curvatura dicitur *urvum*. Infra: *Alii hoc a curvo Urvum appellant.* POPMA:

lin. 12. *Urbum.*] Marg. Scalig. *bura.*

lin. 13. *Calidum.*] *Caldum.* AUGUSTIN.

lin. 14. *Cacabum.*] *Κακάβου* meminere Pollux & Athenæus lib. 13. Non enim Latinum est, quod putat Varro. Item ineptit de calice, a caldo, non a κύλιξ. SCALIG.

lin. 16. *Sedum.*] *Solum, vel solium.* SCALIG.

lin. 19. *Arca, quod arcentur fures ab ea clausa.*] Sic Græ-

ci φωριαμὸν, παρὰ τὸ τοὺς φῶρας εἶργειν. Cum tamen Eratosthenes ex commentitia fabula deducat originem, in hymno εἰς Ἑρμῆν:

Φωριαμὸν δ' ὀνόμηναν, ἔμιν κῦδε φώριον ἄγρην.

Ἐκ τοῦ φωριαμὸς κλησικεταὶ ἀνθρώποισι.

At potius *Arca* ab *arcendo*: quod *arcere* apud veteres significaret *continere*. Unde *arcus* in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν. SCALIG.

lin. 20. *Armamentarium*] Marg. Scalig. *armamentum*.

lin. 29. *Vestis* &c.] Potest & ita legi: *Vestis a velis: vel ab eo, quod vellus lana tonsa universa ovis: id dictum, quod lanam vellebant: ex lana autem facta vestis*. Certe ea mens est Varronis. Tamen quis *Vestem* a Græco deduci dubitarit? At Varro, quod vestis ex lana, lana autem vellus diceretur, idcirco *vestem* vocatam ait. φεῦ τῆς δεινότητος. SCALIG.

Pagina 37.

lin. 1. *Contineret.*] Marg. Scalig. *retineret*.

lin. 5. *Rica.*] *Ricam* Festus ex Granii sententia ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimebatur. Apud Gellium lib. 10, cap. 15, ubi de Flaminica loquitur, *Et quod virica furculum de arbore felici habet*, scribendum, *Et quod in rica furculum de arbore felici habet*. Surculum autem eum intelligit, quem vocabant *Inarculum*. Is erat e Punico malo, ut ait Festus. Ego vero puto, ex omni felici arbore. Non referam hic, quæ perperam ad hujus loci emendationem attulit Cælius Rhodiginus. SCALIG. *Rica* est proprie virgineum flameum. Turpilii: *Interea aspexi virginem in capite gestantem ferculam indutam ostrinam*. Græci poetæ καλύπτρην. Apud Germanicum, ubi loquitur de Erigone,

ore

Velato tristique genas abscondita ripa.

lege *rica*, non *ripa*. IDEM.

lin. 8. *Capitium* — quod capit pectus.] Idem Varro de Vita populi Rom. lib. 4: *Neque id ab orbita matrum familias instituti: quod ea pectore ac lacertis erant apertis, nec capitia habebant*. Plane hic capitia pectori tegendo, non capiti, ut voluit Nonius: videturque esse, quem Græci μασχαλιστῆρα vocabant. Erant & ad vincendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens, quas matres student esse

*Demissis humeris, victo pectore, ut graciles fient,
Si qua est habitior paulo, pugilem esse ajunt, deducunt
cibum.*

Nam fasciis illis ὀμαλοῦς & æquos humeros reddebant, cum contra in pugilibus sint torosi. Xenophon: ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται. Ergo strophio tumorem papillarum cohibebant, fasciis illis humorum castigabant superfluum, & quasi luxuriantem καὶ σφριγῶντα habitum. Itaque apud Ovidium,

*Conveniunt humeris tennes ameletides altis,
ego lego omaletides. ὀμαλήτιδες enim videntur vocatæ esse;
quod iis æquabantur humeri & complanabantur. SCALIG.*

lin. 15. *Calulam, ac crocotulam.*] Aut. Plaut. in Epidico. AUGUSTIN.

lin. 16 sq. *Vocabula apparent esse Græca, ut ἄσβεστον.]* Vulg. *Vocabula apparet esse Græca, ut asbysson.* Hic non melior editio Romana, quam vulgata prior: quin etiam vetus melior. in ea legitur *abaſton*. Ex quo isti interpolatores mirifici fecerunt *asbyſson*, *asbeſtum*. Quasi vero id lini genus inter vestimenta annumerandum sit: & non potius ex eo mappæ conficerentur, non vestes. ne mihi interim obtrudant, quæ de eo Plinius, Pausanias, & Stephanus scripserunt. Ego mehercule illam sectionem supposititiam rejicio; hanc autem, quam ponam, germanam esse quovis pignore contenderim: *Ut ambustum Amistus dictum, quod amjectum, id est circumjectum.* Accedit ejusdem Varronis auctoritas ex libro 6: *Ambagio*, inquit, *dicta, ut Ambustum, quod circum ustum est.* Festus: *Aminterni, qui circa terminos provinciae manent: unde Amiciri, Amburbium, &c.* Dictionem vero Græcam hic desiderari qui putarunt, moti sunt præcedentibus verbis, ubi dicit Varro, vocabula vestium multa esse Græca, &c. SCALIG.

lin. 19. *Quod vestes*] Marg. Scalig. *quo.*

lin. 21. *Antiquissimi amictui ricinium*] Legendum *amictuis.* SCALIG.

lin. 24. *Paria.*] ἢ διπλοῖς. In vita Aureliani imperatoris, *Mantelia duo Cypria, paria duo.* Ab eo, quod pares olim dicebantur duo. Festus: *Paribus equis, id est, duobus, Romani utebantur in prælio.* Intelligit enim ἀμφίπλους equites. Unde *pararium* illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græce κατὰστασις. vide Suidam. Ab eadem mente *Pararius* Senecæ, προξεντής, quod inter duos stipulantes esset μεσεγγυητής. SCALIG.

lin. 25. Παραπλεκεία.] Vulg. *Parapechy*. Hesych. παρά-
πηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν.
Pollux lib. 7: τὸ δὲ παράπηχυ, ἱμάτιον ἦν λευκὸν, πῆχυν
ποφυροῦν ἔχον παρυφασμένον. Et lib. 4 ita lege: συρτὸς
ποφυροῦς, παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευούσης. In eodem:
τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσεστι καὶ στλεγγίς, καὶ λήκυθος,
ὡς τοῖς ἀγροίοις λαγωβόλον. ἐνίαις δὲ γυναῖξι καὶ παρά-
πηχυ, καὶ συμμετρία. In quibus etiam verbis Pollucis, quod
attribuitur parasito στλεγγίς καὶ λήκυθος, ita est accipiendus
locus Plauti ex Sticho:

Aut perjuratiunculas parasiticas,

Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam,

Parasitum inanem, quo recondas reliquias.

Ex his igitur potes videre, inepte mutatam esse lectionem in
editione Romana, in qua παραπλεκεία pro *parapechy* sup-
positum est. SCALIG.

lin. 26. *Læna*, quod de lana.] *Lænam* Varro censet dictio-
nem esse puram putam Latinam. Strabo Gallicam lib. 4. ubi
fic de Galliæ populis: Ἄφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαί-
νουσιν οὗς λαίνας καλοῦσιν. Festus Tuscam, vel Græcam:
quod postremum verisimilius est. *Læna* enim nihil est aliud,
quam Græcorum χλαίνα, id est, παχὺ ἱμάτιον καὶ χλι-
αίνον. POPMA.

lin. 29. *Aut colendi.*] *Aut colligendi*, ex conjectura. AUGUST.

lin. 30. *Sarculum a ferendo ac sarriendo.*] Lege, *serando*.
ut lib. 6 *Sarrire* a ferare, id est, operire, dictum. *Serare* si-
gnificat claudere, operire. SCALIG.

Pagina 38.

lin. 2. *Rutrum.*] Hic significat, quod Græce κρωπίον. Varro
apud Nonium: *Rutro caput displanavit*. Imitatus est Phere-
cydem, qui dixerat, τῷ κρωπίῳ παίσας ἀπέκτεινε. Significat
& hostorium: quod Græce ῥόχανον. Lucilius:

Frumentarius est, modium secum atque rutellum

Unum adfert —

Ruere enim est, modio cumulum adæquare. Cicero Attico, lib.
16: *De laudibus Dolabellæ deruam cumulum*. Plautus: — *aris*
acervos ruit. ἐπιμετρεῖ scilicet. Horatius idem intellexit: *Ut*
metiretur nummos, id est, Etiam si modis metiretur & rueret
acervos nummorum. Est enim proverbium, ἀργύριον με-
δίμῳ ἀπομετρεῖν. Xenoph. Ἑλλην. γ'. SCALIG.

lin. 3. *Aratrum, quod aravit.*] Marg. Scalig. *eruit.* Vetust editio *aruit*: quæ scriptura recta est. *Ruere* est accumulare & colligere, unde *rutrum*. Lucilius lib. 30:

Ruis hæc, & colligis omnia furim.

Hinc *aruere*, ruere a se & amovere: contra *adruere*. Varro lib. 1 de Re rust. *Ideo quod necesse est terra adruenda pulvinos fieri.* POPMA.

lin. 10. *Appellatur.*] Marg. Scalig. *oppilatur.*

lin. 11. *Irpices.*] Cato vocat *Urpices*, vel *Hurpices* cap. 10, ab ἄρπαξ καὶ ἀρπαγή Græco. Eurip. Cyclope:

Σαῖρειν σιδερεῇ τῇδε μὲν ἀρπαγῇ δόμους.

Quare errat Varro, qui a *serpendo*. Ita enim videtur legendum: *Irpices*, regula cum pluribus dentibus, quam itidem ut plaustrum boves trahunt, ut eruant, quæ in terra serpunt, *Sirpices*: postea, *S* detrita, a quibusdam dicti. Hesychius: ὀξίνας, ἐργασίον τι γεωργικόν, σιδεροῦς γόμφους ἔχον, ἐλκόμενον ὑπὸ βοῶν. Manifesto vocat ὀξίνας *Sirpices*. SCALIG.

lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices.*] Quæ in terra serpunt: ut infra, *Spinæ quæ in agris serpunt*. A quo verbo deducit *sirpices*. SCALIG.

lin. 14. *Rastelli.*] *Rastelli*, ut *Irpices*, *ferræ laves*: ita quia homo in pratis per sœnificia festucas abradit, ab eo *rasu*, *Rastelli* dicti. SCALIG.

lin. 17. *Atque eruant, a quo & Rutabri dicti.*] Vulg. *Atque eruant, a quo rutubatri dicti.*] In Romana editione *Rutabri*. Fortasse *Runcastri*. Aliter de veritate lectionis mihi non constat. Forsan apud Gellium pro *Rumigestri* reponendum *Runcastri*, lib. 10, cap. 24, vel *rumicestri*. *Rumices*, Lucil. *Tum spara, tum rumices*, &c. SCALIG. Lego: *A quo rutu Rastri dicti.* IDEM.

lin. 18. *Falces a farre.*] *Purum putum Syriacum* est. *Pheleq*, a quo πέλεκυς: & in statu absoluto (ut ejus gentis grammatici vocant) *Phalqa*. unde *Falx*. Itaque sæpe labitur Varro ignorance peregrinarum linguarum. SCALIG.

lin. 21. *Adoreæ.*] Alii *arboreæ*. Cato, *Falces senarias III*, *stramentarias VI*, *arborarias V*. SCALIG.

lin. 24. *Solvunt, id est, luunt.*] Scribe: *Luunt, id est, solvunt.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Has phancillas Chersonesice dicunt.*] Vulg. *has phancillas chermonefice dicunt.* Scripsissem, *Zanculas*. Ζάγκλη enim δέρεανον Syracusia lingua. Sed quid faciemus illa voce nihili, *Chermonefice*? Effet aliquid *Chersonesia*. Sed quinam Cher-

fonestæ ita vocant falcem? aut quinam Chersonesitæ κατ' ἐξοχὴν dicuntur? Nam, num & alii præterea Chersonesitæ? Nisi in ultima Italia ea pars Chersonesi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetram. Quod si verum esset, facile induceret, ut hic legendum putarem *Zanculas*: quod sciam, eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocasse *falcem*. Nihil autem affirmare possum. Fortasse legendum: *Has falcillas chermes Pœnice dicunt*. Scio enim, *Chermes falces* vocatas olim a Syris & Phœnicibus, quorum colonia sunt Pœni in Africa. Et fieri potest, ut hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnice scripti erant de re Rustica. Hæc vero asseverare ut vera nolumus. Scimus tamen, ex ejusmodi conjecturis sæpenumero veritatem erutam fuisse. SCALIG. Suspicor legendum: *Has falcillas germinificæ dicunt*, vel potius, *phancillas*. *Falces* sirpiculæ sunt, quarum usus in vinea ad præcidenda ligamenta, quibus alligantur fasces, incisi fustes, faculæ. Cato de Re rust. *Falces vineaticas sex, sirpiculas quinque*. has falces germiniferas vocabant *falcillas*, a *falce*, vel *phancillas*, detorta voce, ut ego arbitror, a Græco φάκελος, quod fascem vel manipulum significat. *Germinifica*, qui germina & surculos arborum deficiat, ut *senifica*, qui fœnum. Varro de Re rust. *Falcibus confectanda, quæ senifica præterierunt*. POPMA.

lin. 30. *Pistrinum. L & S &c.*] Locus ita legendus, ejecto glossmate: *Pistrinum*, & *Lucilii pistrina* & *pistrinx*. Nam in margine primum fuit notatum, *L & S inter se sæpe commutant*. vide post in 6 de R & S: quod postea in contextum orationis irrepsit, & varie fuit interpolatum. *Piso* & *pinso* veteres dixerunt: inde *Pilum*, in quo *far pinsunt*, mutato S in L. Pomponius: *Neque molis molui, neque pilis pinsui*. *Pistrina* & *Pistrinx* dixit Lucilius, ut constat ex Charisio lib. 1, & Festo in dictione *Mamphula*. POPMA.

ead. & sq. *Inde post in urbe Lucili &c.*] In excusis antiquis legitur sine præpositione *in*. Quæ procul dubio ab aliquo audaci hic temere inculcata fuit, & totum locum hunc obscurabat; qui ita legendus est: *Inde pistor, vel Lucilii pistrina, vel pistrinx*. Nam qui primum lectionem corruptit, fecerat, *Inde post urbe*. Deinde *in urbe* degeneravit. Citavit testem Lucilium de pistrina, & pistrice, vocibus, quasi minus usitatis. De pistrina quidem Charisius lib. 1, *Pistrinum*, inquit, *neuro dicitur*. Sed Lucilius lib. 26 feminino extulit:

Media a pistrina ad tabernam referens.

De pistrice non ita obvium. Incidimus tamen in versiculum

Lucilii, qui eam vocem usurpavit: &c, nisi fallor, est ille, quem Varro intellexit. Exstat autem apud Festum dictio *Mamphula*:

Pistricem validam si nummi suppeditabunt,

Addas empleurum mamphulas quæ sciat omnes. SCALIG.

Idem pro *Lucili* in margine locelli.

Pagina 39.

lin. 1. *Trapetes a terendo, nisi Græcum.*] Τραπέϊν, τὸ ληνοπατέϊν. Ὀδυσσ. η,

"Ἄλλας δὲ τραπέουσι, πάροιθε δὲ ὕμνακας εἰσί. SCALIG.

lin. 2. *Molæ a molendo.*] Immo contra. Itaque videtur scripsisse *a molliendo*. Subjicit enim, *Harum motu eo coniecta molliuntur*. Similis error in Truculento Plauti:

— *meretriculis molliendis rem coegit.*

melius *molendis*. — *Non alienas Permolere uxores* — Horat. Putarunt nonnulli, apud Theocritum τὸ μυλλεῖν idem significare: at eos maxime arguit scriptura, quod scriptum sit duplici λλ. Deinde μυλλεῖν non *molere* significat, sed *suere*. Unde Latini veteres *mullare* dicebant, pro *suere*: & *mulleos* calceos, a *mullando*. Itaque Theocrito τὸ μυλλεῖν est, quod usitatus dicitur *περαίνειν*. Unde *subulones* vocavit Lucilius *pædicones* apud Ausonium,

Lucilii vatis subulo, pullipremo.

Ergo *molere* non est τὸ μυλλεῖν Theocriti. Porro Varro apud Nonium videtur in obscœnum significatum accepisse. *Hic alius*, inquit, *tibi molui ac depfit. Depfere* enim etiam obscœnum verbum: ut etiam Cicero ad Pætium ostendit. Apud Catullum vero mendum est:

— *Patruī perdepfit ipsam uxorem.* —

legendum enim *perdepfit*. SCALIG.

lin. 3. *Vallum.*] Marg. Scalig. *Vannum*.

lin. 4. *Volant inde levia.*] Ἀχρη, ἀχυρμαί. *Vallus* vero ex *vanno* ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 9. *Tragula.*] *Trahula* puto scribendum. ὑποκοριστικὸν a *Trahea*, vel *Trahes*, *Tribulaque*, *traheæque*, Virgilius. SCALIG.

lin. 10. *Sirpea.*] Lucilius: *Tintinnabulum abest hinc, sirpiculaque olerorum*. Est autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, *sirpea*, aut *sirpiculæ*, & *tintinnabulum*. De *sirpeis* habes hic apud Varronem. De *tintinnabulo* non ita cognitum omnibus. Plautus *Pseudolo*:

M. T. Varro. Vol. II.

* G

— *lanios inde arcessam duo cum tintinnabulis.*

Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adegero.

Quod tamen vocabulum scholasticorum & grammaticorum nationi antea ignotum fuit. SCALIG.

ead. *Quæ virgeis sirpatur, id est, colligando implicatur.] Quæ junceis.* AUGUSTIN. *Sirpare a sirpo, σχολῶ, ex quo omne πλέγμα fiebat.* Unde quæstiones obscuræ sirpi olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur: quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἀλιευτικά ex sirpo, ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebantur *sirpiculæ*, ut Plauto, Lucilio, & Propertio. Itaque improbe fecerunt, qui apud Gellium ex sirpis scrupos fecerunt. SCALIG.

lin. 15. *Arcera.]* Puto in Epistola ad Marium legendum *arcerrarum*, pro eo, quod hodie legitur *Craterrarum*. Ubi sane crateræ opus non erant, sed plaustra & carpenta. SCALIG.

lin. 22. *Oppidum &c.]* Turnebus affert ex veteri scriptura, sed plura de suo. Melius ita putem: *Maximum ædificium est opidum, ab ope dictum, quod mænitur opis causa, ubi sunt: & quod opus est ad vitam gerendam, ubi habitent tuto, opida. Quod opere mænibant mænia, quo mænitiis essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod agger contineret mærum. Quod mænienti causa parabatur mænus, quo sepiebant opidum, eo mænere Mænus. In summo pinnae, &c.* SCALIG.

lin. 25. *Quo munitius.]* Quo muniti. AUGUSTIN.

lin. 29. *Quas insigniti milites.]* Vereor, ne legendum sit, *quas insignia.* nam insignia sunt oī λοφοί gladiatorum & militum. Virgilius:

— *Inde volans secum abstulit hasta*

Insigne. — SCALIG.

lin. 30. *In gladiatoribus Samnites.]* Cur ita vocatum genus id gladiatorum, vide Livium lib. 9. Possunt & dici a Samnite quodam, qui primus scuti usum invenit, quod gestabant gladiatores. Auctor Clemens Alexandrinus Stromate 1. Athenæus sequitur opinionem Livii, cujus hæc verba ex lib. 6, ubi de Romanis loquitur: *Ἐλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυρρηνῶν τὴν μάχην φάλαγγιν ἐπίοντων, καὶ παρὰ Σαμνιτῶν δὲ ἑμάδον θυρεοῦ χρίσιν.* SCALIG.

Pagina 40.

lin. 3. *Ritu multa.]* Marg. Scalig. *ut multa.*

lin. 21. *Cognominatum.]* Nominatum. AUGUSTIN.

lin. 28. *Fundula a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est.*] Græcismus, ὅθεν οὐκ ἐξίτά. Alii, *Pervia non est*: sed non assecuti sunt modum loquendi. SCALIG.

Pagina 41.

lin. 5. Μακελλώτας: — *ostia hortorum.*] Cum ait *macellotas hortorum*, θύρας, id est, *januas & fores*, subaudiri debere existimo: cum μακέλλους ait, eo nomine *septa, claustra & munimenta* intelligit. TURNEB.

lin. 6. Μακέλλους.] Μακέλλα, τὰ δρύφακτα καὶ φραγμούς interpretantur. Unde *maceria*. SCALIG.

ead. & 19. *Secundum Tiberim ad Junium.*] Vertranius, *ad Junonium*. Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit, quod erat in regione palatii, sed de illo, quod erat trans Tiberim, ubi Vulcanus piscatores pro se animalia in ignem projiciebant. Nam quod dixit *Secundum Tiberim*, id valet, ultra Tiberim: ut alibi Fanum Fortis Fortunæ ait esse secundum Tiberim, quod in Transtiberina regione fuisse certum est. Quamquam non puto omnino, secundum Tiberim, esse ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neque Janus, vulgo Junonius dicebatur, sed tantum in Pontificalib. indigitamentis. Quod si Varro intellexit de eo, quod erat in Palatina regione, ego legerim, *ad Janium*, ut *Dianium, Minervium*. Quid quod & trans Tiberim in ea parte urbis erat etiam ara Jani? Quare pro, *ad Junium*, ego puto legendum, *ad Janium*. SCALIG. Docti viri putant legendum *ad Janium*, quod Jani templum vel ara fuerit in Transtiberina regione: cum tamen P. Victor. cum foro Piscario jungat forum Cupedinis, quod non ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis fuisse constat. Ego arbitror, locum corruptum esse, qua a lectione, qua a distinctione, atque ita restituendum: *Secundum Tiberim altilium forum, Piscarium vocant.* Quam lectionem confirmat testimonium Plauti. Origo mendi ex affinitate literarum D & L, *aditidium* pro *altilium*. POPMA.

lin. 8. *Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio.*] In chirographo reperio *a fastidio*, quod a fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiæ ciborum & cupediæ. *Cupedius* tamen magis probatur, a quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varronis rerum humanarum, *Cupes* appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat a Numero Equitio Cupe, & A. Manio Macello latronibus. TURNEB. In hoc quoque fallitur Varro, ut de macello. Nam ut illud a

maſlandis pecoribus, ita & hoc quoque a *cupediis*. Quæ dicta ſunt quaſi *Caupedia*, ut *laura*, *lura*, *claudus*, *cludus*: *clauda anns* apud Plautum. Itaque *Cupedia*, omnia lautiora eſculenta venalia, a *cauponando*. *Cauponari* enim non de una tantum re, ut nunc, ſed ad multa quoque alia extendebatur: ut *καπηλεύειν* Græcum. Itaque Ennius dixit *Cauponare bellum*: quod ex *Æſchylo* deſumſit, qui dixit, οὐ καπηλεύων μάχην. Quare *Cupo*, *caupo*, *Cupa*, *caupa*. Apud Ciceronem in *Piſonem*, *Panis* & *vinum*, a *propola*, & de *cupa*. Significatur, eum nunquam de penu & promtuariorum vivere, ſed de *caupona*. quod *Horatius* vocat *numerato vivere*. *Cupam* vocavit, quam *Virgilius* *Copam*: *Copa Syriſca*, &c. Ut a *πίδκος*, *πίδων*, a *κάνθηλος*, *κάνθων*, ſic a *κάπηλος*, *κάπων*. Unde Latine *Caupo*, qui & *Copo*. SCALIG.

lin. 16. *Lacum Curtium a Curtio*.] Apud Suda monachum, quidam Græculus (vereor, ne ipſe quoque monachus) deſcribens hanc hiftoriam, poſteaquam ſatis ex fide, ut exiſtat in monumentis Latinis, eam narravit; mox aliam hiftoriam cælo Latino incognitam refert, his verbis: *συνελθούσης δὲ τῆς γῆς, ἡρωϊκὰς τιμὰς τῷ ἀνδρὶ κατὰ μέσσην ἀγορὰν Ῥωμαῖοι ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπιτελεῖν διέγνωσαν. τὸν τε τότεν Νίβερνον ἐκάλεσαν, βομὸν οἰκοδομήσαντες. ἐξ ᾧ δὴ καὶ Βιργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο*. Primum non colebant *Curtium* Romani, neque ara ei poſita fuit. Nam, ſi ita eſſet, quare dubitaret *Varro*, unde ille locus *Curtius* diceretur? Deinde, quod locus ille *Liburnus* diceretur, nemo, qui hanc hiftoriam tractavit, meminit: *Varro*, *Plutarchus*, *Livius*, *Valerius*, alii. Poſtremo, quis ferat mentientem de *Virgilio*? Tantum enim abeſt, ut *Virgilius* ab eo poema ſuum auſpicatus ſit, ut etiam nunquam ejus mentionem fecerit, niſi in *Culice*. SCALIG.

lin. 18. *Nec quod is C. Ælius Stilo ſecutus*.] Al. *Nec quod is Cornelius ſtilo ſecutus*. cum ita ait, indicat, *Cornelium* hiftoricum *ſtilo* & ſcripto non idem ſcripſiſſe. alii non ſane ineleganter emendant, *Ælius ſtilo ſecutus*: & infra eodem modo legendum cenſent, *Ælius* & *Lutatius*. quorum ego ſententiæ ſubſcriptorem adſtipulatoremque libenter me tulerim: quamquam *Cornelius* a me non improbatur. TURNEB.

lin. 21. *Deum Manium Poſtulationem poſtulare*, id eſt, *civem fortiſſimum eodem mitti*.] Lege: *Poſtulationem poſtulare*, *civem fortiſſimum eo dimitti*. *Poſtulationem*, pro *poſtulationem*. *Deum Manium*, *Summanum*. *Poſtularia* oſtenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideoque ex-

piatione indigebant. Cicero: *Quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* SCALIG. Al. *Postilionem postulare.* Doctissimus amicus noster, quem semper vivum ante coluimus, & nunc etiam memoriam amplectimur, hic legit: *Deum manium posti leonem postulari.* Quam ego ut ingeniosam non possum non valde commendare. Tamen quo nititur, ut conjecturam suam tueatur ille? *Postes*, inquit, sunt fores. Lucretius:

Cernere res animus sublaeis postibus ipsis.

Quod sane verum est, sed aliud est foris, quo janua operitur, aliud janua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici *postis*. nam potius *postis* diceretur id, quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est, quod ullam hinc sperare posset victoriam. nullo enim modo sententia ejus hac quidem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandum est. Non meminerat ipse verba esse solemnia prisca ex formula augurum, *postilionem postulari.* non enim sunt Varronis. *Postilio* quippe est *postulatio*, ut etiam in meis antiquis glossis reperio. Populus igitur Romanus postulabatur postulationem Deum manium. quænam ea est? sacrificium humanum, hoc est, quod fiebat capite & vita hominis: nam inferorum sacrificium antiquitus Romanis fiebat capite humano, Jovi Latiari & Saturno. Sed quod obscurum esset, quid sit sacrificium, seu postulatio Deum manium, interpretantur augures, hominem fortissimum scilicet eo demitti. Sane nihil omnino hic mutandum, sed antiquitas interpretanda. Ubi præterea ἀρχαῖος nōvissimus est, *postulari postilionem*: ut, *Ego nihilominus hoc exigor portorium.* Vide Gellium. De *postitione* autem quid dubitemus, cum sciamus, *postulationes* & *postularia* sacra esse ea, quibus procurantur expiationes ostensorum, ut supra annotavimus ex Cicerone? IDEM. Multas dictiones contractius, quam nos eas efferimus, vetustissimi protulerunt, ut *surpio*, *porgo*, *dorsium*, pro *surripio*, *porrigo*, *divorium*. Similiter *postulio* pro *postulatio* in augurum libris, *Deum manium postilionem postulare*: quo responso significabant, ob neglectam religionem votorum aut sacrificiorum *Sumanum Deum postulare expiationem*, id est, vitam civis fortissimi. Est autem *postulatio*, expiatio, quæ Diis placandis debebatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* Arnob. lib. 4: *In caerimoniis vestris rebusque divinis postulationibus locus est.* Ter-

tullianus dixit *postularitas* in libro de Corona militis: *Officia seculi, honores, solemnitates, postularitates, falsa vota.* POPMA.

lin. 24. *A Concordiæ versum.*] Vulg. *a Concordiæ conversum.* Lege: *Ad Concordiæ conversum.* Eo enim conversum supplices manus protendisse colligimus ex Livio: *Silentio, inquit, facto, templa Deorum immortalium, quæ foro imminet, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem, se devovisse.* Formula devotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit: *Jane, Jovis pater, Marspiter, Quirine, Lares, Divi novensides, Dii indigetes: Divi, quorum est potestas populi Romani Quiritium, mei: Diique manes, sub vos placo, veneroque: veniam peto, obsecroque, uti populo Romano Quiritium vitam salutemque prosperetis: uti ego axim præ me formidinem metumque omnem, cælestium infernumque omnium diras, sicuti verbis nuncupasse: ita pro re publica populi Romani Quiritium, vitam salutemque meam Diis manibus, Tellurique devoveo.* Decium quoque filium exemplo patris se pro patria devotentem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui Æneas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata a Nonio, non obscurum est ab ipso proferri:

Patrio exemplo me dicabo: animam devorabo hostibus.

Deinde posuerat formulam devotionis, quæ hæc est:

Te sancte venerans precibus invicte invoco,

Portenta ut populo patriæ verrunces bene.

Ac nescio, an idem intellexerit Ennius Annali 6:

— *audite parumper,*

Ut pro Romano populo prognariter armis

Certando, prudens animam de corpore mitto. SCALIG.

Legendum: *Ad Concordiæ versum.* Mos enim vetus & solemniss in devotionibus, ut precantes adspicerent templa Deorum, & ad illa versi, se morti offerrent. Livius de eodem Curtio: *Templa Deorum immortalium, quæ foro imminet, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem se devovisse.* *Ad Concordiæ versum,* antiqua locutio, quam etiam Priscianus accurate observavit. Varro lib. 5: *Sol ad nos versum;* & lib. 8: *A bruma versum contraria parte.* Cæsar de Bello Gallico lib. 6: *T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus.* idem lib. 6: *Movet in Arvernos versus.* Sallustius Catilina: *In Galliam versus castra movere.* POPMA.

lin. 31. *Curtium in locum.*] Prior vox redundat; nisi ele-

gantiæ causa iteratur, quod in sermone interrupto fieri aliquando solet. Cicero ad Plancum: *Sed tamen, etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi.* Sulpitius ad Ciceronem: *Quæ res mihi non medioerem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem posset.* Celsus lib. 9 Digest. *At eos, quos præsidii causa repositos habet, ut quidam bellis civilibus factitassent, eos legato contineri.* POPMA.

Pagina 42.

lin. 4. *Scribunt, eum locum esse fulguratum.*] Lego, *fulguritum*: ut ante *fulguritum* exposuit *fulgure ictum.* TURNEB.

lin. 12 sq. *Quod Syracuseis, ubi simili de causa custodiuntur, vocantur Latomia: & de latomia translatum.*] Scribo: *Quod Syracusis, ubi de causa custodiuntur, vocantur latomia, exinde lautumia translatum.* Latini enim pro latomiis *lautumias* dicebant. Verba enim cum solo & regione etiam nonnihil speciem plerumque mutant. Ita Latinos pronuntiasse hoc vocabulum, e quinto controversiarum Senecæ apparet, ubi scribitur: *Ne quemquam vestrum decipiat nomen lautumia, minime lauta res est.* TURNEB.

lin. 14. *Lauretum ab eo, quod ibi.*] Puto legendum: *Lauretum ubi sepultus.* Non enim Varro *Lauretum* dictum voluit a Laurentibus, a quibus interfectus est Tadius rex, ibi sepultus; sed a silva laurea. Mox infra *macellum editum*, forte legi posset, *medium*: ut dicat, *Lauretum* fuisse medium inter Sacram viam & macellum. POPMA.

lin. 21. *Armilustrum.*] *Armilustrum* Circus maximus erat: *armilustrum*, armorum lustratio. Vetus lexicon: *Armilustrum*, ἑπλοκάδαρσιον, ἑπλοκάδαρμος. TURNEB.

lin. 25 sq. *Itaque dictum in Cornicula milites adventu, quem circumeunt ludentes.*] *Milites ad vestim.* Ex libris utrumque. *Mulieris ad restim*, placet docto cuidam viro. AUGUSTIN. Lego: *Itaque dictum in Cornicula militis adventu*; quod perspicue rectum est. TURNEB. Vertranius: *Mulieris ad restim.* Et *restim* ducere interpretatur Cordaca. Quod, inquit, *præfultor funem duceret*: quo apprehenso illum alii sequebantur. Nolo hic alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis spolia reportare. Tantum dicam, neque κόρδακα illud esse, quod putat ille, tanquam a χορδή esset; neque, si esset, χαρ-

ἄν funem aut restim significare, sed nerviam, aut fiduciam. Puramus vere legi: *Itaque dicunt milites ad vētim, quem circumeunt ludentes*. Nam Cornicularia, nomen comœdiæ, facile indicat, *milites* legendum esse. Ludunt milites, ut apparet, qui palum ad terram destitutum, seu vētim circumeant, vocentque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam suam probare conatur. Quamquam translatio potius est. in eundem enim sensum Plautus ipse Milite translate dixit: *Jam est ante ædis Circus, ubi sunt ludificandi mihi*. Est enim idem jocus, qui in Cornicularia. Posidippus item apud Athenæum eadem translatione ludit:

Ἰππόδρομος οὗτός ἐστι σοὶ μαχηρὶκῆς.

Quod autem hic vētim in terra destitutum esse cognoscimus, quem milites circumeunt, fortasse est ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quod milites ad palum se exercerent. Qui locus veteribus Palaria dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui, cum singulari congressu duo se exercebant, locus *Batualia*, ipsi *Batuatores* dicebantur. *Batuere* enim, ferulis velitari, aut verberare, ut apud Suetonium in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter κακήματα in erudita illa epistola ad Pætum. Quia Syracusane βατεύειν dicebatur, cum mas init feminam. Theocritus:

— Ὅκκ' ἐσὸρῃ τὰς μυχάδας, οἷα βατεύονται.

Varro proprie dixit insilire equilam. Quare cum Vertranis alibi dixerit, hanc vocem Latinam non esse, videndum est, num putet apud Ciceronem barbara vocabula exstare, quæ ipse mutare velit. Nos certe longe aliter rem se habere ostendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obscurus, a nobis illustratus est. SCALIG.

lin. 26. *Quid cessamus ludos facere? Circus noster &c.*] Trochaicus est, in quo miles, quem circumeunt ludentes, vocatur figurate circus. TURNEB.

lin. 31. *Magistratus misit.*] *Magistratus signum misit.* Ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Quod a muri parte pinneis turribusque carceres olim fuerunt. Scripsit poeta &c.*] Lego: *Quod a muri — olim fuerunt, scripsit poeta*; aut, ut in vetere reperio editione, *a Muris parte*. Nam illæ *pinnae* & *turres* oppidi quandam speciem præ se ferebant. Equidem posteriorem scripturam veriorem melioremque credo; sed priorem tamen damnare non ausim. TURNEB. Pro *poeta* marg. Scalig. *Ennius*. Ita fortassis scripsit Ennius in Annalibus:

*Insidit currum Dictator, ubi oppidum adusque
Pervchitur.*

Sed Varro in referendis testimoniis poetarum numeros ver-
suum negligit sæpissime, nonnunquam etiam verba commutat,
ut illud Terentii Adelphis:

Hoc patrium est potius consuefacere filium,

Sua sponte recte facere, quam alieno metu;

ipse ita refert: *Satius esse, sua sponte recte facere.* & ex ea-
dem fabula:

Obsonat, potat, olet unguenta de meo;

hic est:

Scortatur, potat, olet unguentum de meo.

Item Plauti Pseudolo:

Non prorsus, verum ex transverso cedit, quasi cancer solus;
ita adducit: *Ut transversus non provorsus cedit.* POPMA.

Pagina. 43.

lin. 3. *Intimus circus ad Murtium vocatus*] Lego: ad Mur-
tim, ut modo, a Murtis parte. Venus autem primum Murtea,
postea Murtia vocata est. Plinius: *Quin & ara vetus fuit Ve-*
neri Myrtæ, quam nunc Murtiam vocant. Est & Arnobio
Murcia segnium Dea. Murtiæ meminit Tertullianus in libro
de Spectaculis, quam esse marmoris Deam dicit, ubi fortasse
marcoris scribendum est. Murtiam enim Deam marmoris vo-
lunt, cui in illa parte ædem vovere. TURNER. Pro Murtium
marg. Scalig. Murcis. Rectius legas: Murtum. Murtum voca-
bant initio a murteto, quod ibi proximum erat: postea Mur-
cum; in quo Procilius putabat allusum ad urceos, quia is lo-
cus inter figulos esset. Sic Venus Murtia primum cognomina-
ta fuit, deinde Murcia, auctore Plinio. Augustin. de Civit.
Dei lib. 3: *Deam Murciam, quæ præter modum non moveret ac*
faceret hominem, ut ait Pomponius murcidum, id est, nimis
desidiosum & inactuosum. Ejus sacellum fuit ad Circum sub
monte Aventino, qui ante Murtus vocabatur, ut tradit Fe-
stus. hinc ara Murtiæ, quarum meminit Plinius lib. 2; & Mur-
tiæ metæ, idem locus, qui Varroni *Ad Murtum.* Tertullianus
de Spectaculis: *Confus, ut diximus, apud metas sub terra de-*
litescit Murtias. has quoque idolum fecit. Murciam enim Deam
marcoris volunt, cui in illa parte ædem vovere. POPMA.

lin. 5. *Alii esse.*] *Alii inesse.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Ludis Tauriceis.*] Reperio, *Ludis tauriis;* quod ut

leve & exiguum, ut multa alia, sane præterire debui, & piget adscripsisse. TURNEB.

lin. 18. *Qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur a parte, ut multa.*] Sic distinguo: *Qui ad senatum missi, is Græcostasis, a parte, ut multa.* TURNEB.

lin. 31. *Coacervata & confita.*] In aliis libris est *consepita*: quæ varietas me adducit, ut putem, scriptum fuisse *consepita*. Festus: *Consepitum apud Ennium pro consepito reperitur.* POPMA.

Pagina. 44.

lin. 5. *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argo, seu quod.*] In vetere libro reperio, *ab argula, seu quod*: ut legendum videtur, *ab Argu lapsu*, immo, *ab argilla seu Argo*. Nam utroque modo vocari potuit. TURNEB. Vetus lectio recta est: *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argula, seu Argo*. Nam id est ἀπὸ τοῦ Ἀργύλα, ἢ γούῃ Ἀργου. Stephanus: Ἀργείος οὐ παρὰ τὸ Ἀργος οὐδέτερον (ἦν γὰρ διὰ τοῦ ι) ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἀργον τὸν κτίστην. λέγεται γὰρ καὶ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης ἠρώσιν:

Οὐκ ἠγόρευον, οὗτός ἐστι γ' οὐκ Ἀργόλας.

Μὰ Δι' οὐδέ γ' Ἑλλήν, ὅσον ἔμοιγε φαίνεται.

καὶ Εὐριπίδης ἐν Πλεισθένει

Ἐγὼ δὲ Σαρδιανός, οὐ γὰρ οὐκέτ' Ἀργόλας.

Turnebus *ab Argu lapsu*. quis dixit illi, eum ibi lapsum fuisse? SCALIG.

lin. 9. *Publilius vicus, & Cosconius vicus, quod ab heis vireis dicuntur edificati.*] Invenio in antiquo codice, *Publius & Cosconius, quod ab his viocuris dicuntur edificati.* Viocuri autem sunt curatores viarum. Ante hanc vocem usurpavit Varro: *Quis enim non videt, unde aurifodina & viocurus?* In antiquo lexico scriptum est, *viaculus*, ὅδ' ὦν ἐπιμελητής. sed vel *viarius* vel *viocurus* in eo scribendum cenfeo. Vicus Publii a Rufo collocatur in ea urbis regione, quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta semita. TURNEB. Viocuris se vidisse scriptum in vetusto exemplari admonuit me doctissimus Adrianus Turnebus: ex cuius fide hæc reponimus. Viocuris vero, id id, Ædilibus. Meminerat hujus vocis & supra in proœmio libri. SCALIG.

lin. 11. *Clivus proximus ad florales usus versus &c.*] Lego: *Clivus proximus a Flora susus versus.* Susus pro sursum hic dicitur, ut *susum* apud Catonem: Ita subductio *susum* ani-

nam, quamplurimum poteris. Capitolium vetus a Victore in Alta femita ponitur iuxta templum Floræ. TURNEB. Vulg. *Ad florales usus, versum sed Capitolium vetus.*] Legendum, *susus versum*, aut *susum versum*: sed & *susus*, ut rursus, & prorsus, legi potest. *Susus*, pro *fursus*: ut *prosum ἀντὶ τοῦ* prorsum. Afranius Emancipato:

Vetuit me sine mercede prosum Paccius

Remeare ad ludum —

Festus Remeare. SCALIG.

lin. 18. *Nam Ciprum Sabine bonum.*] Ex Syriaca lingua, qua usi Tusci antiquitus. SCALIG.

lin. 21. *Mitteret carpentum.*] *Injiceret carpentum.* AUGUSTIN. Vulg. *Iniceret.* Unius literæ mutatione, *inigeret.* Verbum rusticorum: a quo dicebant inigere pecudes; ut contra exigere, cum e stabulis educebant. SCALIG.

lin. 25. *Πρόδομον — ὀπισθόδομον.*] Cum ait, ante cellam esse Prodomon, post cellam Opisthodomon, templum in tres partes dividit: mediamque, ubi est Dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, *πρόδομον*; quæ sequitur, *ὀπισθόδομον*. TURNEB.

lin. 29. *Cavum ædium.*] *Cavum ædium*, vel *Cavedium*, ἡ μέσσυλος. SCALIG.

Pagina 45.

lin. 5. *Et sursum, qua compluebat, compluvium.*] Hic quoque locus Varroni impendetur, neque fortasse impendii prænitebit. Scribit Varro: *Susum, qua compluebat, compluvium.* Ecce hic rursus *susum* usurpatur. *Compluvium* autem in glossæmatis antiquis invenio Græce exponi *κατάλλυστρον καὶ μέσσυλον*. Distinctio Varronis *compluvium* ad tectum collocat, *impluvium* ad solum, cum alterum superius sit, alterum inferius. Atque in urbe fere *compluvium* & *impluvium* erat, quod in villa chors. TURNEB.

lin. 8. *Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis.*] Vel potius, quod *αἰθρίον*. SCALIG.

lin. 18. *Ibi cænabant.*] Marg. Scalig. *ubi.*

lin. 19. *Ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt.*] Interpungo: *Ab hieme hiberna hibernum domus vocarunt.* TURNEB.

lin. 22. *Porcius.*] Marg. Scalig. *potius.*

lin. 23. *Tutilina loca.*] Vulg. *Tutilina loca.* Quidam scribunt

Titulinam. Varro Menippea, Hercules tuam fidem: *Non Titulinam, inquam, ego ipse invoco: quod mea aures abs te obfidentur*. Hanc qui invocabant, ferias observabant. Itaque ara ei dicata in Aventino ad tutelam populi Rom. sicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quod quando Hannibal, ut ait Ennius,

Ob Romam noctu legiones ducere cepit,
tantus terror ex quibusdam terriculantis nocturnis invasit Pœnum, ut inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi consecrarunt, ab eventu *Rediculum* appellatum: Deum vero, cui consecrarunt, *Tutanum*. Ita collegimus illa ex Festo & Plinio lib. 10; hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inscripserat, Hercules tuam fidem:

Noctu Hannibalis cum fugâvi exercitum,

Tutanus hoc, Tutanu' Romæ nuncupor.

Hoc propter, omnes qui laborant, invocant.

Ubi non prætereundum, ex prioris versiculi auctoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in huiusmodi nominibus Pœnis, Hasdru-bal, Hannibal, Hiempfal. De quo existat integrum caput in Gellianis animadversionibus. SCALIG. Idem in margine, *Tullina*. Quid si *lucos*? qui frequentes in Aventino monte, in quo Ennius poeta habitavit. Sed & paulo ante lin. 22. est in libris veteribus *ligonem Porcius*, pro quo reposuerim *lucum eum Porcius*. is est, opinor, Porcius Licinius, quem de poetis Latinis scripsisse ex Gellio cognoscimus. De *Tutulina* plura diximus ad Satyram Hercules tuam fidem. POPMA.

lin. 29. *Præterea intra muros.*] Roma vetus, quam Varro in his libris appellat *Antiquam urbem, antiquum oppidum*, & *antiquum oppidum Palatinum*, habuit portas, *Mugioniam*, qua pecus in bucira, id est, pascua exigebant; *Romanulam*, qua descendebant ad paludem navigabilem lintribus, quæ palus exsiccata postea mutavit in Novam viam, & locum celeberrimum urbis Velabrum. unde Varro hic tradit, illam habere gradus in Nova via, & lib. 6, Novam viam & Velabrum extra urbem antiquam fuisse non longe a porta Romanula. *Janualet*, quæ semper belli tempore patebat: *Pandanam*, prius dictam *Saturniam*, a monte Saturnio: de qua meminuit supra. POPMA.

lin. 30 sq. *Quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant.*] Ne quid dissimulem, aut celem, equidem non intelligo hæc, nec quemquam adhuc conveni, qui intelligere se

fateretur. Hic *Bucitatum* nescio quod oppidum, nunquam fand-
 o auditum emendatores condunt. ego potius scripturam falsari-
 am puto, scribendumque, *in buccina tum*, vel potius uno
 verbo, *imbucinatam antiquum oppidum* exigebat. Varro de
 Re rustica: *Subulcus debet consuefacere, ut omnia faciant ad
 buccinam: primo cum incluserunt, cum buccinatum est aperiunt,
 ut exire possint in eum locum, ubi hordeum fustum in longitu-
 dine sit.* Hujus etiam consuetudinis in historiis Polybius me-
 minit. Est qui *in bu citatum*, id est, *potum citatum*, interpre-
 tetur. TURNEB. Faceffit negotium doctissimis viris hic lo-
 cus, neque immerito: adeo ut pluribus modis conatus sit Tur-
 nebus veram lectionem indagare. sed, ut & ipse ingenue fa-
 tetur, frustra tentavit. Nos autem, nisi nostrum nos augu-
 rium fallit, nulla pæne immutatione ad veram Varronis sen-
 tentiam pervenimus. Censemus enim, ut res ipsa vult, ita le-
 gendum: *Quod ea pecus in bucita tum antiquum oppidum exi-
 gebat. Bucita*, seu *buceta* (nam utrumque reperio) glossæ meæ
 veteres interpretantur *pascua*, ubi cidentur boves. Quod glos-
 sema non solum nobis mentem Varronis aperit, sed etiam
 etymon præterea pro cumulo addit. neque semel ita reperi
 in ipsis glossis. Quod si ipsæ hoc non monuissent, tamen ejus
 rei semper locupletem auctorem Gellium laudare potui. Is
 enim lib. 11, c. 1 ita scribit: *Timaus in historiis, quas oratione
 Græca de rebus populi Rom. composuit, & M. Varro in anti-
 quitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Græco voca-
 bulo appellatam scripserunt, quoniam boves Græca veteri lingua
 ιταδοι vocitati sunt. quorum in Italia magna copia fuit, buce-
 taque in ea terra gigni pascique solita sint compluria.* Hæc ille.
 ubi interpolantur audaces homines, *buceraque*. Scio equidem,
bucera esse *armenta*: sed nescierunt ipsi, pasci hic esse non
ρέμειν, sed *ρέμεισθαι* passive. Sidonius Epist. 11 lib. 11: *Inter
 greges tintinabulatos per depasta buceta reboantes.* Quare hoc
 vocabulum nunc primum excitatur e pulvere & situ, ubi diu
 ignoratum latuerat. Recte igitur Varro, *Mugionis* portam di-
 ctam a *mugiente* pecore, id est *bubulo*, quod ea ad pascua
 sua exigeretur ab antiquo oppido. Quotiescunque historici
 Romani oppidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt,
 non dubium est, antiquam Romam intelligi, quam quadra-
 tam vocavit Ennius: *Et quibus exsistat Romæ regnare qua-
 drata.* Idcirco scribit Liv. lib. 45: *In oppido Minervio duas
 portas, & muri aliquantum de cælo tactum.* lego: *In oppido Mi-
 nervii duas portas, vel partes* &c. Ignorat enim doctissimus

Turnebus, quid sit ibi oppidum. Cum tamen sit quadrata Roma, ut diximus, cuius nunc mentionem facit Varro, & in qua porta *Mugionis*, de qua nunc sermo est, fuit. Nam quemadmodum veteres Græci ἄστυ cum dicunt, intelligunt Athenas κατ' ἐξοχὴν, sic Romani, cum oppidum dicunt, intelligunt verus oppidum Palatinum; ubi primum Roma condita fuit. SCALIG.

Pagina 46.

lin. 2. *Quæ habet gradus in navalia.*] Vulg. — *In novalia.* Ego profecto, quæ sint ista *novalia*, & qua parte urbis fuerint, apud nullum veterum invenio. Alii *Navalia* legunt. Ubi dupliciter erratur. nam neque ita Latine loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portis agit: cum tamen *Navalia* trans Tiberim fuerint, ut cognovimus ex Livio & Plinio. Plane non dubito legere, parva admodum licentia, *Quæ habet gradus in Nova via.* De hac *Nova via* alibi meminit ipse. SCALIG.

lin. 3. *Janualis porta.*] Δίπυλον Ἰανοῦ Plutarcho: & πολέμου πύλη. *Sunt gemina belli portæ*, & Vieg. Plutarchus de Fortuna populi Rom. Ἰανοῦ δίπυλον, ὃ πολέμου τύχην καλοῦσι. Budæus *fortunam belli* vertit. Non vidit, πύλην, ὃν τύχην, legendum: præsertim cum in vita Numæ eadem repetat Plutarchus. SCALIG.

lin. 4. *Et jus institutum.*] *Et institutum.* AUGUSTIN.

lin. 5 sq. *Ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit.*] Lego: *Ut sit aperta semper* &c. TURNEB. Locus corruptus in omnibus vulgatis editionibus. Veteres habent: *Ut sit aperta semper.* Unde veram hanc lectionem eruimus: *Ut sit aperta semper, nisi cum bellum sit nusquam. Traditum est memoria, Pompilio rege fuisse opertam & post.* Satis constat, Numam regem instituisse Quirini templum claudere pace pop. Rom. terra marique parta, & aperire tempore belli: & ipsum primum clausisse: bis deinde clausum fuisse, semel T. Manlio Cos. post Punicum primum perfectum bellum; iterum post bellum Aëtiacum ab Imperatore Cæsare Augusto, pace terra marique parta. POPMA.

lin. 9. *Super lectuleis origines.*] Hæc non cohærent superioribus. AUGUSTIN.

lin. 11 sq. *Ut etiam nunc sit in castris.*] LECTICÆ militares dicebantur *Cubæ* Sabina lingua, Græce χαμευνάδες. Plato Symposio: Τελευτῶντες δὲ τινες τῶν ἰώνων, ἐπειδὴ ἐσπέρα

ἦν δειπνήσαντες (καὶ γὰρ τότε δέρος ἦν) χαμῆνια ἐξε-
νεγκάμενος ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει κατῆνδον, ἅμα δὲ ἐφύ-
λαττον αὐτὸν. Loquitur de militibus, ex quibus erat & So-
crates. Euripides Rhese: Λεῖπε χαμῆνας φυλλοστράτους.
Aristophanes & alii vocant σπιβάδας. SCALIG.

lin. 12 sq. *Lēctos, ne essent in terra, sublimes in heis po-
nebant.*] Legendum videtur: *Lēcti, quod ne essent in terris,
sublimes in his ponebant.* Nam lectica substernitur, lectus ei
imponitur, ut pheretro mortui lectus. TURNEB.

lin. 14 sq. *Quam lecticam quod involvebant, quod fere stra-
menta erant e segete, Segestriam appellant.*] Lego: Quo eam
lecticam involvebant, quod fere stramenta erant e segete, sege-
stria appellarunt. TURNEB. Lege: Qui lecticam involvebant.
Varro de Vita populi Rom. Hoc, quod injicitur, toral dicitur
in lecticam qui involvebant, Segestria appellabant. De sege-
stri Lucilius:

Penula, si quæris, canteriu', servu', segestre

Utilior mihi quam sapiens. —

Erat enim teges, quæ a segetibus (ut vult Varro) quod ex
eis fieret, dicta fuit. Postea factam esse ex pellibus testatur
Plautus apud Porphyriionem, qui dixerit de anu dormituriēte:

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Val. Maximus ait, Catonem hœdinis pellibus usum fuisse pro
stragulis, tanquam nihil mutasset e prisca frugalitate. Certe
στέγαστρον pelles significat. Et nostrum dormio ἀπὸ τῶν
δερμάτων: nam dermio veteres dicebant. SCALIG.

lin. 19 sq. *Posteaquam transferunt ad culcitas, quod in ea sa-
gum, aut tomentum, aliudve quid calcabant.*] Vulg. *sagum.* Lego:
*Posteaquam transferunt ad culcitas, quod in eas acus, aut to-
mentum, aliudve quid calcabant.* Opinor, non invita omnino Mi-
nerva ita me correxisse. nam vox *acus* belle convenit senten-
tiæ, & unius tantum elementi mutatione opus fuit. TURNEB.
In Romana editione *sagum.* bene sane, quod videbant, aliter
Varronem σολοικίζειν. At ubinam gentium usitatum fuit,
pro tomento saga in culcitas inferciri? Melius sane regendo
corpori adhiberentur, quam centonibus farciendis & incul-
candis. Sed nugæ omittamus. *Tomenta* proprie sunt ex cili-
ciis pilis: *borram* vulgo vocamus. Iis igitur tomentis aut cili-
ciis pilis implebant culcitas. Tamen olim, ut etiam hodie, culci-
tæ inferciebantur acere & glumis spicarum. Quocirca ita scri-
psit Varro, *Quod in eas acus, aliudve quid inculcabant.* Acus,
ἄχυρον. Aristophanes βαβυλωνίως apud Pollucem, loquens

de cervicalibus, aut pulvinis, ἔχεις ἄχυρα καὶ χνοῦν, ait. Latini autem, quidquid tomento inculcabant, vocabant culcitam. unde ei nomen. Itaque centumculum, quod Dioscorides πύλημα vocat, id est pulvillum, culcitam appellat Plautus Milite:

Causiam, inquit, *habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam.* SCALIG.

lin. 21. *Ac.*] Marg. Scalig. *hac.*

lin. 22 sq. *Pulvinar, vel a plumeis, vel a pestuleis declinant.*] Lego in antiquo libro: *Pulvinar vel a pluribus, vel a pollulis declinatum.* Posterius utique verissimum. *Pulvinaria* enim *pollula* & exigua sunt culcitis comparata: sed & ea habere plura patresfamilias solent. Cato labellum *pollulum* pro parvo, eodem modo dixit. Potest & dici sic vocatum, vel a pluribus hominibus, vel a pollulis: idque consentaneum magis ejus voluntati videbitur. Pro *pluribus, plumis* edunt formularii libri: quos non reprehendo. TURNEB. Scribendum puto, *A polulis.* Polulæ, seu Polæ, erant pilæ ex aluta, molli tomento farctæ, quibus datatim ludebant in foro. Unde polire, pila ludere dicebant veteres. Auctor Festus. Id tractum a Græco. Nam φαλλός Græce significat veretrum, quod gestabatur in pompa Liberi. Primum ita vocabatur, quamdiu fieret ex ficu: postquam ex aluta rubra fieri cœptus, dictus πολίων. Ab eo Polæ Latinæ, quæ ex aluta fiebant. Et Polimenta, testiculi porcorum dicti, postquam ex illo folliculo evaginati erant in castratione. Verrius ineptit a politione. Sic a φαλλός follis, qui & suffiscus in testiculis. Ergo polvinar a polis: quod ex alutaceo scorto. Unde σκύτινα προσκεφάλαια Polluci. Inde cognomenta Romana, *Polliones* & *Pollæ.* SCALIG.

lin. 25. *In his multa peregrina, ut Sagum, Reno Galli quid gaunocumma ejus sagum, & Amphimalon Græca.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Lego: *Ut sagum, Rheno, Gallica: gaunace, amphimallum, Græca.* quod additum est, *majus sagum*, interpretatio est hominis ineruditi. Hesychius: κανίσκαι στρόματα ἢ ἐπιβόλαια ἑτερόμαλλα, id est, *gaunacæ* sunt stragula aut operimenta altera parte villosa. Est & *gaunace* genus pallii ad induendum. TURNEB. Hæc quoque pariter mendosa leguntur in editione Romana. Quæ tamen non multum absunt a vera lectione: *In his multa peregrina, ut sagum, reno Gallica: Gaunacum majus sagum, & amphimallon, Græca.* Interpretatur *Gaunacum majus sagum*, quod esset crassum vestimentum, Aristophanes Vespis:

Οἱ μὲν καλοῦσι περιστόν, οἱ δὲ καυνάκην.

Pollux tamen ibi legit *καυνάκην*. Apud Athenæum lib. 14, αὔνακας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro γαύνακας. Vide Hefych. & Pollucem lib. 6, & Ælianum de animal. lib. 17, cap. 17. *Sagum* Gallicam vocem esse, Strabo & alii quoque restantur. Plinius ait, inventum Gallorum esse, scutulis fagos dividere. Quas Plinius in fagis Gallorum vocat scutulas, eas *πλινδία* Diodorus, de iisdem fagis loquens. Ait enim, Gallos sagula *ράβδωτὰ* gestare *πλινδίοις πολυανδέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα*, hoc est, quadris & maculis quibusdam reticulata distincta. Nihil enim aliud intelligit per *πλινδία*, quam quas hodie Galli vocant *laufangias*, quasi *laurangias*, a lauri folio, quod habet rhombi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat scutulas, ut cum de casibus araneorum loquitur. Item Livius, qui in funda scutale vocat, quod est reticulatum in medio fundæ. Scutulatum sagum igitur, reticulata distinctum: ac propterea virgatum Virgilio & Propertio; non purpureum, quod nugatur Servius: nec ab eo, quod *ράβδοι* in vestibus dicerentur *αἱ πάρυφοι πορφύραι*, quod quidam ex Polluce falso accommodarunt; sed quod maculas in retibus & scutulas vocari ostendimus, id in retibus quoque *ράβδοειδές* Pollux vocat, hoc est, virgatum. Quod cum ita sit, virgati saguli, seu scutulati, sunt reticulati, ac maculis distincti in speciem cancellorum. ἔστι δὲ, inquit, βρόχος, τὸ συνεχές ἐν τοῖς δικτύοις τετράγωνον διάστημα, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἀμμάτων ὃ τεινομένης τῆς ἀρκυος γίνεταί *ράβδοειδές*. Vide, quam aperte macularum τὸ σχῆμα vocavit virgatum. Quod quidam non videns, mutavit, & vertit tanquam legisset *ρομβοειδές*: qui sensum quidem Pollucis affectus est, vim autem vocis ignoravit. Etiam Græci in capite humano consuturas transversas, ut vocat Celsus, *ράβδοειδές* esse dicunt: quod videlicet alia aliam scandat, more cancellorum. Forfan etiam rete quadrangulum vocavit Varro Parmenone, quod *ρομβοειδές*, quod *τετράγωνον* τὸ σχῆμα βρόχων, ut supra Pollux.

Lepusculi timentis hoc quadrangulum

Dedit Diana, rete nexile, arcyas,

Viscum fugela, lineamque compedam.

Reposuimus *arcyas* ex veteri scriptura. *Renones* vocant Galli *pelles* aut *exuvias pecudum*. Cæsar lib. 6; item Sallust. apud Servium, & Fl. Sosipatrum. Id videntur accepisse a Græcis, qui *ῥήνας τὰ μῆλα* vocant. nam & ipsi Galli aliquando Græ-

M. T. Varro, Vol. II.

* H

ce locuti sunt, ut volunt quidam. In quo monendus mihi est Verranius, qui non vidit, eam vocem Gallicam esse: & putavit mutandam in *Senones Gallos*. SCALIG.

lin. 27. *Torale*.] Scribe *toral*. AUGUSTIN.

lin. 28. *Torus a torvo*.] Torus est quivis funis ex loris re-tortus: unde nomen habet. Cato: *Funem exordiri oportet longum pedes 72, toros 3. Habeat lora in toros singulos 9, lata digitos 2*. Quod autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus *τόνους* vocat, τοὺς τόνους ἐκτρεφόντες τῶν κλινέων, ἐσιτέοντο. unde illud Homeri *τρητοῖς ἐν λεχέεσσι*. SCALIG. Tori erant lecti altiores illustrium personarum. Virg. lib. 2 *Æneid*.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.

& lib. 6:

— lucent genialibus altis,

Aurea fulcra toris.

Hinc Varro *torum* putat dictum a *torvo*, quasi *tuorum*, quod sit in promptu, & propter altitudinem facile possit videri, sicut ante: *Turres a torvis, quod hæ prospiciunt ante alios*. nimis coacte. Aptius lib. 1 de Vita populi Romani: *Quod fronde lecticas struebant, ex ea herba torta Torus appellatus*. POPMA.

lin. 29. *Ab hac similitudine Torvinus*.] Lego: *Ab hac similitudine torulus*. TURNEB.

lin. 30. *Quia simplici scanstone scandeant in lectum non altum*.] Lego: *Qua simplici &c*. TURNEB. Vulg. *Quia simplici scanstone scandeant in locum non altum*. Altiores enim cubiculari lecti, quam triclinares, ut idem videtur innuere lib. 7: *Quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam: & aut cum fulcro, aut sine eo: tum ad tricliniarem gradum, non ad cubicularem*. Unde proverbium Varronis apud Nonium, *Fulmentum lectum scandit*: fortasse ad differentiam cubicularis, qui sine fulmentis scande-batur. Est autem *Fulmentum lectum scandit*, simile illi, ἀνω προ-ταμῶν παγαί. SCALIG.

Pagina 47.

lin. 1 sq. *Quod geritur ab inferiore in superiorem*.] Reperio: *Quod gerit in inferiora superiorem*. De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur: *Omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad tricliniarem modum, tum cubicularem*. TURNEB.

lin. 2. *Peristromata.*] Plautus Stichō:

Tum Babylonica peristromata, consutaque tapetia

Advexit nimium bonæ rei. —

Vocat *consuta tapetia*, quæ Xenophon *ραπτὰ*. Ὑποτιθέντων δὲ τῶν περαπόντων *ραπτὰ*, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι *μαλακῶς*, ἢ *σχύνῃ* ἐντρυφῆσαι, &c. SCALIG.

lin. 3. *Sic aliud aliquid item convivii causa ibi.*] Vulg. *Sic aliquid item* &c. Lege: *Sic aliquid item in conviviiis, ut gausapia*. Nam erant, quibus mensa tegebatur; quæ nos hodie vocamus *tapetia Turcica*, villorum mollitia & texturæ artificio insignia.

Nobilius villosa tegant tibi gausapia citrum.

Marzial. SCALIG.

lin. 12 sq. *A duobus decussibus Biceffis, quod dixi solum a duobus decussibus Biceffis.*] Videtur scribendum: *A duobus decussibus viceffis, quod dici solitum a duobus, biceffis*. TURNEBUS. Pro *biceffis* marg. Scalig. *viceffis*. Priscianus in lib. de Ponderibus integrum hunc locum recitat, sed omittit hæc verba, *Quod dixi solum a duobus decussibus Biceffis*. Quæ si Varronis sunt, ita legendum: *Quod dici solitum a duobus Biceffis*. Viceffis dicitur a duobus decussibus, quasi viginti asses, id dici solitum Biceffis, quasi duo asses. POPMA.

lin. 16. *Ducenti.*] Marg. Scalig. *Ducenties*.

lin. 21. *Uncia ab uno.*] Et hic quoque fallitur Varro, cum *Siculum* sit vocabulum. Quod testatur Aristoteles apud Pol- lucem libro 9: Καὶ μὴν ἐν Ἀκρωγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιούσθαι τινα τριάκοντα λίτρας· δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναιῶν. ἀλλὰ μέντοι παρ' αὐτῷ τις ἂν ἐν τῇ Ἰμπερίῳ πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὗροι Σικελῶν ὀνόματα· οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἓνα. SCALIG.

lin. 23. *Semissis, quod semias.*] Lego: *Semis, ut semias*. Interpretatio Varronis hanc suggerit lectionem. vel, ut *semi*. TURNEB.

lin. 25. *Conclusum.*] Marg. Scalig. *conlisum*.

lin. 30. *In argento nummi id a Siculeis.*] Pollux eo, quem modo citavi, loco, Ὁ δὲ νοῦμμος, inquit, δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοῦνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ Ἐπίχαρμός τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησὶν,

Ἄλλ' ὅμως καλαὶ καὶ πῖαι ἄρνες, εὐρήσουσι δὲ

Μοὶ καὶ νοῦμμους. καὶ γὰρ ἐντὶ πωλατιᾷς τᾷς ματέρος.

Καὶ πάλιν,

H 2

Κάρυξ εὐδὺς ἰὼν πρῶ μοι δέκα νούμμων μόσχον καλήν.
 Καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νούμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo ut ab ἀναβολῇ, & Dorice ἀμβολᾷ, ἀβόλλα fecerunt: sic a νόμος, unde νόμισμα, νούμμος. Quare inepte Suetonius Tranquillus a Numa nummos appellari scribit. Hæc enim verba ex eo recitat Suidas: Ἀσσάρια Νομᾶς, ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Ῥαμύλον, Ῥωμαίων γηγόνως, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρεῖαν πληρύντων, ἅπερ ὀνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νομμία, ὥς φησι Τραγκύλλιος. SCALIG.

Pagina 48.

lin. 12. *Hæc Græce δωτίνη.*] Repone δῶς. Hesiodus:

Δὼς ἀγαθὴν, ἄρπαξ δὲ κακὴ. SCALIG.

lin. 13. *Domum.*] Marg. Scalig. *demum.*

lin. 14. *Nam Græce ut ipsi δῶρον, ut alii δόμα.*] Lego in antiquo libro: *Nam Græce, ut a se, domum, ut alii δόμα:* ut prius vocabulum Siculum intelligamus. TURNEB.

lin. 16. *A Græco ἀρραβών.*] Vulg. *A Græcis ἀρραβών.* At ne Græcum quidem: sed merum Syriacum. Arabon enim apud ipsos dicitur. Descenditque ab eo verbo, quod apud eam gentem significat ἐγγυᾶν. SCALIG.

lin. 18. *Cum minus re factum, quam quanti constat.*] Lego: *Cum minus refectum, quam quanti constat.* Nam *re factum* probare non possum. TURNEB.

lin. 19. *Si amplius, quam exolverit quanti esset ceptum.*] Lego: *Si amplius exolveret quam quanti esset emtum.* TURNEB. Marg. Scalig. *Ex eo luerit, quam quanti.*

lin. 25. *Quod singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quod olim unum dicebant multa.*] Lego: *Quod singulæ dicuntur appellatæ esse: multæ, quod unum dicebant multa.* Sensus est, cum singulæ olim hæ appellarentur, multæ a populo dicebantur: unde & nomen adeptæ sunt, quod unum dicebant multa. quod quidem ex eo probat, quod rustici prima urna addita dicere solebant multa. Id autem, ut opinor, faciebant ominis gratia, copiam & multitudinem ominantes. TURNEB. Varro obviam it objecturis, quare singulæ multæ ita vocatæ essent, cum multus adjectivum multitudinem significet: ejus rei causam

magis subtilem, quam veram, reddit. olim enim unum dixisse multa. Sed nimis tenuis & λεπτολόγος est in hac etymologia Varro. Nam veteres cum plures culeos in dolium unum indituri essent, primo addito, dicebant, *multa*, hoc est, *numera*, pro quo Galli dicunt *enprun*, id est, *en pro uno*. Id enim *multare* verbum significat. Plaut. Stich. *Cum quo multas una multavi miserias*, id est, ἐξηριθμυσάμην. Quamquam proprie *multare* est *polliceri* in auctionibus, πλεστηριάζειν. Varro autem putavit illud *Multa* esse nomen, & significare *Unum*, quod in primo numero ita dicerent. SCALIG. Veteres credebant, fascinationem iis rebus nocere posse, quarum numerus constaret, itaque cum numerabant, ad depellendum fascinum dicebant *Multa*: in qua voce non est numerus præfinitus. Ex hac superstitione ait Catullus:

*Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut ne quis malus invidere possit.*

Et:

*Quæ nec pernumerare curiosi
Possint, nec mala fascinare lingua.*

Varro etiam *multæ* pecuniariæ etymon inde deducit; etsi lib. 19 Rerum humanarum id vocabulum Sabinum esse dicit, non Latinum. POPMA.

lin. 27. *Cum in dolium aut culeum unum addunt rustici.* Vinum addunt. AUGUSTIN. addicente Turnebo.

lin. 28. *Pæna, a puniendo — quod post peccatum sequitur.* Lego: *Pæna a pœniendo, aut quod post peccatum sequitur.* Pœnire pro punire antiqui dicebant. TURNEB.

Pagina 49.

lin. 8 sq. *Præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum concessum. Si datur quod reddatur, Mutuum.* Reperio: *Prædia* primum a *præda*, quod ob recte quid factum concessum sit. *Datum* quod reddatur, *mutuum*. Tamen quod obtinuit, *præmium* a *præda*, loco non moveo, & præfero. TURNEB.

lin. 10. *Quod Siculi μοῖτον. Ita scribit Sophron, μοῖτον ἀντισημον.* Lego: — Itaque scribit *Sophron*, μοῖτον ἀντιμῶ. Id erit, mutuo redhonero, vel mutuum colo. TURNEB. *Sophron* scripsit mimiambos, sed prosa oratione. Ejus imitatione mimiambos quoque scripsit Herodotus, vel Herodes quidam vetus scriptor, versibus Hipponacteis: quem secutus *Mattius* Romanus poeta. Maurus Terentianus:

H 3

*Hoc mimiambos Mattius dedit metro,
Nam varem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus & metro.*

Intelligit, inquam, Herodotum, cuius scazontas adducit Stobæus. Sed apud eum perperam ἡμιάμβους legitur pro μιμιάμβους. Hic est ille, qui apud Athenæum dicitur λογύμιμος. Mattius vero sæpe in mimiambis adducitur a Gellio. — *Ματον anthymo*] Hefychius habet *μοῖτον ἐντί μοι*. Puto, *μοῖτον ἀντίτιμον*. quasi dicas, ἡ χάρις, ἀπὸ ἀποίνων; quod gratus animus sufficit ad rependendum beneficium. Vel potius *μοῖτον ἀντίτιμον*, Par pari. nam *ἀντίτιμα, τὸ ἀποίνα*. & fortasse verum est. Porro apud Hefychium depravata sunt verba, ubi explicat hoc proverbium. Quæ ita corriges: *μοῖτον ἀντίτιμον. παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Μοῖτον, χάριν*. Ergo *μοῖτον ἀντίτιμον*, mutuas vicissitudines, hoc est, Par pari. SCALIG.

lin. 17. *Quingentos æris ad p̄ntem deponebant.*] Marg. Scalig. *Quinquagenos æris ad pontificem dependebant.*

lin. 25. *Adtributa pecunia.*] Attributa pecunia, quæ tradita erat ea lege, ut hæc alii solveretur. Hoc Græce προστίθεσθαι τὰ χρήματα. Xenophon Ἑλληνικῶν δ', Ὁ δὲ Φαρνάβζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνατεχνισμὸν. SCALIG.

lin. 26. *Id quod.*] Marg. Scalig. *In quos.*

Pagina 50.

lin. 3. *A stipando. Stipem*] Verum esse puto, quod ait Varro: quod & simile dictum in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὥστε δέκα μῶν ἀμοιβὴν ἀποδῆκας μεγάλης δεῖσθαι. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait *Impensam* vocatam fuisse, quod nondum esset *pensa*, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & farctura *impensa* diceretur. Quod sæpius usurpavit Apicius: ut, *Indes impensam præscriptam*, id est, farcturam. Arnobius libro 7: *Impensarum varietate conditis*. Palladius lib. 1: *Impensa pumicea farciri muros*, id est, stipari acerato ex pumice tuso. SCALIG.

lin. 4. *Vocabulo.*] Verbo. AUGUSTIN.

lin. 6. *Diis cum thesauris asses dant, stipam dicunt.*] Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in Epistolis: Co-

litur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate. SCALIG.

lin. 8. *Milites stipendiarii.*] Marg. Scalig. *Militis.* Omnino legendum: *Similiter stipendiarii. Stipendiarii* primum dicebantur populi vel agri, qui stipendia pendebant, ut ait Ennius:

—— *Pani stipendia pendunt.*

Postea ubi Romani milites stipendium acceperunt de publico, pedites quidem anno Urbis CCCXLVII, equites vero triennio post, tunc *stipendiarii* appellati tam hi, qui stipendia merebant, quam qui pendebant. Livius lib. 4: *Ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Idem lib. 8: *Clypeis antea Romani usi sunt, deinde postquam facti sunt stipendiarii, scuta pro clypeis fecere.* POPMA.

IN LIBRUM V.

Pagina 51.

lin. 15. *Lucianum*] *Lucienum*, ex veteribus excusis. SCALIG.

lin. 17 sq. *Declinavit, ut a vetere vetustum, ab solo solum.*] *Ab solo solium.* Solum & solium idem. Ennius:

—— *regni stabilita scamna solumque.*

Solum ἄρσπος. SCALIG. *Declinavit a vetere, ut ab solo solium.* Ita restituimus hunc locum, qui in omnibus editionibus corruptus est. Nos etiam, inquit, multa nomina vetera ita declinavimus, ut alia literas assumerint, alia amiserint, alia commutaverint, ut ex istis *Solum, Leiber, Lasēs*, fecimus *Solium, Liber, Lares. Solum*, quod nos *solium, ἄρσπος*, dixit Ennius:

—— *regni stabilita scamna solumque.*

Leiber & Leibertat exstat in antiquis nummis, & inscriptionibus; *Lasēs* fuit in carminibus Saliorum. POPMA.

Pagina 52.

lin. 5. *Tempus* —— *intervallum mundi, & motus.*] Otiosa est conjunctio &, quæ totum hunc locum perturbat. *Tempus intervallum mundi motus.* SCALIG.

lin. 8. *Unde Tempestiva, & a motu eorum &c.*] Vulg.

Unde tempestiva, & a motore eorum. Lege: Tempestiva etas. Motor eorum. Etas, pro ætas, veteri consuetudine scribendi. In veteribus excusis, a motore eorum: non ut in aliis, a motu eorum. Sed lege: Motor eorum, qui toto cælo conjunctus mundus Deo. SCALIG. Locus corruptus, ita fortasse emendandus: Et a motore eorum, qui toto cælo conjunctus Mundus, Deo, ortus occasus venit. A motore, inquit, Solis & Lunæ Deo, qui est mundus toto cælo conjunctus, venit ortus & occasus, quo dies constituitur. unde appellatur Dies. lib. 4: Diespiter dictus, hoc est, aer & diei pater, a quo Dei dicti, qui inde & Dies, & Dius, & Divum. Sed quis non rideat has Varro- nis argutias, ne dicam ineptias? POPMA.

lin. 10 sq. Deo — Deo.] Marg. Scalig. Dio.

lin. 11. Meridies.] Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixisse: quomodo & æquidiale pro æquinoctio. Varro Marci- pore:

*Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer fervidis late ignibus
Cæli choreas africanas ostenderet:
Nubes aquali frigido velo leves
Cæli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventique frigido se ab axe eruperant,
Phrenitici Septemtrionum filii,
Secum ferentes regulas, ramos, firus.*

Hic plane *παροδοὶ* fuimus. Nam testimonia tria, quæ divulsa adducit Nonius, in unum conjunximus, & aliquot menda ex ipsis sustulimus, præsertim in tertio versu: cum ita sciremus Platonem locutum esse in Timæo, cum τὰς χορείας καὶ παραβολὰς ἀστέρων dixit. Item ejus æmulum, magnum inprimis virum, Philonem Hebræum: τὰς περιφορὰς καὶ χορείας ἀστέρων διανοούμενος. SCALIG.

lin. 19. Supremo.] Marg. Scalig. superrimo.

lin. 21. Læx Prætoria.] Utrum Prætoria an Pletoria legendum, id vero incertum est. Utrumque vero bene. M. Pletorius Tribunus plebis plebiscitum tulit, in quo scriptum fuit: Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Usque ad supremam ad solem occasum jus inter cives dicito. Cenforinus. SCALIG.

lin. 22. Prætor in comitio.] Legendum, Præco. Donatus in Terentii Andriam: Sic judices de consilio demittebant suprema dicta, cum præco pronuntiabat populo ILICET, quod significat

ire licet. Porro lex XII Tabul. modum & tempus agundi in iudicio præscriptis his verbis: ANTE MERIDIEM IN FORO AUT IM COMITIO CAUSAM CONICIUNDO. POST MERIDIEM PRÆSENTE AMBOBUS LITEM ADDICITO. Postea M. Plætorius tribunus pl. huiusmodi legem tulit: PRÆTOR URBANUS QUI NUNC EST QUIQUE POSTHAC FUERIT DUOS LICTORES APUD SE HABETO ISQUE AD SUPREMAM JOURS INTER CIVES DICITO, id est, usque dum præco, qui magistratui adest, Supremam dixit tempestatem, & Illicet pronuntiavit populo. Allusit Plautus *Asinaria*:

Mater supremum mihi tua dixit, domum ire iussit. POPMA.

lin. 25. *Crepusci nominati.*] Malim, *Crepusii*. Crepusia gens plebeja oriunda Amiterno, ut ait Varro: ex qua L. Crepusius ædilis plebis fuit: cujus mentio exstat in antiquis denariis. Alia gens Crepereia, ex qua natum M. Creperæium equestri familia nominat Cicero lib. 1 in Verrem. POPMA.

lin. 26. *In creatione.*] Marg. Scalig. *Reate*.

lin. 30. *Ut Catulus ait.*] Variatum est hic in nomine auctoris, *Catulus*, pro *Pacuvius*. Varro de Re rustica libro 1: *Verum enim est illud Pacuvii: Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore aut frigore fructus omnes interire.* Error vero accidit, ut alibi quoque monuimus, propter apicem summum i, ut mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in *Pseudolo* erratum est, ubi hodie ita legitur: *Euge pellepide Charine, me meo ludo jam beas.* *Lamberas* enim plane scribendum ex vestigiis antiquæ scripturæ. Festus: *Lamberat, scindit, ac laniat.* Hæc conjectura nostra confirmatur ex alio loco in *Pœnulo*:

Enimvero here meo me laceffis ludo, & delicias facis.

idem enim est. SCALIG. Idem in margine *Catullus*.

Pagina 53.

lin. 5 sq. *Eadem stella vocabatur Jubar, quod jubata.*] Calpurnius:

— Οὐλὸς ἐδείρῃς Ἑσπερος. — SCALIG.

lin. 8. *Ennius Ajax &c.*] Vulg. *Ajace*. Sed prius verum puto: neque esse ex Ajace Ennii, quam versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba, quæ citantur a Festo:

Sanguine emisso tepido tullii efflantes volant.

Ex illo Sophoclis:

— Ἐτι γὰρ δερμαὶ

Σύριγγες ἀνὰ φυσῶσι μέλαν νέφος.

Ubi etiam videmus *σύριγγας* Latine *tullios* vocatos esse, qui & *salientes*. SCALIG.

lin. 10. *In Bruto Cassius.*] Vulg. *Cassii*. Hic, & libro superiore male *Cassii*, pro *Attii*. Meminit & Cicero ejus fabulæ in libris de Divinatione, & in Sextiana. SCALIG.

lin. 11. *Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Verba sunt Lucretiæ ad parentes suos, cum de nefaria audacia Sex. Tarquini conquireretur. Ovidius:

Nox erat, & tota lumina nulla domo. SCALIG.

Idem pro *devenit* in margine *advenit*.

lin. 16. *Videbimus. factum volo: i, redito conticinio.*] *Videbitur, factum volo: redito huc conticinio.* Plaut. in *Asin.* AUGUSTIN.

lin. 19. *Dies est.*] *Tunc dies est.* AUGUSTIN.

ead. & sq. *Solstitium, quod sol eo die sistere videatur.*] Melius, *quod solo die sistere videretur*. Nam altera etymi causa a sole. SCALIG. Duplex etymon *solstitii*: alterum a *solis institutione*, ut loquitur Cicero; alterum a *solis itione* ad nos versum: quod unum tempus veteres nomine *solstitii* intelligunt, & quod nos *hibernum solstitium* dicimus, vocant *brumam*, ut Varro hic, & Cicero lib. 2. de Nat. Deor. *Solis accessus discessusque solstitiis brumisque cognoscitur*. POPMA.

lin. 20. *Aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium.*] Manifesto mendosus locus. nam neque verba ipsa cohererent, neque etymi causa explicatur. Nos ita legimus: *Aut quod sol adversum nos proxime stet*; vel potius: *Quod sol ad versum proximum stet*. translatio a bubus. Versum siquidem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum reditur eo, unde arationis principium suscipiebatur: quod versum peragere dicitur Plinio lib. 18. Ab eo Græci, ut ait Pausanias, *βουστροφὸν γράφειν* dicebant, cum uno versu peracto in pagina, inde sumitur initium ad alium progrediendi, ut in arato. Quod nos contra facimus. nam versu peracto, idem semper initium progrediendi tenemus. Sic igitur sol elegantissime a Varrone dicitur ad versum proximum stare, cum regreditur. Sic in porticibus versura dicta est apud Vitruvium eodem modo. Item *τρίλαξ, ἀγὼν παρθέων* Lacedæmone, ab eo dictus, quod tres versus percurrendi erant, quos vocant *ῥάκας*, tanquam fulcos. SCALIG.

lin. 23. *Æquinoctium.*] Etiam *Æquidiale* apud veteres, ut supra annotavimus. In quo secuti sunt Græcos, qui *ισσημερινόν*. SCALIG.

lin. 25 sq. *Sic magni dicebantur circites anni.*] Otiosa est vox *circites*: idcirco delenda. Putavit enim sciolus quidam hic desiderari vocem illam, qui legerat apud Festum, *Circites*, circulos magnos esse. Porro nonnulli putant, *annum* a Græco *έννος* deduci. Quos fane arguit primum scriptura, quod veteribus uno n scribebatur: deinde significatio, quod proprie circulum significat. unde diminutivum *anulus*, & *anus* *podex*, eodem modo, quo Græcis quoque *δακτύλιος* utrumque significat, & *podicem* & *anulum*. Et mirum, in Syriaca quoque lingua, quod *anulum* significat, id ipsum & pro ipsa quoque parte pudenda sumi. SCALIG. Idem pro *circites* in *marginē circi*.

lin. 26. *Temporis pars.*] *Temporis pars prima.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Virere.*] *Vivere.* AUGUSTIN.

Pagina 54.

lin. 2. *Quantum, Autumnus.*] Hic nonnulla defunt, quæ explanabant etymon *autumni*: quod est ab *augendo*. Idcirco a Græcis poetis illud tempus dicitur *τελεσφόρος ὥρα*: unde *autumnitas* ipse fructus. Varro Quinquatribus:

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem

De fronde Bromiæ autumnitatis uvidam.

Quod venustissimum distichon depravatum legitur apud Nonium: a nobis autem ita in integrum restitutum est. SCALIG.

lin. 10. **Ενν και νέαν.*] Marg. Scalig. *μνηνηκοῖαν.*

lin. 14. *Ulro*] Marg. Scalig. *Ultra.*

ead. *Seculum.*] Marg. Scalig. *Sæculum.*

lin. 20. *Est satis.*] *Sat est.* Plaut. in Trucul. AUGUSTIN.

lin. 25. *Disti ab agone.*] Quasi vero non & in omnibus quoque sacrificiis observari solitum doceat Seneca: item Plutarchus Sympof. 8, cap. 8, *ἔρδειν μὲν, inquit, ἐκάλουν, και ῥέζειν, ὡς τι μέγα δρώντες, τὸ θύειν ἑμψυχον. ἄχρι δὲ νυν παραφυλάττουσιν ἰσχυρῶς, τὸ μὴ σφάττειν πρὶν ἐπινεῦσαι κατασπενδόμενον.* SCALIG. In omnibus sacrificiis minister, cæsurus victimam, eum, cujus iussus expectabatur, rogabat, *Agon?* Seneca lib. 2 Controvers. *Filius cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon?* quod fieri solet victimis. Cur ergo ab hoc ritu communi sola *Agonalia* dicta? an κατ' ἐξοχήν? quod in illis interrogatur princeps civitatis, & princeps gregis im-

molatur. Certe hoc videtur Varro sentire, & Ovidius lib. 2 Fastor.

Nominis esse potest succinctus causa minister,

Hosia cœlitibus quo feriente cadit,

Qui calido stridos iuncturus sanguine cultros,

Semper agatne rogat, nec, nisi jussus, agit. POPMA.

ead. Quod interrogatur a principe civitatis.] Sane, interrogatur princeps civitatis legendum est. Supra ex Plutarcho patuit, interrogari solitum, qui fundebat vinum inter cornua victimarum. Id autem honoris dari principi civitatis verisimile est. Sic apud Maronem:

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dida,

Candentis vacca media inter cornua fudit.

Quod sane illius, qui principem locum teneret. SCALIG.

Pagina 55.

lin. 5. *Feralia ab inferis & ferendo.*] Ovidius: *Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia, lucem.* Demosthenes: Ἐπεὶ δὲ τελευτήσῃε τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, &c. Inde *inferia*: & *arferia* aqua, quæ afferebatur ad sepulcra, ut libaretur mortuis. *Arferre* pro *Adferre* dicebant veteres: ut *Arvenire*, pro *advenire*: item *Arcedere* pro *accedere*. Turpilii Boethuntibus:

Qui verba mea venatur pestis? arcedat, sermonem hinc sublegat. Male apud Nonium, *ars cædat*. SCALIG.

lin. 14. *Pro emtore sacrificantes.*] Emendarim, *pro ætempore*. Liberalia sacra peragebant viri & mulieres sacerdotes ornati hedera, ferentesque per urbem vina, mella, liba, & opera dulciaria, & cum his ansatam aram, in eaque media foculum, quem libaminibus aspergebant. Itaque quod ait Varro, *Pro tempore sacrificantes*, id est, tumultuarie, pro ratione temporis, & illius diei, non in templo, & ad aram statuto ritu, ut in aliis sacris. Sic Sallustius Jugurtha: *Pro tempore parati instructique sunt*. Liv. lib. 41: *His raptim pro tempore instructis*. idem lib. 37: *Ludos pro temporis ejus copia magnifice apparatus fecerunt*. POPMA.

lin. 15. *Saliorum, quorum cognomen.*] Salii duodecim fuerunt instituti a Numa Pompilio, & a locis urbis appellati alii *Quirinales*, alii *Collini*, qui eidem vocabantur *Agonales*, sive *Agonenses*; sicut porta *Collina* eadem *Agonensis*. Dionys. lib. 2 Antiquit. Rom. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναεῖς ὑπὸ δὲ τινῶν καλού-

μενοι πολλοί Σάλιοι. Hinc Varro adducit libros five carmina Saliorum Agonensium, in quibus *Liberalia* dicebantur *Agonia*. Sed Massurius Sabinus lib. 2 Fastor. *Liberalium dies*, inquit, a pontificibus *Agonium Martiale* appellatur. Id fortassis ex eo, quod, sicut Salii per urbem ibant canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatu, iidem sacerdotes Liberi per oppidum bacchantes ferebantur. POPMA.

lin. 18. *Quinque*.] Marg. Scalig. *Quartus five quintus*.

lin. 25. *Prope murum Megaleſion, ubi templum ejus Deæ.*] Vulg. *Prope murum Megaleſion, in templum* &c. Hæc ita scripsisse Varronem vix quispiam vel leviter doctus sibi persuaserit, nisi qui Varronem σολοικίζειν velit. Puto legendum: *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami, Peſimunte, ubi Megaleſion, templum ejus Deæ.* Nam Μεγαλήσιον, ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς, ut Μητρώον. sic Τυχέιον, τύχης, Ἀνακείον, ἀνάκων. Vel, *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, ubi templum ejus Deæ.* ubi, id est, in regione Pergami. Nam qui legerat, *apo metros megalas*, ex eo fecerit, *prope mærum megaleſion*. Sed puto priorem conjecturam veram esse. Non enim verisimile est, Varronem de Peſimunte urbe tacuisse, quam alii Peſinunta vocant per *n*. SCALIG. Locus mendosus, qui ejecto glossemate, ita videtur posse restitui: *Prope mirum Megaleſion ubi, unde adveſta Romam. Megaleſion est templum μεγάλης θεᾶς, ut Τυχέιον Τύχης, Ἀσκληπίον Ἀσκληπίου, & apud Latinos Dianium Dianæ, Minervium Minervæ.* hoc autem in Pergamena jurisdictione, urbe Peſinunte, propter magnificentiam & splendorem in magna admiratione fuit. Strab. lib. 12: Πεσσινοῖς δ' ἐστὶν ἐμπορεῖον τῶν ταύτῃ μεγίστων, ἱερὸν ἔχον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, σεβασμοῦ μεγάλου τυγχάνον. & mox: Κατασκευάσται δ' ὑπὸ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων ἱεροπρεπῶς τὸ τέμενος, καὶ τε καὶ στοαῖς λευκολίβοις. *Mirum Megaleſion, quasi eximium, egregium & admirandum, ut apud Lucretium:*

Nec sanctum magis, & mirum, carumque videtur. POPMA.

lin. 27. *A fordæis bubus.*] Fordæ boves, φοράδες. Itaque hinc petendum etymon. SCALIG.

lin. 28. *Publice immolantur boves prægnantes in curiis complureis.*] Triginta immolari tantum solitas innuit Ovidius in Fastis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt. SCALIG.

lin. 31. *Vinalia.*] Erat is dies, in quo Jovi novum vinum hibabant. Paulus Festi mutilator: *Calpar vinum novum, quod*

ex dolio demitur sacrificii causa, antequam gustetur. Jovi enim prius sua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. Hæc ille. Id autem fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis, unde Calpar promeretur, remaneret, sacrum esse inciperet, & omnino ex usibus eriperetur humanis, sed calpari libato, religione solveretur. Itaque cum calpar libabant, inferium vocabant, quod solum inferretur, his verbis: Maſte hoc vino inferio eſto. Apud Catonem male legitur vino inferiore: tamen ibi non agitur de Calpari. Et hoc præcipue dicebatur de vino diffuso & doliari. Nam alioqui de eodem musto libabant: sed id Sacrima vocabatur, posteaquam polluxerant eas confessiones, quæ vocabant Suffimenta, ex faba, milioque molito, multo sparso: quæ Diis eo tempore dabantur, quo uvæ calcata prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quod sacrificii causa ante præmetebatur, Premessum appellabant, (Lacones προλογίαν) quod vero Cereri offerebant post messem factam, Florisertum. Quare ex illis, quæ annotavimus, potes cognoscere causam superstitionis illius, cur vinum novum tangere nefas esset, antequam Vinalia calarentur. Athenis vero, quamdiu ferveret mustum, religio erat tangere. Plutarchus Sympotiacorum libro 8: Γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὀρώμεν. Ad quam rem habebant suum festum vinale, quod ipsi πιδοργίαν vocabant. Plutarchus Sympotiacorum libro 3: Τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἐνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιδοργίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὥς ἔοικεν, εὐχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG.

Pagina 56.

lin. 6. *Flamen prorsus vinum legit.*] Apparet, morem fuisse, ut prior Flamen auspicii causa vinum legeret. SCALIG.

lin. 16. *Fanum Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem.*] Manifesto secundum Tiberim dixit pro ultra Tiberim. nam Fortis Fortunæ templum in Transtiberina regione fuit. Sic superiore libro, *Secundum Tiberim ad Junium*, forum piscarium, non intelligit de illo foro piscario, quod in regione fori Romani ponit P. Victor: sed videtur & aliud forum piscarium trans Tiberim fuisse, ubi piscatorii ludi quotannis fiebant mense Junio a Prætoře urbano, pro piscatoribus Tiberinis: ut perperam videri possit Vertranius legisse ad Junonium,

quod ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cum tamen Janus Junonius in nulla parte urbis ita vocaretur, sed tantum in Pontificalibus indigitamentis. Ego sane nihil mutarim: quia ut de veritate lectionis mihi non liquet, sic etiam, utrum depravata sit, necne, æque dubitari possit. SCALIG.

lin. 27. *Ob hoc toga.*] Marg. Scalig. *cur toga.*

lin. 28. *Apollinaribus ludeis docui populum.*] Vulg. *docuit populum.* Quam multa hinc exciderint, licet conicere ex iis, quæ Livius libro 27 pluribus persecutus est de Apollinaribus ludis, qui fiebant III Nonas Quinctiles. Eorumque origo ex Cn. Martii vatis carminibus petita, ut idem auctor libro 25. Ex quibus satis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuisset, ea hinc deperiisse. Neque est, cur sequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedenti historia connexa sunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus festis diebus sese traditurum professus esset, aut sine stulto consilio celeberrimorum ludorum mentionem prætermittere, aut, si eorum meminisset, ejus historiæ summam paucis complecti non potuisse. Unde perierint ea necesse, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant. SCALIG. *Apollinares* ludos celeberrimos III Non. Quinctil. curabat prætor urbanus, & de ratione sacrorum publice verba faciebat. Sic enim scriptum erat in carminibus Marcii vatis, ex quibus origo horum ludorum:

Apollini censeo vovendos ludos,

Qui quotannis communiter Apollini fiant.

His ludis faciundis præsit is prætor,

Qui jous populo plebeique dabit somnum.

Hac re Varro suum etymon Apollinarium dierum, quod tamen hic desideratur, confirmavit testimonio orationis nescio cujus, habitæ in prætura urbana ad populum, ipsis ludis Apollinaribus. POPMA.

Pagina 57.

lin. 4. *Vinalia Rustica.*] *Vinalia rustica* incidebant in diem XXII Kal. Sept. Ut autem Cæsar fastos correxit, & mensi Sextili duos addidit dies, agi cœpta sunt XIV Kal. Sept. Festus: *Rustica vinalia appellavere mense Augusto quartodecimo Kal. Sept. Jovis dies festus.* An ergo M. Varro, cum hos de lingua Latina libros scriberet, Cæsare jam dictatore, tamen se-

riarum dies ad fastos ejus noluit aptare, sed potius tempora consulum & liberæ reipublicæ secutus, *Vinalia* rejecit in diem XII? an ipse scripsit ante diem XIV, & librarii, notarum ignoratione decepti, fecerant ante diem XII. Sane hoc evincit locus, qui infra est de Saturnalibus, aptus ad fastos Cæsaris, & temporum ratio. Nam Cæsar pontifex maximus suo III, & M. Æmilii Lepidi consulatu annum emendavit ad solis cursum, & sequens annus fuit primus annus Julianus, quo ipse IV consul cum Q. Fabio Maximo: Varro autem hos libros edidit alterutro istorum anno: id quod indicat locus lib. IV de Camelopardali, quam Cæsar primus Romæ exhibuit Circensibus ludis extremo anno sui tertii consulatus; tum inscriptio librorum ad M. Marcellum, quem constat interfectum ad III Kal. Jun. Cæsare IV, Q. Fabio Coss. POPMA.

lin. 5. *Ante diem duodecimum.*] *Quartumdecimum*, ex Fastis. AUGUSTIN.

lin. 6. *Et orti ejus tutelæ adsignantur.*] Veneris tutelam hortos fuisse, admonet idem & in I de Re rustica. *Item*, inquit, *adveneror Minervam, & Venerem: quarum unius procuratio oliveti, alterius, hortorum: quo nomine rustica Vinalia instituta.* Plinius: *In remedio Satyrica signa, quamquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.* Quod hic Plinius Plautum dixisse ait, idem & Nævius quoque voluit, cum dicit: *Coquos edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Per Neptunum pisculenta intelligit, per Cererem panem, per Venerem olera. Non igitur difficile est conjicere, cur Menippeam suam Varro inscripserit, *Vinalia* περὶ ἀποδιδότων. SCALIG.

lin. 16. *Is cum eat, suffibulum haud habeat: scriptum id &c.*] Lege: *Is cum eat, suffibulum quod habeat scriptum: id dicitur a suffiendo, ut subligaculum.* Videtur enim lex fuisse, & in ea scriptum: *Eo præter sacerdotem publicum ne introeunto: is quom intret, subfibulum habeto.* Est autem ordo, quod scriptum, *Suffibulum habeat: id dicitur, &c. Suffibulum, a suffiendo.* Festus ita dictum putat, quod fibula comprehenderetur. Sed Varro more suo anxie etymologias comminiscitur. Sciebat enim, Vestales maxime omnium sacerdotum publicorum suffitionibus uti. In quibus erat præcipuum, quod vocabant *Exfit*: quod erat genus suffitionis a Vestalibus patrari solitæ. Fabius Pictor apud Nonium, ubi agitur de nomine *sal*, *Exfit*, inquit, *est sale sordidum, quod ustum est, & in ollam rudem frivilem obiectum est.* Postea id *sal* virgines Vestales ferra ferrea secant. Male enim hodie apud Nonium legitur *Tesfit*, pro *Exfit*. Fe-

stus: *Exsit*, purgamentum, unde hodie remanet *suffitio*. *Fritillum* ollam reposuimus ex eodem Festo: quod & quoddam pulvis genus *fritilla* diceretur: a Græcis ἀδάρα, ut ego quidem puto. Nam *Frit*, ἀδήρ. De quo *suffimine* vide amplius apud ipsum Festum, ubi de muria Vestalium disputat. Eam enim muriam *Exsit* vocari, jam cognoscimus ex Fabii Pictoris exemplo a nobis citato & emendato. SCALIG. Idem pro scriptum id, in margine *tritum* id. Forte *astrictum* *suffibulum*, inquit Varro, dicitur quasi a *suffiendo*, cum sit subligaculum oblongum & fibula astrictum, quod Vestales sacrificantes in capite habebant, sacerdotes publici non item. Festus: *Suffibulum* est vestimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite virgines Vestales, cum sacrificant, semper habent, idque fibula comprehenditur. Sunt autem hæc verba ex lege affixa in sacrario Deæ Opeconsivæ. nam sacraria habebant suas leges inscriptas in parietibus, de jure ædium & ritu sacrorum, ut libro superiore exstat inscriptio sacrarii quarti primæ regionis. Itaque illud scriptum hic retineri potest: sed, ut vox Varronis, a verbis inscriptionis sejungi debet. POPMA.

lin. 17. *Ut a suffiendo subligaculum.*] *A suffiendo, ut subligaculum.* Ex verisimili conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Novum vetus vinum bibo: novo veteri morbo medeor.*] Plinius: *Cur ad primitias pomorum hæc vetera esse dicimus, alia nova optamus?* Et quod dixit, medicamenti causa, id volunt verba, quæ supra citavimus ex Plutarcho: καὶ πάλαι γε, ὥς εἰσιν, εὐχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβὴ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG. Idem in margine: *Novum vinum vetus bibo: Vetus vinum novum bibo: Novo veteri vino morbo medeor.*

lin. 24. *Fontinalia.*] Vulg. *Fontanalia*. *Fontinalia*, ut *Fontinalis* porta. Unde sequitur, *Quod is dies*, ejus scilicet fontis, cujus delubrum fuit juxta portam Capenam. Unde & ipsa *Fontinalis* dicta est. Ejus fontis mentio Ciceroni 2 de legibus, nisi mendum subest in scriptura. SCALIG.

lin. 31. *Post diem tertium Opalia.*] Saturnalia & *Opalia* sacra primum fiebant uno eodem die XIV Kal. Januar. post, ubi Cæsar Decembri mensi duos addidit dies, illa migrarunt in XVI Kal. hæc veterem diem tenuerunt. Itaque quod ait Varro, *Opalia* esse post diem tertium, in eo sequitur fastos Cæsar, nec aliud significat, quam ipso die tertio a Saturnaliis. Cum enim dicitur, *ante diem tertium, vel post diem ter-*

M. T. Varro. Vol. II.

I

tium, utroque sermone dies tertius includitur. Paulus lib. 3 ad legem Juliam & Papiam: *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, utroque sermone decem dies significantur.* Ulpianus lib. 19 ad Edictum: *Qui ante Kalendaras proximas stipulatur, similis est ei, qui Kalendis stipulatur.* POPMA.

Pagina 58.

lin. 1. *Angerona.*] Libentius scripserim *Angenara*, quia cohibet os. Est enim Dea ἐχέμυδιος. ut Sophocles, ὦν καὶ χρυσέα κληῖς ἐπὶ γλώσσει βέβακεν. SCALIG.

lin. 2. *In curia Accalia.*] Vulg. *In curia accuscia*; & ita habent veteres excusi. Quam lectionem cum minus exploratam haberent quidam, factum est, ut deteriora substituerint. Nam nunquam ipsi *Accalia* legerunt pro Laurentinis feriis. Ex vestigiis illius lectionis legendum est: *Angenoralia*, ab *Angenora*, cui sacrificium fit eo die, ac cujus ea feria publica. *Laurentina*, is dies, quem diem, &c. Qui autem genitivum relativi substituerunt, non viderunt, eum latere sub illa voce mendosa: cum tamen substituendus non esset, sed ex illa voce corrupta eruendus. SCALIG. Fortasse legendum: *In curia a consule.* *Angerona* Dea silentii & consilii, quæ simulacrum ore obligato obfignatoque habebat. Glossarium: *Angerona ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν.* hac causa, si forte ei sacrum fiebat in curia a consule, & a pontificibus, ante diem XII Kal. Januar. in sacello Deæ Volupiae, ut tradunt Macrobius, Plinius, & Solinus. POPMA.

lin. 5. *Sexto die.*] *Festo* reponendum docet Licinius Macer historiarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait, regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tusco diviti denuptam, autamque hereditate viri: quam post Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diemque festum pietatis causa statutum. SCALIG.

ead. & [q. *Qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas.*] Vulg. *Qui atra dicitur, diem Tarentum Accas Tarentinas.* Etiam si in his annotationibus nihil aliud præter verisimiles quasdam conjecturas adducerem, tamen minime operam luisse viderer. Quod enim salutem plane præstare non possum, at vulnera ipsa indicasse non parum erit. Igitur scripserit Varro: *Laurentina, is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus: cui sacerdo-*

tes nostri publice parentant festo die : quia altera dicitur ob dittem Taruntium , Acca Taruntia. Laurentinæ feriæ, ait Varro, ab illa inquam Acca, quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea, quæ nupsit Tarrutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognominæ Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum uni (ut ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res divina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, sive (ut est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quamquam has inter se confundit Plutarchus. Error vero tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hic Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab aliis vero & Tarrutius, & Taratius, & Tarratius. Græci etiam Ταρρούτιον. Sic quem Cicero in libris de Divinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano Λούκιος Ταρραῖος vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi, qui non veriti sunt Laurentinalia a Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cum videam ita ἀνέδνν & licenter in hoc misero auctore vagari, cœpi (ut verum fatear) de eorum fide dubitare: potiusque illis os obstruere veris argumentis, quam conviciis inceslere, apud me decrevi. SCALIG. Pro *atra* marg. Scal. *Acca*. Locus corruptissimus in omnibus libris excussis, sed ita fortasse restituendus: *Quia altera dicitur, diem Larentinum nata, Larentia, festus Larentinus. Acca Laurentia* fuit conjux Faustuli, & Romuli nutrix, quæ in Velabro, loco urbis celeberrimo, sepulta, ibidem solempne sacrificium meruit, quo Diis manibus ejus a flamine Quirinali parentabatur. insuper ferias publicas Larentinas X Kal. Januar. Ab hac alia fuit Flavia Larentia, mulier vulgaris, quæ cum Hercule aliquando concubuit, & ab eo in matrimonium locata Tarrutio cuidam Tusco, cælibi & diti viro: cuius aucta hereditate, ipsa moriens populum Rom. bonis suis heredem fecit. ob id meritum ei statutus dies festus Larentinus, quem alii Larentalia vocant, sacraque publice facta mense Aprili. Ita Varro distinguit Laurentalia a Larentinalibus; quod idem facit Plutarchus in Problem. etsi alii aliter. POPMA.

lin. 9. *Ut quod ipsi prope faciunt Diis manibus servilibus sacerdotes.*] Sane simplicius multo fuerit, ut ego quidem puto, si ita legamus, *Ut quod prope faciunt Diis manibus ejus*

ibi sacerdotes. vel, Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus aruales sacerdotes. Sacerdotes enim aruales, qui & aruales fratres, Accæ seu Cajæ Tarratiæ rem divinam facere solitos, constat ex Gellio. Melius erat, inquires, tacere, quam incertiore ex incerta rem facere. Atqui memini, me in his commentariis non *κριτικὸν* agere, sed *σχεπτικὸν*: & omnia arbitrario jure, non certo, decidere. Itaque confidenter hic, quidquid visum fuerit, adducere possum, cum ista non sint *κρίσεις δόξαι*. Hoc tamen sine arrogancia affirmare possum, hæc nostra verecunda illorum audacibus commentis longe esse meliora. SCALIG. Legendum: *Diis manibus fertilibus. Sertilia* vocantur *coronamenta*, quæ conferuntur invicem, & longo ordine neſtuntur. unde longæ coronæ dicatæ honori statuarum, theatrorum, & curruum triumphalium, ut antiqua numismata indicant. præterea ad sepulcra mortuorum solitæ ferri Diis manibus. Cic. lib. 2 de Legibus: *Ne sumtuosa resparſio, ne longæ coronæ, ne acerræ præterea addantur.* Ovid. lib. 2 Fastor. vocat porrectas coronas:

Parva petunt manes, pietas pro divite grata est

Munere, nec avidos Styx habet ima Deos.

Tegula porrectis satis est vallata coronis,

Et sparsa fruges parvaque mica salis.

Plin. lib. 21: *Etiâ tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum privatorumque, ac simulacrorum & manium.* POPMA.

lin. 14. *Sed montanorum.*] Ad discrimen eorum, qui deorsum in humilibus locis habitant. Sic in Attica distincti erant *ἐπικριεῖς καὶ πεδιεῖς*. Dionysius: *Διελθὼν δὲ οὗν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπόσας δὴ τότε μοίρας τὴν γῆν, καὶ τοὺς ὄρεινους, &c.* SCALIG. *Montani* inhabitabant montes urbis, pagani deorsum humiliora loca, quæ Numa divisit in pagos, ut auctor est Dionysius lib. 1. Cicero pro Domo: *Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula, & quasi concilia quædam esse voluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate mea decreverint.* His autem erant communia sacra publica, quæ, ut inquit Festus, *publico sumtu pro populo fiebant*, ut pro montibus, pagis, curiis, facellis. erant & singulis sua propria, ut paganis Paganalia, montanis Septimontium sacrum, quod extremo mense Decembri fiebat in septem montibus urbis. Suetonius in Domitiano vocat *Septimontiale sacrum.* POPMA.

lin. 15. *Paganalia*.] In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ovidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primum, quod scribit,

Dum licet, apposita, velut in cratere camella

Lac nitidum potes purpureamque sapam.

Hæc potio *burratica* dicebatur, a colore burro, quem multum lacte dilutum facit. Festus: *Burratica potio lacte commistum sapa, a rufo colore, quem burrum vocant.* Camella autem ea est, quam Pollux *σκάμιλλαν* vocat. *ἐντεῦθεν εἰρήσθαι λέγουσι καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σκάμιλλαν.* Deinde, quod alibi,

Placentur matres frugum Tellusque Ceresque.

Ceres in Paganalibus sacris vocabatur *Empanda*. Varro apud Nonium lib. 1 de Vita pop. Rom. *Hanc Deam Ælius* (non melius, ut hodie perperam in Nonio) *putat esse Cererem. Sed quod in asylum qui confugerent panis daretur, esse nomen fideum a pane dando Pandere, hoc est aperire.* Intelligit ergo *Empandam* Deam paganorum. Ego vero putarem dictam a latitudine: idcirco *εὐρύστερνος*. At Varro a pandendo: unde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus:

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατὼ, Pales,

Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium Deos: nam *ἐλλειπτικῶς* fere id faciunt. ut, *Dii vestram fidem.* & Plautus, *Tuam fidem Venus Noctuvigila.* & Satyra Varronis, *Hercules tuam fidem.* Item Euripides, ut citant grammatici, *σὲ τὸν αὐτοφῶν πάντοσε θέοντ', αἰδέρα ῥύμβω.* Porro Varro videtur *Paganicas* a *Paganalibus* distinguere: quod *Paganalia* essent privatæ feriæ alicujus pagi, *Paganicæ* vero omnium. Tamen nihil tale apud Ovidium & alios. SCALIG.

ead. *De statutis diebus.*] Feriarum publicarum quatuor genera traduntur, *Stativæ, Conceptivæ, Imperativæ, Nundinæ.* *Stativæ* erant universi populi communes, certis & constitutis diebus in Fastis annotatæ, ut *Agonalia, Lupercalia, Vinalia,* & reliqua. *Conceptivæ* quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, vel etiam incertos, ut *Latinæ, Sementivæ, Paganicæ, Imperativæ* a consulibus & prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. *Nundinæ* rusticorum erant, quoties mercandi vendendique gratia in urbem conveniebant. Varro duo tantum genera facit, *Stativas* & *Conceptivas*, & harum alias *Annales*, ut quas modo re-

cenfuimus, alias *Non annales*, quæ non nisi reipublicæ necessitate exigente indicebantur, ut Novendialia: de quorum origine Livius refert, devictis Sabinis a Tullo Hostilio rege nuntiatum esse, in monte Albano lapidibus pluisse: missis, qui id viderent, renuntiatum, audisse vocem ex luco, ut patrio ritu sacra Albani facerent: Romanis Novendiale sacrum publice susceptum, mansisseque solemne, ut quandocunque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur. POPMA.

lin. 18. *Sacrificatur.*] *Sacrificant.* AUGUSTIN.

Pagina 59.

lin. 3. *Sic dictæ, Quinque kalo Juno Novella.*] Vulg. *Sic dictæ quinque calo Juno Novella.* Hæc putat se emendasse Vertranius, & tamen nihilo meliora, quam alii, protulit. Forſan ne ipſe quidem ſuam emendationem amaverit, ſi hanc noſtram legerit: *Primi dies menſium nominati Kalendæ: ab eo, quod iis dñus kalentur ejus menſis Nonæ a pontificibus, quintana an ſeptimana ſint futura, in Capitolio in curia Calabra ſic, dies te quinque kalo Juno novella. ſeptem dies te kalo Juno novella.* Senſu ſane plano & aperto, non involuto, ut prioribus editionibus: neque ſuſpenſo, ut Vertranius correxerat. *Juno Novella*, quod in Junonis tutela Kalendæ eſſent. Unde *Kalendaris Juno*. Non male tamen *Jana* legeretur: ita vocabant Lunam. Varro de Re ruſtica: *Nunquam rure audiſti, oſtavò Janam Lunam creſcentem, & contra ſenſcentem: & quæ creſcente Luna fieri oporteret: & tamen quædam melius fieri poſt oſtavo Janam Lunam, quam ante?* Accepit autem ex Heſiodo:

Ὅγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δὺω γε μὲν ἡμέατα μνήδς
*Ἐξοχ' ἀεζομένοιο βροτήσια ἔργα πένεσθαι. SCALIG.

lin. 4. *Juno Novella.*] Mirum mihi viſum eſt, quod legitur in vetuſtiſſimis excuſis. Omnes enim illi plane habent *Covella*: forſan non male, quod Covum veteres Cælum vocabant: quod Feſtus ſcribit dictum a chao, ex quo poetæ dicunt Cælum eſſe natum. Immo potius, quod χᾶος apud veteres ſignificabat aerem. Euripides Cadmo, ut inveni apud Probum grammaticum: Οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς, φῶτων ἔδος δαιμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χᾶος, &c. Ariſtophanes ὄρνισι:

Διὰ τῆς πόλιος τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ χᾶους.
Theocritus πτέρυγι,

"Ἀπὸνθ' ὅσ' ἔρπει δι' αἰθέρας χάους τε.

Ergo Juno Covella, ἢ οὐρανία. SCALIG. *Novella* legunt vulgo, quod in tutela Junonis essent Kalendæ, ut ait Aufonius:

Vindicat Aufonias Junonis cura Kalendas.

Verumtamen non calabantur hisce diebus Kalendæ, sed Nonæ quintanæ an septimanæ essent futuræ: idque fiebat hoc modo. Pontifex minor novæ lunæ primum observabat aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiabat, tum sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, quot numero dies Nonarum essent, pronuntiabat: *Dies te quinque kalo Jana novella*, vel, *Septem dies te kalo Jana novella*. Sic enim legendum. *Jana* est luna, auctore ipso Varrone lib. 1 de Re rust. Alii legunt *Juno covella*, id est, luna cava, sive corniculata; quia veteres *Cavum* dicebant *Covum*. sed hac lectione evanescit erymon Nonarum, quod mox subjicit: *Novus mensis nova luna Nonis*. POPMA.

lin. 11. *Quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicit.*] Melius *ferias privas*. Aut illud *primas*, erit celebriores, majoris notæ ferias. SCALIG. Idem, pro *prædicit*, in margine edicit.

lin. 14. *Postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atri.*] Afranius Fratriis:

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies.

Vid. Ovid. Plut. Macrobr. Gell. SCALIG.

lin. 17. *Comitiales.*] Contrarii nefastis. Itaque lusit Plautus Pœnulo:

Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos:

Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri:

Ibi habitant: ibi eos conspicias, quam prætorem, sapius.

SCALIG.

lin. 29. *Quintus Mucius abnegabat.*] Vulg. *C. Mutius ambigebat*. *Ambigebat* dixit ex antiqua judiciorum modestia, cum dicerent, ἰδοξε δικάως ἄλωνα: nunquam, δικάως ἐάλω. SCALIG.

Pagina 60.

lin. 5. *Dicat ad comitium.*] Legendum, *ducat ad comitium*; ut infra, *ad vexillum ducere debet*: sed ibi intelligitur exercitium, hic *sacra*. Est autem *ducere sacra*, pompam sacrorum movere e loco in locum, ut cum quotannis Circensium

diebus simulacra Deorum carpentis traducebantur, vel cum Rex sacrificulus IX Kal. April. & rursus IX Kal. Jun. ex regia transferebat rem divinam ad comitium, & sacrificio ibi raptim peracto, fuga repetebat regiam. Cujus ritus meminit Ovid. lib. 5 Fastor.

*Quatuor inde notis locus est, quibus ordine lectis
Vel mos sacrorum, vel fuga regis inest.*

Ubi quatuor illas notas, quibus hic dies in fastis notatur, Q. R. C. F. ita explicat: *Quando Rex comitio fecit*, vel, *Quando Rex comitio fugit*. Varro autem sic: *Quando Rex comitiavit, fas*, id est, *Quando Rex in comitio fuit, fas*: at quando in comitio est, nefas. est enim intercisus dies, & anterior pars nefas, posterior fas. Ovidio consentit Plutarchus in Problematis, Varroni Festus. Porro *ducere sacra* Virgilius quoque dixit lib. 8 Æneid.

*—— casta ducebant sacra per urbem
Pileatis matres in mollibus.*

Valerius Flaccus lib. 3 Argonaut.

—— Eoi pocula regni

Duceret, ac rursus thyasos & sacra moveret. POPMA.

lin. 13. *Pertineat.*] *Pertinet.* AUGUSTIN.

lin. 16. *Junius Gracchus.*] Alii Gracchanum citant. SCALIG.

lin. 17. *Æopoditn.*] Forſan de hoc loco Varronis ſentiebat Macrobius. Cincio, inquit, etiam Varro conſenſit, affirmans, ſub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcum fuiſſe: & ideo non potuiſſe menſem a Venere nominari. Sic & Arnob. lib. 11 nec Veneris, nec Apollinis mentionem factam eſſe in Numæ indigitamentis teſtatur. Quare minus prudenter Ennius Veneris mentionem fecerit regiis temporibus. Nam cum ad tertium uſque Annalem regionum temporum geſta continuaviſſe multis teſtimoniis inde productis conſtet, in primo Annali ſic quendam orantem inducit:

*Te nunc, ſancta Venus, precor, & genitrix patri noſtri,
Ut nos de cælo viſas cognata parumper,*

Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini,

Teque, pater Tiberine, tuo cum ſumine ſancto.

Tamen illos verſus in duobus auctoribus, tribus locis divuſos leges. SCALIG.

lin. 28. *Aniquum oppidum Palatium.*] Puto legendum: *Luſtratum antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum.* Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio paſcerentur greges pecorum. Quod temporibus

Varronis, urbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Usurpat autem alicujus veteris verba tanquam alludens. SCALIG.

Pagina 61.

lin. 13. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*

lin. 17. *Ab aliquo.*] *Ab alio.* AUGUSTIN.

lin. 23. *Una — nulleis.*] Marg. Scalig. *unas — multis.*

Pagina 62.

lin. 6. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*

lin. 7. *Secuti.*] *Secutus.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Quare si etymologia principia verborum postulet.*] *Postuletur* legendum est. Et postea, *Et reliqua ostendat, quod non postulat:* lege, *quod non postulatur.* Est autem hellenismus, ut etiam veteres Latini, *Exigi pecuniam, exigi portorium.* SCALIG.

lin. 18. *Quorum repertum.*] *Quorum in promptu,* non nemo opinatur scribendum. AUGUSTIN.

lin. 31. *Sed & cum hoc agitamus, quid &c.*] Nisi esset *κακήφατον*, libenter legerem, *cum nos agitamus.* Sed hoc *κακήφατον* ridet in viro consulari Cicero. SCALIG.

Pagina 63.

lin. 7. *Sic Coactio, sic Compitum nominatum.*] Vulg. *Sic coemptio, sic &c.* Potius, *Sic coitio, sic comitium.* SCALIG.

lin. 9. *Ut vestimentum apud fullonem cum cogitur, consiliari dicitur.*] Vulg. *Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur.* Immo conciliare a ciliis, & Græce *κίλικα* dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgo *Feltra* vocamus: nempe *τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα*. Unde Conciliare, fullonium verbum, *τὸ συμπιδοῦν, πιέζειν, ἰπτοῦν, καὶ συμπατῆσαι*. A quo & Galli quoque *fouler* dicunt. Hoc intellexit Tiünnius Fullonibus:

——— terra hæc nova est,

Quasi ubi tu solitus pedibus argutarier,

Dum compefcis cretam, & vestimenta eluis.

Unde salus Fullonius Senecæ Epistola 15: *Cursor & cum aliquo pondere manus mota: & salius vel ille, qui in altum cor-*

pus levat; vel ille, qui in longum mittit; vel ille, ut ita dicam, Saliaris; vel, ut contumeliosius dicam, fullonius. SCALIG.

lin. 17 sq. *Mentem quodammodo motam amoveo.*] *Mentem quodammodo moveo.* Ex docti viri opinione. AUGUSTIN.

lin. 19. *Tremuisti, id est, timuisti.*] Verbum *tremuisti*, est ex veteri aliquo poeta, quod Varro interpretatur *timuisti*: quia timor est frigidus, &, qui timent, tremunt. unde & *timidus* accipitur pro *frigido*. Ennius lib. 16 Annal.

Tum timido manat ex toto corpore sudor.
quod imitatus Virgilius:

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Tremo autem est a Græco τρέμω. ΠΟΡΡΑ.

lin. 31. *Ut Libentina.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse lib. 4, sive 5 de Lingua Lat. *proluviem & prolubidinem* dici ab eo, quod lubeat. unde etiam *lucus Veneris Libentinae* dicatur. AUGUSTIN.

Pagina 64.

lin. 7. *Mamurium Veturium.*] Pro vetere memoria Varro & Plutarchus. Alii nomen proprium viri faciunt ex historię causa. Sic ergo Romani in sacris quædam nomina dicis causa solebant proferre: in nuptiis Cajam Cæciliam & Talassionem; in Vestali capienda Amatam: Nonis Caprotinis Cajum, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Salvium, Statorium. Itaque scribit Cicerō: *Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu Coss. observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Hæc ille. Sic in Saliari carmine boni ominis causa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant. Contra ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cavebatur, ut, qui hostias duceret, bono esset nomine, ut jam ex Cicerone demonstravimus. Quare id voluit Plinius lib. 28, ubi ait: *Cur, inquit, publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospere legimus?* SCALIG.

lin. 14. *Marcere.*] Marg. Scal. *Marcere.*

lin. 17. *Terentius ait.*] Al. *Juventius.* Sed qui ita legunt, videntur ignorare, duos fuisse Terentios: Pub. Terentium Afrum, cujus exstant hodie sex fabulæ; & Terentium Libonem, cujus meminit Donatus ex Suetonio. Et forsan

ille est, quem citat Festus in Anagnorizomene. SCALIG.

lin. 19. *Cum.*] Marg. Scalig. *enim.*

lin. 20. *Narrum.*] Marg. Scalig. *gnarum.*

lin. 28. *Pueri, dicuntur Infantes.*] Æschylus Choephoris:

Οὐ γάρ τι φωνεῖ παῖς ἔτ' ὢν ἐν σπαργάνοις. SCALIG.

lin. 30. *Ac Fatuus fari id.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

ead. *Ab hoc tempore.*] Legendum: *Ab hoc, tempora.* Fuit superstitio veterum, Parcas die lustrico, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomina accipiebant, vitæ tempora & eventa constituere: ut puero Salonino.

Talia secla suis dixerunt currite fufis,

Concordes stabili fatorum numine Parca.

Tertullianus libro de Idololatria: *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur, dum ultima die fata scribenda advocantur.* Idem creditum & observatum in auspiciis nuptiarum. Catull. de nuptiis Pelei & Thetidis:

Talia præsantes quondam felicia Pelei

Carmina, divino cecinerunt omine Parca. POPMA.

Pagina 65.

lin. 2. *Qui futura prædivinando solent fari, Fatidici disti.*]

Fari, τὸ προφητεύειν. Ennius:

Atque Anchises doctus, Venus quem pulcra Dearum

Fari donavit divinum pectus habere.

Sic Cassandra:

Missa sum superstitiosis hariolationibus:

Neque me Apollo fatis sandis dementem invitam ciet.

Melius enim dixit, quam Græcus ille poeta, unde accepit:

*Ακραντον αὖ μ' ἔδνεκε θεσπίζειν θεός·

Καὶ πρὸς παθόντων κἄν κακοῖσι κειμένων

Σοφὸν κέκλημαι.

Citantur autem a Plutarcho in Commentario Politico: *Ὡς περ οὖν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀνώνυτος ἦν ἡ μαντικὴ τοῖς πολίταις, *Ακραντον αὖ με, &c. SCALIG.

lin. 3. *Idem Varićinari, quod vesana mente faciunt.*] Fatuus primum vates vocatos esse, postea pro vesanis accipi, apud omnes satis constat. Sic vult Plato suam μαντικὴν quasi μανικὴν dictam. Vide in Phædro. SCALIG.

lin. 5. *Cum de poetis.*] *De poematis.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Effari templa.*] Τεμενίζειν Græci: ut Thucydides.

Idem est *sistere fana*. Festus & Corn. Tacit. SCALIG. Idem in margine *adfari*.

lin. 18. *Id dicitur. Pollutum.*] *Id dicitur pollutum*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 19. *Porrecta.*] *Projecta*. AUGUSTIN.

lin. 20. *Pollutum est.*] *Pollutum*, quidam scribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Falli*] Græcum *σφάλω*, & *φάλλω*. SCALIG.

Pagina 66.

lin. 2. *Hinc etiam Famiger, Affabile.*] Vulg. *Hinc etiam Famiger, fabile*. Potius legerim, *famigerabile*. Et ita videtur legisse Sipontinus. SCALIG.

lin. 4. *Et Fatuus & Fatue.*] *Et fatua; vel & faunus*, scribendum esse opinamur. AUGUSTIN.

ead. *Loqui ab loco.*] Quasi arduum esset divinare, a *λόγος* esse. SCALIG.

lin. 6. *Quisque.*] Marg. Scalig. *Quidque*.

lin. 19. *Eunt ad aliquam locutum consulendi causa.*] Vulg. *consolandi*. Alloqui, *παρὰ μὲν δεῖσθαι*. SCALIG. Idem in marg. *Aliquem locum consolandi &c.*

lin. 22. *Concinne loqui dictum a concinne.*] *A concinno*. Ex conjectura. AUGUSTIN. *A concinere* scribendum est, Sic *συνᾶδω τινί*, bene mihi convenit cum aliquo. A *cinno* tamen deducit Nonius: melius sane. SCALIG.

lin. 23. *Et inter se respondent aliud alii.*] In antiquis excusis legitur, *Et inter se cudant aliud alii*. Quare transpositæ sunt vocales, *cudant*, pro *cadunt*. Cicero: *Et ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages.* *συμπήπτειν*. Herodotus Euterpe: *Οὐ γὰρ δὴ συμπεσέειν γε φήσω τὰ τε ἐν Αἰγύπτῳ πιπούμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι*. Quare aliqujus correctoris est verbum illud *Respondent*. SCALIG.

lin. 26. *Quod profcenio.*] *Quod in profcenio*. AUGUSTIN.

Pagina 67.

lin. 1. *Extremum Novissimum.*] Refertur hic locus a Gellio lib. 12, cap. 21. AUGUSTIN.

lin. 3. *Ut Ælius Gallus.*] Posterior vox adulterina est. non enim hic est *Ælius Gallus*, qui inter jurisconsultos prin-

cipem locum tenuit, sed *L. Ælius Stilo*, magister Varronis, de quo satis multa diximus in initio lib. 1. Testatur hoc Gellius lib. 20. *Quoniam*, inquit, *qui doctissimus eorum temporum fuerat L. Ælius Stilo*, ut novo & improbo verbo uti vitaverat: propterea, quid *M. Varro* de ista voce existimaverit, verbis ipsius ex libro de Lingua Latina ad Ciceronem sexto demonstrandum putavi. POPMA.

lin. 11. *Quomodo additæ erant: quibus.*] *Quom additæ erant, qui.* Ex conjecturis. AUGUSTIN.

lin. 16. *Ænea, quis est, qui meum nomen nuncupat?*] Apud Censorium:

Quis meum nominans nomen exciet,

Quamvis tumultu invocans incolarum fidem?

Videtur ex quodam choro ex Nyctegresia. *Nuncupare* vero in hoc sensu parum usitatum. Est enim hic *inclamare*. Pacuvius Duloreste:

Exemplo Ægisthi fidem nuncupantes conciebant populum.

Nonius *Conciere*. SCALIG.

lin. 19. *Dico*, — *quod Græci δικάζω.*] Melius δέικω. SCALIG.

lin. 20. *Cupit.*] Marg. Scalig. *Potest.*

lin. 25. *Indicit illum.*] *Suspikor, indicii illicium.* SCALIG. Idem in marg. *bellum.*

ead. *Indixit funus.*] Vulg. *indicit.* Supra *indictivum funus.* Et Festus. SCALIG.

lin. 26. *Prodixit diem.*] Cicero pro Domo: *Prodicta die.* SCALIG. Idem in margine, *prædixit.*

lin. 27. *Dictum in mimo.*] Cicero: *Delectarunt me dicta mimorum, ac ἐπισημασίας populi.* Sic dictiosus histrio. Et ab eo dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia sunt, quæ εἰσδέσεις Græce) histriones utebantur ad captandam attentionem populi. Varro ὄνος λύρας:

Et orthopallica attulit psalteria,

Quibus sonant in Græcia dicteria,

Qui fabularum collocant exordia,

Ut comici, cinædici, scenatici:

Quibus suam delelet ipse amusiam,

Et aviditatem speribus lætet suis.

Hæc nos conjunximus. SCALIG.

lin. 28. *In manipuleis castrensibus Dicta ducibus.*] Vulg. *In manipulis castrensibus dicta a ducibus.* Dictum a ducibus, παράγωμα, tessera. Furius vetus poeta:

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse. SCALIG.

lin. 30. *Dicis immo.*] Vulg. *dicitur in imo.* Reposuerunt, *Dicis immo.* Hic ergo immo ἐνεκα, ἢ χάριν, sicut *Dicis ergo.* SCALIG. Rectius opinor legas, *Addicitur nummo.* Frequens veteribus usus imaginariæ venditionis, ut in coemptionibus nuptialibus, in donationibus, in liberatione sacrorum, cum heres sacris familiæ solvebatur, ea fiebat nummo sestertio dicis causa ter in manus accepto, & rursus reddito. Hinc antiqua illa genera locutionum, *Addicere nummo*, & *Dicis causa.* Est autem *Addicere nummo*, minimo pretio vendere, & non nisi in speciem. Cicero pro Rabirio Postumo: *Tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur. Dicis causa* est lusorie tantum, ut se fecisse dicere possit. Glossarium: Νομον χάριν, λόγου χάριν. Varro infra: *Dicis causa* fiebant quædam, neque item dicta, neque item facta semper. Cicero in Verrem lib. 7: *Ut possit se dicere emisse, Artagathos imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis causa daret.* POPMA.

lin. 31. *Si dico quid scienti quod det, quod ignoravit trado.* Hinc Doceo declinatum.] Ne in hac quoque difficultate despondendus animus, tametsi, quantum alex subeundum mihi sit, non ignoro. Ita igitur scripserit Varro: *Si dico nescienti quid, & quod ignoravit trado, hunc doceo.* Id declinatum, vel quod cum docemus, dicimus. Sane si non eadem verba, eundem tamen sensum postulat mens Varronis, qui ineptissime doceo deducit a dico, cum certissimum sit esse a δοκέω. Unde δόγματα, decreta doctorum. SCALIG. Forte, *Induco, si dico quid*, ut sit etymon verbi *induco* ex eo, quod, scienti quid concedendum aut assentiendum sit, illud primum dicimus; postea tradimus, quod ignoravit. unde *Inductio* dicta est argumentatio, quæ ex rebus non dubiis & confessis captat assensionem ejus rei, quæ in disceptationem venit. POPMA.

Pagina 68.

lin. 5. *A docere — Discere.*] Δάω, δάσκω, παράγωγον. Inde discō, a, in i. ut, χάω, hio: χάσκω, hisco. SCALIG.

lin. 11. *Ratio putari dicitur.*] Putare rationem, id (nisi fallor) est ἐκκαθάραι λογισμὸν Plutarcho, in commentario Quomodo distinguas adulatorem ab amico: Πόνου τε καὶ σπουδῆς ἀπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπροφασιστός ἐστι, καὶ πιστὸς ἔρωτος ὑπηρετής, καὶ περὶ λύσιν πόρνης ἀκριβής, καὶ πότου δαπάνης ἐκκαθάραι λογι-

συνδὸν οὐκ ἀμελής. etiamsi aliter hic Erasmus vertat: cui ego non assentior. Demosthenes: Ὡς ὅταν οἰόμενοι περιεῖναι χρήματα, λογίζησθε, καὶ κατὰραὶ ὥσιν αἱ ψῆφοι, καὶ μηδὲν περὶ ἡ, συγχωρῇ τε, &c. SCALIG.

lin. 17. Sui cujusque.] Uniuscujusque. AUGUSTIN.

lin. 18. Sermo — a serie.] Εἰρηδς, addito sibilo, ut εἶρω; vel ἔρω, fero. Sic ἔρος (unde εἰρεπος, Homero: & ἐρίδος, & Eritudo, servitudo, apud Festum) & Æolice ἐρFos, addito sibilo, SerFos, ut scribebant olim nunc servos: ut, DaFos, oFom, αFom &c. Servum tamen jurisconsulti a servando. SCALIG.

lin. 24. Sic augures dicunt, Si mihi auctor es verbi, nam manu adferere dicit.] Vulg. manum asserere. Sine dubio corruptus locus & mancus. Nisi sit, quod dicebant in precationibus suis Augures, Jovis Pater, si mihi es auctor, urbi populoque Rom. Quiritium, hæc sane sarteque esse, uti tu nunc mihi bene sponsis, beneque volueris. Verba, Nam manum asserere dicit, pertinent ad aliam disputationem, cujus initium intercidit, & hic facta est lacuna in Varrone. SCALIG.

Pagina 69.

lin. 3. Legumina.] De re rust. lib. 1: Hoc enim quoque legumen, uti cetera, quæ velluntur e terra, non subsecantur. Quæ quod ita legantur, legumina dicta. Item, ceteraque quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant: utraque dicta a legendo: quod ea non secantur, sed vellendo legantur.

Nicander:

Χειροδρόποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται

Ὅσπρια χέδροπα. —

Χέδροπα, tanquam χειρόδροπα, ut vides, vocavit ab ea ratione. SCALIG.

lin. 14. Hinc etiam poetæ murmurantia litora.] Μορμύρουσαι ὕχθαι. Ponam & Anapæsticos elegantissimos Accii poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:

Ac ubi curvo litore latrans

Unda sub undis labunda sonit,

Simul & circum magnisonantibus

Excita saxis sæva sonando

Crepitu clangente cachinnat.

Ita enim conglutinandi sunt, qui leguntur divulsi apud No-

nium. Imitatum autem videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:

Κοῖλαι δὲ σπήλυγγες ὑπὸ σπιλάδας τριχείας
Κλυζούσης ἄλδος ἐνδον ἐβόμβεον· ὑψόθι δ' ὄχθης
Λεύκη καχλάζοντος ἀπέπτυσε κύματος ἄχνη.

Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, ut citat Nonius:

Aut sæpe ex humili sede sublimæ advolant.

Apollonius:

— Αἱ δ' αἰψὰ δινέριαι ποτέονται.

Item:

Nec ulla curas finis interea datur.

Apollonius:

Ἴσχω δ' οὐτίνα μῆτιν ἐπὶ ῥοδον. —

Hæc sane non multum ad rem: sed nihil ad discendum intempestivum puto. SCALIG.

lin. 15. *Crepare.*] Vulg. *Increpare.* Ennius lib. 1:

Ast hic, quem nunc tu tam torviter increpuisti.

Ita puto legendum apud Nonium. Hodie, *Ennius Lupiasla. Quem nunc,* &c. Nos fecimus, lib. 1, *ast hic.* SCALIG.

lin. 20. *Curensibus*] Marg. Scalig. *Curetibus.*

lin. 23. *Itaque hos imitatus Aprissius ait in Bacche* &c.] Vulg. — *io Bacche.* Quis adeo Latine ignarus, ut putet hoc nomen Romanum esse, nedum alicujus auctoris Romani? itaque merito suspectum est. Ne sequentia quidem satis constant. Hephæstion & Stephanus dictione βεχέις citant Archilochum ἰοβάχκοις. Sed nos, ut conjecturas omnes studiose colligimus, quæ nobis objici possunt, ita etiam illas sæpe ut incertas rejicimus. Romana editio habet *Aprissius in Bacche.* quæ nos quasi manu ducit ad veram lectionem indagandam. Quæ, nisi animi fallor, hæc est: *Itaque hos imitatus apte Attius ait in Bacchis.* Vel, *Itaque hos aperte Attius,* &c. quod ita compendiosè scriberent *apte* pro *aperte.* Utcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attii non dubito, cum & Cassius alibi pro Attius, & Cassius quoque pro Mattius variatum sit: ut error sit totus in duplici ff, pro duplici tt. Quod autem peccatum sit *in Bacche*, pro *in Bacchis*: etiam illius fabulæ nomen in manu scriptis Nonii exemplaribus, itemque in veteribus impressis eodem modo depravatum est. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla, quæ subjiciam, fidem facient. Primum quod est apud Euripidem:

Ἐπ' αὐτὸν ὕψι καὶ πρὶ Δελφῶσι πέτραις
Πηδῶντα σὺν πεύκαισι δικόρυφον πλάκα.

Id his verbis reddit Latinus poeta:

*Lætum in Parnaso inter pinos tripudiantem, in circulis
Ludere, atque tædis fulgere. —*

Item:

Ὡς δεινὰ δρῶσι, θανμάτων τε κρείσσονα.
Quod neque sat fingi, neque satis dici potest
Pro magnitate. —

— Ἄλλ' ἐξανίστατε

Σῶμα, καὶ θαρσέετε σάρκας, ἐξαμαλῆσαι δρόμον.
(vel τρόμον)

Agite modico gradu, nifus jacite leves.

— Καὶ καταστίκτους δορὰς

Ὄφεσι κατεζώσαντο. —

Tum pecudum exuvias lævo piflas lateri accommodant.

Ubi tamen non piflas vere, sed varias, vertendum fuerat:
ut sunt lyncium, pantherarum, tigrium.

Παρὰ δὲ μαινόμενοι σάτυροι

Ματέρος ἐξανύσαντο θεᾶς.

Silvicolæ invifentes loca.

Πατὴρ παραδοχὰς, ἄσδ' ὁμήλικας χρόνῳ

Κεκτῆμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,

Οὐδ' εἰ δι' ἀκρῶν τὸ σοφὸν εὐρηται φρενῶν.

Quæ neque vetustas, neque mors, neque grandævitas.

Deest verbum pro καταβαλεῖ.

Λέγουσι δ' ὡς τις εἰσελήλυθε ξένος,

Γόνος, ἐπωδὸς, Λυδίας ἀπὸ χθονὸς,

Ξανδοῖσι βοστρύχοισιν εὖσμος κόμην &c.

Forma figura, nitiditate hospes Phrygius.

apud Nonium male hospes regius.

Πενθεὺς πρὸς οἶκους ὅδε διὰ σπουδῆς πέρῃ,

Ἐχίονος παῖς, ᾧ κράτος δίδωμι γῆς.

Ὡς ἐπτόνται; τί ποτ' ἐρεῖ νεώτερον;

— Pentheus

Præsto cæritius nobis se stupens ultro ostentum obtulit.

At in Festo propemodum deploratus hic locus. *Cæritius* duplici r: nam detritum ex *Cerēritus*. Unde Attici vocabant ejusmodi *δημητριακούς*. Et *Δημήτηρ* ἢ αὐτὴ τῇ Ἐρινύϊ. Calimachus, Τὴν μὲν ὕγε σπέρμηνεν Ἐρινύϊ Τιλωσσαιή, id est, Cererī. Porro ad rem. Euripidis verba:

M. T. Varro. Vol. II.

K

Λαμπρότερος ἢ πρὶν, καὶ διίπετέστερος. ἀλλ' scilicet:

Splendet saepe: ast idem nimbis interdum nigret.

Hic sane excusari non potest, qui διίπετέστερον pluvisum intellexerit, quod Homero διίπετέες ποταμοί. Nubigenas vertit Statius: cum hic sit διαυγέστερος. Sed profecto veteres poetæ non solum errare in vertendis Græcis fabulis, sed & multa licentia uti solebant, multum de suo addere. ut hic in his verbis, quæ citat Varro. Sed prius videamus, quid Euripides:

X O. Τίς ὄδε; τίς πόθεν ὁ κέλαδος
'Ανὰ μ' ἐκάλεσεν Εὐίου;

Δ Ι. 'Ιὼ πάλιν αὐδῶ
'Ο Σεμέλας, ὁ Δίδος παῖς.

X O. 'Ιὼ δέσποτα, δέσποτα,
Μόλε νῦν ἡμέτερον ἐς Δίασον.
ὦ Βρόμιε Βρόμιε. —

Attius:

CH O. *Quis me jubilat?*

BACCH. *Vicinus tuus antiquus.*

CH O. *O Dionyse pater,
Optime viti sator,
O Semela genitus Evie.*

Postremos versus invenimus apud Macrobi. libro 6. Quæ cum ita sint, & quando. & quomodo in nomine Attii peccatum sit, ostenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit L. Attius: deinde quantum juris sibi permisissent veteres, cum Græcorum fabulas verterent: postremo indicarim, unde verba ea, quæ adducit Varro, accepta sint: quis est, qui conjecturam nostram reprehendere possit? Quod si, ut sæpe accidit, falli potero: non tamen sine magna verisimili causa falsus fuero. SCALIG. Possset etiam vetus lectio admitti: *Itaque hos imitans Chrysippus: io buco. quis me jubilat: Vicinus Atus antiquus.* ut intelligatur Chrysippus persona ex tragoedia Attii. Docuit enim ille Chrysippum fabulam. Et quod ait hic Varro, *jubilandi* verbum esse rusticorum, recte ei quadraret nomen *buco*: est enim rusticum convitium. Item *Atus* est ἄτυς. Quod ejus sacra in Phrygia: ex qua Pelops, Chrysippi pater, oriundus erat. Hæc ego nolui tacere. IDEM.

lin. 27. Θριάμβω.] Diodorus de Libero patre: Θριάμβον δὲ αὐτὸν ὀνομασθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ πρώτον τῶν μνημονευμένων καταγαγεῖν ἀπὸ τῆς στρατείας Θριάμβον εἰς τὴν

πατρίδα, τὴν ἐξ Ἰνδῶν ποιησάμενον ἐπάνοδον μετὰ πολλῶν λαφύρων. Athenæus lib. 1: Τιμᾶται παρὰ Λαμψακηνοῖς ὁ Πρίαπος, ὁ αὐτὸς ὦν τῷ Διονύσῳ, ἐξ ἐπιθέτου, οὕτως ὡς Σρίαμβος, καὶ διδύραμβος. Quid vero de etymo sentiant grammatici, vide in magno Etymologico. SCALIG.

lin. 30. Ideo Lucilius scribit de Cretea, Cum ad se cubitum venerit sua voluntate, sponte ipsam suapte.] Ideo Lucilius scribit de Cretea, cum ad se cubitum venerit, sponte ipsam, &c. Nam illa verba, sua voluntate, sunt interpretamentum illorum, sua sponte. Et ab illis, sua sponte, incipiunt verba Lucilii. SCALIG.

Pagina 70.

lin. 9. Cum ait, Conspensi.] Quid si Conspensus? ut est lib. 6: In Romulo Conspensus; contra sponsum rogatus. Festus: Conspensos antiqui dicebant fide mutua colligatos. Apulej. lib. 5 Metamorph. Jugum sororium conspense factionis. Aufon. ad Paulum:

Te quoque ne pigeat conspensi faderis. POPMA.

lin. 16. Non enim si volebat.] Legendum, si nolebat. hoc enim dicit: Si nolens vel jocandi animo filiam despondit, non tenetur uxorem dare, quasi alligatus sponso. nam per legem quidem is, qui spondet, etiamsi spondendi animum nullum habuerit, est obligatus; sed prætorium jus, quod mentem & intentionem stipulantium potius respicit, quam verba, istiusmodi obligationem tollit. Itaque prætorio jure & censorio iudicio non datur ex sponso actio contra eum, qui verbo se uno obligavit, absque animo spondendi. Paulus lib. 2 Instituit. Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur. nec enim si per jocum puta, vel demonstrandi intellectus causa ego dixero tibi Spondes? & tu respondeas Spondeo, nascitur obligatio. Huc fortean respexit Lucilius: *Volitis? emta est: nolitis? non emta est.* POPMA.

Pagina 71.

lin. 4. Sequere, adsequere Polybadisce.] Ita legendum hoc colloquium amasiæ cum Polybadisco:

Sequere, sequere, Polybadisce: meam spem cupio consequi.

Polyb. Sequor Hercule quidem: nam lubenter, mea sperata, consequor.

Sperata dicebatur ἡ μνηστευομένη. Quamquam pro ea, quæ jam denupta sit, Plautus acceperit in Amphitruone. Afranius Fratriis, citante Nonio:

— curre & nuntia

Venire, & mecum adduce speratam meam.

Videas, puellam curent, confirment jube.

In eadem:

— speratam non audi tuam.

Ita enim ille locus depravatus restituendus est. Πολυβασίδισκος autem, ut Lampadiscus, ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 6. *Sequor Hercule.*] *Sequor Hercle.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Præs, qui a magistratu &c.*] *Præs* a præstando: qui & a magistratu interrogatur, ut publice datis pignoribus solutionem præstet, & cum respondet, dicit, *Præs*, pro præsto. In publicum præstare, ut dare & recuperare in publicum. Cato contra Oppium: *Vinum redemisti, prædia pro vini quadrantibus sexaginta in publicum dedisti, vinum non dedisti.* Liv. lib. 3: *Magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederint, recuperata in publicum erat.* POPMA.

lin. 12. *A quo & cum respondet, dicitur Præs.*] Vulg. dicit *Præs &c.* Festus: *Præs est is, qui populo se obligat, interrogatusque a magistratu, si præ sit, ille respondet, præ.* Apud Varronem igitur legendum dicit *præs*, ut habent omnes excusi, non, dicitur *præs*. Videturque *præs* pro *præsto* dictum; ut in illo versu:

Τίς ἔσθ' ὁ πωλῶν τὰνδράποδα; ἐγὼ πάρα. SCALIG.

lin. 17. *Vades ne darent*] Primus vades publicos dedit Cæso Quintius. Livius. Huc pertinent multa ex oratione κατὰ Τιμοκράτους. SCALIG.

lin. 22. *Nec sine canendo tibicines dicti.*] Superiore libro: *Nec vinalia sine vino expediri, nec curia Calabra sine calatione potest aperiri.* SCALIG.

Pagina 72.

lin. 21. *Nam & quidem Facere verba &c.*] Locus mendosus tribus his versibus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Et qui aliquid agit, non esse insipientem.*] *Et qui aliquid neget, esse insipientem.* Nam etiam nego, quasi non ago, videtur velle dictum esse. SCALIG.

ead. & sq. *Qui adlucet, dicitur Lucere.*] Aristophanes Ἀχαιρῆναι:

Τὴν μαδὸν φαίνειν ἀνευ θρυαλλίδος;

Alludit autem ad id, quod supra Dicæopolis dixerat, Τὴς αἰ φαίνων; quod est συκοφαντῶν. Homerus:

— αἰδομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες,

Φαίνοντες νυκτὸς κατὰ δώματα δαινυμένοισι.

Athenæus: Φαίνειν ἄδοιποροῦσι. Phidippus Comicus: Ὁ φανὸς οὐκ ἔφαινεν ἡμῖν. Plautus:

Tute tibi puer es lauius: lucas cereum. puto Laucus.

Primum enim *Daucus*: (quod detritum est ex δαδούχος) deinde *Laucus*: ut *Dautia*, *Lautia*: *Dacruma*, *Lacruma*. Posset tamen non inepte legi, Tute tibi, puere, lauius lucas cereum. Tu ille lautus & magnificus tibi δαδούχης, neque puerum habes; vel, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Simile est, quamquam non idem, αὐτολήκυθος. Et forsitan hæc posterior conjectura vera est. Sic Græcis eodem modo, αὐτοκάβαλοι, αὐτόδειπνοι, αὐτοβαλανέειν &c. SCALIG.

lin. 23. *Ab luere*; & *luce dissolvuntur tenebræ*.] Non video, quid negotii sit hæc dividere, *ab luere*: cum etiam in editione Romana recte legatur. At Vertranus desinat ineptire, qui tam parvum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro vera supposuit. SCALIG.

lin. 24. *Lucere item a luce* &c.] *Lucaria item a luce*, quod propter lucem amissam is cultus instituit. Masurius Sabinus Fa- storum libro 2: *Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium*. Sex. Pompejus: *Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Fiberim fuit: pro eo, quod victi a Gallis, fugientes in prælio ibi se occultarunt*. Festus a *luco*, Varro ab *luce* amissa, id est, libertate, ut puto. ut & alii quoque auctores loquuntur. Artemidorus quoque lib. 2, ἥλιον, inquit, ἐλευθερίαν καλοῦσι. SCALIG. Marg. Scalig. *luci*. Scribendum: *Lugere item a luce*. *Lugo* verbum deducit Varro a *luce*, quod propter amissam lucem & vitam ejus, qui carus fuerat, cultus lugubris institutus. *Lux amissa*, id est, vita, ut Cicero lib. 1 Tuscul. *Fore aliquando finem hujus lucis & amissionem omnium vitæ commodorum*. Tertullianus de Resurrectione carnis: *Ita lux amissa lugetur*. POPMA.

lin. 28. *Conquæstor*.] Marg Scalig. *Quæstor*.

Pagina 73.

lin. 2 sq. *Et Invident. & Adiacum illud, Oblivio lavet &c.*]

K 3

Vulg. *Et — Atticum illud &c.* Hic sane est locus unicus, quem qui emendet, is magnam gratiam a studiosis iniverit. Nam quod leviter immutatus est in Romana editione, potuit fortasse recipi correctoris auctoritate: non tamen ita, ut non & nostra emendatio, quam veram præstare possumus, longe præferatur. Audiamus ergo Varronem, *Hinc visenda*, inquit, *vigalavit, vigiliū: & invidet, & Vitium illi obtulit, violavit, quod incidit in videndum.* Cedo sis mihi iudicem, ni vero vincam hæc ita esse, nive male alii hæc mutaverant. Offerre autem vitium & stuprum, tam tritum est apud antiquos scriptores, ut exempla superflua futura sint. Facile vero fuit ex *vitium*, *Atticum* facere. At Romana editio *Atticum*. Non puto, ita exempla ex Attio citari apud ullum bonum auctorem, ut ex Attio poeta *Atticum* deducant. Nam potius *Attianum* dicendum erat. Ego sane, si nihil aliud potuissem, *Atticum* illud retinuissem: quod Latinorum vitare virginem, imitatum est ex Attico, *διαφείπειν τὴν παρθέρον*. Et violare virginem, *βιάζεσθαι*. Nam quæ dicit in tragœdia, *Me quondam invitam per vim violat. Juppiter bone violat?* illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græce quoque *βιάζεσθαι*. At is, qui respondet, *Juppiter bone violat?* vel sciens, vel imprudens aliovorsum interpretatus est, & pro sædo verbo accepit. Quare quæcumque illa est, in ancipiti verbo *κακήφατον* commisit. *Quod incidit in videndum*, forsitan haud mutandum est. *ἐκ τοῦ ὅραν γίνεσθαι τὸ ὅραν*. SCALIG. Idem pro *oblivio lavet* in marg. *obviolavit*. Pro *Atticum* legerim *anticum*. nam propter affinitatem literarum C & Qu. scriptum fuit *anticum*, quod migravit in *Atticum*: ut, *Serrano noster Atticus rivalis homo*, pro, *anticus*. contra Livii lib. 37, *Non quæ in solo modo antiquo sunt*, pro, *Attico*. Porro hoc carmen antiquum Varro dilaudat, ut celebre temporibus illis, & vulgi sermone jactatum, cum vellet significare omnem dictorum factorumque offensionem quasi perpetua oblivione obruendam esse. *Invidendum* hic est quod *invidetur*, vel cui *invideri potest*. Mox *Violavit virginem*, quasi *visu lavit*, id est, profudit visum in virginem, ut lacrimis, sanguine lavere, apud poetar. nam amor excitatur visu, a quo Varro repetit etymon verbi *violare*, cum tamen sit a *vi*, quasi *vi involare*. POPMA.

lin. 5. *Cum muliere fuisse.*] *τὸ συνεῖναι*. Plautus Mercatore: *Ea nocte mecum hospitii jussu fuit.*

Nec dissimile, quod dicunt mulieres in Cistellaria:

Viris cum suis prædicant nos solere. SCALIG.

lin. 9. *Membris.*] Marg. Scalig. *tenebris.*

ead. *Dictum Cerno a creō, id est a creando.*] Veteres excusi recte habent: *Dictum Cerno a Cereo.* Cereo enim *Creo.* A quo in Saliari carmine *Cerus manus*, id est, creator bonus. Festus. Hinc *Ceres* dicta est, quod omnia creat: non a *gerendo*, ut Varro & Cicero. *Cerno* vero a *κρίνω*. Unde *crimen* & *crines*, &c. SCALIG. Idem pro *creo* in marg. *κρέω*.

lin. 11. *Descripti.*] Marg. Scalig. *discreti.*

lin. 12. *Et qui id in testamento.*] *Et cernito in testamento.* Conjectura audaci ex Varrone libro proximo, & Ulpiano in Institutionibus. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod ait Medea, &c.*] Varro *γεροντοδιδασκάλω*, Nonne vides apud Ennium esse scriptum,

Ter malim sub armis vitam cernere, quam semel modo parere. Verba Euripidis, quæ vertit Ennius, sunt hæc:

— ὥς τρις ἂν παρ' ἀσπίδα.

Στῆναι θέλωμι μάλλον ἢ τακτὴν ἅπαζ.

Ponam & alia, quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in ejusmodi exercitationibus male horas collocari puto.

Ait itaque Ennius apud Probum:

Juppiter, tuque adeo summe sol,

Qui res omnes inspicis,

Quique tuo lumine

Mare, terram, ac cælum

Contueris: hoc facinus dispice,

Priusquam fit, prohibe scelus.

Euripides:

Ἰδὲ γὰρ τε, καὶ πανφωὴς ἀκτὶς

Ἀελίου, κατείδετε, εἰδετε τῶν

οὐλομένων, πρὶν φοινίαν

τέκνοις προσβαλεῖν χεῖρα

αὐτοκτόνον.

Deinde:

Ἀλλὰ νῦν, ὦ φάος διογενὲς, κάτειργε.

κατάπανσον, ἔχελ' οἶκον φοινίαν.

Apud Ciceronem pro Rabirio Postumo:

Si te secundo lumine hic offendero,

ex Medea Ennii: ex illo,

Εἰ σ' ἡ πρῶτα λαμπρὰ ὄψεται θεοῦ.

Item quæ ibidem,

Animum adverte, & dislo pare,

fecit ex illo,

Ἄλλ' ἔξω' ὡς τὰ χίστα.

Ibidem:

Præter rogatum ne querere —

plane ex illo,

Μὴ λόγους λέγε.

Reliqua, quæ citantur a grammaticis, ab aliis animadversa sunt: quare ea non ponam. SCALIG.

ead. *Vitam.*] Marg. Scalig. *Multa.*

lin. 19. *Vos epulo postquam spexit.*] In fragmentis Festi ita citatur hic versiculus Ennii:

Quod ubi rex . . . dulo spexit de contibu' celsis.

In aliis:

Quod ubi rex paulo spexit de coribus celsis.

Puto legendum:

Quos ubi rex pullos spexit de cortibu' celsis. SCALIG.

Potius legerim: *Quos sedulo postquam.* est enim, ni fallor, initium ejus versus, quem citat Festus ex Ennii lib. 16 Annal.

Quos ubi rex sedulo spexit de cotibus celsis.

Rex autem Philippus Macedo, qui ex altissimo Æmi montis vertice conspexit Ponticum simul & Adriaticum mare, & Istrum amnem & Alpes, locos longissime diffitos, Livius lib. 50. POPMA.

lin. 20. *Qui habeant Specttionem, qui non habeant.*] Cicero Philipp. 2, & Festus. SCALIG.

Pagina 74.

lin. 5. *Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.*]

Hoc explicant ejusdem luculenti versus ex Menippea κενόδο-
ξία, περὶ φθόνου:

Vos in theatro, qui voluptatem auribus

Huc aucupatum concurristis domo:

Adeste, adeste, quæ feramque ignoscite,

Domum ut feratis e theatro literas. SCALIG.

lin. 7 sq. *A quo dictum poetæ, audio, aut ausculto.*] *Audio, haud ausculto, non nemo.* AUGUSTIN. *A quo dictum poetæ: Audio, haud ausculto.* Cæcilius:

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.

Pacuvius:

— *His, qui avium cantum intelligunt,*

Magisque ex alieno jecore sapiunt, quam suo,

Magis audiendum, quam auscultandum, censeo. SCALIG.

lin. 16. *Repotatio.*] *Repotia*, doctus vir. AUGUSTIN.

ead. & sq. *Quod sit Græcum antiquum non ut nunc φρέαρ dictum.*] Repone, ut supra: *Quod sit Græcum antiquum ποτήρ, non ut nunc, φρέαρ dictum. ποτήρ, aliter πίστρα, & ποτίστρα.* unde sumi pote. SCALIG.

lin. 21. *Mantelium quasi manuterium.*] *Manutergium.* AUGUSTIN. *Χειρόμακτρον.* Etiam apud Athenæum *χειρόμακτρον* est genus *velamenti*. Itaque probatur ex Sapphus testimonio. Sic Latine mantelium, & mantile ad tergendas manus, itemque genus pallii, aut velamenti. Plautus:

Neque fallaciis ullum est mantelium meis.

Utrumque Hesychius, *χειρόμακτρον, ἢ χειρόμαστρον, μανδύλιον.* SCALIG. Idem pro *mantelium*, in marg. *mantellum.*

lin. 22. *Nunc primum ponam.*] Ante hæc verba videntur multa deesse. AUGUSTIN.

lin. 25. *Quod bonum, fortunatum, felixque.*] Hujus etiam solemnis formulæ meminit & alicubi Livius. Item Cicero primo de Divinatione, *Neque solum*, inquit, *Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis, Quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit, præfabantur.* Item libro 2: *Jam illa Favete linguis, & prærogativum omen comitiorum, &c.* Quæ omnia nonnisi conceptis verbis præfabantur veteres, & observatis auspiciis matutino tempore: quod nisi post auspicia magistratus non crearetur. Sic in sacris primo mane hæc prima verba erant, *εὐφημεῖτε*, & Favete linguis. Ovidius:

Postera lux oritur, linguis animisque favete:

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Σιγάτε, καὶ εὐφημεῖτε. Quare Euripides in Ione, antequam ejus exhortationis, quæ fieri solebat in sacris, meminisset, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam, quod tunc major esset in Deorum mentione castimonia. Ait igitur:

Ἄρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεδρίπων.

Ἄλιος ἤδη λάμπει κατὰ γῆν.

Ἄστρα δὲ φεύγει πύρρῳ τῷ δ' αἰθέρος

Εἰς νύχθ' ἰσθάν.

Deinde paulo post:

Ἄλλ', ὦ Φοίβου σμενοῦ δέρας,

Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδείς

βαίνειτε δῖνας· καθαρὰς δὲ δρόσους

Ἀφιδρανάμενοι στείχετε ναούς.

Στόμα τ' εὐφαιμον φρουρεῖτ' ἀγαθόν,
 Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐδέλουσι
 Γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν.

Quæ non ita necessario adduximus, ut priora confirmarent; sed ut & illa emendatiora, quam hodie habentur in vulgatis codicibus, legeres, & Attii poetæ verba ex Ænomao, quæ divulgata leguntur apud Nonium, conjungas: quod sint illis Euripideis similia. Sunt autem hæc:

*Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,
 Cum somno in segetem agrestes cornutos cient,
 Ut rorulentas terras ferro, rosidas
 Proscindant glebas, arvoque ex molli exscent:
 Vos ite astutum, atque opere magno edicite
 Per urbem, ut omnes, qui arcana asteumque accolunt
 Cives, ominibus faustis augustam adhibeant
 Faventiam: ore obscæna dicta segregent.*

Quis enim antiquitatis studiosus his reliquiis non delectatur? Quamquam hæc sunt, veluti ex magno naufragio parvæ tabellæ. SCALIG.

lin. 31. *Voca inlicium huc ad me.*] Vulg. *Voca inlicium hoc ad me.* Ἀρχαῖσμός hoc, pro huc. Auctor Servius. Item infra, *Hoc Calpurni voca inlicium.* SCALIG.

Pagina 75.

lin. 7. *Post autem conventionem habet.*] *Conventionem*, antiquo more pro concione. Infra: *Omnes Quirites ite ad conventionem hoc ad judices.* Festus: *In conventionem, in concione.* Et infra: *Impero, qua convenitur ad comitia.* Alii, *qua convenit.* Quare imprudenter nimis Vertranius mutavit in *concionem*: & in sua correctione immane quantum juveniliter exultare videtur. Sed nihil prius debet esse bono emendatori, quam nihil temere aggredi. SCALIG. Pro *post autem* lege ex veteri codice *postante.* Nam ita componebant præpositiones veteres, ut *in-ante*, & similia. Quod non monuissem, nisi aliter vidissem placuisse Adriano Turnebo nostro. IDEM.

lin. 12. *Omnes Quirites inlicium visite huc ad judices.*] *Judices*, id est, consules. Quia consulere pro judicare veteres usurpabant. Idcirco Attius in Bruto:

— *qui recte consulat, Consul suat.*

Vide etiam Festum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Aliquot rebus idem.*] Item. AUGUSTIN.

lin. 21. *Bœotia*—*quam comœdiam alii esse dicunt.*] *M. Attii*, docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, *M. Attius in Casina*, *Quid fringitis?* Plautum utrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de *Bœotia* auctore judicaverit idem Varro in libris de comœdiis Plautinis, videndus Gellius lib. 3, cap. 3. AUGUSTIN. *Quam Ælii esse dicunt:* ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quem citant in Bœotia grammatici: Pollux lib. 10, Athenæus lib. 14. SCALIG. Forte melius *Attilii*. Nam Varro in libro de Comœdiis Plautinis refert, Bœotiam inter legitimas Plauti fabulas non censeri, & vulgo adscribi *M. Attilio*: se tamen adductum stilo atque lepore sermonis, non dubitare, quin Plauti foret. Ex illa vulgata opinione hic ait, *Attilii esse dicunt*. Ille vero est Attilius, qui a Vulcatio Sedigito quinto loco inter Comicos refertur: etsi Cicero durissimum eum nominat exscriptorem, quod integras fabulas ex poetis Græcis converteret. Meminit Varro lib. 6. POPMA.

lin. 25. *Horam esse tertiam.*] Non negligendum, quod scribit Censorinus, in XII tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin. libro 7: *Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominaturi: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso Coss. id pronuntiante.* SCALIG.

lin. 27. *Circum aras mitti solitum.*] Aut *circum mæros*, ut supra. Aut *circum aras*, id est, aras pomœrii. SCALIG.

lur. 31. *Inquisitionis.*] Marg. Scalig. *Anquisitionis.*

Pagina 76.

lin. 1. *Qui capitis accusavit Trogum.*] Et hic error, ut puto, pro, *qui capitis anquisivit Trogum*. Quid sit anquirere, fatis notum. SCALIG.

lin. 2. *Auspicio orando.*] *Exorando* quidam. AUGUSTIN.

lin. 4. *Commeatum. prætores vocet ad te.*] *Cum eat præco, reum vocet ad te.* SCALIG.

lin. 6. *Cornicinem ad privati januam.*] Hujus antiqui moris Plutarchus meminit in Gracchorum vita ex oratione C. Gracchi Trib. pleb. Καίτοι πατριόν ἐστὶν ἡμῖν, εἰτὶς ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἐσθδεν ἐλθόντα σάλπιγγὴν ἀνακαλείσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς· οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν. Itaque eo spectant illa, quæ sequuntur: *In arce classicus canat tum, circumque mæros,*

& ante privati hujusce Q. Trogi scelerosi ostium canat. Corn. Tacitus 2 Annali: In Publ. Martium Cos. extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco animadvertere. SCALIG.

lin. 7. Ubi canat collegas.] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 10. Ex ara.] Marg. Scalig. Exire.

lin. 14. Caput editi.] Delent quidam verbum editi.

AUGUSTIN.

lin. 15. Qui de censoribus.] Vulg. Censoribus, veteri consuetudine scribendi, pro Censoribus, ut Cass. pro Cons. SCALIG.

lin. 17. Classicus canat.] Classicum forte, ut hosticum paulo post. AUGUSTIN.

lin. 20. Cum primo luci.] Ex veteri formula evocandi. Livius lib. 1: Ut omnes cives Romani equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent. Sed est hic geminus ἀρχαῖος, τὸ cum parelcon, & lux genere masculino. Plautus Cistellaria:

Cum primo luci nisi ambo occidero.

Terentius Adelphis, Act. V, Sc. 3:

Rus cras cum filio

Cum primo luci ibo hinc. POPMA.

lin. 26. Quod censor exercitu &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 27. Constituit quinquennalem cum lustraret.] Melius: Constituit quinquennalem eum lustrare. SCALIG.

lin. 30 sq. Id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cum hoc inlicium sit.] Vulg. Quin hoc inlicium sit. Quod supra admonuimus de loco transposito, cum disputaret Varro de derivatis ab Humo, idem quoque hic accidit. Quare ea ponam ordine, ut legenda sunt: Id quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter sit atque olim: quod Augur Consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præt, quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum non adesset accensus, & nihil intererat, cui imperaret: & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum inlicium scriptum inveni in M. Junii commentariis. Quare non est dubium, quin hoc inlicium sit, cum circum mæros itur, ut populus illiciat ad magistratus conspectum: quod Consul potest vocare in eum locum, unde vox ad concionem vocatis exaudiri possit. Quare una origine

Illicium & Inlicio, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cum ait Pacuvius:

— *Regni alieni cupiditas Pellexit.* —

Quod tamen ibi idem est, quod inlicit, inlexit: quia E, & I, cum C magnam habet communitatem. Sic Elicii Jovis ara in Aventino, ab eliciendo. Nec me fallit, quid excogitarit Vertranius: quem certe secutus fuisssem, nisi quia video, ita ut posui, melius excusari posse: ut mirum sit, qua negligentia factum, ut in una pagina tot tantæque transpositiones occurrerint. SCALIG.

Pagina 77.

lin. 5. *Quare una origine Inlicio & Inlicius.*] *Quare una origine inlicium & inlicio, quod in choro Proserpinæ est. Chorus Proserpinæ, nisi fallor, erat in Laodamia Livii Andronici: in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam, ut sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego invenio ex ea fabula pellicuit, non inlicuit, nec inlexit, ut hic:*

Aut nunc alia te quæpiam

Asiatico ornatu affluens,

Aut Sardonio ac Ludio

Fulgens decore, & gloria

Pellicuit. — SCALIG.

lin. 9 sq. *Quod augur consuli adest.*] Varro De re rustica libro 3: *Itaque imus, venimus in villam. Ibi Appium Claudium sedentem invenimus in subselliis, ut Consuli, si quid usus poposcisset, esset præsto. SCALIG.*

lin. 11. *Ac præit, quid eum oporteat dicere.*] *Præit ὑποτίθεται. Præire verba. SCALIG.*

lin. 18. *Illicite illexit. Quæ cum E &c.*] *Quia I cum E, quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur. AUGUSTIN. Videtur legendum: Illiciti illex, quia I cum E, & C cum X. Hoc ipsum nomen illicium, inquit, scriptum est in M. Junii Bruti Commentariis juris civilis: sed ibi idem est, quod illex nequitia. nam utrumque illicium & illex est a verbo inlicio: quia I cum E, & C cum X magnam habent affinitatem. Illicium pro illice, sive illestamento, Brutus dixit. & Cicero ad Atticum lib. 11: Q. Fratrem illicium meæ professionis fuisse. Varro de Re rustica lib. 3: Sed si transitura sunt apes, ex apiastro perfricandum, quod illicium hoc illis. POPMA.*

lin. 24. *Errare, ἐρύειν.*] *Scribe ἔρρειν. Ὀδυσσ. δ:*

Ἡ μὲ οἷον ἔρρειντι συνήντητο νόσφιν ἐταίρων.

Erranti a sociis mihi quæ procul obvia facta est. SCALIG.
lin. 28. δοῦν] Marg. Scal. δεσμεῖν.

lin. 29. *Runcinare a runcina, cujus origo Græca &c.] Cujus origo Græca ρυκάνη.* In Epigrammatis Græcanicis, — ρυκάνην εὐεργέα. — Hesychius: ρυκάνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. Ut a ρυκάνη, buccina: a πατάνη, patina: a κάτανος, catinus: βάσκανος, fascinus: τρυτάνη, trutina: μαχανὰ, machina: sic a ρυκάνη, runcina. Certe qui ῥύγχος poluerunt, non satis rostri habuerunt ad hanc lectionem e situ eruendam. SCALIG.

IN LIBRUM VI.

Pagina 79.

lin. 5 sqq. Hic ob uberem mendarum messem aliquot Varonis comprehensiones continenter perscribam, ne longior sim, errores sigillatim perçensens, &, Scribo, sæpe iterans. Nam re-pens ruina operuit: ut verbum quod conditum est, ex quibus literis oportet, inde post aliqua demta: sic obscurior sit voluntas impositoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in scrutando verbo literam adjiciunt aut demunt, quo facilius, quid sub ea nocte subsit, videre possint. Etenim quo facilius obscura opera Myrmecidis ex ebore oculi videant, extrinsecus admovent nigras feras. Cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris, tamen latent multa. Quod si poetice, ut in carminibus servavit multa prisca quæ essent, sic cur essent, posuisset, fecundius poemata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poematis verba omnia, quæ habeant ἔτυμα possunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ persecuta. Multum licet legeret, Ælii hominis in primo in Latinis literis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis & exili litera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cum non modo Epimenides somno post annos L experrectus a multis non agnoscat, sed etiam Teucer Livii post annos XII a suis, qui sit, ignoretur. Hæc e mendosa veteris libri literatura reconcinnata sunt, quæ, ut in sublustri nocte, qua eundum sit, videmus, ita nobis ostendit, quis esset orationis cursus, quæ via. Carmen autem Saliorum initium poetices apud Romanos Varro dicit, quod obscurissimum erat. Ejus meminit Flaccus:

Jam Saliare Numæ carmen.

Erant & axamenta carmina, quæ a Saliis componebantur in honorem singulorum Deorum, ut Jovialii versus, Junonii, Minervii; ab axo, quod est, nomino, appellata. Vetus lexicon interpretatur versus in honorem Herculis, qui in ejus sacris canebantur. Axamenta, *στίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέους*. TURNEB.

lin. 7 sq. *Obscurior fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur*] Locus mendosus, ita fortasse emendandus: *Voluntas impostoris. Non reprehendendi igitur illi*. AUGUSTIN.

lin. 11. *Facilius.*] *Ut facilius*. IDEM.

Pagina. 80.

lin. 1. *Possunt dici nec multa.*] Legendum: *Possunt duci nec multa*. Verba, inquit, quæ habent etyma, censeri possunt non multa, propterea quod literatores pauca tradiderunt. *Nec* pro *non*, ut in XII Tab. *Furtum nec manifestum*. Plautus: *Nec recte dicis*. Cicero: *Nec opinanti accidit*. POPMA.

ead. *Ab eo, quod non erunt &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 3. *In primo.*] Marg. Scalig. *in primis*.

lin. 6 sq. *Cum non modo Epimenides post annos quinquaginta expeditus.*] Vulg. *Cum non modo Epimenidis opus post annos quinquaginta expeditum*. Lege: *Cum non modo Epimenidis corpus post annos quinquaginta expergitum*. Expergitus pro experrectus veteres dicebant. Festus. Plutarchus & alii cum Varrone de numero annorum conveniunt. Laetius vero ponit 57. SCALIG. Idem pro *expeditus*, in margine *experrectus*.

lin. 9. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Decem*.

lin. 11. *Quorum si Pompilii regnum fons.*] *Quorum si Pompilii regnum foris*. Ita habent nonnulli: quod non improbo: immo puto esse verum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides: *Τό, τε πάλαι, τό, τε νῦν, οὐ ῥᾶστον ἀρρήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν*. SCALIG.

lin. 17. *Multo tanto propius.*] *Tanto delendum est*. AUGUSTIN.

lin. 23 sq. *Ut quia quare ad medendum medicina.*] *A medendo medicina*, quidam. sed non est locus integer. AUGUSTIN. Scribo: *Ut quæri a qua re sit ad medendum*. TURNEB.

lin. 28. *Equite, equitem ab.*] Marg. Scalig. *Equito, equito ab.*

lin. 30. *Et satisfacit grate.*] *Lego: Et satisfacit grato.*
TURNEB.

Pagina 81.

lin. 6. *Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli templa.*]
Versus est ex Ennii Annalibus de Romulo in numerum Deorum referendo, quem paulum mutatum elegantissime usurpavit in Metamorphosi Ovidius:

*Tu mihi concilia quondam præsente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)*

Unus erit, quem tu tolles in sidera cœli,

Dixisti: rata sit verborum summa tuorum. TURNEB.

Ex primo Annali Ennii, ut conjicio. Sunt verba Martis ad Jovem de Romulo in numerum Deorum referendo. quem versum Ovidius quoque usurpavit, cum de eadem re Martem loquentem introducit 2 Fastorum:

Unus erit, quem tu tolles in sidera cœli.

Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis. SCALIG.

lin. 11. *Magna templa cœlitum commixta stelleis splendē-
deis.*] Videtur ita distinguendum:

O magna templa cœlitum

Commixta stellis splendidis.

Totum hoc nihil aliud, quam στεροπὰ Διός.

Ω στεροπὰ Διός, ὡ σκοτία νύξ.

Templa cœli. Τεμένη αἰθέρος. Æschylus:

— κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβη. SCALIG.

lin. 12 sq. *Scrupea saxa Bacchi.*] Dactyllici ex Peribœa Pacuvii, qui cum alio membro, quod citat Nonius, ad hunc modum continuandi sunt:

Ardua per loca agresti

Nititur, ac trepidante gradu,

Saxaque scrupæ Bacchi,

Altaque templa prope aggreditur. SCALIG.

lin. 14. *Acherusia templa.*] Ex Andromacha Ennii, ut conjicimus ex M. Tullio. sed ille citat aliter:

Acherusia templa alta Orci pallida,

Leti obnubila, obsita tenebris loca. SCALIG.

lin. 15. *Quam quia initium erat oculi.*] Vulg. *Qua quia*
&c. *Quaqua intuemur oculis.* Virgilius:

Quantum acie possent oculi servare sequentum.

Illæ autem templa, quod quatuor mundi partibus definirentur,

ab eo dicuntur: Plutarcho *πλινθία*, propter quadratam descriptionem. SCALIG. Idem in margine: *Quaqua intuerant oculi.*

lin. 18 sq. *Id est (ut ait Nævius in Hemisphærio) ubi terra cæculo septum stat.*] Lego: *Id est, ut ait Nævius, hemisphærium, ubi concha cæcula septum stat.* Hic eleganter concava cæli convexitas more tegumenti & conchæ concamerata & curvata intelligitur. Et quia ad cælum pertinet, Cælestis Dea a Tertulliano, Spartiano, aliis memorata, nec, quæ sit, intelligitur: dicam hic obiter, *Uraniam* esse. Dio, τὴν Οὐρανίαν τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπελέξατο. TURNEB. Templum Jovis altitonantis interpretatur ex verbis Nævii, hemisphærium superius, ubi æther conspicitur. Plane ex vestigiis veterum excusorum legendum, *ubi æthra cæcula septum stat*: videturque esse versus Nævii ad hunc modum concinnandus,

Hoc ubi æthra cæcula septum stat hemisphærium.

Qui putant, hic Nævium citari in Hemisphærio, tanquam fuerit illud poema Nævii, non mediocriter falluntur. SCALIG.

lin. 24 sq. *Concipitur verbeis non iisdem usquequaque. In arce item, Testaque meta sunt &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. In verbis, quibus templa concipiebantur, magna est obscuritas ob dictionis vitium. Ego eam formulam totam sic puto concipiendam esse: *In arce sic: templa testaque mi ita sunt, quoad ego ea esse velim, qua nuncupavero. Olla fera arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum testumque esto in sinistrum. Olla fera arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum testumque esto in dextrum. Intra ea conregione, conspiciione, cortumione, utique ea rectissime sensi. Fera arbor hic dicitur, ut fera vitis quodam in Nonii loco. Testum autem rectissime emendatum puto, cum Varro ipse ultro mox testca interpretetur, & testca a tuendo, ut tuesca, dicta censeat. Nam testum, quod hic incubabat, exturbandum est præceps. TURNEB. In hoc loco tam insigniter depravato multi desudarunt. Sed, ut verum fatear, omnes mihi videntur luisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quod si nihil profecero, merito cum illis quoque luserim operam. Ita igitur emendamus: *Concipitur verbeis non iisdem usquequaque: in arce autem sic, Testca dumea sunt, quoad ego caste lingua nuncupavero. olla veter arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum, testumque esto in sinisterum. olla veter arbor, quisquis est, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum, testumque esto in dexterum intra ea, conrecone, conspiciione, cortumione,**

M. T. Varro. Vol. II.

L

utique ea relictissime sensi. Hæc sane non deteriora sunt aliorum commentis, quibus misere hunc locum scædarunt. Rationes autem mox reddendæ sunt. SCALIG. Idem in margine pro item exhibet ita.

lin. 25. *Teslaque meta sunt.*] Vulg. *Tescaque me ita sunt.* Error fluxit, quod *d* mutarunt in *q*. Nos *dumecta*. Ita vocabant, quæ nunc dumeta: auctor Festus. Prius enim fuerat *dumiceta*, post *dumecta*: ut *saliceta*, *salicta*. Constituit autem fines templi sui *dumeta*, qui & *Vespices* vocabantur. Templi, inquit, mei fines sunt *tesca dumeta*, quoad ego eos nuncupavero. Est enim adjectivum *tesca*, ut mox aperiemus. SCALIG. qui tamen postea sententiam suam mutavit. In Appendice enim ad Conjectanea sua inquit: Siue ulla prorsus dubitatione hic legendum est, *Templa tescaque incita sunt*, quoad ego *caste lingua nuncupavero*. Nam ex his corruptis, *me ita*, egregie *incita* corrigi, quis non videt? *Tesca*, seu *templa*, sunt promota usque ad suos fines, ita ut ulterius promoveri non possint. Antiqui enim fines, seu terminos, quos amplius promovere non est, *incitos* vocabant. Et qui eo redacti erant, ut nullum certum rerum suarum consilium capeßere possent, ad *incitas* redacti dicebantur. Ubi subaudiendum *lineas*. Metaphora enim a ludo duodecim scriptorum. nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, ad *incitas* *lineas* redactus, calculi vero ipsi *inciti* dicebantur: quod annotat Isidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum: quippe quinque linearum. Itaque non in ultimis lineis erant *inciti* calculi, sed in media. Quare cum alteruter ex lusoribus in *incitam* lineam cogeretur, tunc movebat calculum ab eadem media linea, hoc dicto: *κινῶ τὸν ἀπ' ἱερᾶς*: nam linea illa vocabatur *ἱερὰ*. Plautus Poenulo:

————— *tacitus tace modo.*

Profecto ad incitas lenonem rediget, si eas abduxerit.

Quin prius disperibit, saxo, quam unam calcem civerit.

Cave *calcem* hic pro ea parte pedis accipias, quam Græci *πτερυγ* vocant. *calcem* enim vocat hic calculum, alluditque ad proverbium, quod usurpavit. Et ita Lucilius:

Naumachiam licet hæc, inquam, alveolumque putare, & Calces. —————

Nam *calces* hic calculi, manifesto. Festus, *Calces* inquit, qui per deminutionem vocantur calculi. Vides ergo, quomodo Plautus dixerit *ciere calces*, *κινεῖν τοὺς πεσσοὺς*. Et ita hic lo-

cus, qui erat aliqui maximi momenti, illustratur. Neque dubium est, quin ita legendum sit: *Tesca templaque incita sunt*, quoad ego caste lingua nuncupavero. Ita SCALIG. Existimo legendum: *Tesquaque templa. Tesqua templa* dixit Hostius de Bello Istrico:

—— *tesca violabis templa antiqua Deum.*

Tescam templum mox infra; & in libris pontificiis: *Templumque, sedemque, tescumque.* POPMA.

lin. 26. *Olla ver arbor.*] Semper in antiquis excusis legitur, *ver arbor*, & *ber arbor*. Nos putavimus aliquando *uber arbor*, id est, ἀμφιδακτύλιος. Idcirco facilius ab augure servabatur, cum in tanto spatio sola foliorum ubertate notabatur. Sed non dubito, quin sit legendum *veter arbor*, ex illis vestigiis veteris editionis *ver*, & *ter*. Legit & doctissimus Adrianus Turnebus, *fera arbor*, ut dicitur, *fera vitis*. Sed verissima est nostra castigatio *veter arbor*. Fuge a Turnebi *fera arbore*, & id genus aliis, quæ ipse, si viveret, nunc mutaret, certo scio. SCALIG. Veteres excusi: *Olla ter arbor*. Unde erui potest vera lectio, ni fallor, *olla tera arbor*. *Tera* cum *r* uno in Augurum libris scriptum fuisse, Varro libro 4 testatur. idem mox infra tradit, augurem in terra designare arbores, intra quas templum finiat & constituat. & Festus: *Tesca sunt loca augurio designata, cum arbor aliudve finis in terra auguri apponitur*. Liv. lib. 1 de inauguratione Numæ: *Prospectu in urbem agrumque capto, quoad longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit.* POPMA.

lin. 27. *Quidquid est.*] *Quisquis est*, ἀρχαῖος μὲν, ut, *Quis tu es mulier?* SCALIG. *Quisquis arbor*, ἀρχαῖος, ut Livius Andronicus: *Mulier, quisquis es, te volumus*; & Cæcilius: *Quisquis es, mea mulier.* POPMA.

lin. 30. *Interea.*] *Intra ea*, scilicet, *tesca dumeta*, aut *spatia effata*. SCALIG. Scribendum: *Intera ea*, pro, *intra ea*, antique, ut *infera, supera, dextera*. Cicero Arato: *Jam supera cernes Arcti caput esse minoris*. Lucretius lib. 1:

Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante. POPMA.

ead. Concretionem.] *Lego, conregione* augures sic vocabant regionem intra fines comprehensam. TURNEB. Vulg. *Concrecione*. Immo scriptum fuit *concrecione*, depravata illa scribendi consuetudine, qua *inicere* pro *inigere*, *subicitare* pro *subigitar* scribebant. *Concrecione* est *conregione*. Festus: *Conregione, e regione*. hoc est, ut Varro ipse interpretatur, *Intra eas regiones, qua oculi conspiciunt*. Non enim solum in effandis

templis auguralibus, sed etiam in effandis finibus fanorum & ararum, regionum ipsarum termini concipiebantur, ut in dedicatione aræ Augusti Cæsaris Narbone ita prævit verba pontifex: *Numen Cæsaris Augusti, patri patriæ: quando tibi hodie hanc aram dabo dedicaboque, his legibus hisque regionibus dabo dedicaboque, quas hic hodie palam dixerō.* SCALIG.

Pagina 81.

lin. 2 sq. *Qua oculi conspicient, id est tuimur.*] *Lego: Qua oculi conspiciant, id est, tueamur.* TURNEB.

lin. 4. *Apud Ennium in Medea: Contempla &c.*] Hic versus cum alio, quem citat Nonius, conjungendus est:

*Asta, atque Athenis antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad lavam aspice.* SCALIG.

lin. 5. *Et templum Cereris.*] Hæc non sunt ex Medea exsule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ hodie exstat. Sed, puto, ex alia, quam ipse scripsit, eaque translata ex alia Euripidis: quæ ne ipsa quidem ad nos pervenire potuit. Nam Attii Medea, tota ipsius sine dubio erat, non ab Euripide translata: quamvis ex Euripide quædam in suam transfudit, ut, cum scribit:

Principio exitipicum ex prodigiis congruens ars te arguit.
Sunt ex illis:

Συμβάλλεται δὲ πολλὰ τοῦδε δειμάτων.

Σοφὴ πέφυκας, &c.

Item quod exprobrat Jason:

Πρῶτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς

Γαίαν κατοικεῖν, καὶ δίκην ἐπίστασθαι,

Νόμοις τε χρῆσθαι, μὴ πρὸς ἰσχύος χάριν.

quis neget ab illis accepisse?

Primo ex immani victum ad mansuetum applicans.

Et forsan illud:

Fors dominatur, neque ulli vita propria

In vita est.—

Etiam elegantius ipso Euripide, qui ait:

Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν εὐδαίμων ἀνὴρ.

Item cum Medea jubet arcessi Jasonem, quem dictis mollibus lactare, fallaci simulatione producere conatur, dum illam odii recentis opinionem ex ejus animo dilueret, eum totum colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:

Μολόντι δ' αὐτῷ μαλ' ἀκακοῦς λέξω λόγους,
Ὡς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς ἔχει,
Γάμοις τυράννων, οὓς προδούς ἡμᾶς ἔχει,
Καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς εἰργασμένα.

Nisi ut ajiu ingenii fingam laudem, dictis laclem mollibus.

Hæc satis sunt, ut exerceantur magna ingenia in ejusmodi investigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi qui animum in utraque lingua subegit. Neque magnopere laboro, quid de illis judicent magistrelli de trivio. SCALIG.

lin. 6 sq. *Ideo dicere cum templum faciant augures Conspicione &c.*] Lego : *Ideo dicere tum, cum templum facit, augurem, conspicione, qua oculorum conspectu finiat. Quod cum dicunt conspicionem, addunt cortumionem dicitur a cordis visu. Quod ad id templa ut sint tesca, ajunt sancta esse, qui glossas scripserunt, id est falsum. Dextra cum legeretur, tesca scribendum esse ratus sum, verba Varronis & explicationem secutus. TURNEB.*

lin. 12. *Nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est*] Rejicimus te ad Gellium lib. 14, cap. 7. SCALIG.

lin. 14. *Esse templum & sanctum esse.*] Lego : *Esse templum, esse factum. TURNEB.*

lin. 17. *Tesca.*] Forsan ita non male expleri possent lacunæ Festi : *Tesca Varro ait loca augurio designata, quo sit termino finis in terra augurii. Oppilius loca consecrata Diis, quæ non aperta sint, sed sancta loca, undique septa, ut perhibent Pontificii lib-i, in quibus scriptum est : Templumque sedemque, tescumque locum rite Diis nuncupatum dedicaverit, uti eos adhibessit bonos propitiosque. Hostius belli Histrici lib....*

— *perdiu gentes*

Aliger ætheras, atque idem tesca volabis.

Templa antiqua Deum. —

Explicavere aspera, difficilia aditu. Attius, Loca aspera, saxa tesca tuor. Idem Philocteta :

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia

Est tesca te apportas loca ? —

Ita fortasse hoc modo rudera illa Festi reficere poterimus, quamquam facta testæ præstare non possumus. SCALIG.

lin. 18. *Apud Attium in Philoctete.*] Vulg. *Attius in Philocteta.* Scripserunt Philoctetam, Æschylus (ut citatur apud Plutarchum & Aristotelem) item Euripides, & post utrumque Sophocles : quæ & ipsa hodie exstat. Sed mihi videtur Attius Euripidis potius fabulam transtulisse. Nam Triclinius ait,

in dispositione dramatis mirifice convenire inter Euripidem & Sophoclem: hoc uno excepto, quod Sophocli Ulysses submittit Neoptolemum: apud illum vero Ulysses solus antrum, in quo jacebat Philocteta, scrutatur. Cujus hæc verba sunt sine dubio, ut leguntur apud Nonium:

Contra est eundem cautim, & captandum mihi.

Apud Sophoclem Neoptolemus cum Ulysse:

— ἀκμή γάρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων, /

Μὴ καὶ μάθῃ μ' ἥκοντα, κἀκχέω τὸ πᾶν

Σοφισμα. —

Deinde hæc verba, quæ adducit Varro, ad unum tantum fiunt, quæ sunt Philoctetæ ad Ulysslem:

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia

Et tescia te apportas loca? —

Apud Sophoclem fiunt ad Neoptolemum & reliquos nautas:

Τίτες ποτ' ἐς γῆν τήνδε ναυτίλῃ πλάτῃ

Κατέσχετ', οὐτ' εὖορμον, οὐτ' οἰκουμένην;

Item ad unum Ulysslem:

Quod ted obsecro, ne isthæc aspernabilem

Tetritudo mea me inculta faxit. —

Sophocli vero, ad Neptolemum, & alios:

— μή μ' ὄκνω

Δεΐσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον.

Quam enim pæne ad verbum? Tamen dissentiunt de diutinæ commorationis tempore. Sophocles:

— ἀλλ' ἀπόλλυμαι

Ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ

Κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον.

Attius:

Contempla hanc sedem, in qua ego novem hiemes saxo stratus pertuli.

Et hæc, quæ sequuntur, quam similia?

Ubi habet, urbe, agro ne.

Sophocles:

Τὴν ἔχει στίβον, ἑναυλον, ἢ θυραῖον.

Quamquam non sunt ista ad verbum. Item quod citat Cicero ex eadem fabula:

Heu quis falsis flustibus mandet

Me ex sublimis vertice faxi?

Jamjam absumor: conficit animam

Vis vulneris, ulceris astus.

Quam similis desperatio ejusdem Sophocli?

Πρὸς θεῶν, πρόχειρον εἴτι σοι τέκνον πάρα

εἶφος χερσὶν, πάταξον εἰς ἄκρον πῶδα.

Ἀπάμνησον ὥς τάχιστα, μὴ φείσῃ βίου.

Ἰδ' ὦ παῖ. —

Apud eundem:

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus

Resonando mutum flebiles voces refert.

Quis ex illis versa non diceret?

— οὐδέ με λήθει

Βαρῆα τηλόθεν αὐδᾷ

Τρυσάνωρ· διάσημα γὰρ θροῶσι.

At succurrit versus, unde illa versa sunt, quem reperimus in Hefychii lexico. citatur autem ex Philocteta cujusdam poetæ, cujus nomen non apposuit. Est autem hic:

Μέλη βοῶν ἀναυδα, καὶ ῥακτήρια.

Item Sophocles inducit Philoctetam pannoſum: Attius vero textis pennarum indutum. Ejus enim hæc verba:

— ingemiscimus,

Quod hac pennigero non armigero corpore

Exerceantur tela, abjecta gloria.

Citat Cicero ad Volumnium. Ita enim disposuerat Attius, quæ Cicero perturbata usurpat. Probant & illa:

— *Configo tardus celeres, stans volatiles,*

Pro veste pinnis membra textis contegens.

Primum versum augurati sumus ex Cicerone: nam apud illum non servatur lex metrica. Alterum invenimus in lectionibus Censorini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnæus lib. 9:

— ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῶ

Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λαχέεσσι κέχυντο.

Ἄλλα δέ οἱ συνέραπτα ποτὶ χροῖ, χείματος ἄλλα

λευγαλέου. —

Ex pennis aucupiorum folere contexti munimenta corporis, scimus nos ex navigationibus Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri: Ζῶα στρεφύοντες ἀνδρωποι, inquit, δρᾶς ἐλάφων περιτίθενται, καὶ πτερωτοῖς ἀμπίσχονται χιτωνίσκοις, ἄγραις ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων. Seneca epist. 90: *Non corticibus arborum pleraque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in usum vestis conferuntur?* Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis. SCALIG.

lin. 20 sq. *Cum dicit Lemnia. Prasfolare.*] Vulg. *Lemnia peræ esto litor arat.* Non parum præstiterimus, ut puto, si non solum menda, quibus scatent hi versus, sustulerimus:

sed & ipsos quoque versus cum iis conjunxerimus, quibus olim continuabantur. Sunt autem anapæstici cum coronide, ex Philocteta Attii:

——— *qui Lemni aspera*

Tesca tuere, & celsa Cabirum

Delubra tenes, mysteriaque

Pristina castis concepta sacris.

Deinde:

Et Volcania templa sub ipsis

Collibus, in quos delatu' locos

Dicitur alto ab limine cali

Ætnæ vi spirante vapor

Fervidus, unde ignes mortalibus

Divisse cluet doctu' Prometheus

Clepsisse dolo, pœnasque Jovi

Fato expendisse supremo.

Non dicam, quid de aliorum emendationibus sentiendum est, qui ne anapæsticos quidem hos versus esse suspicati sunt. Tantum confer hæc cum Romana editione, ut videas, quid potuissent præstare, si diligenter Varronis mentem perpenderent. Saltem hoc vidissent, inepte Nævii nomen hic indutum, cum illa omnia verba non Nævii sint, sed Attii. Ex vestigiis vero veterum excusorum indubitanter legimus, *Lemni aspera tesca tuere*, &c. Nam in illis ita excusum est, *Lemnia peræ esto litor arat*. Prima syllaba, quæ est in voce *Litor*, extrita constituit veram lectionem. Accedit & Festi auctoritas, in cujus reliquiis hæc leguntur . . . *aspera saxa tesca tuor* . . . SCALIG. Idem in margine, *Præsto litora rara excelsa*. Vox *Lemnia* hic otiosa est, & tolli debet. Apud Attium in Philoctete, inquit, *Lemnia* loca dicuntur *Tesqua*, ubi Philoctetes sic alloquitur Ulysses:

Quis tu es mortalis, qui in deserta & tesqua te

Apportas loca?

Quæ enim sint illa loca *tesqua*, designat, cum addit:

Præstolare excelsa Cabirum

Delubra tenes, mysteriaque

Pristina, castis concepta sacris. POPMA.

lin. 21. *Et celsa Cabirum delubra*. Postea, *Et Volcania templa*.] Hæc declarantur Strabonis verbis ex lib. 10, in quo multa de Cabiris, & hæc præcipue, quæ ad hunc locum faciunt: Ἀκουσίλαος δὲ Ἀργεῖος ἐκ Καβείρης καὶ Ἡφαίστου Κάμιλον λέγει. τοῦ δὲ τρεῖς Καβείρης, ὧν νύμφας Κα-

βειράδας. Φερεκύδης δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Ῥυτίας Κύρβαν-
τας ἐννέα οἰκῆσαι δὲ αὐτοὺς ἐν Σαμοθράκῃ. ἐκ δὲ Καβείρης
τῆς Πρωτέως καὶ Ἡφαίστου, Καβείρους τρεῖς, καὶ νύμφας
τρεῖς Καβειράδας. ἑκατέροις δὲ ἱερὰ γενέσθαι, μάλιστα
μὲν ἐν Λήμνῳ καὶ Ἰμβρῷ τοὺς Καβείρους συμβέβηκεν, ἀλλὰ
καὶ ἐν Τροίᾳ κατὰ πόλεις. τὰ δὲ ὄνματα αὐτῶν ἐστὶ μυ-
στικά. Itaque quod Festus ait ex Cicerone, Tescā esse loca
alicui Deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipsum non præ-
termisit eruditus scriptor. ἐστὶ δὲ ἀόικητα, inquit, τὰ χωρία
τῆς τῶν δαιμόνων τούτων τιμῆς. SCALIG.

lin. 23. *Volcania templa.*] Supra ex Strabone, de Lemno.
Papinius:

——— *Ægæo premitur circumflua Nereo
Lemnos, ubi ignifera fessus respirat ab Ætna
Mулciber.* — SCALIG.

ead. *Sub ipseis collibus.*] Nam tales Lemni fumantes. Val.
Flaccus lib. 2:

*Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris
Fumant saxa jugis, coquiturque vaporibus aer.* SCALIG.
lin. 24. *Alto ab limine calī.*] Ἀπὸ βηλοῦ θερπεσίσιο. Alii
legunt *lumine*. SCALIG.

ead. & sq. *Et Nævius, Exspirante vapore vides, unde ignes
cluet mortalibus diveis.*] *Exspirante vapore videmus, Unde
ignis lucet mortalibus clam divisus:* ex Cicerone lib. 2 Tu-
scul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat. AU-
GUSTIN. Lego: *Unde ignis claret mortalibus divus.* Eadem
fere verba apud Cic. prima Tusculana exstant. TURNEB.
Quod scriptum erat *Ætnæa vi*, putarunt esse *Et nevi*, com-
pendiose, pro *Et Nævius*. At non ita esse, idem genus ver-
sum declarat. Quid quod sequentia Tescorum mentionem
non faciunt? Si ergo ex alio poeta sunt, neque ad mentem
Varronis faciunt, quo (malum) illa adduceret Varro, quæ
ejus verba potius interrumpunt, quam sententiam adjuvant?
lin. 25. *Exspirante vapore.*] Supra admonuimus ita legen-
dum esse:

*Ætnæa vi spirante vapor
Fervidus: unde ignes mortalibus
Divisse cluet doctus Prometheus
Clepsisse dolo, pænæque Jovi
Fato expendisse supremo.*

Nam Varro in his postremis non servavit legem metricam,
sed modo verba ipsa citat, quomodo illa citet, susque de-

que habet, ut ne Cicero quidem illos versus satis religiose adduxerit; apud quem ita leguntur: *Unde ignis lucet mortalibus clam divisus: eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnasque Jovi fato expendisse supremo.* Quæ ita, ut ipse adduxit; relinquenda sunt, etiamsi reconcinnata pristino ordini restitui possunt. At contra sunt alia apud Ciceronem quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne isti quidem Tulliaſtri, suspicati sunt poetæ alicujus, non Ciceronis, esse; ut in Catone majore:

*Quam ut adipiscantur omnes optant, eandem item
Adepti accusant: tanta est inconstantia,
Stultities & perversitas. —*

Quisquis enim fuit ille comicus, (vereor, ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa; qui ita de senectute scripserat:

*Οὐ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἀνδ' ἔλθῃ ποτὲ,
Ἀνώμεθ'. οὕτως ἐσμέν ἀχάριστοι φύσει.*

Atqui ille quidem iisdem verbis, sed non eadem structura. At in secunda Tusculana nihil mutavit in tribus versibus cujusdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minime elaborata oratione sua cum cetera soluta oratione immiscuerunt se; cum tamen nulla mutatione ita digerendi sint: *

*Nihil horum simile apud Lacanas virgines,
Quis magis palæstra, Eurota, Sol, polvis, labos,
Militia in studio est, quam fertilitas barbara.*

Sapiunt enim nescio quid tragicum & Græcanicum: ut si diceres —

— αἶσιν ἤσκηται πόνος

Πλέον, πάλη τε, βαρβάρων χλιδήματος. SCALIG.

ead. *Mortalibus divis.*] *Divisse*, aut, si malis, *divisus*: ut etiam immutatum est apud Ciceronem. nam certe Attius scripsit *divisse*. Cornificius lib. 4: *Prometheus, cum mortalibus ignem dividere vellet.* Vocat autem Prometheum doctum clepsisse dolo, quasi dicas *δολοκλέπτυν*. & illa trita apud nationes poetarum, *κλοπευτήν, ἀγκυλόμηντιν*. Proxime vero hæc legendum esse *cluet*, facile cognoscimus ex prisca scriptura, *clavet*. unde Turnebus *claret* maluit legere. Et hexametros constitui, quos tamen manifesto & videbat, & crediderat olim, persuasus a me, esse anapæstos. Quis tam cæcus, qui illam anapæsticam coronidem non agnoscat, omniaque illa ex choro Philoctetæ Attii petita fuisse? Unum addam, quod ejus *δυσπιστίαν* mollire possit aliquando. Producit enim illos commentitios hexametros ex Nævio. Atqui scimus, Nævium nunquam hexame-

trum scripsisse. Punicum bellum tantum scripsit Nævius, itemque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Nævii eos produxit? at Punicum bellum Nævii totum Saturnio carmine scriptum fuit: quod alibi disputavimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipse quidem Turnebus, si revivisceret, comœdiæ ulli aut tragœdiæ illud genus carminis convenire concederet. SCALIG. Pro *divis*, legendum *divisus*; & totus locus sic constituendus:

*Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatus locus
Dicitur, alio ab limine cæli.
Ætnæa vi expirante vapore
Vides, unde ignis mortalibus
Divisus cluet, eum Prometheus
Doctus clepsisse dolo, pœnasque
Jovi fato expendisse supremo.*

Quæ Varro hic adducit, neglecta lege metrica, ut & Cicero 2 Tusculan. POPMA.

lin. 30. *Tueor te senex proh Juppiter?*] Ex Medo Pacuvii, ni fallor:

*Medea. Atque eccum ipsum in tempore
Ostentum senem. Tueorne te senex? proh Juppiter.
Senex. Quis tu es mulier, quæ me infueto nuncupasti nomine?
Medus. Sentio pater te vocis calvi similitudine.
Sed quid conspicio? num me lassens calvitur ævitas?
Calitum Camilla expectata advenis: salve hospita.*

Hæc sane tot locis sparsa congregasse nihil impediverit. Nam ponamus, ita Pacuvium olim non digessisse: tamen interim pro quodam quasi centone nobis sunt. Quia, ut leguntur sparsa apud grammaticos, sunt illa quasi membra quædam manca & mortua: hic vero ita conjuncta, si nihil aliud, ali-quam tamen speciem & dignitatem obtinebunt. SCALIG.

lin. 31. *Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?*] Ennii, nisi fallor:

*Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?
Avorsabuntur semper nos, nostraque volta.*

Secundus citatur a Nonio. Simile item illud ex Attii Erigona:

*Quibus oculis quisque nostrum poterit illorum obtui
Vultus, quos jam ab armis anni porcent?*

Quod plane redolet Græcorum theatra:

*Καὶ πῶς προσειπεῖν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν
Ἦδὲ γ' ἐν ὄπλοις ἔχομεν παρήλικες;* SCALIG.

lin. 1 sq. *Bellum tuor, & tueri villam.*] Marg. Scalig. *Velle tueri villam.* Bellum tueri est administrare & sustinere, quemadmodum lib. 1 de Re rustica: *Ut solent esse pecuaria, quæ pauca habenda, quo facilius tueri possit.* Cicero in Paradoxis: *Antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eò tueri sex legiones & magna equitum ac peditum auxilia possis.* Liv. lib. 33: *Quantos exercitus terrestres navalesque tuerentur.* At tueri villam, est munire & defendere. Varro de Re rustica lib. 1: *Nunc de septis, quæ tutandi fundi causa aut partes sunt, dicam. earum tutelarum genera quatuor.* Plin. lib. 18: *Optimum est, ut vulgo dixere, aliena insania frui: sed ita ut villarum tutela non sit oneri.* POPMA.

lin. 6. *Tu domi videbis.*] Tueri enim duo significat, & videre, & curare. Ita Græcorum ἐπισκοπεῖν. Cicero 2 de Legib. Interpretes autem Jovis Op. Max. publici Augures signis & auspiciis postea vidento, disciplinam tenento. Videre auspiciis dixit, ut hic Videre domi. Callimachus:

Δέσποιναι Λιβύης ἡρώιδες, αἱ Νασαμώνων

Αὔλια, καὶ Δολιχόυς Δίνας ἐπιβλέπετε,

Μητέρα μοι ζώουσιν ἐφέλλετε. —

Ἐπιβλέπετε, curatis. ἐπισκοπεῖτε. SCALIG.

lin. 7. *Vide, quod opus fiat.*] Quid opus fiet; vel, quid opus fuat. AUGUSTIN.

lin. 9. *A tuendo & templa & tesca.*] Ego, ut a δᾶς δαδς, tæda: a δαῖρα, terra: sic a δάσχεια, tesca. SCALIG.

lin. 10 sq. *Etiā inde idem, illud enim extemplo.*] Lege, *Etiā indidem illud Ennii.*

Extemplo acceptum me necato, & filium.

Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non multum in usu fuisse. Itaque quod ille scripserat *Eni*, pro *Ennii*: putarunt enim esse. SCALIG.

lin. 12. *Extemplo.*] Verbum est sacrorum, sicut illicet iudiciorum. Ut enim hoc, dimisso senatu; sic & illud, sacrificio patrato, a præcone pronuntiabatur. Quo significabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito & propere sumi cœptum est. SCALIG.

lin. 13. *Circum septum.*] Vulg. *Contra septum.* Perperam pro *conseptum*. Utitur eo idem in libris de Re rustica. Festus ait, Ennium dixisse conscriptum pro conscripto, intelligens hunc locum ex Medea Ennii:

Teneor conscripta, undique venor. SCALIG.

lin. 15. *Pervade polum.*]

— *Pervade polum*

Splendida mundi sidera bigis

Continuis sex apti signis.

Ita facile emendantur illi perturbati & corrupti versus. Ordo est: *Pervade polum bigis*, appositive, *Splendida sidera mundi apti sex signis*: ut, *Axem humero torquet stellis fulgentibus aptum*. Mundum ergo aptum sex signis intelligit hoc superius hemisphaerium: nam sex altera signa sunt in inferiore. SCALIG.

ead. *Bigis continuis secepit spoliis* &c.] Legendum: — *Continuis sex apti signis*, ut supra docuimus. Et *spoliis* depravatam ex voce *signis*. *Signis* legendum esse ipse Varro manifeste docet, qui ejus vocis interpretamentum subdit. SCALIG. Ita citaverat Varro, *Continuis sex apti s. polus Gracum*. Nam quando notissimus erat locus auctoris, qui citabatur, is singularibus literis, non integris scribebatur. Quod fere semper fecerat Donatus in Terentium. Itaque illud *s* singulare, est *signis*. Ex illo igitur *s* & *polus*, fecerant *spoliis*. Et hæc vera est conjectura. *Splendida* in his anapæstis est vocandi casu, genere feminino. IDEM. Forte legendum: *binis Continuis secepit foliis*. *Bina folia* vocat utrumque hemisphaerium, superius & inferius: quorum unumquodque separatim habet sex signa, unde notantur. *secepit*, id est, *seorsum munit*. Varro Dolio:

— *limbus pictus, Bis sex signis stellimicantibus.* POPMA.

lin. 20. *Sidera, quæ insidunt.*] Vulg. *quia insidunt. Insidunt, ἐσθίεινται.* Aratus. Unde *ἀστέρες*. SCALIG.

lin. 21 sq. *Quare & signum candens in Hectore.*] Vulg. in pectore. Lego: *A qua re signum candens in pecore.* Virgilius: — & nomina gentis inurat.

Instrumentum, quo perurunt, dicitur character rei rusticæ auctoribus. Verbum autem, signare. Nonius: *Signare oportet frontem calda forcipe.* Veteres vocabant *Dignorare*. Festus: *Dignorant, signa imponunt, ut fieri solet in pecoribus.* Sic & equi quadam nota insigniebantur. Anacreon:

Ἐν ἰσχύοις μὲν ἵπποι

Πυρὸς χάραγμα' ἐχουσι.

Inde apud Aristophanem *παμφόροι*, apud Lucianum *κενταυρίδαι, καὶ καπποφόροι*, qui & *κοππατίαι* Hesychio. Item apud Strabonem *λυκοφόροι* in Apulia. Instrumentum, quo in-

urebantur, *τροσύππιον*. Qui hic emendarunt in *Hetlore*, non mihi satisfaciunt. SCALIG.

lin. 22. *Quod est terrarum anfracta revisam.*] Coronis anapæstica ex Euryface Attii:

*Nunc per terras vagus, extorris,
Exturbatus regno atque mari
Super Oceani stagna alta patris
Terrarum anfracta revisam.*

Ita conjunximus ex Nonio. SCALIG.

lin. 27. *Trivia.*] *Τριόδ' ἴτις, καὶ Εἰνοδία.* SCALIG.

lin. 28 sq. *Quod in trivio ponitur fere in oppideis Græcis.*] Cum corona quænea scilicet, & draconum voluminibus. Sophocles *ρίζοτόμοις*, ut exstat apud veterem interpr. Apollonii:

*Ἥλιε δέσποτα, καὶ πύρ ἱερὸν
τῆς εἰνοδίας ἑκάτης φέγγος,
τὸ δὲ 'Ολύμπου πολλὸν προφέρει,
καὶ γῆς ναίουσ' ἱερὰς τριόδους,
στεφανωσαμένη δρυσὶ, καὶ πλείσταις
ὤμων σπειραισι δρακόντων.*

Quercina enim corona Deorum inferiorum. Sic Parcæ coronantur Catullo:

*His corpus tremulum complectens undique quercus
Candida purpureis ramis incinxerat ora.*

Ea enim est lectio, quæ etiam exstat in vetustioribus excusis. Nam purpureis ramis dixit τοῖς ἀγλαοῖς. Ita poetæ Latini ἀγλαὸν reddunt. Sic ἀγλαὸν ὄζον in hymnis Homeri. Albinovanus ad Liviam *nivem purpuream* dixit:

———— *Purpurea sub nive terra latet.*

Horatius:

———— *Purpureis ales oloribus.*

ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Et Anacreon, ut videtur Æliano, ab eadem mente vocavit Venerem *πορφυρᾶν*. SCALIG.

Pagina 84.

lin. 1. *Titans.*] Æschylus Eumenidibus:

*Τίτανις ἄλλη παῖς χθονὸς κατέζετο
Φοῖβη.*

Et *Τίτνις ἑκάτη*, Apollonio lib. 4. SCALIG.

lin. 2. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius.*

lin. 3. *Latona parit.*] *Parit.* Et verba usurpat tantum non verius. Ita digerendi sunt:

*Deli gemellos creta Titano Deos
Latona parit casto complexu Jovis.*

Græcus epicus dixisset:

Ἐν Δήλῳ Διτὸν διδυμάονε γείνατο παῖδε,
Τιτνὴν χαριέσσα, Διὶ φιλότῃ μιγείσα. SCALIG.

lin. 5. *O sancte Apollo.] Plenius apud Ciceronem:*

*O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides:
Unde superstitiosa primum evasit vox fera.*

Ita ad verbum:

ὦ Φοῖβ' Ἀπόλλων, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,
Ὅθεν τὸ πρῶτον δέσφατ' ἐχρήσθη βροτοῖς.

Superstitiosum autem, τὸ ἐνδεον καὶ δέσφατον. Plautus Curculione:

Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat.

Item in Rudente:

Quid si ista aut superstitiosa aut ariola est?

Et Cassandra:

Missa sum superstitiosis ariolationibus. SCALIG.

lin. 9. *Neque hic locus.]* Vetus opinio est non modo vulgi, sed etiam hominum doctissimorum, *corporis humani medium esse umbilicum*: ex qua opinione manavit, in regionibus terrarum si qui locus medius esset, is ut diceretur *umbilicus*, Græce *ὀμφαλός*. Sic in Sicilia prata circa Ennam, ubi Proserpina fertur a Plutone rapta; quia credebantur medium Siciliæ tenere, ideo *umbilicus* Siciliæ appellabantur, ut refert Diodorus Siculus lib. 5. In Peloponneso locus quidam illius regionis medius, *ὀμφαλός* vocabatur, auctore Pausania. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ *umbilicum* M. Varro nominavit. Similiter Delphi *umbilicus* terrarum, & τῆς γῆς *ὀμφαλός* vocabantur. Liv. lib. 38: *Etiam Delphos quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt*; & lib. 51: *Ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit*. At Varro negat utrumque: neque Delphos esse terrarum medium, neque umbilicum hominis. Nam Delphis, inquit, in æde Apollinis est monumentum e lapide candido exstructum in modum thesauri publici, quod *ὀμφαλός* appellatur a rotunditate, non quod locus ille sit terrarum medius. In homine vero medium est id, quo discernitur homo, mas an femina sit. Itaque pingitur qui vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα, ita ut media linea cæli & terræ ducatur infra umbilicum, in pubis ossium coalitu. Terra enim corpus est, eaque ambit & includit in medio cælum

five ignem genitalem, ut voluit Pythagoras, auctore Plutarcho in Numa. POPMA.

lin. 11. [Ἰχθὺν a Pythagora.] Vulg. *Ichthon Pythagora*. Ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Plutarchus vita Numæ: Νομᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουρὰν, ἀπομιμούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὥς ἐστίας οὐσης, ἀλλὰ τοῦ συμπαντος κόσμου. οὐ μέσον οἱ Πυθαγόρικοι τὸ πῦρ ἰδρύσθαι νομίζουσι. καὶ τοῦτο ἐστὶν καλοῦσι καὶ μονάδα. τὴν δὲ γῆν, οὔτε ἀκίνητον, οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὔσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην, οὔτε τῶν τιμιωτάτων, οὔτε τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνά φασι προσβύτην γενόμενον διανοεῖσθαι περὶ τῆς γῆς ὥς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστῶσης. Ex his odorari potes, quæ Pythagoras περὶ χθονὸς ἐδογματίζεν in illa sua descriptione, quæ hic in Varrone vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Mirum vero est, id, quod est medium in homine, per quod discernitur homo, mas an femina sit, vocari *terram* seu χθονά a Pythagorâ, cum tamen Pythagoras ipse terram mediam universi esse negaverit. Quod patet ex loco Plutarchi a nobis adducto: item ex Aristotelis disputatione libro de Cælo secundo. Quare contra se hoc utitur argumento. Nam si sequitur Pythagoræ sententiam, sane ubi Pythagoras posuit terram, ibi medium non est. posuit autem in pudendis hominis: ergo pudenda hominis non sunt medium hominis. Pythagoras enim negat, terram esse mediam mundi. Quare frustra, ut dixi, hoc exemplo Pythagoræ utitur Varro. SCALIG.

lin. 12 sq. *Per id, quo discernitur homo, mas an femina sit.* [Διὰ τῶν αἰδείων. Catullus:

Grandia te medii tenta vorare viri.

Martialis:

Et septem medias vorat puellas. SCALIG.

lin. 14. *Ubi.*] Marg. Scalig. *ibi.*

lin. 18. *Sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum est*] Vulg. *Sed quod vocant Delphis in æde, foramen est, allatum.* Deest hic Græca vox μεσομφαλίαν. Ita legendum: *Sed quod vocant Delphis μεσομφαλίαν in æde, foramen est, &c.* Veteres autem omnes excusi habent, *Foramen allatum est quoddam, non adlatum.* Quod tamen persuadere conatur Vertranius; ut ex hoc adstruat correctionem suam. Sed profecto illa vetus lectio quam minimo negotio divinari potuit. Qui versati sunt in veterum scriptorum codicum lectione, non ignorant, in

illis scriptum esse, pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam. Sic hic allatum pro alatum. Alatum ergo foramen *τεταινιωμένον*, a fasciis in modum alarum utrinque pensilibus. Strabo lib. 9: *Ἐνομίσθη δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐκάλεσαν ὀμφαλὸν, προσπλάσαντες καὶ μύθον, ὃν φησι Πίνδαρος, ὅτι συμπέσοιεν ἐνταῦθα οἱ ἄετοί οἱ ἀφελόντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὃ μὲν, ἀπὸ τῆς δύσεως, ὃ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. οἱ δὲ κόρακας φασί. δεικνύται καὶ ὀμφαλὸς τις ἐν τῷ ναῷ τεταινιωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῷ αἱ δύο εἰκόνες τοῦ μύθου.* Locus Pindari, quem innuit Strabo, est in tertio Pythiorum. SCALIG. Legendam puto, *Foramen vallatum est*. Erat enim in templo Delphico cella subterranea, lapidibus magnifice exstructa, in qua populorum & regum opes dedicatæ affervabantur. Homerus:

Οὐδ' ὅσα λάϊνος οὐδὲς ἀφίητος ἐντὸς ἑέργει

Φοίβου Ἀπόλλωνος πυδοῖ ἐνὶ πετρῆεσσι.

Ubi λάϊνος οὐδὲς idem fere, quod hic *foramen vallatum*. Id autem genus cellæ Latini Græco nomine vocant *thesaurum*, ut Varro hic, & in epistola ad Sulpitium: *Quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Latinos Flavissos dixisse*. Seneca ad Lucilium: *Nec in thesauro stipe infusa*. Liv. lib. 39: *Admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra saxo quadrato septum*. Porro ita dixit Varro *In thesauri speciem*, ut Sallust. lib. 3 histor. *In modum templi celeberrimi*. Liv. lib. 34: *Locus saxo quadrato septus, atque arcis in modum emunitus*. Vellejus lib. 1: *In formam justii exercitus*. POPMA.

lin. 19. *Ut thesauri speciem.*] Nihil suspicatur de mendo hujus loci Vertranius: quasi in tam angustum foramen tot immanes gentium thesauri includi possent. Id tamen sentit ipse: nos contra, quippe levi mutatione hanc veram putamus lectionem: *Foramen alatum est quoddam tensarii specie*. Est, inquit, foramen simile tensario foramini, quod Græci vocant ὀμφαλόν. Homerus — *ζυγὸν ὀμφαλόεντα*. Enarrant grammatici, ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ' ὧν αἱ ἵπποι δέδεσνται. Est ergo illud foramen tæniis utrinque vinctum, quemadmodum & tensarum umbilici, in quos inferuntur funes illi, quibus utrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manavit, quod tensaurum pro thesauro scriberent, ut hodie visitur in marmoribus antiquis. Hic vero cum *tensari* scriptum esset, putarunt esse *tensauri* pro *thesauri*. Similis error in exemplo quodam Attii a Nonio adducto: — *frena tesauri equorum*

M. T. Varro. Vol. II.

M

accommodant. Legendum enim *tenfarii*. Tensarii, ut aurigarii, essedarii. Quamquam simplicius fuerit, si dicamus, foramen quoddam allatum esse Delphis, ut ibi esset quasi thesaurus quidam, quod Græci vocarunt ὀμφαλὸν, a similitudine humani umbilici. SCALIG.

ead. & sq. Quod Græci ὀμφαλὸν, *umbilicum*, dixerunt.] Tollenda vox *umbilicum*, quæ tantum erat interpretamentum Græcæ, a quodam studio in ora libri annotatum. SCALIG.

lin. 21. *Calydonia altrix terra exuberantium virum.*] Quod succinctius Græcis, βοτάνειρα, καὶ κουροτρόφος. SCALIG.

lin. 27. *Areopagitæ quid dedere aliud, quam pedam?*] Vulg. *Areopagitæ cui dedere quam pudam.* In veteri lectione, *cui dedere quam peram.* Ex quibus vestigiis multum adjuti sumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter pensatis, succurrit statim esse locum ex Eumenidibus Ennii, quas ipse vertit ex Æschylo. Neque vero mihi dubium est, quin hæc sit vera scriptura:

Areopagiticam ea de re vocant petram.

Æschylus vero:

— ἔνθεν ἔστ' ἐπώνυμος

Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος. —

sed nihil facimus, nisi ostendamus, Eumenidas Æschyli verfas esse ab Ennio. Quod faciemus, si ea, quæ in Nonio adducuntur ex Eumenidibus Ennii, cum Æschylo conferamus. Primum illud:

— tacere opino esse optimum,

Ut pro viribus sapere, atque fabulari tute noverint;
plane est ex illo:

Σιγᾶν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμούς ἐμούς,

Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανὴ χρόνον,

Καὶ τόνδ', ὅπως ἂν εὖ καταγνώσῃ δίκην.

Item:

Id ego apium apius fecisse me expedibo, atque eloquar.

Æschylus:

Σὺ τ' εἰ δίκαιος, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.

Πράξας γὰρ, ἐν σοὶ πανταχὴ τάδ' αἰνέσω.

Item:

Nisi patrem materno sanguine exanclando ulciscerem;
plane ex illo:

Ἄλγῃ προσφῶν ἄντικεντρα καρδίᾳ,

Εἰ μὴ τι τῶνδ' ἐρξάμην τοὺς ἐπατίους.

Quod autem est ex eodem,

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;
latius apud Æschylum:

Νικᾷ δ' Ὀρέστῃς, καὶ ἰσθιήφους κριθῇ.
Ἐβάλλεθ' ὡς τάχιστα τευχέων πάλους.

Illam vero Æschyli fabulam totam nos vertimus veteri stilo Pacuviano. In quo maxime sunt reprehendendi isti, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam dissimiles sui reddunt, ut pudeat me legere Homerum, Sillii Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquentem. Sed de his alias. SCALIG. In nonnullis antiquitus excusis est: *Areopagitæ qui dedere quam pudam.* ex qua corrupta scriptura fortassis legendum: *Areopagitæ quos dedere luam putam.* Ennii tragoedia fuit Eumenides, in qua tractavit iudicium Orestis, quod ille ex materna cæde subiit in Areopago. nam duodecim Dei in illo divini humanique juris domicilio inter Orestem & Furias judicarunt, & cum sententiæ ita variarent, ut essent æquales numero, contenderentque Eumenides illum condemnatum; Minerva absolutioni calculum adjecit, censuitque, in pari numero sententiarum absolutionem damnationi præponendam esse. unde Cic. pro Milone: *Eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis sententiis non solum divina, sed etiam sapientissimæ Deæ sententia liberatum.* Eo fortassis pertinent hæc Ennii:

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;

Areopagitæ cui dedere luam putam.

Dare verbum iudiciale, ut *dare sententiam, litem*, frequens atque usitata iuriconsultis, atque aliis bonis auctoribus locutio. *Lua* pro purgatione, absolutione, vox poetica. Nam *Lua mater*, nomen Deæ, a luendo expiandoque, quod lustrationibus & purgationibus præesset. POPMA.

lin. 29. *Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.*] Citat Servius ex Ennio. *Pedibus pulsatis Olympum* dixit, ut Virgilius:

Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.

Aratus:

— θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται.

Catullus ex Callimacho:

Sed quamquam me nocte premunt vestigia Divum.

Ergo hic Olympus pro cælo. Veteres physici, atque etiam theologi, unicuique Musæ sedem suam in cælo assignarunt. De quo vide Macrobius in somn. Scip. libro 2, cap. 3. Ex quo intelligis, quare evocet Musam e cælo Horatius, cum canit:

*Descende celo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce tu mavis acuta,
Seu fidibus, citharave Phæbi.*

ut desinat ineptire ille literator, qui nomine Helenii Acronis nescio quas nugas in eum locum effutivit. Nam plane Horatius prima invocatione sequitur veteres theologos: in ceteris autem verbis imitatus est Alcmana, ita canentem:

*Μῶσ' ἄγε Καλλιόπα σύγατερ Διὸς,
Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων ἐπὶ δ' ἴμερον
Ἵμνω καὶ χαρίεντα τίθει χορόν.*

citat Hephæstion. SCALIG.

Pagina 85.

lin. 3. *Quasi Hellepontum, & claustra.*] Cur vero hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen auctoris præ se non ferunt. Quamquam & sine auctore potuit adducere Varro, ut sæpe facit. Forsan ita restitui potest: *Ad Hellepontii claustra/claustra, quod Xerxes &c. ex Medea:*

*Ἐφ' ἑλμυρὰν πόντου
Κληῖδ' ἀπέραντον.*

Κληῖδα hic diserte vocat claustra. Ut etiam Æschylus in Persis dixerit, *κλειῖσαι Βόσπορον*, quod Herodotus ζεύξαι. Ita enim scribit:

Καὶ τὸδ' ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλειῖσαι μέγα;
Tamen de verbis Ennii non satis mihi constat: tamen puto, verba, quæ hic desiderantur, ex illis Euripidis translata esse. SCALIG. Ennius lib. 7 Annal. opinior, dixit, classem illam CLX navium, qua C. Duillius Cos. Pœnos devicit primo bello Punico, cum in ancoris staret, fuisse *Quasi Hellepontum*, id est, claustra maris aut portus, ut loquitur Varro, & post eum Virgilius,

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

& Lucanus:

Tunc claustrum pelagi cepit Pharon.

Et fortean de eadem classe procincta intelligenda verba sequentia, quæ ita in numeros redigi possunt:

*Ut conferre ratem aratam quivere perite,
Per liquidum mare sudantes eunt, atque sedentes.*

Romani milites, inquit, edocti artem remigandi, classem in

altum duxerunt. *Conferre ratem*, est, certatim & obnixè impellere. Ennius :

Ceruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Plautus : *Bene navis agitatur : pulchre hæc confertur ratis.* *Ærata navis*, quæ æreo rostro in prora armata est. Virgil. lib. 10 :
Quos prius ærata steterant in litore puppes. POPMA.

lin. 7. *Concludit.*] Marg. Scalig. *Concludit.*

lin. 8. *Liqui in Ægæo freto.*] Vulg. *Alicui in &c.* Legendum puto, *Allicui in Ægæo freto.* Est antique dictum pro *Ahlexi*, ut pellicuit, pro pellexit. De Nauplio intelligendum. Euripides Helena de Nauplio :

— *πέτρας Καφηρείας ἐμβαλὼν Αἰγεί τε.*

Adjuvat & Servius, qui in eum locum Virgilii,

Vel Priamo miseranda manus : scit triste Minerva

Sidus, & Euboica cautes, ultorque Caphareus.

ait, Virgilium a Pacuvio de eadem re loquente accepisse : qui dixisset :

Si Priamus adesset, & ipse ejus commiseresceret.

Cui simile illud Sophoclis :

ὧς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιος θρήνων τυχεῖν.

Restat, ut, ex qua fabula acceptum sit, videamus. Ego puto ex Duloreste Pacuvii, cum eo versu, quem supra adduximus ex Servio. Apud Priscianum ex Duloreste citantur hæc :

— *pater*

In Caphareis saxis pleros Achæos perdidit.

Quod videtur dictum ex persona Orestæ, qui causam, quod ab omnibus urbe exigeretur, refert ad *μίσος* patris, propter quem tot Græcorum proceres perdidisset Nauplius. Id videtur accepisse ex Euripide in Oreste :

Ὁ Ρ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμάτων. ὅπη μολῶ ;

Μ Ε Ν. Τίνες δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνται σέ γῆς ;

Ὁ Ρ. Οἷαξ, τὰ Τροίης μίσος ἀναφέρων πατρί.

Μ Ε Ν. Σὺν καὶ Παλαμῆδους σε τιμῶρει φόβου.

Sed & quædam ex Oreste Euripidis in suam *Dulorestem* transfuisse videtur Pacuvius. ut illa :

Sed incertat me distio, quin rem expedi.

Nam simile Euripidis :

Τίς ; οὐ γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν αὐτὴ μὴ λέγῃς.

Item Euripidis :

— *Ἀργεῖαι τε γῆ*

ἑμνοῦσιν ὑμναίοισιν. αὐλεῖται δὲ πᾶν

Μελαδρον. —

Pacuvius Duloreste apud Nonium :

—— *hymenaeum fremunt*

Æquales : aula resonit crepitu musico.

Aulam hic τὸ μέλαθρον vel vestibulum vertit. Plato explicat verbum Pacuvii, in Symposio: Καὶ ἐξαίφνης τὴν αὐλειον θύραν κροτούμενην πολὺν ἴσφον παρασχεῖν, ὡς κωμαστῶν καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν. SCALIG.

lin. 13. *Pacuvius. (Æges) ferme aderant.*] Expungenda est vox *Æges*. Est autem versus sine dubio ex eadem fabula Duloreste. SCALIG.

lin. 16. *Dicitur : ut Ennius*] Marg. Scal. *dixit Nævius.*

ead. & sq. *Conferre aut ratem æratam.*] Scio conferre ratem Latine dici. Plautus :

Bene navis agitur : pulchre hæc confertur ratis.

Significat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν. ut conferre gradum. Tamen ita potius videtur legendum :

—— *conferta rate, inærataque perite*

Qui dium mare eunt sudantes, atque sedentes.

Conferta rate. idem :

Ceruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Inærata. Val. Flaccus :

Primus inæratatis posuisset puppibus arma.

Χαλκήμβολος Græcis. Et dium mare, ut εἰς ἄλλα δῖαν. Inærata perite, ut εὐ ἀραρυῖαν. SCALIG. Prisca scriptura habet : *Ut conferre queant.* Ex qua lego :

Ut conferre queant, rate mærataque perite

Per liquidum, mare eant sudantes atque sedentes.

Rate mærata, hoc est, *murata*. nam *muros ratis* dixit Ennius exemplo Græcorum, qui dicunt τοίχους τῆς νεώς. Porro versus isti Enniani, nisi fallor, loquebantur, quomodo primum Romani classem fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & Otacilio Crasso Coss. ut refertur a Polybio lib. 1. Quamdiu igitur fabricabatur classis, consules statuebant exercitum in terra sedentem, & docebant, quomodo hortatori parendum esset, quomodo conferenda navis, quod nunc innuit Ennius. Sed præstat Polybii verba proferre, ut & historiæ progressus intelligatur, & conjectura nostra confirmetur. Οὐ μὲν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευὴν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τούτον. καδίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χερσὶ τοὺς ἀνδρας τὴν αὐ-

τὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθεδραῖς, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστήν, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνομεύειν ἐξωδούντας ταύτας συνείδητον, ἄρχεσθαι τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Quod vero ait Polybius, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς καὶ πάλιν προνομεύειν τὰς χεῖρας, idem Ennius retulerat 7 Annal. ex quo & superiores quoque versus sumtos esse par est.

Poste recumbite, vestraque pectora pellite tonsis. Et:

Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas.

Quid enim aliud est, quam exercitatio Romanorum adhuc rei nauticæ imperitorum, de qua Polybius agit? Subjicit Polybius, ἄρχεσθαι καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Ex eodem Annali versus Ennii, qui Polybium ad verbum interpretantur, proferamus:

———— tonsam ante tenentes

Parerent, observarent, portifculu' signum

Cum dare cepisset ———

Qui enim κελευστής Polybio, is est portifculus Ennio. Apparet igitur, versus, quos postremos citavimus, non multum abfuisse ab iis, quos Varro hic profert: utpote cum eadem res in ipsis ageretur. SCALIG.

lin. 17. Perit.] Margo Scalig. Peritet.

lin. 18 sq. Ratis dicta navis longa propter remos, quod hi, cum per aquam sublati &c.] Ubi, obsecro vos, illud etymon, quod Varro velle videtur constituere in voce Ratis? Usque adeone oblitus fui, ut præter morem suum contentus fuerit, ratem, quid esset, non unde esset, docere? Atqui metuentum non erat, ne Varroni deessent etymologiæ, non mediis fidiis magis, quam lusciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium suum, si ita legas: Ratis dicta navis longa, propter remos: quod hi cum per aquam sublati dextra & sinistra duas partes facere videntur, rarescunt: & hoc ratis. Silatum, illud, ubi plures mali, aut asseres, ac restes: ab lato. Ergo ratis ab rarefendo, quod rarefiant ejus remi, cum dextra & sinistra tolluntur. Silatum quoque idem erat: sed ille constituit quandam differentiam. SCALIG.

lin. 20. Sunt dextra & sinistra.] Vulg. Sub dextra & sinistra. Sed melius legeris sine præpositione. SCALIG.

lin. 22 sq. Aut asseres. — Agrestis ab agro.] Agrestis male, pro ac restes. Quod vero corrupissent illud in agrestis: necesse fuit, ut, qui agrestis etymon vellet deducere, illud sa-

ceret ex agro. Quare merito inducendum est, & reponendum, *ab lato*. SCALIG. Videtur legendum, *Ac resses, a raro. Rates* vult dictas *a raro* sive *rarefciendo*, quod ex pluribus partibus constant. Sunt enim *rates* plures mali aut asseres connexi, qui per aquam aguntur. hinc tralatitiae *ratis*, navis longa, in qua remi, cum a remigibus super aquam sublati sunt dextra & sinistra, duas partes efficere videntur. Sed argutatur Varro, nec animadvertit, primum solitos antiquos navigare ratibus & parvis quibusdam actuariis, inventis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege, ut tradunt Plinius & Diodorus Siculus: postea repertis longis navibus, pristinum *ratis* nomen mansisse, id quod in multis aliis accidit. Melius ergo Festus: *Rates vocant tigna colligata, quæ per aquam aguntur. quo vocabulo interdum etiam naves significantur.* item remi. POPMA.

lin. 24. *Insulas dictas apparet.*] Deest hic exemplum auctoris veteris, in quo illa mentio insularum facta erat. Quare hic notandum, quædam deesse. Porro insularum nomen Latinum est. Infilare veteres dicebant amicare & velare, ut puto: cum contra exuere dicerent, exfilare. Inde ergo insulæ. Tæniarum vero appellatio Græca est. Clemens Alexandrinus: *Καθαρσιῶν μεταλαμβάνει θεοπροπῶν, οὐ δ' ἀφ' ἑνὸς πετάλων, οὐ ταινιῶν τινῶν ἐρίῳ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμένων.* Et quod ait, velari solita sepulcra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno:

Sepulcrum plenum tæniarum ita, uti assolet.

Tamen eas tænias sepulcrales melius Græci vocant *κερίδας*, quasi *κερίδας*, a mortuis. SCALIG.

lin. 26 sq. *Cum ad sepulcrum &c.*] Hunc morem plane expressit Virg. lib. 2 Æneid. de sepulcro Sichæi:

Præterea fuit in tellis de marmore templum

Conjugis antiqui, miro quod amore colebat,

Velleribus niveis, & festa fronde devinctum.

quod Servius interpres non recte accipit de postibus, quas novæ nuptæ laneis vittis solebant ornare, cum primum mariti domum ingrediebantur. Capitolinus in M. Aurelio: *Tantum honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum additis hostiis & floribus semper ornaret.* Eodem pertinet illud Nævii:

———— *velatas frondenitis comas.*

quod Virgilius imitatus lib. 3 Æneid.

Velatasque comas præsentiaque ora videbat.

& lib. 8:

———— *Herculea bicolor cum populus umbra,*

Velavitque comas, foliisque innexa pendit.
Velata autem sunt vittatæ. Plautus Amphitruone :

Velatis manibus orant ignoscamus peccatum suum. POPMA.
 lin. 28. *Sed velatas frondenteis comas.*] Locus mendosus.
 AUGUSTIN. Vulg. *Ideo Nævius ait, Sed velatas &c.* Me-
 lius, *velatus frondentes comas.* Forſan ex Alceſtide :

— καπεκώμαζον κάρα

Στεφάνοις πυκασθεῖς.

Verba Herculis. Vertit enim Euripidis Alceſtin Nævius. Illa ſatis probant : *mançolis tene Illis.* Euripides :

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας χεῖρς ἐξ ἐμῆς δέχου.

Item:

Hoc fieri impendio fit.

id eſt, fieri incipit. Ex illo:

Σὺ τ' εἶργεις, τὰ δ' ἔτοιμα.

At illa planius ex chori perſona:

Corpore, peſtoreque undique obeſo,

Mente exſenſa, tardigemulo

Senio oppreſſum —

Supple vidi, aut habui.

Ἐμοὶ τις ἦν ἐν γένει, ὃ κόρος ἀξιώθηνος

Ωίχεται ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας

Ἐφερε κακὸν ἄλις, ἀτεκνὸς ὦν,

Πολὺς ἐπὶ χαίτας, ἥδη προπετὴς,

Βιότου τε πρόσω. SCALIG.

ead. & ſq. *Cornuatam umbram.*] Vulg. *Cornua taurum.* Non eſt ex ſuperiore Nævii exemplo, ſed eſt aliud teſtimonium poetæ neſcio cujus, ex Coronide anapæſtica. ita videtur diſtinguendum :

——— *cornuat aurum,*

Umbram jactit: icere paret. Cornuat a cornibus. Cornua a curvure, &c. Cornuat, elegans verbum, pro ſectit & incurvat arcum, donec cornua arcus intèr ſe coeant; ut Maro:

— *donec curvata coirent Inter ſe capita.* —

Et aurum pro aurato arcu. Sic Ennius Almazone :

Intendit crinitus Apollo

Arcum auratum luna innixus.

Luna innixus dixit, quod Ovidius lunare arcum. Sic — *pleno ſe proluit auro*, aurea patera. Sic Pindarus *δαμασίφρονα χρυσόν* vocat, quem paulo ſuperius *χαλινὸν χρυσάμπυκα*. *Umbram jactit.* Sic loquitur Plinius libro 2, id eſt, jam *Umbram* jactit imminentis teli, aut ſagittæ: ut paulo poſt, *icere*

paret. Poterat tamen legi, *Vibrans jacit*; aut, *Vibrat, jacit*. Nihil tamen muto. Et, *icere paret*, non *apparet*, ut fiat coronis anapæstica. *Paret* etiam in formulis Juriscoss. legitur. Ad quod allusit Petronius Arbiter:

Jurifconsultus Paret, Non paret habeto. Et *icere paret*, ut Homerus *παλαιοῖσι ἐοικώς*. SCALIG. Antiqui libri *Cornua taurum*: unde legendum, *Cornuat aurum*. Mos Romanus, victimas majores cornibus inauratis, & capite velato infula atque candida vitta, ante aras immolandas sistere. Virgil. lib. 10:

Et statuam ante aras aurata fronte juvenum

Candentem, pariterque caput cum matre ferentem.

Ovidius:

—— *blandis induta cornibus aurum,*

Caciderant ista nivea cervice juvenca.

Atque eo pertinebant verba Ennii, quæ hic exciderunt, in quibus facta erat mentio infularum: tum illa, *Cornuat aurum, umbram jacit*, id est, cornua hostiæ auro induit & obducit. *Infula*, velamenta, ut hic. Arnobius lib. 5: *Quid coronæ? quid violæ? quid volucra mollium velamenta lanarum?* POPMA.

lin. 30 sq. *Quod pleraque curvamus. At quas memorat nosse vos esse.*] *Curvantur* forte. AUGUSTIN. Vulg. — *memorant nosse nos esse*. Apponam hic lectionem, quam puto esse veram, ne quid nos fallat Itolorum commentitia: *Cornua a curvare dicta*, quod pleraque curva. *Musas quas memorant Casmenas esse*. — *Casmenarum priscum vocabulum*, &c. Est ergo testimonium alicujus poetæ: & non dubito esse Ennii. Quare qui melius conjectaverit, palmam ferat, & aheneus flet. SCALIG. Ennius fortassis ita scripsit:

Musai quas memorant Casmenas esse Latini,

Musai quæ pedibus magnum posuistis Olympum.

Nam Homerum suum secutus in principio *Annal.* invocavit *Musas*, ut testatur Varro lib. 1 de *Re rustica*. POPMA.

Pagina 86.

lin. 5. *Cosauli, Dolosi, Eso.*] *Locus mendosus*. AUGUSTIN. Vulg. *Orculo, dolosi, ero*. Vetus scriptura, *Cosauli*: forsan *Casuli*, pro *Ceruli*; vel, *Cosaula*, pro *Corolla*: ut aula, olla. Tamen dubito. Nam quis hodie *Salaria carmina* interpretari se postulet, quæ olim magnis quoque viris laborem faciebant? Quid enim de illis ait Cicero? quid item Varro, qui testatur, *Ælium* in iis pauca esse assecutum? Quare ego

postulem post tot magnos viros, ut perdam semper, assidue ludere aleam? ut inquit ille. SCALIG.

ead. & sq. *Omnia vero adpatula coemisse. Jam Cusiatii, Musæ, Ruse, dumque Janus venit: post Melios, Melior.*] Vulg. *Omnia vero at patula coemisse, jani, cusiames duo nuseruses, dumque janusque venit.* Hæc fat erant, quæ vel eruditissimos viros deterrent a tanto negotio aggrediendo: nedum ego tam molestam provinciam detrectarem. Quod videri possit aut temerarii in tantis erroribus, aut arrogantis, post tantos viros, manum huic auctori admovere. Tamen quis negarit, nos in multis non infelicitè operam posuisse? Quod quia feliciter cessurum speramus, non est, quod post tanta, prope dixerim, ἀνδραγαθήματα, in hoc uno παρακινδυνεύματι animum despondeamus. Non enim affirmare possum, quid vere hic excogitatum a nobis sit, quid non vere. Hoc relinquimus illis, qui, quod non inepte hic dictum observaverint, industriam saltem, si qua ea est, laudare poterunt: nec, cum perperam aliquid animadversum erit, voluntatem improbabunt. Ponamus igitur, ita Varronem scripsisse, donec majora ingenia aliquid verisimilius comminiscuntur: *Ut in carmine Saliari sunt hæc: Cosaulla, dolosi, eso. Ennio vero ac Pacuvio, misesia, incusia, mesidie, onese, rudesumque, Venese, quod venere post, melios, melior* &c. Itali multa hinc, quod ea emendare non potuerunt, sustulerunt: quam temerario consilio, vides. SCALIG. Jam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem hujus depravatissimi loci eruimus, quam antea frivolis conjecturis indagabamus:

————— *omnia*

Dapatilia comisse Jani cufones.

Duonus ceruses Divius Janusque venit.

Sunt autem duo versus Saturnii, quo genere conscriptum fuit carmen Saliare. Neque enim ante tempora Ennii aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Livius Andronicus prosa oratione, non versibus, scripsit Odysseam. Illa autem vox *omnia* in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est præcedentis. *Dapatica* & *dapatilia* veteres vocabant *omnia* opipara. *Comisse* igitur est comedisse, ab eo, quod comest, non comedit dicebant. *Comisse* igitur, quod postea *comesse*. Neque aliter invenitur apud Plautum. *Duonus ceruses*, est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator: quod alibi notamus. ut a *gnarus* factum *gnarures*, quo Plautus utitur; & Ausonius:

Non promus instans, non arator gnarures.

ita a *cerus* factum *cerures*, quod veteres dicebant per *f cerufes*. Et hoc est, quod hic disputat Varro. *Divius & Divianus*, qui postea Janus. ut *Divia & Diviana*, quæ postea *Jana & Diana*, auctore etiam eodem Varrone. *Cusiones* sunt *Curiones*, nempe ii, qui curialia sacra faciebant. hic vero etiam pro ministris sacrificiorum, ut sæpe. IDEM. Marg. Scalig. *convenisse pro coemisse*. Videndum, an legi debeat: *Jania vero ad patula convenisse*. *Jani cusiones Duonus cerus dumque Janusque venit*. fuerunt enim versus Saturnii, quos luxatos suis numeris Varro, ut solet, adduxit. *Jania* templum Jani Quirini, ut *Minervium*, *Dianium* & similia; quod semper patebat, nisi cum pax esset pop. Rom. terra marique parta. *Cusiones* pro *curiones* sunt ministri sacrificiorum. *Duonus cerus* est bonus creator, ut in eodem carmine Saliari Janus indigitabatur *Cerus manus*, id est, creator bonus, auctore Macrobio. *Venet pro venit*, ut in columna Duillii, *Pugnandod capet*. POPMA.

lin. 12. *Divum exta cante*.] Obscurus locus: tamen *Divum Deum*, puto intelligi Janum, ut conjicimus ex Macrobio: qui eum in Saliari carmine ita vocari scribit. Puto etiam eum per Cerum manum, id est, procreatorem bonum intelligi. *Supplice* autem pro suppliciter. De ejusmodi adverbis vide Nonium. SCALIG.

lin. 14. *Veteres Casmenas cascās res volo profari. Et primum*.] *Profari volo*, quidam. AUGUSTIN. Ita dispone:

Veteres, o Camenæ, cascās res volo profarier

Et Priamum. —

O Camenæ, volo profarier veteres & Cascās res, nimirum Priamum. Nam non de Casmenarum appellatione amplius agit, sed de Casco. SCALIG.

lin. 18. *Quam primum casci populi genuere Latini*.] Hunc versum Ennii intelligit Cicero prima Tusculana. Cascos autem Latinos interpretor eos, qui ante Romam conditam in colonias deducti sunt a Latino Silvio Albanorum rege. Quæ a Romanis postea Priscæ dictæ sunt. Auctores Livius & Festus. In Dionysio legitur, *Λατῖνοι οἱ καλούμενοι Πρίσκοι*. SCALIG.

lin. 19. *Manilius*.] Marg. Scalig. *Manlius*.

ead. *Cascum duxisse cascam*, &c.]

Cascum cascam duxisse non mirabile est:

Quoniam canoras sanciebat nuptias.

Pertinet huc titulus Satyræ Varronianæ, εὐρεν ἡ λοιπὰς τὸ πῶμα. περὶ κατηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκόντων. Quam ego utramque scripturam offendi in codice Nonii manu scripto, antequam vidissem annotationes Adriani Junii, viri eruditi, qui περὶ γεγαμηκόντων se offendisse in veteri codice testatur. SCALIG.

lin. 20. *Quoniam canoras.*) Legendum omnino: *Quoniam Caron eas faciebat nuptias.* Caron, prout tunc sine aspiratione scribebant, est Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatio? Quod decrepito decrepita nupserit, Charontem eorum fuisse pronubum & auspicem, ait Manilius. SCALIG.

lin. 21. *Papinii epigrammation.*] Exstat hic perlepidum perque venustum Papinii epigrammatum in adolescentem Cascam, sed quibusdam tamen locis inquinatum, atque maculatum. ego creta quadam cimolia ejus maculas detergere conabor, proponamque id, quemadmodum scribi debere censeam:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,

Fili potoni sesquisenex puerum.

Dic tu pusam: sic fiet mutua muli:

Nam vere pusus tu, tua amica senex.

Cum inveniissem in vetere libro *potonis esqui senex*, existimaui *potoni sesquisenex* legendum, id est, plusquam anus. *Senex* enim de muliere etiam dicitur, ut, *tua amica senex*. Sunt & duo jambici versus oppido quam elegantes Manilii, de casca cascā ducente. in quibus canoræ nuptiæ sunt congruæ, convenientes, concinentes. TURNEB. *Pomponii* apud Priscianum. Sic autem ejus epigramma legendum est:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,

Fili Petroni, sesquisenex puerum.

Dic tu pusam illam: sic fiet mutuo muli.

Nam vere pusus tu, tua amica senex.

Secundum autem versum acceptum referimus nunquam satis laudato viro Adriano Turnebo, unico Galliæ nostræ atque adeo totius Europæ ornamento. *Senex* autem feminino, ut Tibullus, si bene memini:

Hanc ridet merito tor mala ferre senem. SCALIG.

Pomponii poetæ duo celebrantur, unus *L. Pomponius Bononiensis*, Attellanarum auctor antiquissimus, sensibus celebris, verbis rudis, & novitate inventi a se operis commendabilis, ait Paterculus. Alter *Lucius Pomponius Secundus*, tragicus vates civilisque clarissimus, temporibus Caji & Claudii Imperat. de

quo crebra mentio Senecæ, Plinio, & Tacito. Ab utroque diversum puto illum Epigrammatarium, quem Varro hic nominat, ad quem forte referendum poema Marfyas, quod ut impudicum notat Arnobius lib. 2 adversus Gentes: *Fornicem Lucillianum, & Marfyam Pomporii obfignatum memoria tenetis*. Videtur autem tractasse de nocturnis stupris & variis generibus libidinum, quibus infamis statua Marfyæ Dei in celeberrima fori parte, ubi causæ agebantur. Seneca de Beneficiis lib. 6 de Julia Augusti filia: *Pererratam nocturnis comeffationibus urbem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filic in supra placuisse; quotidianum ad Marfyam concursum, cum ex adultera in quæstuarium versa, jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret*. POPMA.

lin. 23. *Ridiculum &c.*] Priscianus lib. 3 refert ex Pomponio postrema verba hujus epigrammatis, *tua amica senex* &c. cetera mendose scripta redegit in hunc ordinem Octavius Pantagathus, qui permulta alia restituit. Veteres libri sic habent: *Ridiculum est cum te cascā tua cascā dicit. Amica Philopotonis ejus, qui senex puerum dici possum, puellam possum. Sic fiet mutua mulinam, ut sis vere possum tu, tua amica senex*. AUGUSTIN.

lin. 24. *Philotonis*.] Antiqui libri: *Filopotonis ejus qui senex*. Unde legendum: *Filia Tithoni, sesquisenex*. Festive vetulam appellat filiam Tithoni, cujus senectus in proverbium abiit, *Τιθωνου γῆρας*. Ita Martialis de vetula, Pyrrhæ filia, Nestoris noverca. POPMA.

lin. 27. *Cassinum*.] Primam corripuit Silius lib. 12:

——— *Nymphisque habitata Casini*

Rura evasantur. —

Et ita legitur in Plinianis exemplaribus. SCALIG. Idem in margine *Casinum*.

lin. 29. *Unde & Cassinum forum vetus*.] Quod ait Varro, *etiam nunc Casinum forum vetus appellant*, intelligo, oppidum Casinum a Romanis appellatum fuisse *forum vetus*. Nam fori nomen multis indiderant oppidis, ut *foro Cornelii, foro Sempronii, foro Livii*. TURNER. Pro *Cassinum* Marg. Scalig. *Casinum*.

ead. & sq. *Item significant in Attellaneis aliquot pupum senem, quod Osci Casnar appellant*.] In antiquis libris scribitur: *Item significavit in Attellanis aliquot pappum senem, quod casnar appellant*. hic *pappum senem* esse suspicor carduorum lanuginem, senilem hominum canitiem æmulantem: Græci γῆπετον appel-

lant. editiones *pupum* habent, qui volet, eas sequatur. TURNEB. *Pappum senem* legimus. Alibi rationes reddimus. SCALIG.

lin. 31. *Ofci Casnar appellant.*] Ita lege apud Nonium, *Casnares seniles*. Varro *sexagesimo*: *vix cefatus erat, cum more majorum, ultro Casnares arripiunt: de ponte in Tiberim deturbant. Senibus crassis heu muli non videmus quid faciant. Nam quis patrem nunc decem annos natus non modo aufert, seu tollit, nisi veneno?* Allusum autem ad vetus proverbium, Sexagenarios de ponte: quare & depontani senes dicebantur. Ab eo inscripta est satyra Sexagesimus. Hoc etiam fieri solitum in Ceorum insula, testis Menander:

Καλὸν τὸ Κεῖων νόμιμόν ἐστι Φανία,

Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῆ κακῶς.

Strabo explicans hos versus, προσέταττε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἐξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνιάζεσθαι, &c. Meminit & Stephanus dictione *ιουλις*. Ælianus quoque de Varia historia lib. 3. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide allusisse:

Sine suam senectutem ducat: utique ad senium sorbitio.

ut Persius, *sorbitio tollit quem dira cicute*. In Varronis verbis hæc præstitimus. Testimonia tria, quæ diversis locis divulgata sunt apud Nonium, conjunximus. Deinde ubi in Nonio scriptum erat, *carnales sedules, scribimus, Casnares, seniles*. Postremo, ubi vulgati codices habebant, *homuli*: manu scripta lectio habet, *heu muli*. Erat autem convitium in stupidos. Catullus: *Mule nihil sentis*. SCALIG.

Pagina 87.

lin. 1. *Profectum a verbo Ambe.*] Hoc verbi, sollicitos & anxios habet grammaticos. Ego *ambe* puto esse *circum*, quod diminutum dicitur *an*, ut in *anquiro*. Integrum est & incolume in explicatione ancilium in libris antiquis. Nam editionum censores eum quoque locum violarunt atque læserunt. *Ancilia dicta ab ambecisu*. Dicitur & *ambu*, ut in *ambubajis*. TURNEB. Al. *A verbo Ambio*. Antiqui libri: *A verbo Ambe*, ut fortasse legendum sit, *A præverbio ambe*. Varro appellat *præverbia*, quæ nos *præpositiones*, inter quas *am*, id est, *circum*, quod idem *ambe*, ut *quamde*, *inde*, vel *endo*, pro *quam*, *in*. Similiter infra, *ancilia dicta ab ancisu*: quidam libri *ab ambecisu*. POPMA.

lin. 7. *Canis caninam non est.*] Juvenalis:

— parcit

Cognatis maculis similis fera. —

Æschylus Supplicibus: Ὀρνίθος ὄρνις πῶς ἂν ἀγνέουσι φαγόν;
Proverbium. Allusit eo Martialis:

Pellem rodere qui velit caninam.

Caninam, si pro pelle, bene. Nam ita κυνέαν Græci. Si pro carne, melius dixisset *catulinam*. Plinius libro 29: *Catulinam adjicialibus quidem xelebrem epulis fuisse, Plauti fabulæ sunt indicio.* Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus ejus rei mentionem fecerat. Festus: *Catulinam carnem esitavisse, hoc est, comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert.* Quamquam ego sane esitavisse non puto, sed tantum Canario sacrificio canes mactari solitas ad Caniculæ fidus placandum. Græce dicitur περικυλακισμός. Item in Lupercalibus, ut refert Plutarchus. Video & dubitari, quæ esset adjicialis cœna in verbis Plinii. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiā, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adjicere. Cornelius Tacitus Annali 2: *Rescuporis sanciendo, ut distitabant, sæderi, convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitiā per epulas ac vinolentiam, &c.* SCALIG.

ead. & sq. *Litera commutata Abagio, dicta.*] Lego: *Litera commutata ambagio dicta.* Ambiegra autem est, circum quam duo sunt agni. TURNEB.

lin. 18. *Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat.*] Ita lege:

Tantidem quasi feta canes sit, dentibus latrat.

Sophocles Electra, τοιαῦθ' ὑλακτεῖ. Plautus Captivis:

Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitari,

Saltem ut si non arriderent, dentes ut restringerent.

Festus: *Hirrire, ringere: quod genus vocis est canis rabiosa.*

Lucilius de litera R:

Irritata canes quod, homo quam, planius dicit.

Idcirco Persius caninum vocat:

— sonat hic de nare canina Litera.

Tamen hirriunt & ringunt, cum jam restringunt dentes: Mutiunt vero, cum incipiunt irritari: ab eo, quod *M* vel *Mū* videntur edere. Itaque Plautus dixit, *Plautus cum latranti nomine*, est enim *M*. Plautus. SCALIG.

lin. 19. *Nequam & magnus homo.*] Μέγας apud Aristophanem est stolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur

in proverbio οὐδ' αὖς, σάπρως, μέγας, ἰχθῦς. Videtur tamen auctor illius acroteleutii hoc sensisse, Omnis piscis, quantumvis magnus, nullus est, si putidus. Idcirco idem est apud Plautum, *Nequam est piscis, nisi recens*. Stratonicus vero primus hoc protulit in Simylam quendam magnum & procerum, sed ineptum & stolidum, per parodiam, ut puto, ex quodam poeta: non autem quod ita poeta ille sensisset. SCALIG.

ead. & sq. *Laniorum immanis canes ut.*] Homerus eodem modo,

— — — ὑπνιδος ὄς. SCALIG.

lin. 24. *Quod latratu signa dant, ut signa canant &c.*] Lego: *Ut signa canunt, canes appellatae*. TURNEB. Non putarunt, hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est: *Quod latratu signa dant, ut, Signa canunt*. — citat enim illud commatium ex Ennio, ut puto. Sic supra, *Canis, quod, ut tuba & cornu, signum cum dant, canere dicuntur*, &c. SCALIG.

lin. 27. *Una trabes remeis.*] Versus hic nescio an sit Ennii, cujus mox subjicit nomen, & notissimum carmen ex Medea? an Livii Andronici, qui res gestas octodecim annorum totidem Annalium libris descripsit versibus heroicis, ut testatur Diomedes. Cujus cujus sit, ita videtur posse suppleri:

Sulcavitque trabes remis rostrata per altum.

Aliis placet:

Una trabes remis sulcat rostrata per altum.

Sed dictio *una* est Varronis, non poetæ. POPMA.

lin. 28 sq. *Casa accidisset.*] Aliis *cec'idisset*: πεσείν.

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσείν ποτε Τυνδεΐσα Πεύκη.

Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone: *Ceditur lucus: alia frons decidit Pallados, platanos ramis: alia trabs pronis in humum accidens proxumæ frangit ramos cadens. Alius teneram abietem runis solo percellit: alius caballum arboris ramo in humili alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim*. Quæ verba quinque exemplis productis a Nonio dispersa in hunc modum conjunximus: nonnulla etiam ex manu scripta lectione restituvimus. SCALIG.

lin. 31. *In Medo Ennius.*] Perperam huc irrepfit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus, *Quis tu es mulier*, &c. falso citatur ex Medo Ennii, pro Pacuvii. SCALIG.

Pagina 88.

lin. 3. *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cummerum fert.*]

M. T. Varro. Vol. II.

* N

Lego: *Itaque dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert.* Defenditur hæc emendatio Festi auctoritate, vas istud, quod in nuptiis ferebatur, *cumeram* appellantis, & *camillum*: quod &, ut ait, a camillo ferebatur opertum, utensilia nubentis continens. TURNÆB. Vulg. *Qui cum merum fert.* Ex Festo repone: *Qui cumerum fert.* Etiam annotavit Vertranius. SCALIG. *Camillus* appellabatur in nuptiis puer patrimus & matrimus, qui ferebat *cumeram*, vas, in quo erant novæ nuptæ utensilia: in sacrificiis minister flaminis & flaminicæ: in Samothracum mysteriis præminister magnorum Deorum. Est autem hoc nomen origine, non, ut Varro putat, Græcum, sed Phœnicium aut Syriacum. Nam Turreni, sive Osci, qui a Phœnicibus duxerunt originem, & initio habuerunt linguam Aramæam, *cadmolus* appellarunt puerum ingenuum, quem ab illis orti Latini *camillum*, auctore Dionysio lib. 2 Antiquit. Rom. Nimirum a Cadmo illo Tyrio, qui primus literarum usum invenit, & homines ad vitam humaniorem revocavit: quæ omnia Græci transtulerunt ad suum Ἑρμῆν, eumque cognominarunt κάδμιον & κάδμιλον, ut est apud Lycophronem. POPMA.

lin. 4. *In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.* Lego: — *plerique extrinsecus nesciunt.* TURNÆB. Vera est lectio, *nesciunt.* Festus ait, utensilia novæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem ἀμφιδαλὴ vocabant, ἐν λίκνῳ, qui hic dicitur *cumera*, panes gestabat, cum hac intentione, ἐφυγον κακὸν, εὖρον ἀμεινον. SCALIG.

lin. 5 sq. *Camillus nominatur in Samothracis mysteriis.* Vulg. *Casmilos.* Μιμνῶνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ, ait interpres Apollonii, τοῖς Καβείροις, ὧν Μνασέας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δὲ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξιώκερσα, Ἀξιώκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστὶν ἡ Δημήτηρ· Ἀξιώκερσα δὲ, ἡ Περσεφὼν· Ἀξιώκερσος δὲ, ὁ Ἄδης. ὁ δὲ προστιδόμενος τέταρτος Κάσμιλος, Ἑρμῆς ἐστὶν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. Mnafeas iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, ut novimus ex Josepho. Etiam ipsius nomen Manasses Phœnicium est. Quo magis moveor, ut καβείρους θεοὺς dicam alios non esse, quam Divos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentem significat. Porro de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium lib. 2, qui ait, quem Romani Camillum vocabant, a Turrenis Cadolum dictum. Camillus ergo

est ille, quem Græci παῖδα ἀμφιδελῆ vocabant, quem patrumque, & puberem interpretantur. Item ostendit vetus carmen, *Hiberno polvere, verno luto grandia farra camille metes*. Quod Cato expressit his verbis, *Agro sicco per sementim, agro lato per ver*. Plutarchus in Quæstionibus Naturalibus simile refert proverbium: διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει. Nempe hæc quæstio pendebat ex superiori, διὰ τί πυροφόρος ἢ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἢ λεπτόγεως; SCALIG.

lin. 9 sq. *Subulo finitimas propter astatat aquas.*] *Subulo* mihi videtur esse tanquam *sibilo*: exponitur a vetere critico αὐλητής. TURNEB. Puto esse ex Sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies, si *aquas* ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Festo, est plane trochaicus septenarius catalecticus: *Subulo quondam marinas propter astatat plagas*. — Forſan & apud Macrobiū legendum, *Vicem Planipedis, & subulonis impudica & prætextata verba jacentis*: quod ad tibiam ejusmodi verſus impudici funderentur. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet *ſabulonis*: videturque eſſe instrumentum citharœdicum. Memini enim me legere apud Apulejum, *Sabulum* eſſe genus organi muſici, ſive illud ſit pſalterium, ſive cithara, ſive quid ſimile, quod ſidibus tenderetur, & plectro pinſeretur. Ad illud igitur illa impudica & prætextata verba cani ſolita innuit Macrobius, & nos ſupra oſtendimus ex Varrone ὄνος λύρας:

*Et orthopallica attulit pſalteria,
Quibus ſonant in Græcia diſteria,
Qui ſabularum collocant exordia,
Ut comici, cinædici, ſcenatici, &c.*

Aſtabat, non muto. Tamen poterat legi, *aſſabat*. *Aſſare* tibicines dicuntur, cum canunt tibia, nulla aliorum voce admixta: ſicut contra, canere *aſſa* voce dicuntur, qui nullis admixtis muſicis instrumentis, ſola voce canunt. Ab eo Græcis φιλοκιθαριſταὶ dicuntur, ut Athenæo lib. 12, cum tantum κιθαριζουſιν. Itaque ea dicebantur ἀφωνα κρούματα Pauſaniæ, quæ erant ſine voce. Ὁ γὰρ δὲ πυθιάδι, inquit, προſενομοδέτησαν κιθαριſτάς τοὺς ἐπὶ τῶν κρουμάτων τῶν ἀφώνων, id eſt, aſſorum. Non enim ſolum vox dicitur *aſſa*, quæ ſine tibiis, ſed etiam tibiæ *aſſæ*, quæ ſine voce. Eſt ergo aſſum, ſolum, merum. Unde aſſare quoque veteres poetæ dicebantur, cum in unum ſolum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta aſſamenta: ut eſt maxima pars Silvarum Statii, & olim

Saliorum fuit. Erant enim assamenta Janualia, Junonia, Minervia, priva poemata & carmina, in singulos eos Deos conscripta. Quod vero ait Nonius, assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficilis esse intellectus, neque ad eam rem ullum veterum producit testem: id nos invenimus alibi apud eundem grammaticum in exemplo Varonis ab eo adducto, cum hujus verbi *Betere* notionem explicat, *Assa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, cum betere foras jussit.* Hodie enim perperam legitur, *Assa* nos multos, etiam in manu scripto, quod vidi. Ubi tamen *assa* non est nutrix, sed adfestrrix mulier, ut vocatur ab Afranio, quæ assidet foetæ. ἀναγέτριάν vocabant Tarentini. Hesychius: Ἀναγέτριά, ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερετούσα γυνή, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. Itaque supra apud eundem male legitur, ἀναγεστρίς μάχα, Ταραντίνοι. lege, ἀναγεστρίς, μαῖα. Obstetricem vocarunt aliter Latini, quod obstare pro assistere usurpabant: ut Ennio occensi pro adcensi, & obmoveto, pro admoveto, &c. SCALIG.

lin. 12. *Versus, quos olim Fauni*] Ennius:

scripsere alii rem

Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:

Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec disti studiosus erat. —

Hoc Ennius jactabundus tacite jacit in Nævium poetam, qui Saturnio carmine secundum bellum Punicum scripserat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere solitos, quod & vetustissimum id fuerit apud Latinos, sicuti Saturnus vetustissimus Deus. Unde verisimile, Faunos Latinorum (qui erant ut Magi Persarum, & Bardi Gallorum) hoc genere carminis fari oracula sua solitos. SCALIG.

lin. 17. *A versibus viendeis.*] Mendum est. Suspicio *vagien-*
dis. SCALIG.

lin. 18. *Corpore Tartarino prognata paluda virago.*] In hoc versu antiqui poetæ, etsi Varronem suspicio & revereor, parum tamen abest, quin putem eum hallucinatum, qui quidem *paludam* paludatam interpretetur, vocem secutus vitiosam. Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse, ut *paludum* pro paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, *prognata palude.* Constat enim, Minervam ad Tritonidem paludem natam fuisse, ut ea fere palude prognata videatur, sed tamen fas non sit, a tanti scriptoris sententia recedere. TURNEB. Purus purus Hellenismus:

Ταρτάρου ἐκγεγαυῖα μελάμπεπλος ἀντιάνειρα.
 Ubi nullo negotio verbum verbo redditur. Plenius citatur
 apud Probum:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:

Cui par imber, & ignis spiritus, & gravi' Terra.

Ignis spiritus, πυρὸς μένος. Et gravis Terra, στυφελὴ χθών.
 Est autem, nisi fallor, illa, quam alloquitur Juno apud Maronem:

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem. SCALIG.

Ennius in Epicharmo, opinor, dixit Minervam corpore prognatam Tartarino:

Corpore tartarino prognata paluda virago,

Quoi par Imber, Ignis, Spiritus & gravis Terra.

Tartarino autem ibi est forti & valido, ut in illo Virgili:
Tartaream intendit vocem. est *tartarino* cum dixit Ennius, horrendo & terribili Verrius vult accipi, a *Tartaro*, qui locus apud inferos. *Paluda virago*, est Minerva, cui Græci dederunt cognomen Pallados, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, Romani Bellonæ, Ennius Paludæ, id est, paludatæ, ut interpretatur Varro a paludamentis. Quamquam videri potest Ennii *Paluda* eadem esse, quæ *τριτογένεια* Homeri, quod ad Tritonidem paludem edita primum apparuisset. ut enim *humus* facit *humidus*, sic *palus* *paludus*. Ideo nonnulli legunt *prognata palude*, quasi dicat, Minervam palude prognatam corpore esse tartarino, id est, forti, & composito ex quatuor elementis æquabiliter temperatis. POPMA.

lin. 20. *Plato in quarto.*] Significat quartum Platonis librum, qui Phædo vocatur. TURNEB. In *τετραλογίας* libros Platonis a criticis digestos fuisse, notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste vero dialogus, quem citat Varro, est quartus primæ tetralogiæ. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidem critici. ut Æschyli Agamemnon, Choephoræ & Eumonides, sunt *τριλογία*, quia ejusdem argumenti. Et poetas *τετραλογίαις*, aut *τριλογίαις* in sacris certaminibus vincere solemne erat. Plurimumque laudis reportabat, qui *τετραλογία* vicerat: quamquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus. SCALIG.

lin. 21. *In his unum Tartarum appellat.*] "Ὁ καὶ ἄλλοτε καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ποιητῶν Τάρταρον κεκλήκασι. SCALIG.

lin. 28. *Epeum fumificum cocum.*] Cocum fuisse, etiam testatur epigramma, quod legitur apud Athenæum: quod quia ante nos indicavit eruditissimus P. Victorius, non apponam.

Tantum afferam ex Theocrito versus, quos ipse Victorius non produxit, in quibus & lixa quoque inducitur Epeus. Leguntur autem ἐν πελεκυδίῳ Theocriti:

Οὐκ ἐναρίθμιος γεγάως ἐνὶ προμάχοισιν Ἀχαιῶν,
'Αλλ' ἀπὸ κρανῶν καθαρὸν νᾶμα κόμιζε δυσκλεῖς.

Loquitur de Epeo. SCALIG.

Pagina 89.

lin. 1. *Lucam bovem.*] Fortasse & scarabæi illi, quos vulgo in Gallia cervos volantes vocamus, *Lucæ* dicti sunt, non *Lucani*, ut est scriptum apud Plinium lib. 11, cap. 28. Nam ait, *Lucanos* vocari a Nigidio. Quamquam, ut verum fatear, idem puto esse *Lucam* & *Lucanum*, quidquid refragetur Varro: quia *Lucana* armenta maxima & validissima olim in Italia fuerunt, teste etiam Lucilio:

Quem neque Lucanis oriundi montibu' tauri

Ducere protelo validis cervicibu' possent.

Quomodo Λαρινοὶ βῆες olim pro magnis apud Græcos, ita & *Lucæ* apud Romanos. Nam primis temporibus videntur *Lucas*, non *Lucanos*, populum ipsum dixisse. Quod autem opponit Varro, urfos non dici *Lucas*, sed *Lucanos*, frustra est. nam etiam sine adjectione urfus dicitur. at bos, cum significat elephantem, non sine adjectione dicitur: nam dicitur *bos Luca*. SCALIG.

lin. 4. *Verginii.*] Marg. Scalig. *Vergilii.*

lin. 8 sq. *Id est quadrupedes cornuatas.*] Marg. Scalig. *Idem quadrupedes cornuatas.*

lin. 12 sq. *Sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; urfi cur potius Lucani, quam Luci dicti.*] Lego: *Sed lucæ, neque urfi potius Lucani quam luci dicti.* TURNER.

lin. 17. *Orator sine pace redit, regique refert rem.*] Iste orator, qui redit ἀπρακτος, est procul dubio Cineas, legatus Pyrrhi regis, quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remisit. Plutarchus in Pyrrho: Καὶ τὸν Κινεαν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι, Πύρρον ἐξελδόντα τῆς Ἰταλίας οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. quod ex auctoritate Appii Claudii Cæci fecisse Senatum paulo ante scribit. Qua de re exstant luculenti versus Ennii:

Quo vobis mentes, restæ quæ stare solebant

Antehac, dementi sese flexere via?

Sunt enim ex oratione Claudii Cæci, quam Ennius versibus,

& Plutarchus Græce reddidit, ita ut eadem verba expresse-
rit, cum ait, πῶ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνδράπονος
δουλλοῦμενός ἐστι λόγος; & quæ sequuntur. SCALIG.

lin. 18 sq. *Qui enim verba habet orationum publice adver-*
sus eum, quo legebatur, ab oratione orator dictus &c.] Ita scri-
bendum existimo: *Qui enim ut haberet orationem, publice ab*
universis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cum res ma-
ior erat, legebantur. TURNEB. *Lego, rationum.* Et, *Adver-*
sus eum, quo legebatur, lego, quo legabatur. Apage correctio-
nes Vertranii, qui *belligerabatur* legit. Quasi legati non possint
mitti, nisi ad eos, quibuscum bellum esset. Quod omnino fal-
sum est. SCALIG. *Emendarim: Verba haberet & orationem:*
quæ fuit vetus formula. Cæsar lib. 2 de Bello civ. Qui ver-
ba atque orationem adversus rempublicam habuissent. Livius
lib. 34: *Verba orationemque eos adversus rempublicam habuisse.*
PORMA.

lin. 20. *Cum res majore ratione legebantur.]* Cum res major
erat, eo legebantur. conjectura verisimili. AUGUSTIN. *Cum a*
republica majore ratione legebantur. SCALIG.

lin. 22. *Oratores doctiloqui.]* Ἑρπταὶ Homero. SCALIG.

lin. 27 sq. *Ollus leto datus est.]* Festus citat, *Ollus Quirix*
leto datus est. M. Cicero 2 de Legibus, *Manium jura sancta*
funto. Hos leto datos Divos habento. Verisimilior est Pri-
sciani opinio: Varronis, acutior. Ille a Leo, levi, letum du-
cit: Varronis vero mens eo spectat, quod veteres abstine-
bant mortis mentione, ne cogerentur δυσφημεῖν. Itaque ab-
itionem pro morte dicebant, ut Græci οἶχεσθαι. Et eodem
modo lethum, quasi λήθην. Et cum aliquem vita cessisse in-
dicarent, non id proprio nomine dicebant, sed tantum hoc,
vixit. Plutarchus Cicerone: *Φθερζάμενος δὲ μέγα, ἔφησαν,*
εἶπεν, οὕτω δὲ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθ-
νάναι λέγουσι. Quæ ratio similis, cum dicebant *πλείνας ἀντὶ*
τῶν τεθνηκότων. Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις

Ἡ γραῦς ἀνεστηκνυῖα παρὰ τῶν πλείνων.

Glossema νεκρῶν. ubi tamen transpositum est glossema in tex-
tum. Ostendit item sepulcreti appellatio, τὸ πολυάνδρων.
Item mortuos meliori scæva & omine dicebant μακαρίτας.
Horatius, *omnes composui felices*, id est, μακαρίτας. Plinius
lib. 28: *Cur ad mentionem defunctorum icsatur memoriam eo-*
tum a nobis non sollicitari? Quæ superstitio & vulgo apud
nos invaluit, & Judæorum etiam veterum commentariis fre-
quentissima est. SCALIG.

lin. 29. *Mensas constituit, idemque ancilia.]* Al. *Menses.* Qui legunt *menes*, spectant ad menses additos a Numa Pompilio, & meliori ordine digestos. Qui vero *menes*, quod essent mensæ curiales, ad quas unaquæque Curia sua sacra faceret, quæ videntur constitutæ a Numa: quamquam Dionysius vult a Romulo. *Æ Ancilabræ*, ab anculando, id est, ministrando, & *Affidelæ* dicebantur. De quibus forsan Nævius libro 3 belli Pœnici:

*At posteaquam avim de templo Anchisa spexit,
Sacra ordine in mensa penatium Deorum*

Ponuntur: victimam auream polcram immolabat.

Citat Probus. Ita autem scripserat Ennius:

*Mensas constituit, idemque ancilia primus,
Libaque, fectores, argæos & tutulatos.* SCALIG.

lin. 30. *Ab ancisu.]* Vetus codex, *ambecisu.* ita reponitur. SCALIG.

lin. 31 sq. *Incisa. Saturnio in carmine.]* Vitiosissime legitur in *Saturnio carmine.* Non enim versus Saturnius est, qui est jambicus hypercatalecticus, sed versus Ennii heroicus: ubi narrabat, Numam *menes* sacras, quibus ad rem divinam est opus, & ancilia Saliorum constituisse, eundemque liba instituisse ad rem divinam, & fectores, qui sunt panifices, libarii que vocari possunt. In vetere inscriptione legi, *discipulum fectorum pontificum.* TURNEB. Ita legendum: *Quod ea arma, ut Thracum incisa, ut Saturnio in carmine.* Quod nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum mentio fuerit. Alioqui ineptum erat, Heroicum sequentem vocare Saturnium, qui est hexameter. SCALIG. Pro *Saturnio in carmine* marg. Scalig. habet, *item alibi, lib.* Forte: *Incisa, ut Saturnio in carmine incisa:* quam vocem etiam reponendam puto lib. 4 illo in loco: *Incisa ab eo, quod insecta caro, ut in carmine Saliorum est Incisa.* Utitur autem testimonio carminis Saturnii, non quod in eo esset nomen Anciliorum, alioquin vulgo satis notum, sed ut illo comprobet suum etymon: *Ancilia dicuntur, inquit, quasi amcisia, ut Incisa fuit in carmine Saturnio.* eo intelligit carmen Saliare, quod conscriptum fuit Saturnio versu antiquissimo, quo olim sua oracula cecinerant Fauni Dei Latinorum, & vates Publicius, & Cn. Marcius ille, cujus duo carmina retulit Livius lib. 35. Postea etiam duces triumphaturi titulos rerum a se gestarum in tabulis votivis, quas in æde Jovis Capitolini figebant, Saturniis versibus soliti perscribere, ut auctor est Atilius Fortunatianus de Arte, his verbis: *Apud no-*

stros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, memoriaeque suae titulum Saturniis versibus persequerantur, talia reperi exempla: Ex Regilli tabula Duello magno dirimendo regibus subigendis. Ejus tabulae exemplum potuit Livius lib. 40; sed, ut debuit in historia, deterso squalore verborum, & luxatis numeris carminis Saturnii. Sic enim ibi legendum: Duello magno dirimendo, regibus subigendis caput patrandae pacis haec pugna exstitit Lucii Aemilii M. Aemilii F. auspicio, imperio, felicitate, ductuque ejus inter Ephesum, Samum, Chiumque, inspectante eos ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu elephantisque, classis regis Antiochi tanta devicta, fusa fugataque est. POPMA.

Pagina 90.

lin. 3. *Argei fiunt e scirpeis virgultis, simulacra sunt hominum triginta: ea quotannis a ponte sublicio.*] In vetere libro reperio: *Argei sunt e scirpeis simulacra hominum XXIV. ea quotannis de ponte sublicio.* TURNER. Vetus erat scriptura *e scirpeis*, pro *scirpis*. Ignari homines putarunt aliquid deesse, quasi *scirpeis* esset adjectivum. Quare inducenda ea vox. SCALIG.

lin. 6. *Tutulati.*] *Tutulati* sunt, qui in re divina habent in capite tutulum, ut flaminicae & pontifices. TURNER. Placides id intelligit in Virgilio:

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

Potest & videri in Statio:

Lanea cui Phrygii coma flaminis. SCALIG.

lin. 7. *In sacris in capitibus.*] Vulg. *In sacris capitibus.* Quasi alia capita haberent, non unum tantum. Legendum *in sacris apicibus*. Idem error lib. 4, ut indicavimus suo loco. Quis nescit, pilea sacerdotum apices vocari? Dionysius lib. 2: *Καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, Πίλαους ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κανοειδές, οὓς Ἕλληνες καλοῦσι κυρβάσις.* Est autem a parte totum. Nam apex proprie erat insigne, id est, fastigium, quale hodie in pileis honorarii Doctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius velamenta, flammeum dicebatur. Unde Flamines dicuntur. Idem Dionysius: *Οὓς ἀπὸ τῆς φορήσεως πῖλον τε καὶ στεμμάτων (ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμεα καλοῦντες) οὕτω προσαγορεύουσι.* Porro desinebat in conum, unde Apex

dictus. Summum autem fastigium vocabant Tutulum. Addebatur virgula ex felici arbore, quæ in Flaminibus dicebatur Stroppus, in Flaminiciis Inarculum. Totus Apex filo laneo velabatur: dicebatur Apiculum. Ab hoc putat quasi filamines dictos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ pileum retinebant: eæ dicuntur Offendices, quod se mutuo offenderent, & convenirent. Solius tamen Flaminis Dialis pileum dicebatur Albogalerus: fiebat enim ex hostia alba, Jovi cæsa, quæ dicebatur Idulis; de qua Ovidius:

Idibus alba Jovi grandior agna cadit. SCALIG.

lin. 8. *Ab eo, quod matres familias crines convolutos, ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt Tutulos.*] *Lego, quæ habent uti velatos.* TURNEB. Melius, *elatos*. Tutulus in feminis quæ hic vocatur, dicebatur κόρυμβος Atheniensibus, a Cypriis κορδύνη, a Persis vidάριον. Lucanus de hoc sentit:

Turritaque gerens frontem matrona corona.

Juvenalis:

———— tot adhuc compagibus altum

Ædificat caput. —

Papinius:

———— celsos procul aspice frontis honores,

Suggestumque comæ. SCALIG.

Vetus editio: *habent uti velatos*. Unde legi possit: *habent vitis velatos*. nam fasciis colligati capilli, & sibi invicem implexi in conum congerebantur. Festus: *Tutulum vocari ajunt, Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & exstructum in altitudinem*. Apulejus lib. 2 *Metamorphoseos*: *Uberes enim crines leniter emissos, & cervice pendulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus adstruxerat.* POPMA.

lin. 17 sq. *Ut qui sunt in versibus plerique, Voltornalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis:*] Cum Varro scribat, *Ut in his qui sunt versibus plerique*, quod mox pedibus solutum liberumque creditur, ego modis & numeris vinctum ligatumque censebo. Sequuntur igitur statim duo claudicantes jambici, quos scazontes Græci vocant:

Voltornalem, Palatualet, Furinalet,

Floralem, Falacrem, & Pomonalem idem fecit.

Falacrem autem pro falacrali posuit, coactus versus lege. TURNEB.

lin. 19 sq. *Obscura est eorum origo. Voltumnus.*] *Lego: Quæ obscura sunt, eorum origo Voltumnus.* TURNEB.

lin. 25 sq. *Et quod est, tunc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta.*] *Et quod est:*

— *Tunc cœpit memorare simul cata dicta accipienda acuta.*
Nam qui constare potest vulgata lectio editioni Romanæ & Vertranio? SCALIG.

lin. 27. *Thynno capto corvum excludunt foras, occiduntque lupos aperdite, & jura siluri. Sumerete atque amiam.*] *Locus mendosus, AUGUSTIN.* Sunt nomina piscium, ut ait, Græca, sed nulli intellecta, in hoc versu Lucilii, quem ego sic legi debere censeo:

Occidunt Lupe saperdæ te & jura siluri:

Sumina te, atque amia.

Notum est, ne testato agam, ex Horatio & Persio, quam actris & vehemens fuerit in Lupum Lucilius: eum credo hoc carmine compellari. Etiam Lucilianum versum ita scriptum reperio:

Quidam thynno capto corium excludunt foras.

Antonius Augustinus, vir & eruditissimus & optime de literis elegantioribus meritis, Varronis vero vindex, assertor, patronusque unicus habendus, immo vero ejus potius Æsculapius existimandus, sive sola animi conjectura ductus, sive librorum auctoritate adductus, commodissime *corvum* legit. TURNEB. Tantæ sunt horum versuum maculæ, ut & illos prætereunti magna venia, & conanti emendare par gloria deberi possit. Id quod multum me consolatur. Nam si aliquid præstitero, cur non acceptum merito esse debet? sin, quod magis puto, erravero: quid mirum, ad tantum scopulum offendere? Tamen conandum est, quomodo has Cyaneas enare possimus; quod satis commode fiet, si ita legamus:

Tunnos captato, cordulum exclude: minores

Occidunt, Lupe, saperdæ te, & jura Siluri:

Sumen te, atque amia. —

Ineptum est, putare, hic Lupum esse nomen piscis, cum Varro dicat, nomina piscium horum Græca esse. Sed est Lupus ille, qui famoso carmine a Lucilio notatus est. De quo & alii quoque versus Lucilii exstant:

——— *Tubulus si Lucius, inquam:*

Si Lupus, aut Carbo Neptuni filius. —

Horatius:

Famosisque Lupo cooperto versibus. —

Perfius:

——— *secuit Lucilius urbem;*

Te Lupe, te Muli &c.

Item Lucilius ipse, per dialogismum:

——— *quid, hæc cum fecerit?*

Cum ceteris reus una tradetur Lupo.

Non aderit! Ἀρχαῖς hominem & στοιχείοις simul

Eum privabit. Igni & aqua interdixerit,

Duo habet στοιχεῖα. Id maluerit: privabit tamen.

Hortatur ergo hunc Lupum εἰρωνικῶς, ut, relictis minoribus pisciculis illis, ut sunt cordilæ, & saperdæ; tunnos, filuros, & amias immanes pisces confectetur. Manifesto irridet illius capacitatem. *Capto* vero perperam legitur, pro *captato*. Idem mendum in Varronis exemplo ἐπὶ φακῇ μυρον

Nec multinummus piscis ex salo captus

Elops, neque ostrea illa magna captata

Quivit palatum suscitare.

Nam hodie male apud Nonium *capta*. Etiam nos in eodem exemplo *multinummus* restituimus, ut in libris de Re rustica, *multinummi muli*. SCALIG. Fortasse primus versus non coniungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter; ut legendum sit:

Thunno capto corvum excludendum foras.

Videtur enim proverbiale fuisse antiquis. Amphis comicus:

Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον

Γλαύκου παρόντος; ὅτος οὐκ ἔχει φρένας. IDEM.

Versus corruptissimi, qui ita videntur posse emendari:

——— *thunno capto cordum excludunt foras.*

Occidunt Lupe saperdæ te & jura filuri:

Sume cete atque amiam.

Illi edones, inquit, capto thunno cordulum pisciculum excludunt: similiter tu, Lupe, cum nequeas famem explere minutis istis obsoniis, saperda, & jure filuri, pasce te piscibus majoribus cete & amia. Notat Lucilius rapacitatem & profundam ingluviem Lucii Lentuli Lupi, quem in Satyris acerbè insectatus est. quin libro primo induxit Deos consilium fecisse, Lupum ut perderent, auctore Servio. ex quo ait Horatius:

——— *famosisque Lupo cooperto versibus.*

Fuit Cos. cum C. Marcio Figulo anno DXCVII. ΡΟΡΜΑ.

lin. 29. *Piscium nomina sunt, eorumque in Græcia origo.*]

Librarius ignarus Græcarum literarum, ut apparet, multum

depravavit hos versus Lucilii. Quod & idem commissum est in versibus Ennii, ἰχθυογενικοῖς, qui leguntur apud Apulejum: ubi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt. Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco, qui citantur apud Athenæum piscinarii & culinarii poetæ, Non tamen præmittam versus, qui adducuntur a Festo, ubi & piscium nomina Græca mirum in modum depravata & luxata sunt; qui ita restituendi sunt:

Muriatica autem video in vasis stanneis.

Bonam naritam, & camarum & tagenia,

Echinos fartos, conchas piscinarias.

Muriatica vocat τὰ παρίχηρα, quæ in muria Thasia servabantur. Ea ita describuntur in Pœnolo:

Quasi salsa muriatica esse autumantur,

Sine omni lepore & sine suavitate,

Nisi multa aqua & diu macerantur,

Olent, salsa sunt, tangere ut non velis.

Narita dicitur ostrei genus, quæ ὑπρίται a Græcis. Camarum scriptum est uno *m*, veteri consuetudine: etiam apud Hesychium κάμαρον. Tagenia, sunt pisces, qui & ταγνιστοί, qui & ipsi ἐν ἄλλῃ ἐμβαφθέντες ἐπὶ νηδράκιζοντο. Vide Athenæum. Echinos fartos vocat, qui farciebantur, hoc est, saginabantur in vivariis, sicut conchas piscinarias, quæ in piscinis. Atque adeo Muriaticorum nomine Plautus pisces omnes eos, qui ab eo enumerati sunt comprehendit. Et ne dubites de hac correctione, audi, quæ Plin. lib. 31, cap. 8 de ea rescribit: Sic halex, inquit, pervenit ad ostreas, echinos, urticas, camaros, mullorum jecinora: innumerisque generibus ad saporem gula capit sal tabescere. Satin' aperte eosdem pisces inter muriatica (id enim est halex, τὸ τάρπηος) recensuit, quos Plautus? Quare tam boni versus in situ & squalore relinquiendi non erant. SCALIG.

lin. 30. Quæque caruleo fredo orta nare capta.] Lego hunc in modum:

——— cava quaque in

Corpore caruleo cæli cortina receptat.

Tantum e telo cæli feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambiguae inter *c* & *t* figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellavit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, ut ait, nomen habuit a corde, quod inde primæ sortes existimant. TURNEB. Hic placet Ita-

lis deesse quædam. Sed eos decipit perturbatus sensus: quem si aperuero, ostendam, hic nihil deesse. Cum ita legendum sit: *Quaque freto cava cæruleo cortina receptat. Cortina dicta, quod &c.* Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur ὑπὸ τῇ οὐρανοῦ σκέπη, ut loquuntur poetæ. Vereor autem, ne cum aliis, quos supra posuimus, conjungendi sint:

*Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber, & imbris spiritus, & gravi terra
Quaque freto cava cæruleo cortina receptat.*

Freto cæruleo. Ita περιφραστικῶς vocat cælum propter agitationem. Idem apud Nonium:

Crassa polvis oritur, omnem pervolgat cali fretum. SCALIG. Scribendum:

Quaque cæruleo freto cortina receptat, Cava.

Nam verba Ennii usurpat tantum, quæ ita possunt redigi in numeros:

Quaque freto cava cæruleo cortina receptat.

Cortina erat operculum tripodis Delphici Apollinis, ex corio Pythonis serpentis, cujus forma similis mensæ rotundæ, ad quam assidens Phœbas rapta vaticinabatur: dicta quasi cortina, non a corde, ut Varro existimat. Sed & ipsum tripodem significabat, id est, vas ingens, ex quo oracula credebantur exire; sicut apud Græcos ὄλμος, & tripodem, & ipse integumentum denotabat. Virgilius:

— mugire adytis cortina reclusis.

Hinc varia notio hujus vocis. nam & mensæ æræ, factæ ad formam illius operculi tripodis, appellantur *cortinæ*, eædem *Delficæ*: & vasa similia tripodi Delphico, in quibus pigmenta coloresque coquuntur sufficiens lanis. Apud poetas vero etiam licentius, capacitas convexa & intesta vocatur cortina, ut Ennius hic de æthere. Virgil. in *Ætna*:

*Carminesque irriguo magni cortina theatri,
Imparibus numerosa modis cadit arte regentis.* POPMA.

Pagina 91.

lin. 2. *Cortina.*] Τρίπους & λέβης. Ea est proprie, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo usus est metaphora Cor. Tacitus in dialogo, cum ait, in Cortina esse. Id contrarium est ei, quod Græci δευροποιδον vocant. Quæ enim in cortina sunt, nondum penitus imbiberunt succum. *At hercule*, inquit, *pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam*

afflat, qui elementis studiorum essi non instructus, at certe imbutus sit, &c. Non multum abest, quod dixit Lucianus, *ψαῦσαι λέβητος*, Bis accusato, *εἰς δὲ οἱ καὶ μόνον ψαύσαντες ἐκποσθε τοῦ λέβητος ἀκρῶ τῷ δακτύλῳ, καὶ ἐπιχρυσάμενοι τῆς ἀσβόλου, ἰκανῶς οἰόνται καὶ οὕτω μεταβεβῆσθαι*. SCALIG.

lin. 3. *Ea a corde.*] Ego puto a rotunditate, quod, ut cortes, ita hæc rotunda esset. Cato in Originib. *Mapalia vocantur, ubi habitant. Ea quasi cortes rotunda sunt*. Sic ὁλοότροχοι λέβητες ab eadem ratione dicti, si bene memini. SCALIG.

lin. 5. *Quin inde invictis sumserunt perduellibus.*] Repetio in antiquo exemplari: *Quid unde invitis sumserint perduellibus?* quod & adscribendum putavi. TURNEB. Locus mendosus. Puto legendum:

Vindictam victis sumserunt perduellibus. SCALIG.

lin 12. *Quattuor.*] Marg. Scalig. *tribus*.

lin. 14 sq. *Stella, quæ vespere oritur, a quo etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur, Alter vesper adest.*] Opilius verborum enodator antiquorum fuit. is a stella, quæ vespere oritur, tempus vespertinum, ipsamque vesperam, vesperum vocari credidit. At vero apud Catullum alia significatione dicitur,

Vesper adest juvenes.

Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent, *a quo eam Opilius scribit vesperum*. quod de stella liquido perspicueque intelligitur, non de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano ceso erit accipiendum, aliudque quiddam significabitur, quam tempus primum noctis. TURNEB. Vulg. *A quo etiam Turpilius &c.* Indubitanter lego: *A quo etiam Turpilius scribit Vesperam. Itaque dicitur alterutrum. Vesper, id est, quem dicunt Græci ἑσπερον*. Non possum non multum conqueri de correctorum audacia, qui hunc auctorem jam per tot secula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim sine ulla animi asperitate & malevolentia. Nam quid eos movit, huc vocabulorum monstra infercire, quæ ipsi nesciebant? Ubi enim *διέσπερον* suum invenerunt? Cur, si nesciebant quid esset, tamen quasi aliquid esset, huc intruserunt? Sed de his satis, ne *περὶ σκιάς ὄρου*. Legendum vero *vesperam*, ut jam admonuimus. Plautus:

Si media nox est, sive prima vespera.

Nonius, Vespera feminino genere: Turpilius Dotata. Ma-

nus meas vespera oriente clanculum Ferri ad speciem declino, ita lego in Nonio. SCALIG.

lin. 16. *Quem dicunt Græci διέσπερον*] Eam stellam, ut libri sanctiores loquuntur, Græci vocant Δία ἐσπέριον. TURNEB.

lin. 17. *Patrem suum optimum, appellat supremum.*] Ita explebitur Saturnius versus:

Jovem, patrem suum optimum, appellat supremum. SCALIG.

lin. 19. *Solis occasu diei suprema tempestas esto.*] E Gellio scribendum: *Sol occasus suprema tempestas esto. TURNEB.*

lin. 22. *Decem annos.*] *Duodecim annos.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

lin. 26 sq. *Ea enim Merces dicitur Græce λάτρον, καὶ σάτρον.*] Scribendum, omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus: *Ea enim merces, quæ Græce dicitur λάτρον. TURNEB.*

lin. 27 sq. *Ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones.*] Ennius Annali primo:

Hæc cæfatus ubi, latrones dicta facessunt.

Idem alibi:

——— *fortunas ecquas cepere latrones*

Inter se memorent. —

Quæ tamen verba apud Nonium luxata & depravata repries. Ut λάτρον latronum, sic σίψ, stipatorum eis nomen fecit. SCALIG.

lin. 29. *Quod item.*] *Quod itent, non nemo. AUGUSTIN.*

lin. 30 sq. *Risi egomet Cassabundum ire ebrium.*] Ennio in libro juratissimæ fidei versus iste tribuitur. *Casabundum* autem, non *cassabundum*, hac de causa scribendum censeo, quod a *cadendo* deducitur a Varrone: vel, ut melius origo intelligatur, quod a *casare* proficiscitur. TURNEB.

Pagina 92.

lin. 1. *Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco.*] Dicitur de homine, cultum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra, muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. TURNEB. Ita conjunge:

——— *risi egomet casabundum ire ebrium:*

Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco. Mirum ni ex Lycurgo Nævii. SCALIG.

lin. 4. *Lanam carere.*] Ubi hodie in Plauti exemplaribus le-

gitur, *lanam carpere*, M. Varro sine controversia legit, *carere*, quod est purgare, ut interpretatur. quo vocabulo usum etiam dicit Nævium in *Commotria*: sed & ultro ipse ita mox usurpat. TURNEB. *Carere*, vetus verbum pro *χαίρειν*. Unde & Carduus, & carminare. Quare perperam hodie in Menæchmis legitur *carpere*, cum & Nonius quoque *carere* retineat. Carere vero sine dubio παρὰ τὸ κείρειν, ἕκαστον: non ut Varro.

SCALIG.

ead. *Cosmotria*.] Marg. Scalig. *Æmathia*.

lin. 7. *Cum caret eo, quod in ea est nequam. Est lana, quam in Romulo Nævius appellat Oscan, ab Osceis.*] Pro *est nequam*, quidam, *hæret*. alii, *est. Nequam est lana*. AUGUSTIN. Vetus lectio: *Cum ex ea carent, quod in ea hæret, neque est lana. quæ in Romulo Nævius appellat osca, ab Osceis*. Purgamenta & sordes lanæ per contumeliam & injuriam summam Oscanum, qui obseceni habebantur, *osca* Nævius appellavit, ut Varro interpretatur. Loci hujus scripturam interpolant multi, alique aliter evulgant: est qui scribat, *quod in ea est nequam, est lana*. est qui secus, *nequa est lana quam*. hæc excogitata & commentitia lectio, si cui probetur, significabit nequa lana spurcam & impuram, quæ non sit aliqua, id est, alicujus pretii. Nam Sosipater *nequa* dici pro *nequam* docet. TURNEB. *Oscan lana*, eadem & solox lana, οἰσῦπος, καὶ οἰσπάτη. Lucilius:

Pascali pecore, ac montano, hirtu, atque soloco.

Pascale pecus τὸ εἰκαῖον, καὶ νομαδίκον, ut pascales gallinæ. Alii legunt *passales*, id est εἰκαῖους. passim τὸ εἰκῆ. Montanum, id est, sentum & squalidum, qualia in montibus pecora. A quo ὀρεινὸν ἱμάτιον ex lana squalida, & non carminata. Pollux: τὸ δὲ ἀκναμπτον ἱμάτιον οἱ μέσοι κομικοὶ, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ἥτοι οὐκ ἐγναμμένον, καλοῦσιν. Hirtum itidem vocat squalidum. Columella: *Diffimilem rationem postulat hirtum, atque Tarentinum*. Vir eruditus Beroaldus putat, idem esse Tarentinum & hirtum, magno sane errore. Quis nescit, ita loqui Latinos? Diffimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus: *Illi sunt alio ingenio atque tu*. Ergo pecus montanum, pascale, hirtum, atque solox opponitur μαλακοῖς προβάτοις, qualia erant in agro Tarentino, quæ, ut mollioris velleris essent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius *pellitas oves Galefi*. Polybius in excerptis lib. 9: ἔχων πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰδισμένων περὶ τὴν πόλιν τρέφεσθαι. Interpres inepte vertit debiles. Ælianus in Epistolis: Τὴν οὖν τὴν τὰ μαλακὰ ἐστὶν ἢν ἐπαινῶ πρὸς σέ, παρ' ἐμοῦ πρόσειπε.

M. T. Varro. Vol. II.

* O

Vertranius, legito: *Potest id ab arbitrio ejus (nam inde arbitrium) ejus minister.* Accensus, inquit, potest dictus esse ab arbitrio ejus, ejus minister. Nam arbitrium inde est, nimirum a censeo: quod verbum illud Censeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, ut idem scripserat Rerum humanarum libro 20. Neque Itali, neque Vertranius, audiendi sunt, qui aliter legunt. SCALIG.

lin. 25. *Nam inde.*] *Nam id est, ex conjectura.* AUGUSTIN.

lin. 26. *Pacuvius Deum triportenta in Mercatore ponit.*] Locus mendosus. & quæ sequuntur, Plauti sunt, non Pacuvii. AUGUSTIN. Post verba *Deum triportenta*, hiatus est. Neque mendum est, sed lacuna. SCALIG.

lin. 27. *Dividia est.*] *Dividia* ὅστις, scribendum. AUGUSTIN.

lin. 28. *In Corollaria.*] *Corollaria*, στεφανόποιλις. Est autem fabula Nævii, ut citatur a Sosipatro. Versum autem illum, quem intelligit Varro, est hic:

Dividia mihi fuerunt te absuisse desido.

Exstat apud Placiadem interpretem prisca voca. Tamen apud illum citatur ex Varronis *Corollaria*, ut verear, ne hic ille versus didiceretur. De quo tamen eruditus lector judicaverit. SCALIG.

lin. 29. *Dividia.*] Attius Phœnissis:

Vicissitatemque imperitandi tradidit,

Ne eorum dividia discordes dissipent

Disturbent tantas, & tam opimas civium

Divitias. —

Hæc nos non solum correximus, sed etiam divulsa conglutnavimus. Tamen tantum Euripides dixerat:

Εὐμβάντ' ἔταξαν, τὸν νεώτερον πάρος

Φεύγειν ἐκόντα. —

Quid vetat & alia conferre? Intelliges, quantum variavit ab eo, quem vertendum suscepit. Euripides enim:

Σκυλεύματ' εἶτα τειχέων ἐκπέμπομεν,

* Ἄλλοι δὲ τοὺς θανόντας Ἀντιγόνης μετὰ

Νεκρὸς φέρουσιν ἐνθάδ' οἰκτίσαι φίλοις.

Quam enim recedit ab illis vestigiis?

Ubi nunc vestra mœnia, & omnis faucios

Convixit, ut curentur diligentius.

Illa vero non tam licenter:

— πολὺδακρὺς τ' ἀφικόμεν,

Χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμοὺς θεῶν,

Γυμνάσιά θ' οἷσιν ἐντραφὴν, Δίρκας θ' ὕδωρ.

Nam quædam ex illis hodie exstant: .

Delubra calitum, mari sanctitudines.

Et illa satis bene:

— οὔτε γὰρ γέρας πατρὶ

Οὐτ' ἔξοδον διδόντες, ἄνδρα δυστυχῆ

Ἐξηγρίωσαν. —

Sic enim vertit:

Incusant ultro, a fortuna opibusque omnibus

Desertum, abjectum, afflictum ex animo expectorant.

Ubi expectorare ex animo, ἔξαγριῶν, efferare. mirum genus loquendi. Sic apud Ciceronem vetus Tragicus:

Tum pavor mihi sapientiam omnem ex animo expectorat.

hoc est,

Ἐξίσταμαι τε καὶ παραφρονῶ φάβῳ.

Gallice, *menre hors du bon sens*. Porro in his vertendis satis animum intendit, quæ sequuntur. Euripides:

Σαφῶς γὰρ εἶπε Τειρεσίας, οὐ μὴ ποτε

Σοῦ τήνδε γῆν οἰκούντος, εὖ πράξειν πόλιν.

Ἄλλ' ἐκχομίζου. —

Ex Attio separata hæc conjunximus:

Jussit proficisci exsilium quovis gentium,

Ne scelere tuo Thebani vastescant agri.

Egredere, exi, effer te ex urbe, elimina.

Quæ data opera hic scripsimus, ut esset, quo interim lectores animum ex tam minutis animadversionibus possint reficere, dum difficultati hujus laboris consulimus, & illam interdum condimus mitioris & jucundioris lectionis voluptate. Non deerunt tamén, quorum palato hæc non faciant; nec mirum: πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηγάγοι. SCALIG.

lin. 34. *Sed quid tibi est? lienes necant.*] Tibi 'st? lien necat. Plaut. in Curcul. AUGUSTIN.

Pagina 93.

lin. 1. *In Phagone.*] Ejus fabulæ nemo veterum, quod sciam, meminit. Esset Latine Comedo, vel Lurco, vel Gummia, vel Manduco, vel Rapo. Varro: *Cum hic rapo umbram quoque spei devorasset.* Rapo, id est proprie ἀδνηγάγος. Apud Ulpianum: *Trebatius ait, non esse morbosum, os alicui olere, ut hircosum, strabonem: hoc enim ex illuvie oris accidere.* Ego ἀναμφισβήτως lego, ut lurcosum, raponem. Hoc enim ex ingluvie oris accidere. Ingluviem vocat τὴν ἀδνηγάγιν,

ex qua oris graveolentia conflat, ut in leone notat Aristoteles. Etiam hircosus defendi potest. Est is, cui os ex foeda & detestabili libidine olet. Ejusmodi enim vocabantur Hirci. Catullus:

—— & putare ceteros hircos.

Et in dicto Attellanæ:

Hircus vetulus naturam capreis liguit.

Quo foeditas oris hirsuto & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore, Græce ἀγελσεῖς. Et spurcæ tempestates, Græcis dicuntur ἀσελγείς, ἡγούν σφοδραί. Athenæus: λέπεσθαι, ἐπ' ἀσελγούς καὶ φορτικῆς δι' ἀφροδισίων ἡδονῆς. vocat ἀσελγῆ ἡδονὴν eorum, qui id faciebant. Nam ἀσελγείς illi, qui hoc patiebantur, dicebantur λέπειν. Latine Glubere. Catullus:

Glubit magnanimos Remi nepotes.

Budæus aliter interpretatur, sed (pace tanti viri dixerim) perperam. Hæc latius a nobis dicta sunt, ut totum Ulpiani locum illustraremus: quia maximus vir non satis digne inde se explicare potuit. SCALIG.

lin. 3: *In Parasito pigro.*] Ea fuit Plauti fabula: &, ni fallor, Græce λίπυργος inscripta fuit. Priscianus citat ex Plauti Lipargo hæc:

Nil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit cibum.
Quæ manifesto dicta sunt in parasitum pigrum. Hesiodus:

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅσταν ἀεργὸς

Ζῶν, κηφνέσσι καδούροις ἵκελος ὀρμήν.

Οἷτε μελισσῶν κάματος τρύχουσιν ἀεργοὶ

ἔσδοντες, &c. SCALIG.

lin. 4. *Trames.*] A trameando, quod scilicet transversæ scandant vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse, *Ambo postes ab infimo trames secat*: quod, qui cæsi sunt inæmpestivi postes, diffindi solent, & hiare. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum *tarmes*. Is est Vitruvius, qui Σπιδ Græce vocatur, ut intelligat vermiculatos, & Σπινιδέστους. Jam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucilius:

Lanæ opus omne perit, squalor, tinea omnia cadunt.

Nam Græce κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σέων. Aristophanes Lystrata. Et Theophrast. ιστορ. lib. 4: Κἄν εἰς ἱμάτια τεδῆ τὸ μῆλον, ἀκοπα διατηρεῖ. Itaque puto *tarmes*, non *trames*, legendum in Plauto. SCALIG.

lin. 5. *In Fugitivis.*] Putant esse comædiam Plauti: sed

O 3

falluntur. Est enim Turpili, quæ alio nomine inscripta erat Leucadia. Translata est ex Alexide, qui subinde citatur ἐν Λευκαδία ἢ δραπέταις. SCALIG.

ead. *Age, euge specta &c.*] Lego: *Age, age specta: vide vibices quantas. Jam inspexi: quid est?* Est quadratus jambicus. SCALIG.

lin. 6. *Vibices.*] Ἴβυκας Græci vocant στρυγμᾶς. Hesychius. Inde vibices. SCALIG.

lin. 7. *Excitatum verberibus corpus.*] Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas. SCALIG.

ead. *In Cistellaria.*] Infinitis prope locis Plautum in Cistellaria citant grammatici: cum tamen, quæ ipsi adducunt testimonia, desiderentur in ea, quæ hostie existat, ejus nominis fabula. Unde quidam pro Clitellaria, Sifennaria, aut nescio quid nugarum, substituendum putarunt. Sed non ita faciendum erat. Parvum mendum est, quod hujus fabulæ titulum occupavit. Nam *Clitellaria* pro *Cistellaria* legendum. Facilis vero fuit lapsus, ut in Cistellariam notissimam fabulam degeneraret. Est autem eadem atque ea, quam Græco titulo inscripserat Astrabam. ἀστράβη enim clitella. Sic invenies eundem Plautum citatum in Lipargo, & Parasito pigro: Terentium in Heautontimorumenos, & se ipsum excruciante, ut apud Ciceronem: Cæcilius Nauclo, vel portitore: Obolofate, vel sceneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel subditio: Laberium Propio, vel Sarcularia: Belonistria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Hetriscæ, vel Prostibulo: Varronem κροταρχία, vel Caprino proelio. Quæ cum ita sint, jam satis confirmata est ista conjectura nostra, si ad reliqua pergamus. SCALIG. Marg. Scalig. *Nervolaria*. Plautus festive enumerat vitia & deformitates meretricum in his versibus:

Non quasi ut hæ sunt hic limaces lividæ,

Diobolares, schœnicolæ, miraculæ,

Cum extritis talis, cum todellis crusculis:

Capillo scisso, atque excissatis auribus.

Quorum versuum priores duos Varro hic adducit; tertium Priscianus, ultimum Nonius; & quidem omnes ex Cistellaria. in qua fabula cum hodie non legantur, apparet, titulum ubique corruptum esse. An ergo reponendum *Clitellaria*? quod doctissimis viris placet, & a vulgata scriptura minimum recedit. Sed non est verisimile, Varronem in una pagina eandem fabulam modo *Clitellariam* voce Latina, modo Græce

Astrabam nominare: aut veteres grammaticos, cum *Astrabam* sæpius citent, *Clitellariæ* nomen semper omisisse. Mihi videtur, integram inscriptionem fuisse in fragmentis Festi, in quibus tertius versus adducitur ex Sy.: Forte *Sycolaria* a *fyco*-phantiis. Ut enim *Nervolaria*, *Frivolaria*, ita *Sycolaria*, a *fyco*, quam vocem Latini usu suam fecerunt. POPMA.

ead. & sq. *Non quasi ut hæc sunt heic, limaces livida.*] Versus hic Attii subobscurus, *Non quasi nunc hæc sunt hic limaces livida*: quem de meretricibus dictum accipio, quas ad despicatum limacibus comparari existimo. TURNEB. Melius, *sumtuis limaces livida*. *Limaces*, a *limace*, ut apparet, quæ folia plantarum, & olera corrodit. Eiusmodi sunt meretrices, quæ miseris amantes καταφαγούσι. A quo illa apud Menandrum meretriz dicitur Αἰξ.

— ἐπεκαλείτο δὲ

Αἰξ, ὅτι μέγαν κατέφαγε τὸν ἐραστὴν ποτε Θαλλόν.
Vel potius a limando. Nam Græci quoque τὸ ῥινοῦν in eadem significatione usurpant. Ælianus: Καὶ ὁ μὲν τοῦ Μενάνδρου Θήρων (nomen est parasiti) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινοῦν ἀνθρώπους, φάττην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχεν. Ubi etiam eleganter περὶ τῆς φάττης. A quo dixit Plautus de Parasito, *Recepit se in præsepim suam*. Itaque limaces meretrices, a limando. SCALIG.

lin. 9. *Diobolares, scænicolæ, miraculæ.*] Fortasse cum præcedente versu continuari debent elogia hujus jambici, *Diobolares, schænicolæ, miraculæ*. Ac *schænicolæ* quidem dicuntur, quæ *schæno* unguentario (sic enim in Varrone legendum existimo) nonnullam odoris gratiam arcefferent; quas in schæno delibutas ipsemet Plautus dixit. TURNEB. Sunt ita digerendi versus hi:

*Non quasi ut hæc sumtuis limaces livida,
Diobolares, schænicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum croitis crusculis,
Capillo scisso, atque excissatis auribus.*

Quod secundus versus sit ex *Clitellaria*, non *Nervolaria*, ut falso putant quidam, vel hoc uno cognoscimus. In Fragmentis Festi mutilatis, ubi differitur, quæ sint scænicolæ meretrices, versus hi duo continui citabantur, *Diobolares, scænicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, &c.* Priscianus vero citat ex *Clitellaria* illum, *Cum extritis talis, &c.* ergo sunt illi duo ex eadem fabula *Clitellaria*. Quartum vero ex *Clitellaria* adductum inveni: sed perperam, ubique pro *Clitellaria*.

Quem cum ceteris conjungendum esse, nemini dubium esse debet. Quæ quamvis fatis erant ad fidem faciendam sententiæ nostræ: tamen major huic cumulus accesserit, si ea, quæ citantur ex Astraba, cum illis, quæ ex Cistellaria falso pro Clitellaria adducuntur, conjungamus. Cujusmodi sunt hæc:

——— *quasi tolleno, vel*

Pilum Græcum reciprocis plana via.

Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.

Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.

Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

Quæ non dicam quam conveniunt, sed quam elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos supra conjunxi. *Diobolares*. Puto fuisse in Græco:

Διόβολοι, καὶ μορμόνες, σχοινοτριβες.

Diobolares. Plautus Pœnolo:

Servolorum sordidulorum scorta diobolaria.

Ad verbum esset,

Δουλαρίων οἰκοτριβῶν κασαλβάδες διόβολοι.

Pacuvius apud Placiadem:

——— *non ego ita fui,*

Uti nunc sunt meretrices diobolares, suam

Quæ nummi causa parvipendunt gratiam.

Dicebantur & *βλιτάδες* in contemptum. *Βλιτάδες*, inquit grammatici, αἱ εὐτελεῖς γυναῖκες, id est, nugatoriæ mulieres, ut vocat Festus. Plinius: *Blitum iners videtur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt marii.* Plautus: *Lutea, blitera meretrix.* Apud Catullum:

Non assis facis oblitum lupanar.

Lege:

Non assis facis, o blitum, lupanar.

id est, O blitum, o lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocavit, ut Lucilius:

——— *carcer vix carcere dignus.*

Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitiofo. Virgilius:

——— *Et crimine ab uno Disce omnes.*

Crimine ab uno, id est, ab uno reo. Aristophanēs: Ἐν κύκλῳ τὰ νοσήματα σκοπῶν, id est, τοὺς νοσηλοὺς. Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alii aliter. Mox *schœnicolæ* legendum. Exstat & in Plauti Pœnolo. Sed ibi falso legitur *cœnico-*

la. Miracula. Φόβητρα plane exprimi puto, & μορμόνας. Nisi intercederet Varronis auctoritas, legerem, *muricolæ*, pro *myricolæ*, μυροτρίβαι, vel μυροτρίβες. Possent & Miraculæ esse a miraculis. *Miracula*, quæ nunc digna admiratione dicimus, antiqui in rebus turpibus utebantur. Auctor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit: *Sed tu cum copone omnia monstra facis.* — *Cum exiritis talis.* In aliis legitur *extortis*. Inter laudes mulierum καλλιπλόκαμος, καὶ καλλίσφυρος. Sicut contra inter vitia, Compennis, & valga, & vatia. Lucilius lib. 17:

*Num censes καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον ulla
Non licitum esse uterum, æque etiam inguina tangere mammis?
Compennem aut varam fuisse Amphitruonis ἀκοιτιν
Alcemenam, atque alias, Helenam ipsam denique nolo
Dicere, tute vide, atque disyllabon elige quodvis.
Τὴν εὐ πείραν aliquam rem insignem habuisse,
Verrucam, nævum pictum, dentem eminulum unum.*

Qui erant extritis talis, λαισποδίαί ab Atheniensibus dicebantur. Quamquam nonnulli dicunt, λαισποδίας eos esse, qui δρεπανώδεις habebant πόδας. Ut ii sint, quos Falcones a veteribus vocatos esse testatur Festus. *Cum crotilis crusculis.* Festus legit *crocotilis*. At altera lectio melior. siquidem Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur κροτίλος fuisse, ut κωτίλος. Inde compositum Succrotilus. Titinnius:

Femineæ fabella, succrotila vocula.

Ecce autem inconstantia lectionis. In aliis enim legitur, *todelis crusculis*, etiam in Festo ipso. *Todi*, inquit, *genus avium parvarum.* Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, todel-la dici. Sane non caret ratione. Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit σκέλη κοφίχου, ab ea minuta avicula scilicet. Ita enim ait:

Ἡ Θεὰν δ' οὐχὶ σειρήν ἐστιν ἀποτετιμένην;
Βλέμμα καὶ φωνὴ γυναικὸς, τὰ σκέλη δὲ κοφίχου;

Nunc redeo ad Varronem. SCALIG.

lin. 11. *Ab scæno nugario unguento.*] Vulg. *Ab schæno* &c. Nugario potuit dicere, quod toti χλιδῶνες muliebres, quæ vulgo Jocalia vocamus, veteribus dicebantur Nugæ muliebres. Plautus Aulularia:

Ubi nugivendis res soluta est omnibus.

Pollux lib. 5: Καὶ ἄλλους δὲ τινὰς κόσμους ὀνομάζουσιν οἱ κωμωιδιστὰς καλοὶ λῆρον, ὅχθοιβον, σκέληθρον. Etiam λήροι,

inquit Hesychius, τὰ περὶ τοῖς γυναικαῖς χιτῶσι καχυρσωμένα. Et in 6 Epigrammatum:

— καὶ λήρον οἱ χρυσοὶ κάλαμοι.

Petrus Victorius reposuit *nugatorio* ex veteris scripturæ auctoritate. Id erit futile, καὶ καταφρονητῶ, ut nugatorias mulieres vocat Festus τὰς εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους. SCALIG.

lin. 12 sq. *A quo Attius ait, Personas distortas oribus deformeis, miriones.*] De personis histriionum monstrosis & deformibus intelligo. quod & de similibus figmentis ridiculis accipi etiam velim. TURNEB.

lin. 13. *Ibidem scraſtiæ, scrupedæ, stritabillæ, tantalæ.*] Versus hic, superioribus, ut apparet, adjungendus; sed in scriptorum libris varie conceptus: cujus haud scio, an verissimam sim formulam exhibiturus literatis. Quemadmodum tamen mihi videatur esse scribendus, dicam. Lego igitur: *Scraciæ, scrupedæ, stritabillæ, tantulæ*. Tantulæ sunt parvæ, breves. ut apud Plaut. *Tantula tanta verba funditat*. Scraciæ sunt æque despiciendæ & contemnendæ ac screa sputaque, sic vocatæ quasi *scraciæ*. TURNEB. Lege: *Idem Nervolaria: Scraſtiæ*. Veteres excusi habebant, *Idem in. ervolaria*. Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap. 204. Similia convicia in meretrices, ut in superioribus: quod fecit, ut superiores versus ex Nervolaria esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc eraserunt nomen Nervolariæ, quod putarent, id ponendum esse, ubi citatur Cistellaria. *Scraſtiæ*, in nonnullis *Scraſtiæ*. Scracere videtur olim dictum τὸ χρέμπεσθαι. Quod verbum & hodie quoque vulgo in Gallia usurpamus. In Nonio & Festo manifesto legitur *Scraſtiæ*. Titinnius Prilla:

Reſtius mecaſtor Piculetiæ Poſtumæ

Leſtum hodie ſtratū vidi, ſcraſtiæ mulieris.

Quare *scraſtiæ*, pro meretricibus, quasi despiciendæ. *Scrupedæ*, quæ ægre incedunt, ab eo quod qui per scrupos & lapillos incedunt, difficile ingrediuntur. Quæ ita ægre consisterent, veteres etiam Petrejas vocabant. Ego puto melius esse, ut dicamus, Plautum, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reservasse. Itaque *scrupedas*, quasi *crupe-das* dictas, ut tritavus, stritavus, &c. κρούπεδα enim, quæ & κρούπεζα, Græce dicuntur sculponeæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur κρούπεδοι & κρούπεζοι: quia κρούπεδα, inquit Hesych. σανδάλια, καὶ ὑποδήματα ζύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρούπεδους

interpretans, θέλει οὖν, inquit, δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. *Sritabilla*, in nonnullis *stritipella*. Eæ erunt, quæ stringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat τετάνωθρον, ut vocat Dioscorides: quod Laune tentipellium. Titinnius:

——— *tentipellium*

Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

In aliis legitur *stritivella*, ut apud Nonium. Erunt, quæ piliostro, pumice & vossellis crebro utuntur ad cilia castiganda, & ceteros pilos evellendos. Vel quæ calamistrorum nimio usu pellem adurunt. Propterea dicebantur Incoctæ mulieres. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effeminatos vocat Strabo καρυιστὰς lib. 14. SCALIG. Magis placeret *scraciæ*, *scrupedæ*. *Scracia* est, quæ molesto & difficili strepitu trahit screatum: cujus causa corpus ficcum & aridum, id quod in feminis damnatur. Catullus in Furii novercam:

Atquæ corpora ficciora cornu,

Aut si quid magis aridum est, habetis.

Scrupedam Aurelius Opilius putabat dici velut scauripedam, a scauro pede, qui est in vitio. Horatius:

Balbutit scaurum pravis fultum male calis.

Juventius Comicus quasi *erucipedam*: quod pedibus curtis repat potius, quam incedat, more erucæ, quæ cum multis pedibus ad frondes & olera erepit, a quo etiam nomen habet. Valerius Cato a pede & scrupea, quæ habet pedes scabros & duros in modum lapillorum, qui appellantur scrupi. *Sritabilla*, quæ ægre pedibus insistent. id enim est stritare, a quo stritillo, ut a conscribo, conscribillo, apud Catullum & Varronem. *Tantula*, parvæ, breves, ut Plautus: *Tantula tanta verba fundit*. Cæsar de Bello Gallico lib. 2: *Homines præsertim tantulæ stature*. POPMA.

lin. 14. *Ab screando Scrantiæ sic adsignificat.*] Videtur Varro *scraciam* explicare ficcam. Nam in eo videtur legendum, *Scracia ficcā significat*, vel *exficcā significat*. Nam cum sicæ sunt & arentes fauces, magno & difficili strepitu & roncho veluti troclea screatum trahimus. *sic adsignificat*, tamen non muto, TURNEB. Vulg. *Ab exscreando scrancia: sic adsignificat*. Lego: *Ab exscreando: scrancia ficcā significat*. Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in Curculione:

Tibi qui screanti, sicæ, semisomnæ offert potionem.

Et in Epigrammate:

Quæ succo caret, ut putrisque pumex:

Nemo viderit hanc ut exscreantem.

Quam pro sanguine pulverem scobemque

In venis medici putant habere.

Hic ergo siccæ mulieres, quæ tussiendo & exscreando exhaustæ sunt. Unde ille in Milite Plauti vult scortum siccum, succidum: siccum, non tamen succo carens, & exhaustum. Ideo succidum, ut Terentius, succi plenum. Itaque siccam, minime sputatricem. Unde apud Juvenalem repudiata mulieri inter alias causas repudii hæc præcipua velut fontica assignatur, quod nimium emungeretur:

Jam gravis es nobis, nimiumque emungeris. —

Quas causas repudiata quædam apud Afranium a se rejicit, cum ait:

Vigilans, ac follers, sicca, sana, sobria,

Virosa non sum: & si sum, non desunt mihi

Qui ultro dent: ætas integra est, formæ satis.

Sunt enim ex Repudiata Afranii. Et si scio, in Afranii verbis siccam esse posse pro sobria dictum: ut apud Plautum in Afinaria, & Ciceronem in Academicis ficci homines pro sobriis: sicut contra madidus, & madulsa, pro ebrio. Ita etiam ξηρὴν Græce. Pindarus apud Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας Ἰνῶναι τε ἐπειτα αὐγὰ ξηρὰ ψυχὰ σοφωτάτα. Et Athenæus lib. 2, ξηρὰν τροφὴν vocat abstemiam. ἐκ τροφῆς ξηρᾶς οὐτ' ἀν σκόμματα γέγοντο, οὐτ' αὐτοσχέδια ποιήματα. SCALIG.

lin. 15. *Scrupedam Aurelius scribit Auscaripedam.*] *Scrupedam* Aurelius exponebat a scauro pedē, vel *scauripedam*. Nam sic lego. *Scaurus* autem exponitur στρεβλόπους & σκαμβὸς σκέλος a vetere critico. Horatius quoque in Sermonibus:

Balbutit scaurum pravis fultum male talis. TURNEB.

Transpositio facta est, pro *scauripedam*. Scauri erant homines pravis fulti male talis, ut verbis Horatii utar. Ergo *Scauripedæ* eædem erunt quæ supra, extritis talis. id est, non καλλίσφυροι, neque εὐπέδοι. SCALIG.

lin. 16. *A vermiculo piloso.*] Juventii sententia postulat, ut legatur *Ascaripeda*. ἀσκαρίδες enim sunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varronianorum omnium venia dixerim, lumbrici nusquam in frondibus inveniuntur, sed ἰούλοι potius. ἀσκαρίδας perperam Gaza Tipullas vertit. Siquidem Tipullæ, non sunt vermes, sed potius aliud insecti genus, quod semper in rivis & fontibus visitur, summa celeritate

superficiem aquæ percurrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta sunt *παρὰ τὰ τίσιν*. τίς ἐα enim τὰ ἔλν, ubi eæ versari solent. Varro:

— *levis*

Tipulla lymfōn frigidos transit lacus.

Ita enim legendum in Nonio. SCALIG.

lin. 18 sq. *Ex eo ab Attio positum, Incuriosa itaque es; Menalippe? Rejicis abs te religionem? scrupream imponas.*] Lego: *Ex eo ab Attio positum in curiosa. Itaque est in Menalippa, rejicis abs te religionem scrupream pone.* Attius, inquit, scrupream pro curioso usurpavit in Menalippa, cum religionem scrupream dixit, quam post tergum rejiciendam ait. TURNEB. Totus hic locus perturbatus est. Ita, meo judicio, legendus est: *Ex eo ab Attio positum pro curiosa: itaque est in Menalippo: Rejicias ab te religionem, scrupream imponas.* Scruprea, ἡ δεισιδαίμων. In Menalippa, legendum omnino, in Menalippo. Nam ex Menalippo Attii sæpe producit testimonia Nonius. Ennius vero scripsit Menalippam, quam vertit ex Sophocle. *Rejicis abs te religionem*, melius, *rejicias*. Rejicit a se religionem, qui omen ad alium transfert. Sicut contra objicere religionem, ἐπιδειάσαι; nimirum ex observatione omnis δεισιδαίμονιαν incutere. Plautus Mercatore: *Religionem illic objicit: recipiam me huc.* Sic Horatius religionem objicit Galatæ profecturæ, ab omine: scilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, afferre religionem. *Fuere*, inquit, *qui proficiscenti Othoni moras, religionemque nondum conditorum ancillorum afferrent.* SCALIG. Attii fabulæ *Menalippus* & *Menalippa*, & hæc posterior etiam Ennii. *Scrupream*, asper, & difficilis attræctatu. Ennius *Andromeda*:

Scrupream investita saxo atque ostreis.

Attius tralatitæ pro superstitioso. Rejice, inquit, a te religionem, quam objecit saga ex observatione omnis illius:

Regina erit tempus, cum hic torris, quem amburi vides.

& transfer in ipsam sagam, nimia & superstitiosa religione alligatam. POPMA.

lin. 20. *Stritabillas, a stritilando. Stritare ab eo &c.*] *Stritabillæ* dicuntur non tam ambulantes, quam summo pede vel talo terram stringentes. quod usu venit iis, quibus pedes læsi sunt, vel crura. Non enim planum ponunt vestigium pedis, sed ejus extremo tantum radunt solum, qui iidem pedibus suis ægre stant & insistant. A stringendo deducitur *stritare*:

a stridendo *stridillare* per diminutionem: & per eandem iteratam *stridibillare*, vel *stridabillare*, ut a conscribere, conscribillare. unde *stridabilla* sunt appellatæ, ut Varro ait. Nec vero scriptura, quam hic tueor, mea est, sed eorum librorum, quibus hodie solis testimonii (ut placet quibusdam) dictio est. TURNEB. Vulg. *Scritare*. In veteribus excusis *Strictare*. Erit a terendo Tritare & Stritare, ut stritavus: id est, διατρίβειν, καὶ βαμβακίζειν. A quo nonnulli Hispani dicunt hodie *Bambanear*. Latini veteres dicebant talipedare. Et Attas, qui ita ægre incederent. Vel potius *Struflare*. Id erit derivatum a Struo. ut in XII Tabulis, *Pedem struere*, est vix pedem pedi præferre, ait Verrius: hoc est, vix γόνυ γονυδὲ ἀμείβειν, diceret poeta quidam. SCALIG.

lin. 22. *Atiōsa annonam e vili concinna vireis.*] Lego: *Axioiosa annonam e vili caram concinnant viris*. TURNEB. *Axioisæ*. SCALIG.

ead. & sq. *Ideo in Sitalitergo idem ait, Mulieres uxorculavit: ego novi, scio atīōsas.*] Lego: *Mulier es, uxor, cujam te ego novi: scio axiciofam*. TURNEB. Tu meo periculo pro *Sitalitergo* repono, in *Scythe liturgo*. Hæc fabula translata est ex Antiphane, quem citat Athenæus ἐν σκύθῃ. λειτουργοὶ vero καὶ δημόσιοι ὑπηρεταὶ vocabantur Scythæ. τοξόται, inquit grammatici, οἱ δημόσιοι ὑπηρεταὶ, φύλακες τοῦ ἄστεος, τὸν ἀριθμὸν χίλιοι οἵτινες πρότερον μὲν ᾔκουσιν τὴν ἀγορὰν, μέσον σκηνοποιούμενοι, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἄρειον πᾶγον. ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι καὶ σκύδαι, καὶ σπενσίνιοι, ἀπὸ σπενσίου τινὸς τῶν πάλαι πολιτευομένων, συντάξαντος τὰ περὶ αὐτοῦς. Apparet, apud Græcos, Scythas eundem ordinem tenuisse, quem apud nos Germani in stipandis regum & principum corporibus. λειτουργὸς quoque σκύδης introducitur ab Aristophane ἐν ἐκκλησιαζούσαις. Quare vera est conjectura nostra. Et falsus est memoriæ Festus, qui ex Scythe liturgo (sed & ibi quoque depravata est lectio) citat ea, quæ exstant in Milite Plauti. Sane Scythæ λειτουργοὶ nihil aliud erant, quam Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones. Mox *uxorculare*, poterat dictum videri sicut mulierare. Varro, γυνῶδι σεαυτὸν *Et rex, & misellus ille pauper amat. Hic ephebatum mulieravit. Hic apud mæchada adolescentem cubiculum pudoris polluit.* tamen video, hanc esse veram lectionem:

Mulier es, uxor. Cuius, vir? Ego novi, scio: axioisa es.
Hoc enim convitio irati dimittebant a se mulieres, sicut &

hodie quoque solemus facere in communi sermone. Terentius:

Oh pergin' mulier esse?

Plautus Casina:

Inspiciens semper tu huic verbo vitato abs tuo viro.

CL I. Cui verbo? M U. I foras: mulier es. —

In Poenolo:

Tacitius tibi resistam, quam quod dictum est mala mulieri.

Rixanti enim & garrienti dicunt, *Mulier es*. Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia videtur fuisse proverbium, *Mulier, cum tacet, bona est*. Idem in Rudente:

Eo tacent, quia tacita bona est mulier semper, quam loquens.

Ex illo:

— γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴν φέρει. SCALIG.

Existimatum legendum, *Synteleurgo*. Συντελετουργός est actor & effector operis communis: qua voce si Plautus fabulam inscripsit, forte intellexit hominem nequam, qui cum mulierculis operatur res Veneris. Veteres dixerunt *axitiosum* & *axitem*. Festus: *Axitiosi ut factiosi dicebantur, cum plures una quid agerent facerentque*. Axit autem antiquos dixisse pro egerit manifestum est, unde *axites mulieres* sive *Dii* dicebantur una agentes. Glossarium: *Axites, ἀποτελεσματικάι*. Dionysius Areopagita *τελετουργὸν δύναμιν* vocat vim divinam, operantem in sacramentis ecclesiasticis. Omnino autem legendum, *Mulieres uxor calavit*: festive, quod sicut pontifex minor calabat in Capitolium plebem, & quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, edicebat; ita uxor vocabat mulieres ad conventum, & mariti flagitia evulgabat. ΠΟΡΜΑ.

lin. 24. *Quas sic Claudius scribit actiosas demonstrari suspicatrices, ab agendo actiosas.*] Reperio: *Quasi Claudius scribit axiciosas demonstrari consupplicatrices, ab agendo axiciosas*. Mulieres rebus divinis deditæ, simpulatrices dicebantur, ut ait Festus. Idem scribit, antiquos Axit pro Egerit dixisse, ut apud Plautum *adaxint*, pro adegerint, in Aulularia reperitur. Axiesque refert esse mulieres in ædibus una agentes, & Axiciosos, factiosos: ut *axies* fortasse Pompejo mulieres sint, quas *axiciosas* Varro vocat, quæ una agunt cum aliis. *Axias* etiam reperio in antiquo lexico exponi ἀποτελεσματικάς. Alii hic *actiosas* ubique legunt, & *suspicatrices*, non *supplicatrices*. Nos istam varietatem lectori potius proponimus, quam nostram sententiam interponimus, quam tamen si quis requirat, putem Plautum *axiciosam* scripsisse. Varro autem Claudii non sequitur interpretationem, sed eam affert, quam retulit Festus.

TURNEB. Pro *Claudius* vulg. *Carbilus*. Scribendum: *Aur. Opilius*. Nam C hic adhæsit ex fine præcedentis sic. SCALIG. Quas abest a libris veteribus. Itaque legerim: *Hic Claudius scribit*. Et fortassis est *Servius Claudius*, cujus Commentarium quendam citat Gellius lib. 13, & meminit Cicero lib. 1 ad Atticum: *Lucius Papirius Pætus vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit*. & in epistola ad Pætum: *Ut Servius frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum & consuetudine legendi*. POPMA.

lin. 27. *Ætioſæ*.] Vulg. *Axioſæ*. Festus legit *Axies mulieres*. SCALIG.

ead. *In Cestione*.] Vulg. *Gestione*. Poterat legi, *in Restione*. Is est *Mimus Laberii*. Sed Varro æqualem suum non citasset, ut puto. Poterat & *Æschione*. Ea est fabula *Cæcili*. Magis placeret *Quæstione*. Eam scripsit *Nonius Attellanarum* scriptor. Sed hodie desideratur illud testimonium in vulgatis *Nonii* codicibus libro de *Contrariis generibus nominum*. Id autem adducit, ut probet, *savies* olim pro *saviere* dictum fuisse. Quare ita repones ex scripto codice, *Suavies, pro suaviere, Pomponius Munda*:

Ego illam non amplectar? ego non saviam? Nonius Quæstione: Mammas teneas, pedes extollas, congenues, savies.

Ego quoque id enarrabo. *Congenues* dixit, *genua jungas*. quod obscœnum est. Item illa obscœna, *Pedes tollere, & mammas tenere*. Sed posterius minus animadversum. *Plautus Pseudolo*:

——— *ubi mamma manícula*

Opprimitur alia: aut, si lubuit, corpora Conduplicant. —

Et alibi:

Papillarum horridularum compressuncula.

Aristophanes Pace:

Τί δ' ἄθ' ὅταν ξυνὼν τῶν τιτδίων ἔχωμαι;

Euripides Cyclope:

Ἴν' ἐστὶ τοτὶ τοῦρδδν ἐξανιστάναί,

Μαστοῦ τε δ'ραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου

Ψαῦσαι χερσὶν λειμῶνος. —

At ineptus poeta omni abjecta verecundia & majestate heroiici carminis, illam foeditatem etiam ipsis verbis expressit, libro 4 *Argonaut.*

Ἀκροχάλιζ οἶνον καὶ νέκταρι, καλὰ μεμαρπὸς
Στήθεα παρδανικῆς Μινωίδος. —

Hæc sane explicanda fuerant, quia hæctenus in situ latuerant. Non tamen propterea legerim in *Quæstione*; sed in *Gastrione*, vel, si mavis, *Gastrone*. In veteribus enim diserte excusum est *Gestrione*. Ea fabula versa est ex Antiphane, qui citatur in γάστρωνι ab Athenæo libro 10. SCALIG. Videtur mihi legendum, In *Gastrone*. Gastronem fabulam scripserunt Antiphanes & alii Græci, a quibus Plautus titulum sumsit. POPMA.

ead. & sq. *Cerastibola*, ut de lumbq obcanabis. *Cerastibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis.*] Legendum: *De stribula ut delumbos canabis Chærea. Stribula, ut Opilius scribit, circum coxendices sunt nobis.* Strebula Pompejus ait Umbrorum lingua appellari partes carnum sacrificatarum. Arnobius lib. 7 fere ut Varro interpretatur, sic scribens: *Non enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur.* Etymologiam ei Græcam reddit Varro, a verbo στρέφειν, quod est vertere. TURNEB. *Caro strebola, vitellina est: canabis.* Ita enim legendum mihi videtur. Carnis strebulae meminit Festus: item & Arnobius. *Nonne, inquit, placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* Videtur καλὴ dicta a Græcis, ἡ γοῦν ἀγκυλὴ ὀστέδης. A qua curvatura & versura dicta Strebula. στρεβλὸς enim Curvus & pravus. Unde Stribligo depravata oratio, ὁ σολοκισμός. Videtur esse & quod scribit Hesychius. κούτταρον, inquit, τὸν ὀπισθιδίων τοῦ βοῦς ἡ σὰρξ ὑπὲρ τὰ ἄρτρα. SCALIG. Lego, *Creastrebula aut.* sunt κρέατα στρέβλα, carnes strebulae circum coxendices in bobus, a curvatura & versura ita dictæ, auctore Varrone. etsi Festus ait, Plautum in Frivolaria stribulas Umbrorum lingua appellasse partes carnum sacrificatarum. Arnobius lib. 7: *Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* POPMA.

lin. 30. *Scobinam ego illam æstutum adrafi.*] Legendum existimo: *Scobinam ego lima æstutum abrafi.* Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, nisi ejus poeta mentionem fecisset: quam materiam, & instrumentum, & rem fabrillem dicit. TURNEB.

Pagina 94.

lin. 2. *Grallatorem.*] Nonius: *Grallatores sunt Calobatharii* (melius καλοβάται.) *Grallæ enim sunt fustes, qui innituntur.* Varro, *Mutuum muli scabunt, περὶ χωρισμοῦ:* *Grallato-*
M. T. Varro. Vol. II. * P

res qui gradiuntur, perticæ sunt lignæ. Ab hominis quoque vi istæ agitantur. Sic illi animi nostri sunt. Colla, crura, ac pedes nostri, etiam κινητὰ, sed ab animo moventur. γύπωνες, ut puto, a Græcis vocabantur. Pollux: οἱ δὲ γύπωνες, ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες, ὄρχονται διαφανεῖ ταραντίδ' ἀμπεχόμενοι. SCALIG.

lin. 6 sq. Hoc fastitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur, Nomina Barbarica.] Contra librorum testationem omnium gestit animus scribere, νόμιμα βαρβαρικά. Nam, ut opinor, Aristoteles de legibus & institutis barbarorum scripserat, non de eorum lingua: & Varronis verba nescio quid tale demonstrant. TURNEB. In libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαρικά. Sic citatur ἐν Τυρρηνικοῖς νομίμοις ab Athenæo. Sed quare in barbaricis institutis & legibus, Præficarum meminerat Aristoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Papinius in Epi-
cedio patris:

Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores,

Mygdoniosque colunt, & non sua funera plorant.

Unde Nænia Phrygium vocabulum, Latine Lessus. Pollux: τὸ δὲ νηνιατον, ἐστὶ μὲν Φρύγιον, Ἰππώναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde νηνυρίζεσθαι, τὸ θρηνεῖν. Ea canebatur ad tibias, quæ θρηνητικοὶ αὐτοὶ dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro de Vita pop. Rom. lib. 4: *Ibi a muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde neniam cantari solitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica usque ad secundum Pœnicum bellum.* In quibus verbis, quæ & corrupta antea, a nobis emendata sunt, & lacera, conglutinata, aperte indicat Varro hunc morem præficarum manasse ex Phrygia in Italiam per comites Æneæ. Statius Thebaidos libro 6, in exsequiis Archemori pueri:

Cum signum luctus cornu grave mugit adunco

Tibia, cui teneros suetum producere manes

Lege Phrygum mœsta, Pelopem monstrasse ferebant

Exsequiale sacrum, carmenque minoribus umbris

Utile, quo geminis Niobe consumpta pharetris

Squalida bisse nas Sipylen deduxerat urnas.

Ubi & de tibiz forma indicatur, & primum neniam cantari solitam in funere infantium. A quo, ut puto, quoddam ge-

nus legis puerilis dictum est *Νηνίας*. Hefychius: *Νηνίας, παιδαριώδης νόμος*. Horatius:

Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum

Nenia, quæ regnum recte facientibus offert?

Inde *Nenias* dici cœptæ pro frivolis, & nugis. *Nugæ* etiam erant proprie, quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus *Afinaria*:

Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia.

Etiam origo id declarat. Nam *Nugæ* Hebraicum & Syriacum vocabulum. Id sonat mœrorem, sicut *Nenia* planctum eadem lingua. Neque enim *Phrygium* est, quod putant grammatici. In Plauto *Nugæ* & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius: *Vos Philosophi mera estis, ut M. Cato ait, mortualia glossaria: nam qui collegistis & lectitastis res tetras, & inanes, & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Ergo *Nenias* *Phrygium* inventum, ut volunt grammatici. A quibus *Cares* quoque id didicerunt. λέγεται δὲ, inquit Pollux, καὶ Φρύγας εὐρεῖν αὐτὸν θρηνητικόν, ὃ κεχρησθῆαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνώδες γὰρ τὸ αὐλημα Καρικόν. Illud vero μέλος Καρικόν, quod canebant ad tibiam, constabat ex trochæo & jambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur *Καρῖναι*, a natione. Hefychius: *Καρῖναι, θρηνώδοι μουσικαί, αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσιν πρὸς ταφὰς καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες.* Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inscripserunt. SCALIG.

lin. 12. *Præfatione.*] Marg. Scalig. *Præfatione.*

lin. 13 sq. *Decem coclites, quos montibus summeis ripeis sedere.*] Al. *Decem coclites, quos montibus scimus riphæis fodere.* De *Arimaspiis* intelligo ungulis, qui *Riphæos* montes incolebant, & auraria metalla fodiebant, quæ rumor erat a *Gryphis* custodiri, quos Latini *picos* appellant. Ergo cum in *Aulularia* scribitur, *Pici divitiis, qui aureos montes colunt*: *Gryphi* intelligendi sunt. de quibus ita Mela scribit: *Gryphi, sævum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egestum mire amant, mireque custodiunt, & sunt infestis attingentibus.* TURNEB.

———— *Decem coclites, quos montibus summis*

Ripeis fodere. —

Ques, pro *qui*, ἀρχαῖσμός. ita lego. *Coclites*, quos hic vocat Ennius, sunt *Arimaspi*, præcipue cum de *Ripeis* montibus agat, in quibus eos constituunt Herodotus, & alii ve-

teres scriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem nonnisi honorifice appellare debemus, Adrianus Turnebus. SCALIG.

lin. 15. *Ab oculo Cocles.*] Non dubium est, quin a κύκλω. Sic duplices Græcorum literas definientes Latini mutant in S. κύκλω, Cocles. ἀλώπηξ, Æolice Φαλώπαξ, Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, ut Varro. SCALIG.

lin. 16. *Quocirca in Curculione est, De coclitum prosapia te esse arbitror.*] Non de Romanorum Coclitum familia, sed Arimaspis dictum intelligo, qui erant (ut historici scripserunt, etsi, ut existimo, falso) unoculi. TURNEB.

lin. 18. *Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Lego: *Quod est apud C. Asium, Nocte &c.* Locus enim est sumtus e Bruto Actii. TURNEB. *Apud Cassium*, eodem errore, quo supra. Nam legendum, *apud Attium*. SCALIG.

lin. 22. *Quid noctis videtur? in aliissimo cæli clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter.*] Versus hi, qui de intempesta nocte anapæstici proferuntur, a duabus personis dicuntur: una interrogat, *Quid noctis videtur?* altera respondet, *In aliifono cæli clypeo temo superat stellas sublimis, agens etiam atque etiam noctis iter.* Atque hos versus, ut scripsi, ita legendos arbitror, modulo nobis favente, editiones condemnante. TURNEB. Vulg. *Cum nox videtur.* In veteribus excusis: *Quid nox.* Ergo ita & corrigendum & distinguendum:

*Quid noctis videtur? in aliifono
Cæli clupeco temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis itiner.*

Coronis anapæstica ex Iphigenia Ennii, quæ est ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides:

Τίς ποτ' ἀρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΓΕΡ. Σείριος ἐγγύς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος αἰσσαν ἔτι μεσσήρης.

In quibus vides, quid sibi permiserit Latinus poeta, qui non interpretes, sed ne imitator quidem esse voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cum sint ex persona senis cum Agamemnone verba facientis. Sunt item & alia, quæ ostendunt, Iphigeniam Ennii versam fuisse ex Euripide, ut illa apud Festum:

Procede: gradum proferre pedum

Nitere, cessas?

Euripides:

Ἄλλ' ἰδ' ἐρέσσω ἐν πῶδα, γῆρα

Μηδὲν ὑπείκων.

Quos vero trochaicos adducit Gellius ex eadem Iphigenia Ennii, non sunt ex Græco, sed est ἐπεισάδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum. SCALIG. Verba sunt Agamemnonis, ut indicat Varro lib. 4:

Quid noctis videtur? In alifona

Cæli cluæo temo superat

Stellas, cogens sublime etiam

Atque etiam noctis iuner.

ad quæ respexit Apulejus in libro de Deo Socratis: *In hoc perfectissimo mundi, ut ait Ennius, cluæo.* ΠΟΡΜΑ.

lin. 28. *Tempus designandum.*] Scribo: *Ad tempus designandum.* TURNER.

lin. 29 sq. *Quod has septem stellas &c.*] *Septemtriones* ait, a Latinis vocari *septem stellas*. Sic a Cicerone appellantur i Tusculan. ita scribente: *Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas.* TURNER.

lin. 30. *Ut Homerus vocat ἑπτάσταν.*] Ἄρκτον δ' ἦν καὶ ἑπτάσταν ἐπὶ τῆς αὐτῆς καλέουσι. SCALIG.

lin. 31 sq. *Nostri eas septem stellas, boves, & triones, & prope eas axem.*] Lego: *Nostri eas septem stellas, boves & temonem, & prope eas axem.* Nam mox ostendit, *triones* esse boves, quasi *terriones*; sed ex detritum esse censet. TURNER.

Pagina 95.

lin. 1. *Triones.*] Nævius: — *Trionum hic moderator rusticus.* Puto Striones prius dictos a stria, quam proscindendo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam jubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arando sæpius striare, id est, sæpius iterare striam. quamquam melius alii apud Plinium legunt *stri-gare*. Ab eo ergo Striones: ut in Tritavus & similibus S, quæ erat adventitia, sic in Strione, quæ nativa erat, perit. SCALIG.

lin. 4. *Valentes, Glebarii.*] Ita vocabant eos rustici. Græci καμίνους, ἡγουν εὐπλεῦρους βόας, ισχυροὺς, καὶ εὐσχυαίους. Helychius. SCALIG.

lin. 6. *Unde Triones, ut dicarentur a detritu.*] Legendum

arbitror: *Unde triones ut dicerent, er detritum.* TURNEB.
Marg. Scalig. *e detrito.*

lin. 10. *Aliquod lumen jubarve in cælo cerno?*] Sunt verba
Ajacis ex tragœdia Ennii, quæ nomine ejus inscripta est, ut
e lib. 5 constat. Itaque quod hic in nonnullis libris est, *Ali-*
quod lumen, mutaverim in, *Ajax quod Lumen* &c. POPMA.

lin. 15. *Inde hic bene potus.*] Vulg. *Inde bene appotus.*

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cæpi tramite dextra via. SCALIG.

lin. 18. *In Condalio.*] Ea fuit translata ex Menandro. Is
enim laudatur ab Athenæo ἐν δακτυλῖ. Condalium enim
δακτύλιον. SCALIG.

ead. *Tam crepusculo* &c.] Fortasse: *Tam crepusculo fere,*
ut amens, lampadas accendit. SCALIG.

lin. 23. *At redito conticinio.*] Lego: *Redito huc conticinio.*
TURNEB. Marg. Scalig. *I, redito.*

lin. 28. *Reciproca tendens nervo equino concita tela.*] Ita ac-
cipiendum auguror: Cum arcus tenditur, sagitta ad nos ver-
sus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem, unde
trahebatur, redit: idque est, quod reciprocum appellat. TUR-
WEB. Erit trimeter Jambicus cum principio ἀκροστιχίδος.
Sed melius puto ita concinnari:

Tendens nervo tela reciproca

Concita equino.

Simile apud Sophoclem in Trachiniis:

— ὁ δὲ βαρχείας ἀπο

ἤλασε πάλιντονα θήβας

τόξα, καὶ λόγχας, ῥόπαλόν τε τινάσσων.

Reciproca, τὰ πάλιντονα. Non tamen affirmem, esse ex illis
Sophoclis versa. Quamquam Trachiniæ versæ sunt ab Attio.
Ex quibus Cicero 2 Tusculana Herculis jam propemodum
depositi exclamationes illas ad verbum ex Sophocle versas ad-
ducit. Neque tamen nomen Attii posuit, ut in alteris versi-
bus, quos mox adscribit, non laudat auctorem Attium in Pro-
metheo, qui illos versus scripsit, sed Æschylum, ex quo illi
translati sunt: cum tamen esse ex Prometheo Attii, aliquot
Nonii & Prisciani indicii cognoscamus: qui illa, quæ exstant
apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attii citant. Utra-
que ergo versiones unius Attii esse, hinc manifesto apparet.
Et stilus ipse multo plenior, quam Ciceronis in transferendis
poematis Græcis, & aliud seculum redolet, & mehercule lon-
ge felicius ingenium poeticum. Quod idcirco admonui, ne

fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem commentaria edidit, putatque, eos versus Ciceronis esse. Nam profecto fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cum mordicus teneant, atque adeo pertinaciter sibi persuaferint, illos esse a Cicerone conversos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam a Cicerone poetices ignaro, ut ipsi volunt, conscriptos. Qui cum hoc profitentur, procul dubio declarant, quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cum, quales sunt in existimando, facile appareat. — *Nervo equino*. Tamen Homerus ἀπὸ νευρῆφι βοείας. Hesych. ἰππικὴ τάσις, ἢ νευρὰ τοῦ τόξου, διὰ τὸ ἐξ ἰππέων γίνεσθαι τριχῶν, οἱ δὲ δαμιγγα νευρῶν ἰππικὰ καλοῦσιν. Etiam Virgilius dixit *nervum equinum*. SCALIG.

Pagina 96.

lin. 1. *Quasi cancer solet*.] Ex Pseudolo. Idem est, quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit καρκῖνον λοξοβάταν, ut in epigrammate Græco. SCALIG.

lin. 12. *Quod ἀνδρὶ μάχεται*.] Crebri sunt in hac licentia ac nimis inveniisti Græci poetæ; sed maxime Euripides: ut de Polynice, quod sit ραικέων ἐπώνυμος: de Pentheo, μὴ πένθος εἰσαίῃ δόμοις. Æschylus de Prometheo, quod eum oporteat προμηνδεῶς ex malis evolvi: de Antapherne nimis putide, quod φρένας ἔχοι ἀρτίας. Nam quis sanus Perfico nomini etymon Græcum attribuat? Sic Euripides de Thyeste:

— ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου,

ut citant grammatici. & de Apolline:

Ὁ χρυσοφεγγὲς ἦλ' ὥς μ' ἀπώλεσας.

Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλέζει βροτός.

Citat Macrobius. Sophocles etiam aliquando, ut de Ajace. Sed parcius, ut decet sanum & sobrium poetam, & qui sane principem locum in theatro Græco obtinet. In Græcis hoc tolerandum erat: at quis ferat in Ennio? item in Plauto:

Quid refert mihi Chrysalæ esse nomen, nisi fastis proba?

Tolerabile, quod dixit Aufonius de Protefilao:

Victima quod Trojæ prima futurus eras.

At non ferendum, quod Protefilaum videtur sentire dictum, quod πρῶτος ἱλάσατο τὸν θεόν. Cum sit πρῶτος λαοῦ: & Πρωτεσίλαος similis compositio cum pleonasmō, ἐλκεσίπλος, ἀλλεσίμαρχος. SCALIG.

lin. 13. *In versu.*] Vulg. *In versum.* At melius, *in versu.* μετερμηνεύσει. SCALIG.

lin. 18. *Jamque auroram rutilare procul cerno.*] Simile in Iphigenia in Aulide:

Ἴσι. λευκαίνει τὸδ' ἑὸς φῶς ἥδ' ἡ,

λάμπουσ' ἠὲς. —

Quod hic λευκαίνειν, non idem est rutilare, sed tamen pro eadem re usurpatum. Albicare dixit Mattius in Mimambiis:

Jam jam albicassit Phæbus & recentatur,

Commune lumen omnibus, voluptasque. SCALIG.

lin. 22. *Rutilæ.*] Ruffus & Rutilus idem erat: aut certe parum intererat. Cato Originum lib. 7: *Mulieres opertas auro, purpuraque; arfineum, rete, diadema, coronas aureas, ruffæ facie, galbeas lineas, pelles, redimicula.* ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat rutilas, Cato ruffas dixit. Alibi tamen rutilas vocat. *Mulieres nostræ*, inquit, *cinere capillum ungitabant, ut rutilus esset crinis.* Serenus:

Ad rutilam speciem nigros flavescere crines

Ungento cineris prædixit Tullius auctor.

Apud Maronem:

Immundum effætos cinerem jactare per agros.

Ibi Servius, *Dicit, inquit, ad discretionem illius, quo utuntur puellæ.* Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cinerem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur Dioscoridi τρυχ κεκαυμένη. λεπρούς ὄνυχας ἐκβάλλει σὺν ῥητίνῃ, καὶ τρίχας ξανθίζει μετὰ σχινίνου ἐλαίου νύκτα ὅλην συγχρυσθεῖσα. Conciliabatur ille color & δάψω. Quæ, ut puto, idem faciebat quod Ruffum, seu Ruscum, genus virgulti. Ab eo dixit Ruffæ facie Cato. Vocabatur & σκυτικὸν id genus virgulti: & δάψον nonnulli τὰ σκυτικὸν interpretantur. Cratinus Hipponicum quendam vocavit σκυτικὸν, quod πυρρὸς esset, id est, rutilus. Apparet, Rutilum πυρρὸν εἶναι, Ruffeum ξανθόν. Apud Catullum ex Apulejo legi debet: *Deniem atque ruffam defricare gingivam.* Ruffam gingivam, id est, dentes, dicit habere Egnatium; quia eum colorem contraxerat ex lotii defricatione. Lotii vero color ruffus est, maxime οὖρον πεπαλαιωμένου, ut vocat Strabo. Itaque quo plus ruffam gingivam haberet, eo plus urinæ exhibisse videretur. SCALIG.

lin. 23. *Scortatur, potat.*] Omnes in Terentio uno consensu & conjunctione editiones hodie obsonat exhibent. TURNER.

lin. 29. *Ne quid scorteum adhibeatur, ideo ne morticinium.*] *Morticinum.* AUGUSTIN. Ovidius:

Scortea non illi fas est inferre facellō,

Ne violent puros exanimata Deos.

Morticina autem κατέβρια dicebantur. Etiam morticinus erat convicium in tetros & exfangui facie homines. Plautus Persa :

Non hercle, si os perciderim tibi, metuam morticine.

Græci vocant δμντρίσιος & δμντρίαχός. Plutarchus interpretatur νεκρόδεις. Ab eo Cadaverosa facies Terentio. Latini etiam vocant Cereritos, postea Cerritos : interpretantes illud δμντρίαχός. SCALIG.

lin. 31. *Scorto.*] Marg. Scalig. *scorteo.*

Pagina 97.

lin. 1. *Multeis nomen &c.*]

———— *Multis nomen*

Vostrum numenque ciendo.

Coronis anapæstica. SCALIG.

lin. 3. *Omnia.*] Marg. Scalig. *Omina.*

lin. 4. *Homerus, & aliquotiens Livius.*] Ἡ, καὶ κυανέσιν ἐπ' ὀφρύσι νεύσας Κρονίων. SCALIG.

lin. 5 sq. *Si unum epityrum edam apud illum esuriens insane bene.*] Lego :

Si unum epityrum esuriens apud illum insane edam.

Quam scriptutam, ut nihil aliud dicam, certe versus ipse flagitat, qui alioqui conturbator erit. TURNEB.

lin. 10. *Flexanima tanquam lymphata.*] Ita legendum pro vulg. *Flexaminat aquam lymphatam.* Ex Cic. lib. 1 de Divinatione. AUGUSTIN. Et mancus & corruptus locus. Ita explendus est :

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris

Commota. —

Ex Pacuvii Teucro, ut citat Cicero. SCALIG.

lin. 12. *Ea Thetis illi mater.*] Scribo : *Ea Thelis illi mater.* Nam quæ Thetis a Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varrō de Re rust. *Nec continuo his, quas melicas appellant falso : quod antiqui ut Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant.* TURNEB.

lin. 14. *Bacchus Liber &c.*] Interpretatur Varro, quod Pacuvius dixerat, *ut Bacchi sacris commota.* Nam *Baccha* in Cicerone pro *Bacchi* male legitur. TURNEB.

lin. 17. *Halcyonis ritu litus pervolgans furor.*] In hoc ver-

fu, *litus pervolgans*, est, litus pererrans, obiens, lustrans; ut apud Lucretium:

*Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo calî pervolgans fulgura cælum.*

TURNEB.

*Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans meum,
Alcyonis ritu litus pervolgans feror.*

Pervolgant fidera cælum. Lucret. Fallitur Adrianus Junius, qui *pervolans* legit. quæ lectio Vertranio quoque temere recepta est. — *Feror.* Apollonius lib. 4:

— τηλόδι δ' οἶν

Λυγροῖσιν κατὰ πόντον ἄμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι. SCALIG.

lin. 21. *Ritu.*] Ritus, institutum, ut interpretatur Varro. Castum vocabant etiam veteres, ut apud Nonium. Varro rerum humanarum lib. 1: *Nostro ritu sunt faciunda civilius, quam Græco castu.* In casto Cereris esse dicebantur, qui Cereri operabantur. Festus: *Minuitur populo luctus, cum in casto Cereris confluit.* Historicus quidam in collethaneis Sudæ, τὰς δὲ μητρωακὰς παρὰ Ῥωμαίοις, ἢ καὶ πρότερον παρὰ Φρυγῇ σπουδασθείας καστείας ἐκάστου μηνὸς ἤγνευε. Varro, & religiones & castus id possunt, ut ex periculo eripiant nos. Hic castus, τὰς ἀγνέας. Ergo in casto Cereris esse τὸ ἀγνέειν Δήμητρι. Aliter, Puriter facere Cereri. Nonius Attellanarius:

— *Sequere me, puriter facias, volo: Igni aqua volo hunc accipere* — —

Hoc annotavi, quia ritus & castus idem, rite & castè τὸ ἀγνῶς. SCALIG.

lin. 23. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Quindecim.*

lin. 25. *Recte perfectis sacreis vult accipi.*] Quid si legamus, *rite perfectis sacreis, recte vult accipi?* Nos tamen aliis id judicandum relinquimus. TURNEB. Ex Attii Trachiniis videtur acceptum. Nam plane est ex illo:

Αὐτὸν δ' ἐκείνον, εὖτ' ἂν ἀγνὰ θύματα

Ῥέξη πατρώῳ Ζηνὶ τῆς ἀλώσεως,

Φρόνει νιν ὅς ἤξοντα. — SCALIG.

lin. 29. *Latina.*] *Latine.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Apud Atilium.*] Apud Macrobius perperam citatur Atilius pro Mattius in Mimiambis. Ille vero est, qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum Cicero durum vocat. Miror tamen, cur ille sit a Volcatio non solum in nu-

merum comicorum relatus, sed & Terentio praelatus. SCALIG.

ead. *Cape, cæde Lyde, come, conde.*] Vulg. *Cape, cæde, lude, conde.* Plautus Curculione: *Cetera rape, trahe, fuge, late.* In Pseudolo:

Rape, clepe, tene, harpaga, bibe, es, fuge.

Diphilus apud Clementem & Justinum:

Ἀρπαξ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,
Μηδ' ἐν πλανηθῆς. SCALIG.

Melius: *Come, tonde.* Venusta antitheta. Pomponius Prostibulo: *Jamne abierunt? jamne obtundunt? jamne ego sum in tuto satis?* Nonius Præcone posteriore:

——— *tibi cum tunderem labias lubens.*

Sic autem lenones & parasiti comici docebant adolescentes suas artes Dare & accipere, palpare & percutere; ut Plautinus Ballio:

——— *ubi data occasio est, rape, clepe, tene, harpaga.* POPMA.

Pagina 98.

lin. 2. *Nulla res neque cicurare &c.*] Ita distingue:

——— *nulla res neque*

Cicurare, neque mederier potis est, neque

Reficere.

Curare, pro *cicurare*, dixit Nigidius in historia animalium: *Omne pecus indomitum, habet quiddam in se ferum: sed tamen ea natura est, ut curari & domari possit.* Sciebat enim, Hipponem, a quo hoc accepit, dixisse *θεραπεύειν*. Theophrast. lib. 3 *ιστορ. Καίτοι φησὶν ἵππων ἅπαν καὶ ἄγριον καὶ ἡμέρον εἶναι. καὶ θεραπεύομενον μὲν, ἡμέρον μὴ θεραπεύομενον δὲ, ἄγριον.* Ut pulchre huc respexerit Horatius:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo culturae patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum:

Καὶ γὰρ κάπρον φριζαύχεν' οὐ μόνον γυνή,

Παῖς δ' ἂν νεογνὸς χειρὶ προσκνήθων νέξ.

Κλίνει, παλαιστοῦ παντὸς εὐμαρέστερον.

Attius:

——— *neque vi tanta quisquam est, neque tam ferox,*

Abundans fortunis: neque ullum est ingenium tantum, neque

Cor tam ferum, quod non labatur lingua, mitescat malo.

Neque fera hominum pectora frangescunt, donec vim persenserint Imperii. —

Si non ita continuata erant apud Attium, tamen in illis valde sententia cohæret. SCALIG.

lin. 7. *Cicum.*] Al. *Cicum.* In Hesychio, κικκός, διαχώρησις enarratur. SCABIG.

lin. 9. *Densum cicum non interduo.*] Vulg. *Densum cicum non inter duo.* Interdico; ut in Captivis: *Dum pereas, nihil interdico dicant vivere.* οὐδὲν διάφορον ποιῶμαι, ἀδιαφορῶ. Tamen apud Plautum hodie in Rudente *interduim* legitur, & leviter lectio immutata est. Sic enim habet: *Eluas tu, an exungare, cicum non interduim.* Tamen ut citat Varro, *densum cicum*, est simile illi Theocriti, Σπῖξ ἀνὰ μέσσον. Idem alibi dixit, *Pluma non interest.* SCALIG.

lin. 10. *Eccum.*] Marg. Scalig. *Circum.*

lin. 13. *Evax jurgio uxorem.*] *Evax jurgio Hercle tandem uxorem.* Plaut. in Menæch. AUGUSTIN.

lin. 15. *Effutitium.*] Marg. Scalig. *Effutitum.*

lin. 16. *Hehe.*] In veteribus excusis *heba*, ut sit αἰβοῖ. SCALIG.

lin. 17. *Puella spe.*] *Puella sape*, vir doctus opinatur. AUGUSTIN.

lin. 18. *Heu qua me causa &c.*] Scribe:

Eheu qua causa fortuna infesta premis me.

Scripsit enim epigrammata & elegidia poeta ille. SCALIG.

lin. 24. *Apud Lucretium &c.*] *Apud Lucilium:*

Atque aliquos ibus ab rebus clepsere foroque. SCALIG.

lin. 29. *Apud Matium.*] Est Matius ille, qui & Mimiambos exemplo Herodoti λογομιμον scripsit, & Iliada Homeri transtulit: ut Livius Andronicus, qui ducentis aliquot annis antea Odysseam Homeri Latine verterat. Fuit & doctissimus, & C. Cæsaris amicissimus. Hujus nomen varie depravatum est apud veteres grammaticos. Apud Macrobius Attilius. Apud Nonium, *Crassus lib. 16, Iliados socii nunc sue viri*, legendum *Cn. Matius*:

Nunc socii nunc sue viri. —

Homerus:

Ἀγέρες ἔστέ, φίλοι. —

Etiam nomine Cassii perperam citatur, ut apud Priscianum: *Nimius Cassius Iliados lib. 23:*

Nam non connivi oculos ego deinde sopore.

Restitue Cneius Matius Iliados lib. 24, ex illo:

Οὐ γὰρ πω μύσαν ὅσος ὑπὸ βλεφάρουσιν ἑμοῖσι.

Apud Diomedem alio modo corruptum est: *Cn. Atticus 20*

Iliados. Ille hiat herbam moribundus ore. Puto corrigendum:

Ille hiat at animam moribundior. —

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἶσθε, καὶ ἥρυγε.

Apud Gellium lib. 6, cap. 6, male *Trimatius*, pro *Cn. Mat-
tius. Dum dei vincenti præpes Victoria palmam. ἱλιάδ. ή*

— εἰσὶ καὶ δαίμων

* Ἄμμε διακρίνη, δῶνδ' ἐτέροισί γε νίκην.

In eodem Gellio diferte *Mattius* legitur, sed pro 13 *Iliados*
scribendum 23 *Iliados*.

An maneat specii simulacrum, in morte, silentum.

ἱλιάδ. †.

* Ὁ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν αἶδαο δέμοισι
Ψυχὴ καὶ εἰδωλον.

Apud eundem recte *Mattius* *Iliad. 21:*

Altera pars acii vitasset fluminis undam.

ἱλιάδ. φ.

* Ἦπερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο.

Male apud *Priscianum* *Mallius*,

— celerissimus advolat *Hector*.

— δ δ' ἄρ' ἔσθ' οὐρα φαίδιμος Ἑκτωρ. *ἱλιάδ μ. SCALIG.*

Idem in *Marg. Apud Marcium vatem.*

ead. & sq. *Corpora Grajorum mærebar mandien igni.*] Scri-
bendum *mærebant*, ut apparet ex *Homero*:

* Ὡς δ' αὐτὸς ἐτέρωθεν εὐκνήμιδες Ἀχαιοὶ

Νεκρὸς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κῆρ. *ἱλιάδ. ή.*

SCALIG.

Pagina 99.

lin. 1. *Manducum.*] Ego tamen pro *manducone*, non pro
obfonio, invenio in *Attellana Pomponii*:

Magnus manducus camelus cantherius.

Apud *Plautum* *Manducus* est μορμολυκεῖον, quod in ludis cir-
cumferebatur inter ceteras ridicularias & formidolosas per-
sonas, magnis malis, lateque dehiscens, & clare crepitans
dentibus, in *Attellanis* præsertim. *Juvenalis*:

— tandemque rediit ad pulpita notum

Exodium, cum personæ pallentis hiatum

In gremio matris formidat rusticus infans.

Intelligit *manducum*: quem magnis dentibus effingebant, ut
dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attribuebant no-
cturnis illis terriculamentis. Quo nomine factum, ut *Lamiam*
puerorum infantium deglutricem fingerent. Inde *Pomponius*

Attellanius poeta inscripsit exodium quoddam Pythonem Gorgonium: qui nihil aliud erat, ut puto, quam ille Manducus, de quo dixi. Nam Pythonem pro terriculamento, & Gorgonium pro Manduco: quia γοργόνες cum magnis dentibus pingebantur. Itaque apud Nonium ita leges: *Gumia, gulosi*. Lucilius libro 30:

Illo quid fiat Lamia, & Pytho oxyodontes,

Quo veniunt illæ gumia, vetulæ, improbæ, ineptæ.

Nam apud Nonium hodie *Geniæ* pro *Gumia* perperam legitur, & versus Lucilii depravatissimi sunt. Oxyodontas ergo vocavit, propter eas causas, quas superius assignavimus. *Gumia* vero vocabantur antiquitus *gulosi*. Idem:

— *compellans gumias ex ordine nostros.*

Apud Festum legendum est, *Degumiare*, non *degunere*, id est, devorare, degustare. Apud eundem diserte scriptum est *Gumia. Ingluvies*, inquit, *a gula dicta. Hinc & ingluviosus, & gluto, gulo, gumia, guttur, &c.* Id manifesto est a Græco γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεῶς, ἔρμα. Saburram Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. Quare & apud Plautum saturæ mulieres dicuntur Saburratæ. Ergo Manducus persona Attellana, & Lamia, & Pythones ὑξυδόντες pingebantur. Et Manducos quoque vocabant *gulones*, quos & *gumias* vocatos esse ostendimus. Et mattici etiam dicebantur a magnis malis, non quasi malatici, ut vult Festus, sed quia ματύας veteres Græci τὰς σιαγόνας vocabant. Unde etiam γνάδονες in comœdia, *gulosi*. Sed modus esto. Quare ad reliqua. SCALIG.

ead. *Matium*.] Marg. Scalig. *Marcium vatem*.

lin. 2. Obsceni interpret, *funestique ominis auctor*.] Ab illo: Ἀργαλέην, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσαν.

SCALIG.

lin. 7 sq. *A quo rustici pappum Mæsum, non mesum.*] Inversa sunt hæc, pro *A quo rustici pappum Mesum, non Mæsum*. Vult enim probare, ea, quæ diphthongo scriberentur, a nonnullis simpliciter enuntiari. Et alibi dixerat, hædum in urbe, rure autem hedum dici. Itaque Festus ait, proprie rusticorum fuisse, ut diphthongos non pronuntiarent, & quod recte aurum diceretur, ipsos orum dicere. *Mæsius* vero majorem significat Osca lingua, distortionem oris, ut mos ejus gentis erat, quasi Majus. Quare Majus mensis apud eos *Mæsius* dicebatur. Pappus *mæsius*, id est, senex. Supra, ubi dicit, in Attellanis senem puppum dici, admonuimus legen-

dum esse *Pappum*, cum ex hujus loci conjectura, tum ex Attellanarum testimonio. Pomponius enim, qui in ea scena versatus est, scripsit fabulam titulo, *Sponsam pappi*, & *Agri- colam*, & *Hermiam pappi*. Quare fuerunt nomina quædam propria sordidarum personarum poetis, ut comicis *Mæson*, de quo *Festus* & *Athenæus*. *Satyricis* *Autolycus*; *Burria*, teste *Diomede*. Attellanis *Manducus*, *Pappus*, *Macus*, *Bucco*, *Sagaris*. Etiam senes Comici propriis nominibus ita distingue- bantur ab histrionibus, ut quidam diceretur *πάππος πρῶτος*, alius, *πάππος δεύτερος*, &c. Pomponius *Pictoribus*:

Pappus hac in ædi habitat senica, non sesquisenica.

lin. 9. *Cæcilius ne rusticus fiat.*] Scribendum:

———— *Cæcilius Prætor ne rusticus fiat.*

Diomedes, docens, quomodo in litera fiat barbarismus, ita scribit: *Ut*, inquit, *si quis detracta a litera Pretor dicat. Lucilius, Prætor ne rusticus fiat.* *SCALIG.* In his verbis latet jo- cus & acutus, & elegans. Ludit enim in *Cæcilium prætorem*, *Cavendum esse, ne de prætore fiat rusticus*, quod ipse non pro- nuntiaret diphthongos, quas itidem mittebant rustici, & mu- tabant in simplices, ut *pretor, pappus, mæsius*, id est, senex major, lingua *Osca*. *Varro lib. 4: In Latio rure Hedus quod in urbe, ut in multis, A addito hædus.* Similiter reprehensus est *Cotta* apud *Ciceronem lib. 3 de Oratore*, quod *I* tolle- ret, & *E* plenum diceret in hujusmodi vocibus, ut *Leiber- tas, leiber.* *POPMA.*

lin. 10. *Obscænum: quod nisi in scena palam dici non debet.*]

Apud *Sophoclem* in *Ajace*:

— *μὴδ' ἐπισκηνῶς γόους Δάκρυε.* —

Interpretantur nonnulli grammatici *ἀπρεπεῖς, οἷους ἐπὶ τῇ σκηνῇ*. Quare ita vera esset *Varronis* sententia. *SCALIG.*

lin. 11 sq. *Quod pueris turpicula res in collo quædam sus- penditur.*] *Fascinus* vel *Fascinum* dicitur veretrum. *Horatius, minusve languet fascinum.* Videtur ita dictum, quod depelle- ret fascinationes, ut ex hoc loco cognoscimus. Itaque pro amuleto e collo pueris suspendebatur. Hinc præfiscini *ἀβα- σκάντως*. *Plaut. Asinaria*:

———— *sequere hac ergo.*

Profisciscin'? hoc nunc dixerim. nemo etiam me accusavit Merito meo.

Lege: *Præfiscini hoc nunc dixerim.* *Titinius Setina*:

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiscini;
Ne puella fascinetur. —

Hunc locum Titinii habuit in animo Serenus, cum scribebat de fascino. SCALIG.

lin. 13. *Bona scævæ causa.*] Ita etiam Festus: *Scævam vol-gus quidem & in bona & in mala re vocat, cum ajunt bonam & malam scævam.* SCALIG.

lin. 15 sq. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, dici ave sinistra, quæ nunc est.*] Vulg. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, aut sinistra quæ est.* Lego: *A quo dicuntur Comitia, aliudve, quod sit aut sinistra, scæva.* Minus prudenter hic quædam mutata sunt in Romana editione. *Sinistræ* dicebantur aves prosperæ. Contra, impediens aves aut dicebantur Arculæ, ab arcendo: aut Cliviæ, quia difficilia vocabantur Clivia, ad verbum *προσάντη*: aut remores aves, a remorando: aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obstaculum intelligebatur. Aut alteræ aves: cum alteræ supervenirent, quæ felici auspicio vitium facerent: aut Volsgræ, quæ se vellen-do malum auspiciū faciebant. Eas intellexit Statius:

— Simul ora recurvo

*Ungue secant rabidæ, plantumque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cadunt.*

Æschylus Persis:

Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ
Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρᾳ
τίλλοντα. — SCALIG.

lin. 20. *Quia ego antehac.*] *Cum ego antehac.* Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

lin. 24. *Quo de sinu.*] Marg. Scalig. *Quod est mihi.*

lin. 25. *Qui adest, assiduus.*] In eadem sententia Q. Cicerō in libello de Petitione consûlatus: *Jam assiduitatis nulum est præceptum: verbumque ipsum docet, quæ res sit. Prodest quidem vehementer nunquam deesse, &c.* At Plautus etiam jocando extulit verum etymon, in Truculento:

*Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero
Assiduo.* D I. Immo hercle vero accubuo mavelim. SCALIG.

lin. 26. *Ferre quem.*] *Fert qui*, doctus vir scribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Tanti.*] Marg. Scalig. *facile.*

lin. 30. *Apparet dicere facile est, curare.*] Marg. Scalig. *Apparatum dicit facilem, est curare.*

Pagina 100.

lin. 1. *Decretum est fossare corpora teleis.*] Vulg. *Decretum*

est flare &c. Hic unum testimonium Ennii divulgatum est: & ex uno facta duo. Neque id solum erroris admissum, corrupta enim sunt quædam, propter divulsionem ac distractionem duorum membrorum. Quare ita luxata in suum locum restituenda sunt, deinde emendanda: *Decretum est flare corpora telis, quibus concidet fossim obrutus*. Quæ verba non multum absunt a senariorum ordine, & lege. Quamquam eo magis inclinatur animus, ut ista putem ita concinnanda esse:

———— *corpora telis*

Decretum flare est, quibus concidet obrutus fossim.

Stare corpora telis, eleganter, ut idem dixit, *Stat polvere cælum*. Quocirca nihil mutandum. SCALIG. Ennius lib. 6 Annal.

———— *decretum est fossare corpora telis,*

Dum quidem unus homo Roma tota superescit.

Orator sine pace redit regique refert rem.

Quibus versibus indicat, senatum censuisse, bellum contra Pyrrhum regem persequendum, neque deponendum, dum unus homo Romanus superfit. Tum Cyneam legatum, a Pyrrho Romam missum de componenda pace, infecta re rediisse. POPMA.

ead. & sq. *Hoc verbum Ennii dictum a fodiendo.*] Nimirum *fossim*. Ita enim legendum pro vulg. *faxim*. Sed qui lectionem mutarant, decepti sunt consuetudine Varronis. Ille enim & nomina, & participia, & adverbia, & alias plerasque omnes partes orationis vocat verba. SCALIG.

lin. 2. *Apud Ennium.*] Hic ea, quæ sequuntur, perperam divulgata esse, & connectenda cum superioribus, demonstravimus. Quare testimonium aliud Ennii de verbo Mussandi deest: aut illud ex 6 Annali:

Intus in occulto mussabant; —
aut aliud:

Namque decet mussare bonos. —

Utrumque refertur a Sex. Pompejo in Fragmentis. SCALIG.

lin. 3. *Vocibus concide* &c.] Suspicio, mutilum hunc locum ita restitui posse: *Vocibus concidet. faxim, ut obrutus mussaret. Mussare* &c. Sunt autem verba Ennii ex tragœdia nescio qua. *Vocibus concidet*, ut Plautus Amphitruone: *Ut quisque insisterat, concidit crepiu*. Cicero ad Atticum lib. 1: *Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Obrutus*, stupidus, ab obsoleto verbo *obrouteo*, quo usus est Afranius:

Non possum verbum facere; obrutui. POPMA.

M. T. Varro, Vol. II.

Q

lin. 6 sq. *Quod minimum est, neque ut ajunt, μὴ facere audent.*] Vulg. — *mu facere audenti.* Allusit Lucilius :

Nec laudare hominem quemquam, neque mu facere unquam. Charisius citat. *Mu canum est: unde dicuntur Mutire: sicut γρύ, porcorum: unde Grunnire.* SCALIG.

lin. 8. *Dii monerint meliora.*] Ex Pacuvii Chryse. Nonius. SCALIG. Idem pro *monerint* in marg. *munera deni.*

lin. 11. *Pipulo te differam.*] Περιχώρειν dixit Aristophanes Equitibus: fictum & ipsum a cantu gallorum, ut & illud a pipatu pullorum.

Ἀπιδάρισα μύθονα, περιχώρησα.
Pipare Osci dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat in XII Tabulis Obvagulari. *Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.* SCALIG.

lin. 15. *Animus cum pectore latrat.*] Scribendum :
—— *animusque in pectore latrat.*

Quod imitatum ex Homero lib. 20 Odysseæ:

Πολλὰ δὲ μερμήριζε κατὰ φρένας, ἢ κατὰ θυμόν,
'Ὡς μεταίξας θάνατον τεύξειεν ἑκάστη,
'Ὡς τ' ἐφ' ἡμιστῆρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι
'Ὅσατα καὶ πύματα. κραδίη δὲ οἱ ἐνδὸν ὑλάκτει.
'Ὡς δὲ κύων ἀμαλῆσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
'Ἄνδρ' ἀγνοίῃσας ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Quæ docent, ita conjungendos duos locos Ennii:

—— *animusque in pectore latrat.*

Sicuti si quando vinco venatica aeno

Apta solet canī forte feram si ex nare sagaci

Sensit, vocē sua nistatque, ululatque ibi acute.

Apud Festum annotatur, Latrare positum esse ab Ennio pro poscere. Sed non puto hunc locum intellexisse, aut perperam eum sensisse. quamquam pro Poscere Lucretius usurpavit.

lin. 16. *Gannit odiosus omni totæ familiæ.*] Vulg. *Gannuit* &c. Melius *oggannuit.* Gannunt canes gestientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium :

—— *gannitu vocis adulant.*

Et Homero γάνυσθαι semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alius cari adventum.

Οὐδὲ γὰρ ἢ προμάχοιο δάμας Ἀλεγνηορίδαο

Ἄνδρ' φίλῳ ἐλθόντι γάνυσσεται, ὅππότε κεν δῇ

Ἐκ Τροίης σὺν νηυσὶ νηώμεθα κούροι Ἀχαιῶν. Ἰλιάδ. ξ.

Item :

— τῷ δ' οὔτι γυνή καὶ ἡπία τέκνα

Οἷκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάννυται. Ὀδυσσ. μ.
Hoc voluit Pindarus Pythiis: Οὐδὲ μολόντων παρ' μητέρος
ἀμφὶ γέλως γλυκὺς ὄρσεν χάριν, id est, οὐδὲ οἱ μολόντες
ἐγανύσσατο μητρί. SCALIG.

lin. 17. *Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habuerit.*] Di-
balare pro debacchari non inepte dictum videri posset. Ego
puto dibalare rem, καταφαγεῖν τὴν οὐσίαν. Sic Nicosthratus
apud Athenæum περικωκύνειν. Hoc fictum a gallorum pipatu,
ut supra admonuimus; illud, a balatu pecorum:

Οὐσίδιον γάρ μοι καταλιπόντος τοῦ πατρὸς

Οὕτω συνεστρογγύλικα, κἄξεκώκυσα.

Sic ἀποκωκύσαι ψυχὴν Æschylus dixit ἀντὶ τοῦ ἐκπνεῦσαι.
Ergo videtur exclamatio in eum, qui bona sua lancinaverat:
qualis Alexidis Comici apud Athenæum:

— καταφαγεῖν

Αὐτὸν τοσοῦτ' ἀργύριον;

Tantam pecuniam dibalasse? abligurisse? SCALIG.

lin. 18. *Hæc, inquam, rudet.*] Plenius apud Nonium ex
Lucilii libro 6:

Hæc, inquam, rudet e rostris, atque heilitabit,

Concurfans velut angarius, clareque quirîtans.

Hodie in recentioribus Nonii codicibus legitur *arenarius*. At
in superioris memoriæ excusis *ancarius*. Quod etiam retinet
calamo exaratus codex. Nos *angarius* fecimus. SCALIG.

lin. 20. *Aperiant.*] Marg. Scalig. *aperta.*

lin. 21. *Volutare ululantis.*] Puto *volutares ululantes*. Vo-
lutaes sues, qui & Colluviæ, quod in colluvie nutrentur.
χαμηνάδας ait vocari Appion grammaticus apud Hesychium.
Dictum ergo in homines spurcos, & quasi cæno &
colluvie demersos; de quibus Varro Prometheo, lib. 1: *In*
tenebris ac suilla vivunt: nisi non forum, hara, atque homi-
nes, qui nunc plerique sues sunt existimandi. SCALIG.

lin. 22. *Tibicina maximo labore mugit.*] Acroteleuticum
ex Sotadico carmine. Plinius, de ranis loquens: *Tunc exten-*
si buccarum sinus perlucet, oculi flagrant labore percussi.
SCALIG.

lin. 24 sq. *Clamor ad cælum volvendus per æthera vagit.*]
Ad cælum clamor. AUGUSTIN. Poterat sic:

Clamor it ad cælum volvendus: per æthera vagit.

Sed vera lectio, ni fallor:

Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vagor.

Q 2

Idem Ennius:

Qui clamas oppugnantes vagore volanti.

Ubi vagor volans, ut hic volitat vagor. SCALIG.

lin. 25 sq. *Et a frendice, Frunde frutimi suaviter.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Esueta frendice frunde frutini suaviter.* Hæc est lectio veterum excusorum. Exstabant quidam, ut puto, qui, quod tam deploratis vulneribus manus admoveam, mirabuntur. Sed & non deerunt etiam, qui in minimis me commorari, graviora præterire conquerentur, vel potius calumniabuntur. Quare utrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermittamus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur mihi hæc lectio ex his vestigiis erui posse:

Ejusdem ab Irundine — nefrende frutinni Suaviter. —

Nunc reddundæ sunt causæ. *Ab irundine.* Ita eruendum ex illo corrupto *frendice*. Non dubium est, ita legendum, maxime propter verbum *frutinnire*, quod est hirundinum, τὸ ψιδυρίζειν, ut infra aperietur. Hic locus postulat, ut enarremus locum Aristotelis in Poeticis a nullo hæctenus explicatum. Verba illius magni magistri sunt hæc: Ἐξὼν ἂν ἑνὶ καὶ ἐνεγκεῖν καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἢ κερκίδος φωνή. In Tereio non dubium est, quia ageretur μεταμόρφωσις Procnès in hirundinem. Quare ad imitandam vocem hirundinis, dum ea μεταμόρφωσις ageretur, adhibuerunt τὴν κερκίδα, radium textorium, quæ ob id dicta est παρὰ τὸ κρέκειν. Idcirco in Epigrammatis Græcis scribitur:

Κερκίδας ὀρθρολάοισι χελιδόνιν εἰκελοφώνους.

Apparet, ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam postea usi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam minuritionem avicularum: quæ Vitruvius vocat Engibata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sane videtur Attius vertisse Tereum Sophoclis. Ex ea fabula Attii Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem facere videtur:

O suavem linguæ sonitum, o suavis conspīritum

Anima.

Ubi *conspīritum* manifesto ex συναυλία versum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut luscinix, quæ in eo dramate introducebatur. — *Nefrende.* Nefrendis & nefrendus puer, vel senex, ὁ πωδός, qui dentibus frendere non potest, id est, frangere. Frendere duo significat, τὸ ἐμπρίειν τοὺς ὀδόντας, τὸ ἐμβρύκειν. Pacuvius Antiopa:

———— perditā illuvie atque insomnia

Frendere noctes misera, quas perpeffa sum.

Sic enim conjunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur a Charisio, alterum a Nonio. Deinde frangere: unde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non potest: vel senex, qui dentes amisit. Livius Andronicus:

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείκων. Pacuvius Antiopa:

Fruges frendeo solas, ac sicco robore.

Serenus:

Copia farris uti frendensibus eruta saxis.

Hinc frendere fabam, & fressa faba, ἐρεγμὸς. Attius Troadibus: *Saxo fruges frendam: σιτοποιήσω.* Transtulit enim ex illo Euripidis:

Τούτοις μὲ προσθήσουσιν ἢ θυρῶν λάτρην
Κληῖδας φυλάσσειν, τὴν τεκούσαν Ἑκτορά·

ἢ σιτοποιεῖν, κἄν πέδῳ κοίτας ἔχῃν.

Fritinni. Ergo nefrende fritinni, pro ὃ νῶδ' ἐ λιδύριζε. Nam fritinnire proprium hirundinum. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes,

Quos non lacte novo levata pascat,

Sed pancarpineo ocimo coactis

Libamenta legens caduca veris.

Ad quos tum volucres venit pusillos,

Usque ad limina nidica, esca vilis.

Hi luculentissimi verficuli a nobis non solum emendati sunt, sed &, quod quatuor locis dispersi sunt apud Nonium, in unum corpus collecti & digesti. Valde enim delectant me hæ reliquæ veterum auctorum, tanquam quædam ex naufragio tabellæ. SCALIG. Al. *Ire sueta frendico.* In nonnullis libris antiquis est, *Ne sueta frendici.* Forte totus hic locus ita legendus: *Et sue, Sueta grundire. ab irundine, Fritinni suaviter.* Nam porcorum proprium est grundire, sive grunnire. Hirundinum fritinnire. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes. POPMA.

lin. 28. *Sues avolverat &c.*] Locus etiam mendosus. AUGUSTIN. Ex his depravatis suspicor eruendum hoc: *Asue: suboluerat, ita rudebat.* Suboluerat ei de facto, inquit, quisquis est comicus ille: eos clamores edebat. Lucilius:

Hæc, inquam, rudet e rastris, &c.

Rudere, suum & leonum, & aliorum animalium. Ovidius & Persius asinis attribuunt. Tamen oncant asini, non rudunt. ὀγκᾶν. SCALIG. Locus est manifeste mendosus: de quo ta-

men conjecturam meam, qualis qualis ea sit, proponam. Videndum ergo, an legi possit: *Sunt & ab solemnī ritu, Nexum in rem, Nexum in iudiciū, æs; ob id Nexi, artati in collare. Nexum Manilius.* Nexum æs dicebatur pecunia, quæ per æs & libram obligabatur: & Nexum in rem erat, cum adhibito ære & libra res pro appenso pretio obligabatur. item Nexi, qui propter æs alienum compingebantur in nervum. Collare hic idem est, quod nervus in XII Tab. *Vincito aut nervo aut compedibus.* POPMA.

ead. *Ita rudebat.*] *Ita rudebat*, videtur legendum. Suspisor, Varronem *rudebat*, pro *grundibat*, in Cæcilio legisse. Nonius: *Etiā hominū esse grunnitum Cæcilius imbris designat.* Quæ verba Cæciliū desiderantur in Nonio, ea protulit Diomedes, sed fabulæ non meminit:

— ita cruento ore grundibat miser.

Videtur hunc locum intelligere Varro: sed *rudebat* pro *grunnibat* legisse. Quamquam hæc sunt non certi juris, sed arbitrarij. SCALIG.

ead. & sq. *Neque in re, neque in iudiciū Æsopi, nec theatrales. In Colace, Nexum.*] — *neque theatrides in colace nexum.* Ita in illis, quos semper sequor, antiquitus excusis legitur. In quibus videtur transpositum nomen fabulæ, cum ita legendum sit, *In Colace, Neque in rem, neque in iudiciū Æsopi, neque theatri des nexum.* SCALIG.

Pagina 101.

lin. 6. *Debeat.*] Marg. Scalig. *Debeat, dat.*

lin. 7. *C. Popilio.*] Marg. Scalig. *C. Patelio Visolo.*

lin. 11. *Deliquium est.*] *Deliquom.* 'st. Plaut. in *Casina.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Auctorem Cæcilium.*] Vetus lectio *Accilium.* lege *Attilium.* Is est, qui plures fabulas e Græco conversas in scena Latina docuit. de quo superius meminit, & Porcius Lici-
nius in iudicio poetarum de eodem dixerat:

*Ferreum scriptorem opinor, verum exscriptorem tamen,
Ut legendus sit.* —

Putat ferreum scriptorem, sed tamen verum, & fidum interpretem, ut dignus eo nomine sit, qui legatur. immo jocose exscriptorem vocat, qui nihil de suo ederet, sed aliena omnia, & ad verbum e Græcis expressa. quod genus interpretandi ri-

diculum est, & liberali homine indignum. Versus Licinii ita legendi ex veteri codice apud Cic. 1 de Finibus. SCALIG.

lin. 16. *Per latitiam liquitur animus.*] Apollonius:

— Τῇ δ' ἔντοςδε κατεΐβετο θυμὸς ἀκούη, &

— ἰαίνετο θυμὸν Τηκομένη. SCALIG.

ead. *Aliquando liquitur.*] *Liquitur vetere declinatu.* Varro lib. 3 Rerum divinarum: *L. Scipio cum aurum haberet in cista viminea, fulmine ita est ictus, ut cista esset integra, aurum colliquisset.* Quæ nos emendavimus, cum prope deplorata sint apud Nonium. Simile apud Plutarchum Sympotiacis: Καὶ κυλιχίαν ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένον ἐλύτροις, τὸν μὲν ἀργυρον συζέσαι ταχύντα, τὸ δὲ ξύλον ἀδικοῦ καὶ ἀπαδὲς εὐρεθῆναι. SCALIG.

lin. 19. *Enimvero gladii lingula.*] Desunt pauca, quæ expleri possunt ex Gellio. SCALIG. Malim, *E numero gladii:* quæ sunt Varronis, non Nævii; cujus versus ex Hesiona citatur a Gellio:

Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingua. ΠΟΡΜΑ.

lin. 20. *Vitulantes.*] Nævius Lycurgo:

Vos, qui regalis corporis custodias

Agitis, ite altutum in frondiferos lucos, ubi

Ingenio arbuscula innata sunt, non obsita.

Ducite eo arguis linguis mutas quadrupedes:

Ut in venatu vitulantes ex aviis

Locis, nos mittent Pœnis decoratas feris.

Alii sublime alios saltus illicite, ubi

Bipedes volucres lino linquant lumina.

Quod toties in his Conjectaneis fecimus, hic præstitimus, quatuor exempla ex Lycurgo Nævii, a Nonio diversis locis citata, hic in unum conglutinavimus, & verba mendosa emaculavimus. SCALIG.

ead. *A vitula.*] Macrobius, a *Dea Vitula.* Puto Varronem recte judicasse. Id enim est *μωσχίῳ* Græce. Menander Hypobolimæo:

— μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ

Πάμπορτες οὗτοι δ' ἄγοράς ἐμωσχίῳ,

Μήτηρ εἶρα τῆς κόρης ἐφ' ἄρματος.

Ita reddes comicis senariis:

— cum minusculas *Quinquatarios*

Celebrantes isti toto vitulabant foro,

Speslatabat in pilento mater virginis. SCALIG.

ead. & sq. *In Duloreste.*] Vulg. *In Dolo.* Forſan erat feri-

ptum in *Obolo*. Nam ita citatur Cæcilius compendiose, pro *Obolofate*: quam etiam comœdiam grammatici Latine vocant *Fæneratorem*. Eodem modo in Nonii libris calamo exaratis citatur Pacuvius in *Dolo*, pro *Duloreſte*. Idque verum putato. Nam verſus, qui adducuntur ex ea fabula, cum iis verbis, quæ producit Feſtus & Nonius, cohærere poſſunt ita:

*Hicine is eſt, quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,
Amplius, rubicundo colore, ſpectu protervo, ferox,
Caperata fronte?* SCALIG.

lin. 21. In *Demetrio*] Non eſt Ennii, ut putat Vertranus, ſed Turpilii. Ea verſa eſt ex Alexide. Ex cujus *Demetrio* hæc producuntur ab Athenæo, libro 8:

Πρότερον μὲν εἰ πνεύσειε βορρᾶς, ἢ νότος
Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἔσται
Οὐδὲνι φεγγεῖν.

Turpilii *Demetrio* apud Nonium:

*Antehac ſi ſtabat Aquilo, aut Auſter, inopia
Erat piſcati.* — SCALIG.

lin. 22. *Perſibus aperite.*] Vulg. *Perſibus a perite. Perſicus* fortalſe ſcribendum ex Sex. Pompejo, qui peracutum interpretatur, & hæc Nævii verba refert:

Et qui fuerit perſicus, carpenti adeſt ratio. AUGUSTIN.
Scribo, *Perſibe, perite*. Perſuaſerunt Itali Vertranio, legendum *Perſicus*. At nos id diſerte negamus. Nam apud Feſtum quoque legendum *Perſibus*, pro *Perſicus*. Quippe ſimplex fuit *Sibus*. Feſtus: *Sibus, callidus, vel acutus.* SCALIG.

lin. 23. In *Lampadione.*] Neſcio an in *Lampadē*. Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quamquam *Lampadione* eodem modo dictum, quo ἱκαρίων. ut apud Plautum & Varronem Agathone:

*Quid triſtiorẽ video te eſſe? quem angit hæc
Lampadione? quid? familiaris filius
Amatne? ſpes iſthæc eſt argentaria,
Ideoque ſcapulæ metuunt virgidemiam.* SCALIG.

ead. & ſq. *Protinam a protinus continuitatem ſignificans.*] Nonius Marcellus refert, Varronem ſcripiſſe, *protinam vel protinus continuatione vel præteritæ vel futuræ longitudinis dici.* AUGUSTIN.

lin. 24. In *Agidone Candacus.*] Vulg. In *Agedone caudatus*. Neſcio an in *Agone*, (Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum) an in *Ædone*. Ea eſt fabula Livii Andronici apud Priſcianum. Si tragoedia eſt, neſcio an in *Ægæone*. Eam ſcri-

psit Euripides: ex qua etiam hos versus diverse citatos in unum conjunxi:

Ποῖαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα
Πολυξενούσσαι; γῆ δ' ἐ τίς; πατέρας θ' ὄρος;
Τίς ἐσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυχαι πατρός;
Τί σ' ὀνύμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τέκον;

Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum, quantum apud interpretem Aristophanis. — *Caudatus*. In illis, qui olim excusi sunt, *Cavadatus*. Manifesto legendum *Glucidatus*, ex Festo, qui id interpretatur dulce & jucundum. Et alibi apud eundem *Glucidatus* scribitur, eodem sensu, παρὰ τὸ γλυκύ. SCALIG. Puto rectius legi: *In Acedone, Saudatus. Acedo*, ut comedo, mando, est homo segnis & iners, a Græco ἀκηδέω. nam poetæ vetustissimi ab hominum moribus plerumque nomina Græca, perinde atque essent Latina, fabulis suis inscripserunt, ut Plautus *Phagonem*, Afranius *Pantaleonem*, Nævius *Lampadionem*. *Saudatus* est sedatus, antiquo more, quo pleraque enuntiabantur diphthongis, quæ postea simpliciter, ut *auscutor*, *aulla*, *leibertas*, pro osculor, olla, libertas. Varro deducit a suavi, ut a Græco γλυκῦ *glucidatus*, dulcis & jucundus, auctore Festo. Sed tunc exigit analogia *savidatus*. nam *savior* & *savium* veteres dixerunt, quod nos *suavio* & *suavium*. & hinc *savillum* apud Catonem genus operis pictorii, a suavitate. POPMA.

lin. 26. *In Romulo, Sponsus.*] Legendum *Consponsus*, ut est lib. 5. POPMA.

lin. 27. *Præbia a præbendo.*] Scribendum, *Proebia*, a prohibendo. ut etiam in Festo: *Proebia Verrius vocari ait ea remedia, quæ Cata Cæcilia uxor Tarquinii Prisci invenisse existimatur, & immiscuisse zonæ suæ, qua præcincta ejus statua est, in æde Sangi, qui Deus Fidius vocatur. Ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait Proebia, quod mala prohibeant.* Eandem vim habebant anuli apud Græcos, qui dicebantur φυσικοὶ δακτύλιοι: & intus erant pervii & cassi, ut scribit Artemidorus. Ab eo scriptum in Cærimoniis flaminis Dialis, *Anulo, nisi pervio, castoque, ne oiiitor.* Habebant & aliquid ἀλεξίφθογον anuli ferrei, qui dicebantur Samothracii. Eorum meminit Lucretius. SCALIG.

ead. *Ut sit tutum.*] Vulg. *Ut si lorum.* Omnes antiquitus excusi, ut *sit totum*. Ego indubitanter lego, *Proebia a prohibendo usitatum*, id est, παρηγμένον. *Proebia*, τὰ ἀλεξίφθογα, amuleta. Poterat & legi *Proebra*, sicut *Inebra*, *Enebra*. Et

fane eam puto rectam esse lectionem: & ita legendum esse in Festo, ut Inebra ab inhibendo, sic Proebra a prohibendo. SCALIG.

lin. 28. *In Therimo.*] Vulg. *in Technico.* Nescio an Cæcili, qui sæpe citatur in Fallaci, vel Fallacia. Τεχνης enim fallax. SCALIG. Antiqui codices nonnulli, *In Technico*: ut forte legendum sit, *In Therino*, vel, *Therico*: quæ idem significant. POPMA.

ead. & sq. *Constitant, a consilio convenire dictum.*] Vulg. *Conficiant* &c. Scribendum, *Convitant a Convito, convenire dictum.* Sed hæc scriptura est ex veteri errore librariorum, qui *pervitere*, pro *perbitere*, & *invitere* pro *imbiterere* scribebant. Omnino Combuto, eodem modo declinatum, quo Imbito, in eo, in Epidico Plauti, & Præbito, prævenio, in Pseudolo: & Rebito in Captiv. redeo: & Perbito, pereq. Ennius Hecuba:

Sed non scripsisti, quis parentem aut hospitem

Necasset: quo quis cruciatus perbiteret.

Plaut. Capt.

Qui per virtutem perbitat, non interit.

Perbitat, pereat. Non enim per diæreses nescio quas expediendus versus: quod facit corrector Plautinarum fabularum, qui patrem meum audiendum non censet, quod creticos in jambum admittat. Sed de eo alias erit loquendi locus. Itaque combuto, præbito, perbito, rebuto, imbito, composita sunt e simplici Betere. Plautus Astraba:

Quæ nisi sic beteris, nimium is vagrandi gradu.

Sed error hujus depravatæ scripturæ hinc manavit, quod Invitere pro Imbitere scribebant, ut supra admonuimus. Quare apud Plautum Truculento, ubi hodie legitur,

————— *quid tibi hanc, inquam, notio est,*

Amicam meam? moriere ocius, si manu niceris.

Quid manu nicerim?

castigandum est:

————— *moriere ocius, si viam inviteris.*

G E. *Quid viam inviterim?* STR. *Fac quod jussi, mane.* ubi etiam personas suo loco reddidimus. SCALIG. Legendum *Conlicitant a conlicito.* Est autem *conlicito*, de pretio convenio & contraho, ut *conspondeo*, contra *spondeo*, sive mutuam fidem obliquo. Vetusissimi simplex *licitior* μεταφορικῶς usurparunt pro *congregior* & *pugno*. Festus: *Licitati, in mercando sive pugnando inter se contententes.* Ennius:

Pars ludicra jactant saxa, inter se licitantur. POPMA.

lin. 29. *In Tarentilla Pacuvii.*] Nam est & alia Nævii. Ex ea hæc adducit Isidorus:

— *quasi in foro pila*

Ludeis datatim dat se, & communem facit.

Alium tenet, alii adniscit, alibi manus

Est occupata: ast alii percellit pedem.

Alii dat anulum expectandum de labris.

Alium invocat, cumque alio cantat: attamen

Aliis dat digito literas. —

Qui versus quia sunt non aspernandi, præterire nolui, sed ideo adduxi, ut explicarem. Primum apud Isidorum male Ennius, pro Nævius. Sed ex Festo novimus, quomodo nomen auctoris restituendum esset, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini se prostitueret, a lusu pilæ eleganter dixit, quod datatim sese dederet. Artemidorus libro 1: 'Ἀρπαστὸν δὲ καὶ σφαῖρα φιλονεικίας ἀπεράντους σημαίνουσι. πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἑταίρας ἔρωτα. ἔοικε γὰρ ἡ σφαῖρα καὶ τὸ ἀρπαστὸν ἑταίρα, διὰ τὸ μηδαμῇ μένειν, καὶ πρὸς πολλοὺς φοιτᾶν. Alii adniscit. Plautus Afinaria:

Neque illa ulli homini nutet, niscet, annuat.

Alii pecellit pedem. Idem:

Neque isthæc ulli suo pede pedem homini premar.

Anulum spectandum. Idem:

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium invocat: in talorum jactu scilicet. Exempla sunt in Afinaria, & in Curculione. *Dat digito literas. Ovidius:*

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam.

Propertius:

Aut mea cum digitis scripta silenda-notas. SCALIG.

Videtur mihi hic locus ita legendus & distinguendus: *In Tarentilla, Pellucium ab luce, inlustre.* Tarentilla fuit Comœdia Nævii, cujus testimonio utuntur Festus & Charisius: ac Pacuvii ejus nominis fabulæ apud veteres Grammaticos nulla, quod sciam, mentio. *Pellucium* est vox efficta a Nævio, quam Varro interpretatur inlustre, ab luce. Sic mox *referare* ab sera aperire. POPMA.

Pagina 102.

lin. 1. *Nec satis resarrire, ab ferra.] Referare, ab sera,* magis placet. AUGUSTIN. *Satum.* Acroteleutium Saturnii verus. SCALIG. Cn. Nævius descripsit versibus Saturniis bel-

lum Punicum primum. in eo fuit: *Nec satis referare*, scilicet potuisse Musarum fores, aut quid simile. hoc Ennius ab illo sumit, & sibi vindicavit hanc gloriam lib. 1 Annal. cum ait, *Nos ausi referare*. Cic. in Oratore: *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere*:

Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant: mihi de antiquis eodem modo non licebit? præsertim cum dicturus non sum, Ante hunc, ut ille; nec quæ sequuntur, Nos ausi referare. POPMA.

lin. 2. *Aperire.*] *Operire.* SCALIG.

lin. 7. *Producendum.*] *Procudendum*, ex libro eruditissimi P. Victorii. SCALIG.

IN LIBRUM VII.

Pagina 103.

lin. 1. *Quom oratio natura.*] Oratio habet tres partes naturales, quibus tanquam gradibus ascendit: Verborum impositionem, declinationem, & compositionem. Nam primum ducere natura homines vocabula rebus imposuerunt: deinde ea in casus & tempora declinarunt: tum inter se conjunxerunt, ut sententiam efficerent. Itaque, quod scribitur lib. 1, *Verbi uniuscujusque duas naturas esse, a qua re, & in qua re vocabulum sit impositum*; & lib. 8: *Natura quadruplicem esse formam, ad quam verba in declinando accommodari debeant*, hoc pertinet ad priores duas partes orationis, quas diximus. POPMA.

lin. 2. *Ejus.*] Marg. Scalig. *cujus.*

Pagina 104.

lin. 4. *Cognatio.*] Marg. Scalig. *Agnatio.*

lin. 12. *Cognitiones.*] Marg. Scalig. *Agnationes.*

lin. 24. *Historia opus est.*] Duæ partes Grammatices: Historice in poetarum & bonorum auctorum enarratione occupata est: Methodice artis præcepta tradit. illa verborum impositorum ætates & progressus inquit, quia, ut ait Horatius, *verborum versus interit ætas*

Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

hæc docet verba declinata per casus & tempora inflectere. POPMA.

Pagina 105.

lin. 2. *Omnis.*] Marg. Scalig. *Nomina.*

lin. 21. *Causam, quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi.*] *Causa, inquam, cur eas ab impositis nominibus declinarint: quam ostendi.* sic libri fere omnes. AUGUSTIN.

Pagina 106.

lin. 1. *Et in.*] Marg. Scalig. *Ea in.*

lin. 3. *Ac heis.*] *Atque heis* scribendum, vel *ac* delendum est, ut Faerno nostro placet. AUGUSTIN.

lin. 11. *Cum fiunt tunc ex &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Videndum, an hic locus, qui manifeste corruptus est, ita restitui possit: *Omnia nomina, atque adeo etiam omnia verba, cum fiunt unum ex una syllaba, illud Et ut maneat unum.* Omnia nomina & verba, inquit, in loquendo junguntur una monosyllaba copula &, ut ipsa maneat eadem una. sive enim dixeris Tullius & Antonius, sive Lego & scribo, legam & scribam, copula & non mutatur. POPMA.

lin. 12. *Ut maneat.*] *Remaneat*, non nemo AUGUSTIN.

lin. 15. *Declinatus.*] Marg. Scalig. *declinandas.*

ead. & sq. *Quorum generum.*] Legendum, *duorum generum.* Ne putarent, inquit, omnes voces declinari, (nam copulae non declinantur) factae sunt declinationes duorum tantum generum, verborum scilicet & vocabulorum. Verba sunt lego, curro; vocabula, homo, equus. POPMA.

lin. 23. *Quaedam priora, quaedam posteriora.*] Verba Aristotelis: Ἔστι δὲ εἰς πρῶτος λόγος ἀποφαντικός, κατὰ φασιν, εἴτα ἀπόφασιν. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμων εἰς. SCALIG.

Pagina 107.

lin. 6. *Ab equo equito.*] *Ab equo equile*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 22. *Propter eorum, quam dicuntur.*] Locus mendosus. *Eorum, propter quae dicuntur*, quidam scribendum esse opinatur. AUGUSTIN. Pro *quam* marg. Scalig. *qui.* Al. *Propter eorum, quorum.* Suspicio esse legendum: *Propter eos tum qui dicunt.* Est enim alterum membrum e duobus illis, quae proposuit: *In sua discrimina declinantur verba, aut propter ipsius rei naturam, de qua dicuntur, aut propter illius, qui dicit.* POPMA.

Pagina 108.

lin. 31. *Jonam.*] Suspicio *Jonem* legendum, id est, Ἰωνά.

Alioqui si legis *Jonam*, erit Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰώνιος. vel Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰώνιος. ut Ἀρτεμῆς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίδωρος. SCALIG.

Pagina 109.

lin. 6. *Artemidori*.] Marg. Scalig. *Artemæ*, & mox *Jonis*.

lin. 27 sq. *De quibus quæ experiero, singuleis tribus; tum de altereis totidem scribere ac dividere incipimus.*] *De quibus quæ ex prioribus, tum de alteris totidem scribere, ac &c.* SCALIG. Idem pro *experiero* in marg. *expedierint*.

Pagina 110.

lin. 6. *Quæ petimus, quod.*] *Quippe quod, forte scribendum.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod is utilitatis.*] Marg. Scalig. *Quom utilitatis.*

lin. 22. *Quærere.*] Marg. Scalig. *Quærimus.*

lin. 25 sq. *In ædificiis, quod non videmus habere atrium περιστύλιον, similitudinem, & cubiculum ad æquale; cum tamen.*] *Atrium περιστύλιον simile, doctus vir putat scribi oportere.* AUGUSTIN. *In ædificiis quid? non videmus atrium habere peristyllii similitudinem, & cubiculum ædiculæ.* SCALIG. Al. *Cubiculum adæquales.* Placet magis, *ad ea æquale.* Ut in vestitu, inquit, sic & in ædificiis analogia negligitur propter utilitatem. non enim atrium habet peristyllii similitudinem, aut cubiculum illi simile & æquale: quod utilitas suadet dissimilitudinem hic sequi, negligere similitudinem. POPMA.

Pagina 111.

lin. 9. *Solum, quod.*] *Solum, quo, non nemo.* AUGUSTIN.

lin. 22. *Nec tum ad tricliniarem gradum &c.*] *Melius: Nec cum ad tricliniarem gradum, tum item ad: vel, & tantum ad tricliniarem gradum, non item.* Lecti veterum alii erant tricliniæ, sive discubitorii, in quibus discumbentes sumebant cibum: alii cubiculares, in quibus dormiebant, & cubabant. Cic. in *Verr. lib. 4: Jam non quæro, unde tantam Meliensem vestem habueris, unde quinquaginta tricliniorum lectos.* Idem *lib. 2 de Divinatione: Quidam somniavit ovum pendere e fascia lecti sui cubicularis.* Lampridius *Heliogabalo: Hic solido argento habuit lectos & tricliniæ, & cubiculares.* Hinc Varro appellat *gradum tricliniarem & cubicularem*, quo ad eos lectos ascendebant: sed tricliniaris ut lectus, sic gradus altior. POPMA.

Pagina. 112.

lin. 5. *Duo verba in quatuor.*] Locus est obscurus; cujus sensum ita concipio: Si eam analogiam sequemur, quæ non est in consuetudine, ut quisque duo verba finxerit similiter in quatuor obliquis casibus, quamvis illa merito repudiaremus, tamen erunt sequenda, ut Juppiter, Marspiter, recto casu sunt similia: a quibus si quis conformet similes quatuor obliquos casus, Juppitris, Juppitri, Juppitrem, & Juppitre, & Marspitrís &c. idque genus analogiæ in communi sermonis usu fervet & sequatur, pro infano sit reprehendendus. Quamvis enim possint habere casus obliquos non minus, quam pater, mater, tamen repugnante consuetudine communi non utimur.

POPMA.

lin. 20. *Sed etiam ab iisdem.*] Hoc dicit: In dissimilibus magis est analogia; atque etiam ab iisdem vocabulis finguntur dissimilia: neque tantum a dissimilibus similia, sed etiam eadem. Est autem ellipsis antiqua, *Neque a dissimilibus*: cujus exempla in jurisconsultorum libris plurima docti viri annotarunt. POPMA.

lin. 23. *Cum duæ sint Albæ.*] Quinætilianus lib. 1 utitur quoque hoc exemplo adversus analogiam. *Quid vero, inquit, quæ tota positionis ejusdem in diversos flexus exeunt? Cum Alba faciat Albanos & Albenfes, Volo volui & volavi.* Sed Varro dissimilitudinis causam hic ostendit, quam Charisius explicat his verbis: *Albani dicuntur ab Alba; Albenfes autem ab Alba Fucente: cujus rei causam Varro ait esse, quod in naturalibus nominibus tantum servatur analogia, in voluntariis vero negligitur. Nam ut a Roma Romanus dicitur, a Nola Nolanus, ab Atellis Atellanus, sic Albanus ab Alba dici debet. in illa autem Fucente Alba non conservatur hoc, quod aliterius nomine cognominetur.* Intelligit autem locum Varronis lib. 8: *Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est, in naturalibus constantia.* POPMA.

lin. 26. *Si ex dverseis.*] Sic ex div. AUGUSTIN.

lin. 27. *A luo, luam.*] Ab luo luam. IDEM.

lin. 28 (q. *Liberalia & muliebria.*) Legendum *Virilia & muliebria.* nam scripserat librarius *birilia*, unde factum *liberalia*. SCALIG.

Pagina 113.

lin. 29. *Albus.*] Marg. Scalig. *Gallus.*

Pagina 114.

- lin. 7. *Exspectari.*] *Spektari.* AUGUSTIN.
 lin. 13. *Nunc discrepant:*] *Num discrepent.* IDEM.
 lin. 19. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quod.*
 lin. 23. *Quarum vis.*] *Quojus.* AUGUSTIN.
 lin. 25. *Servanda.* Marg. Scalig. *secunda.*

Pagina 115.

- lin. 3. *Quisque.*] *Quis quæ.* AUGUSTIN.
 lin. 7. *Effinitum.*] *Finitum.* IDEM.
 lin. 14. *Disleis.*] Marg. Scalig. *Discreteis.*

Pagina 116.

- lin. 5. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
 lin. 6. *Quæ quam.*] *Qua quam.* AUGUSTIN.
 ead. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
 lin. 7. *Cui.*] Marg. Scalig. *quoi.*
 ead. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quai.*
 lin. 13. *Sic eeis.*] *Eais.* AUGUSTIN.
 lin. 21. *Ad finitam.*] *Ad infinitam.* IDEM.
 lin. 24. *Nominandei.*] *Magis placeret denominandi.* Intel-
 ligit enim, quæ πατρωνυκῶς dicta sunt. SCALIG.

Pagina 117.

- lin. 2. *Servare.*] *Servari.* AUGUSTIN.
 lin. 4. *Dicitur Bubile, non hovile.*] Antiqua editio: *A bove bovine non dicitur:* quod licet Varro hic tradat sua ætate non fuisse in consuetudine vulgi, ipse tamen usurpavit, & Cato in oratione de Abrogandis legibus, ut testatur Charisius lib. 1, ubi hunc locum adducit e libro 8, cujus varietatis causam annotavi in Bibliotheca. POPMA.
 lin. 5. *Neque dicitur, ut ab ave.*] Suspicionem legendum: *Æque dicitur ab ave.* Cum sit simile, inquit, *Avis* & *Ovis*, nihilominus dicitur ab *ave* *Aviarium*, ab *ove* *Ovile*. POPMA.
 lin. 8. *A sessione sediculum non est.*] Tamen apud Festum reperias, *sediculum* dictum pro *sede*. Quamquam, ut verum dicam, legendum videtur *sediculum* υποκοριστικῶς, a *sede*. SCALIG. Al. *A sessione sessiculum.* Malim *sediculum*, etsi illud quoque non dicitur a *sessione*, ut a *cubatione* *cubiculum*, a

cœnatione cœnaculum, sed est ὑποκοριστικὸν a sede, ut ab æde ædícula. Festus: *Sediculum, sedile.* POPMA.

lin. 21. *Parma, Alba, Roma; Parmenses.*] Doctus vir putat, post verbum *Roma* scribendum *Romenses*, & *Albenses*, ut *Parmenses*. AUGUSTIN.

Pagina 118.

lin. 1. *A cantando Cantator.*] Deest huic loco particula negativa, quæ ita forte restituenda: *Non a cantando cantator;* vel: *A cantando cantator non est.* Cantor a canendo fuit in usu ætate Varronis, non Cantator a cantando; cum tamen non minus sit juxta analogiam, quam Amator, saluator: postea receptum est, ut Martialis indicat:

Cantator cygnus funeris ipse sui. POPMA.

lin. 14 sq. *Sic amabor, legor, & ejusmodi verbi, est vocabulum.*] *Sic ab amor, legor, & ejusmodi verbeis vocabulum,* ex conjecturis mutandum. AUGUSTIN. Pro *legor* marg. Scalig. *legar.*

lin. 16. *Fit.*] Marg. Scalig. *sic.*

ead. *Amatus.*] Marg. Scalig. *amaturus.*

lin. 25. *Quod.*] Marg. Scalig. *quid.*

Pagina 119.

lin. 19. *Non falsum insulsum.*] *Insulsum*, quidam. AUGUSTIN.

Pagina 120.

lin. 9. *Nam dicunt ab alaco alacus.*] Suspicio legendum esse, *ab Alauda alaudas.* Ergo declinantur. Id quod volebat probare nunc Varro. SCALIG. Antiqua editio *ab alavo alaudus*, ut fortassis legi possit, *ab alauda alaudas.* Nam *Alauda* fuit Gallicum nomen aviculæ, quam Latini vocant *Cassitam*, vel *Galeritam*, quod habet plumam in capite elatam ad similitudinem galeri vel cassidis. hinc *Alaudæ* nomen legioni Cæsar dictator in Gallia imposuit, quod milites essent insignes galeis, simillimis ei apici, qui in capite aviculæ, quam *alaudam* vocabant Galli. Plinius lib. 11: *Galerita appellata quondam Gallico vocabulo, etiam legioni nomen dederat Alauda.* Id autem declinari pluribus casibus, præter Varronem, testatur etiam Cicero ad Atticum: *Antonius cum legione alaudarum ad urbem pergeret.* Vetus inscriptio: C. SALLIO MARTERN. BUCINATORI LEG. V ALAUDÆ, *Popma.*

M. T. Varro. Vol. II,

* R

lin. 10. *In quod scribent.*] Marg. Scalig. *Id quod &c.* Vulg. *scribunt.* Videndum, an legi possit, *Sin quod scribunt dicent*; hac sententia: Si Græci elementa illa, quibus in scribendo utuntur, (ideo enim Græcæ literæ appellantur,) quia Pœnica sunt, singulis casibus declinant; sequitur, ut etiam Latina nomina debeant senis casibus declinare, non quinis. Cum enim Pœni habeant singulos casus, Latini fenos, & Græci Pœnica vocabula singulis casibus declinent, cur non etiam Latina vocabula senis casibus inflectunt? sunt enim utraque ipsis quidem peregrina. POPMA.

lin. 19. *Patrico.*] Marg. Scalig. *patrio.*

lin. 27. *Patricus.*] Marg. Scalig. *patrius.*

Pagina 121.

lin. 1 *Surus.* lin. 2 *Suro.* lin. 4 *Sure.*] *Sciurus, sciuro, sciure*, scribendum arbitror. AUGUSTIN.

lin. 2 sq. *Si respondent similia.*] Rectius legi possit, *His respondent.* Nam Crates Mallotes, & ab eo grammatici dicebant, similia nomina esse, quæ in recto casu simili proportionem deferuntur, ut Philomedes, Heraclides, Melicertes. His respondet Aristarchus, non esse similia, quæ in vocando sunt dissimilia, ut cum E longo Heraclide, cum E brevi Philomede & Melicerte. In quo vanus est, nec sibi constat Aristarchus, nam in *Μελικέρτῃ* non est *n* breve, & casus vocandi potius est *Μελικέρτα*, quem etiam ipse agnovit, ut auctor est Varro lib. 8. POPMA.

lin. 7. *In vocando.*] *In vocandei.* AUGUSTIN.

lin. 9. *E brevi Melicerte.*] Atqui *Μελικέρτα* potius facit: quod non erit *e* breve. Nam pone esse per *n*: quis unquam vidit *n* breve? Sane, quid sibi voluerit Aristarchus, nescio. Hoc repetit alibi Varro. SCALIG.

lin. 11. *Quidquid.*] *Quidque.* AUGUSTIN.

lin. 31 sq. *Quibus das.*] *Quibusdam.* AUGUSTIN.

Pagina 122.

lin. 1. *Sed quis das.*] *Sed quisdam.* AUGUSTIN.

Pagina 123.

lin. 4 sq. *Neque alia trisyllaba fierent.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Legendum omnino: *Neque alia perisyllaba fierent.* Si analogia esset, inquit, comparativa horum nomi-

num, macer, sacer, tener, essent similia, neque diceretur macrior, magis sacer, tenerior. Cum enim positiva similes habeant casus genitivos, macri, sacri, teneri; non debent alia & diversa fieri comparativa, sed unius syllabæ adjectione similiter crescere, macrior, sacrior, tenerior. quod in altero mutat. *Perissosyllabam* vocat, quæ in comparativo accedit genitivo positivi. oportet enim comparativum una syllaba vincere genitivum positivi, ut teneri, tenerior, docti, doctior. Charisius lib. 1: *Comparatio absolutionis perissosyllabam necesse est ut habeat, ut doctus doctior, facilis facilior: sed si inciderit appellatio, quæ non potest habere perissosyllabam in comparatione, nec comparari potest.* POPMA.

lin. 7 sq. *Ut candidus, candida, pauper, paupera.*] Legendum, *Ita candidus candida, pauperus paupera*: quod unicuique planum esse potest, qui totum locum attente perlegerit. IDEM.

lin. 22. *In mediis.*] *In aliis media*, ut docto viro placet. AUGUSTIN.

Pagina 124.

lin. 11 sq. *Perperni filia.*] Suspicio esse legendum, *Perpenni ut Ilia*. Ostendit, nomina propria, quæ sunt a nominibus propriis, non servare analogiam, quia ab *Ilo* dicitur *Ilium*; at a *Romulo Roma*; cum debuisset esse *Romula*, & ab *Ilo Ilia*, nomen mulieris. contra *Perpenna* nomen virile, quod ipsum sæpius adducit in exemplum & argumentum contra analogiam. POPMA.

lin. 24. *Libertini a municipio.*] Oppida, municipia, itemque societates & sana habebant servos publicos, quos etiam manumittebant, impositis a se nominibus: in quibus, inquit Varro, non servarunt proportionem & similitudinem ad nomina Romanorum libertorum. De servo publico civitatum meminit Plinius epistola ad Trajanum: *Utrum per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per milites asservare custodias debeam.* De municipali idem lib. 7 Epist. *Agrum ex meis longepioris aitori publico mancipavi.* & Festus: *Municeps, qui in municipio a servitute liberatus.* IDEM.

Pagina 125.

lin. 1. *Qui manumissi ante, quam &c.*] Locus corruptus, quem alii aliter conati sunt emendare. Origo autem mendi ex ignorance antiquæ ellipseos. *nomina, qui*, pro eorum qui, ut

R 2

lib. 4: *Domus, cui cognomen fuit Macellus, pro ejus, cui: Quare sic arbitror legendum & distinguendum. Qui manumissi antequam sub magistratu, in nomina, qui eos liberarunt, succedere ceperunt. Servi publici populi Rom. dicebantur, qui in urbe officium & ministerium publicum aut sacerdotibus, aut magistratibus populoque exhibebant. erant autem ordinis libertini, quod præter Varronem ostendit Tacitus lib. 13: Quippe late fufum id corpus. hinc plerumque tribus ducurias, ministeria magistratibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. Itaque liberati servitute, manuque missi jam erant, antequam apparebant & serviebant magistratibus: manumissi vero assumebant nomina dominorum, a quibus erant liberati, & in eorum nomina quasi succedebant. Sic Tiro & Laurea servi, manumissi a M. Tullio Cicerone, dicti M. Tullius Tiro, M. Tullius Laurea; Epirota manumissus a Q. Cæcilio Attico, Epicadus a L. Cornelio Sulla, alter Q. Cæcilius Epirota, alter L. Cornelius Epicadus nominatus: & similiter alii. Cic. ad Attic. lib. 4: De Eurychide gratum, qui vetere prænomine novo nomine T. erit Cæcilius, ut est ex me & te junctus Dionysius, M. Pomponius. POPMA.*

lin. 3. *Lefas, Ufenas &c.] Marg. Scalig. Lænas. Scribendum Lænas, Sufenas, ut est apud Quinætilianum lib. 1: Si ut Mæcnas, Sufenas, Asprenas dicerentur. Lænas est cognomen Popiliorum: Sufenas Noniorum, ut constat ex antiquis denariis, in quorum altera parte legitur: SEX. NONIUS PR. L. P. F. in altera SC. SUFENAS. Carinas cujus gentis cognomen fuerit, non fat scio: sed nisi me fallit memoria, Cicerro ad Atticum nominat T. Carinatem. Mæcnas Cilniorum, unde Cilnius Mæcnas, amicus Cæs. Augusti, apud Tacitum. IDEM.*

IN LIBRUM VIII.

Pagina 126.

lin. 10. *Id quidem est verum]* Locus mendosus, ut arbitror. AUGUSTIN.

lin. ult. *Et ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus.]* Locus non satis integer. IDEM. Locus mutilus & stigmate notandus ad hunc modum: *Ex dissimilibus & similibus verbis...*

eorum. . . quod declinationibus constat. fortassis autem tale quiddam deest: duorum generum unum sterile, alterum quod. POPMA.

Pagina 127.

lin. 13. *An usus.*] *An unius*, fortasse scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 128.

lin. 1. *Aliter; ac inde.*] *Aliter atque in*, docto cuidam viro placet. AUGUSTIN.

lin. 30. *Unum dant, non oportere &c.*] Totum hunc locum ita legendum & distinguendum censeo: *Unum dant, hoc oportere dici, quod sit in consuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, ut sit simile cum id faciat. At si quis, &c.* Cum duo sint, inquit, peccati genera circa declinationes, unum, quod in consuetudinem perperam receptum est, alterum, quod nondum receptum est, sed a multis dicitur perperam; illud dant adversarii analogiæ, oportere nos id dicere, quod in consuetudinem venit, neque illam licet depravatam corrigendum: hoc non concedunt, ut verbum aliquod præter consuetudinem dicatur: nisi cum id faciat & inducat, sit aliud simile. At si concedant, corrigi eum puerum, qui per delicias male ponere pedes atque imitari vacias cœperit; eum vero, qui consuetudine ambulandi jam factus sit vacia aut compernis, si corrigi non concedant; haud sequitur, eos stulte facere, qui crurum vitia, & distortionem serperastris corrigunt. Similiter non peccant, qui sermonis pravam consuetudinem ratione analogica emendant. Sunt autem *serperastra* adminicula, quæ geniculis puerorum primum ambulantium alligata adhibentur, ne ii vari aut compernes fiant. Cicero ad Atticum lib. 7: *De serperastris cohortis meæ*: quo nomine ibi notat præfectos cohortis suæ & comites in provincia: quod illi militum, quibus præerant, vitia corrigere deberent; ut serperastra crurum distortionem. Quamquam, ne quid dissimulem, apud Ciceronem malim legere *Cerberastris*, quod etiam nonnullis doctissimis viris placuit. Ut enim ab Antonio Antoniastris, a Tullia Tulliastris, sic a Cerbero Cerberastris, homo avarus & inhians nummis, ut Cerberus offæ. POPMA.

lin. 31. *Quod sit.*] *Quod non sit.* AUGUSTIN.

Pagina 129.

lin. 8. *Serperastra.*] *Κερπεστρυια*. Orpheus, enumerans crepundia Bacchi, in infantum supellectile recenset illa:

Κῶνος, καὶ ῥήμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
 Μῆλα τε χρύσεια καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.
 citat Clemens. SCALIG.

Pagina 130.

lin. 31. *Qui amissa modo &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.
 Legendum: *Qui amissa non modo*, ut est in nonnullis vulgatis
 editionibus. Notat autem hominum in quærendis rebus, quas
 amiserunt, diligentiam: at in verbis, quæ sermoni deperierint,
 investigandis incuriam. Qui amissa non modo quærunt, in-
 quit, sed etiam indicium faciunt, ubi aut quomodo inveniri
 possint: iidem, ex sermone si quid excidit, non laborant, ut
 revocent & reparent. POPMA.

Pagina 131.

lin. 12. *Sinorum & capidarum.*] Scribendum *capularum*,
 ut est lib. 4: *Capis & minores capulæ a capiendo*; & lib. 1 de
 Vita populi Rom. *Potula, quæ vocant capulas & capides.*
 POPMA.

lin. 13 sq. *Contaminati ui nollent, quæ &c.*] Verus editio
 habet, *incontaminati*, unde fortassis legendum: *Incontaminati*
uti nollent quas. Isti incontaminati & expertes vanitatis, in-
 quit, propter consuetudinem veterem nolent uti his vocabu-
 lorum formis, quas docuerit ratio. IDEM.

lin. 21. *Inducteis.*] Marg. Scalig. *indotleis*.

lin. 28. *Nonne in calo &c.*] Interrogandi notæ, quæ hic
 interjectæ sunt, totum sensum perturbant. quin & Varronem
 sphaeræ ignarum convincerent. Est autem longo fatis ambitu
 contenta periodus, quæ ita legenda est: *Nonne in calo ut ab*
æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septentrionalem
divisum, sic contra paribus partibus item a bruma versum con-
traria parte non quantum polus superior, abest inferior ab eo,
quem antarcticon vocant astrologi, & is ad brumalem? Ita de-
 bebat dicere, *abest ab eo inferior, quem antarcticon. Ab eo,*
 scilicet *ισσημερινῷ*. SCALIG.

Pagina 132.

lin. 15. *Iidem. Item ab heis.*] Marg. Scalig. *Idemidem alieis*.
 lin. 31. *Sane.*] An e. AUGUSTIN.

Pagina 133.

lin. 8. *Non.*] Marg. Scalig. *Nun*.

lin. 12 sq. *Cum omnes anima hominum sint divisa in octo-
nas partes.*] Hæc divisio Stoica est: Varro autem ei sectæ
addictus fuit. Laetius de Stoicis: Μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν
ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικούς
λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. Meminerunt
& alii multi. Quin & orationis divisio, quæ sequitur, est &
ipsa quoque Stoica. SCALIG.

lin. 18 sq. *Itaque habet, an non? &c.*] Placeret magis:
Itaque habet. An non vides: ut, *Non vides, nonne vides*, qui-
bus in principio orationis sæpissime utuntur Varro & Lucre-
tius, ut notavi ad Satyras. POPMA.

lin. 19. *Quadripartitam?*] Marg. Scalig. *Quadruplicatam.*

lin. 24. *Equidem non dubito.*] Quin videtur potius ita le-
gendum & distinguendum? *Equidem non dubium his, qui &c.*
POPMA.

lin. 31. *Animadvertit.*] *Animadvertat.* AUGUSTIN.

Pagina 134.

lin. 16. *Lentibus nateis.*] *Sateis* scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 135.

lin. 12. *Hinc orationem verborum.*] Legendum: *Rationem ver-
borum*, ut in hoc extremo libro, ubi vulgo legitur, *scientiam*
tollit orationis, reponendum *rationis*. Analogiam vocat *ratio-
nem*. & alibi *rationem analogiæ*. POPMA.

lin. 25. *Possunt. quo.*] *Possit, quo.* AUGUSTIN.

Pagina 136.

lin. 5. *Lana Gallicana.*] Intelligit Parmensem lanam. Martialis:
Velleribus primis Appulia, Parma secundis

Nobilis: Alinum tertia laudat ovis. SCALIG.

lin. 14. *Id.*] Marg. Scalig. *Heic.*

lin. 30. *Vocis verbeis.*] *Verbeis vocis*, arbitror scribendum
esse. AUGUSTIN.

Pagina 138.

lin. 1 sq. *Dico non.*] *Dico nos.* AUGUSTIN.

lin. 2. *Sequi. sæpe itaque.*] Videtur legendum: *Sequitur in
specie. itaque ex.* Quod lectos facimus, inquit, alios ex ebo-
re, alios ex testudine, aut ex genere aliquo alio: non ideo
sequimur dissimilitudines in unaquaque forma lectorum, sed in
ea proportionem similitudinis diligenter servamus, nam tri-

cliniare lectos pares habemus & materia, & altitudine, & figura, itemque cubiculares in suo genere pares. at hæc duo genera lectorum disparia. Huc pertinet locus ille lib. 7: *Lectos non omnes pares magnitudine ac figura faciunt. quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, & tantum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem.* POPMA.

lin. 24. *Nemo pollicetur.*] Hoc dicit: Non pollicetur analogia e vocabulo formare & deducere vocabulum, cujus rectus casus singularis conveniat in rectum singularem illius primogenii, sed ex duobus vocabulis similibus, casus similiter declinatos similes facere. Itaque errant, qui contendunt, non esse analogiam, quod a Romulo sit Roma & non Romula, & a bove dicatur bubile, non bovine, ut ovile. Porro verbo declinare duplici significato utitur Varro in his libris: uno minus trito, pro derivare & denominare, ut hic, *e vocabulo vocabulum declinari*; altero vulgari more, pro inflectere & variare in numeros & casus. Sic loquitur lib. 9: *A recto casu in rectos declinantur, ut albus, a, um.* IDEM.

Pagina 139.

lin. 20. *Tollunt esse analogias &c.*] Verba sunt partim corrupta, partim mutila. Desideratur enim argumentum adversariorum, quo contendebant, non esse analogiam; ideo quod verba quædam habent declinatus, quorum casus non commutantur, ut *nihili*. ad quod respondet, illius rectum casum esse Hilum, ut in versu Ennii Epicharmo de terra:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

& obliquos commutari tum, cum commutatur id, de quo dicitur. Sic ergo fortassis scribendum: *Tollunt pessime analogias . . . ? Sed initio.* POPMA.

lin. 21. *Sed initio vocabulum.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hilum.*] Admonuimus scribendum:

Quod dedit illa, capit: neque dispendii facit hilum. SCALIG.

Pagina 141.

lin. 10. *Surdum theatrum.*] *Κωφὸν θέατρον.* Galenus *περὶ μεθόδου, λόγῳ α.* SCALIG.

lin. 11. *Omnes tres.*] *Omnes hæc res*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 12. *Ad silentium &c.*] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 142.

lin. 20. *Debuerint.*] *Al. debuerunt.* AUGUSTIN.

Pagina 143.

lin. 27. *Vinum, quod Chio.*] *Vinum Chio, vinum Lesbo,*
est Græcanice dictum, οἶνος Λεσβίδει, οἶνος Χιόδει, & apud
Plautum: *Hospes Zacyntho.* Ζακυνθίδει. SCALIG.

Pagina 144.

lin. 8. *Plura balneas dicant.*] Legendum: *Plura balnea*
non dicant. Balnea numero multitudinis dicere privata lavacra,
non sibi permisit consuetudo sermonis, quæ ætate Varronis
erat, ut ait lib. 7. *Neque ab eo, quod dicunt balneum, ha-*
bet multitudinem consuetudo. Itaque Cicero privatum balneum
semper dixit: tantum lib. 2 de Oratore, *Balnea M. Bruti*; &
in Hortensio de M. Sergio Orata, qui balneum privatum, quo
domi suæ lavaretur, primus fecit, *Primus balneola suspendit, in-*
clusit pisces. Quod ipsum posterior ætas recepit, ut ex Ho-
ratio & aliis constat. POPMA.lin. 13. *Idemque, item contra.*] Locus mendosus. AUGU-
STIN.

Pagina 145.

lin. 23. *De Vespertino tempore.*] Suspicio scribendum &
se: *De vesperi. in tempore vere.* Cur non dicimus, inquit,
Mane manius manissime, itemque Vesperi vesperius vesper-
rime? quia tempus aliud non est alio magis vel minus, sed
prius & posterius. hinc magis mane surgere tam dicitur, qui
primo mane surgit, quam qui hoc prior. Ut enim dies illu-
xit, tum non potest tempus aliud esse magis tempus, quam
mane. nam ipsum hoc, quod dicitur magis, sibi non constat,
sed diverso & contrario usu a se ipso dissentit, ut cum dicitur
Magis mane, significat primum mane, cum Magis vespere,
serum & novissimum vesper. POPMA.

Pagina 146.

lin. 30. *Patrici.*] Marg. Scalig. *patrii.*lin. 31. *Negant.*] *Negent.* AUGUSTIN.

Pagina 147.

lin. 2. *Quod in nihil.*] *Quod nihili.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Si ratio.*] *Ea ratio.* Vel dele *fi.* AUGUSTIN. Pro *fi* Marg. Scalig. *fit.*

lin. 10. *Sic in vocabuleis casuum.*] Continua cum sequentibus, *sic in vocabulis casuum possunt item fieri.* Alioquin obscurissima erat sententia. SCALIG.

lin. 12 sq. *Quod nonnunquam apud poetas invenimus factum.*] Quod deest in fabula, sæpenumero expletur a grege. qualia sunt illa :

Ne expectetis dum exeant huc. intus despondebitur :

Intus transfigetur. si quid est, quod reflet, &c.

Verficulus igitur, qui adducitur ex Nævii Clastidio, videtur idem supplere, quod in actibus aut diverbiis deerat. SCALIG.

lin. 24. *Altera plagula sit angustis claveis.*] Clavus erat plagula, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, ut erat *ἐρωμῖς* Græcorum. Ea clavis quibusdam confita erat, in senatoribus quidem, latioribus, in equitibus, angustioribus. Propterea tota plagula ipsa vocabatur clavus. Nonius, *Patagium*, inquit, *aureus clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet.* Nam patagium erat honestis matronis, quod clavus viris. Et ipsum *ἐρωμῖον* declarat. Patagium enim dictum, quod quibusdam quasi maculis & nævis inspersum erat. *Πάταγος* enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant *Tac*, hoc est, maculam, vel nævum. Ab ea similitudine a clavulis, qui tanquam nævi in plagula sparsi sunt, dicitur patagium. Apud Festum tantum legitur, *Patagus, genus morbi.* Nam ita dictum puto, quia eo subito veluti perculsi & stupefacti commoriuntur homines. SCALIG.

Pagina 148,

lin. 8. *Decus.*] *Decus.* AUGUSTIN.

lin. 22. *Denaria.*] Marg. Scalig. *Denarium.*

lin. 27. *Fictus.*] Marg. Scalig. *Dictus.*

lin. 30 sq. *Hoc ab ære, aneaque libra &c.*] Scribendum majusculis literis, a quo dicimus *assem* tenentes : HOC AB ÆRE ÆNEAQUE LIBRA. &, MILLE ÆRIS LEGASSE. SCALIG.

Pagina 150.

lin. 27. *Ut Sappho, & Alcaus.*] *Ut Alcaus.* AUGUSTIN.

lin. 31. *Quod quisque caput.*] Ita hæc distinguenda sunt : *Quod quisque caput pertenderit sequi, debet ejus consequentias*

*casus in declinando facere : at non, cum dixerit recto casu Al-
cæus, &c.* SCALIG.

Pagina 151.

- lin. 4. *Et non.*] Dele &. AUGUSTIN.
ead. *Reprehendendum.*] Marg. Scalig. *Reprehendunt.*
lin. 12. *Lana.*] Marg. Scalig. *Lucerna.*
lin. 18. *In nationes &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.
lin. 29. *Differunt, ac dicuntur.*] Marg. Scalig. *Discedunt,*
ac diducuntur.

Pagina 152.

- lin. 13. *Simile.*] Marg. Scalig. *Mille.*
lin. 14. *Legeram.*] Marg. Scalig. *Legi.*

Pagina 153.

- lin. 15. *Dicebatur.*] Marg. Scalig. *Olim dicebatur.*
lin. 19. *Etiā hoc.*] Al. *etiā in hoc.* AUGUSTIN.
lin. 23. *Animaleis.*] Marg. Scalig. *Animanteis.*
lin. 26. *Quare cum.*] *Quare cur.* AUGUSTIN.

Pagina 154.

- lin. 21. *Quod in præteritis U dicimus longum, luit, pluit.*]
Ennius:

Annuīt sese mecum decernere bello.

Alii annuuit duplici uu. Plautus:

Nam rus ut ibat, forte ut multum pluuerat.

Sed tunc est a pluveo, ut annuuit ab annueo. Idem:

Certare abnuco, metuo legionibu' labem. SCALIG.

lin. 27. *Sacrificat.*] *Sacrifico.* AUGUSTIN.

lin. 31. *Adlavant.*] *Lavant.* Plaut. in Truculento. AUGU-
STIN.

Pagina 155.

- lin. 1. *Adlavant.*] *Ad lavant.* AUGUSTIN.
lin. 31. *Utrum in secunda &c.*] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 156.

- lin. 9. *Multa.*] *Mulii.* AUGUSTIN.
lin. 21 sq. *Discrepant verbis utunque.*] Antiqua editio,
Utrumque. Ex quo suspicatus aliquando sum, hic deesse ver-
bum *fallit*, vel, *falsum est*, aut tale quid. Respondet enim
his, qui esse analogiam negabant, quod qui de ea scripsis-

sent, aut inter se non convenissent, aut in quibus convenissent, ea cum consuetudinis verbis discreparent: quod; inquit, fallit, nec sequitur. nam hac ratione omnes artes repudiandæ forent, quod in medicina & in musica, & in aliis multis discrepant scriptores; & in quibus conveniunt ita dici oportere, his tamen aliter utuntur. Itaque non ars, sed artifex reprehendus, qui in scribendo debuit vidisse verum: neque ideo sequitur, non scribi verum, quod idem verbum alius alio modo efferat ut fonti, monti, &c. POPMA.

lin. 25. *Repudiant.*] Marg. Scalig. *Pugnant.*

lin. 26. *Nam.*] Marg. Scalig. *Natura.*

Pagina 157.

lin. 17. *Hæ muræna.*] *His muræna.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sic aliis.*] *Sic alii.* IDEM.

IN LIBRUM IX.

Pagina 160.

lin. 2. *Cujusque.*] *Cujus est.* AUGUSTIN.

lin. 13 sq. *Senior seni.*] *Senis seni.* IDEM.

lin. 23. *Quodcunque conferas, &c.*] *Quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse, & dissimile, si videatur: esse, ut dixi, neutrum, si in neutram partem præponderet.* IDEM.

Pagina 162.

lin. 8. *Nestocles Parmeniscus.*] Legendum *Mnestocles, Parmeniscus.* Nam *Μνηστοκλής* est nomen Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmenisco autem satis constat, eum fuisse nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermolao Stephani *ἐδρικῶν* mutilatore. SCALIG.

Pagina 163.

lin. 25. *Ægrotat & languescit.*] Eadem jungit lib. 1 de Vita populi Rom. *Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit, & consenescere.* Lucretius item lib. 4:

Languent officia atque ægrotat fama vacillans.

Tralate, ut Græci νοσεῖν. Demosthenes: Ἀπόλωλε καὶ γενό-
σηκεν ἡ Ἑλλάς: & Αἱ δὲ πόλεις ἐνόσουν. ΡΟΡΜΑ.

Pagina 164.

lin. 13. *Nominum.*] Marg. Scalig. *Nominatum.*

Pagina 166.

lin. 17. *Purpurina.*] Marg. Scalig. *spurina.*

Pagina 167.

lin. 14. *Augere.*] Marg. Scalig. *Tangere.*

Pagina 169.

lin. 31. *Item.*] Marg. Scalig. *Idem.*

Pagina 170.

lin. 21. *Alii ab Aristarcho.*] Græcanice, καὶ ἄλλοι οἱ ἀπὸ
τοῦ Ἀριστάρχου. SCALIG.

Pagina 173.

lin. 21. *Figuras.*] Marg. Scalig. *Figura.*

Pagina 174.

lin. 25. *Tamen eam.*] Marg. Scalig. *De ea.*

Pagina 175.

lin. 22. *Recuperari.*] Marg. Scalig. *Reputari.*

Pagina 177.

lin. 30. *De genere.*] Marg. Scalig. *Eo genere.*

Pagina 178.

lin. 3 sq. *Hectoris natum de muro Trojano jactari.*] Ex An-
dromacha Ennii:

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam evitari:

Jovis aram sanguine turpari:

Hectoris natum de moero

Trojano jactari. —

Sed magis puto ita scripsisse Ennium:

Hectorem curru quadrijugo raptarier:

Hectoris natum de moero jactarier.

Otiosum enim *Trojano* : & est interpretamentum alicujus studiosi. Citat autem Cicero primum membrum. Porro similis conquestio in Hecuba:

— quid petam

*Præsidii? quid exsequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & urbe sum orba: quo accedam? quo applicem?*

*Cui nec patriæ aræ domi stant, fractæ & disjectæ jacent.
Fana flamma deflagrata, tostii alii stant parietes.*

Videamus, quid ex Euripide transtulerit, quid rejecerit:

ὦ ροι μοι.

Τίς ἀμύνει μοί; ποία γέννα;

Ποία δὲ πόλις;

Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες.

Ποίαν, ἢ ταύταν ἢ κείναν

Στείχω; ποῖ δ' ἦσω; ποῦ; τίς θεῶν

*Ἡ δαιμόνων ἐπαρωγός;

Addam & pro coronide, illa non exstare in Græco:

Sed non scripsisti, quis parentem, aut hospitem

Necasset: quo quis cruciatu perbiteret.

Neque illa:

Heu me miseram, interii: pergunt lavere sanguem sanguine.

Nec illa:

Juppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor.

At illa sunt:

Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybiï verba:

— νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ

Τέγω τὸδ' ὄμμα. —

At illa quomodo?

Miserete anuis, date ferrum, qui

Me anima privem. —

Hecuba apud Euripidem:

Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως

Κεντεῖτε, μὴ φεῖδεσθε. —

Et cum ad verbum transferret, satis negligenter ea tractabat.
ut illa:

Hac tu etsi perversè dices, facile Achivos flexeris.

Namque opulenti cum loquuntur pariter atque ignobiles,

Eadem dicta, eademque oratio æqua non æque valet.

Concinnius puto:

*Hæc tu etsi inepte dixeris, flexis facul:
Ignobilium etenim atque opinatum virum
Oratio indidem aqua non aque valet.*

Euripides:

Τὸ δ' ἄξιωμα κἄν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἐκτ' ἀδοξούντων ἰδὼν,
Κἄκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

Sed de his fatis. SCALIG. Ennius Andromacha:

*Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Jovis aram sanguine turpari,
Hæctoris natum de mæro jactarier.*

ubi est Hæctoris media syllaba longa, more prisci sermonis, de quo intelligendus locus lib. 7. Item secundum illorum rationem debemus secundis syllabis longis dicere Hæctorem, Nestorem. Est enim, ut Quæstor, Prætor, Nestor, Hæctor. POPMA.

Pagina 179.

lin. 1. *Cæcus, furus.*] *Surus* legendum, ut supra lib. 7; *Suro, lupo.* Ennius:

— unus

Surus surum ferret, enim defendere posset.

Intelligit vallum, quod propterea alibi crebrisurum dixit. Auctor Festus. a furo autem ὑποκοριστικὸν Surculus. SCALIG.

lin. 3. *Ut Scala, falera.*] Non in feminino quidem dicitur singulari, sed neutro dicitur, ut Falera apud eundem Varonem de Re rustica. SCALIG. Charisius lib. 1, inter vocabula muliebria, quæ tantum numero multitudinis efferuntur, recenset Scalæ & Falæræ. itaque recte Varro ait, Scala, Falera esse neutra, id est, nec nova nec vetera, sed contra consuetudinem sermonis dici. Scalam tamen in unam nominis figuram redigit Cajus Ict. Vel scalam sciens accommodaverit ad ascendendum. POPMA.

lin. 20. *Arufini.*] Marg. Scalig. *Arista.*

Pagina 181.

lin. 19 sq. *Ut fit in faba.*] Nomina leguminum aridorum, quæ metimur, ut faba, triticum, far, & similia, nihil opus

fuit numero multitudinis discernere, cum numerari non possint, & specie satis distinguantur. quomodo in familia servus generatim nominatur, & a diversis operis & ministeriis alius servus atriensis, alius mediastinus. Itaque in illo Virgilii,

— Vere fabis satio,

inusitatam declinationem notat Charisius. POPMA.

A D D E N D A

ex Turnebi Adversar. lib. XXIII, cap. 1.

& XXIV, cap. 29.

ad pag. 4 lin. 2 sq. *Quod neque omnis impositio verborum exstat.*] Impositionem verborum nominat, quam Græci ὑποθέσταιν vocant: ea nomina intelligens, quæ primum rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa jam non comparent, cum tamen ab iis alia profecta in usu fortasse sint. Impositiones enim nomina primitiva appellat, a quibus oriuntur declinationes, id est, derivativa. Varro lib. 6: *Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio: alterum, ut fons, alterum, ut rivus.*

ead. lin. 21 sqq. *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademittit oblivio fugitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tardior.*] Insignis est illa translatio a fugitivis servis sumpta, sane quam eleganter. Lego autem: *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademittit oblivio, fugitiva si sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit, non si &c.* Fugitivi enim servi dicuntur retrahi, qui e fuga reducuntur domum ad herum; unde & apud Varronem de Rust. fugitivarius dicitur, qui fugitivum conquirat & sectatur. De verbis igitur, honesta præclaraque translatione, ut de servis, locutus est; ut & Terentius: *Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitivum argentum tamen.* Sallustius: *In his erat Fulvius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit.*

ad pag. 5 lin. 4 sq. *Et propter earum arflationem.*] Ego e libris antiquis *tractationem* lego. Tractatio enim est, cum

tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & trajiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum trajectio & transpositio. Sic Cicero scribit, materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Ut enim verba optime collocentur, a nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, ut jucunda sit & lenis eorum compositio.

ead. lin. 20. *Quartus ubi est aditus, & initia regis.* Qui ad quartum, ait, gradum pervenerit, is rex fuerit, & plane modis omnibus rem absolverit. Tale est illud Horatianum:

— rex eris, ajunt, si recte facies.

Ansonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex. |
Sic victor etiam dicitur, qui aliquid perfecit & absolvit.
Virgilius:

— victorque virum volitare per ora.

Iterum:

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro.

ead. lin. 23. *Quod si summum gradum non attigero, tamen secundum non præteribo.*] Lego: — tamen secundum præteribo. Insitantis enim particula delenda est. Se enim proficetur ultra secundum gradum perrecturum, cum ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantum Aristophanis grammatici.

ead. lin. 26. *Nolui præterire eos.*] Lego ex antiquo libro: *Volui præterire eos.* Significat enim, se ultra grammaticos (qui tantum ficta a poetis verba expediunt) progredi velle.

ad pag. 7. lin. 13. *Ab eo præco dicitur Locare; quoad usque id emitur.*] Homines in locandi explicatione scrupulus male urit, cum scribitur, *ab eo præco dicitur locare, quoad usque id emi.* Ego male coalescentia puto divellenda, legendumque censeo, *quoadusque idem it.*

ad pag. 37. lin. 7 sq. *Prius de indutu aut amictu quæ sunt, tangam.*] Scribo: *Prius deinde indutui, tum amictui quæ sunt, tangam.* Induit, quod corpus ita integit, ut ei adhæreat, & comprehendat, ut Capitium, tunica, subucula. Amicit, quod corpori circumjicitur, ut Ricinium; pallium. Addunt Icti, quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt, *quæ induendi, præcingendi, amictiendi, insternendi, injiciendi, accubandive causa parata sunt.* Præcingunt, quæ ad medium corpus aut pectus hærent, nectuntur, ligantur, comprehendunt: ut Strophium, zona, castula. Nonius, *Castula*, inquit, est *palliolum præcinctui, quo nudæ infra papillas præcingebantur.*

M. T. Varro. Vol. II.

S

Indutui autem & *amictui* veteres dicere solebant. Nonius : *Castula*, est palliolum præcinctui. Varro de Re rust. *Oleas esui optime condi.* Apulejus in Floridis: *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam.* Rursum: *Habebat cinctui balneum.* Varro hoc loco, ut veteres loquebantur, *indutui* comprehendit.

ead. lin. 17. Ἀσβεστον.] *Linum* est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius *vivum* appellat. Sed *asbeston* cum Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque adeo vestimenta. Plinius: *Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur.* *Vivum* id vocant: ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicae, corporis favillam a reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo. rarum invenitur, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero color splendet igni. Cum inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis *asbestinum* ex argumento naturæ.

ibid. *Amictus* est dictum *Amjectum*, id est, *Circumjectum* &c.] Lego: *Amictui* dictum, quod *amjectum*, id est, *circumjectum*. a quo etiam quod vestitu se involvunt, *circumjectui* appellant. *Amictui* & *circumjectui* more veteri a Varrone dictum elegantissime censeo. Hujus elegantiae ignari has exterminaverunt locutiones, & seculi nostri balbutiem invexerunt.

ead. lin. 23. *Ricinium*.] Varro *ricinium* quasi *rejjicinium* dictum interpretatur: *pallia* quasi *parilia*, extrita syllaba *ri*.

ead. lin. 25. *Reclusum* propter levitatem.] Lego: *Re exclusum* propter levitatem. Vetus liber *reliculum* habet mendose: scribere fortasse voluit librarius scriba *ri rejiculum*.

ibid. Παράπλεκεια, χλαμύς.] Recte legi arbitror: *Parapechia*, *chlamydes*, & per summam injuriam hinc ablegata arbitror.

pag. 38. lin. 1. *Pala* a pangendo.] Lego: *Pala* a paugendo. quidam libri, *a pangendo*: & fortasse sic veteres locuti sunt.

ead. lin. 2. *Rutrum* ut ruitum, a ruendo.] Lego: *Rutrum*, *ruitrum*, a ruendo.

ead. lin. 3. *Aratrum*, quod aravit terram.] Varronem fere conjicio scripsisse: *Aratrum*, quod arruit terram, id est, quod terram juxta ruit & jacit. Varro de Re rust. *Terra aruenda pulvinos fieri*; vel, ut scriptum in omnibus est, *aruit*, erit, a se ruit & amovet.

ead. lin. 4. *Vomit eo plus terram.*] Cum ait, *Vomit eo &c.* more suo loquitur, ut antea, *quod eo plus calda apponebatur.* Plus erat sæpius, hic magis & amplius.

ead. lin. 6. *Et in ea transversa regula, Manicula.*] Lego: *Et in ea transversa regula, manibula*, accommodate & apposite ad etymologiam Varronis, cum a manu bubulci dictam interpretetur.

ead. lin. 7. *Qui quasi est temo inter boves. Bura a bubus.*] Lego: *Qui quasi est temo inter boves, bura a bubus.* Interpuncta hanc notationem peremerant, quæ nunc, ut existimo, viget & floret.

ead. lin. 8. *Alii hoc a curvo Curvum appellant.*] Sunt, qui emendant, *Urvum appellant.* Urvum enim est aratri curvatura. Nos tamen nostras manus ab injuria hic continebimus.

ead. lin. 9. *Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita &c.*] Lego: *Sub jugo medio cavum, quod bura extrema oppilatur, vocatur coum a cavo.* Cavum, inquit Varro, in jugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inserta oppletur & clauditur, (id enim est hoc loco oppilatur) coum vocatur. Pompejo tamen coum lorum est, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.

ead. lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices postea, S detrita, a quibusdam dicti. Rastelli, ut Iripices, serræ leves.*] Quid si scribendum? *Ut eruant, quæ in terra serpunt sirpices, postea S detrito. a quibus dicti rastelli, ut irpices, serræ leves.* Hæc fideliter sunt de libro vetere descripta: præterquam quod *serpunt* pro *sunt* feci, quod mihi videtur etymologia postulare. Scribunt etiam libri editi, *a quibusdam dicti.* potest tamen, *a quibus*, non incommode explicari & intelligi de his, quæ in terra serpunt, a quorum abrasu sunt rastelli dicti.

VERBORUM ETYMOLOGIÆ

PERPERAM A VARRONE TRADITÆ

hic veris suis originibus redduntur, aut prætermiffæ explicantur

A JOS. SCALIGERO.

A

Æquor, ab æquus, ut lævor a lævis. *Æquum*, εἰκός. Do-
rice αἰκός. ut εἰ, αἰ. εἶτε, αἰκα.

Ævum. αἰών. ævitas ætas, æviternus æternus. hæc recte a
Varrone.

Ambagio. am detritum ab ἀμφί, ut At, ab ἀτάξ.

Ancile. ἀγκύλον. Anculare quoque pro ministrare, ἀπὸ
τῆς ἀγκύλης, ministratorio vase. Vide Athenæum.

Anfractum. Frago antiquum, ut, tago, pago: est lentare,
flectere: παρὰ τὸ φράγειν, unde φράγνυμι. Quod signifi-
caret lentare, ut Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum
Statio. ab eo φράγειν & φράττειν dici cœptum, pro ambire.
Et Latinum priscum Fraxare, obire, circuire vigilias, a fra-
go: ut a Vehō, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, custo-
des circumientes vigilias. Nam sunt duo genera eorum, ἰδρυ-
μένοι, καὶ περίπολοι. Ab eadem origine Frequens, qui sæ-
pius fraxaret vigilias: non a ferendo, ut Varro.

Angulus, ἀγκών.

Ara. Prius Afa, ut Papifius, Valesii. Afa, quæ postea an-
fa, ut tago, tango: pago, pango: mesa, mensa: tesus, ten-
sus. Ita dicta, quod esset proprie Foculus, qui manu porta-
batur, ut ignitabulum: ἐσχάρα.

Area. ἄλωσ. l in r.

Arma, proprie sunt scuta, ut, *Tarpeja necata armis Sabi-*

horum, id est, scutis. & ancilia arma, id est scuta. Arma itaque ab armo, quia in eo gestarentur. Armus commissura brachiorum ab humeris. Itaque ab ἀρμὸς dicta.

Arabon. ἀράβων. Syriace Arabon, ab arab, τὸ ἐγγυᾶν.

Arvum. ab Aro, ut Parvum a Parum. Larva a Lara. Servus a Serus, ἔρος. a quo ἐρίδος, & Eritudo Festo, & ἔρπος Homero.

Arcerra. ab ad, & carrus. Id erit ad verbum, Epiredium, spuria & hybrida voce. Arcerra, pro adcerra, ut arvenire, arcedere: advenire, accedere. Nisi sit eadem origo cum Arcirma.

Arca. Arcere est continere. ἀρκᾶν. unde & Arcus in fornice: & a similitudine τὸ τόξον.

Angenora. Ita scribo, non Angerona. Angere, ἀγγχειν, cohibere. Angina, ἀγγχὼν. Quod ora digito angit, id est, cohibet, Angenora.

Audio. Audēs, pro Aures. Antiquum.

Aurora. αὔρα. unde ἀγχαυρον. Ἀγχαυρον κνέσσοντες, ἀλευάμενοι φάος ἡὺς, Apoll. Sic Aurum, αὐρός. Nam remanet ἡσσανός. Festus quoque testatur, vetus Græcum esse.

Ausculto. Ausēs & Audēs & Aures dicebant veteres. Ausis αὖς αὐτός, Cretice & Tarentine αὖς αὐτός. Ausēs.

Aveo. Purum putum Hebraicum. Quod vero dicimus salutantes, Ave, Pœnum est. Ut Pœnus ille apud Plautum. P. Avo. M. I. Salutat. Ad verbum est, vive. Nunc vero Pœnē dicunt Ssalem aalech: ut Hebræi Ssalom lecha.

Autumnus. prius Aucumnus ab Augeo: ut Farcior, Farcior: Sarcior, Sartor: unde Sarcina. Auctor, Auctor, unde Autumo: Auxilium ab Augeo. Auxilius nomen proprium, deminutivum Aullus, Ὀφέλης. ut Pauxillus Paullus, Μικύλλος. Taxillus Tallus, prænomen Sabinorum. Festus.

Atrium. Puto αἰθρίον.

Assum, merum: prisca vox.

B

Baltea. Tusca vox. Charisius: Varro baltea dixit, & Tūscum vocabulum ait esse, Rerum humanarum lib. 18. Vides inconstantiam Varronis.

Basica. Ortulanum olus: πρασική, ut βασιλική, ὀμφαλός. Basilica, Umbilicus.

Bruma, a Brumo, Baccho. Βρόμυς. Brumus: quod is id

tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ovid. *de al-*
teris Liberalibus:

Acceptus Geniis illa December habet.

C

Cacabus, κάκκαβος.

Calamistrum, καλαμίσ. In Varrone vero legendum: *Cal-*
mistrum, quod calfactum in cinere, qui capillus ornatur.

Calix. κύλιξ. *Culigna*, κυλίχνη.

Canis. κών, κυνός.

Cano, Oscum. prius *Casno*.

Capitolium. ἵτα vocabant, quam Græci ἄκραν. quod esset
κορυφή τῆς πόλεως. At fabula capitis inventi excogitata ad
gentis nobilitatem. Capitolium ergo Latina vox, ut Perga-
tium in Phrygia.

Capra. Turrenum. Hesychius.

Camelus. Syriace *Gemal*. At Hebraice *Gamal*.

Cafeus. Oscum. *Casus* apud Oscos erat παλαίος. Unde
Calscus, & *Casnar*. *Cafeus* ergo lac vetustum, & coactum
ac concretum. Inde *Casies*, *Caries*. Nisi sit a κάρυον. καρ-
ῶδι vocat Theophrastus, quæ sunt vermiculata.

Carcere. κάρχαρα, αἱ μάνδραι.

Carere. κείρω, ἔκαρον. Inde *Carduus*, & quod carminan-
tium e manibus deteritur. Latini *Floccum*, Græci ἀκαρπές
vocant.

Cerno, κρίνω. unde *Grinis*, crimen.

Campus. καμπός, *Syracusanum*.

Cælum. κοῖλον.

Colles. κολώναι.

Concinne. συγκεκραμένως. *Cinnus*, ὁ κυκεών.

Columbus. κόλυμβος, παρὰ τὸ κολυμβᾶν: a geku, quem fa-
ciunt eæ aves. Et columbaria in navi, per quæ videntur re-
mi eminentes κολυμβᾶν.

Conus. κώνος.

Ciliba. κιλίβας, αντος. Alii malunt *Cibila*. sed tunc erit
transpositum.

Capio. Syriace *Cap* volam significat.

Crepum. Cnepum. κρέπας.

Crusta, a Corio, quasi *Corusta*. ut a fide, fidustum: ab
angō, angustum: augeo, augustum: unco, unguustum: ver-
hustum, a veru. *Caro verbusta*. Plaut.

Cruror, sanguis concretus & congelatus. κρύος. Inde *crudum*.

Cervus. κέρως.

Circus. κίρκος, κέρκος. Etiam Circanea avis, ἡ κύκλω περιπετομένη. circumvaganea.

Cupedia. Caupedia. Claudus, cludus. Defraudare, defraudare. Laura, lura.

Corni. κέρως. ut a κέρως carnem fecerant. Nisi malis a Syriaco Qarna.

Cucumis. κινύς. Inde Cucuma, quod ventrem magnum habet.

Cura. Prius Coera, & coerare, curare. Coera igitur παρὰ τὸν κόρον, κοῖρα, a satietate. hinc fatigare, curare. unde κοίρανος.

Cerno. τὸ κρίνω. unde Cernuus, ὁ κατώβλεψ. Festus & Isidorus volunt, Cernuum esse genus calceamenti: decepti, ut puto, illo Lucilii versu, *Cernuus extemplo plantas convexit honestas.* Is enim est gestus calceantium se. Addam & ex Servio: Cernuus equus, inquit, qui cadit in faciem, quasi in eam partem, qua cernimus. Unde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte qua cernunt stantes, cernui vocantur: ut etiam Varro in libris Theatralibus docet. quod de cernuo equo scribit, est is, qui Græce dicitur κατωμιστής, ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν γῆν ῥίπτων. De cernuis vero pueris, idem est cum illo, quod scribit Varro lib. 1 de Vita pop. Rom. Etiam pelles, inquit, bubulas oleo perfusas percurrabant, ibique cernuabant: a quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.

Capis. καπῖν.

Ceres. Cereo, creo.

D

Damnum. δαπάνη, dapnum: ut ὕπνος, somnus. Deinde damnum, somnus. Damnum est proprie τὸ ἀνάλωμα. Juvenal. Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnorum. δαπανῶν, καὶ ἀναλωμάτων. Idem: Et multa crescit damnoса papyrò. δαπανηρὰ, δαπανώδης. Horatius: Nos nisi damnose bibimus. ἤγουν ἀφειδῶς. Addam & corollarium ex Suetonio de clar. gramm. Pretia grammaticorum tanta, mercedeque tam magna, ut constet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Melissus per nominis cavillationem πανὸς ἀγνῖα dicit, cc. millib. nummῶν Q. Catulo emtum, ac brevi manumissum. ego lego δαπάνης ἀγνῖα, vel potius δαπάνημα, ut sit allusum πρὸς τὸν δαπάνην, vel δαπανίδην.

Diana. prius Iana : vel, ut Pontificia indigitamenta habebant, Eiana: unde etiam Deiana hodie in veteribus monumentis visitur.

Dis. Ζεύς, Δεός. unde Δίος.

Dico. δέικω.

Disco δάω, δάσκω. disco a in i, ut χάω, hio: χάσκω, hisco.

Docco. δοκέω. unde δόγματα sapientum.

E

Elixum. lix aqua. unde liquor: ut a Lax, laqueus, lacio: inde lacero & lacinia. nisi a λακίδες.

F

Falces. Syriacum Palca.

Fallax. φηλιξ. *Fallo,* φηλέω. a φάλλω, φαλῶ, ἔφηλα. Apollon. libro 3.

Fama. φήμη, φάμα.

Fari. φάω. unde φημί.

Faslus. etiam antiquis φαστός, a φάσκω.

Fatuus. φάτης. & Vates.

Faveo. ostendo benevolentiam. φαύω, unde πιφαύσκω. & Faustus, φαυστός.

Februum. vel a Fervendo, unde & Febris: quod, quæ deferbuerunt, pura sunt. vel a φοῖβος, φοιβερός: ut a φόβος, φοβερός.

Ferre. ἄρμοῖ. Vel a fere, ferme: ut gero, germen.

Ficedula. miliariae συκαλίδες, κεγχριδές.

Fiscina. Fiscus, ὀξύσχοινος. Etiam aluta. sed tunc puto a φάσκος, unde φασκόλιον, Pasceolus. φάσκος, fiscus. ut χάσκω, hisco: δάσκω, disco.

Flexum. φλεκτόν. ustulata enim prava fiunt. Etiam a φλέγω, flagro. unde Flagrum. hinc Horatius:

——— urere flagris.

Formido. Formus, sudans, calidus. sudare solent nonnulli tremore, ut a gravi, gravido: a rauco, raucido: sic a formo, formido.

Forum, quod foras. Foras a δύραζε, & foris δύρα: ut θήρ, φήρ, fera. δαίω, unde δαίον, fio, suffio. θυμιᾶν fumigare. σχοῖνος funis. Antiquitus scœnis, ut σφύγγος sfungus, σφενδόνη sfunda. postea f perit. inde scœnire, nunc finire, σχοῖνόν μετρήσται.

Frater. φράτωρ. Confratres vocant vulgo τοὺς συμφράτορας.

Fremo. βρέμω.

Fruges. φρύγω. Et torrere parans flammis, & frangere saxo.

Fritinire. φρίττω, φριτίννω. est titillationem corporis præ se ferre. Aliter frigere, ab eadem origine. Varro: *Commuari mentes, frigi animos eorum.* φρίσσειν. Afranius Privigno:

Occasione certa mulier involat

In collum, plorat, orat: occurrit nepos

Pausillus: neptis porro de lecto friguit.

Fordæ. φοράδες.

Flora. χλωρίς, ut Flos, χλόος.

G

Galea. γαλέη, ut κυνέη, ικτιδέη, λυκέη, &c.

Gallus. παρὰ τὸ κάλλος, κάλλος pala galli gallinacei.

Gaudium. γᾶδος, priscum, ut a πλαδός, unde πλαδαρός, plaudus. a πλατὺς plautus, a κλείς κλειδός, Dor. κλᾶδος, claudio. Nisi sit, ut κλείω claudio. sic a γαίω gaudeo. κύδει γαίων.

Gemo. γέμω, plenus sum. *Gemit imposto sub pondere cymbæ.* & γόμος, πλήρωμα νῆος, ut contra στένω gemo, & angustus sum.

Gracostasis. Græcorum statio. ut Fregellæ, Fregellanorum. Festus. Sic apud Martialem:

Bis vicine Nepos: nam tu quoque proxima Floræ

Incolis, & veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quidquam mutandum est, quod putat Domitius.

H

Hillum. Hir est minutum illud cavum in media vola. Ab eo ὑποχοριστικὸν Hillum. Cum vellent ostendere parvum modum rei, puta aquæ, aut similitum, ne hillum quidem, dicebant, ostendentes volam manus.

Honor. veteres Onor scribebant. Est a prisco ὄνῃ, unde ἐνίνημι, ut ab ὄνῃ factum ὀνείσθαι. At ὄνος verisimile esse ab ea origine: unde fluxit ὄνος Græcorum, qui ab aliqua ratione ærurnosum illud animal ita vocarint.

Horreum. quod ὀραῖα omnes fructus, atque adeo proveniunt omnem ita vocarent. Galen.

Humus. χαμαί. Humilis, χαμαλός, unde χθαμαλός, ut χεῖρ, unde χεῖρ, Hesi, postea heri, χεῖρ, ut προῖ, χ in h. ut χᾶω hio, &c.

I

Infula. infilare, amicare. Filameum, post Flameum, amiculum, &c.

Interampna. διπτόταμος πόλις, ut διδάλαστος Κόρινθος. *Bimarisque Corinthi*, Horat. διδυρον γραμματίδιον, τὸ δίπτυχον. Hefych. *Bipatens pugillar*, Auson.

Irpices. ἄρπιξ, κοῖς. Euripid. Cyclope.

Irundo. quod veteribus helundo, a χελιδών. χ in h, ut supra. ea est vera etymologia.

Jurgo. declinatum a Jus: ut a per, pergo: tero, tergo: mare, mergo, τὸ καταποντίζω. Sic a μωρός, murgiso. cor, corgo, κηρόδι, κηρόδεν. Sic a λαύρος, unde Lura, largus: a παυρος, parcus. σπείρω, spargo. fufum, furgo.

L

Lacus. λάκκος.

Laius. λαιτός. Ita vocabant, qui cum corona publice vitulabant λαός, λαιτός. Deinde λητός. unde λήτειρα.

Lautola. Latine, quæ Græci λουτρά. Nam balneum Græcum est. Dicebantur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula, quam narrat Janus apud Ovidium: *Sumque repentinas ejaculatus aquas*, &c.

Lignum. a lego: ut a tego, tignum: rego, μέγας, magnus: στέγω, στεγνόν. στίζω, signum, amisso i: παχύς, pinguis: λείγω, linguo, & lingua: ἔχis, anguis: δασύς, densus.

Locus. λέχω jaceo, antiquum: unde λέλοχα, λόχος. ubi quis situs est.

Loqui. λόγος.

Lupercus. cognomen Fauni, λύκιος.

Lucumo. Tuscum, & tamen otigo Græca. Nam in Latio Lucomones ii sunt, qui in Arcadia λυκάονες.

Lustrum. ut flustrum, malacia maris.

Lucrum. a luo. Nisi sit eadem origo cum lucare. Quod lucrum captabatur a lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum æruscationibus, Extar.

Lutra. λουτρίς. unde & ενυδρίς, eadem.

Lux. λύκη. unde λυκόφως.

Ligo. λήγξ. ἐργαλείον τι. vel quod terra λήγξ. Clemens Alexandrinus.

M

Malva. μαλάχη.

Macer. μακρός. quod macri longi sint: ut tenuis παρὰ τὸ τεινέσθαι.

Mars. Sabinum.

Mendum. a minus, ut a manus mando παρεγκυῶ. a mendo Mendicus, cui deest aliquid: nam mendum proprie defectus. Itaque qui minus, quam opus est, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græce ὁ ἀρτέμων. Aliter τέρδρον. Et locus, ubi proreta speculatur scopulos in mari, dicitur τέρδρων-τήρ. Statius in Propemptico: *Sint quibus exploret rupes gravis arte Molortus.* ἀναμφισβήτως lego:

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Loerum vocat, quia Locrenses Opuntii, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt; vel

— artemo tortus.

At nescio quid nugati sunt nonnulli de molortho, tanquam μόλορθρον esset perpendiculum. Et, ut puto, qui hoc annotarunt, hunc locum Statii auctorem videntur habuisse. nam in nullo veterum exstat, quod sciam.

Mens. ut a γένος, gens, a φάρος, pars: sic a μένος, mens.

Mereor. μείρω. quod distribuitur merces.

Metuo. μέω antiquum, unde μέμοδα, μόδος. sic a πέω obsoleto, Peto nostrum. a quo πέποδα, πόδος. sic antiquum δέλω, unde δέλεαρ, peperit δέδοδα, δόλος, Dolus. Sic etiam μέδω, unde μέδιμνος. μέμοδα, μόδος, modus. inde Modius. A Syriaco, *Mad* & *Madad*.

Mitra, Syriacum, διάδημα Græcum, Vitta Latinum, idem significant in sua lingua, nempe vinculum.

Minerva. prius Menerva. Menervare erat monere. Unde promenervat, monet in Saliari carmine. Menere est mone- re: & meniscor. ut apo, apiscor: fruor, fruiscor, a quo composita comminisci, reminisci.

Moneo. prius meneo.

Moereo. a μοῖρα. quod pro dolore τροπικῶς sumitur.

Murus. prius moerus, a μοῖρα, quod quisque pro parte sua eos servaret. Hoc docet Lucil. cum ait, *Moenu' tamen fungi, ac moeros servare potessint.* Item adsignificat & Moenia, quod partes officii cujusque significat, quasi Moeria dicta. postea munia, & in u. ut poenire, punire: ut φοῖβος, pubes. ἔδω, ἔοιδα, unde εἶωδα factum, ut ab εἶκω, εἶκα. ab illo ἔοιδα igitur, oitor & oisus: utor, usus. ut μοῖσα, μουσα, τύπτου- σα, τύπτουσα, &c.

Multa. ofcum. definat ineptire Varro. a quo multus: quod numerando multa æstimaretur. & Multare in anctionibus, τὸ πλειστηριάζειν. Plautus Stichus: *Quam multas tecum miseras multaverim.*

Murmuro. μορμύρω.

N

Narro. Antiquitus Gnaro, a gnarus. unde Gnarigo apud Festum, & Dignorare apud eundem. Omnia παρὰ τὸ γνωρίζειν. sic Gnascor, & Gnatus, παρὰ τὸ γενέω, γενέσσω. ut a γινώω, γινώσσω, gnosco; gnatus.

Neptunus. Tuscum, ut Volcanus.

Nonæ. ut a Novem, nonus: sic a nono, Nonæ: ut νεομηνία Græcorum. Et Chûdass Hebræorum, id est, nonus.

Nuntius. planè Syracusana vox. ut ab ἐν ἑνὸς, οὐγκία, sic a νέος, νούγκιος Siculi declinarunt.

Nux. Syriacum *Luz.* L in N, ut Lympha, Nympha.

O

Ocrea. ὀκρυέεις.

Odor. ὄζω, ὄδωδα, odor. ut φράζω, confidero, πέφραδα, φράδων, prudens. Ab eadem mente olere, d in l: ut lacrumæ, lacrumæ: ὀδακρυς, alacer.

Olus. oleo, cresco. quod translata in ortum, ex agrestibus culta fiunt. quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχαίνειν.

Ops. Dea. ὀπίς. Hesych. Vel ὀπις, unde ὀπίζεσθαι, venerari, colere: sicut venerari a Venere.

Opto. proprie est eligere, considerare: ut, pars optare lacum: eligere. Et optio, electus, ab ὀπτω Græco, video, confidero. Opus vero est ab ἔπω facio, administro. unde διοπος, qui aliquid facit, administrat.

Oriens. ὄρω, orior. unde ὄρνυμι.

P

Pala. prius paxilla. ut axilla, ala: paxillus, palus, pistillus, pilus.

Palatium. φαλάντιον. Ita vocabant summa juga veteres Latini & Græci. unde Falæ, & Falantum Hetruscis erat cælum.

Palus. forsan a πηλός.

Pasco. Varro nescio quid nugatur. Alii a βόσκω, non male. Ego a πάω πάσσω, unde etiam πῶν, Grex.

Panis. Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater, quod per eum pateat semen. Ἀπολλων ἀποτρόπαις; quæ invidia est deducere a πατήρ;

Pavo, τὰς, τὰς Ἑολice. Pavo, ε, in p, ut στάχυς; spica: & τίς, Osce, pis. τί pit. & pitpit, quiddid. τέσσαρες, πύσρες, πέτορες. Osce petora, unde petoriturum, quatuor rotarum. Latini p, in q, aut c. pit, quid. pitpit, quiddid. petora quatuor. πέμπε pro πέντε, quinque. πότες, quotus. ἔπομαι, sequor. ἵππος, equus. λίπω, liquo. unde linquo. & contra: ut λύκος, lupo.

Pauper, a πᾶρος, prima reduplicata. ut populus, a πολύς. fusurrus, a σύρος, unde σύριξ. Cacula, a cala, ligno. Lucil. Scinde puer calam, ut caleas. Propero, a περῶ. Nisi sit προ-περῶ, aut προπορεύομαι: aut potius a προπερ, quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic a Curvus, cucurbita. a tor Syria-co & Pœnico, turtur. a far, furfur. Mars, Mamers.

Pavor, φόβος. unde περιστέρα, φάφ φαβος, παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, a pecu, quod omnis veterum substantia in pecuaria. Sic Græci πρόβατα a proventu. πρόβασις Homero, proventus: quod eorum copia in pecu.

Pecudes, ποκάδες.

Pelvis, πέλυσ. ut parum, parvus, &c.

Perdix, παρὰ τὸ πέρδειν. Eum enim sonum edit. unde & κακαρίζειν quoque dicitur, & κάκη fœtor. unde Cacare. Hebræi Quore, id est, κλητής. quod vocet pullos.

Peregrinus, peregre. & peragrate, ἀποδημεῖν.

Pistor, a pifendo. Pinfere, vel, ut veteres dicebant, pifere, πτίσσειν. T perit, ut πτέρνη, perna. πτεινός, Ἑολice πτέννος, a πετεεινός, penna, sic πιστήρ, ὁ ληνός, amittit τ, a πτίσσειν. A quo πιστική νάρδος in Evangelio, nardus expressa & contusa in liquorem, & unguentum: quod spicatum dicebatur, si ex spica exprimeretur: foliatum, si ex foliis. *At mea me libram foliati poscat amica.*

Plaustrum, a palando, quod extendere significat: quasi palaustrum: ut planca, quæ prius palanca. Palanca, seu palangæ (ut id quoque explicemus) sunt, quas Græci φάλαγγας vocant, quibus subducuntur naves. Varro de Vita pop. Ro. lib. 4: Cum Pœnus obviam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissime pro palangis, carinis subjecerat. relatum id ab Ap-
piano in Lybicis: τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, τοὺς μὲν εἰς τάφρους καὶ ποταμοὺς ἐμβάλλοντες, ὡς γεφύραις ἐπέβαινον: τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ὑπέβαλλον. Et in Hannibale: Ἔστι δὲ

οὗς ὑπ' ὀργῆς ἀνῆρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἐπέρα.

Pæna, ποινή. a πόνος, ut πνός, πνοή. χλός, χλόη. μόρος, μοῖρα, &c.

Perna. πτέρνη.

Porca. Nonnulli a πρασία. a in o. ut porrus, a πάρρος antiquo, ex quo πάρσος, & πράσος. ut πόρρω, πόρσω, πρόσω, a quo porro, & prorsus, ut prorsī limites. Et prorsā oratio, deinde profa, ut rursum, rufum, sursum, susum : prorsum, profum, Afranius.

Pramium. a præ, & emo, accipio. demo contrarium accipio.

Pratum. Dorice πρατιά, a πρασιά.

Preitium, a procando. Procare a πρόξ προκός, unde προῖξ.

Πέλο. πέκω, πέκτω. ut τέκω, τέκτω. πλέκω, πλέκτω, pleëto.

Proserpina. prius Preserpina a Περσεφόνη. Nam fere quæ in o nunc dicimus, per e enuntiabant.

R

Rapum, ῥάπυς. inde ῥάφανος.

Raudus, & rudis virga, ἡ ῥάβδος. eadem origine.

Retē. Retæ τὰ ῥωπήια, quæ impediunt euntes, aut quæ sunt in fluviis. Ita τὸ δίτυον, quia implicat, quæ in eo incidunt.

Rica. ῥέκος, ῥεῖκος. Ricinium.

Robigo. Quia coloris robi. Robum τὸ πυρρὸν vocabant, seu rutilum.

Rura. ἄρουρα. ἀμέλω, mulgeo. Nam rus decurtatum a rure: ut alia omnia similia.

S

Saturnus. Tuscum, vel Syriacum. Aut σάτυρος. Aut ut α λιγυρὸν, λιγυρῖνος: sic σάτυρος σατυρῖνος. Saturnus. ut Volturrenus, Volturnus. Quemadmodum Alumento, Catamitus, Melo, Polluces, corruerunt ex Laomedonte, Ganymede, Nilo, Polydeuces.

Sancus. sacer, sanguis, saxum, Tusca.

Scutum. σκῦτος. ex corio enim.

Seculum, a sequendo. Est enim series temporum. ut Tegula, a tego. Regula, a rego.

Signum. στιγμή, τ periit, ut πτέρνη perna, πτίσσω, pinso, πιστήρ, pistor. Ut ergo a πυγμή pugna, sic a στιγμή signum.

Sirpo. a fero, id est, prehendo. ut a faro antiquo (quod a σαίρω) sarpo: unde sarmenta.

Sponte & spondeo. a σπονδή. Nam quod per sacrificia firmaretur, erat σπονδή. ab ea mente Sponte. Nam id non invitū facere debemus. Unde etiam Hebræis *Nediba* oblatio ἐκούσιος. sponte igitur a σπονδή, id est, libatio. Et liber ab eadem causa. Nam λειβή, libatio. unde olim *loiber*, vel *laiber* dicebatur. Festus.

Spica. στάχυς. Æolice σπάχυς, ut στάδιον, σπάδιον; spatium, ut contra σπένδῃ, studium.

T

Taurus. ταῦρος. Sed Græci a Syris *Thor*, & *Thaur*. quod Heb. Sor.

Termentarium. ita vocarunt linteum ποδηνεκές. Nam veterem ποδηνεκῇ & talarem Græci vocant *τερμίνεντα*.

Termini. τέρμονες. termen, terminis.

Templum, τέμενος.

Teda. δαίρα. ut δας, δᾶδα, teda. δάσκια, tesca. a in e, ut δαῆς, devir: nunc levir.

Tutulus. prius *Tiulus* ὑποκοριστικῶς a *Titus*. τιτὸς a τίω, defendo, honoro.

Torus. quidquid rotundum. τείρω, τερῶ, τέτορα, τῆρος. unde τορεύω, τορεύματα. Et τῆρνος. Inde torqueo. Inde τῶρμος, ut a φέρω φορμός. a κείρω, κορμός. a μοῖρα, μορμώ.

Trabes. τράφηξ, Lycophron. tamen Ennius *trafax*, vel, ut est apud Festum, *trifax* dicit, pro trabe, fude, vel conto:

Ut permaceret paries percussu' trifaci.

Tremo. τρέμω.

Turris. τύρρις. τύρσις. a Syriaco *Tur*. Id ab Hebræo *Tzur*.

Tubi. τύποι. quod cavi.

Turma. τῆρμος. rotunditas. ut cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide *Torus*.

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς a vanno.

Vellera. στέμματα, a velando.

Vestis. ἔσστο, unde ἐσθῆς.

Venilia. a veniendo. ut εἰλήθυνα παρὰ τὸ ἐλθεῖν. Sed diversæ sunt *Deæ*.

Udus. ὕδωρ. udor.

Venari. scrutari venas. Venæ *īves*. Venatur, qui scrutatur & indagat aliquid.

Vetus. βουετής. * βοῦ intendit.

Video. εἰδέω.

Via. οἶα. Apollon.

Vinum. οἶνος. ut οἶα via. οἶνος Hebraicum.

Vigil. ἀγαλλός. unde ἀγαλλιᾶω. α in ι. χάω hio, &c.

Vitis. quia lenta. vico. flecto, ligo. a vi.

— magna vi flexa domatur In burim.

Vibices. ἰβυκες, στρογυμαί. Hesych.

Viola. ὑποκοροστικῶς. nam ab ἰον.

Vis. ἰς. alii a βία.

Uligo. detritum ex udiligo. ut a vitia, vitiligo.

Umbilicus. ὀμφαλικός, ut, παιδικὰ prædicare. βασιλικὴ basilica. πρασικὴ brastica.

Volcanus. Tuscum.

Volo. Græcum.

Urbs. Urbare & orbare, est circulo circumscribere, περιγράφειν. unde urbs, & orbis. Orbare seu Urbare Galli dicunt cerner, quasi circinare. ab eo Seneca in Œdipo oculos vocat orbes, ut Sophocles, quem sequitur, κύκλους. Et qui eos amittit, dicitur orbis. Nisi sit antiquum ὀρβός, ex quo ὀρραγός. quod sine dubio verum est.

AUSONII POPMÆ
NOTÆ
IN FRAGMENTA VARRONIS.

2.

A U S O N I I P O P M Æ

N O T Æ

IN FRAGMENTA VARRONIS.

IN FRAGM. LIB. I. DE L. L.

Pagina 185.

AGGULUS, *aggens.*] P. Nigidius in Commentariis grammaticis: *Inter litteram N, & C, & G est alia vis, ut in nomine Anguis, angaria, & ancora, & increpat, & incurrit, & ingenuus. in omnibus enim his non verum N, sed adulterinum ponitur, nam N non esse, lingua indicio est. nam si ea litera esset, lingua palatum tangeret.* Marius Victorinus de Orthographia: *Attius cum scriberet Anguis, Agguis ponebat.* Sic ergo scribendum in versu Atti Eriphyla:

Pallas bicorpor agguium spiras trahit.

In quo L. Ælius.] Hic est L. Ælius Stilo, magister Varronis; de quo nos ita lib. 2 de Claris Grammaticis: L. Ælius Lanuvinus fuit eques Rom. gente Ælia, in qua multi clari viri exstiterunt, cum reliquis omnibus virtutibus, tum patientia paupertatis maxime ornati. nam sex & decem Ælii cum conjugibus ac liberis unum in agro Veiente fundum possederunt, & Romæ unis ædibus habitarunt, plenis virtutum illis quidem, sed cælato auro argentoque vacuis. Pater hujus Lucii præconium fecit, & nihilominus traditur usus tunica lati clavi, quæ postea fuit senatorii ordinis insigne. unde Præconini cognomine celebris filius, sed doctrinæ & ingenii gloria longe clarior. Fuit enim eruditissimus & Græcis literis & Latinis, in philosophiaque veteri illa a Socrate orta ita doctus, ut post ejus obitum, qui eam traderet, nemo esset, nisi M. Terentius Varro, qui hanc Stoicorum disciplinam, & omnis antiquitatis scientiam, acceptam ab illo, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus scriptis explicavit. Quamobrem L. Ælium præceptorem suum libentissime agnoscit, & hominem inprimis in literis Græcis exercitatum, & memoria sua literis ornatissi-

M. T. Varro, Vol. II.

• T 2

mum, appellat: sicuti A. Gellius doctum virum illum vocat; & ætate Varronis doctissimum hominem civitatis: Suetonius autem in libello de illustribus Grammaticis, *Instruxerunt auxeruntque*, inquit, *ab omni parte Grammaticam L. Ælius Lanuvinus, generque Ælii, Servius Clodius, uterque eques Romanus, mulique ac varii & in doctrina & in republica usus.* Sed Ælius in republica optimatum paribus favit, tanto quidem studio, ut & Q. Metellum Numidicum, damnatum, quod in legem Apulejam per vim latam jurare noller, Smyrnam in exilium comitatus sit, & nobilissimis quibusque orationes scripserit, quas in senatu, vel judiciis, aut concionibus dicerent. unde præter illud Præconini cognomen, Stilonis quoque habuit. Usus est autem peracuto illo quidem, & artis pleno genere dicendi, sed exili, nec satis expedito atque profluenti: ut miretur Cicero, non modo Q. Pompejum Rufum illum adhibuisse ad conficiendas orationes, quibus se defendit, aut Q. Metellum orationes ejus in senatu dixisse; sed etiam eloquentissimos homines C. Cottam orationem Pro lege Varia, Q. Cæpionem Defensionem sui contra T. Bætutium Barzum, ab illo scriptas, suo nomine edidisse. Fuerunt ipsius de Ratione vocabulorum libri duo, in quibus aliquot verborum antiquorum Græcorum, perinde atque essent Latina, causas reddidit falsas. *In quo*, inquit Varro, *non modo L. Ælii ingenium non reprehendo, sed industriam laudo. Successum enim fortuna, experientiam laus sequitur.* De Proloquiis lib. 1, quem sui admonendi magis, quam aliorum docendi gratia fecisse videtur, ait Gellius. Explanatio carminum Saliariorum: ex qua pauca quædam glossemata veteres Grammatici adducunt. præter quæ exstat præclarum illius de M. Plauto Comico judicium, *Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.* Celebratur etiam jocus illius in Catiensem quendam, qui signabat effigie pugnae ejus, qua patrem ipsius Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, *quidnam fuisse acturum eum, si Scipio a patre ejus interemtus esset.* Habuit filiam, quam in matrimonio locavit Servio Clodio, equiti Rom. cum quo ipsi & in republ. & in studiis doctrinae summa consensio fuit, mansitque, donec ille fraude intercepti librum soceri nondum editum, & ob hoc repudiatus (est enim valde improbum, alienos labores sibi vindicare, præsertim sub aliquo necessitudinis nomine, aut sub simulatione officii) pudore ac tædio secessit ab urbe, ubi in podagra morbum incidit: cujus impatiens, illitos veneno pedes

tenecuit ita, ut usu illorum sensuque omni pariter & dolore postea caruerit.

Pagina 186.

Plerique ignorent Græcum.] Forte melius γραικὸν, & μοχ ποτέον, item λέποριν. Γραικὸς nomen antiquum, non ignoravit Callimachus, cum ita cecinit:

— τὸ μὲν φυγάδων τίς ἐνίποι Γραικός.

& Lycophron: Γραικῶν ἀριστος ὃ πάλαι τέυχει τάφοις. Romani vero hoc unum nomen usurparunt, licet ipsi Græci illud non agnoscerent, seque Ἕλληνες nuncuparent, ab Helene Deucalionis & Pyrrhae filio, qui præsuit Thessaliæ, maxime Phthioidi. unde illa sola fuit appellata Ἑλλάς, priusquam Attica, Peloponensus, & reliquæ vicinæ regiones in hoc nomen concessere, ut scribunt Thucydides, Aristoteles, & Strabo. De Putei & Leporis nominibus Græcis lib. 4, & de Re rust. lib. 3.

IN FRAGM. LIB. XIII.

Pagina 187.

Olyvo & Olyo.] Forte *Solido & Olyo*. etfi aliquando suspicatus sum, Varronem scripsisse *Olymbo & Olyo*, scilicet dici debuisse juxta analogiam, cum tamen sit in usu *Ossa*, sed pro his montium nominibus, Charisium alia nomina reposuisse: quo in genere ab antiquis grammaticis sæpe peccatum est.

IN LIB. II. AD MARCELLUM.

Pagina 189.

Semel minusne.] Ænigma incerti auctoris, quod ut exemplum jambici senarii Varro hic posuit. Eo significatur Terminus Deus, (non enim semel minus, non bis. minus, sed utrumque horum, semel & bis. minus, id est, ter. minus) qui Jovi, Deorum regi, noluit loco cedere, dum Capitolium exauguraretur. Cat. lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuerunt. ea exauguravit, præquam quod Termino sanum fuisse id nequitum exaugurari.*

IN LIB. II DE POEMATIS.

Pagina 192.

Nunc vides.] Veteres Romani ponebant ad principia convivii salem in mensa, quod in eo religionem quandam inesse putabant. Horatius:

Splendet in mensa tenui salinum.

Arnobius lib. 2: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris Deorum.* Sed & mel simul apponebant, ut convivæ illud vino miscerent, & multum sibi conficerent. Varro lib. 2 de Re rust. *Favus venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in secundam mensam administratur.* Horatius:

Aufidius forti miscebat mella Falerno.

IN LIB. DE COMPOSITIONE SATYR.

Parrectatæ adsunt.] *Parecte*, παρέκτε, est pubertas. Varro in Satyris: *Sera parecte purgatum scito.* hinc *Parectatus*, qui ad pubertatis annos pervenit. *Mulcere caput*, est ungere & polire, ut in Satyris, *Capite permulso.* *Mulier Venus* est, quæ Veneris personam gerit in scena.

IN LIB. DE PROPRIETATE SCRIPTORUM.

Pagina 193.

Quiræas, stannum.] Vulgo legitur, *Quid est tanti.* — *Forma* hic est, in qua funditur æs, stannum, & omne id genus liquidum. Plin. lib. 36: *Exque iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur.* Et formæ lapillorum, lib. 1. de Re rust. *Ex terra & lapillis compositis in formis.* Item: *Forma, in qua exprimitur caseus.* Columella lib. 7: *Deinde ubi formis, aut calathis exemtus est.*

IN LIB. II PLAUTINAR. QUÆSTIONUM.

Pagina 194.

Satyra est.] *Satura* est cibi genus, ex variis rebus conditum; & *Satura* lex, quæ uno rogatu multa simul comprehendit, dicta a copia rerum, & quasi saturitate. unde per saturam, est per congeriem, & promiscue conjunctis rebus pluribus. Sallustius Jugurtha: *Quasi per saturam sententiis exquisitis.* Charisius lib. 2: *Omnia in se capit, quasi collecta per saturam.* Ab hac autem Latina voce Diomedes & Isidorus inepte deducunt etymon Satyræ: quæ Græcorum inventum est, diciturque a Satyris & Faunis silvestribus, quos in illo poemate imitantur verborum licentia & dicacitate, ut in Arte poetica indicat Horatius.

IN LIBRUM INCERTUM.

Pagina 198.

Si te in libertatem.] Nonius hoc adducit ex Epist. Latinis;

ubi suspicor emendandum, *Varro Epist. L. Atinii*: ut alibi citatur, *Varro Epist. Julii Caesaris*. Atinia gens plebeja, celebris duabus legibus: quarum altera vocatur Atinia de Trib. pleb. qua senatores facti sunt tribuni, iidemque dicendæ in senatu sententiæ jus acceperunt. Altera Atinia de Usucapione, quæ furtivarum rerum usucapionem inhibuit, nisi si in ejus, cui subreptæ essent, potestatem reverterentur.

Pueros minutos vides.] Pueri minuti, & brevis staturæ, olim in deliciis. Suetonius Augusto: *Ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebet, præcipue Mauros & Syros.*

IN EPIST. AD JUL. CÆSAREM.

Convocat Ptolomæum &c.] Videtur legendum: *Cum vocat Ptolomæum κιναιδον, λακωνικον πέταυριστήν, Δίονα αὐλοποιόν.* Fortassis autem significat Ptolomæum Auletem, regem Egypti, ab assentatore quopiam præpostere laudatum, ornatumque laudibus illaudatis. Nam is præter alia flagitia etiam choraulam exerevit, & adeo ea se jactavit, ut non pigeret eum certamina in regia celebrare; ad quæ & ipse cum aliis concertaturus prodibat, ut refert Strabo lib. 17, & alii. Laconicus petaurista est nobilis saltator vel mechanicus, ab eo quod Laedæmonii inter alias exercitationes mirifice colebant saltus, & flexus corporis. Petaurista autem dicitur a petauro; id est, pertica sublimi, in quam mechanici isti contento saltu se subiciebant: tum rotam impactam perticæ insisterant, vertebantque ita, ut alternatim nunc superne jacerent, nunc inferne penderent. Lucilius:

Sicut mechanici cum alto exsiluere petauro.
Manilius lib. 5 Astronom.

*Corpora, quæ vario saluunt excussa petauro,
Alternosque cient motus, elatus & ille
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.*
Interdum eandem perticam saltu transmittabant, rota intacta.
Martial. Epigr. 22:

Quam rota transmissa toties impacta petauro.

IN EPIST. JUL. CÆSARIS.

Attingit aures nuntius.] Ita loquitur Plautus Bacchidib. *Si a me tetigit nuntius.* Cicero ad Atticum lib. 13: *Ut scriberem tetigit aures nuntius.* Valer. Flacc. lib. 2:

— vox attingit aures.

IN EPIST. AD FABIUM.

Pagina 199.

Quod facie Saturorum.] Vulgo est, *Saturnorum s. f. quod maxima sunt, i. i.* Sed loquitur, opinor, de personis quibusdam scenicis, quos ait facie similes Saturorum. hi sunt, qui Græca voce appellantur Pantomimi, Latine Saturi, a vario & omnigeno gestu, de quo Manilius lib. 5 :

*Nunc saturo gestu, referetque assatibus ora,
Et sua dicendo faciet; solusque per omnes
Ibit personas, & turbam reddet in uno.*

Facie maxima; ut Pacavius, Facie procera virum.

IN EPIST. AD FUFLUM.

Natali Fortis Fortunæ.] Natalis Dei Deæve erat is dies, quo templum ei fuerat dedicatum, ut VIII Kal. Jul. natalis Fortis Fortunæ, quod tunc huic Deæ ædes ab rege Servio Tullio in ripa Tiberis extra urbem dedicata, ut refert Varro lib. 5 de Lingua Latina. Ovid. lib. 6 Fastor.

*Quam cito prætereunt Fortunæ Fortis honores,
Post septem lucas Junius actus erit.*

Atte Deam læti Fortem celebrate, Quirites,

In Tiberis ripa munera regis habet.

Sic Natalis Salutis Deæ apud Ciceronem lib. 4 ad Attic. *Idem natalis erat & Brundisina colonia, & tuæ vicina Salutis.*

Quintiporis Clodiani.] Notat poetam quendam comicum, de quo Satyra Bimargo: *Cum Quintipor Clodius tot comédias sine ulla fecerit Musa.* Quintipor est Quinti puer aut servus, ut Caipor, Publipor, quod alibi notavi. Clodiani cognomen ob impotentiam mentis tribuebatur hominibus stolidis & vanis. Sallustius lib. 4 Historiar. *At Cn. Lentulus patritiæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior, an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiserat, exigenda promulgavit.* Loquitur de Cn. Cornelio Lentulo Cn. F. Clodiano, & collega ejus L. Gellio Poplicola, qui consules fuerunt A. U. C. DCLXXXI, & post biennium iidem censores lustrum fecerunt LXVIII. Quamquam fortassis huic Lentulo cognomen fuit Clodiano, quod a Clodia in Corneliâ familiam adoptione transisset, quomodo Mamercus Æmilius Lepidus Livianus dictus, quod e gente Livia in Æmiliam adoptatus esset.

Forias ac poemata &c.] Melius, *forias ac proremata*. *Fo-*
ria est prolavies ventris, auctore Nonio; sed usurpatur hic με-
ταφορικῶς pro rebus nugatoriis, ut Affaniæ, Quisquilæ, Cam-
pæ, quod postremum est in Truculento Plauti, *Campas dicis,*
abi, abi. Proremata sunt prologia vel diverbia, quæ in or-
chestra scenici pronuntiabant, dum intus actus fabulæ com-
ponerentur, de quibus Livius lib. 7. Ea erant pleraque obscœ-
na, vel protrita, & vulgaria, ut hoc: *O Fortuna, o Fors*
Fortuna, quantiis commoditatibus hunc diem. quo etiam utitur
Terentius Phormione:

O Fortuna, o Fors Fortuna, quantiis commoditatibus,
Quam subito hero meo Antiphoni, ope vestra onerastis hunc diem.
Gargarido, a verbo Græco γαργαίω, quod est obstrepe, &
jacto.

IN EPIST. AD MARULLUM.

Utrum meridiæ &c.] Obba est genus poculi majoris, quo
in conviviis utebantur, cum se largius invitabant. Tertullia-
nus: *Quid differt ab epulo Jovis silicernium? ab simpuvio ob-*
ba? ab haruspice pollintor. Hinc ad obbam accedere, est co-
piofus bibere; quod alios fecisse in prandio meridiano, alios
vesperi in cœna, ex hoc loco colligitur, & ex Suetonii Ne-
rone: *Prandebatque ad satietatem, ut non temere super cœnam*
præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam
sumeret. Sed continentiores parce prandisse, cœnasse vero
large, adhibitis convivis, auctor est Plutarchus lib. 8 Sym-
pos. Horat. lib. 1 Sermon.

Pransus non avide, quantum interpellat inani
Ventre diem durare.

IN LIB. V. DISCIPLINARUM.

Pagina 202.

Ennius recte hoc &c.] Ennius lib. 8 Annal. *Quintus pater*
quartum fit consul, hoc scripsit de Quinto Fabio Maximo pa-
tre, qui quartum consul, cum M. Claudio Marcello tertium,
anno Urbis DXXXIX. qui ambo consules gladius & clypeus
populi Rom. dicti sunt. Nam filius Q. Fabius Maximus, pro-
ximo anno DXL, T. Sempronii Gracchi Cos. collega fuit.

IN LIBRUM. VIII.

Manducata portulaca suum &c.] Idem tradit Plinius lib. 20
de portulaca: *Cruditates sedat, vocemque firmat, & suum arces.*

IN LIB. DE GEOMETRIA.

Pagina 203.

Hujus libri fragmentum vetustissimum Langobardicis literis exaratum nobis communicavit vir doctus, summaque humanitate prædinus, Joannes Arcerius; sed ita mutilum & corruptum, ut nihil, sane non multum, intersit, aut omnino periisse, aut ita lacerum superfuisse. Sic autem inscribitur: M. BARONIS LIBELLUS DE GEOMETRIA AD RUFUM SILVIUM. tum sequitur:

A casa quæ p A nomen habet finis super p montem habent e sinistra parte aquam vivam significat p

B orientales partes XI B significat

B. Casa p B nomen habet, finis grandis habentes ante se, finis subjacet contra sextantem rivum significat finis circa se

C. Casa quæ P C nomen habet fines super se non habentes proximum venit in alia finis fontem habentes subtus flumini A indicat terminum, transit fluvium, transit vias multas; transit limitem ejus p ∞, transit labacrum significat colles rigora seq — ris. & reliqua, quæ sequuntur per ordinem literarum, non minus perturbata.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM HUMANAR.

Pagina 204.

Ut habent Parii.] Memorantur gentes complures innoxie a serpentum morfu; sed aliæ alia ex causa. Marfi in Italia incantationibus frangebant noxium virus serpentum, de quibus Lucilius lib. 20:

Jam disrumpetur medius, tam ut Marsus colubros

Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

In insula Paro Ophiogenes contactu venena corpori extrahebant: in Africa Psylli ingenito odore virulento sopiebant serpentes, & tunc sine noxa venenum exsugebant. unde Helvius Cinna:

Somniculosam ut Pænus aspidem Psyllus.

etsi Gellius hoc aliter accipit. De illis idem, quod Varro, referunt Solinus Polyhistore, Strabo lib. 13 Geographiæ, & Plin. lib. 6: *Crates Pergamenus, in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse, tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu levare solitos, & manu imposita venena extrahere car-*

pori. & mox de Psyllis: *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas.*

IN LIBRUM III.

Pagina 205.

Congerminati &c.] Legendum *congermaniti*, vel ipso Nonio auctore, qui hic observat verbum *Congermanescere* pro coalescere, *Conjungi*, vel *consociari*. *Quadrigarius Annalibus: Facite exemplo eorum, ut vos cum illis congermanescere sciatur.* Apulej. lib. 2 *Metamorph. Jamque amula libidine in amoris parilitatem congermanescenti mecum.* Sic *Congennero* dixit Attius Phœnissis:

Tibi congenerat generum affinitas.

IN LIBRUM VI.

Pagina 206.

Prærogativa.] *Populus Romanus* in sex classes divisus fuit a Servio Tullio rege: classes in centum nonaginta tres centurias. Ex his una erat *Prærogativa*, quæ prima sorteeducta suffragium ferebat centuriatis comitiis; ita dicta, quod prius rogabatur ab eo, qui comitia habebat, *Quid fieri vellent, juberentve.* Ceteræ appellabantur *Jure vocatæ*, quia omnes centuriæ habebant jus suffragii ferendi. Liv. lib. 27: *Galeria juniorum, quæ sorte prærogativa erat, Q. Fulvium consulem dixerat, eodemque Jure vocatæ inclinassent.* Cur autem *Prærogativa* centuria introducta fuerit, aliter quam Varro, tradit Verrius Flaccus: *Ut cum essent designati a prærogativis, in sermonem res veniret populi de dignis indignisve, & fierent ceteri diligentiores ad suffragia de his ferenda.*

IN LIBRUM VII.

Suffragat......] Totus hic locus videtur ita legi & suppleri posse: *Suffragatores dicebantur natu majores hi, qui vulgo in usu erant, & quo minus appareret juncta suffragia populi, quem quique fieri vellet, notabant puncto appposito scriptis candidatorum hominum nominibus.* Varro putat, *Suffragatores* dictos, qui populi suffragia notabant puncto appposito candidatorum hominum nominibus. ita enim solebant puncto notare suffragia. unde *Punctum* tulisse dicebantur, qui *tribuum suffragiis creati* erant magistratus. Cicero pro Plancio: *Quot in ea tribu pun-*

Et tuleris. Sed enim dicuntur quoque Suffragatores, qui candidatis in petitione favebant, & populi suffragia precibus rogabant: quo munere fungebantur clari & præstantes in republ. viri. Valerius Maximus: *Cicerejus ut vidit, omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abjectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cepit.* Plinius in Panegyrico: *Idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator exsisteres.*

IN LIBRUM XIII.

Pagina 207.

Athenienses autem &c.] Diei initium aliud alii fecerunt. Athenienses & Ægyptii solis occasum, quia nox die prior exstitit: id quod Homerum, Achillis scutum depingentem, allegorice indicasse, observavit Heraclides Ponticus. Babylonii contra ortum solis, ob id, quod totius diei naturalis illa sit potior pars. Umbri meridiem, maximamque solis altitudinem. quod etsi Varroni nimis absurdum videtur, tamen ab omnibus astrologis probatur, qui meridiei punctum pro diei principio usurpant; nimirum ut sint minores dierum naturalium inæqualitates: de quibus Ptolemæus Almagesti lib. 3. Romani mediam noctem, ut initium solaris cursus, & ascensionis.

IN LIBRUM XVI.

Pagina 208.

Mortuus est anno &c.] Gellius lib. 5 hæc recitat ex Animalibus Fabii Pictoris, unde Varro transcripsit; nisi sit memorie error aut Gellii, aut Nonii, qui Varroni tribuit. Sunt autem duo fragmenta: *Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit anno duo & vicesimo.* quod postremum de Romulo accipio, qui anno ætatis XXII regem primus egit.

IN LIBRUM XVIII.

Ad Romuli initium &c.] Ab Ogygis regis Atticæ Eleusinae temporibus, scilicet: a quibus ad primam Olympiadem annos plus paulo quam mille numerant Hellanicus, Philochorus, & alii, auctore Eusebio. Quos sequitur Orosius, qui, cataclysmum Ogygis mille & quadraginta annis Romam conditam præcessisse, tradit. Quamquam ipse Varro initio libri tertii de Re rust. videtur affirmare, trecentos supra mille annos

inter Ogygis & Romuli ætatem intercessisse: *Theba, quæ ante cataclysmum Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duomillia annorum & centum sunt.* Scripsit autem Varro ista anno ab U. C. septingentesimo decimo septimo, ut ibidem dixi.

Fuisse Vettium &c.] Non omnino vanus vates fuit iste Vettius, etsi ipsa auguralis disciplina plena vanitatis & præstigiarium. Nam cum hæc prædiceret circa annum Urbis septingentesimum, (tunc enim Varro hæc scripsit) anno octingentesimo vicesimo primo trium Imperatorum, Galbæ, Othonis, Vitellii tumultuaria cæde, incertum diu & quasi vagum imperium fuit. stetit tamen, mansitque incolume, usque in annum Urbis millesimum ducentesium octavum. tunc Vandali, duce Genferico, dominam urbem omnibus opibus spoliarunt, & direptam reliquerunt, imperialibus ornamentis & insignibus secum in Africam translatis. ita Romani imperii majestas concidit post duodecim secula, quæ Vettius augur judicavit portendi duodecim vulturiis, qui in auspicio condendæ Urbis Romulo addixerunt.

IN LIBRUM XX.

Decemviri cum &c.] Decemviri legem tulerunt de nexis, cuius particulam ita conceptam fuisse, ex Gellio colligimus: **TERTIIS NONDINEIS CONTINOIS ENDO COMITIUM PROCITATO QUANTEIQUE STLIS ESTUMATA SIET PRÆDICATO.** Eam legem Varro fortassis ita interpretatur: Decemviros voluisse duos nexos & addictos uni creditori, non simul, sed quemque eorum separatim trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium produci, quantæque pecuniæ judicatus esset, prædicari.

Præterquam duobus &c.] Nonius hic observat vocem *Balbe* pro obscure: quæ cum in his verbis non existet, apparet, locum esse mutilum & corruptum. Videndum, an legi possit: *Præterquam, duodecim in primis, est scriptum balbe, spectare velit potius quam voluntatem, debeam non catum d. m.* Si magistratus in iudicando, inquit, potius spectare velit verba legum obscura, maxime XII Tab. quam mentem ac voluntatem legumlatorum, omnino non exit ille prudens magistratus. Nam, ut ait Celsus lib. 27 Digest. *Scire leges, non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.* & lib. 29: *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur.* Huc pertinet Sex. Cæcili de legibus XII Tab. dissertatio apud Gellium lib. 20.

Pagina 210.

Velut accensiti.] Proximum fragmentum pertinet ad etymon Cenforum, cum quo mihi videtur hoc conjungendum: *Censores ut arbitri populi appellati, quod verbum Censeo & Arbitror idem poterat ac valebat, ut Accensi dicti, quod essent ad arbitrium magistratus, & ob id ad necessarias res sæpius accenserentur.* lib. 6 de Lingua Lat. *Accensos ministratores Cato scribit esse. potest id ab arbitrio. nam tendit ad arbitrium ejus, cujus minister.* Alioquin si ab acciendo Accensos deducit, ut lib. 4 de Lingua Lat. hic legendum est, *velut arcessiti*; quod non placet.

In conviviis.] In conviviis talorum jactu unus aliquis creabatur, qui præscriberet modum & leges bibendi. Hic Magister vulgo dicebatur. Varr. lib. 4 de L. L. *In publico convivio etiam nunc antiquitatis retinendæ causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur.* Lampridius Heliogabalo: *Præfectum urbis sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio, ita ut si recusarent, magistri eos cogerent.* Arbitrator Horatio lib. 2 Carmin.

Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?

Dictator & Strategus Plauto in Persa:

Do hanc tibi florentem florenti, tu sic eris Dictatrix nobis.

Et:

Strategum te facio huic convivio.

Modimperator Varroni, a modo imperando.

IN LIBRUM XXI.

Pagina 211.

Deligata ad patibulos.] Legendum *Deligate*: ad p. d. quod de servili supplicio intelligo, & illud *Deligate*, domini vox est, ad quam noxii servi ad patibulos deligantur & circumferuntur, cruci defiguntur. Patibulum est lignum transversum, ad quod soliti dispeffis manibus alligari, atque ita circumduci: mox tolli in crucem. Plautus Carbonaria: *Patibulum feram per urbem: deinde affigam cruci.* Seneca: *Alii brachia patibulo explicuerunt.* Nam liberi deligabantur ad palum, & verberibus cæsi, securi percutiebantur. Liv. lib. 2: *Stabant deligati ad palum nobilissimi juvenes.* idem lib. 36: *Ad palum deligatus lacerato virgis tergo cervicem securi Romana subijciam.*

IN LIBRUM XXV.

Ego σπάρτα apud Homerum.] *Homerus:*

καὶ δὴ δούρα σέσπητε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

Ubi σπάρτα pro vinculis navis posuisse videtur, nam antiqui faciebant fuitiles naves, ut Virgilius cymbam Charontis. & Græci quidem lino & cannabo, ceterisque sativis rebus, non sparto, naves suebant. Itaque Varro putat, σπάρτα apud Homerum non plus significare spartum herbam, quam Spartos, quos fabulantur sparsis a Cadmo rege in terram dentibus draconis, repente viros armatos exstitisse; de quibus Pæläphatus, Hyginus, & alii. Varroni consentit Plinius lib. 19, ubi multa de sparto.

EX INCERTO RERUM HUMANARUM LIBRO.

Pagina 213.

Qua murum fieri &c.] Est versus Ennii, ni fallor, ex lib. 1. Annal. qui cum aliis ita connecti potest:

Qua murum fieri voluit urgentur in unum.

Quom sævo obsidio magnum Titana premebat

Juppiter ut, muro fretus magis, quam de manus impe.

Quibus versibus Ennius fortassis hoc voluit dicere: Romulum, cum initio populus finitimis inferior viribus esset, suos unum in locum conduxisse, & Palatinum montem saxo munivisse in speciem quadratam; sicut olim fecerat Juppiter, cum obsidione premeret Titana, parum fretus imbelli Cretensium multitudine.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM DIVIN.

Pagina 214.

Et religiones & castus.] Nonius putat, Varronem Castus masculino genere dixisse, pro Castitas: quod mihi non videtur. Castus est purificatio, sanctimonia, ut cum abstinebant a cibo & Venere, & aqua pura lavabantur, operaturi iis sacris, quæ a Græcis accepta, vocabantur Græca sacra, ut erant Isidis, Cereris, Cybeles, unde In Casto Deæ esse dicebantur, cum sic puriter faciebant. Tibullus de sacris Isidis:

Quidve pie dum sacra colis, pureque lavari

Te memini, & puro secubuisse toro.

Tertullianus in libro de Jejuniis: *Casto Isidis & Cybeles eas adaquas.* Arnobius lib. 5: *Quid temperatus fabæ alimonia panis, cui rei dedistis nomen Castus?* Varro Castum vocat Pu-

ritiam, cum ait: *Quæ puritia est i. p.* id est, Castus non frequentantur & polluti sunt.

IN LIBRUM III.

Pagina 215.

L. Scipio cum &c.] Antiqui libri, *ut vinea*. unde legi posset, *sub linea*, intellige *veste*; vel, *sutum linea*. Est autem linea funiculus, in quo inferuntur margaritæ, aurum factum, & ornamenti causa gestantur in collo. Scævola lib. 5 Responsor. *Lineam margaritarum triginta quinque legavit.* Idem lib. 17 Digest. *Lineas duas ex margaritis.* Hieronymus in vita Pauli eremitæ: *Uno filo villarum insuunt pretia.*

IN LIBRUM III DE GENTE POPULI ROM.

Pagina 235.

Plautus Vesperuginem.] Plautus Aulularia:
Neque Jugula, neque Vesperugo, neque Vergilia occidunt:
Homerus Odysseæ:

Ἐσπερος δὲ κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἔσται αἶσθη.
Castor fuit historicus Græcus antiquissimus, qui Chronica scripsit, & ab Eusebio & Suida nominatur. meminit & Aufonius:
Quod Castor cunctis de regibus ambiguus.

IN LIBRUM DE VITA POPULI ROM.

Pagina 236.

Neque ille Callicles.] Calliclem hunc inter minoris picturæ celebres artifices refert Plin. lib. 35, ubi de Euphranore quoque meminit. Neque ille Callicles, inquit, tabellis quaternum digitorum celebris cum esset factus, tamen ascendere potuit ad Euphranoris gloriam: neque ego his quatuor libris de Vita populi Rom. possum me æquare magnis historicis, atque adeo tibi, Pomponi Attice, qui omnem antiquitatem complexus es in eo volumine, quod de magistratibus fecisti. Cornelius Nepos in vita Attici: *Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Rom. quæ non in eo suo tempore sit notata.*

Neque enim obsonium.] Quemadmodum obsonium, inquit,

tota cœna ex diversis rebus exceptum, cum unam in sportam est coniectum, vix dignosci & secerni potest: ita restam multæ, tamque variæ, ab ultima antiquitate repetitæ, si uno loco generatim & confuse tradantur, non possunt commode percipi. Itaque convenit discretis libris agere. Primum de re familiari ab patribus, secundo de victuis consuetudine primigenia, tertio de disciplinis priscis necessariis vitæ: ad extremum de causis & eventis bellorum populi Rom.

Pagina 237.

Aut bovem aut &c.] Loquitur de ære signato; de quo idem refert Plinius lib. 33: *Servius rex primus signavit æs: antea rudi usos Romæ Timæus tradit. signatum est nota pecudum. unde & Pecunia appellata.* Plutarchus quoque in Poplicola tradit, vetustissimos nummos bove, vel ove, vel sue fuisse signatos. Id genus Suetonius in Augusto vocat Nummos regios, id est, a regibus Romanis signatos. Mox infra pro *solere resonare*, lege *solere resignare*, vel, *donare*. & pro *sacciperione cum*, lege *sacciperio novo cum*.

Segestria appellabant.] Segestre dixit Lucilius lib. 15:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,

Utilior mihi, quam Sapiens.

& Suetonius Augusto: *Segestri vel lodicula involutus.* Erat autem teges sive involucrum, quod primum fiebat ex stramentis, sive segetibus, a quibus Varro dictum putat: postea e pellibus. unde Festus ait, Segestria vocari pelles nauticas, quas Græci δέπης appellant.

Pagina 239.

Lepistæ etiam nunc.] Varr. lib. 4 de Lingua Lat. Lepistam nominat vas vinarium in ædibus sacris Sabinis in Deorum mensa positum. Festus Lepistam refert inter vasa aquaria. Est, opinor, a Græco λεπίστη, cujus Athenæus & Pollux meminere.

Ubi erat vinum.] Videndum an legi debeat, *aut lepista, aut galeola, aut sinum*; scilicet apponebatur ministrando vino. Nam Priscianus hic observat, *Sinum nominandi casu.* Galeola & sinum vasa vinaria, a similitudine galeæ & sinus ita dicta; quibus in mensa ministrabatur vinum. in eorum locum successit Acratophoron, Græcum nomen, quod significat urceolum. Varr. lib. 1 de Re rust. *Ministrat acratophoro vinum.*

M. T. Varro. Vol. II.

U

Cicero lib. 3 de Finib. *Ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur.*

Mori longi.] Legendum, *Fori longi.* sic vocat canales, quorum usus in torculari ad cupas, ut in agris sunt Fori, fulci angusti & oblongi. Columella:

Augustosque foros adverso limite ducens.

Cocula, quæ coquebat &c.] Coci initio nominati, qui faciebant panem, & coquebant primum sub cinere in foco, postea in furno. Cato de pane: *In foco calido sub testu coquito leniter.* Seneca ad Lucilium: *Farinam aqua sparsit & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem, quem primo cinis calidus & servens testa percoxit, deinde furni paulatim reperi, & alia genera, quorum fervor serviret arbitrio.* Pistorum autem dicebantur, qui far pinsebant, id est, tundeant pilis, vel molis trusatilibus frangebant. Varro Taphemenippo: *Nec pistorem ullum, nisi eum, qui in pistrino pinseret farinam.* Servius in lib. 1 Æneid. *Quia apud majores nostros molarum non erat usus, frumenta torrebant, & ea in pilis missa pinsebant, & hoc erat genus molendi. unde & pinsores dicti sunt, qui nunc pistorum vocantur.*

Quam murrhinam &c.] Videtur legendum, *Loram murrhinam.* Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas Murrhinam, passum, defrutum, mellinam, mel quojuscumodi. Cujus versus testimonio probare conatur Plinius, Murrhinam vinum fuisse lautissimum, myrrhæ odore conditum. Sed Varro a vino separat in Satyra Ἀνδροπορυγία: *Non modo vinum dare, sed etiam, ut Plautus ait, murrhinam, passum, defrutum: & Gellius lib. 10, inter dulcia a vinis distincta, murrhinam recenset.* Itaque verisimilius est, quod Varro hic refert, quosdam existimasse, Murrhinam fuisse loram, sive dulcem potionem ex maceratis aqua vinaceis, & conditam odoribus. unde nomen ἀπὸ τοῦ μόρου. Ea, quod nequaquam ebrietatem induceret, antiquæ mulieres utebantur pro potu: postea crescente luxuria vino addito loram, passum, potare cœperunt.

Pagina 240.

Ex uno exemplo.] Intelligit exemplum L. Egnatii Mecenii, qui uxorem, quod vinum bibisset e dolio, fuisse percussam interemit, ejusque cædis a Romulo fuit absolutus. vel, quod Fabius Pictor in Annalibus scripsit, Matronam, quod

luculos, in quibus erant claves vinarie cellæ, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Plinius lib. 14.

Extra urbem in &c.] Servius Tullius rex urbem in regiones quatuor divisit, quas Tribus urbanas appellavit, Suburanam, Esquilinam, Collinam, Palatinam: tum agrum Romanum partitus est in regiones viginti sex, ut tradidit Fabius Pictor, vel in viginti septem, ut Vennonius. quarum regionum nomina imposuit tribubus rusticis, quas illis quatuor urbanis adjecit. De his regionibus hic loquitur Varro, & Dionysius lib. 4 Antiquit. Rom.

Sed quod ea &c.] Forte: *Ex quo bella propter talem misturam immoderatam exaquatis cunctis.* Urbem Romam in initio tenuerunt tria genera hominum, a quibus nomina imposita tribubus: Ramnenses Albani fuere, qui cum Romulo Romam coloniam deduxerunt; Tatienses Sabini, qui cum T. Tatius Sabinorum rege eodem commigrarunt; Luceres Etrusci & Ardeates, omnisque populus adventitus, qui ex agris undique Romam confluerat. Ita in urbe regnante Romulo triplices civitates, & bella assidua propter talem misturam immoderatam.

Pagina 241.

Posteaque Q. Fabio &c.] Nonius observat Senati pro Senatibus: quæ vox cum hic non extet, apparet, locum esse mutuum. Fortassis autem deest tale quiddam: *Ex senati consulto ver sacrum votum.* Nam Varro hic agit de religione & caerimoniis: & Fabio Maximo Dictatore, ex senatusconsulto populus ver sacrum voveri iussit, ut auctor est Livius lib. 32.

Tullum Hostilium.] Idem refert Solinus Polyhist. *Tullus Hostilius in Velia, ubi postea ædes Deum Penatum facta est.* De Anco aliter: *Ancus, Martius in summa Sacra via, ubi ædes Larium est.* & mox: *Tarquinius Priscus ad Mugioniam portam supra summam Novam viam.* Sed Varro, ut hic, ita lib. 4 de Lingua Lat. portam Mugionis in Palatio collocat.

Hanc Deam Ælius.] Intelligit Deam Pandam, quam nominat in Satyra Sciemachia:

Ted Anna Peranna, Panda, te Lato, Pales.
in quem locum plura diximus. Quod autem Nonius ait, Varronem hic deducere verbum Pandere a pane dando, ipsius commentum est, non Varronis etymon.

Fasta sit: in qua &c.] Totum hunc locum ita legendum

& distinguendum censeo: *Facta. sic inquam omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut signa, cetero cultu, &c.*

Quid inter hos Joves &c.] Significat Jovem fictilem, quem Tarquinius Priscus rex in Capitolio dicavit, curavitque miandandum, ut ex Varrone refert Plinius, Propertius lib. 4:

Fistilibus crevere Deis hæc aurea templa,

Non fuit opprobrio facta sine arte casa.

Et a quibusdam &c.] Huc fortassis pertinet id, quod refert Plinius lib. 8. *Lanam, inquit, cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus, inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus, comæ, & fusus cum flamine. Virgo Fortuna, seu Virginalis, colebatur quasi Dea pudicitiae, togæque puellares a novis nuptis ad eam perferiebantur. Arnob. lib. 2: Puellarum togulas Fortunam deferatis ad Virginalem. Ejus ædes fuit extra portam Capenam, quam Servius Tullius exstruxit, teste Plutarcho in Problem. Porro Undulatum Nonius interpretatur purum; quasi Varro hic opponat undulatas & prætextas togas; sed videntur potius à texturæ genere dici Undulatæ, quæ ad undarum similitudinem pictæ sunt. unde & Cymatiles seu Cumatiles, a fluctu, apud Plautum & Ovidium, vulgo hodieque Camelotæ.*

Quibus temporibus.] Lemuralibus jaciebant fabas larvis, auctore Festo. Ovidius:

Cumque manus pure fontana perluit unda,

Vertitur, & nigras accipit ore fabas,

Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto.

His, inquit, redimo meque, meosque fabis.

Hæc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur

Colligere, & nullo terga vidente sequi.

Pagina 242.

Cum interea &c.] Forte: *Cum Lucretia.* Quam haudquam, ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum æqualibus viderant tempus terentes, sed nocte fera deditam lanæ, inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem inveniunt. Livius.

Pagina 243.

Auri pondo.] Dissentit Plinius lib. 33: *Cum a Gallis, capta urbe, pax emeretur, non plus, quam mille pondo efficit*

potuere. nec ignoro, M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeji tertio consulatu e Capitolini Jovis folio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, e Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ urbis delubris.

Qua abstinencia &c.] Pyrrhum regem intelligit, a quo Cyneas, legatus Romam cum ingentibus donis missus, neminem, qui munera vellet, invenit. Hic autem duæ negationes unius vim intendunt, & magis negant; ut Bimargo: Qui non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes heroes negat nescisse. Lucilius lib. 18:

Cetera contemnit, & in usura omnia ponit

Non magna: proprium vero nil neminem habere.

Quibuscum turpe fecerant.] Vetus editio: Quibuscum turpe fœdus. unde puto legendum esse: A quibus istum turpe fœdus.

*Quotquot * Decius.] Dederunt hosti, inquit, eos, a quibus turpe fœdus istum: quod factum æque profuit, ac quod Decius se devovit. Loquitur de pace, sive sponcione Caudina, quam Sp. Postumius & T. Veturius Coss. cum injussu populi fecissent, dediti sunt hosti. quo facto non minus exercitum conservarunt, quam P. Decius vitæ suæ devotione. Liv. lib. 9: Postumius in ore erat: eum laudibus ad cælum ferebant; devotioni P. Decii Coss. aliis claris facinoribus æquabant.*

IN LIBRUM II.

Pagina 244.

Ex tabernis ligneis.] Postrema vox corrupta est. affi reponunt lanignis, id est, in quibus lanii carnes vendunt; sed propius ad veterem scripturam est lineis. De tabernis argentariis ita meminit Livius lib. 27: Plurimis simul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore Septem tabernæ, quæ postea Quinque, & Argentariæ, quæ nunc Novæ appellantur, arserunt.

In conviviis &c.] Meminit hujus instituti Cicero in Tusculanis. Mos apud majores, inquit, hic epularum fuit, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibias clarorum virorum laudes atque virtutes. — Assa voce, id est, sola linguæ vocē, non admixtis musicis instrumentis, ut citharis: quas qui pulsannt & simul accinunt, psallicitharistæ appellantur a Suetonio in Domitiano. Varro Catone de Liberis educandis: Melos in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicon.

Cum a nova nupta &c.] Ad hunc solemnem morem in nuptiarum initiis communicandi ignis & aquæ, respexit Virgilius lib. 4 Æneid.

*Dant signum, fulsere ignes & conscius aether
Conjugii.*

Quem versum explicans Servius, hæc Varronis verba recitat: Aqua & igni mariti uxores accipiebant. unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum felicissimum vel puellam, quæ interest nuptiis, in qua solebant nubentibus pedes lavari. Plutarchus in Problematis multas & varias hujus instituti rationes tradit: & Festus, Ovidius, Dionysius, & alii alias afferunt, quas longum esset commemorare.

Foco ejus.] Fortasse legendum, *foco ædilis*. Nam Plutarchus auctor est, apud ædiles accendi faces jugales consuevisse.

Fax ex pinu alba.] Al. *Fax ex spinu alba*. Faces illas nuptiales, quas novis nuptis pueri ingenui præferebant, ex spina alba fieri solitas, tradunt Festus & Plinius, idque quoniam in Sabinarum raptu talibus tædis pastores usi erant. Varro in Ætius: *Fax ex spina alba præfertur, quod purgationis causa adhibetur*. Sed & pinum nuptiarum facibus solemniter adhibitam constat. Varro *Γερωντοδιδασκάλω*: *Quæ noctu initia fieri solita, etiam nunc pinea fax indicat*. Virgilius in Ciri:

Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Ovidius lib. 2 Fastor.

Dum tamen hæc fient, vidua cessate puella,

Exoptet puras pinea tæda faces.

Cum item e foco.] Legendum, *Cum ignis e foco*.

Natus si erat.] Hunc locum ita explicat Servius: Varro, *Pilumnus & Picumnus infantium Deos esse, ait, eisque pro puerpera lectum in atrio sterni, dum exploretur, an vitalis sit, quæ natus est*. Et hoc quidem vulgo: sed alius lectus sternebatur natis pueris nobilibus. Junius Philargyrius ad illud Virgilii Eclogæ 5 *Dea nec dignata cubili est: Pueris nobilibus editis*, inquit, *in atrio Junoni Lucinæ lectus ponitur, Herculis mensura*.

L. Lucullus &c.] Hunc locum recitat Plinius lib. 14, non expresso tamen operis Varroniani titulo, quem ex Nonio deprehendimus. Sed apud Plinium corrupte legitur, *Hortensius supra decem cados heredi reliquit*. apud Nonium his perperam atque absunt illa, *medimnū vini mille cadū*: quæ a Plinio recte absunt, nec sunt Varronis, at Nonii annotantis, *sic medimnū, ut mille cadū*.

Pagina 245.

Ad Sybaritanam &c.] Legendum fortasse, *anancæ a populo*. Ad Sybaritanam prædam accesserunt, inquit, magna & pretiosa vasa, a populo nobilium Tarentinarum urbium. Sybaritana præda est elegans & sumtuosa, ut mores ejus gentis lascivi, atque effeminati. Anancæ sunt urnæ, a Græco ἀνάγκη, quæ est urna judicialis, vel clepsydra, teste Hesychio. unde Anancæum poculum urnale dixit Plautus Rudente :

Credo hercle anancæo datum quod biberet.

Varro indicat, Tarentinos habuisse causa luxuriæ, cui unice dediti, & ab illis Romanos accepisse, subactis Thuriis, quos a Sybaritis oriundos, primum Tarentini oppresserunt, postea Romani in ditionem receperunt, ut auctor est Strabo lib. 6.

Pellibus tegeantur toga.] Tollenda postrema dictio. est enim Nonii, & ab ipsius verbis sequentibus inepte avulsa. Loquitur autem Varro de velis theatralibus, de quibus idem refert Plinius lib. 19. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther, Apollinaribus ludis.

IN LIBRUM III.

Pagina 246.

Nam postea C. Lutatius &c.] Scribendum: *Nam postea a C. Lutatius, Consule, ad Ægates insulas, cum ipse catapulta ictus abesset.* Cajus Lutatius Catulus Consul cum Postumio Albinus, anno U. C. DXI, commissio apud Ægates insulas navali prælio, insignem victoriam de Pœnis obtinuit, & gravissimo bello Punico primo finem imposuit. Ex quo cum triumphum peteret, restitit Q. Valerius prætor, & sponsione contendit, sibi jus triumphandi competere, quod, dum prælium commissum esset, consul in lecto decubisset, ipse prætor conflixisset: sed Attilius Calatinus judex sponsionis judicavit, quoniam consulis imperio & auspicio secunda pugna fortuna evenisset, ejusdem & jus triumphandi esse. Itaque anno proximo navalem triumphum proconsule egit. Et hoc est, quod ait Varro: A C. Lutatius consule ad Ægates insulas Pœnos devictos, cum ipse catapulta ictus prælio non interfuisset.

Pagina 247.

Nam Mercurii virgam.] Mercurius gestabat virgam auream. unde χρυσόβραχίς Ἑρμῆς cognominatus. Virg. lib. 4 Æneid. ex Homero :

U 4

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco.
Horatius in Odis:

*Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis Deorum
Gratus & imis.*

Apulejus lib. 10 Metamorph. de Mercurio: *Puer luculentus nudus, nisi quod ephebi chlamyde sinistrum tegebat humerum, flavis crinibus conspicuus. inter comas ejus aureæ pinnulæ simul conjunctæ prominebant cum caduceo & virgula.* De verbena videantur Plinius lib. 22, & Festus.

Mutini quod in Sicilia &c.] Asconius Pædianus in Comment. in Orat. Ciceronis in Pisonem: Varro quoque in lib. 3 de Vita populi Rom. quo loco refert, quam gratus fuerit erga benemeritos, dicit, *Mutini quod*, &c. De Mutine & rebus ab eo gestis, multa Livius; tum de honoribus a populo Rom. in illum collatis ita lib. 37: *Mutine, &, si quorum aliorum merita erga populum Rom. erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem consulis habiti. Mutines etiam civis Rom. factus, rogatione ab tribuno plebis ex auctoritate Patrum ad plebem lata.*

Ut ejus convivium &c.] Puto legendum esse, *Ut ejus convivium, qui a triumpho daret in Capitolio.* Nam convivium triumphale celebrari in porticibus Capitolii plerumque solebat, interdum etiam alibi. Dio lib. 55 de Tiberio Cæsare: *τά τε ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ τοῦ δήμου τοὺς μὲν ἐν τῷ Καπιτολίῳ, τοὺς δ' ἄλλοις πολλαχότι ἐδείπνησε.* Eo peracto, is, qui triumphaverat, vesperi tibiis & fistulis præeuntibus domum reducebatur; quod Cn. Duillius, qui primus Romanorum ducum egit navalem triumphum, semper servavit.

Pædus Pæus cum.] Non dubium est, quin legendum sit, *P. Ælius Pæus*: etsi Plin. lib. 10 refert, hoc prodigium contigisse L. Ælio Tuberoni: *In capite pratoris urbani L. Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, pratori. Et ille avem protinus concepsit: nec multo post implevit prodigium.* Valerius Maximus lib. 5 nominat Ælium prætorem: cujus hoc prodigium impletum, cum decem & septem militum familiam, eximie fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit.

Eorum qui ludis Troicis cursitassent.] Antiquæ editiones ha-

bent, *Eorumque ludistricas* &c. unde suspicatus sum, posse legi: *Puerorum quæ ludis trita, cum sic assant.* Nænia est cantio puerilis & ludicra, qualis illa de creando rege: *Si recte facies, eris rex*; cuius meminit Horatius:

*Roscia dic sodes melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert.*

Assabant autem pueri, cum sola voce canebant suas cantiones ludicras, & ad eorum exemplum præficæ ad tibias. alibi dixi. Sed retineo lectionem Scaligeri, quem vide in Conjectaneis.

Ut dum supra &c.] In luctu mulieres induebantur riciniis, prætextis clavo purpureo, usque dum mortuus domi esset: at cum funus efferebatur, sumebant pullas pallas, ricinia injiciebant mortuo, ut cum iis cremaretur. Itaque cum lex XII Tab. funeris sumtus minueret, tria tantum ricinia ad rogam deferri permisit, quæ in Solonis legibus *τρία ἱμάτια* appellantur. Cicero lib. 2 de Legibus: *Extenuato igitur sumtu, tribus riciniis, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem.* Liv. lib. 34 de prætexta: *Nec id vivi solum habeant factum insigne, sed etiam ut cum ea cremantur mortui.* Florus in Epitoma lib. 48: *M. Æmilius Lepidus antequam expiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent.*

Supervacuum.] Nonius: *Supervacuum non putat oportere dici Varro de Vita populi Rom. lib. 3, sed supervacaneum.* fortassis respicit locum illum: *Ab hac supervacaneorum consuetudine: ut nihil sit necesse hoc novum fragmentum constituere.* Sallustius Catilin. *Illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare.*

Plebisque scito cautum.] Plebiscito Furio de testamentis. Nam C. Furius trib. pl. legem tulit, *Ne cui supra mille asses legare, mortisve causa donare liceret: qui plus sibi legatum accepisset, quadruplum restitueret.* meminit Cicero in Oratione pro Balbo, & Theophilus Institution. ad legem Falcidiam: quæ lex Furia est abrogata.

IN LIBRUM IV.

Pagina 248.

Cum Pœnus in &c.] Liv. lib. 33 de Hannibale: *Hunc natura & moribus immitem, insuper & dux ipse efferavit, pontibus*

ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Appianus de eodem: Ἔστι δὲ οὗς ὑπ' ὀργῆς ἀνῆρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἐπέρα. *Palangæ* sunt fustes teretes, quibus subducuntur naves: a Græco φαλάγγαι. Cæsar lib. 1 de Bello Gallico, *Machinatione navali phalangis subjectis*. Julius Pollux: Τὰ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες καὶ φαλάγγαι.

Iniquus equestri &c.] Videtur legendum: *Iniquus senatus equestri ordini*. Loquitur enim de C. Sempronio Graccho, qui, ut ait Vellejus, dabat civitatem omnibus Italicis, Italiam ad Alpes fere porrigens, agros dividebat, vetabatque quemquam civem plus quingentis jugeribus habere, quod lege Licinia cautum erat: portoria nova constituerebat, novis coloniis implebat provincias: judicia a senatoribus ad equites transferebantur, frumentum plebi dabatur, nihil denique immotum relinquebatur. Plutarchus refert, C. Gracchum trecentos equites pari numero cum senatoribus adjecisse: Florus vero tradit, ipsum equites senatoribus admiscuisse, ut ita duplicatas vires equites in senatu haberent. Appianus idem, quod Varro & Vellejus, ademisse senatui judicia, & equestri ordini tradidisse. Ex quo illi quinquaginta annos iudicaverunt; quoad L. Sulla Dictator in senatorum potestatem judicia restituit, quæ decem solos annos tenuerunt. Aurelia enim lege lata a L. Aurelio Cotta prætoris, in partem iudiciorum cum senatoribus & equitibus vocati tribuni ærarii, quos demum Julius Cæsar sustulit, & judicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis & senatorii. Quæ omnia ex Cicerone, Prædiano & aliis nota sunt.

E Græcia, Asia.] De L. Lucullo accipio, cujus villæ regii splendoris celebrantur.

Aut dominatus quo &c.] Melius meo iudicio: *Austi, dominatus quo appellarentur*. Domini appellatio apud Romanos adeo odiosa fuit de imperio, ut etiam in re domestica, quo omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detraherent, dominum patrem familias servos familiares appellare consueverint, ut Seneca & Macrobius tradiderunt. Suetonius in Augusto Domini appellationem ut maledictum & opprobrium semper abhorruit. Idem Tiberio: *Dominus appellatus a quodam, denuntiavit, ne se amplius contumeliæ causa nominaret*. Sallustius lib. 3 Histor. *Per suffragia ut Præsides olim, nunc dominos destinatis*. quod ipsum Varro hic voluit dicere, Magistratus ita auctos, ut appellarentur Dominatus.

Pagina 249.

Quæ mandata &c.] Emendarim, neque mandata arcana T. Ampio dedissent, audiui dicentem Cn. Magnum. Dictum Pompeji, arguentis consules auctores turpissimæ fugæ ex Italia, aut alterius commissi, de quo non liquet. T. Ampius fuit dux Pompejanarum partium, quem Cic. lib. 10 Epist. consolatur exulem, & de reditu bene sperare jubet. meminit ejusdem lib. 8 ad Atticum, Cæsar lib. 3 de Bello civili, & Suetonius in Cæsare. Cn. Magnus, omisso Pompeji nomine, est in inscriptione epistolæ ad Ciceronem: *Cn. Magnus Ciceroni Imp. S.* Tacitus: *Datum erat crimini, quod Theophanem Mytilenæum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset.* Vellejus lib. 2: *Filiam C. Cæsaris Cn. Magnus duxit uxorem.*

Itaque retulit.] Hæc fortassis est summa auri, quam initio belli civilis, refracto ærario publico, retulit, vel Lentulus consul, vel C. Cæsar; de quo Plinius lib. 33: *Cajus Cæsar primo introitu urbis in civili bello suo ex arario protulit laterum aureorum XXVI M, & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior.*

Tunicas, neque capitia.] Hæc duo fragmenta mihi videntur pertinere ad librum 1, in quo de victu & vestitu egit: at in hoc de bellis civilibus. Porro Capitium Nonius hic interpretatur *capitis tegmen*, cum sit pectori tegendo, & mamillare feminarum, ut lib. 4 de Lingua Lat. *Capitium, quod capiat pectus.*

IN LIBRUM II DE SCENICIS ORIGIN.

Pagina 250.

Appio Claudio.] Appius Claudius Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam, ut ait Valerius Maximus lib. 2. Eo pertinet hoc fragmentum Varronis.

IN LIBRUM II DE ACTIONIBUS SCENICIS.

Pagina 251.

Galearia.] Galearia sunt, quæ galeæ usum aut formam habent. Quadrigarius lib. 1: *Prius hisce auctoribus induere reticula galearia.* Sed hic scribendum *Galera*, nominandi casu plurali. nam ut Collus collum, Calamistrus calamistrum vete-

res dixerunt, ita & Galerum: quod Charisius hic observat. erat autem pileum capitis, non Mercurii tantum, sed etiam pontificum & flaminum. Apulejus *Apologia* 1: *Quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod lituus auguribus.* Isidorus lib. 19: *Galerum pileum ex pelle cæsa hostiæ factum.* In scena eo ornabantur nuntii & tabellarii. ex quo inter ornatus scenicos Varro hic retulit.

IN ANNALES.

Pagina 252.

Nummum argenteum.] Nummi viles & minimi pretii fuerunt regiis temporibus; quippe Numa Pompilius ligneos scorteosque nummos pro congiario populo divisit. Primus Servius rex & æs signavit nota pecudum, & nummum argenteum conflavit, ut eo appenso & rudi urerentur, sicut antea solebant ære. nam argentum demum signatum est anno Urbis conditæ DLXXV, Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum, ut tradidit Plin. lib. 33.

IN EPHEMERIDEM.

Pagina 253.

Navali Etesia.] Emendarim, *Anavali, Etesia, Anavali* venti, id est, prælusores, quos alii vocant prodromos, sive præcursores, a verbo *ἀναβαλλομαι*, quod inter cetera significat præludere. unde *ἀναβαλλόμενος*, qui præludit, apud Suidam, & *ἀναβολή* principium, & præludium. Plin. lib. 2: *Hujus exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant: post biduum autem exortus iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant.* Mox libri veteres habent, *uberius fluant, & aëstiumnum ventosum faciant.* quæ vera est lectio. Fluunt venti, proprie, quoniam ventus non aliud intelligitur, quam fluctus aeris. Plinius ibidem. Vitruvius: *Ventus est aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia.*

IN ADMIRANDA.

Perdicas Bæotios.] Forte illud admirandum Varro hic refert, quod Plinius lib. 10: *Perdices non transvolant Bæotiæ fines in Atticam.* Solinus Polyhistor: *Perdices sane, cum ubique*

liberae sint, ut aves universae, in Bæotia non sunt: nec, cum volant, sui sunt juris, sed in ipso aere, quas transire non audent, metas habent, inde ultra notatos jam terminos nunquam exeunt, nec in Atticum solum transmeant. hoc Bæotiis proprium.

In silva mea &c.] Legendum: In silva Mæsia, de qua idem admirandum refert Plinius lib. 8: In Mæsia silva Italiae non nisi in parte reperiuntur hi glires.

IN ÆTIA.

Pagina 254.

Fax ex spina alba.] Spina alba magnam vim habere credebatur ad maleficia depellenda. Ovidius lib. 6 Fastor.

Sic fatus spinam, qua tristes pellere posset

A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et mox:

Virgaque Janalis de spina ponitur alba,

Qua lumen thalamo parva fenestra dabat.

Post illud neque aves cunas violasse feruntur;

Et rediit puero, qui fuit ante color.

Ideo nuptiarum facibus auspiciatissima habebatur: etsi ad Sabinarum raptum referat Plinius. Apud Charisium est: Varro, In Asia: Fax, pro in Ætiis: Fax.

IN LIB. I HEBDOMADON.

Pagina 258.

Capella Homeri.] Hoc epigramma Varro apposuit Homeri imagini. Capella significat vitam erroneam, vel famam nominis ejus toto orbe diffusam. nam caprae late vagantur, & nusquam consistunt. unde ab Homero vocantur αἰπόλια πλατέα. Ietæ vero tale epitaphium Homeri tumulo inscripserunt:

Ἐνθάτε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖαν καλύπτει

Ἀνδρῶν ἥρώων κοσμήτορα δεῖον Ὀμηρον.

IN INCERTOS LIBROS.

Pagina 259.

Hic Demetrius.] Puto legendum esse:

Hic Demetrius aneas tot nactus est,

Quot lucas habet annus absolutus.

Est autem epigramma subscriptum imagini Demetrii Phalerei;

philosophi & civis Atheniensis clarissimi: de quo ita Diogenes Laertius in ipsius vita: καὶ εἰκόνων ἡξιώσθη χαλλκῶν ἐξήκοντα πρὸς ταῖς τριακοσίαις, ὧν αἱ πλείους ἐφ' ἵππων ἦσαν καὶ ἀρμάτων καὶ συνωρίδων.

IN LIB. I DE POETIS.

Claudium & Tuditanum.] De ætate Ennii & Nævii meminuit Cicero in Bruto; ubi Varronem laudat auctorem, ut opinor, ex hoc ipso libro primo de Poetis. Sed quod Varro tradit, Ennium, cum ageret annum sextum & sexagesimum, duodecimum Annalem scripsisse, videtur significare, Ennii Annalium libros duodecim solos fuisse: cum tamen a veteribus Grammaticis citentur octodecim. An ergo Ennius scripsit Annalium libros duodecim? quos Q. Varguntejus, observato gestorum ordine, in octodecim digessit; & Varro secutus eum librorum numerum, quem ipse Ennius fecit, Grammatici eum, quem Varguntejus? Sane in Lucilii Satyrarum libris Varro eadem ratione a vulgo dissentit, ut alibi diximus; & Nævium non aliter, quam in Bello Punico adducit, quod Nævius illud continua oratione perscripsisset; cum tamen Grammatici libros VII laudent, in quos a C. Octavio Lampadione fuit divisum, ut auctor est Suetonius de Claris Grammaticis. Sed si ve duodecimus liber fuit ultimus Annalium Ennii, si ve duodevicesimus: illud constat, Ennium in eo libro notasse tempora ætatis suæ, & conditæ Urbis. Quo pertinent versus apud Cic. de Senectute:

*Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo,
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.*

Et apud Varronem lib. 3 de Re rustica:

*Septingenti sunt paulo plus aut minus anni,
Augusto augurio postquam inclita condita Roma est.*

IN SATYRAS MENIPPEAS.

Pagina 260.

Aborigines.] Hac Satyrâ Varro videtur differuisse, naturam hominis esse quidem illam participem rationis & ingenii, sed inhorrescere & efferari sine cultura virtutis. Eo pertinet titulus Aborigines: qui populi antiquissimi Italiæ primum in montibus vagabantur, nullis civilibus institutis aut domesticis moribus exculti: post in iisdem mœnibus cum Trojanis advenis inclusi, & ad omnem humanitatem fuerunt informati.

De quibus plura Sallust. Catil. & Dionys. Halicar. lib. 1
Antiq. Rom.

Pagina 261.

Sublimes speribus.] Observasse mihi videor, Varronem; cum Satyram claudit, plerumque spectatores appellare festiva & eleganti aliqua sententia. Ita, *Væ viliis: Properate vivere puera, quas finit ætacula ludere, esse, amare, & Veneris tenere bigas.* Et Cosmotorine: *Detis habenas animæ leni, Dum ventus vos flamine sudo Suavem ad patriam perducit.* Item Margopoli: *Sensistis, dicite labdæ, & vivos contemnite vivi, Anticipate atque addite calcar; stultos contemnite docti.* Hinc fere suspicor, etiam hæc verba esse in extremo hujus Satyræ: licet in tam accisis & defectis reliquiis, quæ prima sint aut ultima, difficilis est judicatio.

Agatho.] Agatho adolescens inducitur a Platone in Symposio, ubi honesti amoris præstantem in omni vitæ ratione vim & dignitatem magnifice prædicat. Hujus nomine Varro Satyram inscribit, in qua inanes adolescentiæ cupiditates acerbe infectatus, tum gravissime monet, decere teneros & molles animos juvenum, studiis doctrinæ ad virtutem percipiendam imbui & præparari.

Lampadion.] Nomen meretricis protervæ & procacis: quod inter comicas personas retulit Pollux, & Nævius fabulæ inscripsit, cujus meminit Varro lib. 6 de Lingua Lat. Lucretius lib. 4 ait, *ὑποχοριστικὸς* ab amatoribus appellari Lampadionēs, puellas loquaculas & contumaces:

At flagrans, odiosa, loquacula Lampadion fit.

Spes est auxilii &c.] Plautus Pseudolo:

Tibi inventurum esse auxilium argentarium.

Similiter:

Et amore pereō, & inopia argentaria.

Pueri obscænis verbis.] Inter cetera nuptiarum solemnia illud quoque fuit observatum, ut cum nubentes prætextam modo deposuissent, tum a multitudine puerorum illis occinerentur versus jocularēs, incompōsiti, & obscæni, qui Fescennini appellabantur; sive quod Fescennio oppido Campaniæ essent allati; sive quod fascinum putabantur arcere. Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Nec diu taceat procax

Fescennina locutio.

Horatius lib. 2 Epistol.

*Fescennina per hunc inuenta licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit.*

Eodem pertinet hic locus Varronis.

Dum recentes musleos.] Turnebus putat, hunc esse sensum : Dum in fuscellis carnarii suspiciunt teneros caseolos etiamnum fluitantes & stillantes, quorum saliva & sapor eos allicit. Ego leviter aliquando suspicatus sum, hoc exemplo docere Varronem, adolescentes arcendos esse ab omni rerum turpitudine, quæ primum in oculos incurrit, mox penetrat animum. itaque illud *recentes* mutabam in *nefrendes* : quæ vox significat testes arietum vel porcorum, quos inter edulia ciborumque delicias refert Plinius. Vide Festum & Placiadem.

Factus sum vespertilio.] Vespertilionem forma quadam proverbii videntur dici homines ancipitis fidei vel instituti, aut incertarum partium, ut Tytides Homericus, quem

Οὐκ ἂν γοῖνς ποτέροισι μετεῖν,

Ἥ μετὰ Τρώεσσιν ὁμιλέοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

Nimirum vespertilio animal incertæ naturæ est : neque in muribus plane, neque in volucris; quod quia interdiu latet, noctu evolat, ab eo Ulpianus vespertilionem servum appellavit, quem Plautus tenebricolum, Varro tenebrionem, lucifugam Lucilius.

Pagina 261.

Δούλος Ἔρως ἐστί.] In vulgatis libris Nonii hæc adducuntur ex Varronis Agathone Duloreste, ut non satis constet, an inter reliquias Satyrarum debeant referri, an potius tribui Pacuvio : cuius tragœdia Dulorestes a Grammaticis aliquoties citatur. Ego leviter aliquando suspicatus sum, Pacuvii versus e Nonianis libris excidisse, vel, quod alias sæpe, imperitos librariorum illius tragœdiæ nomen cum inscriptione Satyræ Varronis negligenter conjunxisse. Nunc autem attentius mihi hac de re cogitanti, videtur illud Duloreste corruptum esse, atque ita restituendum esse, *Δούλος Ἔρως ἐστί*. An servus est Amor, inquit, qui hominem servum facit? quæ sunt accipienda de amore vulgari & impudico.

Age modo.] Charisius laudat Varronem Menippea Satyra, *Age modo Argo citiremem* : quam puto integram esse inscriptionem Satyræ; cuius initium adducit Junius Philargyrius, cum inquit, *Varro in Agemodo*; Charisius corrupte in *Agemoro*. Solent enim veteres proverbiorum aut insigniorum verbum principia dumtaxat recitare, ut ex Ciceronis libris Epi-

stolarum ad Atticum notissimum est. Videtur autem esse paræmia, cuius aptissimus usus, cum graviore onere quempiam relaxamus; vel cum adhortamur ad id, ad quod a natura sit aptus factusque, ut docilem ad literas, verecundum ad castitatem. facile enim est currentem, ut ajunt, incitare. Argo navis fuit insigni celeritate, a qua nomen habet. nam ἀργὸν celerem veteres dixerunt. Catullus de Argonautis:

Ausi sunt vada falsa cita decurrere puppi.

Andabatæ.] Andabatæ erant gladiatores, qui ex equis pugnabant oculis clausis, vel capite operto, ne alter alterum posset cernere. unde vulgari proverbio sic dicuntur, qui temeraria atque inconsiderata contentione in rem quampiam incumbunt; velut qui honoris & gloriæ cupiditate, aut amore divitiarum quasi occæcati, de iis acerrime contendunt inter se & digladiantur: quos lacerat hæc Menippea.

Τὸ σοῦ κράτες.] Ita emendavit Lipsius. recte. Varro alloquitur Andabatam, qui in pugna frontem & oculos tectus galea, nec minus tamen his detectis cæcutit: quia aurum, inquit, non minus excæcat oculos, quam tua hæc galea.

Ædepol idem.] Usurpat Plauti versum in Milite:

Quid jam? quia lusciosus? verbero ædepol tu quidem cæcus, non lusciosus.

Mortales multi.] Videtur dicere, variam & intestabilem esse vitæ rationem, & vel incertis fortunæ eventis, vel cæco impetu cupiditatum homines huc & illuc rapi atque impelli. Illud autem *rursus ac prorsus*, genus locutionis antiquis usitatum, formam quandam habet proverbii. Ennius Andromeda:

Rursus prorsus reciprocatur fluctus feram.

Plautus Amphitruone:

Ego cunas recessim, rursus prorsum trahere.

Terentius Hecyra:

Tace. trepidari sentio, & cursari rursus prorsum.

Quæ verba explicans Donatus, *Rursus*, inquit, *proprie retro, prorsum ante significat: & est proverbiale, sicut dicimus, Sursum deorsum, Retro foras, Hac illac.* Euripides:

Φέρουσιν αὖτ' οἱ θεοὶ πάλιν τε καὶ πρόσω.

Hæc enim Dii rursus ac prorsum miscent.

Quod Erasmus purum recte vertit, *Sursum deorsum.*

Pagina 263.

Nec manus visco.] Dicuntur manus visco tinxisse, qui furis & rapinis student. Lucil. lib. 28 Satyr.

M. T. Varro, Vol. II.

• X

Omnia viscatis manibus leget, omnia sumet:

Crede mihi, presse res auferet omnes.

Sumta metaphora a tenacitate visci. unde & viscata beneficia, & viscata fortuna apud Senecam.

Viri casti.] Ita Græci ἀγνὴ γάμων. Horat. lib. 2. Epist.

Castis cum pueris ignara mariti puella.

Et alibi:

Nuptiarum expers, & adhuc protervo

Cruda marito,

**ἄμεινον μετρεῖς.*] Hoc proverbium Græci solent usurpare de iis, qui nimis magnum studium conferunt in res difficiles & obscuras, quarum neque initium facile sit dispicere, neque exitum. Sed & in avaros recte dicitur, quoniam immensa pecuniæ cupiditas est, nec unquam expletur aut satiatur augendi opes libido.

Nos barbari quod.] Censet, non minus peccare iudices, qui propter aviditatem pecuniæ iudiciorum religionem perfringentes, noxios locupletes legum pœnis eripiunt, quam homines barbaros, qui innocentes reos extremo supplicio afficiunt. quæ enim vis est, quæ arceat homines ab improbitate & maleficio, ubi viderint, iudiciorum corruptelis se posse delictorum pœnam subterfugere? Quod autem ait *in gabalum*: hoc ut antiquum & obsoletum vocabulum Nonius observat, interpretaturque Crucem. mihi videtur, cum de institutis barbarorum loquatur Varro, ab illis hanc vocem fuisse. Sane dictio, quæ Gallis patibulum significat, non est ab hac valde diversa: & Strabo lib. 4 scribit, Gallos in sacrificiis solitos homines in crucem tollere. Nisi potius credendum sit, Romanos hanc vocem, ut alias multas, accepisse a Turrenis sive Osciis; hos porro a Syris aut Hebræis, quibus *Gab* significat eminens, excelsum. unde fortassis Caballus, equus major; sicut Camelus in Latinum venit a nomine Syriaco Gemal, aut Hebraico Gamal.

Pagina 264.

ΑΝΘΡΩΠΟΤΥΓΙΑ.] Est opinor de Natalitiis & Nuptialibus, quibus vulgus pecunias profundere queritur: simul exagitat immanem avaritiam eorum, qui in contrahendo matrimonio nihil magnopere quærunt præter dotes fortunæ, & arctissimum humanæ societatis vinculum, quod mutua benevolentia & caritate decet adstringi, dotalibus pactionibus stipulationibusque devinciunt. Inscribitur autem Ἀνθρωποτυγία, id est, hominum procreatio, cujus velut initia sunt, Sponsalia, Nuptialia, & Natalitia; quæ sacra non constant sine impendiis. *Et Hy-*

menais, inquit, *primo lavere alvum marsupio solet*, seu marsupium exhaurire.

Doti dato insulam &c.] Τὰ τῆς γῆς ἀγαθά. Chius insula maris Egei, & ager Cæcubus in Campania, feraces vini præstantissimi. Seplasia forum Capuæ, aut platea, in qua unguentarii negotiabantur. Cicero in Rullum: *Jam vero qui metus erat tunicatorum illo:um in Albana & Seplasia.*

Non fit thesauris.] Præclara sententia, quæ a Tibullo ita expressa:

Non opibus hominum mentes curæque levantur;

Nam fortuna sua tempora lege regit.

& a Juvenale Satyra 14:

Nec Cræsi fortuna unquam, nec Persica regna

Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi.

Horatius lib. 3 Carminum:

— neque consularis

Summoveat liçtor miseræ tumultus

Mentis.

Persarum montes.] Sumsit a Plauto in Stichio:

Persarum montes, qui esse aurei perhibentur.

Illud *Cræsi* mutant nonnulli in *Cræsi*: cujus atria fuerunt aurata, ut Cleopatraræ reginæ Ægypti: quæ Lucanus lib. 8 ita describit:

Ipse locus templi, quod vix corruptior ætas

Exstruet, instar erat; laqueataque tecta ferebant

Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.

Anthropopoli &c.] Forte, Ἀνθρωποβολὴ non modo; id est, Quo tempore novus maritus est in procinctu, uxor in thalamo, cum non modo vinum dare, &c. enumerat enim sumtus nuptiales. Alii putant, hanc vocem pertinere ad inscripitionem Satyræ, & pro Ἀνθρωποουργία ubique reponunt Ἀνθρωπόπολις; quibus non assentior.

Ut Plautus ait.] Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas?

Murrhinum, passum; defrutum, mellinam.

quo apparet, non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatam, ut observat Plin. lib. 14, cap. 13.

ARMORUM JUDICIUM.] Hoc titulo fuit tragœdia Attii, item Pacuvii, quæ de contentione ducum Græcorum super armis Achillis. Ab his Varro sumsit, & inscripsit Satyræ, cujus argumentum mihi non liquet; nisi est de philosophorum dissertationibus contentiosis magis, quam frugiferis.

Ut in litore cancri.] Dictum venustum in superbos & elatos incessu, quo proceram staturam mentiantur; cui affine Græcum illud, ἐπ' ἀκρων ὀνύχων βαδίζων, & Lucilianum de gallo gallinaceo victore:

Gallinaceus cum victor se gallus honeste

Sustulit in digitos, primosque erigit ungues.

Plautus Pœnulo:

Vix quidem hercle, ita pauxillula est, digitulis primoribus.

Turpilius Demetrio: *Sandalio innixa digitis primoribus:* ubi Primores digiti sunt primæ partes digitorum, aut summi digiti, ut loquitur Seneca ad Lucilium: *Non exsurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more, qui mendacior staturam adjuvant, longioresque, quam sunt, videri volunt.* Sunt autem cancri pedes octoni, omnes in obliquum flexi: de quibus Plinius lib. 9.

Pagina 265.

BIMARGUS.] Hæc Satyra est in imperatores & duces bel-
lorum, qui magnis imperiis & provinciis præsunt, magna bella gerunt, statuuntque excelsa tropæa; at serviunt interim cupiditatibus & deliciis, magnifica ædificia exstruunt, & exornant signis, tabulis, atque Corinthiis operibus: lautitias ciborum toto orbe terrarum exquirunt. Hi sunt nimirum τρόποι τρόπων, quos omnes heroas dicit nescisse, tenere solos istos imperatores, vi & imperio insolentes, quos vocat Bimargos, aut Vimargos, voce conformata ex Latina & Græca, ut Flexibulæ, Signosia, & Dentarpagæ.

Cum Quintipor Clodius.] Poeta ineptus, cujus meminit in Epistola ad Fussum p. 199 his verbis: *Quintiporis Clodiani fortias ac poemata gargaridians dices*, O fortuna, o fors fortuna.

Socius es hostis.] Socios, inquit, habes numero hostium, & cum his bellum ita geris, ut pulchra & bella omnia domum tuam deportes. Quod videtur dictum in proconsules, prætores, eosque, qui cum imperio provinciis præerant. Sed antiqui libri habent: *Socius es hostibus, cum sociis;* quomodo dixit Sallustius Jugurtha: *Socii vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur.*

Non Hercules potes.] Nonius, Agere interpretatus gerere: ex quo mihi aliquando legendum videbatur, *Non Hercules Potens, qui agebas, sed Conopiona.* Dictum venustissimum in ducem effeminatum, qui se tamen jactabat Herculem. Non

eras, inquit, Hercules ille potens, sed æmulabaris illum Conopiona, dum in bello culices arcebas conopeo: sicut Cleopatra regina, cujus

— *Interque signa, turpe, militaria sol adspicit conopeum.* Conopiona autem dixit, sicut Cornopiona Herculem indigitant Cætæi, quod ipsos a locustis, quas κόρροπας appellant, tutatus est, ut refert Strabo lib. 13. Potens epithetum proprium Herculis, exstat in antiquis inscriptionibus, in Hymno Orphei Καρτεροχέλης. Efficax Horatii Epodo:

Nec munus efficacis Herculis.

Sed Varro & alii veteres, in istiusmodi dictionibus fere N litteram omitebant, ut Pons, Frons, Tunsus, Pransus: qua de re alibi. ex eo suspicor, hic in omnibus libris veteribus scriptum fuisse Potes, ut in augurum libris DIVIPOTES. Alii putant legendum: *Non Hercules potest, qui Augiæ egit κόρρον.*

Ut novum cribrum.] Hoc jacit in eos, qui, ut victorias suas ostentent, spolia capta publice suspendunt: sicut nova supellex solet domi novo paxillo affigi, unde pendeat. Ita Eumenidib. ait, Zenonem patrem illum Stoicorum, novam hæresin, novo paxillo suspendisse. id Græcis πατράλῳ ἀνακρεμάσαι, quod Eustathius putat proverbio dici, pro, negligenter curare aliquam rem, cum sit ostentare & proponere.

Omnes heroes negat &c.] Hic negationes duæ unius vim intendunt, Græcorum modo. Lucilius lib. 17 Satyr.

— *proprium vero nil neminem habere.*

Cicero lib. 4 Academic. *Quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus, sine voluptatibus sensum moventibus nec suspicari.* Idem lib. 3 de Finibus: *Sed quamquam negent Stoici, nec virtutes, nec vitia crescere.*

Vulcanum necdum &c.] Al. Neccum. Eandem superstitionem tangit Arnobius lib. 4: *Per humani generis coquinas currit, inspicens & explorans, quibusnam lignorum generibus suis ardor excitetur in focus: habitudinem fœtilibus contribuit vasculis, ne flammæ dissiliant vi victa. Neccum antiqua particula, pro ne unquam. ita Necunquam, pro ne unquam quemquam, veteres dixerunt auctore Festo: & Quæcum, pro quæcunque. Lucret. lib. 6:*

Morbida vis quæcum extrinsecus insinuat.

Præquam, præterquam. Cato lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuere. ea exauguravit, præquam quod Terminum fuit id nequitum exaugurari.*

Trifulcum fulmen.] Trifulcum fulmen fuit dictum, quia id aut incendit, aut findit, aut terebrat. Servius lib. 2 Æneid. fulminum tria genera esse dicit: unum, quod afflat, seu fuligine obducit; alterum, quod findit; tertium, quod incendit. Hoc posterius Varro intelligit. Vide Festum Manubiæ & Trifulcum.

Cum allium ac cæpe &c.] Verba rancida & duriuscula, dicuntur allium ac cæpe olere. item homines parci aut egeni, quibus hæc victus, & ideo inter loquendum anima foetida. Plautus in Mostellaria de servo impuro:

Germana illuvies, oboluisi allium.

Perfius Sat. 4:

——— *unicatum cum sale nigrens*

Cæpe.

Κατάκρησις. Est enim.] Ita libri veteres, a quibus multum dissentiant vulgati, qui *κατάκρησις est enim vera, cum in candel. pend. strigil.* Sed neutra lectio expedit observationem Nonii, annotantis hic Strigilis neutri generis: quam tamen ut alias multas, vanam esse ipse crediderim, atque ita Varronem scripsisse: *κατάκρησις est enim vera, acausta in candelabro pendet strigilia.* hac sententia: Ut nullum usum præstant in candelabro pendentia velaria, vel qui non accensi,

dependent lychni laquearibus aureis: ita nulli rei sunt imagines, statuæ; tropæa, si non virtutis splendore & lumine lucent. Strigilis, & lecythus, vel ampulla olearia habent usum in balneis; illa ad frictiones, hæc ad unctiones. Plautus Persa:

Ampullam, strigilem, scaphium, foccos.

Sed illud Strigilia est vox poetica, quæ hic significat lintea, velaria, aut id genus aliud, quod obstrigillat & impedit lumen.

Levis tippula.] Tippula insectum levissimum, quod aquas transit, superficiem tantum contingens: a quo forte dicta, quasi Tingula. sed & lino atque retibus adhæret, & in his sedem figit. unde Varroni, *tippula linifici*: est Junius & Scaliger hoc mutant in lymphorum aut lymson.

Legem Lucaniam.] Suspisor esse legem sumtuariam, a Varrone hic luci claro latam, & probatam. unde illi nomen, nisi a Græco *λευκανία*. Sed, ut dixi, suspisor tantum, non affirmo. Illud vero *scutulavimus*, an est Obscuravimus & intricavimus, a scutulis, seu pedicis aranei, quem Plinius vocat scutulatorem, quod insolubili nodo implicat pedicas.

Mihique divitum &c.] *Θέσις* Satyræ: sed in his verbis sunt pleraque mendosa, quæ nec restituere facile possum, nec explicare. Fortasse legendum: *Nixneque divitum stilo nostro papyrino levii scapos scapitio n. p. p.* hac sententia: Victorum divitum thesauros levavi, & exoneravi nummis. Scapos metaphorice vocat thesauros sive loculos, in quibus reconduntur nummi, sicut in scapo femina herbarum. unde Scapitium, quod in scapis includitur, vox poetica. Levii quarti ordinis, pro levavi, ut Agathone, *Cælo dolius*. Cato de Re rustica: *Inter librum & stirpem aristo*. Plautus *Afinaria*: *Auguratum est, impetritum est*.

Cum prytimum certum.] Legendum, cum *ἐρίμιον* certum, vel, *rhyinion* certum.

Pagina 267.

CAPRINUM PRÆLIUM.] Caprinum prælium, vel *κρομαχία*, forma quadam proverbii dicitur disceptatio frivola & otiosa: ab eo, quod huic generi, lascivo & apto cornibus, inanium præliorum crebra libido. Sic grammaticorum cavillationes de patria Homeri, de Ulyssis errore, & istiusmodi rebus nihili, eleganter dici possunt Caprina prælia. Similiter Varro, opinor, certamen honoris & gloriæ, ceterarumque rerum communium & abjectarum, in quas vulgus temeraria contentione incumbit, Caprinum prælium vocat. Porro Græcum titulum *περί ἐρίδος*, ex veteribus libris, parva adhibita correctione, reposui: alii malunt *περί ἡδονῆς*, interpretanturque Caprinum prælium, certamen rei venereæ. haud inepte. nam & capræ maxime salaces sunt, & ipsa vox prælii venereum congressum denotat. Virgil. de equo ætate confecto:

— *si quando ad prælia ventum est.*

Propert. lib. 2:

— *angusto versamus prælia lecto.*

Arnob. lib. 3: *Hellepontiacum Priapum inter Deas virgines atque matres circumferentem res illas, præliorum semper in expeditione paratas.*

CAVE CANEM.] Cave canem, elogium, inscribi solitum in janua, quo ignoti ædium ingressu arcerentur. Nam veteri more canes ad ostium, non vivi modo, sed vel sculpti, ut in regia Alcinoi:

- Χρυσέοι δ' ἐκάτρεδε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν,
- οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδύησι παραπίδεσσι.
- Δῶμα φυλασσέμεναι μεγάλητορος Ἀλκινόου.

Ἀθανάτους ὄντας, καὶ ἀγῆρας ἡμᾶτα πάντα.

vel picti in pariete, ut in fornice Petroniana, in qua non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, CAVE CANEM. Hoc uti conveniet more proverbii, quoties admonebimus, cavendum esse ab homine maledico & obtrectatore, qui velut canis oblatrat, & si quem lædat, nihil præter κυνὸς δῆγμα: aut ab hospite sordido vel inhumano, & minime hospitali, cui ad ostium canis acer & mordax, qui ignotos, vel parum acceptos domino, ab aditu ædium suarum arceat. hinc apud Varronem Eumenid. Cynicus quidam suæ præbitionis die, in januam jubet inscribi hoc elogium, CAVE CANEM, nimirum ne ingrederentur, qui ad illum constituerant. Quamquam jaci etiam potest in custodem plus nimio vigilantem. nam antiqui custodes appellabant Canes. Æschylus Agamemnone:

Λέγοιμ' ἂν ἀνδρᾶ τόνδε τὸν σταδμὸν κύνα

Σωτήρα νῆος.

& contra, canes Custodes. Virg. de Cerbero:

——— *custode sepulchro.*

Pagina 268.

COSMOTORINE.] Cosmotorinem & Plutorinem Varro Satyras inscripsit, in quibus videtur differuisse, repentinas calamitates bellorum, eluvionis, pestilentie, turbare mundum & divitias, & tandem conficere atque consumere. perinde ac cochlear omnia, quæ in olla, commiscet, & ut lima ferrum atterit. Τορύνν, genus cochlearis, cujus meminit Aristoph. in Equit.

Σκεύη δ'ὡς χρῆσιν δαίδουξ ἡδὲ τορύνν.

Grammatici exponunt τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Latini vocant Truam, a terendo. Titinius Setina:

Coquus magnum ahenum, quando servit, paulo confutat vasa. Singulos lectos.] Lucilius:

Lana opus omne perit, squalor, tinea omnia cadunt.

Videtur autem Varro probare exemplo domus ornatae & instructæ, cujus suppellex deperit paulatim, item in mundo homines, animalia, urbes, sensim interire; ut ait Lucretius:

Inque dies privos aborisci quæque creata.

Soliarde vigeat.] Forte legendum, *foliar desigebat.* Soliar significat sedile, & velum pictum variis coloribus, quo solium sternitur, sicut toral, quo tegitur torus. Festus: *Soliar sternere*

dicuntur, qui sellisternium habent; & Soliaria vocantur Babylonica, quibus eadem sternuntur.

Toga tracta est.] Toga pacis, Abolla militiæ: & hæc quidem propria ducum & præfectorum, ut hic locus indicat, & versus Juvenalis:

Nescit, cui dederit Tyriam Crispinus abollam.

Suetonius Caligula: *Convertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ, animadvertit.* Ea hic seni data ad turbam, veteri instituto, quo in magnis tumultibus etiam senes, & alii omnes, qui vacationem habebant, nomina dare cogebantur. Liv. lib. 7: *Et cum, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, justitio indicto, delectus sine vacationibus habitus esset, legiones, quantum maturari potuit, in Auruncos ductæ.* idem lib. 6: *Tertius exercitus ex causariis, senioribusque scribatur.*

Africa terribilis.] Sumfit ab Ennio, cujus versus Cicero refert:

Africa terribili tremat horrida terra tumultu.

& ni fallor, loquitur de bello Punico II, quo totius Africæ, & Romani imperii vires, infestis signis concurrerunt. Sed prior versus meo judicio ita legendus est:

Africa terribilis contra concurrere, Didûs:

qui est genitivus Græcus, ut apud Virgil.

Futidica Mantus:

de quo satis multa Charif. lib. 1. Alter versus est ἀκέφαλος, ut ille Eumenid.

Maximum cædit ferro, sed cedere Ulysses.

& Lucilii lib. 30:

Quod tuas laudes culpes, non proficis hilum.

Item Virgilii lib. 2 Georgic.

Imolus assurgit, quibus & rex ipse Pheroneus.

Atque Ægeus fluctus.] Quam urbem dicat, ignoro: ideo nec de lectionis integritate certi aliquid statuere possum. conjecturam tamen meam proponam. Suspicio legendum esse:

——— *atque*

Gæos, fluctu quam lavit ante aquilo:

Sævus ubi posuit, &c.

Gæus, ut limosus, epitheton Nili, cujus fluctus aquilus, ut Homerus μέλαν ὕδωρ, & Apollonius μέλας πόντος. Sævus Neptuni filius, est Busiris rex Ægypti, qui hospites omnium gentium immolare solitus fuit. ex quo Virgilius:

——— *illaudati nescit Busiridis aras.*

Is condidit urbem, ut Diodorus Siculus testatur, Ἡλιόπολιν.

ab Ægyptiis appellatam, a Græcis vero Θῆβας: quas Homerus prædicat centum portas habuisse, per quarum quamlibet reges soliti erant maximos exercitus educere. Unde illa tam opulenta civitas diruta & vastata, clarissimum fuit exemplum interitus urbium, quo hic utitur Varro. & Juvenalis:

Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

Pagina 269.

Detis habenas &c.] Coronis anapæstica. *Anima lenis*, ut Lucretius lib. 5:

Aurarumque leves animæ, calidique vapores.

Ibidem:

Ventorum pavidus paces, animasque secundas.

Cato de consulatu suo: *Inde omnem classem ventus auster lenis fert.*

Flamine sudo.] Lucilius libro 29:

Ventorum flamina flando suda secundens.

Attius Prometheo:

Profusus flamine hiberno gelus.

CRAS CREDO &c.] Dictum Academicum, quod usurpamus aptissime, cum in rebus dubiis & incognitis, affirmandi arrogantiam vitantes, liberum nobis iudicium in posterum reservamus; quia, ut ait Pindarus:

Ἡμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

Varro inscribit Satyræ, quæ est in homines leves & inconstantes, quorum vagatur animus errore, nec habet unquam quod sequatur, aut in quo consistat. Quales εὐριπίστους multos hodie est invenire, quorum pars in studiis inanibus bonam ætatem consumunt, & divinis literis consignatæ fidei doctrinam non attingunt nisi in senectute: pars certissima fidei decreta, quasi Dædalea opera versant, &, revocant in disceptationem, nec in illis unquam sibi constant.

CYGNUS.] Cygnum inscribit Satyram, in qua sepulturæ & funeris sumtus, ritusque vanos exagitat: quia cygnus in hæc unicum exemplum, ut qui moriens, *Dulcia deserta modulatur carmina lingua*: tum collo directo, & expansis alis se componit. Hoc primum, quamvis neget Aristoteles, tamen præter quod idonei auctores tradiderunt, etiam homines fide digni nobis affirmarunt, audivisse cygnum multo cantu funus suum præeuntem.

Tua templa ad alta.] Ennius in Andromacha, *Templa alta vocat loca inferorum, obscura & profunda*:

Acherusia templa, alta Orci, pallida.

Varro hic sepulcra. apte. Templi notio enim tam laxa est, ut significet quodvis domicilium hominum & inferorum. Hinc & Virgilius pro sepulcro posuit lib. 4 *Æneid.*

Præterea fuit in tectis de marmore templum,

Conjugis antiqui.

Phani, properans &c.] Phanius quidam homo curiosus & rerum suarum satagens, solebat exquisita opera obstruere fores ædium, ne se infcio, vel invito, quis intraret. Sed omnis illa obstructio frustra erat. nam & fures, artificio quodam referatis foribus, e cella penum omnem auferebant clanculum, & adulteri per tegulas ad uxorem furtim commeabant. Idem, aut alius Phantias, solebat penetralia arcte custodire, simulans, reposuisse magnas divitias, cum nummum nullum haberet, auctore Eustathio *Odyss. ω.* Itaque in proverbium abiit, ἡ Φανίου θήρα, de custodia operosa, eademque inutili atque fallaci. Hinc Varro, opinor, in persona Phanii notat istos curiosos, qui in condendis & asservandis corporibus mortuorum, nimiam curam & sumtus immodicos impendunt. quocunque enim loco, vel modo, cadavera componantur, in ea penetrat occulta naturæ vis, & conficit ita, ut nec vola, nec vestigium appareat. Tum vero sepulcra illa sublimia, & magno opere structa, munitaque, quid sunt, nisi ἡ Φανίου θήρα?

Denique si vestimenta &c.] Tangit morem comburendi cum mortuo vestes discissas. Virgil. de Miseni funere:

Purpureasque super vestes velamina nota

Injiciunt.

Suetonius in Cæsare: *Scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam, injecere flammæ.*

Democritus, qui &c.] Mel hanc efficaciam habet, ut putrescere corpora non sinat. ex quo Democritus voluit, defunctos in melle condi & asservari: quomodo conditus Hippocentaurus ex Ægypto allatus fuit Claudio Cæsari. Vid. Plin. lib. 22, & Athenæum lib. 2 *Deipnosophist.*

CYNICUS.] Priscianus lib. 8: *Varro Cynico: Si mehercule purgant, &c.* Ubi fortassis legendum, *Diem hercule purgant*, ut Persius:

—— *noctem flumine purgas.*

vel, quod magis puto, *Cynico sine Hercule purgante*, ut *Satyræ* inscriptio sit: *CYNICUS SINE HERCULE PURGANS.* tum fragmentum: *Deorum cura non satisfaciatur reipublicæ.* *Cynici*

irridebant lustrationes & purgationes, quibus noxa aliqua expiatur: & cum vulgus purgamenta, velut abominanda, mitteret in aquam profluentem, aut in mare, ipsi etiam his vescerentur. Lucianus de Cynico, ὅν ἑδεῖ τῆς ἑκάτης τὸ δεῖπνον φαργόντα, καὶ τὰ ἐκ τῶν καθαρσίων ὡά.

Pagina 270.

DESULTORIUS.] Desultorius intelligitur equus expeditus, & paratus ad usum infiliendi desiliendique: sive in prælio, in quo binos trahere equos sine ephippiis, & in recentem ex fesso transultare, militaris instituti fuit: sive in circo, ubi solemne genus certaminis, ex equo in equum transiliendo, contendere citato cursu ad metam. Cicero pro Muræna: *Quasi desultorius in quadrigarum curriculum.* Hinc Desultorius titulus Satyræ Varronianæ, qua invehitur in Tritones illos, qui voluptariis navigiis in mari lascivunt, certantque, quasi in circo solent desultoriis equis. Quos Seneca lib. 7 de Benefic. notat his verbis: *Cui triremes & cæratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum, in mari lascivientium, mittam.* Homer. de Ulyssæ naufrago Odyss. Σ:

Ἀμφ' ἐνὶ δούρατι βαίνει κέλῃδ' ὥς ἵππον ἐλαύνων.

a quo Varro fortassis titulum sumsit.

Domini delicias.] Libri omnes: *In aliis domini.* ego priora duo verba judicavi pertinere ad Græcam inscriptionem, quam ita restitui, περὶ τρυφῆς σὺν ἀλίοις: quæ emendatio ita certa est, ut nihil sit necesse in ea confirmanda longiorem orationem infumere.

Faselo nactum.] Emendandum opinor, *faselum actum*, hoc sensu: Faselum, delicias domini, actum & impulsum, hoc, quantumvis leve & parvum incommodum, servus consili remouit. *Tonsilis remus*, aptus ad tundendum cælandumque. *Flicta*, agitatio, impulsio, ab obsoleto verbo Flicto vel fligo: quo tamen Virgil. usus.

DOLIUM.] Diogeni Cynico domus fuit dolium fictile ex terra, aptum excipiendi soli, & avertendis pluviis ac ventis, tum immune a flammis:

——— *dolia nudi*

Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet

Cras domus, atque eadem plumbo commissa manebit,
ait Juvenalis. Ab hoc titulus Satyræ, quæ fortassean de ædificiis.

Pagina. 271.

A calatura Cælum.] Plin. lib. 2 hunc locum respicit: *Quem ὁμοῦν Græci nomine ornamenti appellaverunt, cum & nos a perfecta absolutaque elegantia Mundum. Cælum quidem haud dubie calati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.*

Alium curvantem.] Non dubito, quin legendum sit, *turbantem.* Virg. lib. 9 *Æneid.*

Impastus ceu plena leo per ovilia turbans.

Turbare pro miscere, agitare, volvere, absolute, ut hic, utitur lib. 3 de Re rustica: *Cum mare turbaret.* & Lucretius lib. 5:

— quare pugnare necessum est

Dissimiles inter se res, turbareque mixtas.

Nisi quis malit *curvantem*, ut dixit Seneca ad Lucilium: *Circa lucem discurritur.* Porro totus hic locus ita constituendus est:

Animum meum mitto speculatum toto orbe, ui

Quid facerent homines, cum exporrecti sient,

Me faceret certiore: si quis sumeret

Me melius operam, ut ejus consilio potius

Vigilium adminicularem nostrum: qui videt

Alium turbantem extremo noctis tempore.

Opinionibus ventilabundus.] Antiqui libri, *ventilabundus*; quod rectum puto. ut enim a Conscribo Conscribillo, a Sorbeo Sorbilo, ita a Verto Vertilo, unde Vertilabundus, qui vertigine actus cadit.

Divitum apothecas.] Ita Turnebus emendat, & censet, Varronem hoc jacere in prodigos & ebriosos, qui nati sunt vino in vesicam colando, quique cellas divitum vinarias epotas effundunt in matulam, quam dicit communem, quod in eam confluit vinum omne; ut communis locus dicitur Acheruns, quo omnes post mortem eunt. Approbo emendationem: cetera aliter sentio. Apothecæ Chiæ, cellæ, in quibus vinum Chium repositum, quod omnium præstantissimum regnabat mensis divitum. Unde Lucilius *χίστε δυναστῆς*. Mâtella hic sumitur pro modulo potus, ad quam accommodare modum bibendi admonemur proverbio illo, Est modus matulæ. Sic Patella pro modulo cibi, eleganti illa sententia Eumenid. *Patella esurienti posita, provocat Neapolitanas.* Hoc ergo Varro voluit dicere his verbis: Divitum exquisitas & superfluas potiones, revocat ad communem & temperatum usum potus.

Eris iterum exporrectus.] Nonius hoc verbum, ut rarum, observat. frustra. nam haud dubie scripsit Varro *experrectus*,

vel *exporgitus*. Similiter in his libris mutat Innosco, & Propius; in Ignosco, Prodius; manifesto errore.

Pagina 272.

ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ.] *Ἐπιτάφιον* nomine intelligit Varro omnem cultum & honorem, qui mortuis solebat deferri post sepulturam: cujus generis elogia, parentalia, februa, & similia: quorum ambitione non modo claros & honoratos viros, sed homines etiam privatos & infimos exarsisse, testantur monumenta, quibus prope omnes provincias repleverunt. Epitaphiorum autem usum non inutilem esse ostendit Cato ille senex, qui apud Ciceronem in libro de Senectute proficitur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum.

Ἐν δέ τισι κ. τ. λ.] Vetus editio, *Varro επιταφίων ευδειτιστα, περι ενταφίων*. Alibi, *Varro περι επιταφίων*. utraque lectio corrupta, ex qua eruere meliorem nondum potui.

Ubi maneant capeti &c.] Libri, inquit, sunt indices loculorum, quibus conduntur cineres atque ossa Deorum, herouumve: quoniam in sepulcris nulla nota, nullum signum apparet. *κάπετος*, specus, fossa, scrobs, & omne cavum terræ rebus condendis. itaque notio ejus laxior, quam *τάφου*.

Quoniam in sepulcris &c.] Laertius lib. 8 de Empedocle: *Οὐδέν δὲ παράδοξον τάφον αὐτοῦ μὴ φαίνεσθαι, μὴδὲ γὰρ ἄλλων πολλῶν*. Juvenalis:

— data sunt ipsis quoque fata sepulcris.

Ausonius Epigrammate 34:

Miremur periisse homines? monumenta fatiscunt.

Mors etiam saxi, nominibusque venit.

Nec vola, nec vestigium.] Hoc proverbii usum habet, cum res evanuit ita, ut ne indicium quidem, vel signum ullum supersit. nota enim communis est vel manus, vel pedis impressio. Exstat & Taphemenippo.

ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚΗ.] Hunc titulum obtinere locum proverbii, indicat Gellius lib. 13. *Videte tamen*, inquit, *ne existimetis semper, atque in omni loco, mortales multos pro multis hominibus esse dicendum, ne plane fiat Græcum illud de Varronis Satyra proverbium, Ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον*. Quod Varro jacit in homines sumtuosos pariter & inertes, qui nihil possunt, vel animi contentione, vel labore corporis efficere, & sunt in omni vitæ ratione vel labore lauti ac elegantes. Cum autem vitam, quam tenuis cultus corporis facile sustentat, obruunt copia,

atque rerum omnium affluentia, tum vero lenti admiscunt unguentum.

Nec multinummus.] Ita lib. 3 de Re rustica: *Multinummos alo asinos.*

Elops.] Lucilius de elope: *Quem præclarus elops.*

Legendo.] Hoc monitum, seu consilium, libenter amplecti decet omnes politiori humanitate tinctos, quoniam ipse, qui dedit, constantissime in illo perseveravit. Varro enim ad octavum & octogesimum annum vitam produxit, &, quo extrema etiam hora studiorum fructus ferret, in lectulo suo compositus, scriptione occupatus, spiritum emisit. Quod autem dicitur, *vitam procudere*, tralatitium est a fabris ærariis, qui ferrum cudendo malleis producant & extendunt. Sic, *Procudere dolos*, Plautus. *Lucretius*, *Procudere secula*, *prolem*, *voluptatem*.

EST MODUS MATULÆ.] Hoc proverbium monet, adhibendum esse modum compotationi & ebrietati, de quo vide locum illum Endymion. *Divitum apothecas.*

Vino nihil jucundius.] Elegantes & suaves versiculi, digni cyathis & poculis, non modo libris, inscribi. Commendant autem moderatum usum vini, qui multa ad res necessarias invitamenta affert, & animi simul & corporis ægritudini medetur. nam vinum immoderate haustum, noxium est & letale; quod vere monet Lucilius:

Scito enim bene longinquum mortalibus morbum

In vino esse, ubi qui invitavit dapfilius se.

In uxorcule opicillum.] Suspicio Opicillum hic significare vasculum picatum, quo vinum conditur & asservatur, a verbo Opico, quod est apud Catonem de Re rust. vel μεταφορικῶς usurpari pro vesica, quæ est quasi vas aliquod aut receptaculum potus, ut venter cibi. unde Plautinus Saturio in Persa:

Nolo in vesicam quod eat, in ventrem volo.

Similiter autem Varro dixit Octogesi, *addere in bulgam, in vesicam*, id est, dare & conferre. & lib. 4 de Ling. Lat. *Cum in dolium aut culleum vinum addunt rustici.*

Pagina 273.

Simpuvio vinitari.] Est vinum dari, quod in sacrificiis fiebat Simpuvio. Varr. lib. 5 de Ling. Lat. *Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt, & quo sumebant minutatim, a sumendo Simpuvium nominavere.*

Melicas Calenas, obbas.] Μέλις Græcis est genus vasæ, aut poculi fictilis, cujus meminit Athenæus lib. 11. unde fortassis Varroni Melicæ Calenæ, a Caleno oppido Campaniæ nobili, præstantis vini feracitate. *Obba* poculum ingens & capacissimum, vel ligneum, vel ex sparto. Tertullianus in Apologet. *Quid differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab haruspice pollinctor?*

Cumanos Calices.] Calix Cumanus, genus poculi figulini, quod Cumæ dabant, ex rubra argilla. Martial. lib. 4 Epigr.

Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam

Municipem misit casta Sibylla suam.

Helio πίοπο olfacit.] Cælius Rhodiginus lib. 13 putat, hunc locum commodè posse restitui, si legamus, *heluo πίπας*, vel *οινοπίπας*: quæ vox, inquit, temulentum significat *παρά τὸ πίπιζειν*, id est, sugere. Alii aliter; nec est necesse singulorum sententias a me recenseri. Ipse emendarim *helluo, δίοπος olfaciet*. Mos vetus fuit, dare osculum feminis, ut sciretur, an temetum olerent. Hinc Varro ait, Qui continuo ingurgitat in se merum, is si velit explorare uxorem temulentiam, quomodo olfaciet temetum? *Δίοπος*, spectator, cognitor, procurator; quo nomine rectè censetur rex & princeps, auctore Æschyle.

Ismenias hic Thebogenes.] Ismenias Thebanus, tibicen celeberrimus; quem Varro ait, opulentia & luxuria diffluere: & Plinius refert, multis fulgentibusque gemmis uti solitum, instituisseque, ut omnes musicæ artis gemmarum ostentatione censerentur. Celebratur dictum Antisthenis philosophi, qui cum audisset, Ismeniam optimum haberi tibicinem, *At homo nequam est*, inquit. *nam si probus esset, tibicen non esset.*

ΕΥΡΕΝ Η ΛΟΙΠΑΣ ΤΟ ΠΩΜΑ.] Hoc proverbio uti conveniet, quoties vitæ societate & communione junguntur, qui moribus, vel affectionibus similes sunt. ut cum

Uxor pessima, pessimus maritus:

discipulus indocilis, præceptor parum doctus: vel cum causa non honesta & probata, qualicunque patrocinio defenditur, aut prætextu honestatur; ut apud Maronem Dido infelicem amorem suum, *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* Hieronymus contra Rufinum: *Quod librum Eusebii pro Pamphili verteres, quod tuum quasi operculum, venenata patella imponeres.* Atque hoc sensu Varro illud inscribit Satyræ, quæ lacerat malitiosum genus adulatorum, qui non modo loquuntur ad voluntatem alterius, sed etiam omnia dicta, factave

quantumvis improba, excipiunt plausu, acclamatione, murmure. hæc apte dicuntur ἡχητικά καθικόντα, & ipsi parafiti ἡχέται, quasi obstreperi & clamosi, quales in scena inducebantur inter mimos secundarum partium, auctore Festo. Alii legunt περὶ καθικόντων, ἢ περὶ γεγαμικόντων. Quid si? περὶ τῶν μιμητῶν.

Ταμισίων συνέχων.] Dictum festivum de mensa copiosa & instructa, in qua velut penus omnis apponitur. Profertur autem hic εἰρωνικῶς ab adulate callido & versuto, qui, ut extollat tenuem apparatus mensæ, quasi unus hominum priscae frugalitatis & parsimoniae, acclamat ταμισίων συνέχων, Cellam penariam ferens. Nimirum ficti adulatores, ut ait Petronius, cum coenas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum audientibus fore. nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auri-
bus fecerint.

EUMENIDES.] Tractat dogma Stoicorum, πάντας ἀνθρώπους μωροὺς εἶναι; & generatim colligit, Reges, philosophos, sacerdotes Magnæ matris, ebrios, avaros, prodigos, pro insanis censerī debere. idem probat Horatius lib. 2 Sat. 3. Porro Eumenides easdem vocat Furias & Pœnas.

Plenus vini.] Ita Terentius, *Vini plenum*. Horatius contra, *Inane vini dolium*.

Dum (essena hora —) Locus corruptus, & qui sententiam nullam ejiciat, ita fortasse restituendus: *Dum æs* (στενὸς ποροῖ nam. ad latera) *imponeret ædilis signosiæ, Deam galantes vario retinebant studio*. Aptā sententia. Dum, inquit, ædilis inferret stipem cellæ, cujus ad latera erant angusta foramina, in modum thesauri, Galli Deæ laudes dicebant, occinebantque varias salutationes atque nœnias, quibus moris erat Diis valedicere, & tanquam pueris occupare somnum. Quod merito ridet Arnobius lib. 7. *Quid, inquit, domuitiones illæ, quibus, bene ut valeant auspicabili salutatione mandatis? Somni enim quiete solvuntur, occuparique ut hoc possint, lenes audiendæ sunt naniæ*. Porro Æs vocat stipem, quam Galli totum diem emendicabant, & vesperi ædilis inferebat thesauro. Festus: *Impensam stipem, æs sacrum, quod nondum erat pensum*. Στενὸς ποροῖ, foramina angusta, ut lib. 6 de Lingua Lat. *Delphis in æde foramen vallatum est quoddam, in thesauri speciem*. Sed videtur antiqua lectio commode posse restitui, unius literæ adjectione, ut legatur, *sena phora* nam. φὸρὰ est collatio, ἔπαυον, & ea hic sena ad latera

M. T. Varro. Vol. II.

Y

Gallorum, qui totum diem, immo mensem, rogabant stipem; nisi quis etiam malit, *jam adluta erat.*

Ædilis signosa.] Est cella vel ædícula, in qua reponitur signum, statuave. *νόσσια*; vox Græca, significat nidum, mansuiculam, loculamentum: sed Varro ut Latinam abutitur, atque ita componit, ut Bimargus, & Dentarpage: de qua ratione compositionis Quintil. lib. 1: *Ex nostro & peregrino, ut biclinium; aut contra, ut epitogium, & Anticato.*

Pagina 274.

Strobile, omittis.] Strobilus, servus Plauti Aulularia, nomen habet a cochleæ natura, quam *στρόβιλον* vocant; aut a deformitate corporis. *στρόβιλον* enim Græci *σχολιδόν, καμπυλόν*, pravum & incurvum dicunt.

Nam ut arquatis &c.] Lucretius lib. 4 idem tradit de arquatīs, five ictericis:

Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur

Arquati: quia livoris de corpore eorum

Semina multa fluunt, simulacris obvia rerum.

Multaque sunt oculis in eorum denique mixta,

Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.

Similiter Galenus lib. 1 de Causis symptom. asserit, ictericis omnia tum videri flava, cum tunica oculorum cornea, bile rubea cum sanguine infecta est, vel potius oppleta. *Veternofus* hic est phthisicus, cui solet corium veterno atque scabiosa macie exasperari, ut ait Apulejus lib. 9 Metamorph.

Furiis incinctum.] Ita Catullus de comitibus Bacchi:

Pars sese tortis serpentibus incingebant.

Vetus poeta:

Ceruleæ incinctæ igne incendunt.

Silius lib. 15:

——— *apparent mænia Grajo,*

Condita Massiliæ, populis excincta superbis.

Pagina 275.

Discumbimus mussati: dominus maturo ovo cœnam committit.] Veteres cœnam ab ovis auspicabantur, pomis finiebant. Cicero ad Pætum: *Integram famem ad ovum assero.* Horat. lib. 1 Sermôn.

——— *si collibuisse ab ovo, usque ad mala.*

Huc pertinet, quod Varro dicit: *Ovo cœnam committere*, id est, incipere, ordiri: nimirum ut Committi dicuntur ludi, cum, signo dato, quadrigæ e carceribus emittuntur.

Patella esurienti posita &c.] Hæc sententia indicat, majorem percipi voluptatem ex tenui victu, quo cum desiderio ad naturæ necessitatem fruimur, quam ex magnificis epulis, soli luxuriæ & ventris libidini paratis. Est enim verum illud, quod Socrates dicere solebat, *Cibi condimentum esse famem, potionis sitim*. Patella, genus vasis, aptum ad usum cibi communis, ut oleris, puimenti. Horatius Epist.

Nec modica cœnare times olus omne patella.

Neopolitana piscinæ, deliciæ divitum, & gulæ otiique fomenta, celebrantur a Plinio lib. 9.

Dum sermone cœnulam variamus, Interea tonuit bene tempestate serena.] Sumfit ab Ennio lib. 2. Annal.

Quom tonuit lævom bene tempestate serena.

de quo dixi ad Satyram, Læx Mæniæ.

Inscribit Scantius.] An a flavis capillis nomen habet, aptum homini lauto, & voluptuario? Existat Tergisti in veteri inscriptione, P. SCANTIUS PHILETUS FECIT SIBI ET SCANGIÆ. *Horum* ipsius anni accipit Nonius, ut sit hic sensus: Die meæ præbitionis, quo decebat convivas festive & hilariter accipere, ego in januam jusseram inscribi, CAVE CANEM, ne ingrederentur, qui ad me constituerant: & cum in eo essem occupatus, atque in schola res graves & serias tractarem; Scantius, homo festivus, inscribit, H. P. D. id est, frugibus ipsius anni præbebit, & convivas accipiet. Sed potest etiam legi, *curarem inscribi* T. SGANTIUS H. P. D. scilicet habebit scholam. Cujus moris meminit Lucianus in Hermotimo: Πινέκτιον γάρ τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος μεγάλοις γράμμασι λέγον, τήμερον οὐ συμφιλοσοφεῖν.

Belua, an de albu &c.] Græcas voces fuisse crediderim, quas imperiti librarii non intelligentes, Latinis characteribus perscripserunt, &, quod sæpe alias, depravarunt. An vero Gallos vocat belluas cristatas? quales depingit Lucretius:

— in numerumque exsultant sanguine læti,

Terrificas capitum quatientes numine cristas.

ut fortean legendum sit: ἐν κεφαλῇ quibus λόφος ἀτενής, vel ἀντ' ἀλλῆς quibus λόφος ἀτενής, insigne fortitudinis, quibus rigida crista. Lucianus de Gallo ave: Ὡς ἀντὶ τοῦ κράνου τὸν λόφον ἔχειν ἔνοι τῇ κεφαλῇ. Sed cur Galli videbantur colubræ? an propter lubricos motus, & contortos crines, quos

jactabant? de quibus Apulejus: *Absonis ululatibus constrepentes fanaticæ pervolant: denique capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos in circulum rotantes.* Statius lib. 10:

Sanguineosque rotant crines.

Cur vero *Cercopitheci*? an trahebant caudas? de quo mihi non liquet.

Item Tragici prodeunt &c.] Tragici primum nuda ora perungebant sæcibus vinaceis, a quibus nonnulli Tragœdiam nomen accepisse opinantur, quasi *τραγῳδία*: post ab Æschylo reperta persona, cujus operimento caput & os tectum undique. Hinc Varro dicit, Tragicos olim fuisse ore sæcibus peruncto; nunc prodire capite gibbero, id est, exstanti & eminenti. Prudentius lib. 2 contra Symmachum:

Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato,

Grande aliquid cujus per hiatus crimen anhelet.

Damacrinus insanus.] Emendarim, *Damacrinus sanus equiso* ἔξω βεβαίως morbi fluctibus educit unquam. hac sententia: Qui sunt domitores equorum, ex his nemo sanus educit furentem equuleum, ubi jam furor est assiduus, & haud fere unquam intermittit. *Damacrinus*, domitor, quasi ὁ κρήων τὴν δάμασιν.

Maximum cædit ferro.] Versus est ἀκέφαλος, quod genus alibi observavimus. Intelligit vero Ajacem, qui ob successum armorum Achillis Ulyssii adjudicatam subito furore correptus, gladio districto silvam petiit, & existimans, se Græcorum copias cedere, gregem pecorum trucidavit: tum duos maximos suos, trabe suspensos, quos putabat esse Agamemnonem & Ulysssem, flagris cæcidit.

Pagina 276.

Furando tamen &c.] Videtur legendum *frudando*; ut Plautus Aulular.

Ego me frudavi, animumque meum, geniumque meum. Terent. Phormon.

Suum defrudans genium comparfit miser.

Quemadmodum autem servi de dimenso suo subtrahebant, & sedulo convasabant peculium, ut tandem se peculio suo redimerent ex servitute; sic avari ex se ipsis quærebant & cogebant peculium, quod præsidii causa seponebant, ut eo necessitatis tempore uterentur. de quo peculio Celsus lib. 9 Dige-

stor. *Audisse se rusticos senes ita dicentes: Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod praesidii causa seponeretur.*

Herculis, athleta.] Hercules idem athleta, idem gladiator. ex quo Vejanus Horatianus, cum rudem accepisset,

— *armis Hercules ad postem fixis, latet abditus agro.*

Empedocles natos &c.] Empedocles philosophiam versibus tradidit apud Græcos, ut Varro & Lucretius apud Latinos. in his de origine humana ita statuit: Membra singula ex terra, quasi utero prægnantis, temere profusa, mox coisse & effecisse solidi hominis materiam, permixtam igni & humori. Vid. Laertium & Censorinum de Die natali.

Ego medicina a Serapi.] Serapis princeps Deus in Ægypto, ut in Latio Saturnus. credebatur morbos immittere. unde est in Epigrammatis Græcis:

Ἐγὼ δὲ παιδεύουσιν, ὅσοις κεχέλωτο Σεράπης.

rursus eosdem curare, quod Varro hic indicat. Laertius lib. 5 refert, Demetrium Phalereum philosophum, cum Alexandriæ amisisset oculos, a Serapide rursus illos accepisse. & Tacit. lib. 4 Hist. de origine ejusce Dei multa narrans, scribit, nonnullos putare, Serapin esse Æsculapium, qui ægris corporibus medeatur.

Quotidie precantur.] Hic mutatum genus verbi Nonius observat. an ergo Varro dixit: *preco ter*, vel, *præcanturio*, ὑμνέω. Porphyrius quidem Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de eodem cultu Serapidis agens, ὑμνωδούς memorat.

ΘΕΩ ΕΡΑ] Est præceptum pietatis in Deum, quod præstat cetera sapientum dicta, quæ pro foribus templi Delphici inscripta celebrantur.

Pagina 277.

Cepam esse, & vefci cuminum.] Id est, Flere & passere. Cepam esse, κρόμμυον ἐσθίειν, proverbium Græcorum, de iis, qui videntur lacrimari. Cuminum vefci, aut bibere, dicuntur, qui pallent. Plin. lib. 20 de cumino: *Omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magistros dicendi, assellatores, similitudinem coloris, studiis contracti, imitatos: & paulo ante Julium Vindicem, assertorem illum a Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum.*

Phrygius perosa &c.] Galli sacerdotes, Magnam matrem Deum per urbem ferentes, incinebant cornua.

—————raucisonoque minantur cornua cantu,

ait Lucretius. Varro, mutato genere, dicit *cornus*, quomodo veteres locutos monuit Priscianus lib. 6. Quamquam hæc eadem paulo aliter recitat Nonius in voce *Anima*: *Phrygios per ossa cantus liquida canit anima.* ut Apulejus lib. 8: *Tinnitu cybalorum & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis excitus.* Est autem metrum hoc Gallijambicum, quod genus solemne & proprium Gallis sacerdotibus Cybeles, in hujus Deæ sacris, de quibus Varro agit. Lufit eo Catullus poema de Cybele & Aty.

Nunc corius ulmum &c.] Galli fanaticorum modo discurrentes se ipsos cædebant, & cruentabant. ex quo sanguineos vocat Lucanus. Ovid. in Ibin:

——— *mollesque ministri,*

Cadunt jactatis vilia membra comis.

Eodem refero locum hunc Varronis: etsi non memini me alibi legere, Gallos usos flagris ulmeis, quibus cædebantur servi nequam. unde Plautinus Libanus in *Afinaria*, scapulis suis paratam esse virgidemiam, auguratur ex eo, quod pinus rostro ulmum tundit. Quin potius Galli tundebant pectora pinu arbore, Magnæ matri sacra. Statius lib. 10:

——— *quatit ille sacras in pectora pinus.*

vel latera rumpebant flagro, quod describit Apulejus lib. 8 *Metamorph.* *Arrepto denique flagro, quod semiviris illis proprium gestamen est, contortis taniis lanosi velleris proluxe fimbriaum & multijugis talis ovium tessellatum, indidem sese multimodis commulcant ictibus.* Quare videtur legendum: *Nunc corius culmum tuus depuvit.* ut dicat: Flagro tuo, Galle, quo te ipsum cædebas, nunc excutiuntur frumenta. Depuvire, est cædere & verberare. Lucilius:

——— *palmisque misellam*

Depuvit me.

Pergis hera?] Ita Catullus Gallos vocat Gallas:

Rapida ducem sequuntur Gallæ.

nimirum præcisa virilitate erant propiores mulieribus, quam viris, appellabanturque Semiviri. Similiter Horatius hominem mollem feminino genere appellat lib. 1. 1. *Serpm.*

Julius & fragilis Palatia.

Et Q. Opimius festivo homini Egillio: *Quid tu Egillia mea;* ut est apud Ciceronem lib. 2 de Oratore. Virgil.

O vera Phrygiæ, neque enim Phryges.

Tibi Tympana &c.] Tandem Galli Cybeles, rationibus

necessarii convicti dementiæ & insanitatis, dant se excoldendos philosophiæ, eique honores Deæ suæ deferunt lubentes:

Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum

Concava, raucifonoque minantur cornua cantu,

Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

& reliqua, quæ Lucretius lib. 2 explicat. Eodem pertinent præcedentia duo fragmenta.

Et ceteris Scholasticis.] Videtur legendum, Expletis Scholasticis:

Festice.] Ut regifce. Attius apud Ciceronem :

Priami domum auro atque ebore instructam regifce.

Confurgia confurgimus.] Ἑλληνισμός, ut in illo Catulli: Gaudia quæ gaudeas. Confurgium, ut Vigilium.

Pagina 278.

ΕΧΩ ΣΕ.] Ἐχω σέ, Habeo te, apte usurpamus, ubi quid nostri juris & mancipii fecimus: quo sensu dixit Aristippus Socraticus, cum esset objectum, habere eum Laida, ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι; & Sallustius, *animum rectorem humani generis habere cuncta, nec ipsum haberi.* Malim tamen hic vertere, ἔχω σέ, Teneo te, quod ipsum est elegans genus loquendi, cum rem fugacem, quasi manuprehendimus & retrahimus. Suetonius in Cæsare: *Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa terra.* Et sane aptissime accommodatur Fortunæ, cujus ita vaga, incerta atque instabilis ratio est, ut a nemine teneri possit, nisi a solo sapiente, (quod hæc Menippea evincit) qui eam virtutis nexu constringit, & tenet in sua potestate:

Omni Fortunam occupat hora,

Omnibus unus adest fatis.

Quod Catoni tribuit Lucanus, alludens, opinor, dictum Metrodori philosophi, gloriantis, occupasse se Fortunam, atque cepisse, omnesque aditus ejus interclusisse, ut ad se aspirare non posset. Q. Curtius lib. 7, c. 8: *Fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Hoc Scythæ magno regi; nos dictum putemus omnibus.

Russatis emicant &c.] Russata insignia Martis vocat chlamydes, aut paludamenta, punicei coloris, quibus ductores exercitus fere utebantur. Plutarch. in Bruto: Το μὲν σῶμα τῆ πολυτελεστάτῃ τῶν ἑαυτοῦ φοινικίδων περιβαλεῖν ἐκέλευον. Vopiscus in Aureliano: Tunicas ducales ruffas quatuor. Rus-

sus color idem, qui rubeus aut phoeniceus. Charisius lib. 1 : *Russum Grammatici non magis dicendum putant, quam Albeum, aut Prasineum; sed Russum, & Album, & Prasinum.* Catullus : *Dentem atque russam defricare gingivam.*

Hinc Russatus, infectus russo colore. Tertullianus de Corona militis : *Et nunc russatus sanguine suo.*

Albet, algu danti.] Scribendum iudico: *Albet, algu dante frigore.* Algores dare, ut Dare cladem, Dare malum. Ruina hic est, quæ alibi aqua caduciter ruens; & apud Petronium :

*Et concreta gelu putri velut unda ruebat,
Visita erat ingenti tellus nive.*

Scaliger reponit:

Ambeffet algu, dentientem frigore.

FLEXIBULA.] Plinius in præfatione librorum suorum ad Vespasianum, deridens Græcos, ut nimium in festivioribus titulis excogitandis ambitiosos, *Nostri crassiores*, inquit, *anti-quitatum, exemplorum, artiumque quam facetissimi; lucubrationem, puto, qui Antias civis erat & vocabatur, Valerius primus asserit: Varro in Satyris suis Sesquiulysem, & Flexibulas.* Quibus verbis laudat modestiam Latinorum, quod rudes & minime exquisitos titulos libris suis inscripserunt: Varronem autem dicit paululum affectasse festivitatem inscriptionum in Satyris Sesquiulyse & Flexibulis. Sed posterioris inscriptionis ista, quam Plinius notat, elegantia, ex verbis ipsius non satis elucet. Itaque videamus, ecquid possimus ex argumento Satyræ idoneam aliquam rationem tam festivi tituli colligere. Videtur Varro infectatus proconsules, prætores, & reliquos magistratus, qui in provinciis cum summa potestate versabantur, quod nullum officium præstarent constantis & moderati imperii. Ejus autem causam jacet in immensas cupiditates, & illecebras vitiorum, quæ animos huc & illuc rapiunt, nec, quo loco volunt, consistere sinunt omnino: sicut & virtutes eosdem movent atque impellunt, sed dispari ratione. etenim hæ animos cum moderata quadam constantia faciles in omnes partes & ad omnem casum expeditos reddunt. Hæc igitur sunt, inquam, virtutes, vitia, imperia, Varronis Flexibulæ, vel Flexabula, ut oratio a poeta dicta Flexanima.

Pagina 279.

Strabones sunt facti.] Strabo fieri dicitur quis amore vel nimia cupiditate alicujus rei, quod eam subinde retorto ocu-

lo, & transversum spectet. Ita Strabonem fieri deliciis dixit Lucilius lib. 18:

Nulli me invidere, non strabonem fieri sapius deliciis me istorum. Varro hic amore & libidine. proprie: quoniam libido distorquet oculos & contrudit in angulorum angustias, quos vocant Hirquos. Unde Virgilium volunt scripsisse:

Transversa tuentibus hirkis.

& Persium:

—— *patrantii fractus oculo.*

Commolaxarem me apathem.] Totum hunc locum restitui ex veteribus libris, & ipso sensu, quem ita concipio: Quod philosophia me exerceret, & præstare ab omni perturbatione animi liberum, quem Græci ἀπάθη nominant, hoc effeci, ut ne sentirem quidem dolorem vel indifferentem esse, neve irarum habenas unquam laxarem, aut refrenarem cupiditates. Commolaxare verbum a Græcis sumsit, quibus μαλακίζειν est præparare, subigere, & quasi mature facere. Sic μαλακία, μαλάχη, μάλαγμα prope sua Latini fecerunt.

Neque cupiditati non &c.] Hic una negatio redundat, vel additur Græcorum modo, ut alterius vim augeat & intendat: qua de re satis multa diximus Satyra Bimargo.

Paratum esse hoc minime.] Quid si, hominem, vel, hoc munere? intellige, provinciali. Vide Satyram, Pransus paratus.

GEMINI.] Suspicio titulum corruptum esse, & unicum hoc fragmentum pertinere ad Satyram, Lex Mænia: cujus legis caput, Ne filii patribus luci claro sigillent oculos, hoc est, ne oculos clauderent: quod per translationem videtur dictum, quasi ne mortem eorum maturarent. Nam mos vetus fuit, ut parentibus liberi, cum morerentur, oculos clauderent, item liberis parentes. Martialis lib. 10:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Juno puellas;

Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Seneca lib. 9 Controversi. Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti. Lucanus lib. 3:

—— *tacito tantum petit oscula vultu,*

Invitatque patris claudenda ad lumina vultum.

In pietate.] Fortasse melius, in die lata. ut Bimargo: *Legem Lucaniam luci claro latam.*

GERONTODIDASCALUS.] Γερωντοδιδάσκαλος, Senis doctor, proverbii forma dicitur is, qui frustra laborem impendit in rem seram & intempestivam; velut si quis conetur hujus

seculi effrenatam libidinem revocare ad severitatem, & continentiam majorum. Hoc Varro inscribit Satyræ, in qua Senex quidam inducitur commemorans veterum Romanorum instituta, in moribus posterorum nimia socordia repressa & pæne extincta. Sic autem conformavit Γερωντοδιδάσκαλος, ut Alexis Comicus Ἀσπτοδιδάσκαλος, quam fabulam citat Athenæus.

Cultelli Empestatia Bithynia.] Fateor, mihi non liquere de genere illo cultellorum, quod Varro hic significat ad finiendam vitam, & maturandam mortem, fuisse inventum. quare in re obscura lectionem antiquorum codicum proponere volui. Ut autem, quid suspicer, aperiam, opinor extremas duas voces Græcas fuisse, quas imperiti librarii, cum non intelligerent, corruperunt. Forte ἐν ἐσχατιᾷ βιοδύνοι, in necessitate vitam abrumpentes, seu, extremis in rebus, ut loquitur Sallust. lib. 3 Histor. *Ac tum maxime, ut solet extremis in rebus, sibi quisque carissimum domi recordari.*

Ter sub armis &c.] Hic Versus Ennii est ex Medea exsule, quam vertit ex Euripidis Græca; in qua sic loquitur Medea :

— ὥς τρις ἂν παρ' ἀσπίδα

Στῆναι θέλωμι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαζ.

Illud autem, Vitam cernere, genus loquendi antiquum, Nonius ita explicat, ut dicat, Cernere hic significare, amittere. inepte. quid enim hoc ad Euripideum, Παρ' ἀσπίδα στῆναι? quod est, in acie stare. Cernere est dimicare, vel contendere, ut Græcorum κρίνειν. Ennius Hectoris Lytris : *Severiter fortuna ferri cernunt de victoria.* Virg. lib. 6 Æneid. *Inter se coiisse viros, & cernere ferro.* Hinc, Cernere bellum, pugnare, & signis collatis concurrere. Lucret. lib. 5 :

——— *æquo certamine bellum*

Magnis de rebus inter se cernere certant.

Et, Vitam cernere, de vita dimicare, vel, in disceptationem constituere vitam; ut apud Græcos κρίνειν τὰ ὅλα, de summa rerum decertare. Ennius lib. 6 Annal.

Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.

Vide Servium, Senecam, & ipsum Varronem lib. 6 de L. L.

Pagina 280.

Rapta a nescio &c.] Hic tria membra divulsa posuimus ordine, quæ arbitramur singulatim pertinere ad antiquos ritus nuptiarum. Ac primum quidem ad morem illum rapiundæ

vi simulata virginis, quem Festus exponit his verbis: *Rapi simulatur virgo e gremio matris, aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum transfertur, quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.* Apulejus autem copiose describit lib. 4 de Asino aureo. Tunc, inquit, me gremio suo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat, mellitiusque suaviis crebriter ingestis, jam spe futura liberorum votis anxius propagabat: cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus, ad belli faciem sæviens, nudis & exsertis mucronibus coruscans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, sed denso conglobatoque cuneo cubiculum nostrum invadunt protinus: nec ullo de familiaribus nostris repugnante, ac ne tantillum quidem resistente, me miseram, exanimem, sævo pavore trepidam, de medio matris gremio rapere. Huc fortassis respexit Catullus illis versibus:

*Tu fero juveni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris e gremio suæ
Dedis.*

Et:

*Qui rapis teneram ad virum
Virginem.*

Rapturis ramicis rumpit.] Lego: *Raptoris ramicis rumpit;* ut Catullus:

Omnium ilia rumpens.

Confluit mulierum.] Hoc pertinet ad morem deducendi novam nuptam, quem abunde explicavimus lib. 2 de Vita pop. Rom. Sensus est: Nunc quidquid est mulierum tota Roma, confluit ad initia nuptiarum, quæ majores modeste & verecunde noctu peragebant, ut pinea fax indicat, quæ etiamnum in nuptiis præfertur. In illo mulierum est ἐκλειψις, poetis usitata, cum omittunt vocem sexus, turba, multitudo, aut simile quid.

Noctu fieri Initia.] Cereris occulta illa, & solis matronis facere concessa sacra ita vocari, vulgo notum est. Cur autem Varro sic appellet nuptialia auspicia, non æque cognitum. an quia, ut in illis sacerdotes cum facibus discurrebant, ita in his pueri patrimi & matrimi præferebant facem in honorem Cereris? an quod hæc non minus, quam illa, vitæ principia sunt? qua de causa Græcis γάμος dicitur τέλειος, ὡς τελὼν πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνδρώπων, inquit Pollux. unde τέλεια & προτέλεια, sacrificia nuptialia, quæ, Varrone auctore, dicere licebit Initia. siquidem τελεῖσθαι & προτελεῖσθαι est initiare, vel præparare.

Novus maritus.] Cingulum novæ nuptæ vir in lecto solvebat, quod mox Dianæ, ob eam causam Cinxia cognominata, dicabatur. erat autem contextum ex lana ovis, eoque vinculo nodo, qui Herculanæus appellabatur, propterea quod Hercules in suscipiendis liberis felicissimus fuisse: nimirum qui septuaginta ex se genitos habuisset. Catullus in Epithalam. Jul. & Manlii:

Te suis tremulus parens

Invocat: tibi virgines

Zonula solvunt finus.

Et in carmine ad Januam:

Nec quærendum aliunde foret nervosius illud,

Quod zonam posset solvere virgineam.

Taciturnus, taxim.] Usurpat & Modio p. 292, *Tacitulus taxim.* Fortassis sumsit a Pomponio, cujus versum hunc Nonius refert:

Clandestino tacitus taxim perspectavi per cavum.

Vehebatur enim &c.] Ita hunc locum emendavi, recte ad sententiam. Senex ille, inquit, unus antiquorum hominum scilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcerâ, tamen ea raro, vehiculo affidue, veheretur. Quæ autem his verbis attexuntur apud Nonium, non sunt Varronis; sed pertinent ad interpretationem legis XII Tab. qua decemviri in jus vocato ire recusanti, jumento dato, arceram sterni prohibuerunt. Illam legem apud Gellium lib. 20 sic restituendam judico: SI IN JOUS VOCATO MORBUS EVITASVE VITIUM ESIT, QUII IN JOUS VOCASSIT JOUMENTUM DATO. SEI NOLET, AR CERAM NEI STERNITO.

Ac rusticus Romanus.] Sic Cicero in Catone: *Rusticos Romanos, vicinos & familiares meos.* & Cicero filius epistola ad Tironem: *Habes, ubi deponenda sint urbanitates. rusticus Romanus factus es.*

Vel decem menses.] Hoc Terentius in Eunucho, notans mulierum longum & inutile studium comandi, dixit, *Annus est: Dum mol'iuntur, dum comuntur, annus est.* Ita annus & decem menses, eadem sunt Senecæ, cum de luctus tempore loquitur; ut lib. 8 Epist. *Annum feminis ad lugendum constituere majores.* & in libro de Consolatione: *Majores decem mensium spatium lugentibus viros dederunt.* Nimirum decem menses annum absolverunt, dum Romulus in anno

Constituit menses quinque bis esse suo:

nec, quod ad luctus tempus, Numa mutavit, ut jampridem animadversum est a doctissimis Iſtis Cujacio & Rævardo. Porro tangit Varro hic magnificentiam villarum, quam etiam conqueritur lib. 1 de Re rustic. & Plin. lib. 18. Strabo lib. 5.

In quibus Libyssa citrus.] Citrus arbor in Atalante Mauritaniz monte nascitur, ex qua olim faciebant lectos, fores, & mensas, quas eboreis pedibus fulcientes feminæ, viris contra margaritas regerebant. Cato in ea, quam habuit, oratione, Ne quis consul bis fieret: *Dicere possum, quibus villæ atque ædes ædificatæ atque expolitæ maximo opere, citro, atque ebore; atque pavimentis Pænicis stent.* Sic autem Varro dixit *Libyssa citrus*, ut Catullus,

Quam magnus numerus Libyssa arena.

& Virgil.

— vel qualis equos Threïssa fatigat, Harpalyce.

Candens corpore] Παρόμοιον, ut in illo Ennii lib. 1 Annal.

Quamquam multa manus ad cæli cærula templa Tendebam.

& Attii Telepho:

Ære atque ferro fervere, igni, insignibus.

Et Plauti Captivis:

*Quanta pernis pestis veniet, quanta labe larido;
Quanta sumini absumedo, quanta collo calamitas,
Quanta laniis lassuudo.*

Trivio lumine Lunæ.] Ita vocat candidum illum splendorem lunæ, diffusum in omnes partes, quo candere taurum album & nitentem dicit κατ' ἐξοχὴν, quia taurus sacer dicatusque Lunæ, atque adeo vector ejus. unde illam Græci vocant ταυροπόλον & ταυρωπὸν. Porro cognominatur Trivia, quod tribus viis in cælo movetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem, ut est lib. 4 de Ling. Lat.

Multos ærarios facere.] Ærarium generis masculini observat Nonius: quæ observatio, uno verbo ut absolvam, falsa est. nam Ærarios facere, vel, In ærarios referre, dicebantur censores, cum plebejos delecti nomine in Censum tabulas rejiciebant, movebantque albo centuriæ suæ, ita ut civium quidem numero manerent, sed pro capite dumtaxat tributum causa æra penderent. Livius: *Tribu moti, ærarii omnes facti.*

Manius Curius.] Valerius Maximus lib. 6 idem Curii factum refert, sed paulo aliter: *Graviter autem animadvertebatur in eos, qui nominatim in tribu sua citati ab eo, qui delectum habebat, non respondissent. nec unum genus pœnarum. nam*

vel libertate multabantur, & ut servi erronei veniebant; vel laceratione corporis vexabantur. Livius lib. 7: *Acerbitas in delectatione non damno modo civium, sed etiam laceratione corporum lata, (partim virgis castis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis) invisa erat.* Interdum & domus eorum evertebantur, & arbores succidebantur, ut M. Fabio Cæsone, & L. Valerio Coss. factum refert Dionysius Halicarnas. lib. 9.

Pagina 281.

Tricas Tellenas.] *Trica* Tellensæ *παροισιδοῦς* dicuntur res impeditæ & intricatæ, a Tellena urbe antiqua Latinorum, quam Ancus Martius rex vi cepit. Arnobius lib. 5: *Jamdudum me fateor hæsitare, circumspicere, tergiversari, & tricas, quemadmodum dicitur, conduplicare Tellenas.*

Hic ephebitum.] Corruptus locus, quem difficile est integritati suæ reddere. Fortean legendum, *hic ephebitum mulieravit, hic ad pædica adolescentis*: quod a veteris scripturæ vestigiis minimum recedit, & ad sententiam optime convenit. Uterque, inquit, amat, rex & pauper: hoc interest, quod illi ad obsequium adolescens indomitus & agrestis, vel, ut Martialis ait,

— *qualis Geticæ satius lætæ juvenæ*

Sarmatica gelido ludit in omne rota:

istī regi, pulchellus, comulus, &, ut inquit idem,

— *Mytilenæi roseus mangonis ephebus,*

Vel non cæsus adhuc matre jubente Lacon.

Est autem Ephebitus dictio mera Græca, facta ex *ἐφηβος* & *ἴνως*, quæ significat puerum agrestem, &, ut ita dicam, inpetuosum. Ad pædica adolescentem, interpretor meritorium, pædicarium, seu pædicatoribus obsequentem, quomodo dixit Virgil.

—— *fidusque ad limina custos,*

pro atriensi. Catullus:

Ad læticam homines,

pro læticariis. Propertius:

Lygdamus ad cyathos,

id est, pincerna.

Dein certe alvi &c.] Fortasse legendum, *Dein tette alvi.* Tette, *τετθή*, nutrix: quo nomine fuit comœdia Cæcilli, translata ab Eubulo, vel Alexide. Fici autem laxando, moliendoque alve plurimum profunt: tum etiam multum & co-

pioſum ſanguinem generant. ex quo in libro de Eucymia Galenus refert, ſe, cum annum agens octavum & viceſimum abſceſſum vereri cœpiſſet, qua hepar diaphragma contingit, abſtinuiſſe omnibus horæis, exceptis ficis & uvis egregie matureſcentibus.

Nihil ſunt Muſæ &c.] Alii aliter. ego emendarim, *poliēchos*, quod minimum recedit a veſtigiiſ veteris ſcripturæ, & ad ſententiam aptum eſt maxime. cum enim paulo ante reprehendiſſet aſtologum, qui peculiari ſiderum obſervatione, aut alio neſcio quo invento ſe efferbat: hoc jacit in ſtatuarium, & Nihili faciendæ ſunt; inquit, Muſarum ſtatuar, quas ex ære ita artiſticioſe duxiſti, ut frequentes & canoros ſonitus edere videantur. Nam ſe ipſum noſcere & intueri, acremque ſe & vitiorum & bonorum ſuorum judicem præbere, id unum laude dignum eſt.

Æriſtice duxti.] Æra ducere, proprium opus ſtatuariorum; cum malleis attenuant & efformant effigiem aliquam. Horat. lib. 2 Epift.

— alius *Lyſippo duceret æra*,

Magni Alexandri vulum ſimulantia.

Hinc æriſtice ducere Varroni eſt, ex ære fabricare, aut ſculperet

Pagina 181.

Videre volunt in mari thunnos.] Græci uno verbo efferunt θυννοσκοπεῖν, quaſi e ſpecula thunnos obſervare. Ariſtophanes Ἰππεῦσι: Κατὰ τῶν πέτρων ἀνῶθεν τοὺς φέρους θυννοσκοπῶν. Obſervabant autem cetarii thunnos in promontoriis maris, vel e præaltis trabibus, defixis in vado. Hinc Varroni, *aſcendere in malum alte*; Philoſtrato, *σκοπορεῖται τις ἀφ' ὑψήλου ξύλου*, lib. 1 Iconum.

Luto fluens.] Ita libri veteres: ſed videtur legendum, *Lydo*, ſive *Lydo*, ſcilicet regi, Paſtohus tulit aurum. Loquitur enim de aureis lateribus, quos Herodotus refert, Crœſum regem, parantem expeditionem in Cyrum, obtuliſſe & conſecraſſe Apollini Delphico, numero centum & ſeptemdecim, immani pondere: de quibus etiam meminit Lucianus in Charronte, & Auſonius in Ludo ſeptem Sapientum:

Rex an tyrannus Lydiæ Cræſus fuit

His in beatis, dives inſanum in modum,

Lateribus aureis templa qui diviſ dabat.

Sed infelix ejus belli exitus & captivus Cræſus docuit, fru-

stra illos esse, qui magnificis donis, aut sumtuosis victimis, ad impia vota Deum sollicitant: & verum sacrificium esse puræ atque integræ mentis preces, effusas in res & necessarias, & honestas. Quod vere monet Seneca ad Lucilium. *Colitur autem, inquit, non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque suspenso, nec in thesauro sipe infusa, sed pia & recta voluntate.*

Socrates cum in &c.] Fortassis intelligit votum Socratis, cum vicinus morti Æsculapio gallum vovit. *Exodium* est exitus, a Græco ἐξοδος, ut a προλογος, prologium dixit Paucuvius. Utitur Varro sæpius. Suetonius in Tiberio: *Nota in Atellanico exodio.* Juvenal. Sat. 6:

Rusticus exodio risum movet Atellanæ.

Ubi Exodia sunt, quæ extra fabulæ argumentum e scena digressis histrionibus interponebantur, ut apud Græcos Satyræ, apud Latinos Atellanæ.

Pagina 283.

HERCULES TUAM FIDEM.] Hujus invocationis usus, cum rebus afflictis imploramus fidem & auxilium alicujus potentis & fortis viri. Hercules enim ipse ille Deus, qui a tutando Tutani & nomen habuit, & numen: quod hæc Satyra probat. Porro est hic ἐκλειψις usitata in invocationibus Deorum, ubi intelligitur verbum Obsecro, imploro, aut simile. Plaut. in Curcul.

Tuam fidem, Venus noctuvigila.

& in Comædiis frequenter, *Dii, vestram fidem; &c., Deum atque hominum fidem.* In qua loquendi figura Fidei nomen, opem & auxilium significare, Donatus in Andriam Terentii notat.

Noctu Hannibalis &c.] Cum Hannibal ad urbem exercitum duceret, & res Romana in summo discrimine versaretur, repente terculamenta quædam nocturna ita illum concusserunt, ut sine mora inde cesserit. Qua causa Romani fanum exstruxerunt extra portam Capenam, ab eventu Rediculum appellatum. Deum vero, cui consecrarunt, a tutando Tutanium dixerunt. Festus, & Plinius lib. 10.

Hac propter omnes.] Hac propter, ut Quapropter, & hoc propter. Ennius Epicharmo:

Isthac propter Juppiter sunt, quæ dico tibi.

Lucretius:

Dextera ea propter nobis simulacra remittunt.

Nec soli poetæ, sed & oratores & historici præpositiones convertunt, idque κατ' ἀνατροπὴν, ut Suetonius de Rebus variis apud Charisium observat. Ita Varro, *Eum apud*; Salustius, *Quos inter*; Livius, *Omnibus ex*.

Non Tutilinam.] Tutilina Dea a tuendo dicta, sicut Tutanus Deus a tutando, auctore Nonio. præerat enim tutelæ populi Rom. colebaturque in Aventino: unde Porcius, de Ennio scribens, dicit eum coluisse Tutilinæ lucos, ut est apud Varronem lib. 5 de Ling. Lat. Quamquam Augustinus lib. 4 de Civitate Dei tradit, Tutilinam Deam præesse frumentis collectis atque reconditis, ut tuto servarentur. Tertullianus de Spectaculis: *Columnas Sessias a fermentationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.*

HERCULES SOCRATICUS.] Probat, sapientem Stoicum non minus, quam Herculem, invictum laboribus esse, & victorem vitiorum. Seneca ad Serenum: *Catonem autem certius exemplar sapientis viri nobis Deos immortales dedisse, quam Ulysses & Herculem prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiaverunt invictos laboribus, & contemtores voluptatis, & victores omnium terrarum.* Plura Turneb. Advers. lib. 12.

In omnibus rebus bonis.] Sunt verba hominis militaris & jactabundi. Res bonæ, sunt expeditæ & composita: quibus opponuntur malæ. Sallustius Catilina: *Domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior.* Ibidem: *Mala abunde omnia erant, sed neque res, neque spes bona ulla.* Livius lib. 40: *In bonis tuis rebus, nostris dubiis.*

Chlamyda.] Chlamys purpurea, vestis militaris, & fere imperatoria. Cornificius ad Heren. lib. 4: *Citharædus palla inaurata indutus cum chlamyde purpurea, coloribus variis intertexta.* Vopiscus in Aureliano: *Elata purpureâ chlamyde, intus civibus, foris militibus se ostendit.* Porro videtur legendum, *Chlamydas & purpurea amacula*, scilicet indutus. Livius lib. 37: *Reginæ pallam pictam cum purpureo amiculo.*

HIPPOCYON.] Hic titulus exstat in omnibus libris veteribus. alii reponunt ἵπποκύων: qui quidem non video qua ratione ducti id faciant, præsertim cum non constet Satyræ argumentum, ad quod accommodari possit inscriptio. Quid vero illud ἵπποκύων? an convitium est in equitem famelicum & egenum, qui vivit de stipendio equi? an in Censorum acerbum, & severe notantem equites?

M. T. Varro. Vol. II.

Z

IDEM ACCI QUOD.] Utitur Satyra Testamentum; ubi Gellius explicat, lib. 3.

Pagina 284.

KENOΔΟΞΙΑ.] An reprehendit cruenta spectacula gladiatorum? in quibus, ut Cyprianus ait, *homo in hominis voluptatem perimitur: disciplina est, ut perimere quis possit, & gloria, quod peremit*: an bellicas victorias, paratas humano sanguine?

LEX MÆNIA.] Damnat vitam cælibem, & matrimoniorum usum, ad conservationem generis humani maxime necessarium, dilaudat: simul exagitat totum illum gregem impiorum hominum, quorum plerique volgivagam Venerem sectantur; alii sexum a natura datum, nefario scelere præcidunt. Quæ vero sit ista lex Mænia, vel Minia, (nam utrumque libri veteres habent) mihi non liquet. Varro caput ejus recitat, *Ne filii patribus luci claro figillent oculos*: quod nonnulli ita sunt interpretari, quasi caveatur, ne filii parentibus morituris oculos occludant; sed ut id faciant propinqui & necessarii. Ulpianus in Institut. nominat legem Mæniam, quam de matrimoniis fuisse, licet conjicere ex eo, quod ex alerutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi jubet. & hanc idem intelligit lib. 27 ad Sabinum, cum ait: *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur; nisi lex specialis aliud inducit*. Alia lex Mænia, de Auctoritate patrum, nominatur a Cicerone in Bruto.

Exercebam ambulando.] Respexit ad dictum Socratis, quem ferunt, cum usque ad vesperam contentius ambularet, quasi-tumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem, ut est apud Ciceronem lib. 5 Tuscul. Quæst.

Sereno lumine tonuisset.] Tonitrua, quæ nitido & innubili cælo fremebant, certissima futurorum argumenta credebantur. Varro Eumenid.

— dum sermone cœnulam variamus,

Interea tonuit bene tempestate serena.

Ac Homerus quidem læta interpretatur, maxime post effusas preces. Romanis tristitia fuisse, sæpe notatum est.

Si qui patria.] Vetuste. sic enim antiqui loquebantur, Qui, nequi, siqui, aliqui: quæ imperiti fere ubique in veterum libris immutarunt in quis, nequis, siquis, aliquis. Patria dicitur ma-

for parens, id est, dignior, antiquior, ut explicat Cic. lib. 1 de Republ. *Sed quoniam*, inquit, *plura beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is, qui creavit; major ei profecto, quam parenti, debetur gratia.*

Aut aliqua liberos producit.] Subest vitium, cujus emendationem certam non expedio. putavi aliquando legendum, *haud aliqua &c.*

Signata sacra esse.] Sacrum Nonius hic exponit, scelestum & detestabile; quam interpretationem secutus Lipsius, eruit hanc sententiam: Signa Deorum desierunt videri sacra, sive religiosa, postquam homines sunt facti sacri, id est, scelesti. Sed legendum, ut est in omnibus libris, *signata sacra*, id est, inviolata & incorrupta; ut *signatam virginem* dixit Lucilius lib. 29.

Pagina 285.

Hæc lanigeras.] Minervam significat, quam tradunt multas artes invenisse ad salutem hominum & ad conservationem valde necessarias: tum lanificii & vestium usum, sine quo nulla omnino vita esset, docuisse. unde & Operosa dicta. Horatius lib. 3 Carm.

*Tibi telas, operosaque Minerva
Studium.*

LONGE FUGIT QUI.] Hæc sententia monet, non posse quemquam tam longe fugere, ut suos & genus humanum fugiat, & nusquam reperiat sui gregis, suæ cognationis, id est, homines. Ejus aptissimus usus, si jacias in istos curiosos, qui fugiunt congressus & societatem hominum, suo more arbitrioque viventes: aut in Stoicos philosophos, quos forma beatæ vitæ, quam sibi temeraria opinione finxerunt, ita delectat, ut jactent, se omnes vincere, tam animi, quam corporis & fortunæ bonis: se solos sapientes, formosos, & beatos esse; reliquos dementes, vel miseros. Atque hos nimium sibi tribuentes hac Satyra Varro exagitat. Ut autem hic dixit, *suos fugere*, ita Cicero lib. 3 de Republ. *Se fugere*, id est, humanæ naturæ sensum repudiare & extinguere. *Cui qui non parebit*, inquit, *ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur.* Quamquam & hoc genus locutionis multo elegantissimum est, ubi transfertur ad animum, ut si dicas, illum *se fugere*, qui animi affectionem, vel ægritudinem, qua acrius urgetur, mutare

studet. quod quidem studium natura mentibus humanis institutum, notat Horat. lib. 2 Carm.

——— *quid terras alio calentes*

Sole mutamus? patriæ quis exsul

Se quoque fugit?

& Lucretius copiose describit lib. 3:

——— *nunc plerumque videmus*

Quid sibi quisque velit nescire, & querere semper,

Coquutare locum, quasi onus deponere possit:

Exit sæpe foras, &c.

Hoc se quisque modo fugit.

Secus, vel ad ædilitium &c.] Ita libri veteres omnes, quos leviter emendandos censeo, assensus Turnebo, *æquus vel ad ædilitium modium, purus*. Ædiles præerant mensuris, & ipsi æquas justasque habebant, ad quas exigebant reliquas. Juvenal.

Et de mensuris vis dicere, vasa minora

Frangere, pannosus vacuis Ædilis Ulubris.

Cum ergo hunc Stoicum sapientem valde æquum & integrum ostendere Varro vellet, ait, illum vel pro modio esse, tam vero, quam ædilitio. Nec damno tamen conjecturam hominum doctissimorum, Josephi Scaligeri, & Justi Lipsii, qui a veteri scriptura paululum recedentes, emendant, *Securus vel ad ædilitium munus*, ut dicat, Stoicum illum sapientem ita fortem, ut, etiamsi ad ædilitium munus, id est, ad bestias dandus sit, securus tamen & constanti animo perseveret.

Cleophantus.] Qui gloriose loquitur. nomen aptum Stoico, qui virtute, qua sola beatam vitam contineri prædicat,

——— *uno minor est Jove, dives,*

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum:

cum tamen omnis ratio tam splendidæ virtutis, re ipsa vana sit & inanis, nec ullum plane fructum rebus humanis afferat. quid enim in communem utilitatem conferre possit is, qui omnem sensum humanitatis repudiat & aspernatur? Scite igitur Lucilius:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,

Utilior mihi, quam sapiens.

Cave attigeris.] Superbum & intolerabilem fastum denotat.

Turpilius Leucadia:

Ne me attigas, atque aufer manum.

Eja quam ferocula est.

Cato in oratione de Dote: *Illam te, si adulterares, digito non auderet contingere.* Plautus Pœnulo:

Pura sum, comperce amabo me atretitare.

Sed ut is erat &c.] Cynici philosophi vivebant siliquis, leguminibus, & aliis vilissimis cibariis: de quibus fortassis hic loquitur, aut de priscis hominibus. Videtur autem legendum: *Sed victus erat hæc legumina, arte parata parva, cicer, ervilla, cepa regia, allia Cypria, ceteris.*

MAGNUM TALENTUM.] Magnæ pecuniæ summa erat: & forma quadam proverbii dicitur de re maximi pretii. Terent. Phorm. Act. IV, sc. 3:

— *si quis daret*

Talentum magnum.

Virg. lib. 9 Æneid.

— *auri pondo duo magna talenta.*

Viticapiferis.] Dictionis composita est ex tribus partibus, quasi vitia capere feræ, ut Sexagesi, Quassagipennæ, quæ quassilis aguntur pennis. De qua ratione compositionis ita Quintilianus lib. 1: *Ex tribus nostræ utique linguæ non concesserim, quamvis Capfis Cicero dicat compositum esse ex cape, & si vis.*

MANIUS.] Hac Satyra exagitat beatulos istos, qui neglecto Deorum cultu, se ipsos macabant divinis honoribus, & quæ Diis propria, templa, pulvinaria, lectisternia, epula, his etiam ampliora, magnificentioraque sibi faciebant. Inducit autem Manium, hominem religiosum, referentem ad populum de sacris quibusdam legibus, aut scriptis erutis e terra, quibus probat, Rempublicam duabus rebus contineri, Lege & Religione.

Ager derelinqueretur.] Pacuvius Teucro:

Quæ desiderio alumnum, pœnitundine

Squalles scapresque inculta vastitudine.

quem postremum versum pæne integrum Varro huc transtulit, nisi quod pro verbis Squalleo & Scapreo nomina reposuit. Dicit autem Pacuvius Scapreo, pro Scabreo, ut Ennius Andromeda: *Scrupeo investita saxo atque ostreis quam exscaperent:* qui versus restituendus est apud Festum in voce Scrupi.

Tum ad me fuerunt.] Crederem legendum, *ferunt*, alioquin erit ἀρχαιοῦς, *Ad me pro apud me*, ut in 1 de Re rust. *Ad te enim rudem esse.* & Ciceronis 2 de Oratore: *Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat & ad Atticum: Fuit ad me sane diu.*

Manius mane.] Alludit prænomen Manii, dictum ab eo, quod mane quis initio natus sit, ut Lucius prima luce. Quamquam suspicor hic induci personam Manii, ut hominis piæ

& religiosi: forte a Manio Ægerio, qui primus Dianæ Ne-
morensi, haud procul ab Aricia, lucum consecravit; de quo
Festus.

Pagina 286.

Viget, veget.] Ita Seneca ad Lucilium: *Vivit, veget, li-
ber est.* Ibidem: *Et vixit, & vixit.* Livius lib. 35: *Vivunt
enim, vigentque fama rerum gestarum.* Idem lib. 2: *Hunc, quo
vivimus, vigemusque.*

Ut pote plurimum.] Etiam dixit Catullus: *Quantum qui
pote plurimum perire.*

Vinicium meus &c.] Viniciū complures nominantur ab an-
tiquis auctoribus, & in nummis & in lapidibus, equestri fa-
milia, sed honoribus illustres. Plotius fuit rhetor celeberrimus,
apud quem etiam Cicero in dicendo se exercuit: de quo
multa auctor libelli de Claris rhetoribus.

Hæc adventoribus accedunt.] Emendandum arbitror, *Ædium
emtoribus accedunt*: quod verbum solemne in emtionibus. Paul-
lus lib. 33 ad Edictum, *Si in emtione fundi dictum sit, acce-
dere Stichum servum, neque intelligatur, quis ex pluribus acce-
serit.* Marcellus lib. 6 Digestor. *Comprehensum erat lege ven-
ditionis, dolis sexaginta emtori accessura.* Proculus lib. 6 Epi-
stolar. *Si, cum fundum venderes, in lege ita dixisses, id em-
tori accessurum esse.*

Habens antepositam &c.] His lepidissimis versibus scite
describit ganeones, quibus est modulus vitæ culina: in quos
optime convenit illud:

Γάστρ' ὅλον τὸ σῶμα πανταχῇ βλέπων

Ὁφθαλμοῖς, ἔρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον.

Sunt autem hi versus tam inter se omnes connexi & apti, ut
prope ausim affirmare, a Varrone ita scriptos fuisse. nam
quod eadem hæc recitans Nonius in voce *Limus*, aliter quæ-
dam hunc in modum refert,

Sedens altus alieno sciens,

Sed limus intra limites culinæ:

facile apparet, illum suo more, multis ommissis & immutatis,
integrum locum pervertere.

Neque post respiciens &c.] Expressit illud Homeri: Ὁρῶν
πρόσω καὶ ὀπίσω.

Hunc Cereris cibi &c.] Posterior vox inducenda, ut glos-
sema, vel legendum, *Ceres, cibi.*

Pagina 287.

In patellam dare.] Decet bonum civem, inquit, Diis sacrificare, &, si non opimas & sumtuosas victimas, saltem portiunculam carnis offerre in patella. Ea erat vas parvum, libandis dapibus aptum, & ob id sacrum mensæ. Liv. lib. 26: *Ut salinum patellamque Deorum causa habere possint.* Valerius lib. 4: *Uterque patellam Deorum & salinum habuit.* Hinc, In patellam dare, esculentum quid Diis libare, &, De patella edere, libatum consumere. Cic. lib. 2 de Finib. *Reperiemus afotos primum ita non religiosos, ut edant de patella.*

Flebile cepe.] Hoc mutuatus est a Lucilio, cujus versum Nonius refert e lib. 5 Sat.

Flebile, cepe simul, lacrimosæque ordine thalle.

Dicitur autem Flebile cepe, quod tristi & acri odore consueverit lacrimas oculis excutere. unde in Græcorum proverbio est, *Κρομμύδων ἐσθίειν ἢ ὀσσοπαγεσθαι*, Cepas edere, aut olfacere; de iis, qui lacrimari videntur.

Nec sumtibus.] Nonius hic observat Luxuriam mascul. gen. quod ni esset ejus *μνημονικὸν ἐμάρτημα*, censerem legendum:

— *luxuque nec sumtibus lepidus statues finemque modumque.* Sallust. de Rep. ordinanda: *Finem sumtuum statueris.*

MARCIPOR.] Hac Satyra contendit inanes cupiditates, & vana studia vulgi cum oblectamenti puerorum, & elegantes istos homines, quos vestis, supellex, gemmæ, ceteraque generis ejusdem nimio opere delectant, magis pueros esse docet, quam eos, qui ob imbecillitatem ætatis hoc nomine censentur. Quod idem paucissimis verbis notat Seneca. *Non, inquit, bis pueri sumus, ut vulgo dicitur, sed semper: verum hoc interest, quod majora nos ludimus.* Porro Marcipor, servile nomen, frequens erat apud antiquos, quod ducebatur a domino; sicut Publipor, Quintipor, Caipor. nam prisca illi Romani non alebant magnam familiam, sed singulis servis erant contenti. quare Marcipor, velut Marci puer appellabatur, quasi minister aut assecla, ut Græci *παῖδας* vocant servos. Plin. lib. 33: *Singuli Marcipores, Luciporesve, dominorum gentiles, victum in promiscuo habebant. Post ubi cœperunt alere infinitos servorum greges, hoc genus nominis obsolevit, & a diversis operis & ministeriis conformata diversa nomina. hinc dicti Mediaflini, Vicarii, Atrienses, & alii innumeri.* Quintil. lib. 1: *In servis jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur a domino, unde Marcipores, Luciporesve.*

Repente noctis.] Elegans & luculenta descriptio tempestatis repentinæ cum περιστάσει serenitatis, nubili, ventorum. Meridiem vocat mediam partem noctis, sicut contra Æquidiale pro æquinoctio dixerunt antiqui: secuti in hoc Græcos, qui ἱσημερίαν appellant, quia nox diei potius, quam dies nocti annumerari debeat. Cæli choreas astricas dixit, ut Tibull. lib. 2:

*Ludite, jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris, lascivo sidera fulva choro.*

Manilius lib. 1:

*Et quinque adverso luctantia sidera mundo,
Exercent varias naturæ lege choreas.*

Chrysostom. Οὐκ ὁρᾷς τοῦτον τὸν οὐρανὸν, πῶς καλῶς, πᾶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἀστρῶν ἐστεφάνωται χορῶ;

Cæli cavernas.] Cavum cælum. Ennius Andromacha:
*Quæ cava cæli signitenentibus
Conficis bigis.*

Idem Annal.

Lumine sic tremulo terra, & cava carula condent.

Hinc Cavernæ cæli Varroni, & Lucretio lib. 3:

———— magnas cæli complesse cavernas.

Pagina 288.

Spatale eviravit.] Spatale Venerivaga dici potest mulier vulgaris, & projectæ libidinis,

Nullum amans vere, sed identidem omnium

Ilia rumpens.

qualis illa Clodia, quam Cicero ait domum suam patefecisse omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocasse. Martial. lib. 2:

— poposcit Mammosum Spatalem, pro tribus illa dedit.

Sed hic est, opinor, ipsa Venus Volgivaga; quæ quasi malis venenis imbuta, animi & corporis vires effeminat. *Venerivaga*, ut Bimargo *Remivagus*. Cicero, *Solvivagus* & *Omni-vagus*. Lucret. lib. 4:

Volgivagaque vagus Venere.

Dein mittit evirile &c.] Ita libri omnes. nonnulli reponunt, *in frumen*: & hæc accipiunt de luxu illo capitali, quo olim infames Campani & Lesbii, quem Latini innuere volentes, dicunt Offendere, vel, Corrumperere buccas. Martialis lib. 3:

Capisti puras Opicus corrumpere buccas,

Mera miracula.] Miraculum veteres non modo pro monstro vel horrendo usurpant; sed laxiora & magis communi significatione hoc verbo intelligunt, quidquid mirum aut inusitatum evenit. Cato Dierum dictarum de consulatu suo: *Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei; tamen nequeo desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.* Lucretius:

———— *ideo jactant miracula dictis.*

Ut autem Varro dixit *mera miracula*, ita Cicero ad Atticum, *mera monstra nuntiant, & scelera mera loquuntur.*

Peliam Medea.] Hæc fragmenta suspicamus eodem pertinere, videlicet ad descriptionem cujusdam decocti, vel medicatæ ablutionis, cujus occulta vi & efficacia fingit quendam ex senili ætate ad pueritiam revocari; sicut Medea Peliam regem Thessaliæ ferventi lebeti impositum recoxit, & hujus fratrem Æsonem, Jasonis patrem, herbarum decocto juvenuti reddidit. Vide Diodorum lib. 4, & alios.

Delime, bipennis.] Obscurus locus, & haud scio an factis integer. nam Delimo verbum tertii ordinis non memini me legere, licet multa recensent Grammatici hujusmodi verba, quæ & primi sunt ordinis, & tertii. id autem significat detraho, decerpo; ut Limo apud Cic. lib. 3 Epistol. *Etsi de tua proluxa beneficaque natura limavi aliquid posterior annus.* An ergo Delimus nomen hic est? & de sene recocto atque repuerascente dicitur: Delime, bipennis, id est, deterse, limare, expedi te, ut levis passerulus.

Libram ocellatorum.] Suspicio esse lapillos, ex quibus contexti orbiculi, hodieque manent inter ornamenta puellarum: ita dictos, vel quia ocellorum speciem quandam præ se ferunt, & rotunditatem: vel quia conchæ, Nympharum lumina, ut Cajum Cæsarem solitum jactare Victor refert. Apud Suetonium in Augusto, ubi scribit, illum solitum esse cum pueris minutis ludere ocellatis nucibusque, accipio umbilicos aut laterculos crudos, in modum ocellorum formatos, quibus etiamnum pueri ludunt, vocantque globulos. Vidend. Turneb. lib. 3.

Et Diogenes qui amicos.] Fortasse legendum, βίαιμικτος, id est, nullam commercium habens cum opibus, ceterisque rebus, quæ ad communem vitæ usum pertinent, utpote ἀπολις, ἀοικος, πατρίδος ἐστερισμένος, πτωχός, πλανήτης, βίον ἔχων τρυφήμερον, qualem Laertius describit. Quod autem de Diogene hic voluit dicere, id lib. 5 Tusculan. Cicero refert his verbis: *Diogenes Cynicus Alexandro roganti,*

ut diceret, si quid ei opus esset, Nunc quidem, inquit, paululum a sole absis: officiebat videlicet apricanti.

Pagina 289.

MARGOPOLIS.] Margopolis, vel Bimargopolis, dicitur Varroni civitas ampla & superba imperio: in cujus modum natura hominem instruxit, sic, ut illius partibus minutioribus respondeant membra corporis: animus aut ratio, quasi arx, principem locum obtineat. Vel forma quadam proverbii usurpatur, de cœtu & concilio hominum insolentium & protervorum. quos quidem hac Satyra insectatus videtur, monuisseque, enitendum esse, ut virtute & sapientia præstemus, non, quomodo vulgus, potentia aut opibus, aliisve malis artibus insolescamus. Sic Δουλόπολις, servorum civitas, usum habet proverbii, de cœtu hominum improborum, aut ignobilium. Et Ἀπραγόπολις, urbem otii altricem, Augustus vocabat vicinam Capreis insulam, a desidia secedentium illuc, auctore Suetonio.

Cui Celer, dienos &c.] Emendo:

Cui Celer δι' ἐνός λήμματος λόγους

Antipatri Stoici filius &c.

Acuta sententia: Cum pater, inquit, proferret Antipatri Stoici λόγους μονολημμάτων, id est, ratiocinationes unius functionis: filius illi rutro caput diffindit, perinde ac Celer ille præfectus equitum, Remum rutro interemit, ob violatam legem, quam Romulus tulerat, Ne quis mœnia transiliret. Rutrum hic significat instrumentum fossorium, ligonem, non hoc, quo fruges conjiciuntur in modium, aut raduntur, & æquantur. Græci vocant κρωπίον, ut Dionysius lib. 1 de nece Remi.

Sensus portæ.] Aptā contentio: Sensus sunt velut portæ, per quas commeant rerum omnium intelligentiæ: Venæ, tanquam aquæductus, in omnes partes corporis sanguinem partuntur, & diffundunt; unde & sanguinis rivi a medicis nuncupantur, & a Varrone περὶ ἐξαγωγῆς, fervidi lacus sanguinis: Intestina, perfimilia cloacis, per quæ cibi & potionis retrimenta perlabuntur.

Nemini Fortuna currum &c.] Elegantissima γνώμη, quæ nos admonet humanæ imbecillitatis, acerbitatique fortunæ, cujus perpetuo edicto sancitum, Neminem posse effugere communes vitæ ærumnas, & absque omni offensione ad optatos exitus

pervenire. Sunt autem elegantes & aptæ metaphoræ, ductæ a certaminibus equestribus; in quibus Carcer erat locus septus & seclusus, unde primum emittebantur equi. *Æquor*, stadium, in quo decurrebant, a planitie maris sumpta metaphoræ, sicut & æquor campi, æquor saxi, aliarumque rerum veteres dixerunt. *Calx*, aut meta, ubi sistebant; quem Varro candidum vocat, ut Cic. lib. 1 de Divinatione, & Lucret. lib. 6:

—— præscripta ad candida calcis.

proprie, quia meta albata, & creta notari solita; id quod Lipsius observavit e Plinio lib. 35, cap. 17. *Est & vilissima creta*, inquit, *qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare advectorum, denotare instituerunt majores.*

Intimo missum.] Lipsius tentat reponere, *anima m.* sed belle respondent illa, *inoffensum æquor, candidus calx, carcer intimus*; ut lib. 4 de Ling. Lat. *Intimus Circus ad Murtum.* Melius, meo quidem iudicio, legeretur, *a carcere intimo missum vehi, vel labi.*

Sensistis dicite &c.] Qui immerfi flagitiis & libidinibus, inquit, vos occultastis demisso capite, peracta jam fabula, *dicite Sensistis.*

Labdæ.] Ita appellantur, qui peragunt genus nefariæ libidinis, quod Obligurire, & Perdere caput in aliqua dicitur. Aristophanes ἐν Ἑκκλησιαζούσαις.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ Λάβδα καὶ τοὺς Λεσβίους.

Aufonius: Cui ipse linguam cum dedit suam, *Labda est.* Nimirum a Lamda litera, quæ prima est in Λεσβιάζειν.

Pagina 290.

Noctilucam tollo.] Significat tædam νυκτιλαμπῆ, quam urebant luminis causa in ignitabulo, vel foco, quem in mediis ædibus habebant. Virgil.

Urit odoratam nocturna ad lumina cedrum.

Dicitur etiam hoc nomine lucerna, & sola noctu lucens luna. Horatius: *Rite crescentem face Noctilucam.* Levinus: *Ita uti alma Noctiluca est.*

MELEAGER.] Reprehendit nimium studium venandi, quod plerisque adeo tenet, ut illius causa labores & pericula prope infinita subeant. Inscribit autem nomen Meleagri, filii

Cenei, regis Ætoliz; cujus natali tres Parce stipitem quemdam igni admoventes auditz sunt effari:

Tum sua vitæ finem ac fati internecionem fore

Meleagro, ubi torris esset interfectus flammeus.

quam sortem evenus multo post confirmavit. Nam cum Meleager jam se corroboravisset, immanem illum aprum, qui omnem Ætoliam horrendo impetu vastabat, delecta fortissimorum juvenum multitudine infectatus, confecit. Deinde capus amore Atalantz virginis, quæ prima aprum sagitta vulneraverat, facti sui laudem in illam maxima ex parte transtulit, donavitque caput apri & setosum tergum. Quod cum indigne ferrent duo avunculi ejus, conarenturque a virgine apri exuvias vi rapere, ambos necavit: qua cæde fratrum audita mater Althea, instincta Furiis exclamat, Heu cor ira fervit cæcum, amentia rapior ferorque: mox fatalem illum stipitem tamdiu asservatum, flammis injicit; quo ardente pariter & Meleager visus est intestinis flammis exuri.

Funus exequiati.] Ita in XII Tab. SERVILIS UNCTURA CIRCOMPOTATIOQUE QUOM FONUS EXSEQUIANTOR VINEIVE RESPARSIO NEI FUAT. Exsequiari dixit Eimargo: *Ipsū propter vix liberti semiatrati exsequantur.* Funus exsequiari, est funeri exsequias ducere. idem, Funus exsequi. Gellius lib. 10: *Funus tamen exsequi, non est religio.* Vetus poeta apud Cic. lib. 1 Tuscul.

At qui labores morte finisset graves,

Eum omnes amici laude & lætitia exsequi.

Silicernium consecimus.] Tertullianus in Apologetico scribit, mortuis parari obbam, pollinctorem, silicernium: quod postremum verbum Grammatici ita varie exponunt, ut longum sit singulorum interpretationes commemorare. Vide Nonium, Festum, Placiadem & Donatum ad illud Terentii, *Silicernium senem.*

Cum etiam Thais.] Hæc videntur cum proxime superioribus verbis cohærere, ut dicat, Venatores ita dissolutos esse, ut quæ natura removit ab oculis, quod adspicerentur non decore, vestium cultu minime tegant atque abdant: cum etiam meretrices in scena prodeant longis tunicis, & ad talos usque demissis, ne corporis partes ad naturæ necessitatem datæ, si quo casu aperiantur, aspectum præbeant turpem & indecorum. Quod de scenicis & histrionibus recte quidem dicitur, in quibus tantam fuisse veteri disciplina verecundiam tradit Cicero, ut in scena sine subligaculo prodiret nemo. Alioqui

meretrices brevibus togis, & crure tenuis medio succinctis utebantur, nec stolas vel pallas habendi jus illis erat, quibus stolæ induebantur matronæ. Observat hoc Nonius, adducens illud Afranii Except.

Meretrix cum veste longa peregrino in loco

Solet tutandi causa sese sumere.

Hinc Togatæ meretrices dicuntur. Horat. lib. 1 Serm.

—— *tenerum est femur, aut crus,*

Rectius, atque etiam melius, persæpe togatæ.

Et ibidem:

—— *quid inter*

Est in matrona, ancilla, peccesve togata?

quem versus explicans Acron, *Matronæ*, inquit, *quæ a matris ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant, sublata stola propter ignominiam. Toga autem meretrici apta. ita enim prostare solebant cum togis puellæ, ut discernerentur a matronis.*

Pagina 291.

MODIUS.] Hoc mensuræ genus Varro inscripsit Satyræ, quam fecit in ganeones, ut symbolum & indicium moderationis: sicut Ægyptii Serapidis simulacro imponebant, ut indicaret, mensura modoque omnia contineri, auctore Rufino Aquilejensi. Idem, quia maxime capax, in proverbii consuetudinem venit, ut modio dimensa dicantur, quæ large copioseque præbentur, Cic. lib. 6 ad Atticum: *Publicanis res est gratissima, si illa habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram.* Petronius: *Uxor Trimalcionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Similiter Græci, *Μεδῖμω ἀπομετρέϊν.* Xenoph. Ἑλληνικ. γ. *Μεδῖμω ἀπομετροῦσαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον.*

Sed o Petrulle.] Petrones & Petrulli vocantur homines agrades & stupidi; ut Rupices & Varrones apud Lucilium:

Varronum ac rupicum squarrosa, incondita rostra.

Illi a petris & rupibus, hi a varris, qui sunt stipites aut furcillæ, quibus retia sustentantur. Lucanus:

—— *aspofitis attollat retia varris.*

Modi scenatilis.] Modus scenatilis est versus scenicus, ut jambicus, cujus usus in comœdiis & scena.

Capitis coronæ &c.] Videtur legendum:

Capitis corona e Bacchicis liveis

Faciem labore flavili viridis premat.

Bacchica livea, sunt folia ederæ nigræ. Plin. lib. 16 de edera;

Cujus coronis poetæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Dionysiam, alii Bacchicum vocant, maximis inter nigras corymbis. Tertullian. de Corona militis: *Liberum eundem apud Ægyptios Osirim, Harpocraton industria ederatam argumentatur, quod edera natura sit, cerebrum ab helvolo defensare.* Mos autem vetus fuit, in conviviis aptare coronas capiti & fronti ex edera, rosa, aliisque, quæ tempora refrigerarent, & ebrietatem prohiberent. Propertius lib. 3:

Me juvat & multo mentem vincere Lyæo,

Et caput in verna semper habere rosa.

Ovid. lib. 5 Fastor.

Tempora suilibus cinguntur tota coronis,

Et latet injecta splendida mensa rufa.

Saperdæ, cum simus σαπρὸς] Venusta paronomasia. Videmur nobis, inquit, belli, elegantes, & sapere urbanum, cum simus putidi & insipidi. Σαπρὸς significat marcidum, vel foetidum, unde & caseus putris hoc nomine censetur. Glossarius Græcus: Σαπρὸς, nugax, nugatorius, foedus. Saperda non est hic sapiens, ut Nonius interpretatur; sed sapidus & urbanus, denotat etiam cancerum piscem, lingua Pontica. Persius Sat. 5:

—— *Saperdas advehe Ponto.*

Lucilius:

Occidunt, Lupe, saperdæ te & jura fihri.

Sed Cynicis involucrum &c.] Involucrum est integumentum vestium, quod philosophi antiqui gestabant, simul trahentes pallium, & id luteum, colore prodente mollitiem. Plautus in Captiveis ita vocat lintheum tonsorium, quod collo & humeris injiciunt, ne vestes capillis detonsis inquinentur:

Nunc senex est in tonsrina, nunc jam cultros attinet,

Ne is quidem involucrum injicere voluit, vestes ut ne inquinet. Græcis dicitur ὀμβλινον, ut Plutarcho in libro περὶ ἀδολεσχίας. Varro lib. 4 de Ling. Lat. vocat Circumjectum: Quo vestes se involvunt, Circumjectum appellant.

Quam istorum, quorum &c.] Videtur dicere, plerosque in vestitu tam exquisita & odiosa elegantia esse, ut togas pellucidas & tenues induant, quo clavos tunicis affixos ostentent. Solebant autem veteres immittere vestimentis clavos, eosque vel aureos, vel argenteos, vel coccineos, ut quisque dignitate & opibus præstabat. Hinc Clavata vestimenta Festus appellat, clavis intexta, ut sunt Latus clavus, & angustus clavus: alter senatorum, alter equitum proprius; ille latioribus

elavis confitus, hic angustioribus. Vitreæ togæ sunt pertenuës & pellucidæ, quales fuerunt Coæ, sericæ, atque bombycinæ. Horat. lib. 1 Serm.

—— Cois tibi pæne videre est,

Ut nudam.

Lucanus lib. 10 :

Candida Sidonio perlucent pectora filo.

Sic Vitreas telas dixit Claudianus Panegyrico :

Palla graves humeros velat, quam neverat uxor

Illi, percurrens vitreas sub gurgite telas.

Horatius :

—— vitrea te fecimus unda.

& :

Vitreo daturus nomina Ponto.

Perfius :

—— turgescit vitrea bilis.

quod Horatius :

—— jussit quod splendida bilis.

Et hoc interest inter.] Quod Epicurus vitam, omni genere suavitatis completam, felicem & beatam prædicans, non intelligit corporis voluptates, quas sectantur ganeones, quæ tantum sensibus dulcem motum afferunt, mentem e sua sede & statu dimoventes; sed puras & liquidas voluptates, quas nullus dolor impedit, nulla animi molestia, aut metus perturbat. Quam sententiam explicat in epistola ad Herodotum ita scribens, ut Cicero vertit: *Cum itaque dicamus, Voluptatem finem esse; non luxuriosorum voluptates, easve, quæ in gustu sunt posita, ut quidam ignorantes, aut ab nostra sententia dissentientes, aut male accipientes arbitrantur: sed non dolere, corpore animoque tranquillum esse, & perturbatione vacare dicimus. Non enim convivia & comissationes, non puerorum mulierumque congressus, non piscium usus, & ceterorum, quæ affert pretiosior mensa, suavem gignit vitam: verum ratio sobria, causasque perscrutans, cur quæque vel eligenda, vel fugienda sint, opinionesque expellens, per quas animos ut plurimum occupat tumultus.*

Dormire mallet &c.] Hoc totum Lipsius censet esse glossema, & ea re inducendum: sed videtur legendum, *sit licet potus vinum merum cibarium.*

Pagina 292.

Trimodiam amphoramque.] Amphora, inquit, tantum ca-

pit liquidæ materiæ, quantum tres modii aridæ. nam amphoram implent octo & quadraginta sextarii, qui sexdecim in modio sunt. Volusius Mæcian. in libro de Asse: *Quadrantal*, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCII, cyathos DLXXVI. Festus recitat caput plebisciti Siliani, in quo ita erat: *Duodequingenta sextarii quadrantal fiet vini: Sextarius æquus cum vinario fiet, sexdecimque ii in modio fient.* Porro quod hic est trimodia, muliebri genere, idem usurpatur a Columella lib. 12, & a Plinio lib. 33. *Neque enim, inquit, aliter potuisset trimodia illa annulorum, Carthaginem ab Hannibale mitti.*

An qui gradu.] Sensus latet in his verbis & acutus, & elegans. Hoc enim dicit, opinor: Nonne præstantior est ille, qui gradu celeri & expedito nitens, te cito prævertit & antecessit, insuper melius vectus, quam tu, qui molliter & otiose fuisti vectus? Quod quidem videri potest referre voluisse ad contentionem Virtutis & Voluptatis: & hominem virtuti deditum, comparasse navo & expedito viatori; voluptarium & ganeonem molli atque dissoluto vectori. *Relinquere* hic est prævertere, superare curiū, aut celeritate, ut *relinqui*, superari: & Græcorum ἀπολείπειν & ἀπολείπεσθαι. Virg. lib. 5 *Æneid.*

Transseat elapsus prior, ambiguumque relinquat.

Lucret. lib. 5:

Imminui subter vires, ideoque relinqui.

MUTUUM MULI SCABUNT.] In omnibus actionibus vitæ, sive mentis agitatione, sive opera & manu peraguntur, ordinem & dispensationem quandam adhibendam esse, ut, licet certa ratione discretæ sint, tamen inter se nexæ maneant, & mutuo subsidio nitantur. Tali enim ordine actionum adhibito, constantiam & moderationem in omnibus rebus facillime servari. Itaque de hisce mutuis operis ac functionibus animi & corporis, apte usurpat proverbium, *Mutuū muli scabunt*: quod Erasmus putat nonnisi in malam partem accipi, cum improbi se vicissim mirantur & laudant.

Pagina 293.

Poneret quotidie.] Ponere hic est conficere, absolvere; ut in illo Horatii:

— quia ponere totum Nesciet.

qua significatione Græci quoque verbum *τιδνμι* frequenter usurpant. Videre, curare, efficere, & administrare totum latinificium; sicut apud Plaut. Menæchmis:

Intus para, cura, vide quod opus est, ut fiat.
& alibi:

Qui herilem rem procurat, videt.

Lanea tracta.] Gerontodidascalo dixit, *Manibus trahere lanam.* unde *tracta lanea*: quæ Tibullo,

Tractaque de niveo vellera ducta putat.

Græcis *μνρήματα*, vel *ἐκλύσματα*.

Grallatores qui &c.] Apta similitudine ostendit, animum & corpus ita inter se nexa ac jugata esse, ut alter alterius ope & adminiculo nitatur. & animum quidem comparat grallatori, quod is suppeditat, & in omnes partes corporis diffundit vim agendi: corpus grallis, quod hoc sit quasi sustentaculum quoddam animi. Huc pertinent verba Tertulliani libro de Anima. *Anima*, inquit, *movet corpus, & conatus ejus extrinsecus paret: ab illa est impingi pedes in incessum, & manus in contactum, & oculos in conspectum, & linguam in effatum, velut sigillario motu, superficiem intus agitante.*

MYSTERIA.] Mysteria illa abdita, & seclusa sacra a cognitione vulgi, defuisse, successisseque in eorum locum fraudem, malitiam, fictas artes & insidias; quarum ita plena esse omnia, ut prope nihil veri, simplicis sincerique in communi hominum vita versetur.

Prisca horrida.] Cicero etiam suis temporibus oracula ubique defecisse testatur: & Celsus Epicureus nominatim oraculum Delphicum, Clarium, Dodonæum, &c. Cujus rei causam Plutarchus integro libro exquirat, sed non penetrat in mysterium illud veritatis, quod Prudentius effatur his versibus:

*Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum,
Spiritus ille Dei, Deus & se corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creavit:
Delphica damnatis jacuerunt sortibus antra,
Non tripodas cortina regit &c.*

Æs defraudasse &c.] Turnebus restituit *Bovam*: quam putat esse vas vinarium longum, turgidum, & amplum, ad Bovæ serpentis similitudinem. Cujacius *Obbam*, genus poculi, cujus supra meminimus. alii *zonam*, aut aliud. Ego rectam arbitror *Onam*. Notat ridiculam & malitiosam imposturam cauponis seu cupedinarii, qui onam sicut luto oblevit, quod portitores callidi & urbani, quasi in fraudem portorii factum,

M. T. Varro. Vol. II.

* A a

multarunt. Onæ fictis, sunt præduces, quæ in agro Tarentino nascebantur: dictæ, quod ob præstantiam maxime *ὀνία*. Plin. lib. 15, cap. 19.

Molit & depfit.] Utrumque verbum habet obscœnum significatum. Horat. in Sermon.

—— *non alienas Permolere uxores.*

Cicero ad Pætum lib. 9, *Batuit*, inquit, *impudenter, depfuit multo impudentius.*

In id virgo dos &c.] Suspicio hoc dici: Eam ob rem virgo ducitur, ut, postquam in viri manum venit, insimulata flagitii aut criminis alicujus, dos ab illa auferatur. Mulier enim si quid peccasset, multabatur dote, quæ marito addicebatur. Cato in oratione de Dote: *Si quid perverse ietrequæ factum est a muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Ausonius:

Sape in conjugis fu noxia, si nimia est dos.

Sed fortassis legendum, *In id jurgo, dos.* Vide quæ annotavi in Satyram *τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον.*

Pagina 294.

Vulpinare modo.] Reddit Græcorum *ἄλωπεκίζειν*, quod illis est seducere, & imponere. Aristophanes Vespis:

Οὐκ ἔστιν ἄλωπεκίζειν, οὐδ' ἀμφοτέροις γίγνεσθαι φίλον.

Concurfa.] Concurrere, est quoquo versum currere. Lucilius lib. 6:

Concurfuns velut angarius, lateque quirîtans.

Nescis Quid &c.] Tempus vespereum magna cura observant agricolæ, ut ex eo ventorum, serenitatis, nubili signa colligant. Ad quod respexit Virgil. lib. 1 Georg.

Denique quid vesper serus vehat, unde serenas

Ventus agat nubes: quid cogitet humidus Auster.

Hinc in proverbii usum abiit hæc sententia, *Nescis quid vesper serus vehat*: quæ nos admonet, ne præsentium rerum successu temere insolescamus, cum nescii & incerti sumus, quomodo

—— *diem clauso componet vesper Olympo.*

Livius lib. 55: *In secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsentii credere fortuna, cum quid vesper ferat, incertum sit.* Quod Varro inscribens lepidissimo libro Satyrarum, (sic enim a Gellio meruit laudari) in quo disserit de apto numero convivarum, & de ipsius

convivii habitu, jacet in eos, qui ignorant fructum conviviorum, & moderato apparatu cultuque abutuntur. Id ex eo, opinor, quod veteres Romani convivia agitabant vesperi, & ad multam noctem producebant. unde & Cœna dicitur Vesperna, & Vesperum. Plautus Rudente:

Si tu de illorum cœnaturus vesperi.

Et in milite:

Qui de vesperi vivat suo.

Nusquam autem plures.] Totum hoc censerem inducendum esse, ut glossema margini annotatum ab aliquo, qui Varronis sententiam de novenario numero convivarum voluerit confirmare ex eo, quod tantum novem ad mensam solebant accumbere: quod ipsum est præter fidem antiquitatis. nam sæpe duodecim communem mensam occupabant, etsi fordium id habebatur. Horatius:

Sæpe tribus lectis, videas cœnare quaternos.

Suetonius in Augusto: *Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάδεος vocabatur.*

Pagina 295.

OCTOGESIS.] Hac Satyra Varro videtur docere voluisse, nummos non tam pretio, aut numero, quam recto usu censendos ac æstimandos esse: Sicut nobilius est, inquit, Philippeum, quod asservamus & condimus in loculos, quam quod in vesicam demittimus, & consumimus. At vulgus definit, Pecuniam esse expultricem angorum, curarumque, & pro oraculo habet illud:

Ἔ' ἀργύριον ἔστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς.

Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τούτο μὴδ' κτήσατο,

Ὅντος μετὰ ζώων τεθνηκώς περιπατεῖ.

Id quod suspicor hic ab aliquo nummario nebulone dici. unde titulus Ochtogæsis, vel Ὀχθόγαισις, anxietatis expulsio.

Seque opificio.] Hæc ita recitat Nonius in verbo Clepere. quorum is forte sensus est: Postquam avaritia cœpit trahere & rapere; tum labores & honesta exercitia cessarunt, vigueruntque socordia atque desidia. Verumtamen non displicet mihi lectio, quæ est apud eundem in voce Probiter: *Seque opifice non probiter strepere*, quod interpretor, opere faciundo parum gnaviter se exercere. Sic autem dixit Strepere se, quemadmodum Contendere se, Erumpere se, aliaque id genus veteres dixerunt.

Addamus in bulgam.] Bulga est folliculus scorteus, in quo feruntur nummi, aut cibaria. Sed & pro ventre accipitur; ut apud Lucilium:

Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.

Hinc Varro festive ait, Nummos addere in bulgam, pro; in loculis reponere, vel in ventrem demittere; quasi dicar, melius esse nummos edendo, quam bibendo consumere, ut Plautinus Saturio:

Nolo in vesicam quod eat, in ventrem volo.

Non hæc res.] Priscianus lib. 6 hæc verba adducit e Varronis de Numismatis. Eorum sensum puto esse: Non tam libido, quam cupiditas pecuniæ facit, ut puellæ, quæ sunt oculis prætis & integris, fiant strabæ & unoculæ. dum enim captant ab amatoribus nummos, & ad eos subinde oculos re-torquent, strabæ efficiuntur ἐτερόθαλμοι. Nam qui non in-hiat pecuniam, nec angitur cupiditate habendi, hic ingentes oculo irretorto *Speilat acervos*, inquit Horatius. Vide Flexibula.

ŒDIPOTHYESTES.] Et argumentum, & tituli ratio ob-scura mihi: nisi est de nefario concubitu, quo infames Œdi-pus & Thyestes; ille materno, hic filiæ; & ex quo uterque sacræ prolis infelix parens.

Si quis melodinis.] Melodinus a melodia, ut Tibinus a tibia, Eumenidibus, nisi leg. μελωδῆν sit ὄνος λύρας.

Pagina 296.

Phonicia sum.] Est encomium mulieris psaltriæ, quæ aliis cantu præit, & cantantium se gallum gallinaceum dicit. alii putant circumscribi munus phonaſci, & ea re legunt, *Pho-nasus adsum.*

Quam mobilem.] Videtur legendum, *lyram nobilem.*

Dicor. Porro is fuit Ennius.] Malim bicorporis fuit En-nius, ut sit πρόκλης insolentis dicti, se esse Pacuvium & Pompilium. Dixit autem Ennius, animam Homeri mutatam esse in pavonem κατὰ μετεμψύχωσιν Pythagoræ: deinde in ipsius corpus insinuasſe. Persius:

Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse

Maonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Musarum Pompilius.] An est Pompilius poeta? cujus te-stimonio utitur lib. 6 de Ling. Lat. an Numa Pompilius rex,

qui fuit familiaris Nymphæ Ægeriæ, unius Musarum, & primus auctor carminum apud Romanos, quæ vocavit Salaria?

Pagina 297.

Primum eam esse &c.] Sensum nullum eruo, nisi hoc dicit: Scientia psallendi est physica, quia manat a natura, & innascitur, sicut ipsa vox, basis & fundamentum ejus.

Merentis ut quietus &c.] Hujus loci sensus valde est obscurus, & ne lectio quidem satis integra: sed quantum conjectura assequi possum, videtur legendum:

Merentis, ut quietus ac demissior probandus,

Ἀζίου ὡς ὑπώκινος, ἰωνίδος κιναιδίου.

Non omnibus personis eosdem motus vel gestus convenire, sed alios aliis accommodatos esse: velut lugentis & sordidati, submissus motus probatur: contra viri clari & florentis, magnificus ac gravis; cinædi, mollis & dissolutus. Ionicum motum vocat lascivum & effeminatum, ut Horatius lib. 2 Carm.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo.

quomodo & Comici Græci frequenter usurpant ἰωνίδος, pro eo, quod est ἄβρὸς. nimirum ab Joniis populis Asiæ, quos traditum est fuisse inertes, choreis deliciisque mancipatos.

Acerbus qui tibi &c.] An legendum: *Ac cervus*, vel, *Acer fus*, qui tibi nihil mali fecit ob præclaram tuam artem figendæ verutis? An Nonius reposuit verutis, pro veritus? ob artem scilicet Musicam.

ΠΑΠΙΑΣ ΠΑΡΗΤΟΣ.] Arguit vulgus, quod insignem formam veræ laudis ab inani specie gloriæ nesciat discernere: tum in laudando quis sit adhibendus modus, aut quæ ratio servanda, præcipit. Eo pertinet inscriptio Papiapapæ. an Πάπιος, Πάππος? quæ sunt velut indigitamenta fenum, alterum virorum proprium, alterum commune feminis, ut alibi diximus. Non desunt tamen, qui inseribant Παπίη Πάππα; quod proverbii usum habet, vel cum vulgares blanditias & assentatiunculas repudiamus, quod istiusmodi ineptiæ senibus & pueris convenient; vel cum monemus, unicuique debitum verborum honorem esse tribuendum; ut apud Homerum ab Agamemnone jubetur Menelaus blandiri copiis Græcorum:

Πατράδην ἐν γενεῇς ὀνομάζων ἄνδρα ἑκάστον.

A a 3

Quod plerique faciunt putidiuscule, ad promerendam gratiam pleno modio verborum honorem principibus viris deferentes.

Ante aures modo.] Non erant, inquit, capilli exquisita vel odiosa elegantia compositi, sed ante aures tantum demittebantur parvuli cincinni, intorti ex illis capillis, qui in ima parte temporum juxta aures adnascuntur. Hos suspicor vocari *soboles*, a stolonibus sumta metaphora, quos veteres solitos crispere verisimile est: quemadmodum etiam hodie plerique Germaniæ & Belgiæ populi faciunt. Sane studium comandi illos notat Petronius his verbis: *Descendentes ab aure mea capillos meos dentata manu duxit.* Isidorus Orig. lib. 19: *Antia sunt cincinni dependentes prope auriculas; Græco vocabulo ab auribus dicta.* Glossarium: *Antia, κόμαι διὰ τῶν κροτάφων περιμένειν γυναικῶν.* etfi Festus aliter.

Pagina 198.

Quos calliblepharo naturali palpebra &c.] Βλέφαρα Græci vocant palpebras & pilos in extremo ciliorum margine natos, quibus in videndo lucis nostræ radii diriguntur. Hinc καλλιβλέφαρα, & malarum remedia, & formæ lenocinium in ea parte dicuntur: quæ Plinius varie solet vertere, nunc remedia glutinandis palpebris, nunc replicandis, nunc circumliniendis. Ex eo Varro in honesta matrona laudat palpebras tinctas calliblepharo naturali, quasi nativa pulchritudine, non ascita & fucata, qua utuntur mulieres interpoles. Juvenalis:

Ille supercilium madida fuligine inttum

Obliqua producit acu.

Tertullianus de Habitu muliebri: *Medicamenta ex fuco, quibus mala colorantur, & illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producantur.*

Fistum levi marmore.] Ita Nævius lib. 1 Iliados:

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Et Lucilius *pectus marmoreum* lib. 28 Satyr.

*Hic corpus solidum invenies, hic stare papillas,
Pectore marmoreo.*

Diffingitur purpura.] Παθετικῶς, pro diffingit, i. e. versicolore facit. Est enim Diffingere, aliam formam inducere. Horat.

Neque diffinget, infestamque reddet.

Μοιμήσεται τις μάλλον κ. λ.] Hoc elogium proverbio ce-

lebratum inscripserunt operibus Apollodori pictoris, ejus, qui primus umbrarum imitationem invenit. Plin. lib. 35, cap. 9.

Umbra quoque spei.] Proverbium, de spe tenui, aut nulla, ut καπνοῦ σκιὰ, de re vili & nihili, Sophocles Antigona: Τὰ δ' ἄλλα καπνοῦ σκιᾶς οὐκ ἂν πριαίμην.

Pagina 299.

Qui potest laus &c.] Non potest, inquit, vera laus facile dignosci, quod multæ sunt in animis hominum quasi latebræ, & externi motus, quos ad significandam voluntatem abditam ac retrusam natura dedit, specie assimulatæ virtutis persæpe fallunt. *Furaces motus*, vocat fucatos & ascitos.

PARMENO.] Insectatur mortalium stultam temeritatem, qui cupiditatibus & ambitione præcipientes, se ipsos assiduis laboribus fatigant: cum nihil sit beatius, quam rebus omnibus relictis, studiis ingenuis operam navare. E quibus humanissimam & aptissimam ad tranquillitatem vitæ curarumque levationem judicat poeticen, cujus partes multas, & varia genera recenset. Hinc inscribit nomen Parmenonis, illius cantilatoris celebrati proverbio Græco, Οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμέναντος ὄν.

Alia trabes pronis.] Ennius Medea:

Utinam ne in nemore Pelio securibus

Cæsa accidisset abiegena ad terram trabes.

Ex illo Euripidis:

Μηδ' ἐν νάπαισι Πελίου πρᾶσιν ποτὲ

Τρηΐεσσα πεύκη.

Catullus:

—— illa procul radicibus exturbata

Prona cadit, lateque & cominus obvia frangens.

Arcyas Viscum &c.] Ἀρκυαί, casses ex denso & crasso fune, ad venationem ferarum. Viscum, rete, a tenacitate. Martial. de urso: *Implicitum visco*. Posterior vox corrupta est. alii reponunt, *sagenam*, nonnulli *fugela*: quibus me judicem non interpono.

Pagina 300.

E cavo fonte.] Mira echo, quæ resonans e fonte, redditur in silva. Videndus Plinius.

Pari hujus &c.] Forte, *Patri hujus*. Patri huic nascuntur pueri de musica aut numero.

In argumētis.] M. Varronis unius omnium doctissimi judicium, quod de tribus Comicis Latinis hoc loco fecit, verissimum censei merito debet. Sed de Cæcilio nobis difficile est affirmare, quibus injuria temporum vel ipsa rerum confectrice vetustate, omnes illius fabulæ perierunt. De Terentio & Plauto ipsorum superstites comœdiæ satis indicant, quam sit alter politus, castus, in effigendis moribus, & personis quibusque accommodandis gravis; alter facilis, copiosus, varius: ut non sine ratione doctissimi veteres judicaverint, illius comœdias magna ex parte a Lælio atque Africano, viris gravissimis, expolitas, vel etiam confectas esse; hujus sermone Musas lucuturas fuisse, si Latine loqui vellent.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.] Hæc Satyra incessit philosophos, qui magna contentione & varietate opinionum inter se disceptant de ultimo fine bonorum, ad quem debent omnes actiones & consilia vitæ referri.

Neque in pulvere mythico.] Significat res graves & serias tractaturum. Loquitur autem viator, qui tanquam longam viam confecturus, in hoc ait se parare viaticum copiosum, & instructum, itaque nihil muto: etsi Scaliger non male, *Po-lubro mythico*. nonnulli reponunt, *pulvere Libyco*; quod in plerisque Libyæ locis incolæ soliti carnes coquere in arenis, solari calore ferventibus.

Tum contremula.] An dicit, philosophiam natam & altam in Academia, quæ haud procul a litore? an Lunam significat? quæ, quod humorem terris inducit, apte dicitur aquilenta, ut a vino vinolenta, a temeto temulenta.

ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ.] De eduliis, & peregrinis ciborum generibus, quæ ganeones terra & mari conquirunt: de quibus videndi Plinius, Athenæus, Clemens Alexandrinus libr. 2 Pædagogi, & alii.

Hædus ex Ambracia.] Quis est? an animal quadrupes? quod tamen non in Ambracia, sed Media insula maximum ac pulcherrimum fuisse, auctor est Varro lib. 2 de Re rust. & Clemens lib. 2, & in agro Tiburtino, Juvenal. Sat. 11, 65:

De Tiburtino venit pinguis agros

Hædulus, & toto grege mollior, inscius herbæ.

an piscis? qui idem *κάρπος*, quem in sinu Ambraciæ optimum fuisse testatur Archelstratus apud Athenæum, & Ennius in Ichthyophageticis:

Mus Mitylenæ est; pecten caprusque apud Ambraciæ sinus.
sic enim legendum puto in Apulejo, Apologia 1, & piscem
eundem esse *κάρπον* & hædum Ambraciotam.

Pagina 301.

ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΩΓΗΣ.] Exagitat forticulos istos, qui cura aliqua graviore oppressi, aut adducti in extremum vitæ discrimen, sibi ipsi mortem consciscunt.

An monuce ῥώσας purus.] Fortassis legendum, *μόνον ἐρώσας purum.* Devirginatus est, qui ex ephebis excessit, cui

ævo florente juvenitas

Occipit, & molli vestit lanugine malas.

Contra *Purus*, investis & imberbis, ut idem Lucretius lib. 4:

Puri sæpe locum propter,

pro pueri.

Quemnam te esse dicam?] Ennius in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

Lacus sanguinis.] Ita dixit venas, in quibus sanguis fervet.

Si ob eam rem gangræna non sit.] Al. *mox sit.* Ob eam rem, id est, digitum. Locutio Varroni familiaris, cujus exempla permulta sunt in libris de Re rustica. Quamquam in vulgatis libris est — *non sit*; id est, ob digitum præcisum. non male.

Quia — Prusiades.] Prusiades Prusias, ut Scipiades Scipio. Lucilius:

Cornelius Publius noster

Scipiades dicto, tempusque intorquet in ipsum.

Idem. lib. 11:

Scipiada magno improbus objiciebat Asellus.

Pagina 302.

ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ.] Fulmen, telum Jovis, ad quod expavescebant miselli, & ignari rerum cælestium.

Cognitio enim tonitrus fulget &c.] Legendum, *Cognito enim tonitru fulget, & post tonitrum fulgura a &c.*

Majores solitos &c.] Hunc morem alludit Plautus Stichus:

Decumam partem ex voto Herculi polluceam.

id verbum sacrificale, Dîs reddentium libamenta. Cato de Re rustica: *Jovi dapali culignam vini, quatum vis, polluceto.*

PLUTORINE.] Charisius unus meminit lib. 1; sed libri

corrupte referunt *Plautorino*. *ῥινὴ*, est lima, vel instrumentum auro fundendo aptum. Vide *Cosmotorine*.

Scriptulum.] Suspitor huc pertinere illud, quod posuimus inter incerta *Satyrar.* ex *Arnobio*, *Ubi denique Apollo &c.* p. 317.

PRANSUS PARATUS.] Hoc proverbium unum omnium elegantissimum Varro inscribit *Satyræ*, in qua monet, paratum ad omnem casum & semper intentum esse hominem oportere, quo constare in omnibus actionibus vitæ possit sibi met-ipsi, nec in ullo officio claudicare. Quod maxime quidem convenire principibus, & rempublicam gerentibus præcipit *Flexibulis*. *Quare*, inquit, *o Marce, pransum ac paratum esse hoc munere oportet*. Idem adscribimus nos emblemati nostro, cujus pictura miles armatus, seposita bulga, in patenti campo se hosti offerens. Est enim tralatium a militibus, qui pransi & curatis corporibus, expediti ac parati ducebantur ad pugnam; quia, ut *Ulysses* monet *Græcos* *Il. t. v. 167* sqq.

Ὅς δὲ κ' ἀνὴρ οἶνοιο κορεσσάμενος καὶ ἐδωδῆς,
'Ανδράσι δυσμένεσσι πανημέριος πολεμίζει,
Θαρσαλέον νῦ οἱ ἦτορ ἐνὶ φρεσὶν, οὐδέ τι γυνῖα
Πρὶν κάμνει, πρὶν πάντας ἐρωῆσαι πολέμοιο.

Cat. lib. 5 *Originum: Exercitum suum pransum paratum, cohortatum eduxit foras, atque instruxit*; quem locum politissimus *Lipsius* primus observavit. Porro diversum ab hoc, & contrarium sensum, habet *Pransus potus*: quo notatur homo dissolutus, & temere negligenterque res suas agens. nihil enim serium navare, aut efficere potest is, qui multo cibo & potione se complet. *Cic. pro Milone: Adde inscitiam pransi poti oscitantis ducis*. *Plaut. Menæch.*

Prandi ac potavi, scortum accubui.

Martial.

Prandeo, poio, ludo.

Nitens humu.] Imitatus *Virgil. lib. 2 Æneid.*

Pressit humu nitens.

ubi *Servius: Incedens per humum, & est adverbium.*

PSEUDOLUS APOLLO.] Titulus *Græcus* est in omnibus libris veteribus, *περὶ Θεῶν ἀπαντήσεως*, de occurso, vel exceptione Deorum. Sed an religionem Deorum Varro queritur neglectam? cum homines improbi Deos quasi servos excipiunt, & ad omnia, quæ volunt & affectant, producant. an suggillat ipsos Deos? quos constat certis hominibus ad libidinem suam designatis, mutata forma occurrisse, & quo

liberius flagitiis suis indulgerent, servisse etiam mercenariam servitutem: sicut Apollo flagrans amore Admeti regis, ejus armenta pavit, nec agnitus fuit Deus.

Quod in ejus Dei &c.] Quem Deum, aut quod oppidum significet, non intelligo.

Pagina 303.

Aut septem &c.] Vult parem chorum, nec imparem numerum admittit. itaque legendum puto, *haud septem sinuero.*

PSEUDONEA.] Prisciani omnes libri ita habent, auferendi casu. ex quo forte restituendus titulus *Pseudoneus*, *Ψευδώνευς*, ut hac Satyra templorum cultum vanum, & inutilem magnificentiam notasse putandus sit: quod etiam fecit Arnobius lib. 6 Adversus gentes.

Per æviternam.] Varro lib. 5 de Ling. Lat. *Ævum ab ætate omnium annorum: hinc æviternum, quod factum est æternum. Hinc Poeta, Æterna templi cali. Idem Dolio: Mundus domus est maxima homuli.*

QUINQUATRIA.] Hac Satyra infectatus est medicos, & omnem ipsorum artem illudit, velut sordidam, abjectam, & vix libero dignam. nimirum medici olim ipsimet manibus suis venas incidebant, medicamenta præbebant, emplastra, collyria admovebant, eademque omnia per se curabant, ad quæ aliena nunc opera utuntur. Sed titulus est obscurus & corruptus: qui mihi videtur non incommode posse restitui, observata veteri ratione scribendi, qua librarii pro litera C, scribebant qu; cujus rei ignoratio Varroni sæpe vitium attulit. Quid si igitur hic reponamus *Cyniciatri*, *κυνικίατροι*? quo nomine apte dicuntur medici chirurgi, quasi canini & mordaces: quod secando, vellendo, urendoquæ assidue corpora affecta lacerant. nisi forte, ut *Œdipothyestes*, ita *Cyniciatri*, *Cynici* & *medici*, quos inter se componit: ut *Herophilum*, medicorum principem, cum *Diogene Cynico* contendisse ex fragmentis apparet.

Qui Tarentinum.] *Heraclides Tarentinus*, celebris auctor medicinæ: e cujus libris multa in suum opus *Naturalis historię* *Plinius* transtulit. *Laertio* dicitur *ιατρὸς ἐμπειρικός*. Eum Varro hic confert cum *Heraclide Pontico*, philosopho nobili. Sic enim accipio verbum *Contendere*: etsi *Nonius* aliter.

Hic bipensiles forcipes &c.] Hæc connumerat inter medicis instrumenta, ut & *Lucil.* lib. 19:

Scalprorum forcipumque millia viginti.

Et paulo post: *Qui vis forcipibus dentes vellere.* Inter quæ Paullus J. C. etiam ponit collyria, emplastra, ferramenta: quia olim, ut dixi, medici iidem chirurgi. Gellius lib. 12: *Cum vulnera ejus a medicis exsecabantur, videre solitus fuit.* Lampridius in Commodio: *Imitatus est & medicum, ut sanguinem mitteret scalpris feralibus.*

Nempe tuo.] An legendum, *nempe duo?* ut consequar illa duo? scilicet, ut bibam amaras & insuaves potiones, & vires corporis deminuum. Sed de absynthio aliter Plinius lib. 27: *Latinorum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque absynthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorifice arbitratis majoribus.*

Cape hanc caducam.] Præbet ægroto viuum & quidem dilutum, & mixtum aqua fontana. *Caducam Liberi dapem,* ut alibi, *Libamenta legens caduca victus.*

Nido potili.] Nidus potilis, poetice dicitur poculum, quasi mansiuncula & loculamentum potus.

An hoc præstat.] An hoc te jactas, medice, inquit, quod e ventre hydropici aquam emittis? Sed hac re multum te præstat aquilex, qui arte elicit aquam e scaturiginibus, id est, ὑδροσκόπος, vel, τὰ ὑδραγωγία ἐργαζόμενος, ut exponit auctor Glossarii. in qua significatione hoc verbo utuntur Plinius & Callistratus Ict. Quamquam Varroni fortassis, ut Scalligero videtur, Tuscus aquilex dicitur is, qui sacrificiorum & rei divinæ procuratore, quarum rerum periti Tusci erant, aquas pluvias eliciebat. Festus: *Aquilicium dicitur, cum aqua pluvialis remediis quibusdam elicitur* &c.

Tu Phædi contra.] Notatur medicus sordidus & egenus. Porro Nonius observat, Varronem hic masculino genere dixisse Turdum: quæ vox cum hoc toto fragmento non invenitur, Lipsius tentavit eam reponere, verbis paululum trajectis: *Ejus prius turdum quam alvum subducere malis.* hac sententia: Cum vides ægrotum eburneo lecto & purpureo toro jacentem, insolens tanti apparatus, nihil audes contra illius sententiam dicere, & homo famelicus mavis turdum, quem appositum vides, furtim & clam auferre, quam alvum ejus subducere ac mitigare. Mihi videtur Nonius hic errasse, ut alias sæpe, scripsisseque Varronem, *Ejus prius alvum, quam tylen subducere malis*; id est, Potius cupis arte medica vitiliginem tollere e corpore hujus divitis ægroti, quam manibus levare, vel auferre operosa & splendida illa stragula, quibus instra-

rum vides. Sed est in libris veteribus, *tympen*. unde suspicor, in Nonio leg. *Tumbi* masc. generis; & *tympen subducere*. facete lectum, in quo, velut in sepulcro, compositus jacet dives ægrotus, vocat *tympen*. Et eam esse veram lectionem, ausum præstare.

Pagina 304.

SARDI VENALES.] Hujus proverbii usus, ubi magna frequentia sordidorum hominum, quorum ars & opera venum it: ut sunt in aulis principum satellitum agmina, in tribunilibus greges rabularum, in funeribus atratorum catervæ. Cic. ad Fabium Gallum: *Habes Sardos venales, alium alio nequiores*. Origo ex eo, quod Tiber. Gracchus Cos. cum Sardiniam Corsicamque subegisset, nihil prædæ inde abduxerit, præter mancipiorum vilissimam multitudinem, quorum venditio in multos dies contemtim protracta. Vid. Plutarchus in probl. Festus lib. 17, & Libellus de Origine principibusque gentis Romanæ, cujus auctorem esse Q. Asconium Pædianum, mihi quidem non est dubium.

Te Anna perenna &c.] Ita hos versus emendandos censeo apud Gellium lib. 13, cap. 21. Anna Perenna colebatur ad initium anni, id est, Idib. Mart. quo annare, perennareque commode liceret, auctore Macrobio. Ovid. lib. 3 Fastor.

Nec mihi parva fides, annos hinc esse priores:

Anna quod hoc cæpta est mense Perenna coli.

Et:

Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,

Non procul a ripis advena Tybri tuis.

Panda appellata est a pandendo, quod Tito Tatius, Capitolinum ut caperet collem, viam pandere atque aperire permisum fuerit, ut refert Arnob. lib. 4. Varro lib. 1 de Vita populi Rom. eandem putat cum Cerere, dictamque a panis dando, quod qui ope indigerent, & ad asylum Cereris confugissent, panis daretur.

Λατὼ, Pales.] Λατὼ, Dorice pro Ἀπὼ, Latona, Apollinis & Dianæ mater. Pales, Dea pastorum & pecoris, cujus festa Palilia, vel Parilia, XX Kal. Majas. Ovidius lib. 4 Fastor.

Palilia poscor.

Non poscor frustra, si favet alma Pales.

Neriones.] Quæ & Nerio & Neria, conjux Martis: de qua multa Gellius loco illo, quem laudavimus.

Lucuns, nihil.] Lucuns genus panificii melliti commemorat Varro lib. 2 Peripli. Festus vocat Lucunter: Græcis est λευκαρτης, ab aspersione farinæ, quæ alba est. Hinc Lucunculus Apulejo lib. 10 de Asino aureo: *Panes, crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.* Tertull. de Spectaculis: *Stillicidia mellis de lucunculo venenato.*

Eam suppetias.] Ire suppetias, ut Oppius lib. 5 de Bello Afric. *Nuntiabantur auxilia magna, equitatusque oppidanis suppetias venire. & , Oppidisque suppetias profectus est.*

Nec res, nec ratio.] Significat, nullam esse consolationem, nullum auxilium. Terent. in Heaut. jungit rem & consilium:

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

Similiter Plautus Pseudolo:

Juvabo aut re, aut opera, aut consilio bono.

Sallustius Catilina: *Neque res, neque spes bona ulla.*

Dissociaque omnia &c.] Totum hoc sumfit a Lucilio lib. 29 Satyr. ubi Nefantia pro nefandis posuit.

Hoc dico compendiaria.] Ellipsis, pro Compendiaria via. Seneca ad Lucilium: *Hanc itaque compendiariam excogitavit: & , Ad maximas te divitias compendiaria ducam.*

SERRANUS.] Comitiorum ratio severa & integra, temporibus majorum,

Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva

Tradidit, eque suo dictator venit aratro.

ait Manilius: postea corruptis moribus, populus nullo delectu, nullo judicio usus in mandandis magistratibus. ita sæx hominum irrupit in curiam: quod hæc Satyra notat.

In anni tetrachordio.] Eleganter & apte. nam tetrachordium invenisse traditur Mercurius ex varietate quatuor anni temporum, ut scribit Macrobius lib. 1 Saturnal.

Sculponeatum bigas &c.] Sculponeæ calceamenta sunt rustica Catoni cap. 59, ubi præcipit, Sculponeas bonas alternis annis dari oportere familiæ rusticanae. Fulgentius interpretatur, cestus plumbo ligatos, Casina Plauti illo versu, *Quid quæso potius quam sculponeas?* hinc Sculponeatus, calceatus sculponeis. *Bigæ cornuta,* sunt boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.

Arivo Deo.] Ita vocat, opinor, Triptoleum, qui in Attica regione usum agriculturæ primus invenit, & quo mortales edoceret, elatis serpentibus, quibus tanquam curru ute-

batur, totum terrarum orbem peragravit. Valerius Flaccus lib. 1 Argonaut.

—— curru ut favos frenasse dracones

Creditus, ignaras Cereris qui vomere terras

Induit, & flava quercum damnavit arista.

Arivus, forte ab arando.

Pelum cedere.] Ita libri veteres. optime. notat sordes confulis, qui, factus de figulo, alteri cedit figulinam; quod omen ille accipit, quasi ex eodem luto idem possit exire. Πηλδς, pelus, lutum, argilla; unde πηλογόνοι a Callimacho dicuntur Gigantes, quasi e luto, seu terra, prognati.

Pagina 305.

Noster Atticus, rivalis &c.] Legendum, *Noster antiquus, ruralis homo*; ut Gerontodidascalo, *Priscus homo, ac rusticus Romanus.*

Cum dixisset Vitulus.] Fuit cognomen Pomponiorum; ut Taurus Statiliorum, Capra Anniorum, auctore Varrone lib. 2 de Re rust. etiam Voconiorum & Octaviorum, ut ex antiquis inscriptionibus liquet.

Irrupit se.] Ita Attius Epigono: *Ita imperius stupiditate erumpit se.* Varro Marciore: *Ventique frigido se ab axe eruperant.* Gellius lib. 15: *In fugam se prorupit.*

Rostrum in protrudendum cefferent.] Videtur legendum, *Rostrum intro trudendum cefferint.*

SESQUIULYSSES.] Hunc titulum, ut magnificum, notat Plin. in præfatione librorum Nat. hist. Videlicet Homerus fingit Ulyssem in mari decem annos solidos jactari: Varro suum, quem inducit, pares labores & errores subire in mari; hoc amplius hære & errare in diverticulis philosophiæ. Itaque Sesiuiulysse accipitur pro callidissimo & prudentissimo.

Suspendit Laribus &c.] Solebant in compitis suspendere pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in honorem Deum Larium, ut vivis parcerent, ut essent istis pilis & simulacris contenti. Hinc Varro vocat molles pilas, quas fingit in navi suspendi Laribus marinis; de quibus meminit Livius lib. 40, referens, illis ædem vovisse Lucium Æmilium Regillum in bello contra Antiochum regem prælio navali, quæ XL post annis dicata fuerit. Ne quid tamen dissimulem, est in antiquis libris *marinas*, in est, pilas in mari consecras, aut suspensas.

Reticula ac strophia.] Reticulum hic non est tegmen capitis muliebre, ut Nonius accipit; sed rete lineum, quod deli-catuli implebant rosis aut floribus. & Strophia sunt textæ fasciolæ, e quibus fiebant coronæ, auctore Festo. Lares autem solitos ornari floridis coronis, notissimum est.

Hic enim omnia erat.] Omnia esse, proverbiî formam habet, ut apud Græcos τὰ πάντα εἶναι. Æschylus:

Ζεὺς ἐστὶν αἰδῆς, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός,
Ζεὺς τοι τὰ πάντα.

Demosthenes: Πᾶν ἑκείνος ἐν αὐτοῖς. Laetius lib. 4 e Pam-metro:

Ὅ πάντα πάντῃ Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγώς.

Liv. lib. 50: Demetrius eis unus omnia est. Lucanus lib. 1:

Omnia Cæsar erat. Martial. lib. 5:

Hermes omnia solus, & rex unus.

Pagina 306.

Veste pulla candidi.] Vestis pulla hic non est atra & lugu-bris; sed non alba, non pura, qualis erat toga prætexta pue-rorum & epheborum, circumdata purpura. nam toga virilis pura, candida erat, sine ulla purpura. Catullus ad Mallium:

Tempore, quo primum vestis mihi tradita pura est.

Papinius lib. 5 Silvar.

Nec saltem teneris ostrum juvenile lacertis

Exiit, albentique humeros induxit amictu.

Amictus pascunt pectore.] Pectori amictum adstringunt & apprimunt, exponit Turnebus. Ego arbitror, Pascendi verbo nova quadam ratione, & præter vulgatam consuetudinem, Varronem hic abuti pro fovere & servare: quomodo fere in sacris hoc ipsum verbum usurpabant, præcone acclamante, *Pascito linguam*, id est, coerceto & teneto. Hoc enim dicit: Ephebi amictus submissos modeste foveant animo, cujus opera illos componunt & parant; suntque in veste non pura mori-bus candidi. Quod institutum, præclarum sane, utinam ser-varent hodie nonnulli, qui vestimentis profitentur innocentiam & humilitatem, sed non pascunt amictus pectore: in quo

Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra

Sævior intus habet sedem.

Ipsam audivi.] Cyclopem, quem Ulysses vino decepit.

Vino invitari &c.] Ita Plautus Rudente:

Neptunus magnis poculis hac nocte eum invitavit.

Sallust. lib. 4 Historiarum: *Cum se cibo vinoque læti invitarent. Adversæ venti ceciderunt.*] Dicuntur venti cadere. Horat. lib. 1 Carmin.

Concidunt venti, fugiuntque nubes.

Liv. lib. 46: *Ubi primum aquilones cecidere.*

Mare volvere.] Liv. lib. 47: *Circumagente se vento, fluctibus dubiis volvi cœptum est mare.*

Album canem.] Vertit Homeri κύνα ἀργύρον: de quo inter grammaticos magna dissensio est. Album vero Nonius interpretatur, mitem & placidum.

Pileum ideo non.] Prisci Græci nulla capitis operimenta habebant: tantum velabant caput pallio contra ventum, solem, pluviam. Indicat Homerus, qui nec pilei, nec causiæ usquam meminit: & cum Laerti rusticanti tribuit αἰγῆν κυνέην κεφαλῇ, & Ulyssi mendico κυνέην, intelligit pellitum munimentum capitis, loco galeæ. Varro ait, Diogenis Cynici habitum cultumque vestium alium fuisse, quam Ulyssis: illius pallium laxum ac demissum, & tegendo corpori, & velando capiti; hujus tunica brevis & arc̃ta solum corporis operimentum, nec aptum capitis obnuptui. Ita hunc fuisse capite aperto, quia pileo carebat: a quo etiam pictura ejus sine pileo viscebatur, donec Nicomachus pileum addidit, auctore Plinio lib. 30. Quam picturam Varro fortassis hic ita interpretatur, ut Diogenes palliatus significet Sapientem, Ulysses tunicatus, & sine pileo, Sapientiæ studiosum. Sed in scena Ulysses palliatus semper inducebatur, sive quod Ithacæ incolæ pallio amiciebatur, sive quod insaniam simulans, eo se texerit.

Unam enim viam &c.] Zeno princeps Stoicorum voluit, sola virtute vitam beatam perfici: Carneades ea bona, quæ sunt in corpore, tanquam virtutis instrumenta adjunxit. De his sententiis loquitur hic Varro; cujus verba perscripsi, quomodo recitantur a Nonio. Verumtamen libens assentior eruditissimis viris Justo Lipsio, & Josepho Scaligero, quibus videtur, Nonium errasse, reponendumque verbum Desabulare, quod est fabulo sternere.

Pagina 307.

Horridus miles.] Est ab Ennio Annal. 8:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ganeum accensum.] Ita calidum lupanar, fervens stupris; dixit Juvenalis:

M. T. Varro. Vol. II.

Bb

*Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuum, atque suam.*

Jugere volitans.] Prognosticon imbris. Festus: *Jugere dicuntur milvi, cum vocem emittunt.*

SEXAGESIS.] Hac Satyra inducitur senex quidam, qui, cum se longo itineri commisisset, in via somno oppressus, continuos quinquaginta annos obdormivit, inde exporrectus concessit Romam, ubi reperit, antiquis & moribus & viris, quibus stare quondam respublica solebat, nihil esse loci. Ergo quod senex ille multa queritur de contemptu sexagenariorum, ab eo titulus Sexagesis.

Adest fax &c.] Vetus poeta apud Ciceronem lib. 1 de Divinat.

Adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio.

Pagina 308.

Quam Socrates calvum &c.] Quis vero iste Socrates ut glaber & depilis laudatur? Censeo emendandum, τὸ κρᾶς ἐστὶν *calvum*. Cum essem, inquit, tam lævis & sine pilis, quam caput est calvum; factus sum totus setosus, & infestis undique horrens aculeis, ut ericius seu echinus. de quo vide Aristotelem, Plinium, & alios.

Dedisses equimentii.] Nonius hoc nomen scribit cum diphthongo. inepte. Deducitur enim a verbo Equire, significatque mercedem, quæ pro equi & aliarum quadrupedum admittura solvitur, ut recte Turnebus observavit.

Reum ducebat esse κοινόν] Hoc dicit: Judex avarus & inhians bona rei, quasi prædam, judicabat, illum esse publici juris & mancipii. Videtur autem respicere ad proverbium Græcorum, Κοινὸς ὁ Ἐρμῆς quo significatur, decere communes utilitates in medium asferre.

Δὸς καὶ λάβε.] Est proverbium Græcorum, natum a negotiatoribus, quorum commercia ubique constant vicissitudine dandi & accipiendi. Plato in Axiocho tribuit Epicharmo comico; cujus versiculum hunc ait Prodico sophistæ semper in ore fuisse:

Ἡ δὲ χεὶρ τὴν χεῖρα νίξει, δὸς τι καὶ λάβε τι.

Varro concinne jact, hoc unum fervere in judiciis; notans eo judices leves & iniquos, qui non judicant ex præscripto juris & legum, sed corrupti muneribus, judiciorum religionem, quasi mercem, vendunt. De quibus scite Petronius:

Ergo iudicium nihil est nisi publica merces,

Atque eques in causa, qui sedet, emta probat.

Carnales arripiunt.] Al. *Casnares* —. Casnar Oseorum lingua significat senem. Varro lib. 5 de Ling. Lat. Fest. lib. 3.

De ponte in Tiberim.] Hinc proverbium, Sexagenarios de ponte dejicere. de quo multa Ovid. lib. 5 Fast. & Nonius Marcell. Cic. pro Sex. Roscio: *Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem LX de ponte in Tiberim dejecerit.*

Pagina 309.

Hui muli.] Ita Scaliger. recte. Homines stupidos per contumeliam vocabant mulos & asinos. Catull.

Mule nihil sentis,

Terentius Eunuchus:

Flabellum tenere te asinum tantum.

Tollit nisi veneno.] Ludit in ambigua notione verbi Tollere, quod & erigo significat, & occido. Filius, inquit, non tollit patrem, nisi veneno, id est, non allevat, sed enecat. Similis ambiguitas verbi Sustollo, qua luserunt in Neronem illud:

Quis neget Æneæ magni de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem.

Et αἰπὼ apud Homer.

SYNISTOR.] Notat curiosos astrologos, qui cæli plagas, & mundi fata, atque secreta rimantur, nec, quod ante pedes est, vident.

SYNEPHEBUS.] Inscribitur Satyra, quæ damnat consociationes infidas & instabiles, quales fere sunt inter dominos & servos: ideo quod inter eos, qui una adolescunt, plerumque existunt istiusmodi coitiones consensionesque, nec sinceræ, nec diuturnæ. nimirum in illis morum studiorumque similitudo gignit quandam benevolentisæ vinctionem, quæ mox, confirmatis & ingeniis & ætatibus, facile dissolvitur. Sed & Cæcilius comicus Synephebum dedit.

Hodie si possumus.] Accipio Saturnalia, optimum dierum, ut vocat Catullus. Primum, quia is dies fervorum, in quos hæc Satyra; deinde quia dicatus publicæ privatæque lætitiæ, quo solemne munera mittere ultro citro, vacare ludis & spectaculis, ad summam sine curis vivere, & unum curare genium. Quod ergo dicitur hoc die populo deberi, intelligo ludos, fabulas, aut alia spectacula publica.

B b 2

Hic narium seplasia &c.] De Seplasiis dixi jam ante Ἀνδροπαυρία. *Hedycus Neapolis*, est, opinor, unguentaria vel negotiatio, vel confectio, qua celebris & eximia Neapolis. Plinius lib. 13, cap. 1, refert tres civitates arte conficiendorum unguentorum, quæ Græca voce dicuntur hedysmata, laudem meruisse, Capuam, Neapolim & Prænestem.

Cum octo medicarios &c.] Corruptus locus, cujus emendationem certam non invenio. quid tamen mihi in mentem veniat leviter suspicari, non celabo lectorem. Putarim leg. *Cum octo pedicarios honestos, aut HS. semis dare possis, mittet.* hoc sensu: Dominus te manumittet, cum possis illi dare octo patricos cinædos, seu meritorios formosos, aut sestertium semis, quod satis ad impetrandam libertatem, quam liberales domini vel libella dabant. Vide quæ dixi in locum illum Γυῶδε σκαυτῶν, *Ad me deca adolescentem.*

Crede mihi, plures &c.] Notat infidelitatem servorum in dominos, celebratam vulgari illo proverbio, Quot servi, tot hostes. Multos dominos, inquit, servi occiderunt: at canes dominos peremisse non sciretur, si Actæon cavisset, & ipse prius suos canes necasset.

Non nugas saltatoribus.] Nugas monoptoton & commune trium generum, pro nugax, dixisse veteres, Charisius & Priscianus tradunt. Idem hoc Varronis loco reponendum testantur libri veteres.

TANAQUIL.] Uxor Tarquinii Prisci, quæ, ubi Romam venit, appellata fuit Caja Cæcilia, & eam probitatis atque industriæ laudem consecuta, ut in nuptiarum solemnibus fuerit observatum, nomen Cajæ boni ominis causa a nubentibus frequentari. Hinc titulus Satyræ Varronis, in qua honestæ matris familias virtutes & officia persequitur. Videndi Festus, Plin. lib. 8, cap. 48, Plutarchus in Problemat.

ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΙΟΥ.] Est de structura ædium, in qua homines lautos queritur sumtu & magnificentia modum excedere. De Menippo Cynico ea, quæ pertinent ad rationem inscriptionis, pete ex Icaromenippo Luciani.

Ubi lubet ire &c.] Verba Plauti Menæchmis:

Prandium, ut iussisti, hic curatum: ubi lubet, ire accubitum licet.

Suffilimus.] Antiquæ, ut apud Plautum quoque scriptum observavimus, cum alibi, tum illo versu in Curculione:

Suffilite obsecro, & mittere istanc foras.

In lectis quondam.] Fortasse legendum, *in lecti spondam*; ut dicat, Cynicum præbitorem in convivio appoluisse putidas uvas, cum domini lautiores soliti præbere uvas optimas & lectissimas, quas in carnario, aut in horreis suspensas aservabant, de quo ad lib. 1 de Re rust. diximus.

**Ἡ ἀπάντησις. Edones &c.*] Libri veteres, e quibus legirim, ἢ ἀπάντησις edones? An coeunt, inquit, edones Romam in hoc, ut turba fiat carior annona? Sed tantum est hic helluonum, ut turdum aut ficedulam, nisi volanrem, nemo videat.

Pagina 311.

Intendas annonam.] Al. *Incedat.* Incendere annonam, ut lib. 3 de Re-rust. Excandefacere, Incendere. quod postremum etiam Plin. lib. 33. Flagellare, Vexare annonam, Ulpianus ad edictum.

Ut ait Plautus, penitissima.] Plautus in Persa:

Furtivam adductam ex Arabia penitissima.

In terræ pilæ.] Pilam terræ dixit lib. 5 de Ling. Lat. nam terra rotundā in modum pilæ. Ennius:

———— *pilam vix sol mediam complere.*

Loquitur autem de Menippo Cynico: cujus nomen hic forte reponendum: *Menippus ille nobilis quondam canes.*

Romam ipsam in Narcosi &c.] Obscurus locus, cujus sensum nullum extrico; nisi si forte dicit, Romam ipsam calumniarentur torpere, qui judicant vacuum & otiosum tempus illud, quod nundinas intercedit. *Internundinum*, intervallum nundinarum; ut *Intermensstruum*, mensium; *Interregnum*, regni.

Περὶ ἔχοντος ταριχεύας. mihi &c.] Ita habent libri antiqui, quos varii varie interpolant. Emendarim: *Περὶ ἔχοντος τὰ τερχία πύχου.* elegans periphrasis tectorii conclavis, cujus facies, inquit, est implexa & distincta parvis insitiis tessulis, tum pictura orbis terræ exornata. sic enim legendum, *radio pingens*, pro *adeo cingens*, ut Virgil.

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Sed quæ necessitas &c.] Quæ necessitas, inquit, te cogit media domo in pavimento aquam effundere, cum sint in culina urnarium & confluvium, loca aquarum effusionibus facta, & destinata? An quia vasa habes pertusā, & plumbum non habes, quod est committendis fictilibus vasis fractis. Juvenalis de dolio contracto, domo Diogenis:

———— *eadem plumbo commissa manebit.*

B b 3

Sed Lipsius reponit *polubrum*, quod est genus vasis lavandis manibus.

In pavimento non &c.] Turnebus inducit negationem. non recte. hic enim sensus: Non audes in pavimento facere lacunam, in quam aquarum effusiones deriventur, at in molli, & quasi investita humo calceos elixas: quo nihil potest esse ab elegantia & urbanitate magis alienum.

Pagina 312.

Aus cryptis, ubi.] Videtur legendum, *Ut in cryptis, ubi.*

Publica nocte te &c.] Emendo: *Noctete cavernas, quas.* Noctetis a Græco verbo *νοστέω*, quod significat redeo, eo, spatior, & publica noctetis, est publicum ambulacrum, ut Plinius & Festus vocant, quod genus hodieque habent civitates mercatu frequenti celebres.

Hæc Numa Pompilius.] Numa Pompilius rex leges tulit de ritibus sacrorum, in quibus etiam, non modo in victu communi, parsimoniam observari voluit. Earum legum capita aliquot exstant apud Plinium, ad quæ Varro hic respicit: DIS EX VITE NISI SARPTA NEI LIBANTO. VINO ROGOM NEI RESPARGITO. PISCEIS QUEI SQUAMOSEI NON SIENT NEI POLLUCETO. SQUAMOSOS OMNEIS PRÆTER SCARUM POLLUCETO.

Ut hirundines figulis.] Legendum puto, *sigillis.* Tibullus lib. 2:

Illi compositis primum docuere sigillis

Exiguam viridi fronde operire domum.

Petronius:

Est paries circa, palea satiatius inani,

Fortuitoque luto, clavos numerabat agrestes.

Quam fullo ululam.] Hujus dicti rationem sane probabilem affert Turnebus lib. 29 Advers. ceterum est in antiquis libris *ulula*: quod ipsum suspicionem mihi facit, legendum esse, *aulam ulula*. Ollarum strepitus omne genus avium terret: unde Athenienses ad fugandas ululas, quarum ibi molestia multitudo, solebant ollas in tectis disponere. Aristophanes in Avibus:

Ὅτι μὲν τε δεῖ μάχεσθαι, λαμβάνειν τε τῶν χυτῶν.

Τί δὲ χύτρα νῶν' ὀφελήσῃ; γλαυξ μὲν οὐ πρόσσει νῶν.
Hoc est: Pugnare oportet, & capere ollas. quid autem profuerit olla? Noctua non accedet ad nos.

Περὶ φιλοσοφίας.] Libri vulgati hæc attexunt inscriptioni: quos sequatur, qui volet. nam mihi hic tenebræ sunt, nisi forte totus locus ita legendus: Περὶ φιλοσοφίας natis, quos Menippe hæresis nutrita est, tutores do,

Qui rem Romanam Latiumque augescere voluit.

Quod postremum est carmen Ennii, cuius lib. 1 Annalium fuit Audire est operæ pretium, procedere recte,

Qui rem Romanam Latiumque augescere voluit.

quorum versum primum usurpat etiam Horatius Sermon. lib. 1 Sat. 2. Menippe hæresis, ut in Modio Delphice columna.

Pagina 313.

Repente vado &c.] Dicit Adonidem puerum, delicias Veneris, dum celeri & festinante gressu insequitur aprum, illius ferali dente necatum. an igitur legendum, repente fato? id est, subito & improviso; ut Lucretius:

——— repenti fulminis ictu.

& Turpilius:

Ejus aspectus repens cor torporavit.

an illud vado est a Græco βάδος?

Quod si quis undecimo &c.] Gellius ita explicat, Pari eodemque jure esse in decimo mense natos, & in undecimo. Alciatus lib. 1 Parergon censet, testatorem his verbis non agnoscere pro suo partum undecim mensium, sed eodem loco habere cum eo, quem exheredem supra scripsit. Quæ interpretatio mihi placet magis, quam Gelliana. nam partum undecim mensium Aristoteles solus recepit, ceteri universi improbarunt, auctore Censorino de Die natali. Ut mirum sit, Hadrianum Imperatorem scripsisse, id decretum a se factum ex veterum philosophorum & medicorum sententia, quo pronuntiavit, in undecimo quoque mense partum edi posse.

ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ.] Hoc proverbio significatur, inesse in liberis paternam effigiem, tam animi indole, quam corporis lineamentis evidenter expressam; quod occulta quadam virtute feminis natura efficit, non in homine tantum, sed in omnibus iis, quæ oriuntur, juxta illud Horatii:

Fortes creantur fortibus & bonis;

Est in juvenis, est in equis patrum

Virtus.

etſi Heſiodus cenſet, hominibus juſtis a Deo tribui inter cetera dona,

Τίκτουςιν δὲ γυναῖκες εὐκότα τέκνα γονεῦσι.

Baſilius in Epiftola ad Libanium: Εἰ δὲ ἐμὸς ἔστι παῖς, τοῦ πατρὸς ἔστι τὸ παιδίον.

Aſſanos multos.] *Lego, Annos multos.*

Foras betere juſſit.] Eſt ex antiqua formula divortii, ad quam alludit Cicero Philippica 2. *Mimam illam ſuam*, inquit, *res ſuas ſibi habere juſſit*, ex XII Tab. *claves ademit, exegit*. Plautus Trinummo:

Apage ſis Amor, tuas res tibi habe.

Titinnius Geminis:

At aliquis veſtrorum nuntiet

Geminæ, ut res ſuas procuret, adibus faceſſat.

Pacuvius Teucro:

Te repudio, nec recipio. mature, dico, faceſſe.

Intelligit autem Varro, ni fallor, divortium Spurii Carviliæ, qui Romæ primus uxorem ſterilitatis cauſa dimiſit. de quo videndi Gellius, Valerius, Plutarchus, & alii.

Pagina 314.

Quare ſi Dia gens.] Al. *Quare ſi id ingens*, Melius, *dia gens*, vel *dium genus*, id eſt, inclitum & divinum, Ennius Ilia, *dia nepos*. Virgil.

— *decus ſibi dia Camilla.*

Teneo Μανράν.] Al. *Teneo idem οἶάχον*. Turnebus legit *διαχονον*. Junius e manuſcripto, *Teneo μανράν*; quaſi alludat illud, quod iudices in tabulis dicere ſolebant, *μανράν γραμμήν*. Probaverim ipſe: *Teneo idem οἶα νῶον* elegans locutio, & metaphora a ſponſionibus, qua ſignificamus, nos aliquid aſſervare, quaſi indicium, vel argumentum cẽrum, aut idoneum ſignum. Si, inquit, eſt genus ab omni parte divinum, non impedio, quo minus tibi aſſumas: ipſe quidem illud teneo, ut pignus ſtirpis & nobilitatis meæ: quomodo Tacitus vocat Capitolium pignus imperii. *Sedem Jovis Optimi Maximi, auſpicato a majoribus, ut pignus imperii conditam*. Ovidius uno verbo dixit Pigneror lib. 7 Metamorph.

Accipio, ſintque iſta precor felicia mentis

Signa tuæ, dixi, quod das mihi pigneror omen,

Tetricæ, horrenti.] Apud Virgil. 7 Æneid.

Tetricæ horrentes rupes, montemque ſeverum,

ubi Servius: *Tetricus mons in Sabinis asperimus.* unde homines tristes ac severi, dicuntur tetrici.

Ducat ad Appiam.] Appia aqua erat sub templo Veneris, ornata signis Concordiæ, Pacis, Vestæ; quæ inde Appiades Deæ nominatæ, apud quas jurgia litesque conjugum disceptabantur. Ovid. lib. 3 de Arte amandi:

*Has Venus e templis, multo radiantibus auro,
Læta videt lites, Appiadesque Deæ.*

Et lib. 2 de Remedio amor.

Turpe, vir & mulier juncti modo, protinus hostes:

Non istas lites, Appias ipsa probat.

Varro Mysteriis: *In id iurgo, dos a femina ut auferatur, quæ posteaquam mihi ad Concordiam dicta est.*

ΤΡΙΟΔΙΤΙ ΤΡΙΦΩΛΙΟΣ.] Censet, hominem non posse contendere adversus impendentes vitæ calamitates, nisi firmatum assidua exercitatione, atque instructum in omni genere virtutis & scientiæ. Ut enim, inquit, equum tradere solent magistro, qui doceat componere & mollire gradum; sic hominem, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportet, ut discat versare rerum humanarum orbem. Hinc titulus Trio-dite trifolius, vel τριодиτι τριφώλιος: quod significatur homo constans & exercitus, qui in se firmissimum præsidium habet adversus mala animi, corporis, & fortunæ; vel qui est versatus in triplici genere virtutis & vitæ, otioso, activo, & ex utroque temperato. τριφώλιος, constans, peritus: cui contrarium ἀποφώλιος, vanus, & indoctus.

Priusquam in Orchestra &c.] Eadem similitudine utitur Horatius, ut ostendat, artem usu & exercitatione perfici:

——— *veluti qui Pythia cantat*

Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.

ubi Turnebus existimat Pythæales dici tibicines, qui carmina in honorem Apollinis Pythii decantabant. πύθιον enim carmen præana vocabant. Sed alii sunt tibicines, qui Pythia canebant, & juxta analogiam dicerentur Pythiæales, alii Pithæales per I, quomodo hic scribendum, & apud Cic. lib. 4 ad Atticum. *Sed vereor*, inquit, *ne te diutius lepore suo detineat rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, ac Pithaulis.* Quibus nomen inditum ab eo, quod canebant tibiis impactis in dolio, & foraminum varietate distinctis. qua de re plura v. c. Joseph. Scaliger in Æt-nam Virgilii.

Simul ac dici.] Fortasse legendum, *Si μύλαξ δίνει.* Di-

Æum alicujus Stoici, apathiæ sectatoris, qui videri intrepidus & immobilis voluit. Ita sum, inquit, omni terrore solutus, ut si molaris lapis decadat e cælo, non quæram, quid portendat. Similiter Horat.

*Et si fractus illabatur orbis,
Impavidum serient ruina.*

TRIPHALLUS.] φαλλός est apex galeæ, in quo crista ligatur. in milite index virilis animi & vigoris, ut in Ænea observat Virgil.

*Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur.*

& in Achille:

——— *cristatus Achilles.*

maxime si insignis tribus cristis, quasi jubatus, ut in Turno idem:

*Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet.*

quod ab Æschylo sumsit, qui scripsit, τρεῖς κατασκίους λόφους τεύσει. Hinc Triphalus Varionis Satyra, quæ in viris laudat habitum gravem & severum, contra mollem atque effeminatum notat.

Hic ita curat.] Melius, *distâ curat.* quod Lucilius:
Animum attendere distis.

VÆ VICTIS.] Et naturali, & honesto vincendi studio vulgus hominum abuti, dum effrenato impetu & ardore præceps fertur in certamina, quæ nec ad honestatis cultum, nec ad vitæ commoda pertinent, sed tantum ad inanem vulgi plausum aucupandum spectant. Decere quemque eniti & contendere, ut ex virtutis certamine honestissimam victoriam cum laude referat, in quo uno vinci ac succumbere, miserum est & turpe. De proverbio, Væ victis, quo utitur Plautus Pseudolo, videndi Plutarchus & Festus.

Pagina 315.

Quod in solum mihi &c.] Proverbii speciem habet, pro, Quidquid sese mihi obtulerit in solo terræ, quidquid temere & fortuito inciderit. Cicero ad Pætum: *Ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur.* Idem lib. 1 de Nat. Deor. *Hinc, quodcunque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficis.* Huic plane germanum est illud, Quidquid in buccam venerit, quo utitur idem Cicero ad Atticum.

Properate vivere.] Idem monet Catullus suam amicam:
Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.

Martialis:

Non est, crede mihi, sapientis, dicere, Vivam;

Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Vetus inscriptio Narbonæ: AMICI DUM VIVIMUS VIVAMUS. Seneca ad Lucilium: *Propera vivere, & singulos dies singulas vitas puta.*

VINALIA.] Vinalia fuere duplicia, Urbana & Rustica. Urbana novo vino libando, Jovi dicata ex voto Ænæ, qui in bello adversus Mezentium, omnis vini libationem Jovi sacra-
vit. Incidebant in mensem Aprilem, sacrum Veneri, diem IX Kal. Mai. Rustica vinalia a. d. XIV Kal. Sept. procurandis hortis, vitibusque ac vineis, dicata Veneri; e cujus templo vinum affatim hoc die effundebatur. Hinc Ovidius lib. 4 Fastor. Vinalia appellat festum Veneris: & Varro Satyram inscribit Vinalia, *περὶ Ἀποδοσιῶν*. De quibus vide ipsum lib. 3 de L. L. Plin. lib. 18, & Festum.

Centussum sartor.] Scribendum judico, *Certus sim sartor*. venusta sententia: Tu, inquit, venis, ut meas segetes sarrias, & a me accipias mercedem: at ego certus sum sartor mercedis tuæ, si labor tuus impensam meam exsuperat. Sartor pro sarritor, a sarriendo Nonius hic observavit, & Plauti Captivis.

VIRGULA DIVINA.] In virtute satis esse præsidii ad bene vivendum, ut, si illa simus muniti, omnia nobis, quæ ad vitum cultumque natura desiderat, quasi virgula divina sup-
peditent. *Virtus omnia in se habet, omnia adfunt bona, penes quem est virtus*, ait Plautus.

Quod in sparagos.] Nonius refert inter genera ciborum, intelligens, opinor, illum fructum, qui ex asperis virgultis nascitur, & inde Græcis pariter & Latinis dicitur Asparagus. Sed non est verisimile, Varronem in tam vulgari vocabulo *σπαργαρίτειν* voluisse. Itaque vel in Nonii libris asparagos reponendum, vel ejus observatio rejicienda. quod ego quidem magis arbitror. Videtur enim Varro quasi *ἀλληγορικῶς* his verbis exponere materiam Satyræ, videlicet, Satis magnam vim esse in virtute ad beatam vitam, etiam hominibus miseris et egenis, quos vocat Sparagos, *σπαράγους*, a vestibus attritis & laceris.

Ego nunc postulo Agamemnona.] Agamemnona regem prædicat Homerus corporis proceritate omnes heroas Græcos

antecelluisse: tum oratione gravem fuisse & vehementem: Hinc personam Agamemnonis inducebant declamatores, ut magni & constantis patroni, quod ex Petronii Satyrico licet colligere, & ex hoc Varronis loco.

Tantus cothurnus.] Hoc dicit: Tanto ardore & elatione animi sumit personam judicis, vel, ita se parat ad iudicium, ut humanæ magnitudinis formam propemodum excedere videatur. cum enim pedibus sit induta cothurnos, genus calceamenti adeo crassum, ut ejus accessione herois staturam possit æquare: insuper capiti imponit caliendum, velamentum instar galeri, altum atque elatum. Ejus meminit Horat. lib. I Serm.

Canidiæ dentes, altum Sagenæ caliendum

Excidere.

& Arnobius lib. 6: *Falciculæ, claves, caliendra, fomites, talaria.* Porro fastum mulierum in formanda corporis proceritate, quam Varro apte tribuit Critonæ judici, eum Juvenalis pluribus versibus insectatur Satyra 6, quos operæ pretium est omnes hic recitare:

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum

Ædificat caput, Andromachen a fronte videbis:

Post minor est, aliam credas. cedo si bene parvi

Sortita est lateris spatium, breviorque videtur,

Virgine Pygmæa? nullis adjuta cothurnis,

Et levis erecta confurgit ad oscula planta.

Pagina 316.

Et pullos peperit &c.] His lepidissimis versibus describit hirundinis, parvæ aviculæ, summam curam & industriam, quam adhibet in nutriendis pullis; dum ex diversarum stirpium ac caulium minutissimis seminibus, cibos exquisitè colligit, & quam maxima potest celeritate ad nidum defert. Vocat autem pullos fritinnientes, quod hirundinum proprium sit fritinnire, Græce τὸ φριττίζειν. Glossarium: *Fritinnunt, cantant.*

Sed pancarpineo cibo.] Pancarpineus cibus ex omni frugum genere collectus, sicut Pancarpiz coronæ dicuntur ex omnibus floribus coactæ. Sed est in nonnullis libris, *pancarpineo ocymo.*

Ad quos tum volucres.] Extremos hos versus valde corruptos habemus in codicibus Nonianis, ubi his ad testimo-

nium vocantur. Eos Scaliger, modica licentia usus, satis concinne in numeros redegit hoc modo:

Ad quos tum volucres venit pusillos,

Usque ad limina nidica esca vilis.

Ipse legerim postremum, *Usque ad limina ipsa vilis.* Julius Montanus apud Senecam:

— *jam tristis hirundo*
Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Non quærenda est &c.] Hac sententia monemur, omnia, quæ cadere in hominem possunt, subiecta esse tutelæ & potestati virtutis, ut si in ea præsidium collocemus, nulla re egeamus, nihil requiramus, semperque simus invicti. Hæc est enim illa virgula divina, quæ nullo fortunæ impetu facile convelli potest, nulla graviore calamitate affligi; cuius munere & beneficio, quidquid opramus, id sine ullo labore aut opera nostra, quasi divinitus offertur. *Penula*, vestimentum crassum contra pluviam. ex quo dictum Galbæ, qui penulam roganti amico respondit, Non pluit, non opus est tibi; si pluet, ipse utar. Juvenalis:

— *fremet sæva cum grandine vernus*
Juppiter, & multo stillaret penula nimbo.

ΤΑΠΟΚΡΥΟΝ.] Videtur infectatus homines delicatos, qui in potu utebantur aqua gelida, & refrigerata. nam veteres aquam varia atque exquisita arte refrigerabant, & maxime nivibus, ut Athenæus lib. 3 probavit, & Martialis:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem

De nive, commenta est ingeniosa sitis.
idem lib. 11:

Nec nisi post niveam Cæcuba potat aquam.

Unde celebratur Neronis principis inventum, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare, auctore Plinio. Juvenalis:

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

Non vides &c.] Hoc principium quasi commune & vulgare videtur fuisse veteribus. nam utitur Varro his Satyris tam sæpe, ut longum sit recensere, & Lucretius sæpissime, Virgilius interdum. Mnestheus medicus nobilis, quem Plinius de Coronis scripsisse refert: & alia ejusdem scripta memorat Athenæus. Alii reponunt Mnesitheum, quem ut celebrem medicum commendat Galenus in initio libri ad Glauconem.

Esse prandium caninum.] Prandium abstemium, in quo ni-

hil vini potatur, Caninum dicitur: quoniam canis vino caret: vid. Gell. lib. 13.

Ecclesiam in regiam.] An titulus Satyræ est Ecclesia? qua voce Athenienses utebantur pro concione ac conventu civium legitimo? an potius legendum, *Ecclesia in regiam arcam impancrarunt?* ut sit hoc fragmentum e Sesquilyffe, de pastoribus Ulyssis, qui illo absente e caula & stabulo in regiam irruerunt.

Pagina 317.

Aut frigidus nimbos.] Hoc prognosticon pluviæ Noniani libri referunt ex Etratione. Mihi videtur dictio illa corrupta, nihil pertinere ad titulum Satyræ, sed cum sequentibus verbis esse conjungenda, atque ita restituenda:

—— athera chionea

Aut frigidus nimbos aqua nicta,
id est, cœlum nivofum.

Ajace stramentitio. Acre.] Legerim, *Ajace stramentitio ἀκρής.* Venusta sententia: Homo meticulosus, inquit, visa Ajacis facie ex stramento, percussus subito terrore, factus es mutus & amens. Nisi quis malit titulum Satyræ esse illud, *Ajace stramentitio*, & de inani tericulamento forma quadam proverbii usurpari, ut a Cicerone Fœnei homines appellantur: quod Asconius Pædianus in primam Orationem pro C. Cornelio observavit.

Non posset eam.] Noniani libri omnes habent, *Varro, prælio captivos prædones, non posse* &c. e quibus vestigiis Junius eruit titulum Satyræ, *Prælio caprino*, *περὶ ἡδονῆς.* recte, an secus, aliis dijudicandum relinquo.

Sera parecte purgatum &c.] Ita libri veteres. recte. Scito, inquit, extinctum esse florem adolescentiæ, quoniam videbis Romæ in foro, ubi semper cœtus adolescentium, pueros libere pilam mittere. *Παρέκτι*, pubertas, unde *παρέκτατοι*, ephēbi, qui de pueritia veniunt ad pubertatem. Lucilius lib. 20:

Tum ephēbum quandam, quem vocant parectaton.

Ergo *Sera parecte purgatum*, est vacuum matura adolescentia forum; quomodo Cicero verbo Purgandi usus in Oratione pro Sextio: *Cædem maximam facias, forum purges.* Alii legunt, *Serapi recte purgatum*; & putant, hunc locum esse ex Eumenidibus, ubi de Serapide crebra mētio.

Cujus ubi annis.] Veteres libri Nonii adducunt e *Περπτα-νυκτόν*, vulgati, *περὶ γεγαμνηκτόν*. utraque lectio corrupta;

sed antiqua, meo quidem iudicio, integrior; e cuius vestigiis, non ita, ut olim leviter suspicatus sum, sed hoc modo legendum existimo: *Per Πελτανικήτων, nullius ubi annis.* Videtur autem hic locus esse ex Periplo, de regno Amazonum, quæ in bello armatæ pelta, multas illustres victorias ex Asia, & magna parte Europæ reportarunt. eadem solitæ mares, si qui ex concubitu finitimorum nascerentur, interficere, ut nullius ibi masculi vestigium inveniretur.

Απορμιο πολιπέκλιε ἐδιάκῃς.] Vetus hæc est lectio, cuius emendationem certam Junius existimat *Ἀνδρῶν πόλε περι γενεδιακῃς.* ipse tamen suspicor legendum *ἀπὸ τοῦ θυέος τὸ λίπ' ἔκκλιε διακῃς*, id est, procul a sacris averte oleum, vel, caveto adolere pingue, cuius augmento possent sacra incendio consumi. *παροιμία* aperta, quæ monet, sacrificia esse mediocritate moderanda, ne adolendo aboleantur ipsa sacra. Similis fere Platonica, *μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ*; & Horatiana, *Oleum ne adde camino.* Quamquam constat, homines profusos, ad augendam religionem sacrificiorum, omenta etiam multa flammis injecisse: quod notat Persius 2 Sat. 47:

Cum in flamma tibi tot junicum omenta liquecant.

Magos vero idem fecisse, ad usum incantationum occultarum: Catullus de Magis Persarum:

Omentum in flamma pingue liquefaciens.

In omnibus legi πολιπέκλινε πέρβατον.] Puto rectius ita scribi, *πολυτέλεια, ὑπέρβατον.*

Ne polliceres &c.] Est præceptum contrarium superiori: illud vetat in sacris profusionem, hoc sordes atque parsimoniam; &, nisi me fallit, hoc fragmentum est e Manio. Porro Nonius observat hic Polliceres, pro Pollicereris. Ego non dubito, Varronem scripsisse, Polluceres; quod est verbum sacrificale, ut antea dixi.

Denique omnes.] Hoc referunt plerique libri veteres Nonii e Satyra Inglorio, *περὶ ὧτων.* alii In glomerito: unde nonnulli legunt, *Gloria περὶ φθόνου.* forte, Varro in *κλοιῶ*, *περὶ θῶων*, de Poenis, aut suppliciis. *κλοιὸς*, catasta, *βοῖα*, in qua vincuntur nocentes. Sed hæc conjecturæ leves sunt, & parum firmitatis habent.

In Menippæis.] Fortassis, in Plutorine. e qua Charisius observat vocem Scriptulum, pro scrupulum, quam hic apud Arnobium restituendam crediderim ideo, quod Saryra illa fuit *περὶ φθορᾶς πλούτου*: cuius insigne exemplum thesauri Apol-

linis Delphici incensi & direpti. *Hirundines hospita*, *advenæ*, vel *vicinæ*, ut Virgil. *Hospita æquora*.

IN LOGISTORICOS.

Pagina 318.

Pythagoras autem.] Hanc sententiam Pythagoræ copiose explicat Cenforinus in libro de Die natali.

CATO, DE LIBERIS EDUCANDIS.] M. Cato Cenforinus, princeps Porciæ familiæ, filium, quem ex priore uxore habuit, exquisitissima cura educavit, ut refert Plutarchus in ejus vita. Idem scripsit librum de educandis liberis: a quo fortassis Varro Logistoricum suum inscripsit.

Pagina 319.

Ut qui contra &c.] Varro auctor est, Numerios prænomine olim vocatos, qui cito nascebantur; de quo videndi Nonius, Festus, & Julius Paris in Epitome Valerii Maximi de Prænominibus. Numeriam autem Deam tradit a parturientibus invocari, ut celeritatem partus adjuvaret. Sed Augustinus lib. 4 de Civitate Dei, *Numeria*, inquit, *quæ numerare doceat*.

Hiscæ manibus &c.] Aliis placet, *Hiscæ Maniabus*; Lipsio, *His Semonibus*; cui assentior. Lactant. lib. 1: *Cunina*, quæ infantes in cunis tuetur, ac fascinum submovet. Varro lib. 2 de Re rust. Apud divæ Rumæ sacellum a pastoribus satamficum. ibi enim solent sacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus, mamma enim rumis, sive rumæ, ut ante dicebant, a rumi; & inde dicuntur subrumi agni: lactentes, a lacte. Meminit & Plutarchus in Romulo, & in Probi & Augustin. lib. 4.

Cum primores cibo. &c.] Terentius in Phormione:

— ubi eris puero natalis dies,
Ubi initiabunt.

in quem locum ita Donatus: Legitur apud Varronem initiari pueros Educæ, & Potinæ, & Cubæ, divis edendi, & potandi, & cubandi, ubi primum a lacte, & a cunis transferuntur. Quod Virgilius:

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ex quibus verbis apparet, Cubæ Deæ nomen hic deesse, legendumque: Potinæ, cum cubatione Cubæ. Augustin. vocat Edu-

licam Deam; quæ escam præberet; Potinam, quæ potum. Arnobius lib. 3. Victuam & Potuam Deas recenset, sed aliq ab his Deabus infantium puerorum.

A stando Statano & Statulino.] Videntur hæc verba non male cum præcedentibus conjungi posse, & forsitan ita olim cum illis fuerant conjuncta: *A potione Potinæ, cum cubatione Cubæ. Ubi stare, Statano & Statilino, quorum nomina habent scripta Pontifices. cum primo fari incipiebant, divo Fabulino.* Ubi pueri, inquit, standi & consistendi potestatem habere incipiebant &c. divo Fabulino. Lactantius Statanum & Statilinum nominat, ut Deos præfides & assistentes.

Pagina 320.

Cum cibum ac potionem &c.] *Bua* est potus. unde Vini-
buas dixit Lucilius, pro vinolentis. *Papa*, cibis infantium,
aut puls: a quo verbum Papare, pro edere, usurpavit Plau-
tus Cistellaria:

Novo liberto opus est, quod papet. dabitur: præbebo cibum.
Mamma, mater vel nutrix. Persius Satyra 3:

Et similis regum pueris papare minutum

Poscis, & iratus mamma lallare recusas.

Tata, pater. Martialis lib. 1:

Mammas atque tatas habet Afra, sed ipsa tatarum

Dici & mammarum maxima mamma potest.

Vel maxime illic.] Nonius hunc locum adducit in verbo
Contenturum: quod cum hoc toto fragmento non inveniatur,
videntur hic quædam deesse. Sed in Nonio, ut opinor, ex-
cidit illud *Cibarius*, quod observavit hic significare panem
fordidum, ut apud Cic. lib. 5 Tuscul. Sic ergo restituendus
Nonius: *Cibarius, Varro Cato, vel de Liberis.*

Fortuna se illos.] Forte hoc copulandum cum fragmento
pag. præcedentis, *Antestatus est &c.* atque ita legendum: *Id*
quod doceat verum esse, Fortuna se illos non natura præstare,
si quid his datum sit esculentum.

Pagina 321.

Quod est in assa voce.] *Assum* est merum, solum. unde
Canere assa voce, lib. 1 de Vita populi Rom. & hic Melos
in assa voce, id est, sola linguæ voce. contra Melos organi-
con, quod ad musica instrumenta accinitur, ut solent cantores

M. T. Varro. Vol. II.

• C c

citharœdici symphoniam fervare ad pulsus citharæ, ex quo Psallocitharistæ vocantur a Suetonio in Domitiano. Asconius Prædianus in Divinat. Ciceronis: *Canî remigibus κέλευσμα* per symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est, ore prolatam, & interdum, ut in *Argo navi*, per citharam.

Etenim nulla, quæ non &c.] Plumarius est, qui acu pingit, & clavos, scutulas, aut alia, quæ plumas avium referant, in veste attexit, & plumarium opus a plumando, quo verbo utitur Nonius, & Vopiscus in Carino. Prudentius in Hamartogenia:

———— hunc videas lascivas præpete cursu

Venantem tunicas, avium quoque versicolorum

Indumenta novis texentem plumea ælis.

Plura Turnebus lib. 11.

Quibus alno, lino.] Suspicio legendum: Quibus calmo; lino, quid &c. Recenset enim opificia puerilia, quæ ex calamo, lino, aut palma. Calami aptabantur ad tibias, fistulas & sagittas. de quibus multa Plin. lib. 16. & Calmi pro calami, ut lib. 1 de Re rust. *Per furculos deferuntur in terram.* & Virg.

———— suspende ex vimine circlos.

Palmæ folia ad funes vituliumque nexus & capitum levia umbracula findebantur, auctore Plinio. quin etiam sportæ ex his contexebantur. unde sportella palmea apud Apicium lib. 1. Paulo post libri omnes habent: *Nam liberi quæstuis causa.* ut legi possit, *Nam liberi quæstuis causa.* Dividebant opificia pueris, inquit, liberi & honesti quæstuis causa.

Encombomata ac parnasides.] Al. *Arnacidas.* Ἐγκόμβωμα, genus suppari puellaris, aut tunica alba & brevis, qua in scena amiciebantur servi comici, cujus meminit Polux lib. 4. Ἀρνακίδας Plato in Symposio numerat inter coactilia, quibus pedes includantur.

Ut Ariston scribit.] Aristonem Chium intelligit nobilem philosophum Stoicum, quem Cicero etiam celebrat. Alius fuit Ariston Ceus Peripateticus, cujus meminit Laertius lib. 7.

Perfæ propter.] Xenoph. Κυρουπαιδ. lib. 1: Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ἐστὶ Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσιν μεστὸς φαίνεσθαι. & lib. 8 de iisdem: Νόμιμον ἐν αὐτοῖς μὴτε πτύειν, μὴτε ἀπομύττεσθαι. Hoc autem consequerentur tenui victu, & modica corporis exercitatione, de quibus idem Xenoph. lib. 5 Κυρουπαιδ. & Clemens lib. 2 Pædag.

Pagina 322.

Itaque Ambracia.] Apollo *κουροτρόφος* cognominabatur, cui adolescentes primam barbam & capillum offerebant: sicut Theus profectus Delphos comæ primitias consecravit Apollini, anteriore capitis parte attonsa, ut refert in ipsius vita Plutarchus. Quamvis apud Homerum Achilles Sperchio, fluvii Deo, vovit. Sed de primo capillo puerili, quod Varro hic tradit, non memini me alibi legisse.

Quæ damna &c.] Videtur legendum: *Quæ damno nimia prohibent, verum bonum fieri: mediocria modica sunt.*

Itaque domi ritus.] Meminit Plutarchus in Quæstionibus Rom. cap. 28. & ipse Varro lib. 5 de Ling. Lat.

ATTICUS, DE NUMERIS.] Pythagorei ex numeris & mathematicorum initiis gigni putabant omnia: quam sententiam Varro fortassis disceptavit in hoc Logistorico, qui in plerisque libris Censorini inscribitur Articulus; quod non displicet. Nam veteres articulos manus adhibebant supputationibus, & vel apertis & porrectis, vel constrictis atque compressis digitis numerabant, ut plenius Beda, Isidorus, & alii ostendunt. Ovidius lib. 2 de Ponto:

At reditus jam quisque suos amat, & sibi quid sit

Utile, sollicitis computat articulis.

Juvenalis Sat. 10:

———— *suos jam dextera computat annos.*

Pagina 323.

MESSALA DE VALETUDINE.] Marcus Valerius Messala, omni tempore ætatis usus firma valetudine, ad centesimum annum vitam produxit. fuit VI consul, & sella curuli semel ac vices sedit, quoties nemo alius. Vid. Plin. lib. 7, Valer. Max. lib. 8 cap. de Senectute.

Pagina 324.

PAPPUS DE INDIGITAMENTIS.] Varro apud Servium, Indigitamenta dicit esse carmina Pontificum, quæ & nomina Deorum, & rationes ipsorum nominum continent: verbi causa, ut Occator Deus ab occatione dicatur, a sarritione Deus Sarritor, a stercoreatione Stercutius, a satione Sator. Sed cur Logistoricum de Indigitamentis (de quibus Granius

C c 2

Flaccus librum fecit ad C. Cæsarem) inscribit Pappum? an quia hoc nomine indigebantur senes utriusque sexus? maxime in comœdiis & Attellanis, quarum tituli citantur a Nonio, Pappus agricola, Hirnea Pappi, & Sponsa Pappi. Pomponius Pistoribus:

Pappus hac in æde habitat senica, non fescuncia.

an a cognomento gentis Æmiliæ? quod videtur ex eo sumtum, quod Pappi carduorum flores sint; de quibus Lucretius:

Veslem, nec plumas avium, papposque volantes.

P[PIUS DE PACE.] Pii cognomen habuit Q. Metellus, Numidici filius, quia patrem revocari ab exilio assiduis lacrimis & precibus a populo Rom. impetravit. Hoc Varronem inscripsisse in Logistorico de Pace, non ausim affirmare: tantum leviter suspicor ex eo, quod Sallustii historici nequitiam notat, qui lib. 2 Historiarum hujus Metelli Pii luxum & fastum censorie reprehendit. Ejus locus integer exstat apud Macrobius lib. 3 Saturnal.

Pagina 325.

SISENNA, DE HISTORIA.] L. Cornelius Sisenna, nobilis historicus fuit: cujus libri Historiarum a Grammaticis sæpius commemorantur. meminit Sallustius in Jugurtha, & Cicero in Bruto, & lib. 1 de Legib. his verbis: *Sisenna omnes adhuc nostros scriptores, nisi forte qui nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit.*

SCAURUS.] M. Æmilius Scaurus, cum magnificentissimam in Palatio domum ædificasset, ea re populum offendit, & consulatus repulsam tulit, ut auctor est Cic. lib. 1 Officior. Hinc Scaurus inscribitur Varronis Logistoricus, cujus translationem fuisse de Ædificiis, indicat fragmentum de glutino, fabrilis materia.

Ac nulla ambrosia &c.] Legendum:

Ac nulla ambrosia, & nectar, non allia: sardæ &

Panis, pemma, lucuns, cibus qui purissimus multo est.

Non erant, inquit, cibi exquisiti, ut Deorum ambrosia & nectar, neque sordidi & viles, ut pauperum allia; sed puri lautique, ut salsamenta cum pane, & pro bellariis lucuns. Sarda, piscis, qui saltatione & cantu ita afficitur, ut vel extra mare transfiliat, de quo multa Athenæus lib. 6. Plin. lib. 32, cap. 53: *Sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens.* Ex ea conficiebantur laudatissima salsamenta Gadi-

tana, quæ Sardæ vocabantur, ut auctor est Oribasius lib. 4 Collectan. & Galen. lib. 3 de Aliment. facult. Lucuns, genus panis. Σκιομαχία pag. 304: *Vinum, pemma Lucuns &c.* in quem locum vide, quæ annotavimus.

Pagina 326.

Ætropas esse multas.] *Ætropas*, id est, diverticula vel divortia, vocat sententias ambiguas diffidentium philosophorum, quæ obstruunt iter ad sapientiam per se maxime spissum; id quod eleganter dixit Turpilius Canephora: *Ita est, Verum haud facile est venire illo, ubi ipsa est sapientia. Spissum est iter: adipisci haud possis, nisi cum magna miseria.* Propertius lib. 3:

Non datur ad Musas currere lata via.

Humanam quandam &c.] Fortasse legendum:

Humanæ quandam gentem stirpis concoquit;

Frigus calore, atque humore ariditatem

Miscet. Quod postremum sumsit ab Ennio, qui in Epicharmo de mente humana ita loquitur:

Frigori immiscet calorem, atque humori ariditatem.

Mortales nemo &c.] Alii legunt:

Mortalis nemo exaudit, sed late incolens

Scytharum inhospitalis campi vastitas.

Loquitur enim Prometheus de vastitate & solitudine Scythiæ, juxta Caucasum montem, quem Horatius vocat Inhospitalem, Æschylus ἀπάνθρωπον, quod hic τέλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ut tradunt ipsius interpretes.

Ego infelix non &c.] Valerius Flaccus lib. 4 Argonaut. dicit, Prometheus a vulture cruciari. Hesiodus in Theogonia, ab aquila, idque ob furtum ignis, & prodita hominibus Deorum consilia, quodque in visceratione ossa Jovi, sibi vero pinguedinem præposuisset. Philostratus lib. 2 de Vita Apollonii hæc fere narrat: Feruntur de Caucaso monte a barbaris fabulæ, quas etiam de eodem Græci fabulantur, Prometheus scilicet ob amorem, quo nimium homines est complexus, in eo monte ligatum fuisse: Herculem vero, non eum, qui Thebis natus est, id perferre non potuisse, & sagittis aquilam, quam Prometheus visceribus alebat, confecisse. dicunt insuper, ligatum fuisse antro, quod in Caucasii radicibus ostenditur, ubi duris petris vincula affixa conspiciuntur: quæ nosse, ex qua materia sint con-

fecta, difficillimum est. alii ajunt, in summo cacumine ligatum, & cum Caucasus sit biceps, singulis monticulis singulas manus alligatas prædicant: cumque colliculi unius statui spatio distent, corporis proceritatem arguunt.

Alia mitram vicinam.] Nonius hoc adducit in voce Rica, ut fortassis legendum sit: *Alia ricam, ricinium, aut mitram Melitensem.* quæ eadem jungit Lucilius lib. 2:

Ricini aurati, ricæ, & oraria, mitræ.

& Nonius Pedio:

Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.

Sunt autem Rica & Mitra, muliebria tegmina capitis. Ricinium, muliebre palliolum breve. Mitram Melitensem dixit, ut Cic. in Verrem, Melitensem vestem, & texturinum, a Melita insula, quam tenues & molles telas dedisse, auctor est Diodorus.

Lenis mens cum &c.] Somnorinas, quæ in somnis videntur, accipit Nonius, ut sit hic sensus: Cum imagines, quæ in somnis apparent, interpellantur, tum mens solvitur angore, & oculi somno relaxantur. Scaliger putat legendum, *levisomna mens sonorinas imagines affatur.* & sonorinas imagines interpretatur ἥχους ἐναύλους, quales sunt tinnitus, quibus aures dormientium personantur, vel patentibus oculis, quod est Corybantiare, seu, pati imaginofum, ut loquitur Catullus. De quo plura dixi libro 1 de Sensuum affectionibus.

Cum sumere cœpisset.] De homine frugi & temperante, quem cibi appetentia ad edendum invitat, satietas retrahit. Sumere est comedere, bibere, ut lib. 3 de Re rust. *Quotiescunque sumserunt, locus solet purgari.* Cic. *Si sumseris metacius.* Spartianus in Hadriano: *Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, cum plurimis sumentibus pasceres.*

Pagina 327.

Satias manum de &c.] Satietas, inquit, monet facere finem edendi. Allusum ad proverbium, *Manum de tabula:* quod jubet recedere ab opere jam expolito & confecto, ne nimia diligentia obsit.

Retrimenta cibi.] Hoc ipsum verbum etiam usurpat lib. 1 de Re rust. ubi in veteribus libris est Recrimentum, ut excrementum. Cicero appellat Reliquias cibi, Græci περιττώματα.

Per posticum vallem] Legendum, *Per posticum vallum.* feci ex Nonio, qui hic observat: *Posticum, neutro genere.*

Cera Tarentina.] Ager Tarentinus fert optimum mel, auctore Varrone lib. 11 Rerum human. a quo nobilis Cera Tarentina.

Tum visus supernus &c.] Puto legendum:

Tum visus supernus cortex, ut cacumina

Morientum in querqueto arborum, aritudine;

Æque exsanguibus dolore evirescat colos.

Dictum in exsanguibus & macilentos, quibus supernus cortex, id est, corium, simile cacuminibus arborum, præ aritudine morientium. Evirescat, virere definat. Sed fortassis legendum *exsanguis*, & de Prometheo ad Caucasum affixo hæc accipienda.

